BIBLIOTHECA
REGIA
MONACENSIS.

Digitized by Google

Digitized by Google

Fr. Fr.
328 d

Digitized by Google

PHILOSOPHIA MORALIS,

Facili, accuratáque Methodo
proposita,

Studio, & operâ

JACOBI DEDELLEY,
S. J.

Cum *Facultate Superiorum, ac Privilegio Cæsareo.*

Apud

Joannem Andream de la Haye,
Bibliopolam Academicum.

INGOLSTADII

Anno MDCCXXXIII.

Typis Godefridi Zipper Typogr. Academici.

Digitized by Google

Beatus homo, qui invenit Sapie
& qui affluit Prudentiâ. Prc

Bayerische
Staatsbibliothek
MÜNCHEN

Digitized by Google

APPROBATIO THEOLOGICA.

TRactatus hic Philosophiæ Moralis Libros septem, cum Dissertatione prævia de Temperamentis, complexus, numeris suis omnibus est absolutissimus; cum non solùm insistat pressè vestigiis, imò & verbis ipsis Primorum in Theologia, & Philosophia Principum: sed eam insuper contineat de Virtutibus Christiano Philosopho dignissimis Doctrinam, quæ ob solidítatem, claritatem, elegantiam, & scribendi Methodum amœnissimam, ad Auctoris Clarissimi perennem famam, & ad Pugilum Doctissimorum insignem Scientiam Publico demonstrandam sit omninò accommodatissima: cúmque opus hoc universum ad omnes Sacrorum Canonum apices, & Orthodoxæ Fidei Principia sit exactissimum, eapropter dignissimum censeo, quod luce & laude publica fruatur.

MAXIMIL. FERD. IGNATIUS de PLANCK, SS. Theol. Doct. Sereniss. Elect. Bav. nec non Reverendiss. ac Celsiss. Princ. & Episc. Eystett. Consiliarius Ecclesiasticus, Cathedr. Eystett. Canonicus, Fidei Professor Ordin. & Electoral. Universi. Pro-Cancellarius, Parochus ad D. V. Speciosam Ingolstadii, ac p. t. Sacræ Facultatis Decanus.

Digitized by Google

APPROBAT
PHILOSOPHIC.

CUm Præſens Philoſophia l
lis præſtantiſſimarum, qua
tem humanam exornant,
que conjungunt, Virtutum na
elegantiſſimo ordine, ac nexu,
ſolidáque diſcurrendi Methodo,
claritate ob oculos ponat; cū
præterea non modò Authoris
Republica Litteraria jam aliàs
clarè meriti, ampliſſimam eru
nem, præſtans ingenium, atque j
um; ſed inſuper Sanctiorem
quam is ipſe perpetuo iſtarum
tum exercitio interiùs in ſe eſſ
vit ideam, cum maximo, quo
ſperamus, Chriſtianæ Reip
emolumento aperta fronte exh
Digniſſima ſanè eſt, quæ tum S
ſimis, tum Ampliſſimis, Illuſtri
que Auſpiciis cum perpetua &
ris, & D. D. Defendentium gl
lucem publicam prodeat, or
conſtanter oculis obverſetur,
um animis fixiſſimè imprimatu
cenſet

MATHIAS STÖTTLI.
S. F. Phyſices Prof.
Facult. Philoſ. Dec.

Digitized by Google

PRÆFATIO.

MAgni equidem humana in Republica ſemper facta ea Diſciplinæ ſunt, quæ circa cognitiones verſantur, ac efformant ratiocinia; quippe quæ Intellectum, nobiliſſimam noſtri partem, expoliunt, atque exornant, inſignibúſque paſſim ſunt emolumentis. Verùm non minori apud Probos quoſvis ea conſtanter fuêre pretio, quæ Mores contingunt, ac dirigunt Voluntatem; quippe in quibus ferè humanæ vitæ decor, aut certè felicitas vertitur, ac quibus Magiſtris non jam diſputare diſcimus, aut quæ extra nos ſunt, rimari, ſed nobiſmetipſis imperare, ac præclarè vivere.

Ex his primas inter incedit Moralis Philoſophia, qua quid juſtum, quid iniquum ſit, docet, Moréſque præceptis ac ratione formar. Et qua proin, etſi in multorum animis inculta jaceat, aut pene ignota; neſcio tamen, an quidquam utilius, diſcentíque ſalubrius Liberalibus in Diſciplinis reperiatur.

Quod momentum permovit, ut in ea elucubranda conatus locarem, ac operam. Sed eò quidem collimavit Veterum Moralis Philoſophia, ut illam duntaxat agendi legem conſulerent,

quam animis noſtris inciſam ge
ac quæ Ratio dicitur. Quia
genuina vitæ honeſtas tum
tum maximè à ſublimioribus i
rum principiis pendet, quæ
Hominem DEUS nobis detexi
tunc denique viſa eſt plena
ralis Philoſophia, cùm quæ ſibi
primíſque ſuis Authoribus fuê
ta, ex Divinis illis Doctrini
ata ſumpſerit, & iis ſeſe
perfectam.

Hanc igitur in formam
cùm Philoſophiam Moralem
folia comportare ſum adorſus
terùm talem eorum, quæ d
ordinem afferre ſtudui, qui do
multiplicem ſua in Capita a
geret, ſejunctáque, & libera
tutui omnia exponeret.
verò in hac Diſciplina Auth
vum Thomam Aquinatem, a
telem Stagyritam, ita ſum ſec
cùm eorum ſententiis hac i
credam poſſe divinius repe
rundem ſenſui perpetuò inha
ipſa non rarò verba refera
que hac Libelli hujus inten
quam quidem abundè attige
bi, Lector Benevole, Mihiqu
cui ad honeſtum uſui, ſicque,
rit, ad Divina cedat G
incrementum.

Digitized by Google

Bayerische Staatsbibliothek

ORDO MATERIARUM.

DISSERTATIO DE TEMPERAMENTIS.

§. 1. DE Temperamentis in genere. pag. 3.
§. 2. De Temperamento Sanguineo. 8.
§. 3. De Temperamento Cholerico. 11.
§. 4. De Temperamento Melancholico. 13.
§. 5. De Temperamento Phlegmatico. 15.
§. 6. De Temperamentis Mixtis. 18.

LIBER I.

DE VIRTUTE IN GENERE.

CAPUT I.

Quid sit Virtus.

§. 1. QUid sit Virtus universalissimè sumpta. 24.
§. 2. De Habitibus. 25.
§. 3. Definitio Virtutis humanæ. 27.

Digitized by Google

quam animis noſtris inciſam gerim
ac quæ Ratio dicitur. Quia tan
genuina vitæ honeſtas tum ab h
tum maximè à ſublimioribus illis R
rum principiis pendet, quæ indu
Hominem DEUS nobis detexit; h
tunc denique viſa eſt plena fore R
ralis Philoſophia, cùm quæ ſibi deſu
primíſque ſuis Authoribus fuêre ig
ta, ex Divinis illis Doctrinis mu
ata ſumpſerit, & iis ſeſe effece
perfectam.

Hanc igitur in formam inten
cùm Philoſophiam Moralem iſthac
folia comportare ſum adorſus.
terùm talem eorum, quæ dicunt
ordinem afferre ſtudui, qui doctrin
multiplicem ſua in Capita aptè re
geret, ſejunctáque, & libera facili
tutui omnia exponeret. Princi
verò in hac Diſciplina Authores, I
vum Thomam Aquinatem, ac Ari
telem Stagyritam, ita ſum ſecutus,
cùm eorum ſententiis hac in re
credam poſſe divinius reperiri,
rundem ſenſui perpetuò inhæream,
ipſa non rarò verba referam.
que hæc Libelli hujus intentio eſ
quam quidem abundè attigerit, ſi
bi, Lector Benevole, Mihique ſit a
cui ad honeſtum uſui, ſícque, ut lici
rit, ad Divinæ cedat Gloriæ
incrementum.

D

Digitized by Google

Staatsbibliothek

ORDO MATERIARUM.

DISSERTATIO DE TEMPERAMENTIS.

§. 1. DE Temperamentis in genere. pag. 3.
§. 2. De Temperamento Sanguineo. 8.
§. 3. De Temperamento Cholerico. 11.
§. 4. De Temperamento Melancholico. 13.
§. 5. De Temperamento Phlegmatico. 15.
§. 6. De Temperamentis Mixtis. 18.

LIBER I. DE VIRTUTE IN GENERE.

CAPUT I.

Quid sit Virtus.

§. 1. QUid sit Virtus universalissimè sumpta. 24.
§. 2. De Habitibus. 25.
§. 3. Definitio Virtutis humanæ. 27.

Digitized by Google

CAPUT II.

Quotuplex ſit Virtus.

§. 1. QUænam ſint partes, aut Potentiæ animæ humanæ.
§. 2. In quibusnam animæ humanæ partibus, aut Potentiis degat humana Virtus.
§. 3. Quotuplex ſit humana Virtus.
§. 4. Quotuplex ſit Virtus Theologica.
§. 5. Quotuplex ſit Virtus Intellectualis.
§. 6. Quotuplex ſit Virtus Moralis.

CAPUT III.

De Æqualitate Virtutum.

§. 1. AN Virtutes Theologicæ præemineant cœteris.
§. 2. An Virtutes Morales præemineant Intellectualibus.
§. 3. Explicatur diverſa ſpecies Virtutum Moralium Infuſarum ab Acquiſitis.

CAPUT IV.

De Connexione Virtutum.

§. 1. UTrum Virtus Moralis poſſit eſſe ſine Intellectuali.
§. 2. An Virtus Intellectualis poſſit eſſe ſine Morali.

§.

Digitized by Google

§. 3. An Virtutes Morales ſint inter ſe connexæ. - - - 48.
§. 4. An Virtutes Morales eſſe poſſint ſine Theologicis. - - 52.
§. 5. An inter principia humanorum Actuum veniant etiam Dona Spiritûs Sancti. - - - 53.

CAPUT V.

De Medio Virtutum.

§. 1. QUid & quotuplex ſit Virtutis Medium. - - 57.
§. 2. An Virtutes Morales conſiſtant in Medio. - - 59.
§. 3. An Virtutes Intellectuales conſiſtant in Medio. - - - 64.
§. 4. An Virtutes Theologicæ conſiſtant in Medio. - - - 65.
§. 5. Quomodo reperiatur Virtutis Medium. - - - 66.

CAPUT VI.

De Cauſa Virtutum.

§. 1. AN Virtus inſit nobis à natura. 72.
§. 2. An Virtus acquiratur aſſuetudine Operum. 74.
§. 3. Quo pacto fiat, ut operantes ſecundùm Virtutem poſſimus Virtutem acquirere. - - - 76.

Digitized by Google

CAPUT VII.

De conditionibus Humani actûs.

§. 1. DE Voluntario & Involuntario.
§. 2. De Conſultatione.
§. 3. De Electione.
§. 4. De Voluntate, Intentione, Conſenſu, Uſu, & Fruitione.

LIBER II.

DE VIRTUTIBUS CARDINALIBUS.

CAPUT I.

De Prudentia.

Articulus 1. *Quid ſit Prudentia*

§. 1. AFfertur Definitio Prudentiæ.
§. 2. Quid Prudentia circa alias Virtutes Morales agat.
§. 3. Quinam ſint Actus Prudentiæ.
§. 4. In quibus ſit Prudentia.
§. 5. An Prudentia inſit nobis à natura.

Art

Articulus 2. *De Partibus Prudentiæ.*

Sectio 1. *De Partibus Integralibus Prudentiæ.* - - 104.

§. 1. DE Memoria. - - 105.
§. 2. De Intellectu. - 108.
§. 3. De Ratione. - - 110.
§. 4. De Docilitate. - - 112.
§. 5. De Solertia. - - 113.
§. 6. De Proxidentia. - - 115.
§. 7. De Circumspectione. - 117.
§. 8. De Cautione. - - 118.

Sectio 2. *De Partibus Subjectis Prudentiæ.*

§. 1. DE Prudentia Regnativa. - 121.
§. 2. De Prudentia Politica. 122.
§. 3. De Prudentia Oeconomica. - 124.
§. 4. De Prudentia Militari. - 125.

Sectio 3. *De Partibus Potentialibus Prudentiæ.*

§. 1. DE Eubulia. - - 127.
§. 2. De Synesi. - - 128.
§. 3. De Gnome. - - 129.

Articulus 3. *De Extremis Prudentiæ.*

Sectio 1. *De Vitiis Prudentiæ oppositis per Defectum.*

§. 1. DE Præcipitatione. - 132.
§. 2. De Inconsiderantia. 133.
§. 3. De Inconstantia. - - 134.
§. 4. De Negligentia. - - 135.

Digitized by Google

Sectio 2. *De vitiis Prudentiæ opp*
sitis per Excessum.

§. 1. DE Prudentia carnis. -
§. 2. De Astutia. -
§. 3. De Dolo. - - -
§. 4. De Fraude. - -
§. 5. De Solicitudine Temporalium.
§. 6. De Solicitudine Futurorum. -

CAPUT II.

DE JUSTITIA.

Articulus 1. *De Jure.*

§. Unicus. Quid, & quotuplex jus. - - - 1

Articulus 2. *De Essentia Justi.*

§. 1. QUid sit Justitia. -
§. 2. In quali Potentia degat Justitia. -
§. 3. An Justitia semper sit, ad alterum.
§. 4. An Justitia præmineat inter omnes Virtutes Morales. - - 1

Articulus 3. *De Speciebus Justi*

§. 1. DE Justitia Universali. - 1
§. 2. De Justitia Particulari. 1
§. 3. De Justitia Distribuente, & Commutante. s - - 1

Articulus 4. *De Injustitia.* - 1

C

Digitized by Google

CAPUT III.

De Fortitudine.

Articulus 1. *De Essentia Fortitudinis.*

§. 1. QUid, & quotuplex sit Fortitudo. 162
§. 2. Quænam Species sint falsæ Fortitudinis. - 163.

Articulus 2. *Circa quæ Fortitudo versetur.*

§. 1. CIrca quos Affectus hominis versetur Fortitudo. - 165.
§. 2. Quænam sint Officia Fortitudinis. 166.
§. 3. Circa quæ universim ardua versetur Fortitudo. - - 167.
§. 4. Circa quæ potissimùm ardua versetur Fortitudo. - - 169.

Articulus 3. *De modo operandi viri fortis.*

§. 1. AN Fortis timeat. - 171.
§. 2. An Fortis delectetur suo actu. - - - 173.
§. 3. An Fortis utatur ira in suo actu. 174.
§. 4. An Fortitudo maximè se prodat in repentinis. - - 175.

Articulus 4. *De Extremis Fortitudinis.*

§. 1. DE Ignavia. - - 177.
§. 2. De Timoris Vacuitate. 178.
§. 3. De Audacia. - - 179.

Digitized by Google

CAPUT IV.

De Temperantia.

Articulus 1. *Quid sit Temperantia*

§. 1. AFfertur Definitio Temperantiæ. - - - 1

§. 2. An reliquæ Virtutes Morales sint Temperantiâ præstantiores. - - - 1

Articulus 2. *De Obiectis Temperantiæ.* - - - 1

§. 1. AN Temperantia præcipuè sit circa Delectationes Tactûs. - 1

§. 2. An Temperantia sit circa Delectationes Gustûs. - - 1

§. 3. An Temperantia sit circa Delectationes aliorum Sensuum. - 1

Articulus 3. *De Regula Temperantiæ.*

§. 1. QUænam sit Regula Temperantiæ. - - 11

§. 2. Quomodo sit aplicanda Regula Temperantiæ. - - - 1

Articulus 4. *De Extremis Temperantiæ.*

§. 1. DE Stupore. - - 19

§. 2. De Intemperantia. 19

§. 3. Cur Intemperantia dicatur puerile peccatum. - - 19

LI

LIBER III.

DE VIRTUTIBUS ANNEXIS JUSTITIÆ.

CAPUT I.

De Religione.

Articulus 1. *Quid sit Religio.*

§. 1. AFfertur Definitio Religionis. 197.
§. 2. De præstantia Virtutis Religionis. - 198.

Articulus 2. *De Actibus Religionis.*

Sectio 1. *De Actibus internis Religionis.*

§. 1. DE Devotione. - - 201.
§. 2. De Oratione. - 205.

Sectio 2. *De Actibus externis Religionis.* - - - *210.*

§. 1. DE Adoratione. - 211.
§. 2. De Actibus externis Religionis, quibus aliquid de rebus itidem externis DEO offertur. 212.
§. 3. De Actibus externis Religionis, quibus aliquid Divinum ab homine assumitur. - - - 213.

Digitized by Google

Articulus 3. *De Extremis Religion*
§. 1. De Extremis Religionis per Excessum. - - 2
§. 2. De Extremis Religionis per Defectum. - - 2

CAPUT II.

De reliquis Virtutibus Juſtitiæ annexis, quæ non poſſunt reddere æquale.

Articulus 1. *De Pietate.*

§. 1. Quid ſit Pietas. - - 2
§. 2. In Quos feratur Pietas 2
§. 3. Quale ſit debitum Pietatis. - 2

Articulus 2. *De Obſervantia.*

Sectio 1. *De Obſervantia in ſe ſpectata.*

§. 1. Quid ſit Obſervantia. -
§. 2. An Obſervantia ſub Pietate contineatur. - 2
§. 3. An Obſervantia Pietate ſit inferior. 2

Sectio 2. *De partibus Obſervanti*

§. 1. De Dulia. - - 2
§. 2. De Obedientia. 2
§. 3. De Extremis Obedientiæ. - 2

C

Digitized by Google

CAPUT III.

De *Virtutibus Justitiæ annexis, quæ deficiunt à ratione debiti.*

Articulus 1. *De Veritate.*

Sectio 1. *De natura Veritatis.*

§. 1. QUid sit Veritas. - - 230.
§. 2. Qua ratione Veritas spectet ad Justitiam. 231.
§. 3. An Veritas declinet in minus. 232.

Sectio 2. *De Extremis Veritatis.*

§. 1. DE Mendacio. - 234.
§. 2. De Simulatione. 237.
§. 3. De Jactantia. - - 240.
§. 4. De Ironia. - - 243.

Articulus 2. *De Gratia, seu Gratitudine.*

§. 1. EXponitur essentia Gratiæ seu Gratitudinis. - - 246.
§. 2. De Officiis Gratitudinis. - 248.
§. 3. De Extremis Gratitudinis. 251.

Articulus 3. *De Vindicatione.*

§. 1. QUid sit Vindicatio. - 254.
§. 2. Quot modis fieri possit Vindicatio. - 255.
§. 3. An Vindicatio sit licita. - 256.

Articulus 4. *De Liberalitate.*

§. 1. DE ipsa Liberalitatis Virtute. 259.
§. 2. De Avaritia. 263.
§. 3. De Prodigalitate. - - 269.

Arti-

Digitized by Google

Articulus 5. *De Amicitia, seu Affabilitate.*

§. 1. Quid sit Affabilitas, seu Amicitia. 1
§. 2. De Adulatione. 1
§. 3. De Litigio. 1

CAPUT IV.

De Epiikia, seu Æquitate.

§. 1. Quid sit Epiikia. 2
§. 2. Qua ratione Epiikia ponatur pars Justitiæ.

LIBER IV.

DE VIRTUTIBUS AN NEXIS FORTITUDINI.

CAPUT I.

De Magnanimitate.

Articulus 1. *Quid sit Magnanimitas.*

§. 1. Circa quid versetur Magnanimitas. 2
§. 2. An Magnanimitas sit Virtus. 2
§. 3. An ad Magnanimitatem conferant Bona Fortunæ. 2

Ar

Digitized by Google

Articulus 2. *Quomodo operetur Magnanimus.*
Articulus 3. *De Extremis Magnanimitatis.*

§. 1. De Præſumptione. - 299.
§. 2. De Ambitione. 301.
§. 3. De Inani Gloria. - 304.
§. 4. De Puſillanimitate. - 310.

CAPUT II.

De Magnificentia.

Articulus 1. *Quid ſit Magnificentia.* - - - - 136.
Articulus 2. *Circa quæ verſetur Magnificus.*

§. 1. Circa quos ſumptus verſetur Magnificus. - 317.
§. 2. Qualis ſit Magnificus circa modum expendendi. 319.
§. 3. Circa quæ opera verſetur Magnificus. - - - - 320.
Articulus 3. *De Extremis Magnificentiæ.* - - - 323.

CAPUT III.

De Patientia.

Articulus 1. *De eſſentia Patientiæ.*

§. 1. Quid ſit Patientia. - 326.
§. 2. An Patientia ſit pars Fortitudinis. 327.
§. 3. An Patientia ſit idem cum Longanimitate. - - 329.

Arti-

Digitized by Google

Articulus 2. *An Patientia haberi possit sine gratia.*
Articulus 3. *De Extremis Patientiæ.*

CAPUT IV.

De Perseverantia.

Articulus 1. *Quid sit Perseveran*
§. 1. AFfertur Definitio Perseverantiæ.
§. 2. An ad Perseverantiam spectet Constantia.
§. 3. An Perseverantia indigeat auxilio Gratiæ.
Articulus 2. *De Extremis Perse rantiæ.*
§. 1. DE Mollitie.
§. 2. De Pertinacia.

LIBER V.

DE VIRTUTIBUS A NEXIS TEMPERANTIA

CAPUT I.

De Partibus Temperantiæ Integralibus.

Articulus 1. *De Verecundia.*
§. 1. AN Verecundia sit Virtus.
§. 2. Quinam sint effectus Verecundiæ.

Digitized by Google

§. 3. De quo ſit Verecundia. - 346
§. 4. A quibus magis ſit Verecundia. 350.
§. 5. In quibus eſſe poſſit Verecundia. 352.

Articulus 2. *De Honeſtate.*

§. 1. Quid ſit Honeſtas. - 354.
§. 2. An Honeſtas maximè competat Temperantiæ. 356.

CAPUT II.

De Partibus Subjectivis Temperantiæ.

Articulus 1. *De Abſtinentia.*

§. 1. Quid ſit Abſtinentia. 358.
§. 2. An Abſtinentia dici debeat Virtus, eáque ſpecialis. 360.
§. 3. De Gula. - - 361.

Articulus 2. *De Sobrietate.*

§. 1. Quid ſit Sobrietas. 365.
§. 2. Quibusnam Sobrietas maximè ſit neceſſaria. 367.
§. 3. De Ebrietate. - 369.

Articulus 3. *De Caſtitate.*

§. 1. Quid ſit Caſtitas. - 372.
§. 2. De Pudicitia. 375.
§. 3. De Vitiis oppoſitis Caſtitati. 376.

Articulus 4. *De Virginitate.*

§. 1. Quid ſit Virginitas. - 377.
§. 2. De Honeſtate Virginitatis. - 382.
§. 3. De Excellentia Virginitatis. 386.

CA-

Digitized by Google

CAPUT III.

De Partibus Temperantiæ Potentialibus.

Articulus 1. *De Continentia.*

§. 1. Quid sit Continentia.
§. 2. De Incontinentia.

Articulus 2. *De Mansuetudine, Clementia.*

§. 1. Quid sint Mansuetudo, & Clementia.
§. 2. De Ira.
§. 3. De Crudelitate.

Articulus 3. *De Modestia.*

Sectio 1. *De Humilitate.*

§. 1. Quid sit Humilitas.
§. 2. Qua ratione unus possit, & debeat se alteri subjicere.
§. 3. An Humilitas sit pars Temperantiæ.
§. 4. De Humilitatis præstantia.
§. 5. De Gradibus Humilitatis.
§. 6. Quid sit Superbia.
§. 7. In quo subjecto degat Superbia.
§. 8. Quot sint species Superbiæ.
§. 9. Quale peccatum sit, superbia.

Sectio 2. *De Studiositate.*

§. 1. Quid sit Studiositas.
§. 2. De Curiositate.
§. 3. De Negligentia Studiositati opposita.

Sect

Sectio 3. *De Modestia in motibus externis.*

§. 1. Quid sit Modestia in motibus externis. - 439.
§. 2. De Extremis Modestiæ in motibus externis. - - 442.

Sectio 4. *De Eutrapelia.*

§. 1. Quid sit Eutrapelia. - 443.
§. 2. De Extremo Eutrapeliæ per Excessum. 446.
§. 3. De Extremo Eutrapeliæ per Defectum. - - 447.

Sectio 5. *De modestia circa exteriorem apparatum.*

§. 1. Quid sit Modestia circa exteriorem apparatum. 448.
§. 2. De Extremo Modestiæ circa exteriorem apparatum per Excessum. 449.
§. 3. De Extremo Modestiæ circa exteriorem apparatum per Defectum. 451.

LIBER VI.

DE PASSIONIBUS, SEU AFFECTIBUS ANIMI.

CAPUT I.

De Passionibus in genere.

Articulus 1. *Quid sint Passiones animi.* - - 453.

)( )(Arti-

Articulus 2. *De Subjecto Passionum.* - - 4
Articulus 3. *De Numero Passionum.* - - - 4
Articulus 4. *De ordine Passionum.* - - 4
Articulus 5. *Quomodo se habeant Passiones ad bonitatem, vel malitiam moralem.* 4

§. 1. AN omnis Passio in se sit mala moraliter. - 4
§. 2. An Passio augeat, vel minuat bonitatem, vel malitiam actûs. - 4

CAPUT II.

De Passionibus Partis Concupiscibilis.

Articulus 1. *De Amore.*

§. 1. QUid sit Amor. - 4
§. 2. De Causis Amoris. 4
§. 3. De Effectibus Amoris in animo. - 4
§. 4. De Effectibus Amoris in corpore. 4

Articulus 2. *De Odio.*

§. 1. QUid sit Odium. - 48
§. 2. An Odium fortius sit Amore. 48

§.

Digitized by Google

§. 3. An aliquis seipsum possit odio habere. 485.
§. 4. De Characteribus Odii. 486.

Articulus 3. *De Desiderio, sive Concupiscentia.*

§. 1. EXplicatur natura Desiderii, sive Concupiscentiæ. - 490.
§. 2. Affertur Divisio Concupiscentiæ. 491.
§. 3. An Concupiscentia sit infinitia. 492.
§. 4. De Effectibus Desiderii. - 494.

Articulus 4. *De Fuga.*

§. 1. QUid sit Fuga. - 496.
§. 2. De effectibus Fugæ. 497.

Articulus 5. *De Gaudio, seu Delectatione.* - - 498.

§. 1. EXplicatur essentia Gaudii, seu Delectationis. - 498.
§. 2. De Causis Delectationis. 505.
§. 3. De Effectibus Delectationis. 513.
§. 4. De Risu. - - 515.
§. 5. De bonitate, & malitia Delectationum. - - - 518.

Articulus 6. *De Tristitia.*

Sectio 1. *Quid, & quotuplex sit Tristitia.* - 521.

§. 1. QUid sit Tristitia. - 521.
§. 2. An Tristitia idem sit, ac Dolor. - 523.
§. 3. An Dolor interior major sit, quàm exterior. - - 523
§. 4. De Speciebus Tristitiæ. 525.

Digitized by Google

Sectio 2. *De causis Tristitiæ.* 5.
§. Unicus. Exponuntur Causæ Tristitiæ.
Sectio 3. *De Effectibns Tristitiæ.*
§. 1. DE Effectibus Tristitiæ in Animo. 5
§. 2. De Effectibus Tristitiæ in Corpore. - - 5
Sectio 4. *De Remediis Tristitiæ.*
§. Unicus. Afferuntur Remedia Tristitiæ.

CAPUT III.

De
Passionibus Partis Irascibilis.

Articulus 1. *De Spe.*
§. 1. Quid sit Spes. 5
§. 2. De Causis Spei. - 5
§. 3. Quinam sint ad sperandum faciliores. 5
§. 4. Proponuntur Effectus Spei. 5
Articulus 2. *De Desperatione.*
§. 1. QUid, & quotuplex sit Desperatio. 54
§. 2. De Effectibus Desperationis. 54
Articulus 3. *De Audacia.*
§. 1. QUid sit Audacia. 54
§. 2. De Effectibus Audaciæ. 55

Art

Digitized by Google

Articulus 4. *De Timore.*

§. 1. Quid, & quotuplex sit Timor. 554.
§. 2. De Objecto Timoris. 555.
§. 3. De Causis Timoris. 556.
§. 4. Quinam Timori sint magis obnoxii. 557.
§. 5. De Effectibus Timoris. 558.

Articulus 5. *De Ira.*

§. 1. Quid, & quotuplex sit Ira. 562.
§. 2. Quænam sint causæ Iræ. 564.
§. 3. De Effectibus Iræ. 568.

LIBER VII.
DE
AMICITIA.

CAPUT I.

De Essentia Amicitiæ.

§. 1. Quid sit Amicitia. 575.
§. 2. Quotuplex sit Amicitia. 577.
§. 3. In quo differant Amicitia honesta, utilis, aut jucunda. 579.
§. 4. De Habitu, & Actu Amicitiæ. 582.

CAPUT II.

Inter quos detur Amicitia.

§. 1. Quinam sint ad amandum apti. 583.
§. 2. De Æqualitate, aut Inæqualitate in Amicitia. 586.

§. 3

Digitized by Google

§. 3. An multos habere Amicos expediat.
§. 4. Qua in fortuna sint expetendi Amici.
§. 5. An seipsum amare quis possit, aut debeat.
§. 6. De Amicitiæ Dissolutione.

CAPUT III.

De Actibus Amicitiæ.

§. 1. DE Benevolentia.
§. 2. De Beneficentia.
§. 3. De Concordia.

EXPLICATIO

De Virtute Heroica.

§. 1. QUid sit Virtus Heroica.
§. 2. Qua ratione ad Virtutem Heroicam perveniatur.

Digitized by Google

DISSERTATIO DE *TEMPERAMENTIS.*

Cùm verò indoles Corporum plurimùm conferat ad actus Animorum; priusquam tractetur Philosophia Moralis, visum est, quædam prænotare de Temperamentis, quò suæ cuivis, sive ad bonum, sive ad malum inclinationes pateant, ac inde ad genuinam Virtutem queant adduci. Agetur autem primò de Temperamentis in Genere; Tum in Specie de Sanguineo, Choleri-co, Melancholico, Phlegmatico; Ac denique de Temperamentis mixtis.

§. 1.

De Temperamentis in Genere.

Prænotanda ad Temperamentum.

1. EXponitur hìc, Quid & quotuplex sit Temperamentum. Igitur Temperamentum universim est complexum illud, quod ex permixtione quatuor Elementorum consurgit. Atque sic etiam inanimatis commune est; Sed ut percipiatur dilucidiùs quod ve-

ventibus est peculiare, nôsse pr
oportet, cùm in animantibus cæteris,
singillatim in Homine, partes quasdam
Primigenias, ùt vocant, in quas po
mùm materia à Parentibus accepta t
siît, sùntque hæ: Cor, Hepar, & C
brum. Tum verò in eodem reperiu
pariter, ac vires suas exerunt, quan
quas dicunt, Qualitates primæ; sive
has à corpusculis, eorúmque motu
quiete, distinctas volueris, sive cum
dem identificatas; Calor, & Frigus,
miditas, & Siccitas. Sed adsunt quc
quatuor, ùt loquuntur, Humores, S
guis, Bilis flava, Bilis atra, quam Me
cholìam etiam appellant, ac Pituita. C
bus jam Qualitatum illarum mixtura
Temperamentum inditur. Hi porro
entem illam massam constituunt, q
vulgò Sanguinem dicimus, sumpto à
biliori parte nomine. Ac Pituita quid
quam etiam Phlegma vocant, est illa M
sæ portio, quæ necdum multories in C
de, aliísque officinis dilatata, seu ex
cta, crudior etiamnum, & albior est, p
cis spiritibus, naturáque frigida & hu
da. Sanguinem peculiari vocabulo c
mus, eam Massæ hujus partem, quæ p
fecto sæpiùs in venis circulo elabor
quoque pluries est, mediocrique ser
copiâ Spirituum, sed indole calida &
mida. Bilis, quo simplici nomine ea
nit, quam Flavam dicimus, illa pars vo
tur, quæ, post frequentiores circuitus

co

Digitized by Google

cocta magis, evasit tenuior, temperamentumque gerit calidum, ac siccum. Melancholia denique est illa portio, quæ sæpe itidem in venis, arteriisque revoluta, ac in Corde, sive Hepate velut tosta cùm sit, spiritus plerosque amisit; unde frigidior, crassiórque remanet, terrestrisque magis est, & fæculenta. Atque ita negotium istud patrum explicant; sique in verbis quidam discrepent, in re tamen ipsa videntur consentire.

2. His positis, Temperamentum cassigatùs definiunt, Aggregatum ex commixtione primarum Qualitatum. Sed Aggregatum istud ponitur tum in Partibus Primigeniis, principibúsque, tum in Humoribus, ac toto Corpore. Ergo quod in Partibus Primigeniis degit, primas tenet, alteriisque est radix & origo, Insitúmque nuncupant. Istud tum à Parentibus, tum fortè ab Astris, aliisque id genus causis in nos primò agentibus accepimus. Alterum porro ab illo priore, ùt dictum est, effluit, humoribúsque dein & toti Corpori communicatur, ac Influens dicitur. Sed utrumque rursus est Temperamentum aliud quoad Pondus, aliud quoad Justitiam. Quoad Pondus dicitur, quando primæ Qualitates ita sunt temperatæ, ut in æquali mensura reperiantùr, nulláque illarum prævaleat alteri; atque hoc ipso, quia illæ singulæ æquiponderant, Temperamentum quoad Pondus dicitur. Temperamentum autem quoad Justitiam appellant, quod

Definitio Temperamenti.

Aliud est Insitum;

Aliud Influens;

Aliud quoad Pondus,

Aliud quoad Justitiam.

quod cuilibet membro aptè convenien
que ad munia, quæ exercere ipsum o
tet, ab Authore Naturæ inditum est
hinc nomen Justitiæ, cujus proprium
dicemus singulis jus suum tribuere,
sortitum. Ex quo infertur, eandem n
mè temperiem in Homine optimè disp
to singulis partibus inesse, cùm istæ
diversas, ad quas ordinantur, operatio
dispares pariter exigant Qualitates.

Aliud Simplex,

3. Alia Temperamentorum Div
est in Simplicia, & Composita. Simp
sunt, in quibus una Qualitas dominatur
oppositæ, reliquis in æquali mensura
manentibus, Tale Temperamentū quae
plex ponitur. Vel enim Calor ea rati
prævalet, Temperamentúmque Sim
Calidum dicetur: vel frigus, túnque F
dum, vel Siccitas denique aut Humidi
& Siccum aut Humidum nuncupabitur.

Aliud Compositum;

verò Temperamentum Compositum
citur, in quo duæ Qualitates primæ alte
sibi oppositas excedunt. Et quia qua
hæc Qualitatum temperies in quovis
dem maximè Humore conspicua est, pr
ex dictis constat; inde tandem celebe
ma, passímque usitata Divisio eruitur,
Temperamentum in Sanguineum, Cho
ricum, Phlegmaticum, & Melanch
cum dispertitur. Ergo Calidum Hu
dum, sive, quia Qualitates hæ Sangu
competunt, Sanguineum dicunt, si Frig
prædominatur Calor, & Siccitati Humi
tas. Calidum Siccum, seu Cholericu

Quod dividitur in Sanguineum, Cholericum, Melancholi-

Si Frigori & Humiditati Calor & Siccitas prævaleat; **Frigidum** & Siccum, vel Melancholicum; **aut** Frigidum & Humidum, seu Phlegmaticum **dabuntur**, si Frigus Calorem, & Siccitas Humiditatem superet, vel humiditas siccitatem. Nec itaque nomina hæc **Humoribus** porro dantur solis, aut *ultimatò*; **quippe** cùm Humores ipsi ab ulteriori **Temperamento**, videlicet ab *Insito* pro**manent**, ùt dictum est; sed ea Partibus **Primigeniis** mox competunt, quibus ab **origine** certa, ac determinata Qualitatum **natura** inest; tum Humoribus quos Partes **Primigeniæ** elaborârunt, ac tandem **Corpori** universo, in quod Humores perpetuo **fluxu** easdem, quas receperunt Qualitates, similémque prorsus formam effundunt.

cum, & *Phlegmaticum.*

4. Atque **hæc** genuina est Temperamentorum **divisio**; quamquam Temperamentum **Compositum** aliud Purum rursus dicatur, **aliud** Mixtum. Purum est, in quo duæ **videlicet** Qualitates dominantur, modo **hucusque** explicato, ùt in Sanguineo Calor, & Humiditas. Mixtum verò appellatur, in quo ipsorum inter se Temperamentorum sit varia combinatio, commixtióve, ùt Sanguinei, & Cholerici. Postremum **hoc** longè est frequentius, sed tamen ejusdem **notitia** ex prioris explicatione **dependet**. Igitur Temperamenta Pura primò **explicamus**, Mixta dein facilè percepturi.

Compositum porro aliud est Purum; Aliud Mixtum.

§. 2.

De Temperamento Sanguineo.

Descriptio Temperamenti Sanguinei.

5. PRoin Sanguineo Temperan
to prædíti qui sunt, amo
simam indolem gerunt, hilares, faceti,
tes, prorsúsque amabiles. Ratio esse
detur purior, quo abundant, Sangui
Melancholicis fæcibus expers; quippe
serenitatem mentis inducit, lætitiæ on
& hilaritatis principium. Ex qua ipsa
tione effusos in risum sæpe videas, &
cetiis delectari; unde etiam consuetu
nem Hominum, quibuscum videlicet
bulentur, & agant, quærunt constan
ipsúmque solitudinis nomen horrent. F
sus ad teneriores porro affectus sunt p
nissimi, & amant ardenter; quæ ei
ipsis inest calida humiditas, phantasi
juvat admodùm, ut vivaces appreh
dant objecta, ac amor ex commotio
spirituum, humorisque sanguinei exist
dicitur, quæ omnia in ipsis affluere nota
mus. Ex quo etiam magnis deside
æstuant; Sed quia fluidus ille humor,
fervor spirituum nil quidquam stab
sunt, ideo concepta hæc desideria levi
gotio diffluunt, aut etiam vertuntur in c
positum. Non irascuntur facilè, siq
aliorum petulantiâ fuerint commoti,
ferveſcentis animi motus in iis sedant
brevi, ob illam, quam ad pacem cum ali
lei

enitatémque habent inclinationem. Multa loquuntur, & ubertim, affabiles omnino & feſtivi; caloris enim abundantiâ ſpecierum multitudinem excitari, ac humoris itidem calidi copiâ organum linguæ reddi volubile, ac expeditum, eſt in comperto. Hæc autem copioſo ſermoni ſubſerviunt.

6. Cæterùm cùm nullis ipſi facilè ſuſpicionibus laborent, ſerena conſtanter, & veluti innubi mente, nullâque invidiâ ac livore turgidi alios ex ſua natura æſtiment; hinc ſimulationis inſcii intima ſui cordis penetralia Sodalibus reſerant, malique ſunt alieni ſecreti, ſi quod ipſis innotuit, cuſtodes; unde & ſe, & Amicos aliorum fraudibus incautè haud rarò exponunt. Ut autem ſe ipſos, ſic non minùs ſua facilè communicant, effuſè paſſim Liberales; quippe amor, quem Sanguineis plurimum ineſſe diximus, ſe ſuáque in alios geſtit effundere, muneribúsque aliorum animos ſibi devincire cupiunt, cúmque facilia ſibi effingant omnia, ſpe uberi lactantur, nec admodum tanguntur curis futuritemporis. Porro multâ corporis mollitie ſunt, ex qua efficiuntur inſtabiles, paritérque ad bonum, aut ad malum ſunt facillimè flexiles, abſterrentúrque quantocius, & vincuntur difficultatibus; unde paſſim nil quidquam heroici facinoris edunt. Somno capiuntur longo, & ſuavi, in eóque ſomnia habent læta ac lepida. Cibus illis gratus, qui ſuavis. Delectat

Musica; saltu gaudent, & agili mo
nullis denique se curis sinunt obrui; l
seriis in crastina missis perpetua hilaria
vunt. Quæ porro omnia defæcati cal
que humoris efficit abundantia, totiús
hominis pura temperies; naturâ insu
levis illius & sereni Temperamenti c
servandi studiosâ, tristia quævis aut
via solicitè amoliente.

Ejusdem signa exteriora.

7. Signa verò Temperamentum
gerit etiam exteriùs luculenta. San
neis ergo faciei color floridus est, & ri
cundus, minioque velut & lacte colo
tus, ob ipsam puri sanguinis abundanti
Oculos tum grandiores habent, t
splendidos. Magnitudinem calor effic
qui exuberantis Sanguinis humida fac
mè dilatat; splendorem verò spiritu
copia. Ipsorum cutis mollis quidem
solet, non tamen spongiosa, sæpius eti
hirsuta est; cùm calor multas fuligines,
quibus suum ortum capilli trahunt, p
generet. Crine flavo, & venustè cri
sunt. Omnia in illis bene composita,
insigni formositate splendent, præsertin
nonnihil Choleræ accedat. Vox firm
sonoráque, arteriæ pulsus magnus, fort
& plenus. Pingues plerumque sunt
mediocrem carnis abundantiam; caro
tem ipsa illis rubra est, & decenter firm
totiúsque corporis habitus bene comp
ctus. Appetitus illis tum cibi tum po
est itidem mediocris, ob humorum te
periem.

§.

Digitized by Google

§. 3.

De Temperamento Cholerico.

§. Sed ad Cholericos modò veniamus, quos calidæ, ſiccæque naturæ eſſe diximus. Ergo præcipites ad iram ſunt; quòd biliolus ſanguis facilè concitetur, & exardeſcat. Audaces, magnanimi, acréſque, & efficaces in gerendis negotiis; quippe calentium ſpirituum copiâ abundant, quibus excitantur identidem, ac ubertim animantur; quæ cauſa ad rixas quoque & jurgia pronos efficit. Sed exin ambitioſos etiam, ac ſublimia quæque meditantes, faſtúque plenos videas; quippe excocti, ſubtilioréſque ſpiritus ad alta ferunt. Elato itaque ſupercilio cæteros deſpiciunt, ſui æſtimatione turgidi, mordacibúſque paſſim omnes promiſcuè dictis lancinant; unde multorum odia incurrunt; auſteri etiam, arrogantes, ac jactabundi. Aſtutiâ eminent; quia ob puriores ſpiritus perſpicaciùs objecta cognoſcunt, comparántque præterita cum præſentibus, & quæ conſequi, eveniréque poſſunt, mente præoccupant. Sed ignea vis ad ſubitò agendum impellit, præcipitéſque efficit. Ut non amantur, ſic amoris affectu carent ipſi; quia hunc turbidus æſtus ſicciore ſua temperie præfocat; aut ſi amorem conceperint, ob volubibilitatem mentis hic facilè diſſipabitur. Si quid deſiderent, utì hoc citò ac ſeriò, ita incon-

Deſcriptio Temperamenti Cholerici.

§. 3. An multos habere Amicos expediat.
§. 4. Qua in fortuna sint expetendi Amici.
§. 5. An seipsum amare quis possit, aut debeat.
§. 6. De Amicitiæ Dissolutione.

CAPUT III.

De Actibus Amicitiæ.

§. 1. DE Benevolentia.
§. 2. De Beneficentia.
§. 3. De Concordia.

EXPLICATIO

De Virtute Heroica.

§. 1. QUid sit Virtus Heroica.
§. 2. Qua ratione ad Virtutem Heroicam perveniatur.

Digitized by Google

DISSERTATIO DE TEMPERAMENTIS.

Cùm verò indoles Corporum plurimùm conferat ad actus Animorum; priusquam tractetur Philosophia Moralis, visum est, quædam prænotare de Temperamentis, quò suæ cuivis, sive ad bonum, sive ad malum inclinationes pateant, ac inde ad genuinam Virtutem queant adduci. Agetur autem primò de Temperamentis in Genere; Tum in Specie de Sanguineo, Cholerico, Melancholico, Phlegmatico; Ac denique de Temperamentis mixtis.

§. 1.

De Temperamentis in Genere.

Prænotanda ad Temperamentum.

1. EXponitur hìc, Quid & quotuplex sit Temperamentum. Igitur Temperamentum universim est complexum illud, quod ex permixtione quatuor Elementorum consurgit. Atque sic etiam inanimatis commune est; Sed ut percipiatur dilucidiùs quod ve-

Digitized by Google

Articulus 2. *An Patientia haberi possit sine gratia.* - 330
Articulus 3. *De Extremis Patientiæ.* - - - 332.

CAPUT IV.

De Perseverantia.

Articulus 1. *Quid sit Perseverantia.*
§. 1. AFfertur Definitio Perseverantiæ. - - 334.
§. 2. An ad Perseverantiam spectet Constantia. 336.
§. 3. An Perseverantia indigeat auxilio Gratiæ. - - 338
Articulus 2. *De Extremis Perseverantiæ.*
§. 1. DE Mollitie. - 340.
§. 2. De Pertinacia. 341.

LIBER V.

DE VIRTUTIBUS ANNEXIS TEMPERANTIÆ.

CAPUT I.

De Partibus Temperantiæ Integralibus.

Articulus 1. *De Verecundia.*
§. 1. AN Verecundia sit Virtus. 344.
§. 2. Quinam sint effectus Verecundiæ. 345.
§. 3.

Digitized by Google

§. 3. De quo ſit Verecundia. - 346
§. 4. A quibus magis ſit Verecundia. 350.
§. 5. In quibus eſſe poſſit Verecundia. 352.

Articulus 2. *De Honeſtate.*

§. 1. Quid ſit Honeſtas. - 354.
§. 2. An Honeſtas maximè competat Temperantiæ. 356.

CAPUT II.

De Partibus Subjectivis Temperantiæ.

Articulus 1. *De Abſtinentia.*

§. 1. Quid ſit Abſtinentia. 358.
§. 2. An Abſtinentia dici debeat Virtus, eáque ſpecialis. 360.
§. 3. De Gula. - - 361.

Articulus 2. *De Sobrietate.*

§. 1. Quid ſit Sobrietas. 365.
§. 2. Quibusnam Sobrietas maximè ſit neceſſaria. 367.
§. 3. De Ebrietate. - 369.

Articulus 3. *De Caſtitate.*

§. 1. Quid ſit Caſtitas. - 372.
§. 2. De Pudicitia. 375.
§. 3. De Vitiis oppoſitis Caſtitati. 376.

Articulus 4. *De Virginitate.*

§. 1. Quid ſit Virginitas. - 377.
§. 2. De Honeſtate Virginitatis, - 382.
§. 3. De Excellentia Virginitatis. 386.

CA-

Digitized by Google

CAPUT III.

De Partibus Temperantiæ Potentialibus.

Articulus 1. *De Continentia.*

§. 1. Quid sit Continentia. 390.
§. 2. De Incontinentia. 394.

Articulus 2. *De Mansuetudine, & Clementia.*

§. 1. Quuid sint Mansuetudo, & Clementia. 397.
§. 2. De Ira. 400
§. 3. De Crudelitate. 405.

Articulus 3. *De Modestia.*

Sectio 1. *De Humilitate.* 409.

§. 1. Quid sit Humilitas. 410.
§. 2. Qua ratione unus possit, & debeat se alteri subjicere. 413.
§. 3. An Humilitas sit pars Temperantiæ. 416.
§. 4. De Humilitatis præstantia. 417.
§. 5. De Gradibus Humilitatis. 420.
§. 6. Quid sit Superbia. 420.
§. 7. In quo subjecto degat Superbia. 421.
§. 8. Quot sint species Superbiæ. 422.
§. 9. Quale peccatum sit, superbia. 424.

Sectio 2. *De Studiositate.*

§. 1. Quid sit Studiositas. 431.
§. 2. De Curiositate. 434.
§. 3. De Negligentia Studiositati opposita. 438.

Sectio

Sectio 3. *De Modestia in motibus externis.*

§. 1. Quid sit Modestia in motibus externis. 439.

§. 2. De Extremis Modestiæ in motibus externis. 442.

Sectio 4. *De Eutrapelia.*

§. 1. Quid sit Eutrapelia. 443.

§. 2. De Extremo Eutrapeliæ per Excessum. 446.

§. 3. De Extremo Eutrapeliæ per Defectum. 447.

Sectio 5. *De modestia circa exteriorem apparatum.*

§. 1. Quid sit Modestia circa exteriorem apparatum. 448.

§. 2. De Extremo Modestiæ circa exteriorem apparatum per Excessum. 449.

§. 3. De Extremo Modestiæ circa exteriorem apparatum per Defectum. 451.

LIBER VI.

DE PASSIONIBUS, SEU AFFECTIBUS ANIMI.

CAPUT I.

De Passionibus in genere.

Articulus 1. *Quid sint Passiones animi.* 453.

Digitized by Google

CAPUT III.

De Partibus Temperantiæ Potentialibus.

Articulus 1. *De Continentia.*

§. 1. Quid ſit Continentia. 390.
§. 2. De Incontinentia. 394.

Articulus 2. *De Manſuetudine, & Clementia.*

§. 1. Quid ſint Manſuetudo, & Clementia. 397.
§. 2. De Ira. 400
§. 3. De Crudelitate. 405.

Articulus 3. *De Modeſtia.*

Sectio 1. *De Humilitate.* 409.

§. 1. Quid ſit Humilitas. 410.
§. 2. Qua ratione unus poſſit, & debeat ſe alteri ſubjicere. 413.
§. 3. An Humilitas ſit pars Temperantiæ. 416.
§. 4. De Humilitatis præſtantia. 417.
§. 5. De Gradibus Humilitatis. 420.
§. 6. Quid ſit Superbia. 420.
§. 7. In quo ſubjecto degat Superbia. 421.
§. 8. Quot ſint ſpecies Superbiæ. 422.
§. 9. Quale peccatum ſit, ſuperbia. 424.

Sectio 2. *De Studioſitate.*

§. 1. Quid ſit Studioſitas. 431.
§. 2. De Curioſitate. 434.
§. 3. De Negligentia Studioſitati oppoſita. 438.

Sectio

Sectio 3. *De Modestia in motibus externis.*

§. 1. QUid sit Modestia in motibus externis. - 439.

§. 2. De Extremis Modestiæ in motibus externis. - - 442.

Sectio 4. *De Eutrapelia.*

§. 1. QUid sit Eutrapelia. - 443.

§. 2. De Extremo Eutrapeliæ per Excessum. 446.

§. 3. De Extremo Eutrapeliæ per Defectum. - - 447.

Sectio 5. *De modestia circa exteriorem apparatum.*

§. 1. QUid sit Modestia circa exteriorem apparatum. 448.

§. 2. De Extremo Modestiæ circa exteriorem apparatum per Excessum. 449.

§. 3. De Extremo Modestiæ circa exteriorem apparatum per Defectum. 451.

LIBER VI.

DE PASSIONIBUS, SEU AFFECTIBUS ANIMI.

CAPUT I.

De Passionibus in genere.

Articulus 1. *Quid sint Passiones animi.* - - 453.

)( )(Arti-

Articulus 2. *De Subjecto Passionum.* - - 455
Articulus 3. *De Numero Passionum.* - - - 457
Articulus 4. *De ordine Passionum.* - - 459
Articulus 5. *Quomodo se habeant Passiones ad bonitatem, vel malitiam moralem.* 460
§. 1. AN omnis Passio in se sit mala moraliter. - 460
§. 2. An Passio augeat, vel minuat bonitatem, vel malitiam actûs. - 462

CAPUT II.

De Passionibus Partis Concupiscibilis.

Articulus 1. *De Amore.*
§. 1. QUid sit Amor. - 464.
§. 2. De Causis Amoris. 466.
§. 3. De Effectibus Amoris in animo. - 469.
§. 4. De Effectibus Amoris in corpore. 475.
Articulus 2. *De Odio.*
§. 1. QUid sit Odium. - 480.
§. 2. An Odium fortius sit Amore. 484.

§. 3.

Digitized by Google

§. 3. An aliquis seipsum possit odio habere. 485.
§. 4. De Characteribus Odii. 486.

Articulus 3. *De Desiderio, sive Concupiscentia.*

§. 1. EXplicatur natura Desiderii, sive Concupiscentiæ. - 490.
§. 2. Affertur Divisio Concupiscentiæ. 491.
§. 3. An Concupiscentia sit infinitia. 492.
§. 4. De Effectibus Desiderii. - 494.

Articulus 4. *De Fuga.*

§. 1. QUid sit Fuga. - 496.
§. 2. De effectibus Fugæ. 497.

Articulus 5. *De Gaudio, seu Delectatione.* - - 498.

§. 1. EXplicatur essentia Gaudii, seu Delectationis. - 498.
§. 2. De Causis Delectationis. 505.
§. 3. De Effectibus Delectationis. 513.
§. 4. De Risu. - - 515.
§. 5. De bonitate, & malitia Delectationum. - - - 518.

Articulus 6. *De Tristitia.*

Sectio 1. *Quid, & quotuplex sit Tristitia.* - - 521.

§. 1. QUid sit Tristitia. - 521.
§. 2. An Tristitia idem sit, ac Dolor. - 523.
§. 3. An Dolor interior major sit, quàm exterior. - - 523
§. 4. De Speciebus Tristitiæ. 525.

Digitized by Google

Sectio 2. *De causis Tristitiæ.* 528.
§. Unicus. Exponuntur Causæ Tristitiæ. 529
Sectio 3. *De Effectibns Tristitiæ.*
§. 1. DE Effectibus Tristitiæ in Animo. 531.
§. 2. De Effectibus Tristitiæ in Corpore. - - 533.
Sectio 4. *De Remediis Tristitiæ.*
§. Unicus. Afferuntur Remedia Tristitiæ. 537.

CAPUT III.

De

Passionibus Partis Irascibilis.

Articulus 1. *De Spe.*
§. 1. Quid sit Spes. 540.
§. 2. De Causis Spei. - 541.
§. 3. Quinam sint ad sperandum faciliores. 542.
§. 4. Proponuntur Effectus Spei. 543.
Articulus 2. *De Desperatione.*
§. 1. QUid, & quotuplex sit Desperatio. 546.
§. 2. De Effectibus Desperationis. 547.
Articulus 3. *De Audacia.*
§. 1. QUid sit Audacia. 549.
§. 2. De Effectibus Audaciæ. 550.

Arti-

Digitized by Google

Articulus 4. *De Timore.*

§. 1. Quid, & quotuplex sit Timor. 554.
§. 2. De Objecto Timoris. 555.
§. 3. De Causis Timoris. 556.
§. 4. Quinam Timori sint magis obnoxii. 557.
§. 5. De Effectibus Timoris. 558.

Articulus 5. *De Ira.*

§. 1. Quid, & quotuplex sit Ira. 562.
§. 2. Quænam sint causæ Iræ. 564.
§. 3. De Effectibus Iræ. 568.

LIBER VII.
DE
AMICITIA.

CAPUT I.

De Essentia Amicitiæ.

§. 1. Quid sit Amicitia. 575.
§. 2. Quotuplex sit Amicitia. 577.
§. 3. In quo differant Amicitia honesta, utilis, aut jucunda. 579.
§. 4. De Habitu, & Actu Amicitiæ. 582.

CAPUT II.

Inter quos detur Amicitia.

§. 1. Quinam sint ad amandum apti. 583.
§. 2. De Æqualitate, aut Inæqualitate in Amicitia. 586.

§. 3.

Digitized by Google

§. 3. An multos habere Amicos expediat. 58
§. 4. Qua in fortuna sint expetendi Amici. 59
§. 5. An seipsum amare quis possit, aut debeat. 595
§. 6. De Amicitiæ Dissolutione. 596

CAPUT III.

De Actibus Amicitiæ.

§. 1. DE Benevolentia. 598
§. 2. De Beneficentia. 602
§. 3. De Concordia. 604

EXPLICATIO

De Virtute Heroica.

§. 1. QUid sit Virtus Heroica. 606.
§. 2. Qua ratione ad Virtutem Heroicam perveniatur. 607.

Digitized by Google

DISSERTATIO
DE
TEMPERAMENTIS.

Cùm verò indoles Corporum plurimùm conferat ad actus Animorum; priusquam tractetur Philosophia Moralis, visum est, quædam prænotare de Temperamentis, quò suæ cuivis, sive ad bonum, sive ad malum inclinationes pateant, ac inde ad genuinam Virtutem queant adduci. Agetur autem primò de Temperamentis in Genere; Tum in Specie de Sanguineo, Cholerico, Melancholico, Phlegmatico; Ac denique de Temperamentis mixtis.

§. 1.
De Temperamentis in Genere.

Prænotanda ad Temperamentum.

1. EXponitur hìc, Quid & quotuplex sit Temperamentum. Igitur Temperamentum universim est complexum illud, quod ex permixtione quatuor Elementorum consurgit. Atque sic etiam inanimatis commune est; Sed ut percipiatur dilucidiùs quod ve-

Digitized by Google

ventibus est peculiare, nôsse primò oportet, cùm in animantibus cæteris, tum singillatim in Homine, partes quasdam esse, Primigenias, ùt vocant, in quas potissimùm materia à Parentibus accepta transiit, suntque hæ: Cor, Hepar, & Cerebrum. Tum verò in eodem reperiuntur pariter, ac vires suas exerunt, quatuor, quas dicunt, Qualitates primæ; sive dein has à corpusculis, eorumque motu & quiete, distinctas volueris, sive cum iisdem identificatas; Calor, & Frigus, Humiditas, & Siccitas. Sed adsunt quoque quatuor, ùt loquuntur, Humores, Sanguis, Bilis flava, Bilis atra, quam Melancholiam etiam appellant, ac Pituita. Quibus jam Qualitatum illarum mixtura, ac Temperamentum inditur. Hi porro fluentem illam massam constituunt, quam vulgò Sanguinem dicimus, sumpto à nobiliori parte nomine. Ac Pituita quidem, quam etiam Phlegma vocant, est illa Massæ portio, quæ necdum multories in Corde, aliisque officinis dilatata, seu excocta, crudior etiamnum, & albior est, paucis spiritibus, naturáque frigida & humida. Sanguinem peculiari vocabulo dicimus, eam Massæ hujus partem, quæ perfecto sæpiùs in venis circulo elaborata quoque pluries est, mediocrique servet copiâ Spirituum, sed indole calida & humida. Bilis, quo simplici nomine ea venit, quam Flavam dicimus, illa pars vocatur, quæ, post frequentiores circuitus excocta

Digitized by Google

cocta magis, evasit tenuior, temperamentúmque gerit calidum, ac siccum. Melancholia denique est illa portio, quæ sæpe itidem in venis, arteriisque revoluta, ac in Corde, sive Hepate velut tosta cùm sit, spiritus plerosque amisit; unde frigidior, crassiórque remanet, terrestrisque magis est, & fæculenta. Atque ita negotium istud passim explicant; sique in verbis quidam discrepent, in re tamen ipsa videntur consentire.

2. His positis, Temperamentum castigatiùs definiunt, Aggregatum ex commixtione primarum Qualitatum. Sed Aggregatum istud ponitur tum in Partibus Primigeniis, principibúsque, tum in Humoribus, ac toto Corpore. Ergo quod in Partibus Primigeniis degit, primas tenet, alteriúsque est radix & origo, Insitúmque nuncupant. Istud tum à Parentibus, tum fortè ab Astris, aliisque id genus causis in nos primò agentibus accepimus. Alterum porro ab illo priore, ùt dictum est, effluit, humoribúsque dein & toti Corpori communicatur, ac Influens dicitur. Sed utrumque rursus est Temperamentum aliud quoad Pondus, aliud quoad Justitiam. Quoad Pondus dicitur, quando primæ Qualitates ita sunt temperatæ, ut in æquali mensura reperiantùr, nulláque illarum prævaleat alteri; atque hoc ipso, quia illæ singulæ æquiponderant, Temperamentum quoad Pondus dicitur. Temperamentum autem quoad Justitiam appellant, quod

Definitio Temperamenti.

Aliud, est Insitum;

Aliud Influens;

Aliud quoad Pondus,

Aliud quoad Justitiam.

quod cuilibet membro aptè convenientérque ad munia, quæ exercere ipsum oportet, ab Authore Naturæ inditum est; & hinc nomen Justitiæ, cujus proprium esse dicemus singulis jus suum tribuere, est sortitum. Ex quo infertur, eandem minimè temperiem in Homine optimè dispositio singulis partibus ineſſe, cùm istæ ob diversas, ad quas ordinantur, operationes, dispares pariter exigant Qualitates.

Aliud Simplex,

3. Alia Temperamentorum Divisio est in Simplicia, & Composita. Simplicia sunt, in quibus una Qualitas dominatur sibi oppositæ, reliquis in æquali mensura permanentibus, Tale Temperamentū quadruplex ponitur. Vel enim Calor ea ratione prævalet, Temperamentúmque Simplex Calidum dicetur: vel frigus, túncque Frigidum, vel Siccitas denique aut Humiditas, & Siccum aut Humidum nuncupabitur. At verò Temperamentum Compositum dicitur, in quo duæ Qualitates primæ alteras sibi oppositas excedunt. Et quia quævis hæc Qualitatum temperies in quovis itidem maximè Humore conspicua est, prout ex dictis constat; inde tandem celeberrima, passímque usitata Divisio eruitur, qua Temperamentum in Sanguineum, Cholericum, Phlegmaticum, & Melancholicum dispertitur. Ergo Calidum Humidum, sive, quia Qualitates hæ Sanguini competunt, Sanguineum dicunt, si Frigori prædominatur Calor, & Siccitati Humiditas. Calidum Siccum, seu Cholericum,

Aliud Compositum;

Quod dividitur in Sanguineum, Cholericum, Melancholi-

Si

Si Frigori & Humiditati Calor & Siccitas prævaleat; Frigidum & Siccum, vel Melancholicum; aut Frigidum & Humidum, ſeu Phlegmaticum dabuntur, ſi Frigus Calorem, & Siccitas Humiditatem ſuperet, vel humiditas ſiccitatem. Nec itaque nomina hæc Humoribus porro dantur ſolis, aut *ultimatò*; quippe cùm Humores ipſi ab ulteriori Temperamento, videlicet ab *Inſito* promanent, ùt dictum eſt; ſed ea Partibus Primigeniis mox competunt, quibus ab origine certa, ac determinata Qualitatum natura ineſt; tum Humoribus quos Partes Primigeniæ elaborârunt, ac tandem Corpori univerſo, in quod Humores perpetuo fluxu easdem, quas receperunt Qualitates, ſimilémque prorſus formam effundunt. *cum, & Phlegmaticum.*

4. Atque hæc genuina eſt Temperamentorum diviſio; quamquam Temperamentum Compoſitum aliud Purum rurſus dicatur, aliud Mixtum. Purum eſt, in quo duæ videlicet Qualitates dominantur, modo hucusque explicato, ùt in Sanguineo Calor, & Humiditas. Mixtum verò appellatur, in quo ipſorum inter ſe Temperamentorum ſit varia combinatio, commixtióve, ùt Sanguinei, & Cholerici. Poſtremum hoc longè eſt frequentius, ſed tamen ejusdem notitia ex prioris explicatione dependet. Igitur Temperamenta Pura primò explicamus, Mixta dein facilè percepturi. *Compoſitum porro aliud eſt Purum; Aliud Mixtum.*

Digitized by Google

§. 2.

De Temperamento Sanguineo.

Descriptio Temperamenti Sanguinei.

5. PRoin Sanguineo Temperamento prædíti qui sunt, amœnissimam indolem gerunt, hilares, faceti, mites, prorsúsque amabiles. Ratio esse videtur purior, quo abundant, Sanguis & Melancholicis fæcibus expers; quippe hic serenitatem mentis inducit, lætitiæ omnis & hilaritatis principium. Ex qua ipsa ratione effusos in risum sæpe videas, & facetiis delectari; unde etiam consuetudinem Hominum, quibuscum videlicet fabulentur, & agant, quærunt constanter, ipsúmque solitudinis nomen horrent. Rursus ad teneriores porro affectus sunt proniſſimi, & amant ardenter; quæ enim ipsis ineſt calida humiditas, phantasiam juvat admodùm, ut vivaces apprehendant objecta, ac amor ex commotione spirituum, humorisque sanguinei existere dicitur, quæ omnia in ipsis affluere notavimus. Ex quo etiam magnis desideriis æstuant; Sed quia fluidus ille humor, aut fervor spirituum nil quidquam stabile sunt, ideo concepta hæc desideria levi negotio diffluunt, aut etiam vertuntur in oppositum. Non irascuntur facilè, siqué aliorum petulantiâ fuerint commoti, efferveſcentis animi motus in iis sedantur brevì, ob illam, quam ad pacem cum aliis, leni-

lenitatémque habent inclinationem. Multa loquuntur, & ubertim, affabiles omnino & feſtivi; caloris enim abundantiâ ſpecierum multitudinem excitari, ac humoris itidem calidi copiâ organum linguæ reddi volubile, ac expeditum, eſt in comperto. Hæc autem copioſo ſermoni ſubſerviunt.

6. Cæterùm cùm nullis ipſi facilè ſuſpicionibus laborent, ſerena conſtanter, & veluti innubi mente, nullâque invidiâ ac livore turgidi alios ex ſua natura æſtiment; hinc ſimulationis inſcii intima ſui cordis penetralia Sodalibus reſerant, malique ſunt alieni ſecreti, ſi quod ipſis innotuit, cuſtodes; unde & ſe, & Amicos aliorum fraudibus incautè haud rarò exponunt. Ut autem ſe ipſos, ſic non minùs ſua facilè communicant, effusè paſſim Liberales; quippe amor, quem Sanguineis plurimùm meſſe diximus, ſe ſuáque in alios geſtit effundere, muneribúsque aliorum animos ſibi devincire cupiunt, cúmque facilia ſibi effingant omnia, ſpe uberi lactantur, nec admodum tanguntur curis futuri temporis. Porro multâ corporis mollitie ſunt, ex qua efficiuntur inſtabiles, paritérque ad bonum, aut ad malum ſunt facillimè flexiles, abſterrentúrque quantocius, & vincuntur difficultatibus; unde paſſim nil quidquam heroici facinoris edunt. Somno capiuntur longo, & ſuavi, in eóque ſomnia habent læta ac lepida. Cibus illis gratus, qui ſuavis. Delectat

Musica; saltu gaudent, & agili motu; nullis denique se curis sinunt obrui; hinc seriis in crastina missis perpetua hilaria vivunt. Quæ porro omnia defæcati calidique humoris efficit abundantia, totiúsque hominis pura temperies; naturâ insuper levis illius & sereni Temperamenti conservandi studiosâ, tristia quævis aut gravia solicitè amoliente.

Ejusdem signa exteriora.

7. Signa verò Temperamentum hoc gerit etiam exteriùs luculenta. Sanguineis ergo faciei color floridus est, & rubicundus, minioque velut & lacte coloratus, ob ipsam puri sanguinis abundantiam. Oculos tum grandiores habent, tum splendidos. Magnitudinem calor efficit, qui exuberantis Sanguinis humida facillimè dilatat; splendorem verò spirituum copia. Ipsorum cutis mollis quidem esse solet, non tamen spongiosa, sæpius etiam hirsuta est; cùm calor multas fuligines, ex quibus suum ortum capilli trahunt, progeneret. Crine flavo, & venustè crispo sunt. Omnia in illis bene composita, & insigni formositate splendent, præsertim si nonnihil Choleræ accedat, Vox firma, sonoráque, arteriæ pulsûs magnus, fortis, & plenus. Pingues plerumque sunt ad mediocrem carnis abundantiam; caro autem ipsa illis rubra est, & decenter firma, totiúsque corporis habitus bene compactus. Appetitus illis tum cibi tum potûs est itidem mediocris, ob humorum temperiem.

§. 3.

§. 3.

De Temperamento Cholerico.

Deſcriptio Temperamenti Cholerici.

§. SEd ad Cholericos modò veniamus, quos calidæ, ſiccæque naturæ eſſe diximus. Ergo præcipites ad iram ſunt; quòd biliolus ſanguis facilè concitetur, & exardeſcat. Audaces, magnanimi, acréſque, & efficaces in gerendis negotiis; quippe calentium ſpirituum copiâ abundant, quibus excitantur identidem, ac ubertim animantur; quæ cauſa ad rixas quoque & jurgia pronos efficit. Sed exin ambitioſos etiam, ac ſublimia quæque meditantes, faſtúque plenos videas; quippe excocti, ſubtilioréſque ſpiritus ad alta ferunt. Elato itaque ſupercilio cæteros deſpiciunt, ſui æſtimatione turgidi, mordacibúſque paſſim omnes promiſcuè dictis lancinant; unde multorum odia incurrunt; auſteri etiam, arrogantes, ac jactabundi. Aſtutiâ eminent; quia ob puriores ſpiritus perſpicaciùs objecta cognoſcunt, comparántque præterita cum præſentibus, & quæ conſequi, eveniréque poſſunt, mente præoccupant. Sed ignea vis ad ſubitò agendum impellit, præcipitéſque efficit. Ut non amantur, ſic amoris affectu carent ipſi; quia hunc turbidus æſtus ſicciore ſua temperie præfocat; aut ſi amorem conceperint, ob volubibilitatem mentis hic facilè diſſipabitur. Si quid deſiderent, uti hoc citò ac ſeriò, ita incon-

inconstanter etiam volunt, nisi atra Bilis propositum fixerit. Cæterùm si Choleræ atra hæc Bilis accesserit, ultionis rabiem in menses, ac annos prolongant; utque securiùs nocere possint, conceptum furorem fallaci occultant dissimulatione. Somnia ipsis ob internos æstus de ignibus, incendiis, rixis, ac tumultibus; somnus verò eisdem parcus admodum & levis; cùm non affluat humor, qui soporem conciliet. Sensibus præditi sunt vegetis, acutis, velocibus, atque expeditis, auditûs potissimùm, quem maximè adjuvat ipsa siccitas. Pulsus arteriarum magnus, frequens, & durus. Non multi sunt cibi, propter sicciorem stomachum, quamvis longam inediam non tolerent, ob calorem; vicissim easdem ob causas appetunt frigida, crebrò sitiunt, frequenter bibunt.

Ejusdem signa exteriora.

9. Atque hæc interiora maximè habentur. Externa in iis sunt cutis ad tactum calida, & sicca calore acri & mordaci, idque potissimùm in manibus, dura insuper & scabra, æstu arido exteriora quæque exasperante. Color tum ipsius cutis, tum faciei potissimùm, uti & oculorum, pallidus est, aut flavo, vel nigro affinis, seu etiam, si exorbitet Bilis, porrò citrinus, ferè qualis est Ictericis. Capillos raros alunt ob raritatem pororum, qui materiam pilorum permittant effluere. Vasa illorum à calore dilatata prominent, venæque in oculis conspicuæ. Totus cæteroquin Corporis habitus gracilis est, & ma-

macilentus, eò quòd calor, qui in ipsis est igneus, siccúsque, & acer, facilè consumat omnia.

§. 4.

De Temperamento Melancholico.

Descriptio Temperamenti Melancholici.

10. TErtium genus Temperamenti gerunt Melancholici, quibus à jocis & facetiis alieniſſima eſt indoles, ut perpetuæ triſtitiæ immerſi fugiant Hominum conſortia, diéſque ſuos in Pythagorico quodam ſilentio traducant. Oriuntur autem effectus iſti ſeveritatis, mœſtitiæ, ac taciturnitatis ex craſſo, & pluribus fæcibus infecto ſanguine; cùm enim ex iſto obſcuri quidam & tardi ſpiritus generentur, ubi iſtis animus aſſuefit, & quaſi innutritus manet, lucem publicam odit, inſtárque noctuæ ſuarum obſcurarum cogitationum tenebris delectatur. Accedit his perpetuus timor, ex quo varia aberrantis animi ludibria procreantur; quemadmodum enim à natura ita comparati ſumus, ut externo horrore concutiamur, cùm ambiens aër multis tenebris fuerit obſcuratus; ita pariter iſti, cùm obſuratum perpetuò intellectum, & à melancholico humore penitus obſeſſum habeant, timoris ſui cauſam intimis fibris clauſam circumferunt; atque exin millenas in ſuſpiciones ſunt proniſſimi; ùt enim rurſus, dum tenebroſa loca perambulamus, omnia

omnia plena fraudibus ac fallaciis nos pronum est suspicari; sic obsitæ tenebris id genus mentes pericula, ac fraudes passim metuunt, ibique latere insidias autumant, ubi tuta sunt omnia.

11. Quòd si verò opinionem aliquam conceperint, nullis mediis, nullo verborum aut rationum pondere ab imbibita sententia eos dimovebis; quippe sicca, ac frigida, magisque consistens temperies conceptas semel impressiones diutissimè retinet. Quæ fortè etiam causa est, cur rerum, quas possident, tenaces admodum sint, & avari prorsus audiant. Cæterùm si in risus & cachinnos fuerint effusi, vix possunt contineri, finémque ineptiis imponere; melancholicus enim humor, ubi semel fuerit inflammatus, sua crassitie tum pertinaciùs lætiores species retinet, tum validiùs Hominem stimulat ad hilaritatem. Pariter ad iram ob lentitudinem suam non facilè incitantur; at ubi semel eâdem fuerint correpti, ob tenacitatem non nisi difficillimè compescuntur.

12. Jam verò plurimùm comedunt Melancholici; quippe, spiritus acidi, acerbíque, quibus abundant, os ventriculi perpetuò vellicant; unde cibi appetentia sequitur; iidem verò & ventriculum intendunt, ac magis in se contractum exquisitè cibos comprehendere, retineréque cogunt, ac planè concoquere; quo fit, ut copioso alimento sit opus. Siti verò exiguâ laborant, quòd sero & salivâ abundent; unde

unde etiam frequens eiſdem eſt ſputorum ejectio. Cùm ob deſpectum caloris, in cerebrum parùm evaporent cibi, ſomnò non urgentur Melancholici. Cæterùm turbulentè ac interruptim dormiunt, réſque nigras, horrendas, cadavera, ſepulchra, ædium ruinas ſomniant, cædésque ac lapſus, & funeſta omnia ſuſtinent, non rarò etiam clamant, putántque ſe à ſtrigibus trudi, quas non niſi in ſanguine circumferunt. Porro ſi Melancholia non ſit nimia, ad graviora negotia, & Studia aptiores reddit; tum quia acrimoniâ ingenium acuit, ac agendi vim, tum quia ſoliditate figit ad labores; ſi autem exuberet, periculum adducit amentiæ.

13. Exterius Temperamenti hujus indicium eſt cutis ad tactum frigida, ſicca, dura, & aſpera. Faciei color fuſcus, plumbeus, aut nigricans ob ſanguinem fæculentum, ac poſt exuſtiones frigidiorem, qui ad nigredinem declinat; unde etiam capilli duri, aſperi, craſſi, nigri, ac itidem ob humoris defectum tardè oriundi, ac citò caneſcentes. *Ejusdem ſigna externa.*

§. 5

De Temperamento Phlegmatico.

14. ULtimus denique Phlegmaticis locus datur. A Phlegmate hi, quod Latini Pituitam dicunt, traxêre, *Deſcriptio Temperamenti Phlegmatici.*

xêre nomen, frigido eo & humido, subſtantiâ crudâ, & materiâ videlicet nondum excoctâ. Ergo Phlegmatici viribus ſunt imbecilles, & tardi; quippe frigidiſſimus ille humidiſſimûsque liquor frigore quidem ſuo torpens, & pigrum ad actiones corpus efficit, quæ maximè à calore promoventur: humore autem nervos relaxat, reddítque languidos; unde facultates vitales torpent, hominéſque illi inſtar limacum ſuo ſucco immerſi vivunt. Multum porrò dormiunt, longiórque hic ſomnus è frigidiori humoris copia, quæ ſpiritus animales ad ſenſuum organa deferri prohibet, ſuum ortum trahit; his enim deficientibus languor & ſomnus incubat. Somnia ipſis frigora referunt, aquas, pluvias, nives, ſubmerſiones, flumina, ſtagna, maria, réſque alias albas, ob humoris, qui in ipſis abundat, cognationem. Parùm autem comedunt, quia pituita pro alimento ſervit, ac calor etiam deficit, quo excoquantur cibi; qua itidem ex cauſa ſitis vel omnino nulla in eis eſt, vel perexigua.

15. Timidi porro ſunt Phlegmatici, abſterrentúrque facilè ab objectis difficultatibus, & ubi arduum quid aggreſſi fuerint, brevi deſpondent animos, ac ab incœptis omnino deſiſtunt; unde ad excelſa aſpirare non audent, ignavi omnis gloriæ Contemptores. Oritur autem hic timor, repénsque in omnibus iſta debilitas à frigore & ſpirituum inopia. Triſtitiâ

tiâ perpetuò obruti incedunt, quòd puriore ſanguine, ſereni animi ac lætitiæ principio, ſint deſtituti. Unde quemadmodum ipſi non amant, videlicet ut in aliis affectibus, ſic in iſto languidi, ita non amantur, cùm nec urbanos nec affabiles ſe aliis, ſed triſtes, & obtuſos exhibeant. Cæterùm modeſti, quieti, ac tractabiles ſunt, qua ex parte laudantur. Fit autem illud, quòd ſpiritus turbulenti ac nimiùm calentes, à quibus excitentur, ipſis deſint, aut certè illorum rationem non facilè prævertant. Laborum in ſtudiis patientes ſunt, ob lentam pituitam; ingenio tamen plerumque non excellunt; quia ſpecies in eodem humore merguntur. Cæterùm ut cibi potuſque, ſomni, & otii copia illis nocet, ſic ſtudia viciſſim & curæ proſunt; quia per hæc torpentes ſpiritus excitantur.

16. Ex interioribus illis exteriora hæc promanant. Motus Phlegmaticis eſt lentior ob frigus, & lentitudinem humoris, durat tamen, eò quòd ſpiritus craſſiores minùs diſſolvantur. Senſus itidem hebetes ſunt, pulſus micat parvus, tardus, & mollis, ob idem frigus humidum. Vaſa habent anguſta ob defectum caloris, qui dilatet, venæque itidem in oculis apparent nullæ. Ex his cauſis corpus iisdem eſt molle, & ſpongioſum, at craſſum paſſim, & obeſum; eò quòd humor frigidus per obſtrictos poros evaporare non permittatur, ſed maſſam impleat. Coloris

sunt albi, sivescentis, aut pallidi; quia & parcioris sanguinis sunt, & ne is in externas partes deferatur, Pituita impedit. Cùm verò in frigido, & humido non multi pili crescant, hinc istis non abundant. Albos autem Capillos gerunt, nec porro crispos, sed in longum pendulos; illud quidem ex abundantia Phlegmatis, istud verò ex defectu caloris.

Atque hæc purorum quatuor Temperamentorum natura est, & indoles, ex qua Mixtorum porro conditio facilè potest agnosci.

§. 6.

De Temperamentis Mixtis.

Temperamenta Mixta sunt frequentiora.

17. SUnt autem Mixta hæc Temperamenta longè frequentissima, ùt notatum superiùs est, & horum non minor ferè quàm vultuum in Hominibus diversitas. Quamquam in eodem Homine pro varia ætate Temperamentum quoque ipsum soleat non quidem integrè, sed quadam sui parte immutari, ùt in Pueritia quidem Pituita, in Juventute Sanguis, in Virili Ætate Cholera, ac in Senectute demum Melancholia, vario in variis excessu, dominetur. Qua quidem ratione, qui Juvenis jam aluerat Choleram, majorem Choleræ itidem copiam alet Vir; aut qui Melancholicus virili

virili in ætate fuit, majus Melancholiæ periculum circumferet in Senectute; ætate ſcilicet vim addente Temperamento. Quamquam & hìc plurimùm conferant educatio, cibi, occupatio, varia eorum, quibuscum agis, indoles, Regionis etiam, quam incolis, temperies, ac alia id genus; quæ varia vel Temperamentis addere poſſunt, vel demere; ſicque prout ipſamet apta ſunt, aut contraria, itidem Temperamenta in pejus immutare, aut in melius.

18. Sed ut ad Mixti illius Temperamenti exempla veniamus, ac ſpecies; quibusdam Temperamentum evenit ex Cholerico ac Sanguineo compoſitum, quod proin Cholerico Sanguineum dicimus. Atque hi corpore ſunt carnoſo magis quàm pingui, vultu liberali, & qui rubore ſit floridus, fronte exporrecta, & ſemper ſerena, micantibus oculis, capillo fuſcum inter & flavum medio, labris purpureis. Amœnos moribus videas, ſermone affabiles, animo excelſo, ac porro curis vel libero, vel ſuperiore, atque ad alta ſemper tendente, ut gloriam aut comparent, aut partam tueantur. Cerei quoque ſunt ad Majorum nutum. Quorum omnium ratio ex iis petitur, quæ dicta ſunt de duplici Temperamento, ex quo iſtud componitur. Cæterùm felices hi Homines, ſi inconſtantiæ notam fugiant, laudem omnem

Temperamentum Cholerico-Sanguineum.

merentur, ac æstimationem, sùntque enim verò ad Virtutem nati.

Phlegmatico-Sanguineum.

19. Alii Temperamentum acquisivêre Phlegmatico-Sanguineum, sùntque hi vultu non pallido, sed albo, purpuráque sæpiùs haud inamœnâ tincto; os gerunt grave quidem, at subridens, corpore mediocriter pingues, staturáque itidem mediocres. Facilè sibi faciunt satìs; ac Litteras colunt quidem, non tamen altè rimantur, contenti scientiâ, qua vulgus superent. Munditiem in corpore ac vestitu amant, amicitias quærunt, quas ùt levi ex causa lædunt, sic facilè redintegrant. Æquali facilitate despondent animos, & resumunt. Quòd se aliorum ad nutus inflectere conentur, singulos sibi devinciunt.

Cholerico-Melancholicum.

20. Ex Cholerico quoque ac Melancholico Temperamento fit commixtio, quam temperiem designant vultus subniger, frons severa, caro exsucca, oculi vivaces, capilli atri, membra calida. Ergo Cholerico-Melancholici graves sunt in agendo, in cœptis constantes, solitudinis, ac laboris amantes, judicio pertinaces, mente ad abstrusa quæque speculanda perspicaces, ingenio acres, crisi mordaces, odio intensi, ac diuturni.

Phlegmatico-Melancholicum.

21. Sed Phlegmatico-Melancholici qui sunt, luridum, squalidum, tetricúmque vultum gerunt, capillo sunt ferè fusco. Sermone utuntur gravi ac lento, mo-

moroſa iis & ingrata converſatio, ingratique ipſi moroſitate ſua itidem omnibus accidunt. Corporis & animi viribus languidi ſunt, pigróque in otio marceſcunt. Iam verò! felix utique ille eſt, cui indoles obvenit ad virtutem facilis, ac prona. Cæterùm quamcunque acceperis, in illud incumbendum, ut quæ bona in te ſunt, excolas, ac perficias, quæ autem mala & vitioſa, ea porro compeſcas, & corrigas. Atque hunc in finem eſt Moralis Diſciplina.

Digitized by Google

PHILOSOPHIA MORALIS.

DIVISIO OPERIS.

In Præfat. PHiloſophia Moralis, ùt vidimus, ea docet, quæ faciunt ad Mores juxta rectam Rationem ordinandos, ac porro ad bene beatéque vivendum. Quia L. 1. Ethic. C. 7. A. 2. ergo Beatitudo naturalis quidem, ſi Ariſtotelis credimus, in operatione Virtutis perfectæ ſita eſt; ea verò, quæ naturam 1. 2. Q. 4. A. 4. in C. ſupereminet, ùt D. Thomas explicat, in clara cognitione, ac inde in pleno amore DEI, quæ itidem Virtutibus oportet acquiri; ideo quæ Moralis Doctrina tractat, ferè ad Virtutem reducuntur. Hæc ergo deinceps in ſeptem partes, ſeu totidem Libros, diviſa exponere eſt animus. Primo proin Libro de Virtute in Genere erit agendum. Secundo de Virtutibus Cardinalibus. Tertio de Virtutibus annexis Juſtitiæ. Quarto Virtutes explicabuntur, quæ ad Fortitudinem ſpectant; Quinto autem eæ, quæ ad Temperantiam. Sexto diſputabitur de Affectibus, ſeu, ùt vocant, Paſſionibus. Septimo denique ſpeciatim de Amicitia. Addetur autem etiam explicatio de Virtute Heroica. Cœptis adſpiret DEUS.

PHI-

Digitized by Google

PHILOSOPHIA MORALIS.

LIBER I.

DE VIRTUTE IN GENERE.

DE Virtute in Genere Septem Capita ſunt pertractanda. Primum quid ſit Virtus. Secundum quotuplex. Tertium de Æqualitate Virtutum. Quartum eſt de Connexione Virtutum. Quintum de Medio; Sextum de Cauſa Virtutum. Poſtremum de Conditionibus Humani Actûs.

CAPUT I.

Quid ſit Virtus.

AGemus hìc de Virtute humana; nam per hanc ordinantur Hominum Mores. Ut autem hæc percipiatur, explicandum primò, Quid ſit Virtus univerſaliſſimè ſumpta; Dein cùm Virtus humana definiatur per Habitum, de Habitibus eſt agendum; Ac poſtremò ponenda eſt ipſa Virtutis humanæ Definitio.

Digitized by Google

§. 1.
Quid ſit Virtus univerſaliſſimè ſumpta.

Quid ſit Virtus univerſim ſumpta. Ariſtot. Lib. 2. Eth. C. 6.

1. VIrtutem univerſim, & ùt convenit unicuique ſingulatim rei, dicimus, quæ facit bonum habentem, & opus ipſius bonum reddit. Ita Virtus Oculi eſt, quæ facit Oculum bonum, & ut bene videat; Virtus Equi, quæ facit Equum bonum, & ut idoneus ſit ad bene exercendas operationes Equi, quales ſunt currere, aut aptè geſtare Equitem.

2. Pari ratione Virtutes Herbarum, vel Medicinæ nominamus, quæ ad ſanitatem ſunt aptæ, ſeu ad uſus id genus alios. Unde Virtus quoque Hominis erit, quæ faciet, ut Homo bene exerceat operationes humanas.

§. 2.
De Habitibus.

Quid ſit Potentia, Affectus, aut Habitus

3. LOquemur autem de Virtute Hominis propria, quæ eſt ſola Virtus Animæ; Virtus enim Corporis eſt Homini communis cum aliis Animalibus. Cùm igitur Virtus ducat ad operationem, tria ſunt in Anima, quæ velut principia diſponunt ad operandum: Potentia videlicet, Affectus, & Habitus; Unde in uno ex his genere Virtutem ſtare eſt neceſſe. Potentiam vocamus Facultatem Animæ ſimplici-

Digitized by Google

pliciter neceſſariam ad operandum; velut Intellectus, & Voluntas ſunt Potentiæ; quia ſimpliciter ac abſolutè neceſſariæ homini ſunt ad intelligendum & volendum. Affectus nominamus commotiones, ſeu actus appetitûs ſenſitivi, ùt ſunt Ira, vel Odium. Deniqne Habitus eſt qualitas quædam adjuvans animam ad ſuas operationes.

Virtus eſt in genere Habitûs.

4. Jam verò Virtus non eſt in genere Potentiæ. Per Virtutem enim efficimur boni, per Potentias autem nec boni nec mali efficimur, neç quiſquam laudatur, vel vituperatur inde, quòd poſſit bene aut malè agere, ſed ſi agat. Neque porro Virtus eſt in genere Affectûs; nam Affectus ſunt motus quidam: Virtutes autem non ſunt motus, ſed diſpoſitiones, ùt deinceps magis patebit; unde oportebit Virtutem in genere Habitûs contineri.

Quotuplex ſit Habitus.

5. Sed duplex primò ponitur Habitus: Acquiſitus, & Infuſus. Acquiſitus eſt, quem nobis ipſis per noſtros actus comparamus. Infuſus eſt, quem DEUS nobis infundit; atque hiç alius eſt Naturalis; alius, qui Naturam tranſcendit. Ille inditur à DEO Potentiæ ad naturales actus, qualem habuerunt Adamus, Salomon, aliique, dum ſcientiâ infuſâ cognoverunt naturas rerum; Iſte ad actus, qui naturæ vires excedunt. Tales ſunt Habitus Fidei, Spei, & Charitatis. Jam verò cùm Potentia det ſimpliciter poſſe, ùt loquuntur; Habitus Naturales, ùt itidem

ajunt, dant facilè poſſe, ac illis etiam abſentibus poteſt poni actus, quamquam difficiliùs. Habitus autem, qui naturam ſupereminent, dant non quidem facilè, ſed ſimpliciter poſſe, non minùs ac Potentia; ùt ponunt Theologi.

Habitus conſiſtunt in ſpeciebus roboratis, & coordinatis.

6. Generationem porro, & indolem Habituum hanc exponunt Philoſophi. Dantur in noſtris Potentiis quædam ſpecies. Sunt autem vulgò ſpecies iſtæ imago aliqua rerum, circa quas ſumus verſati, & quæ poſt actum exercitum remanent in Potentia. Ut ſi quis agnovit amandum eſſe DEUM, hujus veritatis imaginem, ac porro ſpeciem, retinet in intellectu. Si autem etiam amavit, amoris itidem ſpeciem ſervat in voluntate. Jam verò Habitus conſiſtit in ipſis ſpeciebus actuum præteritorum, roboratis, & coordinatis, ſúntque tales ſpecies ea enimverò qualitas, quam paulò antè diximus eſſe Habitum.

Quandonam roborentur, & coordinentur.

7. Atque tunc roborantur ſpecies, quando plures, & vivaciores de eadem re ab actibus relictæ congregantur. Coordinantur verò, cùm eæ ita producuntur ad ſeriem, ut unâ excitatâ facilè excitentur & reliquæ. Dicta igitur hæc ſunto de Habitibus ſive bonis, qui ad bonum ferunt, ſive malis, qui ad malum; nam par in natura utrorumque eſt ratio.

§. 3.

Digitized by Google

§. 3.
Definitio Virtutis Humanæ

8. SEd ex his, quæ hucusque attulimus, sponte fluit aptissima æquè ac facillima Virtutis humanæ Definitio, & quam totidem verbis ipse Philosophus ponit. Videlicet humana, seu Hominis Virtus, est Habitus, ex quo & bonus Homo ipse efficitur, & bene opus suum reddit. *Definitio Virtutis Humanæ.* Aristot. L. 2. Eth. C. 6.

9. Habitus igitur est humana Virtus, sed bonus; quippe qui ad bonum ferat. Unde quemadmodum Habitus quivis consistit in speciebus actuum præteritorum roboratis & coordinatis, ita etiam Humana, Acquisitáque Virtus. Hæc igitur sunt ipsæ species, ùt diximus, dispositæ, & quas per frequentes actus sibi ille acquisivit, in quo est Virtus. Infusa autem Naturalis Virtus, cùm & ipsa det facilè posse, in ejusmodi itidem speciebus fortassis consistit, aut in una pluribus æquivalente. Quæ autem naturam transcendit, cùm non det facilè, sed simpliciter posse, ùt est notatum, hinc videtur non in speciebus esse sita, sed in qualitate. Sed has postremas non quidem nos actibus nostris acquirimus, verùm eas nobis infundit DEUS. *In quo Virtus hæc consistat.*

10. Ergo Temperantiam habebit, qui positis sæpius Temperantiæ actibus plures sibi temperanter agendi species comparaverit; Fortitudinem, si per ordinatos fortes actus species itidem iteratas ad fortiter *Acquiritur per frequentatos actus.*

Digitized by Google

ter agendum; Juſtitiam ſi ad juſtè; Prudentiam, ſi ad prudenter operandum, atque ita Virtutes quaſvis percurrendo. Non minùs ac ſi quis frequenter canendo ad regulas Muſicæ, ordinatas canendi ſpecies collegit, habitum Muſicæ poſſidet, ſeu Muſicæ artem. Aut ſi quis, quia ſæpius aptè pinxit, ordinatas roboratáſque ſpecies ad pingendum juxta præcepta artis pictoriæ poſſidet, ipſam Pictoriæ artem habet.

An Virtus ex habitu Denominet, vel ex actu.

11. Ex quibus etiam Temperantis, vel Fortis nomen fluit, aut quacunque demum ex Virtute quis nuncupabitur. Sed hi ex Virtutibus Tituli vel ab habitu deſumi poſſunt vel ab actu. Itaque qui ordinatas ad Temperantiam ſpecies collectas habet, ac proin Temperantiæ habitum, propriè Temperans dicetur, nimirum ex habitu. Dum verò quis Temperantiæ actum elicit, exinde etiam Temperans dici poterit, velut qui actu temperat ſeſe. Cæterùm nomen potiſſimùm ab habitu deſumitur, quippe qui permaneat, & ipſa Virtus ſit, cùm tamen actus pertranſeat, & duntaxat emanet ex virtute, aut ad eam formandam concurrat. Rurſus ùt Pictorem quempiam vocare poſſes, qui actu pingit; Pictorem tamen vulgò dicimus, in quo pingendi eſt ars, ſive habitus.

ARTI-

Digitized by Google

CAPUT II.

Quotuplex ſit Virtus.

AD apertam Virtutis Diviſionem primò exponendæ ſunt partes, ſeu Potentiæ animæ humanæ; Dein indicandum, in quibus ex his degat Virtus; Tum ſequitur ipſa Virtutum prima Diviſio; Poſtremùm exhibentur ſigillatim Virtutes Theologicæ, Intellectuales, ac Morales.

§. I.

Quanam ſint partes, aut Potentiæ Animæ Humanæ?

12. VIrtutem humanam in Hominis Anima ſedere jam diximus, atque in ea eſſe habitum. Habet autem Anima Hominis tres velut partes, non quidem re, ſed ratione, ac noſtro concipiendi modo diverſas, quarum unâ vegetamur, alterâ ſentimus, tertiâ ratiocinamur. Primam cum plantis, alteram cum brutis, tertiam cum Angelis gerimus communem.

Triplex eſt Animæ humanæ pars, ſcilicet Vegetativa, Senſitiva, & Rationalis. Cap. ſuper. §. 2. & 3.

13. Sed ex duabus poſtremis utraque binam facultatem habet, ſive, ùt ajunt, Potentiam, apprehendendi unam, alte-

Quid ſit Appetitus vel Concupiſcibilis,

vel Iraſcibilis.

alteram appetendi. In ea itaque quâ ſentimus, parte apprehendendi vis eſt Phantaſia, appetendi autem vis eſt appetitus Senſilis, ſeu, ùt loquuntur, Senſitivus. Sed hic vel verſatur circa res à phantaſia objectas ſeu bonas ſeu malas, ſimpliciter prout in ſe ſunt, nec ſpectando rationem ardui; & tunc Concupiſcibilem vulgò nominant; vel verſatur circa res itidem ſeu bonas ſeu malas, ſed determinatè ùt arduas, ac tunc appellant Iraſcibilem. Facultas porro rationalis apprehendendi eſt ipſa Ratio, ſive Intellectus, & appetendi Facultas Rationalis eſt Voluntas.

Ponitur etiam in Homine Memoria tum Materialis, tum Spiritualis.

14. His omnibus ſuperinfertur Memoria; potéſtque iſta dici Vis recordandi res olim cognitas; quod itidem fit, ùt ajunt Philoſophi, ope ſpecierum ab illis rebus, aut certè earum cognitione relictarum. Duplex adſtruitur; una, quæ in Intellectu ipſo ſedet, & ſpecies adhibet ſpirituum naturam indutas. Altera, quæ in parte Animæ ſenſitiva, eóque ùt volunt, ſenſili organo, ſive illa occipitii parte, locum habet, quod Cerebellum vocant, & prognatis materiâ ſpeciebus utitur. Hanc porro etiam bruta obtinent, utramque autem Homo; quamquam dum mortali hac in vita degimus, vix excitatur illa abſque iſtius motu, ob connexionem, quam cum eadem habet, & noſtram à Senſibus pendendi indolem. Eſt etiam utraque Potentia quædam Animæ, non verò, quæ agat, ùt priores illæ, ſed ferè

ferè quæ, quin operetur quidquam ipſa, concreditas ſibi videlicet rerum ſpecies ſervat, quas dein Anima, cùm voluerit, reſumet. Atque his modò habes integram partium Animæ humanæ, Potentiarúmque diſtributionem.

§ 2.

In quibuſnam Animæ Humanæ partibus, aut Potentiis, degat humana Virtus.

15. JAm verò in prima illa Animæ parte, quâ vegetamur, humana Virtus non eſt; præterquam enim quòd communis itidem nobis ſit non modò cum brutis, ſed etiam cum plantis, illius Operationes liberæ non ſunt, nec porro pendent ex rationis imperio; cùm inſcii etiam aut dormientes vegetemur, nutriamúrque videlicet ac creſcamus: liberam autem & ratione perfectam Virtutem eſſe oportet, ùt patebit deinceps. *Virtus humana non eſt in potentia vegetativa.*

16. Sed primò Intellectus poteſt eſſe Virtutum quarumdam Sedes; quippe in quo habitus eſſe valeant, à quibus perficiatur ipſe, & quibus bene opus ſuum reddat. Sed Voluntatem quoque manifeſtum eſt poſſe à Virtutibus incoli, ob eandem rationem. *Eſt autem in Intellectu & Voluntate.*

17. Cæterùm quas appetendi vires dici. *An eadem eſſe poſſit in*

Digitized by Google

Appetitu Sensitivo.

dicimus, sive Irascibilem, sive Concupiscibilem, duplici modo possunt sumi. Primò quidem ut sunt præcisè partes appetitûs sensilis, atque ita Virtutem non suscipiunt; quia neque rationem. Rursum autem ut rationi sublunt, cujus imperiis in Homine natæ sunt obedire, & sic Virtutis queunt esse sedes, quia & principium humani actûs.

Sed rursus non est in Phantasia; nec in Memoria.

18. In Phantasia denique aut Memoria Habitus quadam ratione esse possunt; cùm in iis species coordinari valeant, & roborari; eas tamen vires non dicimus à Virtute incoli; quia in illis scilicet Potentiis est Virtus, in quibus perficitur opus bonum, & expletur: in Phantasia autem & Memoria non perficitur opus; cùm vires hæ species duntaxat aut primò excipiant, aut porro conservent, quæ deinceps ad aliorum Potentiarum operationes famulentur. Sed jam tandem quotuplex sit humana Virtus, dispiciamus.

§. 3.

Quotuplex sit humana Virtus.

Virtus humana est duplex, Intellectualis nimirum, & Moralis. S. Thom. 1. 2. Q. 58.

19. PRimò igitur humana Virtus est duplex, nimirum Intellectualis una, Moralis altera. Atque hæc princeps est ejus Divisio, quam cum Philosopho Sapientes reliqui ponunt. Et verò, ut evincit D. Thomas, Virtus humana est habitus

habitus quidam perficiens Hominem ad bene operandum. Principium autem humanorum actuum in homine non eſt niſi duplex, ſcilicet Intellectus, ſive Ratio, & Appetitus; hæc enim ſunt duo moventia in Homine, ùt dicit itidem Stagyrita; unde oportet, omnem Virtutem humanam eſſe talem, quæ perficiat aliquid ex iſtis principiis. Si ergo Intellectum perficiat ad bonum Hominis actum, erit Virtus Intellectualis; Si verò Appetitum ſeu rationalem, ſeu ſenſilem, dicetur Virtus Moralis.

A. 3. in C. Lib. 2. Ethic. C. 1. Loc. hic cit. L. 3. de Anima Text. 48.

20. Illtronea proin eſt hæc Virtutis humanæ partitio, & quæ ſponte fluat. Nec verò huc ſpectant Virtutes Theologicæ, quæ humanæ non ſunt, ſed ſupra Virtutes humanas; cùm Virtutes Hominis ſint, videlicet ùt eſt factus particeps Divinæ Gratiæ. Duplex nimirùm eſt Hominis Beatitudo, naturalis una, ac altera, quæ naturam ſupereminet. Per Virtutem verò perficimur ad actus, quibus in Beatitudinem ordinamur. Itaque quemadmodùm ad acquirendam Beatitudinem naturalem, Virtutes naturales humanæ requiruntur; ita ad eam adipiſcendam, quæ naturam tranſcendit, neceſſariæ itidem ſunt Virtutes aliæ, quæ naturales emineant, ſúntque hæ Virtutes Theologicæ, quas porro non niſi à ſolo DEO eas infundente obtinemus.

Ad eam non ſpectat, ſed eam ſupereminet Virtus Theologica. S. Th. 1. 2. Q. 62. A. 2. in C.

Digitized by Google

§. 4.

Quotuplex ſit Virtus Theologica.

Virtus Theologica eſt Triplex: Fides, Spes, & Charitas.

S. Thom. L. 2. A. 3. in C.

21. TErnæ autem numero ſunt Virtutes Theologicæ, nimirum Fides, Spes, & Charitas. Quippe ùt ad Beatitudinem naturalem, ſic etiam ad feliciorem illam, & quæ ultra naturæ limites exporrigit ſeſe, tum ratione, tum appetitu ordinatur Homo. Ratione ergo, ſeu Intellectu, contingenda ſunt ſuperna Divino lumine credibilia, ad quæ eſt Fides. Voluntate autem ſuperna vel ſperantur, utpote quæ obtineri queant, atque ad hæc eſt Spes; vel amantur, ac ſummæ illi felicitati, quæ tandem DEUS eſt, unimur quodammodo, & adhæreſcimus, ad quæ eſt Charitas. Unde triplex prodit Theologica Virtus, Sed ad humanam redeamus.

§. 5

Quotuplex ſit Virtus Intellectualis.

Virtutes Intellectuales ſunt quinque:

L. 6. Ethic. C. 3.

22. IGitur Intellectuales Virtutes univerſim quinque numerantur, ex quibus tres ſunt duntaxat circa cognitiones, poſtremæ duæ etiam circa opus. Quæ circa cognitiones verſantur, has ponit Philoſophus: Intellectum, Sapientiam, & Scientiam, quæ verò circa opus, Artem, & Prudentiam. 23.

Digitized by Google

23. Intellectus, qui inter Virtutes numeratur, non ille eſt, quem Potentiam intelligendi dicimus; nec enim Potentia Virtus eſt, aut Habitus; Sed Intellectus iſte, ùt definiunt, eſt habitus primorum principiorum. Scilicet dantur veritates, quarum notitia ab ipſa natura nobis eſt ingenita, quales ſunt iſtæ: Nihil poſſe ſimul eſſe & non eſſe, aut: Majores eſſe colendos. Has porro prima principia ſolemus dicere; eò quòd probari ulteriùs non indigeant, ſed velut ultro pateant, ac proin ſint primæ. Notitia igitur horum principiorum, atque in iis facilitas, Virtus Intellectualis eſt, quam Intellectum nuncupamus. *Intellectus.*

24. Sapientiam definiunt eſſe rerum præſtantiſſimarum Scientiam per cauſas altiſſimas. Sed Sapiens duplici ratione dici quis poteſt. Primò ſimpliciter ac abſolutè, dein in aliquo genere. Igitur ſimpliciter ille dicitur Sapiens, qui conſiderat cauſam ſimpliciter altiſſimam totius Univerſi, quæ DEUS eſt; atque talem Sapientiam vocant Theologiam. Ille autem Sapiens dicitur in unoquoque genere, qui conſiderat cauſam altiſſimam illius generis; ùt in genere ædificii artifex, qui diſponit formam Domûs, dicitur Sapiens, reſpectu inferiorum Artificum, qui dolant ligna, vel parant lapides. Et in genere totius humanæ vitæ Sapiens dicitur ille, qui prudens eſt, in quantum videlicet ordinat humanos actus, ad debitum finem. *Sapientia.* *Quæ eſt vel ſimpliciter talis;* *Vel in aliquo genere.*

Quamobrem in rebus humanis Sapientia eſt Univerſalis ea Prudentia, ſive quod idem hic ſonat, Moralis Philoſophia, quæ mores dirigit & Actiones Hominum. Atque de hac ponitur illud in Sacris Paginis: Sapientia eſt Viro Prudentia.

Prov. 10.

Scientia.

25. Scientia porro dici poterit Habitus demonſtrativus rei per cauſas certas, & fallere neſcias. Sic Dialecticam vocamus Scientiam; quia ex principiis certis verſatur circa ratiocinationes, & ſic ad ea, circa quæ eſt, adhibet cauſas, non quidem ſemper altiſſimas, ſed tamen certas, & quæ non fallant.

Ars.

26. Superſunt Ars, & Prudentia. Igitur Ars definitur in Scholis eſſe Habitus vera cum ratione effectivus, ùt loquuntur, non moraliter. Id eſt, Ars eſt Habitus, qui ex certis regulis opus aliquod efficit, quamvis non tale, quod ex directione Artis ad Mores pertineat; velut eſt habitus pingendi; nam iſte ex ſuis regulis & præceptis efficit imaginem, qua in re opus intendit, non autem Mores. Prudentiam verò definiunt eſſe Habitum vera cum ratione activum circa ea, quæ bona vel mala ſunt Homini, atque iſta, ùt diximus, Mores ordinat.

Prudentia.

§. 6.

Quotuplex ſit Virtus Moralis.

Ex Moralibus Virtutibus alia ſunt

27. SEd modò negotii noſtri ferè medulla tangitur, & ex hinc po-

pot ſſimùm ducent exordium, quæ varia deinceps nobis exponenda ſuccedent. Dici igitur poſſet, alias Virtutes Morales eſſe circa animi affectus, velut Manſuetudinem, alias circa operationes, qualis eſt Religio. En verò expeditiorem longè, & ab omnibus receptam Virtutum, de quibus agimus, Diviſionem. Ex Moralibus Virtutibus quædam ſunt Primariæ, ſeu ùt vulgò appellant, Cardinales; quædam autem Secundariæ, ſeu Primariis annexæ, quæ etiam earum partes vocantur. Porro Cardinales Virtutes numerari quatuor, palàm eſt: Prudentiam, Juſtitiam, Temperantiam, Fortitudinem.

Cardinales, aliæ Cardinalibus annexæ.

Cardinales ſunt quatuor.

28. Scilicet numerus Virtutum deſumi poteſt vel ex ipſarum fine ſeu officio, vel ex potentiis, in quibus poſſibile eſt Virtutem degere; ac utroque modo inveniuntur quatuor Virtutes Morales præcipuæ. Primò quidem finis ac officium Moralis Virtutis eſt, ut rationis bonum procuret, ſeu quod rationi conſentaneum eſt, efficiat. Jam verò rationis bonum vel in ipſa ratione effici poteſt. Atque ad hoc ea Virtus principalis ponitur, quam vocamus Prudentiam. Vel bonum illud circa ea etiam, quæ extra rationem ſunt, rationis ordine conſtituitur; & vel circa operationes, ac tunc eſt Juſtitia; vel circa affectus, ſeu ùt dicimus Paſſiones, & tunc, quia affectus illi duplici ratione repugnare poſſunt rationi, ejúsque bono, duplicem quoque Virtutem poni eſt neceſſe, videli-

Primò ſi earum officium ſpectes. S. Th. 1. 2. Q. 61. A. 2. in C.

Sunt verò Prudentia.

Juſtitia.

Temperantia.

Digitized by Google

cet si affectus ad aliquid impellit contrarium rationi, eum oportet reprimi, & inde est Temperantia; si verò ab eo retrahit, quod dictat ratio, ùt fit in timore periculorum, aliisve id genus, Hominem oportet eo firmari, quod est rationis, & sic est Fortitudo.

Fortitudo.

Dein eadem quatuor Virtutes Cardinales sunt, si spectes earum subjectum.

29. Pariter quatuor sunt Potentiæ, in quibus valet esse Virtus; ut proin si cuivis Potentiæ unam Virtutem præcipuam, ac inter reliquas eminentem demus, quatuor rursum principes Virtutes Morales prodeant. Præprimis in ratione ipsa est Virtus. Rationem itaque in genere Morum perficit Prudentia; dein in Voluntate, atque in hac excellit Justitia. Tum est Appetitus sensibilis; seu quo concupiscimus, húncque incolit Temperantia; seu quo irascimur, & in ardua ferimur, & hunc Fortitudo. Hæc igitur principum Moralium Virtutum divisio esto. Quæ verò sub quavis istarum sunt, suo loco deducentur.

Cur Prudentia tum inter Virtutes Intellectuales ponatur, tum inter Morales. S. Th. 2. 2. Q. 58. A. 3.

30. Quæres autem, qua ratione Prudentia Virtutes inter Morales numerari possit, cùm tamen paulò antè eadem fuerit Intellectualibus accensita. Verùm distinctionem adhibe, & nodum hunc dissolvisti. Prudentia ergo secundùm essentiam suam, ac naturam Virtus est Intellectualis, unde etiam in Intellectu sedet. Sed materiam habet communem cum Virtutibus Moralibus, quia est recta eorum, quæ aguntur, ratio; atque hoc ex titulo locum tenet etiam Virtutes inter Morales.

31.

Digitized by Google

31. Sed dicam hìc, quæ forsan miraberis. Ipsæ Virtutes Morales, atque harum quævis, duplici sunt specie; aliæ nimirum Acquisitæ, aliæ Infusæ; ut proin Prudentia sit duplex, alia Acquisita, alia Infusa; Justitia itidem duplex, Infusa hæc, illa Acquisita, sicque pergendo in cæteris Moralibus Virtutibus omnibus. *Ipsæ porro Virtutes Morales aliæ sunt Acquisitæ, aliæ Infusæ.*

32. Atque hæc ipsa est Magni Aquinatis doctrina, & affirmatio, qui istam ferè rationem reddit. Oportet effectus esse cum proportione ad suas causas, ac sua principia. Omnes autem Virtutes tam Intellectuales quàm Morales, quæ ex nostris actibus acquiruntur, procedunt ex naturalibus quibusdam principiis in nobis præexistentibus, loco quorum conferuntur nobis à DEO Virtutes Theologicæ, quibus ordinamur ad finem naturâ superiorem. Necesse est ergo, Virtutibus etiam Theologicis respondere alios habitus nobis divinitùs infusos, qui se habeant ad Virtutes Theologicas, sicut se habent Acquisitæ Virtutes Morales ad principia Moralia Virtutum. Ita Divus Doctor. *Affertur hujus rei ratio.* S.Th.1.2. Q. 63.A.3.in C.

33. Quia ergo Virtutes Morales Acquisitæ non extendunt se ultra ordinem naturæ; ideò Virtutibus Theologicis, quæ rectà feruntur in ipsum DEUM, adduntur Virtutes Morales Infusæ, quæ ad varia operum genera Hominem perficiunt, sed itidem in ordine ad DEUM, ac porro ad ea, quæ naturam transcendunt.

CAPUT III.

De Æqualitate Virtutum.

HOc loco, quænam Virtutes aliis æquales ſint, aut præmineant, eſt exponendum. Quæri autem primùm poteſt, an Theologicæ præſtent cæteris; Tum an Morales Intellectualibus; Denique ſpecies diverſa Virtutum Moralium Infuſarum ab Acquiſitis eſt explicanda.

§. 1.

An Virtutes Theologicæ præmineant cæteris.

Virtutes Theologicæ præeminent cæteris.

34. PRæprimis igitur Virtutes Theologicas nobilitate cæteris anteſtare, tum videlicet Intellectualibus, tum Moralibus quibuſvis, extra dubium omne eſt poſitum; nec modò enim ſunt Potentiæ quædam nobis divinitùs datæ, quibus evehimur ad ſuprema, ſed ipſum DEUM contingunt, quæ porro decora cæteris Virtutibus non ſunt conceſſa.

Et inter has nobiliſſima eſt Charitas.

S. Th. 1.2. Q. 66. A. 6.

35. Ipſas autem inter Theologicas præcipua eſt Charitas; quia DEUM ampiectitur proximiùs. Eſt enim Fides de iis, quæ non videntur, Spes de iis, quæ non habentur; ſed Amor Charitatis eſt de eo, quod jam habetur; amatum quippe quodammodo eſt in amante, & etiam amans

amans per affectum trahitur ad unionem amati, unde est illud: Qui manet in Charitate, in DEO manet, & DEUS in eo. Atque hæc magni Pauli sententiæ sunt innixa: Nunc autem manent Fides, Spes Charitas, tria hæc: major autem horum est Charitas. 1. Joan. 4. 1. Corinth. 13.

§. 2.

An Virtutes Morales præemineant Intellectualibus.

36. NObilis enimvero Virtutes inter Morales est lis dignitatis. Sed magni Aquinatis si stemus judicio, decisa ea est, & suum utriusque jus est attributum. Ergo si Potentiam attendas, quam Virtutes incolunt, aut illud etiam, in quod ea Potentia fertur, Virtutes Intellectuales dignitate præeminent Moralibus, cùm Intellectus, in quo illæ degunt, utpote ipsa in se Ratio, nobilior sit Appetitu, qui Rationem duntaxat participat; ac Intellectus etiam Universalia percipit, Appetitus autem res videlicet singulares. *Intellectuales sunt Moralibus nobiliores secundùm Subjectum;* S. Th. 1. 2. Q. 66. A. 3. in C.

37. Si verò in Virtutibus actum, seu usum spectes, sic Intellectuali præcellit Moralis; quia Virtus Intellectualis, cùm Intellectivam tantùm Potentiam perficiat, nec respiciat Appetitum, facultatem duntaxat boni operis efficit, non verò ipsum opus bonum. Quòd enim quis teneat habitum Scientiæ, non inclinatur ad uten- *Morales autem sunt Intellectualibus nobiliores secundùm actum.*

dum, ſed videlicet ſit potens ſpeculari in his verum, quorum habet Scientiam. Virtus autem Moralis, cùm Appetitum regat, non modò facultatem boni operis efficit, ſed etiam uſum, ac ipſum opus bonum; appetitus enim eſt movere alias potentias ad actum. Itaque cùm Virtus univerſim faciat bonum habentem, eúmque aptet, ut opus ſuum bene reddat, Virtus Intellectualis efficit Intellectum bonum in ordine ad cognitiones; hæ enim ſunt ejus opus; Virtus autem Moralis bonum facit Appetitum in ordine ad ipſas operationes; hæ enim ſunt itidem ejus opus.

Et his magis convenit ratio Virtutis, ac maximè Moralibus Infuſis.

38. Cæterùm quia Virtus exindè nominatur, quòd ſit Principium alicujus actûs, cùm ſit perfectio Potentiæ, ſequitur, rationem Virtutis magis competere Virtutibus Moralibus quàm Intellectualibus; licèt habitus Intellectuales in ſe ſint habitus nobiliores. Ex ipſis autem Moralibus Infuſæ ſunt perfectæ, & ſimpliciter dicendæ Virtutes; quia actibus ſuis ordinant ad finem ſimpliciter ultimum, ſive ad ſupernam felicitatem. Acquiſitæ autem ſunt Virtutes ſecundùm quid, ùt loquuntur; quia ordinant ad finem ultimum in aliquo genere.

§. 3.

§. 3.

Explicatur diverſa ſpecies Virtutum Moralium Infuſarum ab Acquiſitis.

39. QUamquam poſſet DEUS etiam infundere Homini Virtutes Morales, quæ ejuſdem prorſus eſſent ſpeciei, & ordinis, ac Acquiſitæ, & quæ itidem ad actus duntaxat naturales inſervirent; quemadmodùm oculus, quem Servator cæco nato dedit, in eadem ſpecie fuit, ac ille, quem Virtus naturalis efformat, ſervítque ad eundem actum, ſeu ad parem viſionem. At verò de his non loquimur; quippe quæ, originem ſi excipias, pari cum Acquiſitis conditione incedant. Sed de aliis illis eſt ſermo, quæ ad actus ſupra naturam poſitos extenduntur.

Poſſunt dari Virtutes Morales Infuſæ, quæ præcisè ad actus naturales ſervirent. S. Th. 1. 2. Q. 63. A. 4. ad 3.

40. Ergo duplici ex capite poſtremæ hæ Virtutes Morales Infuſæ ſpeciem aliam habent à Virtutibus Moralibus Acquiſitis. Primùm ratione boni, quod in ſuis actibus quærunt. Sic Temperantia Acquiſita modum ponit in cibis & potibus, ut hi non obſint valetudini, aut non impediant rationis actum; Infuſa autem itidem Temperantia, ut Homo caſtiget corpus ſuum, & redigat in ſervitutem. Dein ratione eorum, ad quæ ordinantur; nam per Morales acquiſitas bene diſponimur ad

Qua autem ratione de facto differant Virtutes Morales Infuſæ ab Acquiſitis.

Digitized by Google

ad res humanas, at per Infusas ad res Divinas, & quæ naturam transcendunt.

In Virtutibus Moralibus Acquisitis non est proprie meritum.

41. Ex quibus concludes, in Virtutibus Moralibus Acquisitis non esse proprie meritum ad suprema; quia nec ipsæ naturam transcendunt. Cæterùm Virtutes Morales Acquisitæ, præterquam quòd in ordine naturali eximium sint bonum, & vitæ humanæ decus, famulabuntur forsitan etiam Infusis haud exiguo earum commodo; quippe si in actibus honestis naturalibus habeas facilitatem, quam afferunt Virtutes Acquisitæ, haud paulò erit proniùs actus eosdem, aut similes à Virtute Infusa poni, sed jam in ordine ad superna. Ut pro exemplo ajunt, Fidem Divinam arcanis cælestibus faciliùs adhiberi, si eadem arcana, fide etiam humana, & ob authoritatem videlicet eorum, qui ea nos docent, sumus complexi.

Induntur autem Infusæ simul cum Charitate. 1. 2. Q. 65. A. 3. in C.

42. Cæterùm Virtutes Morales, quas Infusas dicimus, & quæ ad superna tendunt, induntur simul cum Charitate, ùt D. Thomas habet; sique non continuò in iis exercendis sentiamus delectationem, qualem tamen Habitus afferunt; evenit istud, tum quia illæ non dant nisi simpliciter posse, séque habent per modum Potentiæ; tum etiam propter impedimentum externum; sicut ille, qui possidet habitum Scientiæ: patitur difficultatem in intelligendo propter torporem animi, aut corporis morbum. Atque id genus impedimentum in Virtutibus Infusis possunt esse

esse disposítiones contrariæ à præcedentibus pravis actibus relictæ; Contra quàm fiat in Acquisitis, in quibus per exercitium actuum, quo acquiruntur, etiam tolluntur disposítiones contrariæ.

CAPUT IV.

De Connexione Virtutum.

JAm explicandum venit, num Virtutes inter se sint connexæ, an verò aliquæ possint esse sine aliis. Quam in rem quinque sunt pertractanda. Primum, Utrum Virtus Moralis possit esse sine Intellectuali; Tum utrum Intellectualis sine Morali; Subinde quæretur, an Virtutes Morales sint inter se connexæ; Postmodùm an existere queant sine Theologicis; Denique erit examinandum, an inter principia humanorum actuum veniant Dona Spiritûs Sancti.

§. 1.

Utrum Virtus Moralis possit esse sine Intellectuali.

43. IGitur Moralis Virtus potest esse sine quibusdam Intellectualibus, videlicet sine Sapientia, Scientia, & Arte, ùt ponit magnus Aquinas, non tamen sine Prudentia. Ac sine Prudentia quidem

Virtus Moralis quamvis sine aliquibus Intellectualibus esse possit, non ta-

Digitized by Google

men ſine Prudentia. 1. 2. Q. 58. A. 4. in C.

dem eſſe non poteſt; quia ad Moralem Virtutem neceſſe eſt, ut bene eligat; ad bonam verò electionem duo requiruntur, primò ut habeatur recta intentio ad finem; atque iſtud ponitur per Virtutem Moralem, quæ inclinat Appetitum ad bonum conveniens Rationi, hic autem eſt finis debitus. Tum ut rectè ſeligantur adhibeantúrque media, quæ conducunt ad finem; atque iſtud haberi nequit, niſi à Ratione, quæ rectè judicet, ſuadeat, acimperet. Pertinent verò iſti actus ad Prudentiam, ùt deinceps videbimus. Unde Virtus Moralis ſine Prudentia eſſe non poteſt.

Nec ſine Intellectu.

44. Sed, quod conſequitur, neque ſine Intellectu. Per Intellectum enim præberi oportet principia naturaliter nota, ſive ad cognoſcendum feramur, ſive ad operandum. Quemadmodum itaque in Scientiis recta ratio, prout procedit ex principiis naturaliter cognitis, præſupponit intellectum, ſeu habitum eorum principiorum, ita etiam in operationibus Prudentia, quæ eſt recta ratio agendorum.

Quomodo in quibuſvis Probis ſit Prudentia: 5. Th. Loc. Cit. ad 2.

45. Opponet autem hìc aliquis. Per Virtutem Intellectualem, ac proin per Prudentiam, conſequitur Homo rationis uſum perfectum. ſed quandoque contingit aliquos, in quibus non multùm viget rationis uſus, pollere tamen Virtute, & eſſe DEO acceptos: Ergo videtur Virtus Moralis poſſe eſſe ſine Intellectuali, ac porro ſine Prudentia. Ad quam proin inſtan-

instantiam repono ex Divo Thoma, In Hominibus Virtute præditis necesse non esse vigere ad omnia Rationis usum; sed ad ea videlicet, quæ sunt agenda secundùm Virtutem; atque ad ista Rationis usu pollent, quicunque Virtutem habent. Unde quos subin Homines Simplices, aut Bonos vulgò appellant; quia carent profanâ astutiâ, possunt esse Prudentes, ac illud implere: Estote Prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbæ. Matthæi 10 V. 16.

§. 2.
An Virtus Intellectualis possit esse sine Morali.

46. JAm verò Virtutes aliæ Intellectuales sine Virtute Morali esse possunt, ùt habet Divus Thomas, sed sine hac Prudentia esse non potest. Ratio est; quia Prudentia est eorum, quæ aguntur, ratio. Cùm autem actiones circa singularia versentur, oportet eam Rationem rectam constitui non modò ex Principiis universalibus, sed & particularibus. Ergo universalia quidem agendorum Principia habet Homo per Intellectum, quem Virtutem dicimus, vel per Habitum Scientiæ; sed istud non sufficit ad rectè agendum circa singularia; potest enim id genus universale principium cognitum per Intellectum, vel Scientiam corrumpi determinato in negotio per Affe-

Virtutes Intellectuales, Prudentiâ exceptâ, esse possunt sine Moralibus. Loc. Cit A. 5. in C.

Digitized by Google

Affectum pravum; velut appetenti turp
delicias, cùm Voluptas vincit, videtur
se bonum, quod appetit, licèt sit con
universale judicium Rationis. Unde
singularia principia eorum, quæ agunt
& quæ fines sunt, oportet Hominem p
fici per quosdam Habitus, quibus fac
ipsi evadat, ac usitatum rectè judicare
fine; atque hoc fit per Virtutem Mo
lem; nam qui Virtute est præditus, rec
judicat de fine Virtutis, ùt inquit Philos
L. 3. Ethic. C. 4. phus; & ideo licèt ad cæteras Virtut
Intellectuales non requiratur Virtus M
ralis, hæc tamen necessaria est ad recta
agendorum rationem, quæ est Prude
tia.

§. 3.

An Virtutes Morales sint inter se connexæ.

Virtutes Morales Imperfectæ non sunt inter se connexæ, secùs Perfectæ. S. Th. 1. 2. Q. 65. A. 1. in C.

47. AT circa ipsarum inter se Vi
tutum Moralium connexio
nem notari oportet, Virtutem Morale
accipi posse vel ùt est perfecta, vel ùt e
imperfecta. Ac imperfecta quidem Vi
tus Moralis nihil est aliud, quàm inclin
tio quædam, quam sive à natura, sive e
aliqua assuetudine habemus ad opus bo
num perficiendum. Hac itaque ration
acceptæ Virtutes Morales non sunt conne
xæ; Videmus enim quosdam vel suâme
indo

indole, vel quadam consuetudine promptos esse ad opera Liberalitatis, qui tamen prompti non sunt ad opera Castitatis. Perfecta autem Virtus Moralis est Habitus inclinans in bonum opus bene agendum, & sic Virtutes Morales omnes inter se mutuò connectuntur, ut una nequeat esse sine altera.

48. Rei porro hujus ratio duplex assignatur, prout duplici modo Virtutes præcipuæ, & quas dicimus Cardinales, considerantur. Si enim hæ ponantur esse generales ad Virtutem quamlibet Moralem conditiones, manifestum est, Virtutes Morales non posse inter se disjungi; nec enim firmitas animi habet laudem Virtutis, si sine moderatione sit, vel rectitudine, aut Prudentia; caret enim aliqua conditione ad Virtutem requisita, párque est ratio in cæteris tum conditionibus, tum Virtutibus. Et hanc rationem connexionis affert in Libris Moralium Gregorius Magnus, subdítque: Prudentia vera non est, quæ Justa & Temperans, & Fortis non est; nec perfecta Temperantia, quæ Fortis, Justa, & Prudens non est; nec Fortitudo integra, quæ Prudens, Temperans, & Justa non est: nec vera Justitia, quæ Prudens, Fortis & Temperans non est.

Sive Cardinales ponantur esse generales harum omnium conditiones.

L. 22. Moralium C. 1.

49. Si verò principes illæ, ac ùt loquimur, Cardinales Virtutes inde nominentur, quia illud contingunt, quod præcipuum est in quavis materia; connexionis, quam Virtutes Morales inter se habent,

Sive itidem Cardinales ponantur contingere, quod est præcipuum

in quævis materia.

bent, rationem affert Philosophus, eá que porro conjungit in Prudentia. Vid

L. 6. Ethic. C. ult.

licet, ùt paulò antè diximus ipsi, nul Virtus potest esse sine Prudentia: Sed n Prudentia valet esse sine Virtutibus Mor libus; Unde sequitur, Virtutes quoq Morales in Prudentia inter se colligari; in exemplo, Temperantia non potest e sine Prudentia, Prudentia autem neq esse sine Justitia, proin nec Temperant

In Lucæ Caput 6.

potest esse sine Justitia. Ex quo est illu Ambrosii: Connexæ sibi sunt, concaten tæque Virtutes, ut, qui unam habeat, pl

2. De Tusc. Quæst.

res videatur habere; aut etiam Tulli Si unam Virtutem confessus es te non h bere, nullam necesse est te habiturum.

Nec obest, quòd aliquarum exercitium occurrat, non item aliarum;

50. Ergo firma satis hæc sunt tu se ipsis, tum authoritate. Superant t men, quæ scrupulum movere possen Videlicet Virtus Moralis, ùt mos est H bituum, acquiritur actuum exercitio: p test autem quispiam exercere se in ac bus alicujus Virtutis, quin exerceat se Actibus alterius; videtur proin una Virt Moralis haberi posse sine alia. Dein nu quid Magnificentia, & Magnanimit Virtutes quædam Morales sunt? at sin his potest quis possidere cæteras, Phil

4. Ethic. C. 2.

sopho teste; cujus sententiâ inops non p test esse Magnificus, qui tamen haber potest alias quasdam Virtutes; & q parvis est dignus, hisque dignum se cer set, Temperans est, Magnanimus auter non est. Concludi proin videtur opo

tere

tere, Virtutes Morales invicem non esse connexas.

51. Verùm haud ita. Virtutum quippe Moralium aliæ sunt ad ea, quæ passim in omni Hominum vita occurrunt agenda, aliæ autem ad ea, quæ fiunt in eminentiore statu. Circa ea igitur omnia, quæ passim occurrunt, oportet Hominem bene operando exerceri, atque sic acquirere Habitus omnium Virtutum Moralium; etenim si circa unam materiam exerceret se, non autem circa aliam, ùt circa iras refrænandas, non autem circa libidines, acquiret quidem habitum ad refrænandum iras, qui tamen non habebit rationem Virtutis propter defectum Prudentiæ, quæ circa libidines corrumpitur. Virtutes autem illas quod attinet, quæ Hominem perficiunt ad ea, quæ sunt eminentioris status, ùt Magnificentiam, & Magnanimitatem; cùm earum exercitium non occurrat vulgò unicuique, potest quis Virtutes cæteras Morales habere, quin actu, ùt loquuntur, priorum illarum habitum possideat; si videlicet sermo sit de Virtutibus Acquisitis. Sed tamen Acquisitis aliis Virtutibus, Virtutes istas habebit in potentia propinqua; cùm enim aliquis per exercitium adeptus est Liberalitatem circa mediocres donationes, & sumptus, si ad opum abundantiam pervenerit, modico exercitio acquiret Magnificentiæ habitum. Illud autem habere dicimur, quod in promptu est, ut habeamus,

Quia illas quidem actu haberi oportet, has autem potentiâ propinquâ.

2. Physic. Textu 56. mus, juxta illud Philosophi: Quod pari deest, quasi nihil deesse videtur.

§. 4.

An Virtutes Morales esse possint sine Theologicis.

Ex Virtutibus Theologicis Fides, & Spes possunt esse sine Charitate, quamvis non viciſſim.

52. POrro ex Virtutibus Theologicis licèt Fides & Spes, tem ùt Virtutes adhuc imperfectæ, possi esse sine Charitate; Fides enim gener Spem, ùt Divinæ Paginæ habent, Spes v rò Charitatem: Generans autem est pri Generante, & sine eo esse potest; tam Charitas sine Fide, & Spe esse non potes Charitas enim non solùm significat Am rem DEI, sed etiam mutuam quamda inter DEUM & Hominem amicitiar quæ quidem inchoatur hic per gratiam perficietur autem in futuro per gloriam quorum utrumque Fide, & Spe tenetur nec potest quis habere ejusmodi amicitia ad DEUM, quæ est Charitas, nisi Fidem h beat, qua credat ejusmodi societatem & conversationem hominis cum DEO, & Spem, qua confidat, se ad hanc pertinere ac videlicet perventurum. Decidendum hic igitur est, an Virtutes Morales sin Charitate esse nequeant; istud enim si sit, ne que sine aliis Theologicis esse poterunt cùm sine his nec possit esse Charitas.

S. Th. 1. 2. Q. 65. A. 4. in C.

Virtutes autem Morales Acqui-

53. Ex his proin, quæ diximus hucu que, colligitur facilè, Virtutes Morale acqui

Acquisitas inesse Homini posse absque Charitate; nec enim excedunt naturales Hominis vires, aut ad æterna extendunt sese; unde tales fuisse in antiquis multis veræ etiam Fidei lumine destitutis, est opinio. At verò Infusæ, & quæ ad æterna feruntur, sine Charitate esse non possunt. Ratio est; quia Prudentia Infusa nequit esse sine Charitate, ad illam enim maximè requiritur, ut Homo se rectè habeat circà finem supremum, & omnium ultimum; quemadmodum ad Prudentiam Acquisitam requiritur, ut Homo se rectè habeat circa fines quosdam singulares, aut in aliquo genere; illud autem fieri nequit, nisi per Charitatem. Unde cùm cæteræ Virtutes Infusæ sine Prudentia itidem Infusa esse non possint, sequitur, has non posse esse sine Charitate, nec proin sine Fide, & Spe.

Sitæ possunt esse sine Charitate, non tamen Infusa.

§. 5.

An inter principia humanorum Actuum veniant etiam Dona Spiritûs Sancti.

54 SEd claudant hoc Caput ea, quæ de Donis Spiritûs Sancti, eorumque ad Mores conjunctione, sunt commemoranda. Dona itaque ista Habitus quidam sunt, quibus disponitur Homo, ut promptè sequatur instinctum Spiritûs Sancti; ferè velut Virtutes Morales perficiunt appetitum ad obediendum rationi. Nempe in Homine est duplex principium movens,

Quid sint Dona Spiritûs Sancti. S Th. 1 2. Q. 68. A. 1. in C.

Digitized by Google

unum interius, quod est Ratio, alterum autem exterius, quod est DEUS, ùt etiam
L.7. Moral. Philophus dicit. Oportet autem omne
Eudem.C.18 id, quod movetur, proportionem habere ad Motorem, quò ejus recipiat influxum, & quantò Motor est altior, tantò perfectiori proportione illum, qui movetur, necesse est esse dispositum; sicut videmus perfectiùs dispositum oportere esse Discipulum, qui sublimiorem est exceptur us disciplinam. Cùm ergo Virtutes Morales perficiant Hominem ad ea, quæ sive interiùs, sive exteriùs agit per Rationem; altiores perfectiones ei inesse oportet ad hoc, ut Divinitùs moveatur. Et istæ perfectiones vocantur Dona, non solùm quia infunduntur à DEO, sed quia per ea disponitur Homo, ut promptè moveri possit ab inspiratione Divina, juxta illud Isaiæ:
Cap. 50.v.5. Dominus aperuit mihi aurem, ego autem non contradico, retrorsum non abii. Et
Loc. Cit. Stagyrita etiam asserit, eis, qui moventur per instinctum Divinum, non expedire consilium sumere secundùm Rationem humanam: sed sequi eos oportere interiorem instinctum; quia moventur meliori principio, quàm sit humana Ratio.

Differunt Dona à Virtutibus tum Acquisitis, tum etiam Infusis.

55. Sunt ergo etiam Virtutes, maximè Infusæ, quædam DEI Dona, cùm à DEO conferantur; verumtamen, quæ Dona dicimus, differunt à Virtutibus etiam Infusis; quia per Dona magis agitur Homo, movetúrque à DEO, per Virtutes

tes autem magis agit ipse, ac movet se secundum Rationem.

56. Ex quibus concludere est, Divini Spiritus Dona Homini necessaria itidem esse ad finem ultimum, & qui supra naturam est, consequendum. Duplici namque modo ratio Hominis perfecta à DEO est, primò naturali perfectione, scilicet secundum lumen naturale rationis: Deinde perfectione, quæ naturam transcendat, quæ porro perfectio habetur per Virtutes Theologicas. Et quamvis secunda hæc perfectio sit priore illâ major, prior tamen illa perfectiori modo habetur ab Homine, quàm secunda; primam enim Homo plenè possidet; nam in se plenum Rationis lumen habet; secundam autem imperfectè; imperfectè enim cognoscimus DEUM, vel amve diligimus. Equidem igitur quod perfectam aliquam naturam habet, vel Virtutem, potest se ipso per eam operari, auxiliante tamen quoque DEO, qui in omni natura & voluntate interiùs agit; sed quod naturam, vel Virtutem non habet, nisi imperfectam, non potest se ipso operari, nisi ab altero moveatur. Sicut Sol, quia est perfectè lucidus, se ipso potest illuminare, Luna autem, in qua est imperfectè natura lucis, non illuminat, nisi illuminata.

Sunt necessaria homini ad finem ultimum consequendum; S. Th. Loc. cit. A. 2. in C.

57. Itaque quæ subsunt humanæ Rationi, & finem contingunt Homini naturalem, ea potest Homo efficere Rationis, quam DEUS consueta ope adjuvet, judicio;

Quia necesse ad illum est, nos interiùs Divino Spiritu moveri.

eio; ſed ad ea, quæ naturam ſuperemineat, & ad quæ Ratio movet, ùt eſt imperfectè informata per Virtutes Theologicas, non ſufficit motio, & conamen Rationis, verùm inſuper adſit oportet inſtinctus & motio Spiritûs Sancti. Unde in Pſalmis dicitur: Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam; quia ſcilicet in hæreditatem illius terræ Beatorum nullus poteſt pervenire, niſi moveatur, & deducatur à Spiritu Sancto, & ùt inquit magnus Paulus: qui Spiritu DEI aguntur, hi Filii DEI ſunt, & Hæredes.

Pſalm. 142. v. 11.

ad Roman. 8.

Dona Spiritûs S. enumerantur ſeptem.

S. Thom. 1. 2. Q. 68. A. 4. in C. Iſaiæ 11. V. 2.

58. Sunt verò ſeptem, ùt Iſaias enumerat, Dona Divini Spiritûs; ſcilicet Donum Sapientiæ, Intellectûs, Conſilii, Fortitudinis, Scientiæ, Pietatis, & Timoris. Atque ex his aliqua Rationem perficiunt, alia Appetitum, ùt etiam in Virtutibus accidit. Ratio autem vel ſpeculatur, vel dirigit ad opus, & utrobique vel apprehendit veritatem, vel judicium fert de veritate. Ad apprehendendam igitur veritatem, dum ſpeculatur Ratio, perficitur per Intellectum, dum autem dirigit ad opus, per Conſilium. Dum verò judicium fert, quæ ſpeculatur Ratio, perficitur per Sapientiam, quæ autem agit, per Scientiam. Appetitus porro in his, quæ ſunt ad alterum, perficitur per Pietatem; in his, quæ ad ſe ipſum, per Fortitudinem contra timorem periculorum; contra malos autem ad voluptatem motus per Timorem, juxta illud: Confige timore tuo carnes meas,

Atque hæc perficiunt tum rationem, Tum appetitum.

Pſalmo 118. V. 120.

meas, à judiciis enim tuis timui. Ex quibus patet, Dona se extendere ad omnia, ad quæ se extendunt Virtutes non Morales modò, sed etiam Intellectuales.

CAPUT V.

De Medio Virtutum.

EXposita Virtutum connexione, proximum est, ut agamus de earundem Medio. Dicendum igitur inprimis, Quid & quotuplex sit Virtutis Medium; Dein decidendum, an Virtutes Morales consistant in Medio; Tum an Intellectuales; Ac postremò an Theologicæ; Denique exponendum, quomodo reperiatur Virtutis Medium.

§. I.

Quid, & quotuplex sit Virtutis Medium.

59. PRoinde in omni genere rerum continuarum, divisionisque capacium, in quo sumi queunt duo Extrema, quorum alterum sit excedens, seu majus, alterum deficiens, seu minus, potest etiam sumi Medium, quod est minus excedente, & majus deficiente. Medium itaque erit, quod est inter duo Extrema mediocre. Sed Medium istud duplex

Aliud est Medium rei, seu quoad rem. Maurus Comment. in Aristot. L. 2. Eth. C. 6.

Digitized by Google

eſſe poteſt: alterum videlicet Medium quoad rem ipſam, alterum quoad nos. Medium quoad rem ipſam, ſeu ùt etiam vocant, Medium e, eſt, quod æquè diſtat ab utroque Extremo, ita ut quantum exceditur à majori, tantundem excedat minus, atque iſtud reſpectu omnium eſt idem. Exemplo ſit: ſi in genere numeri decem ſint multa, & duo ſint pauca, Medium hæc inter erunt ſex, quæ æquè diſtant à multis, & paucis, à decem nimirum, & duobus; ſicut enim ſex excedunt à decem per quatuor, ſic excedunt duo per quatuor. Hoc Medium habet cum Extremis proportionem arithmeticam, ùt loquuntur, ac velut deſumptam ex numeris; quia, quantùm exceditur à majori Extremo, tantùm excedit minus Extremum.

Aliud medium rationis, & quoad nos.

60. Medium reſpectu noſtri, quod etiam Medium Rationis appellant, eſt, quod neque excedit à debita proportione ad nos. Sic datur cibus excedens, & cibus deficiens, & datur cibus Medius, ac æqualis. Hic porro cibus Medius non conſiſtit in Medio rei, ita ut tantundem debeat diſtare ab excedente, & deficiente; neque enim ſequitur, ut, ſi comedere decem ciborum libras eſt nimiùm, comedere duas libras eſt parùm, comedere ſex libras ſit mediocriter comedere; poteſt enim contingere, ut ſex libras adhuc comedere ſit nimiùm vel parùm; imò contingere poteſt, ut quod reſpectu unius eſt comede-

re

re nimis, reſpectu alterius eſt comedere parùm, reſpectu cujuſpiam tertii autem ſit comedere mediocriter; ùt reſpectu Milonis, quem; crediderim quidem nimia auxeſi; bove integro veſci ſolitum ferunt, comedere decem libras erit parùm, reſpectu alterius erit comedere nimis, reſpectu demum tertii cujuſdam erit comedere moderatè. Medium igitur reſpectu omnium quoad nos non eſt idem, ſed illud eſt Medium reſpectu unjuſcujuſque, quod debitam ad eundem habet proportionem, ita ut neque excedat, neque deficiat. Quod autem dictum eſt de cibo, dici etiam ſuo ſenſu debet de exercitio, & aliis id genus. Idem enim exercitium, quod reſpectu unius eſt nimium, reſpectu alterius eſt paucum, aut reſpectu alterius cujuſdam mediocre. Maurus L.C.

§. 2.

An Virtutes Morales conſiſtant in Medio.

61. HIs ita poſitis dico, Virtutem Moralem quamlibet conſiſtere in Medio. Virtutis enim Moralis bonitas, ac perfectio ex conformitate ad ſuam regulam deſumi debet, quemadmodum eorum, quæ arte fiunt, bonitas & perfectio in eo eſt, ut ſequantur regulam & menſuram artis; à qua ſi abſcedunt, ſive excedendo ſive deficiendo, eſt ipſorum malum ac imperfectio. Regula autem, ac menſura Virtutis Moralis eſt Ratio; ad

Virtus Moralis conſiſtit in Medio. S. Th. 1. 2. Q. 64. A. 1. in C.

ad hanc enim exigi debent motus appetitûs, in quo dictum eſt, Virtutem Moralem eſſe; itaque bonitas ac perfectio Virtutis hujus in eo conſiſtit, ut ipſa adæquetur Rationi. Æqualitas autem hæc media ſtat inter exceſſum & defectum; unde manifeſtum videtur, Virtutem Moralem in Medio conſiſtere.

Ac etiam ex differentia boni, & mali. 2. L. Ethic. C 6.

62. Quod ipſum ex differentia boni, & mali concludit Stagyrita; malum enim uti ipſo teſte conjectabant Pythagorici, eſt infiniti, bonum autem finiti; quia rectè agere uno tantùm modo licet, peccare autem poſſumus modis pluribus, eo pacto, quo jaciendo ſagittam multis modis aberrare poſſumus à ſcopo, uno autem duntaxat modo ſcopum attingere; unde exceſſus & defectus vitium eſt, Virtus autem mediocritas.

Eſt autem Virtus Mediocritas, primum, quia conſiſtit inter duo Extrema; dein quia invenit, & eligit Medium in actibus & Affectibus. Maurus in Ariſtot. L. 2. Eth. C. 6.

63. Ac proin duobus ex Capitibus Virtus eſt mediocritas eſt. Primò; quia conſtituitur inter duo vitia, quorum alterum peccat per Defectum, alterum per Exceſſum. Exempli cauſa Liberalitas dicitur Mediocritas; quia media eſt inter Prodigalitatem, quæ peccat per Exceſſum, & Avaritiam, quæ peccat per Defectum. Secundò eſt Mediocritas; quia invenit & eligit n actibus atque affectibus Medium inter Exceſſum ac Defectum; eo pacto, quo Manſuetudo eligit Medium inter hoc, quod eſt nimis, vel parùm iraſci. At licèt Virtus ex ſua eſſentia ſit Mediocritas, adhuc in aliqua ratione eſt Extremum; ſi enim con-

conſiderentur iſta duo, bonum ſcilicet & malum, Virtus non eſt in Medio inter bonum, & malum, ſed eſt in altero Extremo, hoc eſt in extremo boni.

64. Unde non refert, quòd Virtus dicatur ultimum Potentiæ, ùt loquitur itidem Stagyrita; nam Virtus Moralis bonitatem tenet ex Regula Rationis; materiam autem habet affectus vel operationes. Si ergo Moralem Virtutem compares ad Rationem, ſic quantùm eam attingit, fit unum Extremum, quod eſt conformitas. Exceſſus autem, & Defectus ſunt alterum Extremum, quod eſt difformitas. Si verò accipias Virtutem Moralem ſecundùm ſuam materiam, ſic Medium efficit, dum affectus aut operationes reducit ad regulam Rationis.

Unde eſt mediocritas, quantumcunque dicatur eſſe ultimum potentiæ; L. 1. de Cœl. Textu 116.

65. Pariter Virtutes aliquæ tendunt equidem ad aliquod, quod eſt maximum, ſicut Magnanimitas, quam videbimus eſſe circa maximos honores, & Magnificentia, quam itidem dicemus eſſe circa maximos ſumptus. Verùm Medium & Extrema conſiderantur in actionibus & affectibus ſecundùm diverſas circumſtantias; unde poteſt, quod eſt Extremum circa quaſdam circumſtantias, in aliqua Virtute eſſe Medium circa alias per conformitatem ad Rationem. Et ſic evenit in Magnificentia, & Magnanimitate; nam ſi conſideretur quantitas abſoluta ejus, in quod tendit Magnificus & Magnanimus, dicetur Extremum & maximum; ſed ſi id

Aut quædam ex Virtutibus Moralibus tendant ad aliquod, quòd in ſe eſt maximum.

id ipsum consideretur in ordine ad alia circumstantias, habebit rationem Medii quia in hoc maximè tendunt ejusmodi Virtutes servando regulam Rationis, i est, ubi oportet, & quando oportet, & propter quod oportet. Excessus autem si in hoc maximum tendatur, quando non oportet, vel ubi non oportet, vel propter quod non oportet; Defectus viciſſim, in illud non tendatur, itidem ubi oportet L.4.Eth. c. 3. & quando oportet. Atque hoc ipsum dicit Philosophus: Magnanimum esse quidem magnitudine extremum, eo autem quod ut oportet, medium. Par ratio est de Virginitate, & Paupertate quæ tendunt itidem ad maximum in suo genere; abstinet enim Virginitas ab omni Venere, & Paupertas ab omnibus divitiis, propter quod oportet, & secundùm quod oportet, videlicet secundùm Divinum consilium, & propter Vitam æternam.

Virtus Moralis consistit in Medio Rationis, quamvis id in Justitia sit etiam Medium rei.

66. Si verò quæras, an Virtus Moralis consistat in Medio Rationis, an autem in Medio rei; notari oportebit, Medium Rationis duplici modo posse intelligi. Uno quidem, secundùm quod Medium in ipso actu Rationis existit, quasi ipse actus Rationis ad Medium reducatur; & sic quia Virtus Moralis non perficit actum Rationis, sed actum Appetitûs, Medium Virtutis S.Th. l.c. A. 2. in C. Moralis non est Medium Rationis. Alio autem modo potest dici Medium Rationis id, quod à Ratione ponitur in aliqua materia,

ia, & ſic omne Medium Virtutis Moralis eſt Medium Rationis; quia, ùt hucuſque expoſitum eſt, Virtus Moralis dicitur conſiſtere in Medio per conformitatem ad Rationem rectam. Sed tamen quandoque contingit, *Medium* Rationis eſſe etiam Medium rei, & tunc oportet Virtutis Moralis Medium eſſe Medium rei, ſicut eſt in Juſtitia. Quandoque autem Medium Rationis non eſt Medium rei. Sed accipitur per comparationem ad nos, & ſic eſt Medium in omnibus aliis Virtutibus Moralibus. Cujus ratio eſt; quia Juſtitia eſt circa operationes, quæ conſiſtunt in rebus exterioribus, in quibus rectum inſtitui debet ſimpliciter & ſecundùm ſe; quia in his attenditur ratio debiti vel indebiti ad alterum, & ideo Medium Rationis in Juſtitia eſt idem cum Medio rei, in quantum ſcilicet Juſtitia dat unicuique, quod debet, & non plus, nec minus. Aliæ verò Virtutes conſiſtunt circa Affectus, ſeu ùt vocant, Paſſiones interiores, in quibus non poteſt rectum conſtitui eodem modo; quia ad Affectus Homines ſe habent diverſis modis; Unde neceſſe eſt rectitudinem Rationis in Affectibus inſtitui per reſpectum ad nos, qui iis commovemur.

§. 3.

§. 3.
An Virtutes Intellectuales consistant in Medio.

Virtus Intellectualis consistit itidem in Medio vel rei; S. Th. loc. cit. A. 3. in C. Hoc Libro C. 2. §. 5.

67. VIrtutes Intellectuales suum quoque Medium tenent, quod est conformitas itidem ad suam regulam & mensuram, in qua bonum suum habent quod est verum. Sed ex Virtutibus hi aliæ speculantur duntaxat, aliæ etiam tendunt ad opus, ùt nuper est disputatum Ergo ejus quidem, quæ speculatur, bonum est verum absolutè & simpliciter, a consistit in quodam Medio per conformitatem ad ipsam rem, secundùm quod dicit esse, quod est, vel non esse, quod non est, in quo ratio veri consistit, unde ai L. 6. Eth. C. 2. Philosophus, rem esse mensuram intellectûs nostri. Excessus autem est secundùm affirmationem falsam, per quam dicitur esse, quod non est; defectus secundùm negationem falsam, per quam dicitur non esse, quod est.

Vel aliqua etiam rationis.

68. Sed ejus, quæ etiam agit, Virtutis Intellectualis bonum est Verum vel in ordine ad rem, ùt maximè evenit in Arte, vel in ordine ad Appetitum rectum, ùt passim contingit in Prudentia, Si igitur Verum illud accipiatur in ordine ad rem, eodem modo est Medium in Virtutibus Intellectualibus, quæ agunt, ac in illis, quæ videlicet speculantur, consistitque itidem in conformitate ad rem ipsam, qua est

ſt Veri illius regula: Si autem Verum accipiatur in ordine ad appetitum rectum, tunc idem Virtutis hujus Intellectualis, ac ſcilicet Prudentiæ, eſt Medium, quod eſt Virtutis Moralis, nimirum Medium Rationis, ac tunc Verum eſt regula appetitûs. Sed Prudentiæ quidem eſt hoc Medium, ut illius, quæ dirigit, Virtutis autem Moralis eſt, ut illius, quæ dirigitur.

§. 4.

An Virtutes Theologicæ conſiſtant in Medio.

69. IAm verò cùm Medium Virtutis deſumatur ex Conformitate ad ſuam regulam, & menſuram, Virtutis Theologicæ duplex regula eſt, ac itidem menſura. Una quidem ſecundùm ipſam eſſentiam Virtutis, & ſic regula, ac menſura Virtutis Theologicæ eſt DEUS. Fides enim noſtra regulam habet, & menſuram Veritatem, Sapientiámque Divinam; Spes magnitudinem Omnipotentiæ ejus, & Pietatis; Charitas autem ejusdem Bonitatem. Atque menſura hæc excedit omnem humanam vim, facultatémque; unde nunquam poteſt Homo tantùm diligere DEUM, quantùm diligi debet, nec tantùm ei credere, aut in ipſum ſperare, quantùm ei credi, aut debet in ipſum ſperari. Ac proin multò minùs poteſt ibi eſſe Exceſſus,

Virtutes Theologicæ in ordine ad DEUM, non habent Medium; S. Th. L. c. A. 4. in C.

& ſic bonum Virtutis Theologicæ non conſiſtit in Medio, ſed tantò eſt melius quantò magis acceditur ad ſummum. Ex inde porro eſt illud Sapientis monitum Benedicentes Dominum exaltate illum quantùm poteſtis; major enim eſt omn laude.

Eccleſ. 43. v. 33.

Habent autem in ordine ad nos.

70. Alia verò regula, vel menſura Virtutis Theologicæ eſt ex parte noſtra; quia etſi non poſſumus ferri in DEUM, quantùm debemus, tamen ferri debemus in ipſum credendo, ſperando, & amando quantùm poſſumus, ac videlicet ſecundùm menſuram noſtræ conditionis; unde poſſunt ex parte noſtra conſiderari in Virtut Theologica Medium & Extrema.

§. 5.

Quomodo reperiatur Virtutis Medium.

Jam verò haud ita facilè eſt reperire Virtutis Medium.

71. SEd ſatis non ſit, didiciſſe Virtutem ſtare in Medio; quia enim Philoſophia Moralis tendit ad opus quo pacto illud Medium reperiri queat, eſt exponendum. Reperiri autem Virtuti Medium, haud ita obvium eſt; nam iraſci quidem, expendere pecuniam, ſicque in alii id genus, facile eſt; at iraſci, & dare pecuniam, cui oportet, quantùm, & quomodo oportet, ac cujus gratiâ oportet, quod ipſum dicetur Virtutis Medium, eſt difficile, & quàm laudabile eſt, atque honeſtum, tam eſt perrarum. 72.

72. Antequam autem ipsa ratio repe- riendi in Virtutibus Medii adducatur, tria oportet prænotari. Primùm est, non Virtutem solùm opponi Vitiis, sed etiam vitia Extrema opponi inter se. Tres itaque sunt dispositiones, in quibus Homo esse potest, quarum duæ sunt vitiosæ, videlicet altera per Excessum, altera per Defectum, tertia laudabilis est, & Virtus, quæ est quædam Mediocritas. Jam verò omnes istæ dispositiones sunt invicem oppositæ; nam dispositiones Extremæ, quæ sunt vitiosæ, opponuntur tum inter se, tum cum dispositione Media, quæ est Virtus. Ut pro exemplo, tres sunt dispositiones circa pecunias, Prodigentia, seu ùt vocant, Prodigalitas, & Avaritia, quæ sunt Extrema vitiosa, & Liberalitas, quæ est Media inter Prodigalitatem, & Avaritiam. Itaque Prodigalitas, & Avaritia primùm opponuntur inter se; nam inter se maximè distant. Dein verò Liberalitas, quæ est Media, opponitur itidem tum Prodigalitati, tum Avaritiæ; quia Medium, in quantum participat de utroque Extremo, ùt æquale comparatum cum majori, est minus, comparatum cum minori est majus, adeóque opponitur majori, & minori. Unde pariter actus Virtutum, qui sunt Medii, respectu excedentis deficiunt tum in affectibus, tum in actibus, respectu deficientis excedunt, ideóque opponuntur utrique Extremo.

Notandum primò, Extrema cum Medio, & inter se opponi. Maurus in Aristot. L. 2. Ethic. C. 8.

Digitized by Google

Ut declaratur exemplo.

73. Quam ob rem Fortis, si comparetur cum Timidio, videtur Audax, si comparetur cum Audaci, videtur Timidus. Liberalis comparatus cum Avaro, videtur Prodigus, comparatus cum Prodigo, videtur Avarus. Hinc oritur, ut Vitiosi, qui sunt in altero Extremo Vitii, eum, qui Virtutem habet, & in Medio est, propellant quodammodo ad oppositum Extremum vitiosum. Audax enim dicit, Fortem esse Timidum, Timidus dicit, Fortem esse Audacem. Sicque in cæteris deinceps.

Notandum secundò, Extrema tamen magis inter se opponi, quàm cum Medio.

74. Alterum, quod notari oportet, est, Vitia Extrema, licèt opponantur tum inter se, tum cum Virtute Media, magis tamen opponi inter se, quàm cum Virtute Media. Ratio est; quia, quæ magis distant, magis opponuntur; cùm oppositio sit quædam distantia: sed Extrema vitiosa magis distant inter se, quàm à Medio, eo pacto, quo magnum, & parvum magis distant inter se, quàm ab æquali, quod est Medium inter utrumque. Ut decem & duo magis distant inter se, quàm sex, quæ sunt inter illa Medium. Dein Vitia majorem inter se habent dissimilitudinem, quàm cum Medio, ùt Prodigalitas habet aliquam similitudinem cum Liberalitate, nullam cum Avaritia, adeóque dissimilior est Avaritiæ, quàm Liberalitati.

Notandum tertiò, Solere unum ex

75. Denique notandum est, ex duobus Vitiis Extremis unum solere magis opponi Virtuti, quàm alterum. Sed aliquando

quando Virtuti magis opponitur Vitium conſiſtens in Exceſſu, aliquando autem illud, quod conſiſtit in Defectu. Sic Fortitudini magis opponitur Timiditas, quæ conſiſtit in Defectu, quàm Audacia, quæ conſiſtit in Exceſſu; & è converſo Temperantiæ magis opponitur Intemperantia, quæ conſiſtit in Exceſſu, quàm, ùt vocant, Stupor, qui conſiſtit in Defectu. *Extremis magis opponi Medio, quàm alterum;*

76. Quod quidem duplici ex cauſa poteſt accidere. Prima fundatur in ipſa rei natura; quia, quod eſt propinquius, ac ſimilius Virtuti, illud Virtuti minùs opponitur. Eſt autem ſubin unum Extremum propinquius, ac ſimilius Medio Virtutis, quàm alterum Extremum; ùt Audacia videtur ſimilior, ac propinquior Fortitudini, quàm Timiditas; Unde Timiditas magis opponitur Fortitudini, quàm Audacia. Altera autem fundatur in nobismetipſis, noſtríſque propenſionibus. Illa enim Vitia ſunt magis contraria Virtuti, quibuscum magis eſt per Virtutem pugnandum: at verò magis pugnandum eſt cum Vitiis, ad quæ magis propendemus, & quæ proinde ſunt magis apta in nobis creſcere, niſi per Virtutem reſiſtamus. Ut, quia magis inclinamus ad proſequendas voluptates guſtûs, & tactûs plùs, quàm oportet, quàm ad eas proſequendas minùs, quàm oportet; ideò Intemperantia, quæ peccat per Exceſſum, eſt magis contraria Temperantiæ, prout dictum mox eſt, quàm Stupor, qui peccat per Defectum. *Vel quia eſt remotius à Virtute;* *Vel quia ad illud magis propendemus.*

His positis triplex ratio traditur ad reperiendum Virtutis Medium.

Prima ratio inveniendi Medium Virtutis est recedere ab eo Extremo, quod est magis contrarium Virtuti.

77. Prima ergo desumitur ex ipsa natura rei, estque hæc. Ut quis perveniat ad Medium Virtutis, debet præcipuo Studio recedere ab eo Extremo, quod est magis contrarium Virtuti. Ut quia Timiditas, quæ peccat per Defectum, magis est contraria Fortitudini, quàm Audacia, quæ peccat per Excessum; ideo ut quis evadat Fortis, debet præcipuo Studio recedere à Timiditate; quia sic propinquior fiet Fortitudini, quæ est Virtus. Ut Calypso apud Homerum, quo exemplo utitur Philosophus, admonebat Ulyssem, longissimè recederet à fumo, & unda Charybdis, ubi imminebat naufragium.

Apud Maurum loc. cit. C. 9.

Altera est, recedere ab Extremo, ad quod magis inclinamus.

78. Altera ratio desumitur ex natura nostra, debetque unusquisque conari, ut maximè recedat à Vitio, ad quod naturaliter magis inclinat; quod ex voluptate ab eo Extremo percepta, vel ex dolore, qui nobis ab exercitio oppositio provenit, facilè perspiciemus; ùt qui naturaliter Timidus est, debet potiùs accedere ad Extremum Audaciæ; nam si procul à peccando nos ipsos removerimus, ad Medium deveniemus. Quemadmodum, qui lignum distortum cupiunt efficere rectum, oppositam in partem inflectunt.

Tertia est, magis recedere à Voluptate; quia passim

79. Tertia porro ratio est; quia passim fumus proni ad voluptatem, ideo debemus longissimè à voluptate recedere, quandoquidem difficile est, incorruptè de Vo-

Digitized by Google

Voluptate judicare. Sicut igitur Seniores Trojanorum dicebant, Helenam esse dimittendam, sic nos debemus Voluptatem dimittere potiùs, quàm accersere: ita enim minùs peccabimus, & proinde faciliùs ad Virtutis Medium deveniemus.

magis sumus ad eam proni.

80. Jam non solùm difficile est, Medium per Rationem inventum attingere, sed etiam difficile est, Medium per Rationem invenire. Exempli causâ difficile est statuere, quomodo, quibus, propter quas causas, & quanto tempore sit irascendum. Ex hac difficultate oritur, ut aliquando laudemus eos, qui deficiunt, eósque Mansuetos vocemus, aliquando laudemus eos, qui excedunt, eósque appellemus Viriles. Cæterùm non solent vituperari, qui parùm recedunt à Medio; quia parvus recessus haud ita advertitur; sed illi soli vituperantur, qui multùm recedunt. Conandum igitur est, ut saltem, quàm minimùm licebit, à Medio recedamus. Quanquam difficile est, singillatim determinare, quanta debeat esse declinatio à Medio, ut sit vituperio digna; quia ergo judicium hoc versatur circa singularia; cùm actiones sint singularium; de singularibus autem passim judicari debet per sensum, ideo judicium itidem hoc relinqui debet Prudentiæ, quæ est quidam velut sensus circa actiones singulares. Denique cùm Medium sciamus esse laudabile, ut illud obtineatur, debemus

Difficultas etiam est in reperiendo per Rationem Medio.

modò ad Exceſſum, modò ad Defectum declinare; ſic enim ipſum tandem Medium attingemus.

CAPUT VI.

De Cauſa Virtutum.

CAuſam Virtutum eam intelligimus, qua Virtutes acquiruntur. Porro Virtutes quaſdam non modò Intellectuales, ſed etiam Morales ſubinde infundi à DEO, jam nuper eſt expoſitum; & ex his quidem alias eſſe poſſe ad actus naturales, alias autem ad actus, qui naturam tranſcendunt; Unde de hac Virtutum Cauſa, quæ Infuſio eſt, haud neceſſe erit iteratò agere. Sed de Virtutibus, ùt naturales ſunt, diſputando, exponendum, etiamnum reſtat, Primò an Virtus inſit nobis à natura; Secundò an acquiratur aſſuetudine operum; Tertiò, quo pacto fiat, ut operantes ſecundùm Virtutem poſſimus Virtutem acquirere.

Hoc Lib. C. 2. §. 6.

§. 1.

An Virtus inſit nobis à naturæ.

Opiniones Antiquorum, an Virtutes nobis

81. QUemadmodum circa Scientiarum, ita circa Virtutum originem variæ fuerunt Antiquorum ſententiæ. Eas volebant aliqui penitus eſſe ab intrinſeco,

Digitized by Google

ſeco, & naturaliter præexiſtere in Anima; impedimenta autem Scientiæ, & Virtutis, quæ adveniunt animæ ex gravitate corporis, per exercitium, & diſciplinam tolli; velut dum ferrum limando expolimus, & hæc fuit opinio Platonicorum. Eaſdem alii dicebant prorſus advenire ab extrinſeco, & indi videlicet ab Intellectu quodam ſupremo agente, ùt ponit Avicenna. Tertii docuerunt, eas ſecundùm diſpoſitionem, & ùt vocant, aptitudinem, eſſe in nobis à Natura, non autem ſecundùm perfectionem, atque hæc verior eſt ſententia, quam tradit etiam Philoſophus.

inſint à natura. S. Th. 1. 2. Q. 63. A. 1. in C.

L. 2. Ethic. C. 1.

82. Hoc igitur ut clarum evadat, advertendum, quidpiam dici Naturale alicui Homini dupliciter; uno modo ex natura Speciei, & altero modo ex natura Individui. Et quia unum quodque, ùt explicant, habet Speciem ſecundùm ſuam formam, Individuum autem ſecundùm ſuam materiam, forma verò Hominis eſt Anima rationalis, & materia eſt corpus; ideo id, quod convenit Homini ſecundùm Animam rationalem, eſt ei naturale ſecundùm rationem Speciei; id autem, quod ei convenit ſecundùm determinatam corporis temperiem, eſt ei naturale ſecundùm naturam Individui.

Naturale aliquod dicitur vel ex natura Speciei, vel ex natura Individui.

83. Utroque autem modo Virtus eſt Homini Naturalis ſecundùm initiũ, & aliquam diſpoſitionem. Secundùm naturam Speciei quidem, in quantum Rationi Hominis naturaliter

Et utroque modo ſecundùm aliquod initium Naturæ.

les nobis ſunt Virtutes.

raliter inſunt quæpiam Principia itidem naturaliter cognita, tam eorum, quæ ſciuntur, quàm eorum, quæ aguntur, quæ ſunt quædam ſeminaria Virtutum Intellectualium, ac Moralium; & in quantum Voluntati ineſt quidam Appetitus boni, quod eſt ſecundùm Rationem. Secundùm naturam Individui verò, in quantum ex corporis diſpoſitione aliqui magis, minúſve ſunt apti ad quaſdam Virtutes, prout ſcilicet vires quædam ſenſitivæ ad ſuos actus meliùs, pejúſve ſunt diſpoſitæ, ac proin magis, minúsve adjuvant naturales, quibus deſerviunt; unde fit, ut nonnulli diſpoſiti ſint naturaliter, & apti ad Scientiam; Alii ad Fortitudinem; Alii ad Temperantiam, & hoc etiam ſenſu Jobus dicit: Ab infantia crevit mecum miſeratio, & de utero egreſſa eſt mecum. Sunt ergo in nobis naturaliter Virtutes ſecundùm quoddam initium, & aliquam diſpoſitionem, non autem ſecundùm perfectionem, & conſummationem.

Job. 31. v. 18.

§. 2.

An Virtus acquiratur Aſſuetudine Operum.

Quoad perfectionem autem ac-

84. QUoad perfectionem itaque, & conſummationem Virtutes Morales acquiruntur aſſuetudine ope-

operum, quemadmodum Intellectuales paſſim acquiruntur doctrinâ, & diſciplinâ, ac videlicet aſſuetudine cognitionum. Unde Morales Virtutes dicuntur à More; Mos autem ſignificat conſuetudinem; ùt dicuntur vivere More Patriæ, qui vivunt ſecundùm conſuetudinem Patriæ. *quiruntur aſſuetudine operum.*

85. Hujus autem rei ratio ea ipſa eſt, quam initio attuleramus. Sunt ſcilicet Virtutes habitus quidam; habitus autem conſiſtunt in ſpeciebus ordinatis, & corroboratis; cùm igitur ſpecies & acquirantur etiam, & ordinentur, ac corroborentur per actus, palam eſt, per ipſos actus frequenter poſitos acquiri Virtutem. Tales igitur oportet reddere actiones, quales volumus fieri; ùt qui vult evadere Fortis, debet fortiter operari; qui Temperans, temperanter; qui Juſtus, juſtè; ſicque porro cæteras Virtutes percurrendo omnes. Et quia teneris in annis ſpecies, diſciplinámque facilius & recipimus, & retinemus; Suda adhuc, & velut raſa indole; ideo quamplurimi intereſt, qualiter aſſueſcamus ab adoleſcentia; & felix ille, cui liberalis educatio obvenerit. Quanquam & poſteriores anni ſuas quoque curas admittant, & ſolicitus labor tum prava corrigat, quæ irrepſerint, tum honeſta inferat, quæ defuerint, & univerſim in conſuetudinem inducat Virtutem. *Quia per opera acquiruntur ſpecies, ex quibus conſtant habitus, ac proin Virtutes.* Hoc Lib. C. 1. §. 3.

86. Sed ille quoque eorum error redarguitur, qui, cùm velint evadere boni, quin *Itaque cognitio Virtutis non*

confert Virtutem; Sed ad hujus acquisitionem requiritur exercitium.

quin assuescant faciendis actibus bonis, convertunt se totos ad philosophandum de Virtutibus, & Vitiis, ac putant, sic se evasuros bonos. Hi enim sunt similes ægrotis, qui audiunt quidem diligenter Medicos, sed nihil faciunt eorum, quæ præcipiuntur à Medicis; sicut enim Ægrotus non curatur audiendo Medicum, sed faciendo, quæ Medicus præcipit; sic nemo evadit bonus audiendo Philosophos Morales, sed exercendo se in actibus bonis, & honestis, prout Philosophi Morales præscribunt. Quanquam sicut sciri oportet, & cognosci medicinas, antequam adhibeantur; Sic notas pariter Virtutes esse oportet, quas exerceamus. Ad quam igitur notitiam est Moralis Philosophia. Cæterùm quemadmodum Virtutes Actibus bonis, sic itidem Actibus malis generantur Vitia; quia utrobique ex relictis speciebus coagulantur Habitus, hi quidem mali, illi verò boni.

§. 3.

Quo pacto fiat, ut Operantes secundùm Virtutem possimus Virtutem acquirere.

Possunt autem Virtutes Operibus generari.

87. Mirum autem cuipiam fortasis videbitur, quod dictum modò est, Virtutes ex operationibus generari, ita ut Homo justè agens fiat justus,

ſtus, & agens temperatè evadat Temperans; nec enim videtur poſſe juſtè agere, niſi ſit Juſtus, aut temperanter, niſi ſit Temperans; quemadmodum nemo ponet Opus Grammaticum, niſi ſit Grammaticus, aut Muſicum, niſi ſit Muſicus, quæ par ratio eſt in cæteris artibus.

88. Verum primò negatur, Opus Artis non poſſe fieri, niſi ab Artifice; poteſt enim contingere, ut aliquis, tametſi non ſit Grammaticus, Opus tamen ponat Grammaticum; aut licèt non ſit Muſicus, Opus quoddam Muſicum eliciat, vel caſu, vel alio docente, quomodo debeat operari: Unde poterit etiam aliquis facere Opus Juſtum, etiamſi non ſit Juſtus; & quemadmodum, ut aliquis ſit Grammaticus, non ſufficit, ut faciat Opus Grammaticum, ſed requiritur, ut faciat Opus Grammaticum velut Grammaticè, ſeu ſecundùm Artem Grammatices; ſic ad hoc, ut quis ſit Juſtus, non ſufficit, ut faciat Opus Juſtum, ſed requiritur, ut faciat Opus Juſtum Juſtè, hoc eſt, ſecundùm Virtutem Juſtitiæ.

Ut enim non requiritur, ut, qui ponit Opera Artis, ſit Artifex;

89. Dein paritas non eſt Virtutes inter, & Artes; ut enim Opus artificioſum bene ſit factum, ſufficit, ut bene ſe habeat in ſeipſo; ſiquidem finis artis eſt facere Opus bonum, bonitate exiſtente in ipſo Opere; ad hoc autem, ut Opus Morale ſit bene factum, non ſufficit, ut Opus bene ſe habeat, ſed requiritur, ut ipſe Operans bene ſe habeat, debitóque modo ſit diſpoſitus,

Sic poſſunt poni Opera Virtutis, quin ille, qui ponit, ſit Virtute præditus.

ſitus, nimirum primò, ut operetur ſciens, Secundò eligens bonum, quia bonum eſt, Tertiò animo firmo, & immutabili ſic conſtanter operandi, ùt exponit Philoſophus. 2. Ethic. C. 4. Sic ut quis juſtè operetur, non ſufficit, ut faciat Juſta, ſed requiritur, ut faciat Juſta ſciens, eligénſque actiones Juſtas, quia Juſtæ ſunt, & habens firmam, ac conſtantem voluntatem Juſta agendi. Quia ergo poſſunt poni Opera Juſtitiæ, antequam adſint in Operante omnes illæ diſpoſitiones; ideo ut quis Juſta agat, non requiritur, ut ſit Juſtus, proin poteſt juſta agendo acquirere Virtutem Juſtitiæ, per quam dein Juſta agat Juſtè; eadémque eſt de cæteris Virtutibus ratio.

CAPUT VII.

De Conditionibus Humani Actûs.

QUia ergo ad Opus Morale perfectum requiritur, ut etiam Operans bene ſit diſpoſitus; ideo diſpoſitiones hæ, & velut conditiones bene, & perfectè, aut porro ex Virtute Operantis, ſive ipſius Actûs ex Virtute poſiti, ſunt exponendæ. Harum potiſſimæ tres afferuntur: videlicet Voluntarium, ùt dicunt, aut Involuntarium, Conſultatio, Electio; quanquam & his addantur

tur Voluntas, Intentio, Conſenſus, Uſus, ac denique Fruitio.

§. I.

De Voluntario, & Involuntario.

90. VIrtus proin facit, ut Operando Laudem mereamur, Vitium verò, ut Vituperium. Sed ob ea ſolùm laudari meremur, aut vituperari, quæ Voluntariè agimus, ac ſponte; quia hæc videlicet propriè noſtra ſunt, & Actus Humani; Ob ea autem, quæ agimus inviti, veniam potiùs, & commiſerationem meremur; quia hæc magis ab injuria, & iniquitate veniunt eorum, quæ nos circumſtant, quàm à nobis. Unde ad Virtutem pernoſcendum eſt, quid nobis ſit Voluntarium, ac quid Involuntarium. *Laudamur, aut vituperamur ob ea, quæ ſunt Voluntaria.*

91. Primò itaque Voluntarium à Stagyrita dicitur, cujus principium eſt in ipſo agente, ſciente ſingula, in quibus eſt Actus; hoc eſt, omnes circumſtantias Actûs. Si verò aliquam circumſtantiam ignoraverit, eo ipſo Actus erit in aliqua ratione Involuntarius. Ut ſi quis occidat Patrem, ſciens illum eſſe Hominem, neſciens eſſe Patrem, illa Actio erit Voluntaria in ratione Homicidii, non autem in ratione Parricidii. *Quid ſit Voluntarium.* L. 3. Eth. C. 3

92. Sed Involuntarium fieri poteſt ex Violentia, vel ex Ignorantia. Ratio eſt, quia *Involuntarium eſt ex Violentia,*

aut Ignorantia.

quia Voluntarium eſt, quod ſit ex Voluntate: Voluntas autem præſupponit cognitionem; nihil enim Volitum, ùt ajunt, niſi præcognitum. Ergo ad Voluntarium requiritur, ut procedat ex appetitu, & ex cognitione, conſequenter ad Involuntarium ſufficit, ut vel ſit contra appetitum, vel non ſit ex cognitione.

Quod eſt ex Violentia, eſt ſimpliciter tale.

93. Quod autem eſt ex Violentia Involuntarium, dicitur exinde etiam Violentum; cùm ſit ab extrinſeco nullam vim conferente paſſo; quam Violenti Definitionem paſſim afferunt ex Stagyrita Philoſophi; id eſt, quin ille, qui patitur, quidquam conferat ad id, quod fit. Ut ſi quis à vento, vel ab Hominibus feratur in locum aliquem, ita ut ipſe per ſuum appetitum non concurrat, ſed potiùs repugnet Motui, talis Motus eſt Violentus, & Involuntarius ſimpliciter.

L. 3. Eth. C. 1.

Quæ fiunt ex Metu, ſunt Voluntaria ſimpliciter, & Involuntaria ſecundùm quid.

94. Sed ex his Quæſtio enaſcitur, an, quæ fiunt ex Metu, aut ex Concupiſcentia, ſint Involunteria, ac porro ad Involuntarium ex Violentia reducantur. Igitur, quæ ex Metu fiunt actiones, ſunt mixtæ ex Voluntariis, & Involuntariis, ſeu ſunt Voluntariæ ſimpliciter, Involuntariæ autem ſecundùm quid. Ac Voluntariæ quidem ſunt; quia, qui ponit id genus actiones ex Metu, eas vult ponere, & ſponte ponit; ùt qui tempore tempeſtatis merces projicit in mare, eas vult projicere, & ſponte projicit, actio autem denominatur à Voluntate, quam Homo habet, dum actionem

nem ponit. Dein Voluntarium eſt, cujus principium eſt in ipſo agente, ita ut agens agat, quia vult: ſed principium projectionis eſt in ipſo projiciente; movet enim manus, & alia inſtrumenta, quæ ad projiciendum ſerviunt, quia vult, unde rurſus ea projectio eſt Voluntaria. Quia tamen nemo vult tales actiones ſecundùm ſe conſideratas, & abſtrahendo à circumſtantiis, Exempli cauſâ, nemo vult projectionem mercium ſecundùm ſe conſideratam; ideo talis projectio eſt aliqualiter Involuntaria; unde poſitum eſt, eam eſſe Voluntariam ſimpliciter, & Involuntariam ſecundùm quid.

95. At Concupiſcentia non affert Involuntarium, ſed magis facit aliquid Voluntarium; nam aliquid Voluntarium ex eo dicitur, quòd Voluntas in id fertur: per Concupiſcentiam autem inclinatur Voluntas ad volendum id, quod concupiſcit. Nec refert, per Concupiſcentiam, ùt ait Philoſopus, corrumpi cognitionem, quæ tamen requiritur ad Voluntarium. Nam ſi Concupiſcentia prorſus auferret cognitionem, ſicut contingit in iis, qui propter Concupiſcentiam fiunt amentes, tunc equidem Concupiſcentia tolleret Voluntarium, nec tamen propriè ibi eſſet Involuntarium; quia in his, quæ uſum Rationis non habent, neque Voluntarium eſt, neque Involuntarium. Evenit autem paſſim in his, quæ per Concupiſcentiam aguntur, non tolli prorſus cognitionem; quia non tollitur poteſtas cognitionem

Quæ autem fiunt ex Concupiſcentia, ſunt Voluntaria ſimpliciter.

S. Thom. Q. Cit. A. 7. in C.

L. 6. Eth. C. 5.

gnoſcendi, ſed ſolùm actualis conſideratio in re particulari, circa quam eſt actio. Atque hoc ipſum eſt Voluntarium, ſecundùm quod Voluntarium dicitur, quod eſt in poteſtate Voluntatis, ut non velle, & non agere, ac etiam non conſiderare.

Ignorantia eſt triplex: Concomitans, quæ facit Non Voluntarium.

96. Jam Ignorantia Involuntarium ea ratione efficit, qua privat cognitione. Non quælibet autem Ignorantia cognitione privat: nimirum tripliciter ſe habet Ignorantia ad Actum Voluntatis; nam modò eum concomitatur, modò conſequitur, modò antecedit. Concomitatur quidem, quando Ignorantia eſt de eo, quod agitur, tamen etiamſi ſciretur, nihilominus ageretur; tunc enim Ignorantia non inducit ad volendum, ut hoc fiat, ſed accidit ſimul eſſe aliquid factum, & ignoratum. Ut cùm quis vellet occidere hoſtem, ignorans autem eum occidit, ratus à ſe occidi Cervum. Et talis Ignorantia non facit Involuntarium, ùt Philoſophus dicit; quia non eſt cauſa alicujus, quod repugnat Voluntati, ſed facit Non Voluntarium, quia non poſſumus actu velle, quod ignoramus.

S. Th. Loc. Cit. A. 8. in C.

L. 3. Eth. C. 1.

Conſequens, quæ facit, Involuntarium, ſecundùm quid.

97. Conſequitur autem Ignorantia Voluntatem, in quantum ipſa Ignorantia eſt Voluntaria; & hoc contingit dupliciter. Primò dum Actus Voluntatis fertur in Ignorantiam; ſicut cùm aliquis ignorare vult, vel ut excuſationem peccati habeat, vel ut non retrahatur à peccando, ſecundùm illud Jobi: Scientiam viarum tuarum

Job. 21.

rum nolumus. Et hæc Ignorantia dicitur affectata. Alia modo dicitur Ignorantia Voluntaria ejus, quod quis potest scire, & debet; Sicut quod consequitur ad omissionem actionis, quam quis ponere potest, & debet, est Voluntarium; ut submersio navis est Voluntaria Gubernatori, si hic omittat navem dirigere, quam debet, & potest dirigere. Hoc igitur modo dicitur Ignorantia Voluntaria, sive cùm aliquis actu non considerat, quæ considerare potest, & debet, quæ est Ignorantia malæ electionis, vel ex affectu pravo, aut habitu proveniens; sive cùm aliquis notitiam, quam debet habere, non curat acquirere; & secundùm hunc modum Ignorantia Universalium Juris, quæ quis scire tenetur, Voluntaria dicitur, velut quæ per negligentiam proveniat. Cùm autem ipsa Ignorantia est Voluntaria aliquo horum modorum, non potest efficere simpliciter Involuntarium, efficit tamen Involuntarium secundùm quid, in quantum præcedit motum Voluntatis ad aliquid agendum, qui non esset Scientiâ præsente.

98. Antecedit autem Ignorantia Voluntatem, quando non est Voluntaria, & tamen est causa Volendi, quod quis aliàs non Vellet. Sicut cùm quis ignorat aliquam circumstantiam Actûs, quam non tenebatur scire, & ex hoc aliquid agit, quod non ageret, si sciret. Puta cùm quis diligentiâ adhibitâ nesciens aliquem transire per viam, projicit sagittam, qua

Antecedens, quæ facit Involuntarium simpliciter.

qua interficit transeuntem, & talis Ignorantia efficit Involuntarium simpliciter.

§. 2.

De Consultatione.

99. AD electionem, ut prudens sit, passim prærequiritur Consultatio, seu ut vocant, Consilium; in rebus enim agendis multa incerta sunt; quia actiones ponuntur circa singularia contingentia, quæ propter mutabiles modos, variásque formas ancipitia sunt. In rebus autem dubiis, & incertis Ratio non profert judicium absque Inquisitione. Unde ad judicium, sive electionem necessaria est Inquisitio, ac porro Consultatio. Est ergo Consultatio Inquisitio Rationis de rebus agendis. Explicandum autem ulteriùs hic inprimis est, de quibus detur, vel non detur Consultatio; subinde autem differendum de modo, & ordine consultandi.

Inprimis non consultamus de fine ultimo in quovis genere. S.Th.1.2. Q. 14. A. 2. in C.

100. Inprimis de Fine, videlicet ultimo in quovis genere non consultamus. Finis enim in iis, quæ fiunt, habet se tanquam principium; eò quòd rationes eorum, quæ sunt ad finem, ex fine sumuntur: principium autem non cadit sub Quæstione, sed principia oportet supponere in omni Inquisitione. Consilium itaque de his solùm est, quæ sunt ad Finem. Ut quia Finis Medici est sanare ægrum, Medicus non consultat, an sanet, nec ne; sed præsuppositа in-

Digitized by Google

intentione ſanitatis, conſultat quomodo, & per quæ media poſſit ſanare ægrum. Cæterùm Finem hìc dicimus, qui jam eſt determinatus; unde quamdiu quidpiam eſt dubium, non habetur ùt Finis, & ſi de eo Conſilium ſit, non erit Conſilium de fine, ſed de eo, quod eſt ad Finem. Contingit tamen nonnunquam, id quod eſt Finis reſpectu quorumdam ordinari ad alium Finem; ſicut etiam id, quod eſt principium unius demonſtrationis, eſt concluſio alterius; & ideò id, quod accipitur ùt Finis in una Inquiſitione, poteſt accipi ùt ad Finem in alia Inquiſitione, & ſic de eo erit Conſilium.

101. Dein verò de iis videlicet conſultaverit Vir prudens, quæ in ſua ſunt poteſtate. Unde nemo talis Conſilium init de his, quæ ſunt neceſſariæ, & immobilis Veritatis, verbi cauſâ: an idem debeat poſſe ſimul eſſe, & non eſſe; neque de his, quæ mobilia quidem ſunt, & abſolutè potuiſſent aliter ſe habere, ſed ex neceſſitate, vel ex indita ſibi natura, vel ex alia cauſa ſemper eodem modo ſe habent in ſuis motibus; ùt an cæli ſint ita movendi, ut certis temporibus fieri debeant Æquinoctia, & Solſtitia; hæc enim jam aliunde, & ex certis ſuis cauſis, puta quia Angeli ſemper ſic movent, ita determinatè fiunt. Neque de mobilibus, quæ licèt non ſemper, tamen plerumque eodem modo ſe habent; ùt de ſicciratibus, quæ plerumque fiunt æſtate, ac de imbribus, quæ plerum-

Non conſultamus de iis, quæ non ſunt in noſtrâ poteſtate.

que fiunt hyeme. Neque de fortuitis, ùt nemo conſultat de modo fortuitò inveniendi Theſaurum. Nec de omnibus humanis, ùt Lacedæmonii non conſultant de ratione optimè gubernandi Rempublicam Scytharum.

Nec de omnibus quidem, quæ ſunt in noſtra poteſtate.

102. Jam licèt ſolùm conſultemus de iis, quæ in noſtra ſunt poteſtate, non tamen de iis omnibus conſultamus; nec de omnibus, de quibus conſultamus, æquè conſultamus. Primò enim non conſultamus de operibus Diſciplinarum certiſſimarum. Dicuntur autem Diſciplinæ certiſſimæ, quæ habent certos modos operandi, & ſunt per ſe ſufficientes, eò quòd effectus operis non pendeat ab aliquo extrinſeco. Exempli gratiâ, nemo conſultat, quomodo ſcribat, quia ars ſcribendi habet certos modos operandi, nec pendet ab extrinſeco. Conſultamus igitur ſolùm de operibus Diſciplinarum non omnino certarum, quæ videlicet non ſemper eodem modo operantur, ſed nunc uno nunc altero operantur modo, & effectus intentus pendet etiam ab extrinſecis. Ut Medicus conſultat de modo medendi; quia non debet ſemper eodem modo mederi, & ſanitas, quam intendit, pendet etiam ab aliquo extrinſeco.

De quibus autem conſultamus, non conſultamus æqualiter.

103. Sed ex Diſciplinis, quæ conſultant, non omnes æquè conſultant. Nam Diſciplinæ, quæ minorem habent certitudinem, magis conſultant, quæ majorem, minùs; ùt Ars Nautica magis conſultat, quàm

quàm Gymnaſtica; quia Nautica minorem certitudinem habet de modo gubernandi navim, quàm Gymnaſtica de modo exercendi corpora. Magis etiam conſultant Artes, quàm *Scientiæ* Speculativæ; quia Scientiæ Speculativæ non conſultant de modo efficiendi opus, ſed ſolùm de modo, & ordine procedendi; At verò Artes etiam conſultant de modo opus efficiendi.

104. Modus autem, & ordo conſultandi ſolet eſſe hic. Primò cùm conſultemus de Mediis duntaxat, ſi occurrant plura Media Finem obtinendi, conſultamus, per quod ex his facillimè, optiméque poſſimus Finem obtinere. Si verò unicum occurrat, conſultamus, quomodo per illud obtinere poſſimus, quod intendimus. Ac rurſus ſi iſtud Medium immediatè, ùt ajunt, non ſit in noſtra poteſtate, conſultamus, per quod aliud Medium poſſimus id obtinere. Ut itidem, ſi Medicus non habeat immediatè in ſua poteſtate medicamentum, quo ſanet ægrum, conſultat, per quod Medium illud obtinere queat, donec inveniat aliquid, quod ſit immediatè in ſua poteſtate, & quod ſit prima cauſa obtinendi, & efficiendi reliqua; quod Medium eſt ultimum in Inventione; ideóque eo reperto terminatur Conſultatio. *Modus conſultandi.*

105. Secundò ſi in Conſultatione occurrat aliquod Medium, neceſſarium ad Finem, quod non ſit in noſtra poteſtate,

deſiſtimus à Conſultatione,& deſperamus de Fine. Ut ſi quis conſultans inveniat ad Finem obtinendum eſſe neceſſariam tantam pecuniam, quantam cognoſcit, ſe comparare non poſſe, eo ipſo deſiſtit à Conſultatione, & deſperat de Fine. Non modò autem dicimus, ea eſſe in noſtra poteſtate, quæ per nos ipſos fiunt, ſed etiam, quæ fiunt per Amicos, ſi hos exiſtimamus à nobis poſſe ad ea facienda moveri; eo ipſo enim in nobis eſt principium operandi per amicos.

106. Poſtremò in Conſultatione quandoque quærimus, per quæ inſtrumenta poſſit Finis obtineri, quandoque quo pacto ſit utendum inſtrumentis. Sic aliquando quis quærit, per quæ inſtrumenta poſſit obtineri Magiſtratus, & invenit verbi causâ, poſſe obtineri per pecuniam. Hoc autem invento quærit ulteriùs, quo pacto ſit pecuniâ utendum ad obtinendum Magiſtratum.

§. 3.

De Electione.

Quid, & circa quæ ſit Electio. Maurus in Ariſtot. Lib.

107. JAm verò Conſultationem ſequitur Electio, atque hæc dici poteſt Actus Voluntatis, quo inter Media ad obtinendum Finem propoſita ſeligimus, ſive, ùt etiam ajunt, Electio eſt

eſt appetitus ſupponens Conſultationem, & comparationem plurium eligibilium inter ſe. Ut autem Conſultatio, ſic etiam Electio eſt eorum duntaxat, quæ ſunt ad Finem; non autem ipſius Finis, aut ſi Finis eſt, non ultimi, ſed ejus, qui ad ulteriorem Finem ordinari poteſt. Sic etiam cum Electio ſemper ſit eorum, quæ ſunt ad Finem, neceſſe eſt, eam humanorum actuum eſſe; hi enim ſunt ad finem, eorúmque poſſibilium; quippe qui aliàs ad Finem obtinendum nequirent adhiberi. 3. Ethic. C. 2.

§. 4.

De Voluntate, Intentione, Conſenſu, Uſu, & Fruitione.

108. CÆterùm ad Actum Moralem concurrit etiam Voluntas. Voluntatem verò hic appellamus non illam, quæ Potentia eſt, & ipſum principium Actûs, ſed illam, quæ amor boni tanquam Finis, ſive ad illud inclinatio, dicitur, conſequens Intellectûs apprehenſionem. Intentio autem eſt deſiderium quoddam boni Finis obtinendi per Media, his præcognitis quidem, ſed confusè duntaxat, & necdum determinatè. Conſenſus porro eſt applicatio Motûs appetitivi ad id, quod ex Conſilio, ſeu Conſultatione, judicatum eſt; ac proin non ad Finem, ſed ad ea, quæ ſunt ad Finem, *Ad Actum Moralem etiam concurrunt Voluntas.* *Intentio.* *Conſenſus.*

applicatur, quemadmodum Consilium, ad quod consequitur. Usus verò est ipsamet executio, seu applicatio Medii electi ad assequendum finem. Fruitionem denique describeres delectationem, quam quis habet de ultimo exspectato, quod est Finis; aut porro hujus amorem. Sed cùm sit duplex Finis, ultimus unus, ac non ultimus alter; Fruitio propriè de Ultimo dicitur, quippe qui unus prorsus satiet, altero animum nunquam perfectè adimplente. Verùm hæc de Virtute universim dicta sunto, modò ad ea, quæ magis singularia sunt, progrediamur.

Usus.

Fruitio.

PHI-

Digitized by Google

PHILOSOPHIA MORALIS.

LIBER II.

DE VIRTUTIBUS CARDINALIBUS.

POstquam de Virtute in genere egimus, ad quamlibet in ſpecie exponendam eſt deſcendendum. Proximæ ſunt Cardinales, utpote reliquas inter Morales præcipuæ, ac velut Principes. Cùm igitur hæ ſint numero quatuor; in totidem Capita Liber iſte dividetur; quanquam ob ubertatem, ac dignitatem materiæ quodlibet Caput ſuos itidem Articulos, ſuáſque alias Partes ſit habiturum. Primùm agemus de Prudentia; tum Juſtitia; Subinde de Fortitudine; Ac denique de Temperantia.

CAPUT I.

De Prudentia.

VIrtutes igitur inter Cardinales chorum ducat Prudentia, oculus

animi, qua ſine rectum nihil attingi, aut tutò poteſt diſponi. De Prudentia autem primò dicendum, quid ea ſit; Secundò ejus partes erunt exponendæ; Poſtremò explicanda venient ejus Extrema, ùt vocant, ſeu Vitia ei oppoſita.

ARTICULUS I.

Quid ſit Prudentia.

UT rectè intelligatur eſſentia, ac natura Prudentiæ, primò afferenda eſt Virtutis hujus Definitio; Tum exponendum, quid ea circa alias Virtutes Morales agat; Tertiò explicandi ejus actus; Quartò dicendum, in quibus ea ſit; Denique an inſit nobis à natura.

§. 1.

Affertur Definitio Prudentiæ.

Prudentia ſumitur vel latiſſimè, vel proprio ſenſu.

Lib. 10. Etym. C. 15. L. 1. de Offic. C. 24.

1. PRudentiæ nomen, ſi Iſidoro fides, à porro videndo eſt derivatum; nam Prudens, ùt ille habet, dicitur quaſi porro videns; perſpicax enim eſt, & incertorum videt caſus. Cæterùm Prudentiam ſumpſere quidam latiſſimè pro omni notitia veri; quo ſenſu D. Ambroſius ait; Prudentiam in veri inveſtigatione verſari, & ſcientiæ plenioris infundere cupiditatem. De Prudentia autem hìc

hìc agimus, quæ propriè talis eſt, & mores dirigit.

2. Hanc igitur varii variis verbis, licèt una ferè mente, definiverunt. Philoſophus ita habet: Prudentia eſt habitus vera cum ratione activus circa ea, quæ vel bona, vel mala ſunt homini; ſive ùt alii ex eodem conficiunt: Prudentia eſt recta agendorum ratio. Auguſtinus dixit; Prudentiam eſſe rerum appetendarum, & fugiendarum ſcientiam. Rem fortaſſis clarè proponit Leſſius, cujus verba ſunt: Prudentia eſt Virtus intellectûs, qua in quovis negotio occurrente novimus, quid honeſtum ſit, quid turpe.

Definitio Prudentiæ proprio ſenſu ſumptæ. L. 6. Ethic. C. 5. L. 1. de Lib. arb. C. 13. De Virtut. Card. L. 1. C. 1. Dubit. 1.

3. Igitur Prudentis proprium eſt, poſſe bene conſultare, ac decernere circa ea, quæ bona, & mala ſunt homini. Sed ſequemadmodum Sapientes, ita etiam Prudentes dicimus duplici modo; primò ſimpliciter, dein in unoquoque genere. Prudentes porro in unoquoque genere, ſeu circa aliquid, ſunt, qui poſſunt bene conſultare de iis, quæ ſibi, aut aliis bona ſunt, atque utilia in ſingularibus quibuſdam; ùt quænam ad ſanitatem, aut robur conferant. Simpliciter autem Prudentes dicuntur, qui bene conſultare poſſunt de iis, quæ bona ſunt homini ſimpliciter, ſeu ad bene vivendum in univerſum. Atque poſtremis his propriè competit Prudentis nomen. Unde Philoſophus Periclem, & hujusmodi Viros, Prudentes exiſtimari ait,

Quidam Prudentes dicuntur ſecundùm quid, quidam ſimpliciter. *Et quinam Prudentes ſimpliciter.* Loc. cit.

ait, quia & quæ sibi, & quæ aliis homi bus sunt bona, possunt contemplari.

Versatur Prudentia circa contingentia; & est habitus activus. L. 1. C. 7. §. 2.

4. Versatur autem Prudentia circ contingentia, ùt ajunt, & quæ possunt a ter se habere, ac quæ sunt in potestate Pr dentis. Prudens enim consultat; non est a tem Consultatio de iis, quæ non possunt liter se habere, quæque non sunt in nost potestate, ùt notavimus. Denique Prude tia dicitur habitus activus; aliud enim apu Philosophos est Facere, aliud Agere; Fa cere ergo est, edere operationem *transe* untem in externam materiam, ut fiat ali quod opus, Verbi causa, domus, aut *navis* Agere autem, est edere actionem imma nentem, unde homo fiat bonus, vel *malus* quia ergo per Prudentiam ponuntur actus immanentes, & quibus homo *fit* bonus, ideo Prudentia est habitus activus.

§. 2.

Quid Prudentia Circa alias Virtutes Morales agat.

Dicimus autem, eam sedere in Intellectu. Unde Virtus Intellectualis est; licèt sit simul Moralis; quia

5. Cæterùm Prudentiam in Intelle ctu, seu Ratione, non autem in Appetitu sedere, jam nuper est demonstra tum. Et verò, quod mox audivimus, Pru dens quasi porro videns dicitur; visio au tem non est Virtutis appetentis, sed co gnoscentis. Ac Prudentia cognoscit fu tura ex præsentibus, vel præteritis, quod proprium Rationis est; quia fit conferen do

do quædam cum aliis; cùm interim per vim ſenſibilem non cognoſcantur, niſi quæ præſto ſunt, & ſenſibus offeruntur. Degit autem Prudentia in Ratione practica, ut ajunt, quia tendit ad opus; quanquam etiam ex ſpeculativa quoſdam actus deſumat, ùt patebit inferiùs. Eſt igitur Prudentia Virtus etiam Intellectualis. Sed, quod pariter dictum eſt, accenſetur itidem Moralibus; quia materiam habet cum his communem, & rectum efficit Appetitum.

Mores dirigit. L. 1. C. 2. §. 6.

6. Hoc modo connumeratur Prudentia Virtutibus Moralibus. Sed licèt Fines ipſis non præſtituat, de iis tamen diſponit, quæ ſunt ad Fines illos obtinendos. Videlicet habet quidem Virtus Moralis quælibet Finem proprium à Ratione ſibi præfixum, ùt Juſtitia honeſtatem æqui; non tamen modos propterea tenet, quibus ad illum perting at; cùm inter varios, qui eſſe poſſint, non judicet. Ergo ex mente eosdem perſpicaci intuitu delegit Prudentia, ac, qui applicari conveniat, edocet. Unde non modò in genere novit prudens, quidnam ad quamque Virtutem requiratur; Sed in ſingulis quibusque actionibus determinat circumſtantias neceſſarias ad honeſtatem.

Prudentia diſponit de iis, quæ ſunt ad Fines cæterarum Virtutum Moralium.

Leſſ. Loc. cit.

7. Sed Medium quoque in Virtutibus cæteris Moralibus Prudentia reperit. Itaque conformari Rationi rectæ, eſt equidem Finis proprius cujuslibet Virtutis Moralis. Temperantia enim hoc intendit, ne propter

Et in his etiam reperit Medium. S. Th. 2. 2. Q. 47. A. 7. in C.

pter voluptates homo divertat à Ration
& Fortitudo, ne propter timorem, v
audaciam; sicque in cæteris, ùt deince
explicabitur. Et hìc Finis est præstitut
homini secundùm naturalem Rationem
hæc enim unicuique dictat, ut secundu
Rationem operetur. Sed qualiter, & p
quæ homo in operando attingat Mediu
Rationis, pertinet ad dispositionem Pr
dentiæ. Licèt enim attingere Medium
Finis Virtutis Moralis, tamen per rectam
dispositionem eorum, quæ sunt ad Finem
invenitur Medium; unde, ùt habet Philo
2. Eth. C. 6. sophus, Virtus Moralis in Medio existit
determinata ratione, prout Sapiens, a
videlicet Prudens, determinabit.

§. 3.

Quinam sint Actus Prudentiæ.

Triplex est actus Prudentiæ.

8. TRiplex autem Virtutis hujus Actus assignatur. Ac primò

Consilium.

quidem inveniuntur Media ad Finem, quod Consilium appellatur; nam Consilium hìc dicitur Quæstio, seu Inquisitio. Tum de inventis judicatur, &, quæ aptiora sunt, videlicet seliguntur. Ex quo istud

Judicium.

vocatur Judicium. Spectántque porro actus hi duo ad speculativam Rationem. Sed practica Ratio, quæ ordinatur ad opus,

Imperium.

procedit ulteriùs, & tertium actum habet, quod est Imperium; atque ab hoc,

quæ

quæ Consilio inventa sunt, & selecta Judicio, applicantur ad operandum.

7. Est porro postremus hic Actus cæteris nobilior; quia Fini Prudentiæ, quæ operatio est, propinquior; Unde etiam huic ùt porro proprius assignatur. Atque hæc ipsa Stagyritæ opinio est, qui Artis quidem perfectionem ponit in judicando, non autem in operando; Unde ex ejus sensu melior reputatur, artifex, qui volens peccat in Arte; quippe qui rectum judicium habet; quàm qui peccat nolens. Sed in Prudentia philosophatur è converso; imprudentior enim est, ipso judice, qui in hac volens peccat, quippe qui deficit in principe actu Prudentiæ, qui est præcipere, quàm qui peccat nolens.

Ex quibus postremus est nobilior. Arist. L. 6. Eth. C. 5.

§. 4.

In quibus sit Prudentia.

10. SEd ad quos pertineat Prudentia, quæri potest; primùm ad Principes tantùm, vel etiam ad Subditos. Ergo Prudentiæ, ùt ex modò dictis liquet, munus proprium est regere, ac gubernare; cùm ad eam spectet Imperium; ac ideo in quantum unusquisque participat de Imperio, & regimine, in tantum ipsi convenit habere Prudentiam. Subditi verò, ùt est Subditus, ac itidem Servi, ùt est Servus, non est regere, & gubernare, sed potiùs regi, & gubernari; ac proin

Prudentia est Principis; non autem Subditi quà Subditi, aut Servi quà Servi; secus quà Hominis. S. Th. 2. 2. Q. 47. A. 12.

Bayerische Staatsbibliothek München

Digitized by Google

Prudentia non eſt Virtus Servi, ùt eſt Se vus, nec Subditi, ùt eſt Subditus. Qu autem homo quivis, in quantum eſt rati nalis, participat aliquid de regimine ſ cundùm dictamen Rationis; ut videlicet, non aliis, ſaltem ſibi præcipiat; cùm Rati inferioribus viribus imperet; inde fit, u ad hominem quemvis, in quantum hom eſt, pertineat Prudentia.

Cùm autem Prudentia alia falſa ſit, alia imperfecta, alia autem vera & perfecta; S.Th. Q. cit. A. 13. in C.

11. Subinde verò ſi tum de Impro bis, tum de Juſtis moveatur dubium, a num his duntaxat, aut etiam illis Virtu conveniat, de qua agimus, exquiratur; ex triplici ratione, qua intelligi Prudentia poteſt, ſolutio eſt deſumenda. Primò enim Prudentia quædam falſa eſt, & quæ non niſi ex ſimilitudine mutuatur nomen; cùm enim Prudens ſit, qui bene diſponit ea, quæ agenda ſunt propter aliquem Finem bonum; ille, qui propter malum Finem aliqua diſponit apta ad illum Finem, æmulatur enimvero Prudentiam; ſed quia illud, quod pro Fine ſibi aſſumit, malum eſt, ideo non niſi falſam ipſe habet, ac ementitam. Atque hac ratione prudens Latro dici poteſt, qui convenientes adinvenit vias ad latrocinandum. Secunda porro Prudentia eſt quidem vera; quia adinvenit vias ad Finem bonum accommodas, ſed imperfecta eſt ex duplici ratione. Atque hinc quidem, quia illud bonum, quod accipit pro Fine, non eſt communis Finis totius vitæ humanæ, ſed alicujus ſpeciatim negotii; ùt ſiquis aptas ad-

adinvenit vias ad negotiandum, vel ad navigandum, dicitur Prudens negotiator, aut nauta; ùt nuper etiam notatum est; inde verò quia deficit in principe actu Prudentiæ; nimirum cùm aliquis rectè consiliatur, & bene etiam judicat de iis, quæ pertinent ad totam vitam, sed non efficaciter præcipit. Tertia autem Prudentia est vera, & perfecta, quæ scilicet ad bonum Finem totius vitæ rectè consiliatur, judicat, & præcipit, atque hæc sola dicitur Prudentia simpliciter. Hoc Artic. §. 1.

12. Itaque prima illa Prudentia, quam falsam vocant, in solis improbis est; qua verò illi haud rarò multùm eminent; ac licèt Finem bonum totius vitæ negligant, ad Fines tamen malos, aut ad aliquod particulare bonum, Consilii acerrimi sunt, industriæque efficaciſſimæ; déque his ipsis Servator pronuntiavit: Filii hujus Sæculi Prudentiores Filiis lucis in generatione sua sunt. Porro Prudentia, quæ propter propositum sibi Finem particularem imperfecta est, communis venit probis, & improbis; quamvis illa, quæ in principali actu deficit, non nisi in malis detur, Denique Prudentia, quæ vera est, & perfecta, ac simpliciter talis, in solis probis reperitur. *Quæ falsa est, in solis improbis datur; imperfecta ferè tum in probis, tum in improbis; vera, & perfecta in solis probis.* S. Th. Loc. cit. Luc. 16.

13. Quemadmodum autem in solis, sic in omnibus probis, ac videlicet gratiam habentibus, Prudentia hæc vera reperitur. Virtutes enim sunt connexæ, ita ut qui unam habet, etiam reliquas habeat, ùt supra est explicatum; quicunque autem *Et quidem in omnibus probis Prudentia quædam vera reperitur.* L. 1. C. 4. §. 3.

Digitized by Google

habet gratiam, seu probus, ac, quod idem sonat, Justus est, habet Charitatem; unde alias quoque virtutes habet; ac proin Prudentiam. Sed meminisse oportet, Prudentiam esse duplicem; Infusam unam; Acquisitam alteram; ac itidem Prudentia in esse cuipiam potest secundùm habitum duntaxat, aut etiam secundum actum. Itaque in pueris, quantumvis usu Rationis nondum præditis, ac etiam in amentibus postquam, modò Sacris fuerint Undis tincti, Infusa divinitùs Prudentia est secundùm habitum, non autem secundùm actum. Dein in adultis, & qui habent Rationis usum, est etiam secundùm actum, saltem quantùm ad salutem, & felicitatem æternam adipiscendam requiritur. Atque per exercitium potest acquiri ejus augmentum, sicut & fit in cæteris ejusmodi Virtutibus.

Hebr. 5. Unde Divus Paulus dicit, perfectorum esse solidum cibum: eorum, qui per consuetudinem exercitatos habent sensus ad discretionem boni, & mali.

Pariter Industria sufficiens ad salutem est in omnibus probis Ratione utentibus.

1. Joan. 2. 14. Est ergo industria hæc duplex, una quidem, quæ est sufficiens ad ea, quæ sunt de necessitate salutis; & talis, ùt vidimus, datur in iis quibusque, qui habent gratiam, quos unctio docet de omnibus, ùt itidem loquuntur Sacri Codices; atque hi, licèt subinde indigeant dirigi Consilio alieno, saltem in hoc sibi prospicere possunt, & consulere, ut ista aliorum Consilia requirant, & bona discernant à malis. Altera verò industria plenior est, per quam sibi

Digitized by Google

sibi quis, & aliis providere potest non solùm de his, quæ sunt necessaria ad salutem, sed etiam de quibuscunque pertinentibus ad humanam vitam. Atque talis maximè industria ad sui generationem indiget experientiâ, & tempore; unde nec in omnibus est habentibus gratiam; & id genus acquisitam Prudentiam, in ordine videlicet naturali, negat Philosophus inesse Juvenibus. 3. Topic.

§. 5.

An Prudentia insit nobis à natura.

15. PRudentiam proin aliam à DEO infundi, aliam industriâ, & exercitio vel acquiri, vel perfici est manifestum. Sed ad eam quid natura confert? Includit enim vero Prudentia cognitionem & universalium & singularium, circa quæ operamur, & ad quæ Prudens universalia principia applicat. Itaque universalem cognitionem quod attinet, eadem est ratio de Prudentia, & de Scientia speculativa, ac utriusque prima principia nobis sunt naturaliter nota; quanquam principia communia Prudentiæ sunt magis connaturalia homini; Unde dicit Philosophus: vita, quæ est secundùm speculationem, est melior, quàm quæ est secundùm hominem. Sed principia universalia posteriora, & quæ applicantur singularibus; sive rationis sint speculativæ, sive practicæ, ac porro Prudentiæ; non habentur per natu-

In Prudentia habetur quidem à natura cognitio primorum principiorum, non tamen eorum posteriorum, quæ applicantur singularibus. S. Th. 2. 2. Q. 47. A. 15. in C.

ram, ſed per inventionem, ſeu experimentis hauſtam, ſeu diſciplinâ traditam.

Eſt itidem à natura cognitio eorum, quæ ſe habent ùt Finis; non autem eorum quæ ſe habent ad Finem.

16. Quantùm autem ad particularem cognitionem eorum, circa quæ operatio conſiſtit, eſt iterum diſtinguendum; quia operatio conſiſtit circa aliquid vel ſicut circa finem, vel circa ea, quæ ſunt ad finem. Fines autem recti humanæ vitæ ſunt determinati, & ideo poteſt eſſe naturalis inclinatio horum finium; unde quidam habent ex naturali diſpoſitione quaſdam Virtutes, quibus inclinantur ad rectos fines, ac conſequenter etiam naturaliter habent rectum judicium de hujusmodi Finibus. Ea autem quæ ſunt ad finem, in rebus humanis non ſunt determinata, ſed ex variis tum perſonis, tum negotiis varia, ac ambigua; unde quia inclinatio naturæ ſemper eſt ad aliquid determinatum, ideo circa hæc homini non ineſt à natura naturalis inclinatio, aut cognitio; licèt unus ex naturali diſpoſitione aptior ſit ad hujuſmodi diſcernenda, quam alius; ùt etiam eſt in concluſionibus Scientiarum Speculativarum.

Unde quia Prudentia eſt circa illa, quæ ſe habent ad Finem, ea non eſt à natura.

17. Atque hinc evenit, ut, cùm bruta animantia ejuſdem ſpeciei ſimiliter operentur; prout hirundines ſimilem omnes nidum ponunt; homines tamen diverſiſſimè. Nimirum animalibus cæteris determinatæ ſunt viæ perveniendi ad Finem; non item homini, qui, cùm Rationem habeat cognoſcitivam univerſalium, ad infinita ſe ſingularia extendit. Ergo uni-

ver-

Digitized by Google

verſim, quia Prudentia non eſt circa Fines, ſed circa ea, quæ ſunt ad Finem, ideo Prudentia non eſt naturalis. Ad quod recidit, quòd ea ſit Virtus Intellectualis, quemadmodum ſuperiùs eſt dictum: at verò Virtus Intellectualis non eſt ex natura, ùt Stagyrita loquitur, ſed habet ex doctrina, culturáque, & ſtudio porro, ac, labore generationem, & incrementum. Lib. 1. C. 1. §. 5. Lib. 2. Eth. C. 1.

18. Quia tamen Prudentia non in ſola cognitione conſiſtit, quemadmodum Artes; & Scientiæ; ſed etiam in Appetitu; cùm, ùt vidimus, præcipuus ejus actus ſit præcipere, quod eſt applicare cognitionem habitam ad appetendum, & operandum; ideo, tametſi illæ ſola oblivione deperdantur, & intereant, non tamen Prudentia, ſed hæc potiùs per affectus pravos corrumpitur. Unde, inquit Philoſophus, per delectabile, & triſte perverti æſtimationem Prudentiæ. Et monent ipſæ divinæ Litteræ; Ne accipias munera, quæ etiam excæcant Prudentes. In eo tamen impedit oblivio Prudentiam, quo delet cognitionem, ex qua poni oporteret Præceptum. *Corrumpitur porro Prudentia potiſſimùm per affectus prævos.* Hoc Art. §. 3. Lib. 6. Eth. C. 5. Exod. 23.

19. Poſtremò cùm Prudentia, ſive Acquiſita, ſive Infuſa equidem dirigat hominem in inquiſitione mediorum ad finem ducentium, quæ Ratio apprehendere poteſt; quia tamen hæc ſe non extendit ad omnia ſingularia contingentia, utpote quæ ſunt infinita; unde cogitationes mortalium ſunt timidæ, & incertæ providentiæ noſtræ *Quæ verò ad eam deſunt, ſuppleri aliter non poſſunt, quàm Divino Dono Conſiliis.*

Sapient. 9. noſtræ, ùt loquitur Sapiens; ideo ut tutò in quibuſvis procedatur, neceſſe eſt, hominem à DEO dirigi, cui perſpecta ſunt penitus, & obediunt omnia. Atque iſtud eo Divini Spiritûs munere præſtatur, quod Conſilii Donum vocamus.

ARTICULUS II.

De Partibus Prudentiæ.

SUnt porro, ùt aliarum Virtutum Cardinalium, ſic etiam Prudentiæ partes triplicis generis; ex quibus Integrales quasdam dicimus, alias Subjectas; alias denique Potentiales.

SECTIO I.

De Partibus Integralibus Prudentiæ.

PRudentiæ ergo partes Integrales, ùt vocant, ſeæ ſunt, quæ Prudentiam vel conſtituunt, reddúntque integram, vel ita adjuvant, ut ſine illis hæc non ſubſiſteret. Unde etiam has nonnulli adjumenta Prudentiæ appellant. Octo omnino numerantur; ex quibus quinque ad Prudentiam pertinent, ùt hæc cognoſcit; tres verò, ùt præcipit; ac priores quidem ſunt Memoria, Intellectus, Ratio, Docilitas, & Solertia; Poſteriores autem Providentia, Circumſpectio, & Cautio; ſive, ùt

Partes Integrales Prudentiæ; Vel ùt eſt cognoſcitiva; Vel ùt eſt præceptiva.

Digitized by Google

ùt ferè habet Leſſius, priores illæ requiruntur ad acquirendam Prudentiam, vel ad acquiſitæ perfectiorem uſum; poſteriores autem ſunt actus Prudentiæ, quia intrinſecè includuntur in prudenti judicio, & executione. Atque hæ deinceps omnes venient ordine exponendæ. De Virtut. Card. Lib. 1. C. 2. Dubit. 2.

§. 1.

De Memoria.

20. PRimò igitur ad conſtituendam Prudentiam neceſſaria eſt Memoria; ſive eorum, quæ præterierunt, recordatio. Quippe Prudentia eſt circa contingentia, in quibus operamur, ùt notatum eſt ſuperiùs: in his autem non poteſt homo dirigi per ea, quæ ſunt ſimpliciter, & ex neceſſitate vera; cùm talia in contingentibus non dentur; ſed ex iis dirigatur neceſſe eſt, quæ ùt in pluribus accidunt. Oportet enim principia eſſe talia, quæ proportionem habeant ad concluſiones, & ex talibus talia concludere, ùt fere arguit Stagyrita. Quid autem ſit in pluribus verum, neceſſe eſt experientiâ cognoſci; experientia autem eſt ex pluribus memoriis, ùt itidem habet Philoſophus: unde conſequens eſt, ad Prudentiam requiri plurium habere Memoriam, atque hanc eſſe illius partem. *Prudentia, quatenus cognoſcitiva eſt, prima pars Memoriæ ponitur.* S. Th. 2. 2. Q. 49. A. 1. in C. Hoc Cap. A. 1. §. 1. L. 6. Eth. C. 1. L. 1. Metaph. C. 1.

21. Neque obeſt, Memoriam, videlicet materialem, eſſe in parte animæ ſenſitiva, *Nec obeſt, Memoriam habere ali-*

am ſedem, quàm habeat Prudentia.

ſitiva, ùt nuper dictum eſt; Prudentiam verò, quemadmodum itidem vidimus, conſtitui in rationali. Nam cùm Prudentia applicet univerſalem cognitionem ad ad particularia, quorum eſt ſenſus; multa, quæ pertinent ad partem ſenſitivam, requiruntur ad Prudentiam, atque hæc inter eſt Memoria, etiam Materialis; nam ſiquam Spiritualem dicimus, ea ſedet in Intellectu. Pariter verò non officit, Memoriam eſſe præteritorum. Prudentiam verò futurorum agendorum, de quibus eſt Conſilium, ùt rurſum loquitur Stagyrita. Etenim ex præteritis oportet nos quaſi argumentum ſumere de futuris, & ideo Memoria præteritorum neceſſaria eſt ad ineundum prudens conſilium de futuris.

L. 1. C. 2. §. 1.
L. 1. C. 2. §. 6. Et hoc C. A. 1. §. 2.
L. 6. Eth. C. 2.

Memoria proin ſolicitè colligenda.

22. Uberem proin eorum, quæ vel ſibi vel aliis eveniunt, penum colliget, fidelíque recondet Memoria, quiſquis Prudentiam ambit. Quam in rem & propria conſtánſque ſerviet ad ea, quæ accidunt, attentio; & Hiſtoria amplum ex lapſis retro ſæculis porriget adjumentum; ac fiet porro, ut, qui præterita accuratè noverit, futura etiam tutò admodùm prævidere poſſit, ac proin dirigere; hæc enim, licèt non fluant certa lege, ſimilem tamen plerumque cum illis habent formam. Nec in cortice videlicet hærebit rerum ſtudioſus Prudentiæ, ſed ipſas profectò eventuum eviſcerabit cauſas, odorabitur conſilia, artes, auxiliáque penetrabit.

23. Ve-

23. Verùm Memoria initium quidem, &, ùt vocant, aptitudinem habet à natura; complementum autem, & perfectionem ab exercitio, vel gratia; &, ùt Tullius loquitur, ea non ſolùm à natura perficitur, ſed etiam habet plurimum artis, & induſtriæ. Quanquam diverſis diverſa quoque, & inæqualia initia Memoriæ natura conceſſit. Aliis nimirum facilem ſatis, pronámque memorandi vim dedit, humido, ſiccóque mediocri Potentiæ organa, & ſpiritus temperante; aliis tardiorem, aut infidam magis, humore vel abundante nimiùm, vel deficiente; aut etiam coarctato anguſtiùs, aut laxato ſpatioſiùs cerebello, Memoriæ, ùt ajunt, domicilio.

Initium quidem ea habet à natura, ſed perfectionem ab arte, & exercitio.

L. 3. ad Herennium.

24. Ergo ex his ſtudio, induſtriáque perficitur, quæ bona eſt, & ad officium adducitur, quæ deterior. Quam porro in rem præcepta quædam tradunt Sapientes. Ac primò quidem, quorum memoriam retinere quiſpiam voluerit, in hæc ſolicitudinem apponat, & affectum; quantò enim quid impreſſum magis animo fuerit, elabetur eò minùs, & à ſimilitudine ſervantur integræ ſimulacrorum Figuræ. Tum juvat plurimùm apta rerum, quas reminiſci oportet, in ordinem diſpoſitio; ita enim faciliùs ab uno tranſitur in aliud, ordine velut ſternente viam. Quod ipſum his verbis dicit Philoſophus: A locis videntur reminiſci aliquando. Cauſa autem

Quomodo perficiatur.

S. Th. Loc. cit. ad 2.

Lib. de Memor. C. 3.

Digitized by Google

tem est, quia velociter ab uno in aliud niunt.

25. Sunt præterea, qui rerum mer randarum ſpecies imaginibus quibuſda & ſimilitudibus corporalibus velut gent; quippe intentiones ſimplices & rituales faciliùs elabuntur ex animo, humana cogitatio potentior eſt circa quæ ſenſibus percipi poſſunt. Inſue autem has ſpecies eſſe oportet; has en magis miramur, & ſic eis animus veh mentiùs detinetur. Quæ ratio eſt, c eorum, quæ in pueritia percepimus, m gis reminiſcamur, quippe quæ omnia n bis tunc inſolita fuerant. Denique ea fr quenter meditemur oportet, quæ volum

Loc. cit. memorari; unde teſte Philoſopho, M ditationes Memoriam ſalvant; quia, idem inquit, conſuetudo eſt altera natur Itaque, quæ iterum iterúmque audimus eorum veloces recordamur. Cæterùm exteriores ſunt hæ ad memoriam indu ſtriæ; internam, ac, ùt ajunt, phyſicam hujus eſſentiam aptè aut diſponet aut con ſervabit, qui iis tum alimentis, tum utetur exercitiis, quæ aptam cerebro temperiem conciliabunt.

§. 2.

De Intellectu.

Altera pars Prudentiæ

26. JAm verò ad Prudentiam adducitur quoque Intellectus; non

non quidem ille, quem Potentiam intelligendi vocamus, ſed, ùt Tullius habet, intelligentia ſeu notitia præſentium; aut etiam notitia principiorum moralium, ſicut & prima demonſtrationum principia intelligere dicimur. Omnis enim proceſſus Rationis ab aliquibus eſt, quæ accipiuntur ut prima, & hinc oportet hunc per quemdam Intellectum poni, qui rectè æſtimet principia, eáque applicet. Quia ergo Prudentia eſt recta eorum, quæ agenda ſunt, ratio, neceſſe eſt, totam Prudentiæ operationem ab Intellectu derivari; Unde Intellectus ponitur pars Prudentiæ.

eſt Intellectus, ſeu Intelligentia. Lib. 2. de Invent.

27. Sed Intellectus ejusmodi eſt duplex. Videlicet ratio Prudentiæ terminatur, ſicut ad concluſionem quamdam, ad determinatum, & ſingulare opus, quod poni debet, & ad quod applicat univerſalem cognitionem, ùt jam eſt explicatum. Concluſio autem ſingularis procedit ex Propoſitione univerſali altera, & altera ſingulari; Unde ratio Prudentiæ ex duplici quoque Intellectu ponitur: altero qui univerſalia cognoſcit; naturaliter enim ſunt nobis cognita non ſolùm univerſalia principia ſpeculativa, ſed etiam practica; ſicut Parentes eſſe colendos; quemadmodùm jam initio notatum eſt. Alius autem Intellectus eſt, qui, ùt habetur ex Philoſopho, cognoſcit extremum, id eſt primum aliquod ſingulare, ſeu principium, cui innititur contingens de agendis propoſitio; ſcilicet minor, quam oportet eſſe ſingularem in

Non quidem Univerſalium, ſed ſingularium. S. Th. 2. 2. Q. cit. A. 2. in C. Art. ſup. §. 5.

Lib. 1. C. 2. §. 5. Lib. 6. Eth. C. 11.

in Syllogiſmo Prudentiæ, utpote qui te
minatur in ſingularibus. Jam verò cù
Prudentia tendat, in ſingularia, poſtrem
Intellectus, ac qui eſt ſingularium, ad ea
ſpectat; prior autem ille, & qui eſt *unive*
ſalium, ponitur Virtus Intellectualis, nu
ùt pars conſtituit **Prudentiam**, *quacu*
dividitur.

§. 2.

De Ratione.

Tertia eſt Ratio.

28. EX iisdem ferè argumentis con
ficitur, Rationem itidem eſſ
partem Prudentiæ; non quidem rurſu
ipſam ratiocinandi Potentiam; ſed eam
quæ prompta quædam vis, ac facilitas e
ratiocinandi, & aliud ex alio colligend
Nimirum prudentis eſt bene conſiliari
Conſilium verò eſt inquiſitio aliqua e
quibusdam ad alia procedens, ùt paul
antè dictum eſt; iſtud autem eſt *opus* Ra
tionis; unde ad Prudentiam neceſſum eſt
hominem bona ratiocinandi *vi pollere*; &
quia ea, quæ requiruntur ad perfectionem
Prudentiæ, dicuntur partes *Integrales*
Prudentiæ, inde has inter Ratio numera
tur.

Hoc Cap. A. 1. §. 3.

Quæ licèt requiratur in omnibus Virtutibus

29. Eſtque porro Ratio peculiaris par
Prudentiæ, licèt ea neceſſaria ponatur in
omnibus Virtutibus Intellectualibus, &
præcipuè in Scientia, & Sapientia, qua
utun-

Digitized by Google

tuntur Ratione demonſtrativa. Nam, ùt *Intellectualibus, eſt tamen peculiaris pars Prudentiæ.* Loc. cit. A. 5. ad 2.
ſſerit Magnus Aquinas, certitudo Ratio-
is eſt ex Intellectu, ſed neceſſitas Rationis,
eu Ratiocinii, eſt ex defectu Intellectûs.
lla enim, in quibus vis intellectiva plenè
iget, non indigent ratione, nec ea neceſſe
ſt unam deducere ex alio, ſed ſuo ſimplici
ntuitu veritatem apprehendunt, ſicut
DEUS, & Angeli. Singularia autem, quæ
in operationem cadunt, & in quibus Pru-
dentia dirigit, recedunt præcipuè à con-
ditione eorum, quæ Intellectu compre-
henduntur, & tantò magis, quantò ſunt
minùs certa, & determinata. Ea enim,
quæ ſunt Artis, licèt ſint ſingularia, tamen
ſunt magis determinata, & certa; unde in
pluribus eorum non eſt Conſilium propter
certitudinem, ùt dicit Philoſophus. Et Lib. 3. Eth. C. 3.
ideo, quamvis in aliis quibusdam Virtuti-
bus Intellectualibus ſit certior Ratio, quàm
in Prudentia, tamen ad Prudentiam maxi-
mè requiritur, ut homo Rationis uſu pol-
leat, quo univerſalia principia bene appli-
care poſſit ad ſingularia, quæ ſunt varia, &
incerta.

30. Nec ſuperfluum eſt, Rationem *Et etiam ab Intellectu diverſa.* Idem ibidem ad &c.
ponere partem Prudentiæ, licèt ea per
ntellectum conſtituatur; Quem paulò an-
è ad Prudentiam requiri diximus; quia
etſi Intellectus, & Ratio non ſint diverſæ
Potentiæ, tamen denominantur ex diver-
is actibus; Intellectûs enim nomen ſumitur
ab intima penetratione veritatis: nomen
autem Rationis ab inquiſitione, & diſcurſu;

&

& ideo tum Ratio tum Intellectus ponunt pars Prudentiæ.

§. 4.

De Docilitate.

Docilitas quoque ad Prudentiam est necessaria.

31. HAnc dein constituit etia Docilitas, sive prompti ille, & dispositus affectus ad aliorum mo nita audienda ex intentione bene agend Quippe cùm singularia, quæ operamur

S. Th. Q. cit. A. 3. in C.

circa quæ jam dictum sæpius est, versa Prudentiam, diversa admodum sint, & propè infinita, non possunt ab uno homine seu brevi, seu diuturno temporis spatio satis considerari; Unde in his, quæ a Prudentiam pertinent, maximè indige homo ab alio erudiri, & præcipuè à Seni bus, qui sanum intellectum adepti sun

L. 6. Eth. C. 11.

circa Fines agendorum. Unde Philoso phus dicit: Peritorum hominum, & Se niorum, seu Prudentùm dictis, & opinio nibus absque demonstratione, non minùs quàm demonstrationibus attendendum est; quia namque ex ipsa experientia visum habent, principia intuentur. Et asserunt

Job. 12. Eccles. 6.

ipsæ Sacræ Paginæ; In antiquis Sapientia, & in multo tempore Prudentia. Unde alibi monent: In multitudine Presbytero rum, id est, Seniorum, Prudentum sta, & Sapientiæ illorum ex corde conjungere. Hoc autem pertinet ad Docilitatem, ut

quis

quis disciplinam bene suscipiat, & hinc Docilitas ponitur pars Prudentiæ.

32. Neque interest, Docilitatem, ùt videtur, ad Discipulos, ac Inferiores pertinere, Prudentiam verò ad Majores, ac Magistros. Præterquam enim, quòd per Prudentiam quis non aliis solùm, sed etiam sibi ipsi præcipit, ùt superiùs est dictum; Unde hæc in Discipulis quoque, & Inferioribus locum habet, ad quorum proin Prudentiam pertineat Docilitas; ipsos etiam Majores oportet Dociles in quibusdam esse; quia nullus in his, quæ subsunt Prudentiæ, sibi plenè, & ad omnia sufficit, ùt pariter est dictum.

Tum in Majoribus, tum in Inferioribus. S. Th. Loc. ait. ad 3. Hoc Cap. Art. 1. §. 1. Init. hujus. §.

33. Itaque discat, qui Prudentiæ studet, alieno etiam sensu abundare, non videlicet suo, nec sibi porro uni præfidere, sed norit exquirere aliorum sententias; non quidem, quòd temerè sese aperiat cuivis; sic enim multorum imperitiæ, improbitati etiam, & invidiæ nudaret latus, sed Prudentum sanè, nobisque benevolorum.

§. 5.

De Solertia.

34. AD Prudentiam tamen venit quoque Solertia, ac animi Sagacitas, quæ ex Philosopho definitur velox conjecturatio Medii; seu Facilitas excogitandi Media ad Finem propositum

Quinta pars Prudentiæ est Solertia; S. Th. Q. cit. A. 4. in C.

debitè consequendum. Etenim Prudetis est, rectam de agendis habere æstimtionem. Recta autem æstimatio, sive opnio, acquiritur in iis, quæ aguntur, sic in iis, quæ cognoscuntur, dupliciter. Uquidem ratione per se inveniendo, alverò, ab alio addiscendo. Sicut autem Docilitas ad hoc pertinet, ut homo bene habeat in acquirendo rectam æstimatinem abalio; ita Solertia ad hoc spectat, uhomo bene se habeat in acquirendo rctam æstimationem per seipsum; Undi Soletia quoque Prudentiam constituit.

Quam acrem non nulli gerunt, non item alii; passim autem in consultando non oportet esse præcipitem.

35. Ergo gerunt nonnulli acrem Intellectûs pernicitatem, qua celerrimo intuitu Media ad Fines opportunè perspiciunt; atque hinc felices sanè, in subitis præsertim casibus, existunt suppetiæ. At non cuivis Corinthum ire licuit, nec tanta omnibus passim obtigit mentis Felicitas; qua proin præditos qui se non sentiunt, in decernendo veloces non sint, ni Decretum infausti negotii velint esse exordium. Ac verò universim, si tempus moram non invidet, urgenda non est Consultatio præceps; decernendum lentè, & noctis subinde exspectandum est consilium. Metam qui plumbo cupit attingere, collimat primùm, locúmque destinat oculis, ac tum denique Vulcanum excutit, Fulménque evibrat.

Quæ verò decreta fuerint, oppor-

36. Cùm autem maturè fuerit deliberatum, ac providè; quod decreviſti, fortiter in opus est redigendum. Non cunctan-

tandum sanè, dum præstò est occasio. Hanc capillatam sincipite dicunt, calvam occipite; ni arripias crinibus, dum vultum offert, nescias, an sis retenturus, dum obverterit dorsum. Atque hæc ipsa sunt, quæ Philosophus monet: citò agenda esse, quæ consultaveris, tardè verò, ac diu consultandum. Quam etiam fortè ob causam Solicitudinem apponunt Solertiæ; solicitus enim, ùt habet Isidorus, dicitur quasi solers citus, dum videlicet velox est ad ea opportunè animo perspiciendum, & tempestivè opere adimplendum, quæ sunt agenda. Igitur partes, quæ expositæ hucusque sunt, Prudentiæ veniunt ad cognoscendi officium, quæ sequuntur, ad vim præcipiendi.

tuna occasione, fortiter agenda,

L. 10. Etym. C. 10.

§. 6.

De Providentia.

37. EX his prima est Providentia, quam velut intuitum rerum procul positarum dicunt, ac vim animi, qua eventus longè semoti perspiciuntur. Est etenim Prudentia, ùt vidimus, propriè circa ea, quæ sunt ad Finem, atque ad hunc illa ordinat. Ordinari autem ad Finem possunt vel necessaria, vel contingentia. Ergo, quamvis aliqua necessaria sint propter Finem, quæ subjiciuntur Divinæ Providentiæ; humanæ tamen Providentiæ

Prudentia, quatenus præceptiva est, prima pars est Providentia. S.Th.Q.cit. A. 6. in C. Hoc Capit. A. 1. §. 2.

non ſubjiciuntur niſi contingentia, circ
quæ operamur, & quæ per homine
poſſunt fieri propter Finem. Ex his ver
præterita in neceſſitatem quandam tranſ
unt; quia impoſſibile eſt, non eſſe, quo
factum eſt. Pariter etiam præſentia, t
ſunt præſentia, neceſſitatem quandam in
ducunt; neceſſe eſt enim, te ſedere, dur
ſedes. Itaque ſuperſunt videlicet contin
gentia futura, qnæ proin, quatenus pe
hominem in Finem humanæ vitæ ordina
ri poſſunt, pertinent ad Prudentiam. Hæ
autem ordinat ad Finem Providentia, qua
videlicet reſpectum dicit alicujus diſtanti
ad ea, quæ in præſenti occurrunt, & ordi
nanda ſunt. Unde Providentia eſt par
Prudentiæ.

Eáque ſanè præcipua.

38. Eáque ſanè præcipua; quia omnia alia, quæ requiruntur ad Prudentiam, ad hoc neceſſaria ſunt, ut aliquid rectè ordinetur in Finem. Quam haud dubiè ob cauſam eſt factum, ut ipſum Prudentiæ nomen à Providentia ſumeretur; Prudens enim, ùt ex Iſidoro jam notavimus, quaſi porro videns, vel, ùt Idem etiam loquitur, procul videns, nuncupatur. Itaque de hac elegans eſt Tullii ſententia: Magni ingenii eſt, præcipere cogitatione futura, & aliquantò ante conſtituere, quid accidere poſſit in utramque partem, & quid agendum ſit, cùm, quid evenerit; nec committere, ut aliquando dicendum ſit: non putâram.

Huj. L. C. 1. §. 1. Loc. ibid. cit.

De Offic.

§. 7.

§. 7.

De Circumſpectione.

39. TUlm altera præcipientis Prudentiæ pars eſt Cirumſpectio; ſive eorum, quæ circumſtant, Conſideratio; quò videlicet ea aptentur ad Finem, nimirum cùm Prudentiæ officium ſit, aliquid ordinare ad finem, iſtud rectè non fit, niſi & Finis bonus ſit, & id, quod ordinatur ad Finem, ſit etiam bonum, & conveniens Fini. Quia autem Prudentia eſt circa ſingularia, quæ agimus, in quibus multa concurrunt, contingit haud rarò, ut quædam in ſe bona ſint, & convenientia Fini, quæ tamen ob aliqua, quæ immiſcent ſeſe, vel redduntur mala, vel non opportuna ad Finem. Ut ſigna amoris cuipiam oſtendere, videtur medium conveniens ad devincendum ejus animum; ſed ſi ſuperbus ille ſit, ac proin contemnat; vel ſi ſuſpiceetur adulationem; medium illud non erit ad Finem conveniens, nec amorem adducet; unde ad Prudentiam neceſſaria eſt Circumſpectio: atque ut homo id, quod ordinat ad Finem, cum iis comparet, quæ circumſtant. *Altera autem Circumſpectio.* S. Th. Q. cit. A. 7. in C.

40. Et verò licet infinita ſint quæ circumſtare poſſunt; tamen quæ actu circumſtant, non ſunt infinita, ſed pauca quædam, quæ proin Ratio, quamvis ſi limitata, poteſt comprehendere. Nec alterum *Quæ ſpeciatim conſiderat ea, quæ circumſtant.* Idem ibid. ad 1.

iſtud ratiocinium afferas. Qui poteſt videre, quæ procul ſunt, multò magis poteſt videre, quæ circa ſunt, ac propè: ſed per Providentiam potens eſt homo proſpicere, quæ procul ſunt: Ergo ipſa ſufficit ad conſiderandum ea, quæ circumſtant. Non ergo oportuit præter Providentiam ponere Circumſpectionem partem Prudentiæ; Nam illud elidit reſponſio Divi Thomæ. Videlicet ſicut ad Providentiam ſpectat, proſpicere id, quod eſt per ſe conveniens Fini; ita ad Circumſpectionem pertinet, conſiderare, an ſit conveniens Fini ſecundùm ea, quæ circumſtant. Utrumque autem horum habet peculiarem difficultatem, & ideo utrumque eorum ſeorſim ponitur pars Prudentiæ.

Loc. cit. ad 3.

§. 8.

De Cautione.

Poſtrema Cautio; S. Th. Q. cit. Q. 8. in C.

41. AC denique poſtrema Prudentiæ, ut hæc præcipit, pars eſt Cautio, ſive cura, qua vitentur incommoda, quæ poſſunt in negotio occurrere. Quippe in contingentibus; circa quæ ſæpe dictum eſt eſſe operationes, & Prudentiam verſari; ſicut verum poteſt admiſceri falſo, ita & malum bono, ob multimodam eorum diverſitatem; atque in iis bona plerumque implicantur malis, & mala ſæpe habent ſpeciem boni. Unde Cautio neceſſa-

Digitized by Google

ceſſaria eſt, qua eligantur bona, vitentur mala.

42. Nec propterea Cautio eadem eſt cum Providentia; nam equidem providere bona, & cavere mala, eſt ejusdem Virtutis, quemadmodùm ejusdem mediceæ Artis eſt, facere ſanitatem, & curare ægritudinem; ac proin cùm, providere bona, ſpectet ad Providentiam, ad eam quoque ſpectat, cavere mala. At de malis hæc duntaxat vera ſunt, quæ bonis ipſis ſunt oppoſita; vitare verò aliqua impedimenta extrinſeca, pertinet ad aliam rationem, ùt hic ad Cautionem. *Ejus differentia à Providentia.* Idem loc. cit. ad 2.

43. Cæterùm malorum, quæ effugienda hic occurrunt, quædam ſunt, quæ potiſſimùm, ac frequentiùs, ſive, quemadmodùm ajunt, ùt in pluribus accidere ſolent; ac porro talia comprehendi Ratione queunt. Et contrà hæc ordinatur Cautio, vel ut vitentur penitus, vel ut noceant minùs. Quædam verò ſunt, quorum ratio eſt caſus, ac quæ in paucioribus eveniunt; atque hæc, cùm ſint infinita, equidem comprehendi non poſſunt; at exinde videlicet patet, hominem ad ea præcavenda non ſufficere, ac quàm proin nobis neceſſarium ubique ſit divinum ſubſidium. Quanquam poteſt homo per Prudentiæ officium contra omnes Fortunæ inſultus ſe diſponere, ut minùs noceant. *Quæ mala frequentiùs accidere ſolita præcavet; univerſim autem contra omnes Fortunæ inſultus munit.*

44. Atque hæc ſunt, quæ Prudentiam vel adjuvant, vel conſtituunt. Interim his omnibus Experientia accedat oportet, ac *His denique omnibus Experientiam & Uſum*

accedere eſt neceſſe.

Uſus. Cùm enim Virtus hæc circa agenda verſetur, ad hæc non ſufficit accurata quantumvis cognitio, ſed quæ cognoveris, frequenti exercitio in opus, moréſque deduci, eſt neceſſe. Quæ genuina ratio eſt, cur Juvenes, tametſi aliis paſſim dotibus ſint ſenibus ſuperiores, eos tamen Prudentiâ plerumque non adæquent; quippe iis deeſt Uſus, qui ſeris ab annis venit. Unde matura ſit Experientiæ comportandæ cura oportet, annóſque etiam, ſi fas ſit, antevertat Uſus.

SECTIO II.

De Partibus ſubjectis Prudentiæ.

PArtes Prudentiæ ſubjectæ vel, ùt etiam dicunt, ſubjectivæ, ſunt ſpecies, quæ ſubſtant Prudentiæ, ùt ſuo genere. Dividitur itaque ex Leſſii mente immediatè Prudentia in Perſonalem, ùt loquuntur, ſeu ſolitariam, & in Gubernatricem. Perſonalis, quam etiam Monaſticam dicunt, mutuato ab Argivis nomine, eſt, qua quis in ſingulis actionibus ſpectat, quid agere deceat, proprium intendens bonum. Sed Gubernatrix alia eſt Regnativa, ùt nominare ſolent, alia Politica, ſeu Civilis, alia Oeconomica, quam Domeſticam diceres, alia denique Militaris. Monaſtica ferè iis, quæ hoc loco huc uſque diximus,

De Virtut. Card. L. 1. C. 1. Dubit. 1.

diximus, explicata eſt, & propriè Prudentia dicitur, ùt habet idem Author. Cæteræ verò, licèt Prudentiæ nomen, & præcepta participent, non tamen vocantur Prudentiæ, niſi cum addito; ùt Prudentia Civilis, aut Oeconomica. Quia autem ad Prudentem ſpectat, bonum non tantùm proprium, ſed pro ſua conditione etiam alienum procurare, cæteræ ſpecies modò ſint exponendæ. Loc. cit.

§. I.

De Prudentia Regnativa.

45. ESt itaque Regnativa ſpecies Prudentiæ; ùt enim notatum ſuperiùs fuit, ad Prudentiam pertinet regere, & præcipere; & ideo, ubi invenitur ſpecialis ratio regiminis, & præcepti in humanis actibus, ibi etiam invenitur ſpecialis ratio Prudentiæ. Manifeſtum eſt autem, in eo, cui incumbit, non ſolùm ſeipſum regere, ſed etiam Communitatem perfectam Civitatis, vel Regni, inveniri ſpecialem, ac perfectam rationem Regiminis. Tantò enim Regimen perfectius eſt, quantò eſt univerſalius, ad plura ſe extendens, & ulteriorem attingens Finem; & ideo Regi, ad quem pertinet regere civitatem, vel Regnum, Prudentia competit ſecundùm perfectiſſimam, & ſpecialem ſui Rationem; qua ex cauſa dicit Philoſophus, Prudentiam eſſe propriam Virtutem

Prima, & præcipua ſpecies Prudentiæ Gubernatricis eſt Regnativa. S. Th. 2. 2. Q. 50. A. 1. in C. Notatum hoc L. C. 1. A. 1. §. 3. 3. Polit. C. 3.

Principis. Unde Regnativa ponitur ſpecies Prudentiæ.

Sub Regni nomine autem comprehenduntur omnes aliæ Regiminis ſpecies rectæ.

L. 8. Eth. C. 10. S. Th. ibid. ad 2.

L. 6. Eth. C. 8.

46. Sub nomine Regni autem comprehendi hic oportet omnes alias Regiminis ſpecies rectas; quippe quibus itidem convenit regendi Prudentia; quia autem Regnum inter alia Regimina eſt optimum, ùt dicit Stagyrita, ideo ſpecies hæc Prudentiæ magis denominari debuit à Regno. Cæterùm ſpecies regendi perverſæ hic non comprehenduntur; quia opponuntur Virtuti, ac proin non habent Prudentiam. Dum autem Philoſophus hanc Prudentiæ ſpeciem vocat Legislatricem, ſeu Legum poſitivam, nomen trahit à principali actu Regis, qui eſt, leges ponere.

§. 2.

De Prudentiæ Politica.

Altera eſt Politica.

S. Th. Loc. cit. Q. 2. in C.

47. JAm verò Politica quoque eſt pars ſpecifica Prudentiæ, per quam homines ſeipſos regunt in obediendo Præfectis in ordine ad commune bonum. Servus videlicet movetur à Domino, & Subditus ab eo, qui imperat: aliter tamen, quam irrationalia, & inanima moveantur à ſuis motoribus; nam hæc aguntur ſolùm ab alio, non autem ipſa agunt ſeipſa; quia non habent dominium ſui actûs per liberum arbitrium; & ideo, quod rectum eſt in ipſorum Regimine, non eſt in ipſis, ſed ſolùm in motoribus.

A

At homines Servi, vel quicunque Subditi, ita aguntur ab aliis per præceptum, ut tamen agant seipsos per liberum arbitrium; unde in ipsis requiritur rectum quoddam Regimen, per quod seipsos dirigant in obediendo Majoribus. Atque ad hoc pertinet species ista Prudentiæ, quam Politicam vocamus.

Quomodo differat à Regnativa;

48. Proin ad Politicam veniunt universim, tum Regnativa, quæ ad Principes spectat, tum ea ipsa, quam hic dicimus pertinere ad Subditos. Sed cùm prior illa sit perfectissima species Prudentiæ, ùt paulò antè notavimus, peculiare sibi nomen acquirit; Subditorum autem Prudentia, quæ à Regnativa deficit, retinet sibi nomen commune, ac porro Politica appellatur; sicut in Logicis Convertibile, quod non significat essentiam, retinet sibi nomen commune Proprii.

Idem ibid. ad 1. §. Priore.

Et eur efficiat diversam speciem:

49. Pariter eadem quidem sunt, quæ oportet Regnantem præcipere. & Subditum exequi; verùm diverso utrinque modo considerantur; à Rege quidem, qui præcipit, secundùm universaliorem rationem; à subdito autem, qui obedit secundùm restrictam magis; unde diversi quoque circa eadem sunt habitus; nam diversa ratio objecti diversam quoque efficit speciem; ùt itidem inquit Divus Thomas. Postremò per Prudentiam communiter dictam equidem regit homo seipsum in ordine ad proprium bonum, per Politicam

2. 2. Q. 47. A. 5. in C.

cam autem, de qua loquimur, in ord ad bonum commune.

§. 3.
De Prudentia Oeconomica.

Tertia Oeconomica. S. Th. Q. 50. A. 3. in C.

50. OEconomica porro Pruden illa est, qua domus, *resq* familiaris bene administratur, mediáq degit inter Regnativam, qua Regnum, a Civitas, & inter Politicam, qua partic laris Persona regitur. Nam ratio *objec* diversa secundùm totum, & partem, d versas quoque reddit Artes, & *Virtutes* Manifestum est autem, domum mediolo co se habere inter unam singularem Per sonam, & Civitatem, vel Regnum; nam sicut una singularis Persona est pars do mús, ita una domus est pars Civitatis, ve Regni; & ideo sicut Politica illa, qua singularis Persona aptè obediendo regitur, differt ab illa; quam Regnativam, dicimus; ita oportet Oeconomicam ab utraque distingui.

51. Opponi verò posset: Sicut in Regno invenitur Imperans, & Subditus; ita etiam in Domo: Si ergo Oeconomica est species Prudentiæ, sicut & Politica, deberet etiam paterna Prudentia poni, sicut & regnativa: non autem ponitur: Igitur nec Oeconomica debet poni species Prudentiæ. At respondetur; Patrem quidem in domo habere aliquam similitudinem regii

Loc. cit. ad 3.

Prin-

Principatús, ùt ait Philosopus, non tamen habet perfectam potestatem Regiminis, sicut Rex; & ideo non ponitur separatim potestas paterna species Prudentiæ, sicut Regnativa. Lib. 8. Eth. C. 10.

§. 4.

De Prudentia Militari.

52. DEnique præter Prudentiam Politicam, per quam ea, quæ ad commune bonum spectant, convenienter disponuntur, est Militaris species Prudentiæ, qua hostium vis, & insultus repelluntur. Nimirum ea, quæ secundùm Artem & Rationem aguntur, conformia esse oportet his, quæ sunt secundùm naturam, ac quæ à Ratione divina sunt instituta. Natura autem ad duo tendit. Primò quidem ad regendam unamquamque rem in seipsa: Secundò verò ad resistendum extrinsecùs impugnantibus, ac corruptionem afferentibus. Et propter hoc non dedit solùm animalibus vim concupiscendi, per quam moveantur ad illa, quæ sunt eorum saluti accommoda, sed etiam vim irascendi, per quam animal resistit sibi contrariis. Unde & in his, quæ sunt secundùm Rationem, non solùm oportet esse Prudentiam Politicam, per quam convenienter disponantur ea, quæ sunt ad bonum commune, sed etiam Militarem, per quam hostes retundantur. *Denique Militaris.* S. Th. Q. cit. Q. 4. in C.

53.

Digitized by Google

Quare itidem hæc efficiat speciem diversam.

S. Th. loc. cit. ad 2. & 3.

53. Ponitur autem Militare Negotiu
ſpecialis pars Prudentiæ, tametſi plura al
id genus, quæ non minùs, ac ipſum, co
tinentur ſub Politico, ùt Mercatorum, a
Opificum, peculiarem Prudentiam no
conſtituant. Et ratio eſt; quia alia nego
tia, quæ ſunt in Civitate, ordinantur ad al
quas particulares utilitates; Militare a
tem ordinatur ad tuitionem totius bo
communis. Sic quoque, quantumvis i
bellicis plurimùm valeat Militum Fortitu
do; Militarem tamen Prudentiam dici
mus; quia executio quidem Militiæ perti
net ad Fortitudinem; Sed directio ad Pru
dentiam, & præcipuè, in quantùm eſt i
Duce exercitûs. Directio autem præſtan
tior eſt executione. Cæterùm Prudentia
hæ omnes præcepta participant, quæ d
Prudentia traduntur univerſim; quæ ver
peculiaria habent, à propriis cujusqu
principiis ſunt petenda.

SECTIO III.

De Partibus Potentialibus Prudentiæ.

S. Th. 2. 2. Q. 48. Art. unic. in C.

PArtes Potentiales alicujus Virtutis dici poſſunt Virtutes adjunctæ, ſive annexæ, quæ ordinantur ad aliquos Secundarios actus, vel materias, quaſi non habentes totam Potentiam principalis Virtutis. Tales ergo Prudentiæ partes ponun-

Digitized by Google

ponuntur tres, græco nomine Eubulia, Syneſis, & Gnome

§. I.

De Eubulia.

54. EUbuliam dicimus habitum quemdam, qui præbet facultatem rectè conſultandi, id eſt, inveniendi Bonum Conſilium in rebus perplexis & ambiguis. Ac primò habitus hic eſt Virtus. Nam Virtutem dicimus, quod facit actum hominis bonum. Inter cæteros autem actus hominis, ei proprium eſt conſiliari; quia hoc importat quamdam Rationis inquiſitionem circa agenda, in quibus conſiſtit vita humana. Eubulia verò infert Bonitatem Conſilii; hæc enim ponitur ejus eſſentia; Unde eſt Virtus humana.

Prima pars Potentialis Prudentiæ eſt Eubulia, ſeu Bonum Conſilium.

Leſſius de Virtut. Cardin. L. 1. C. 2. Dubit. 2.

55. Nec refert, aliquos Conſilio, ac proin, ut videri poſſet, Eubulia malè uti; vel quia aſtuta Conſilia excogitant ad malos Fines conſequendos; aut quia etiam ad bonos Fines conſequendos aliqua peccata ordinant; puta, qui furatur ut ſtipem largiatur pauperi; Virtutibus verò nemo malè utatur, ùt habet Auguſtinus; nam non eſt Bonum Conſilium, ſive aliquis malum Finem in conſiliando præſtituat, ſive etiam ad bonum Finem malas vias adinveniat: Sicut etiam in Scientiis, quæ ſpeculantur, non eſt bona Ratiocinatio, ſive aliquis

Eſt propriè Virtus.

S. Th. 2. 2. Q. 51. A. 1. ad 1.

L. 2. De Libero arbitr. C. 18.

quis falsum concludat; sive etiam verum concludat ex falsis; quia non utitur convenienti Medio, & ideo utrumque eorum quæ mox allata sunt, pugnat contra rationem Eubuliæ, ùt etiam dicit Stagyrita.

L. 6. Eth. C. 9.

Quomodo ea differat à Prudentia.

S. Th. ibid. A. 2. in C.

56. Deinde verò Eubulia diversa est Prudentia. Virtus enim propriè ordinatur ad actum, quem reddit bonum; & ideo secundùm differentiam actuum oportet esse diversas Virtutes. Actus autem Rationi ordinati ad opus sunt diversi, nec habent eandem rationem bonitatis; ex alio enim fit, ut homo bene Consilietur, seu inquirat Media ad finem; ex alio, ut bene præcipiat; ùt patet exinde, quòd ista nonnunquam ab invicem separentur. Oportet igitur esse aliam Virtutem, per quam homo bene consilietur, quam dicimus Eubuliam; & aliam, per quam bene præcipiat, & hanc dicimus Prudentiam; & sicut consiliari ordinatur ad præcipere tanquam ad principalius; ita etiam Eubulia ordinatur ad Prudentiam tanquam ad principaliorem Virtutem. Spectat ergo etiam ad Prudentiam Consilium, sed ut illud imperet; ad Eubuliam verò, ut eligat

§. 2.

De Synesi.

Altera est Synesis.

57. VErùm præter Eubuliam, quæ importat Bonum Consili-

um

um, ac inquisitionem rectam, pars Potentialis Prudentiæ est etiam Synesis. Est videlicet Synesis habitus rectè judicandi ex consideratione communium principiorum practicorum, ùt sunt Leges naturales, & positivæ, de iis, circa quæ fuit Consilium, ac porro inquisitio. Oportet autem, ut secundùm differentiam actuum, qui non reducuntur ad eandem causam, sit etiam diversitas Virtutum; ac pariter est manifestum, Bonitatem Consilii, ac Bonitatem Judicii ad eandem causam non reduci; multi enim Consilio & inquisitione pollent, qui tamen non rectè judicant; quemadmodum in speculationibus aliqui bene inquirunt, eorum ratione ex apta dispositione virtutis imaginativæ prompta ad discurrendum per diversa, qui tamen non sunt boni Judicii, ob defectum intellectûs, qui maximè contingit ex mala dispositione sensûs communis non bene judicantis. Et ideo præter Eubuliam necessaria est Synesis.

S. Th. ibid. A. 3. in C.

§. 3.

De Gnome.

58. DEnique Partem Prudentiæ Potentialem Gnomen quoque ponimus; sive habitum rectè judicandi de agendis ex principiis quibusdam altioribus, & præter communes leges agendorum.

Postrema autem Gnome

S. Th. ibid. A. 4. in C.

quis falsum concludat; sive etiam verum concludat ex falsis; quia non utitur convenienti Medio, & ideo utrumque eorum quæ mox allata sunt, pugnat contra rationem Eubuliæ, ùt etiam dicit Stagyrita.

L. 6. Eth. C. 9.

Quomodo ea differat à Prudentia.

56. Deinde verò Eubulia diversa est Prudentia. Virtus enim propriè ordinatu ad actum, quem reddit bonum; & ideo secundùm differentiam actuum oportet esse diversas Virtutes. Actus autem Rationi ordinati ad opus sunt diversi, nec habent eandem rationem bonitatis; ex alio enim fit, ut homo bene Consilietur, seu inquirat Media ad finem; ex alio, ut bene præcipiat; ùt patet exinde, quòd ista nonnun quam ab invicem separentur. Oportet igitur esse aliam Virtutem, per quam homo bene consilietur, quam dicimus Eubuliam; & aliam, per quam bene præcipiat, & hanc dicimus Prudentiam; & sicut consiliari ordinatur ad præcipere tanquam ad principalius; ita etiam Eubulia ordinatur ad Prudentiam tanquam ad principaliorem Virtutem. Spectat ergo etiam ad Prudentiam Consilium, sed ut illud imperet; ad Eubuliam verò, ut eliciat

S. Th. ibid. A. 2. in C.

§. 2.

De Synesi.

Altera est Synesis.

57. VErùm præter Eubuliam, quæ importat Bonum Consili

um

um, ac inquisitionem rectam, pars Potentialis Prudentiæ est etiam Synesis. Est videlicet Synesis habitus rectè judicandi ex consideratione communium principiorum practicorum, ùt sunt Leges naturales, & positivæ, de iis, circa quæ fuit Consilium, ac porro inquisitio. Oportet autem, ut secundùm differentiam actuum, qui non reducuntur ad eandem causam, sit etiam diversitas Virtutum; ac pariter est manifestum, Bonitatem Consilii, ac Bonitatem Judicii ad eandem causam non reduci; multi enim Consilio & inquisitione pollent, qui tamen non rectè judicant; quemadmodum in speculationibus aliqui bene inquirunt, eorum ratione ex apta dispositione virtutis imaginativæ prompta ad discurrendum per diversa, qui tamen non sunt boni Judicii, ob defectum intellectûs, qui maximè contingit ex mala dispositione sensûs communis non bene judicantis. Et ideo præter Eubuliam necessaria est Synesis.

S. Th. ibid. A. 3. in C.

§. 3.

De Gnome.

58. DEnique Partem Prudentiæ Potentialem Gnomen quoque ponimus; sive habitum rectè judicandi de agendis ex principiis quibusdam altioribus, & præter communes leges agendorum.

Postrema autem Gnome

S. Th. ibid. A. 4. in C.

dorum. Nam quemadmodum habitus qui versantur circa cognitiones, distinguun tur secundùm altiora, vel inferiora princi pia; sicut Sapientia altiora principia con siderat, quàm Scientia, & ideo ab ea di stinguitur; ita etiam oportet fieri in habi tibus, qui versantur circa operationes Contingit autem quandoque aliquid est faciendum præter communes regula agendorum; ùt cùm ei, qui impugnat pa triam, depositum non est reddendum. E ideo oportet de ejusmodi judicare secun dùm aliqua altiora principia, quàm sin regulæ communes. Cùm ergo secundùm has judicet Synesis; ad ferendum secun dùm altiora illa principia judicium exigi tur altior judicandi Virtus, quam appel lant Gnomen.

59. Importat ergo Gnome perspica citatem judicii. Nec refert, ea, quæ rarò accidunt, & in quibus oportet aliquandò à communibus discedere, videri præcipuè casualia esse, quorum non est ratio, ùt ai Philosophus; ac proin nec Virtus; nam omnia quidem illa, quæ præter commu nem cursum contingere possunt, considerare, pertinet ad solam Providentiam Divi nam. Sed inter homines ille, qui est ma gis perspicax, potest plura horum, su ratione dijudicare; ac exinde juxta Gnomen operari.

L. 2. Phys. Tex. 48.

ARTICULUS II.

De Extremis Prudentiæ.

DIctum est jam nuper, Virtutem in Medio consistere, Extrema autem esse Vitia; atque ex his alterum quidem per excessum, alterum verò per defectum. Quod ipsum itidem docet Augustinus, dum ait, omnibus Virtutibus non solùm esse Vitia manifesta discretione contraria; verùm etiam Vitia quodammodo, nec veritate, sed quadam specie fallente similia. Cæterùm quæ Prudentiæ opponuntur per defectum, universim nomine Imprudentiæ comprehenduntur, quæ autem per excessum, nomine Calliditatis. Primò itaque agendum est de vitiis oppositis Prudentiæ per defectum; subinde de iis, quæ illi opponantur per excessum. L. 1. C. f. §. 1. L. 4. contra Julian.

SECTIO I.

De Vitiis Prudentiæ oppositis per Defectum.

COntra Prudentiam igitur per Defectum peccatur per Imprudentiam; Sed istud fit modo quadruplici; Præcipitatione, Inconsiderantia, Incon-

ſtantia, Negligentia, de quibus modò eſt agendum.

§. I.

De Præcipitatione.

Prudentiæ per defectum primò opponitur Præcipitatio.
S. Th. 22. Q. 53. A. 3. in C.

60. Eſt ergo Præcipitatio Vitium ſub Imprudentia contentum, quoque quis per Impetum Voluntatis, vel Affectûs, gradibus Prudentiæ contemptis, in ruinam labitur. Nimirum Præcipitatio in actibus animæ metaphoricè dicitur ſecundùm ſimilitudinem à corporali motu acceptam. Dicitur autem præcipitari ſecundùm corporalem motum, quod à ſuperiori in ima pervenit ſecundùm impetum quemdam proprii motûs, vel alicujus impellentis, non ordinatim deſcendendo per gradus. Summum verò animæ eſt ipſa Ratio; imum operatio per corpus exercita, gradus medii, per quos oportet ordinatè deſcendere, ſunt Memoria præteritorum, Intelligentia præſentium, Solertia in conſiderandis futuris eventibus, Ratiocinatio conferens unum alteri, Docilitas, per quam aliquis acquieſcit ſententiis Majorum; atque per hos quidem gradus aliquis ordinatè deſcendit, rectè conſiliando. Siquis autem feratur ad agendum per Impetum Voluntatis, vel Affectûs, neglectis, ac pertranſitis ejuſmodi gradibus, erit Præcipitatio; in qua porro præteritur, aut peſſumdatur Conſilii ordo.

61. Et

61. Et ad Præcipitationem revocatur Temeritas; illa enim dicuntur Temerè fieri, quæ Ratione non reguntur. Quod quidem potest contingere dupliciter. Uno modo ex Impetu Voluntatis, aut Affectûs; alio modo, ex Contemptu Regulæ dirigentis. Et hoc postremum propriè importat Temeritas. Unde videtur ex ea radice Superbiæ provenire, quæ refugit subesse Regulæ alienæ; Præcipitatio autem se habet ad utrumque, unde Temeritas sub Præcipitatione continetur, quamvis Præcipitatio magis respiciat primum.

Ad quam revocatur Temperitas.

62. Jam verò in consiliando quidem non solùm contingit esse peccatum per hoc, quòd aliquis est Festinus, sed etiam, si sit nimis Tardus, ita, ut prætereat opportunitas operis, quemadmodum inquit Pvilosophus. Verumtamen quia in inquisitione Consilii multa singularia sunt consideranda, & proin, ùt idem Stagyrita ait, oportet Consiliari Tardè; ideò Præcipitatio directiùs opponitur Rectitudini Consili, quàm Tarditas superflua.

Cur, Præcipitatio expressiùs ponatur opposita Prudentiæ, quàm Tarditas superflua.

L. 6. Eth. C. 9.

Loc. cit.

§. 2.

De Inconsiderantia.

63. INconsiderantia autem Vitium est itidem sub Imprudentia contentum, quo quis contemnit, aut negligit ea, ex quibus rectum Judicium procedit. Consideratio enim importat actum Intel-

Deinde Inconsiderantia.

S. Th. Loc. cit. A. 4. in C.

lectûs, seu veritatem rei intuentis; sicu autem Inquisitio pertinet ad Rationem, it Judicium pertinet ad Intellectum; und & defectus recti Judicii ad Vitium Incon siderantiæ pertinet, prout scilicet aliquis i rectè judicando deficit ex hoc, quia con temnit, vel negligit attendere ea, ex qui bus rectum Judicium procedit; unde In considerantia Vitium est sub Imprudenti contentum, adversus quod monet Sapi

Prov. 4. ens: Oculi tui videant recta, & palpebræ tuæ præcedant gressus tuos.

Quid in subitis agendum, in quibus non est locus Consilio.

64. Nec illa Christi verba Inconsiderantiam suadent: Nolite cogitare, quomodo, aut quid loquamini. Nec enim Servator per ea prohibet considerare, quæ sunt agenda, vel dicenda, quando homo habet opportunitatem; sed dat fidu-

Matth. 10. ciam Discipulis, ut deficiente sibi opportunitate, vel propter imperitiam, vel quia subitò præoccupantur, in solo Divino confidant Consilio; quia, cùm ignoramus, quid agere debeamus, hoc solùm habemus refugii, ut oculos nostros dirigamus ad Deum, sicut itidem monent Divinæ

2. Paralip. 20. Paginæ. Alioquin si homo prætermittat facere, quod potest, exspectato duntaxat auxilio divino, videtur tentare Deum.

§. 3.

De Inconstantia.

Tertia Inconstantia.

65. SEd sub Imprudentia degit quoque

que Inconſtantia, quâ quis ſine ulla, aut juſta cauſa negligit ea præcipere, ac porro actu exequi, & opere adimplere, quæ ſecundùm rectam Rationem antè erant judicata, & propoſita. Importat ergo Inconſtantia Receſſum quemdam à bono propoſito definito. Hujuſmodi autem Receſſus principium quidem habet à vi appetendi; non enim aliquis recedit à priori bono propoſito, niſi propter aliquid, quod ſibi inordinatè placet; ſed non conſummatur, niſi per defectum Rationis, quæ in hoc fallitur, quòd repudiat bonum priùs rectè acceptatum; & cùm poſſit reſiſtere impulſui affectuum, ſi non reſiſtat, id ex debilitate ipſius eſt, quæ non tenet ſe firmiter in bono præconcepto. Unde quantum ad ſui conſummationem, pertinet Inconſtantia ad defectum Rationis. Sicut ergo omnis rectitudo Rationis tendentis ad opus, ſpectat quadam ratione ad Prudentiam, ita omnis defectus ejuſdem ſpectat ad Imprudentiam; & ideo Inconſtantia ſecundùm ſui conſummationem ad Imprudentiam venit. Atque ſicut Præcipitatio eſt ex defectu circa actum Conſilii, & Inconſiderantia circa actum Judicii, ita conſtantia eſt cira actum Præcepti, & Executionis.

S.Th.Loc.cit. A. 5. in C.

Quæ licèt inchoetur in vi Appetitiva,

Tamen conſummatur in defectu Rationis.

Unde ad Imprudentiam reducitur.

§. 4.
De Negligentia.

66. POſtremò Negligentia dupliciter ſumi poteſt; primò ùt eſt

Poſtrema Negligentia.

Less. de Virt. Cardin. L. 1. c. 8. Dubit. 4.

Omissio diligentiæ requisitæ in ipso opere externo. Secundò ùt est Omissio diligentiæ requisitæ in actu Intellectûs excitantis, & dirigentis Voluntatem, & vires externas ad Executionem. Primo modo non opponitur directè Negligentia Prudentiæ, sed Virtuti illi, in cujus materia versatur; ùt Negligentia in orando, opponitur Religioni; in solvendo, debito Justitiæ; ac Negligentia hoc sensu idem ferè dicit, quod Pigritia, vel Torpor, quorum utrumque pertinet ad Exesutionem; importátque Pigritia Tarditatem ad exequendum, Torpor autem Remissionem in ipsa Executione.

Quæ maximè opponitur actui interno, nimirum Solicitudini.

S. Th. 2, 2. Q. 54. A. 2. in G.

L. 10. Etymol. C. 13.

67. Altero autem modo sumpta Negligentia directè opponitur Solicitudini, cujus defectum infert; Solicitudo autem pertinet ad Rationem, & Rectitudo Solicitudinis ad Prudentiam; unde per oppositum Negligentia ad Imprudentiam pertinet, éstque Vitium sub ea contentum. Et hoc etiam ex ipso nomine apparet; quia, sicut Isidorus dicit, Negligens dicitur quasi Nec-Eligens. Consistit proin Negligentia in actu interiori, ac provenit ex quadam remissione Voluntatis, per quam contingit, ut Ratio solicita non sit, ut præcipiat ea, quæ debet, vel eo modo, quo debet.

Oppositio horum Vitiorum ad actus Pru-

68. Cæterùm ex dictis huc usque patet, Præcipitationem opponi Consilio, Inconsiderantiam Judicio, Inconstantiam autem, & Negligentiam Præcepto. Sed aliter

aliter circa Præceptum deficit Negligens, & aliter Inconſtans; Inconſtans nimirum deficit quaſi ab aliquo impeditus, Negligens autem per defectum promptæ Voluntatis. *dentia.* S.Th. loc. cit. ad 3.

SECTIO II.

De Vitiis Prudentiæ oppoſitis per Exceſſum.

SEd contra Prudentiam per Exceſſum peccatur per Calliditatem. Iſtud autem fit ſex modis, ſive totidem ſpeciatim Vitiis veram Prudentiam æmulantibus. Nimirum Prudentiâ carnis, Aſtutiâ, Dolo, Fraude, Solitudine Temporalium, & Solicitudine futurarum.

§. 1.

De Prudentia Carnis.

69. PRudentia carnis dicitur, qua quis vivit ſecundùm Carnem; ùt habetur ex Apoſtolo, qui oppo- nit Prudentiam carnis Prudentiæ ſpiritûs, & ſapere ſecundùm carnem ei, quod eſt ſapere ſecundùm ſpiritum. Nam Finis Prudentiæ carnis eſt vivere ſecundùm carnem, ſicut Finis Prudentiæ ſpiritûs eſt vivere ſecundùm ſpiritum. Vivere autem ſe- *Per Exceſſum opponitur veræ Prudentiæ primò Prudentia carnis.* Leſſ. de Virtut. Card. L. 1. C. 2.

Apoſt. Rom. 8. secundùm carnem, eſt ſequi inſtinctus, & motus naturæ corruptæ, ac porro facere opera carnis, qualia ſunt Immunditia, Impudicitia, ac alia, quæ itidem recenſet Galat. 5. Apoſtolus. Itaque Prudentia carnis eſt, quæ excogitat idonea media ad opera carnis complenda; ſicut Prudentia ſpiritûs eſt, quæ excogitat idonea media ad opera ſpiritûs.

Quæ ſupponit ac includit affectum operum carnis.

70. Quemadmodum autem Prudentia vera ſupponit, & includit appetitum honeſti, ſine quo appetitu nuda illa notitia non haberet rationem Prudentiæ; cùm ad virtutem requiratur, ut quis operetur ſciens, & volens, prout nuper notatum eſt L. 1. C. 6. §. 2. ex Philoſopho; ita Prudentia carnis, quæ eſt falſa Prudentia, ſupponit, & includit affectum operum carnis, ſine quo non dicetur Prudentia. Supponit quidem; quia judicium omnis Prudentiæ, ſive veræ, ſive falſæ plurimùm pendet ex affectu; qualis enim quisque eſt, ita judicat; ùt itidem inquit Philoſophus. Includit verò, quia Prudentia non ſignificat qualemcunque notitiam mediorum, ſed directam, & ordinatam ad opus. Apud Loſſ. loc. cit.

Imitatur veram Prudentiam.

71. Porro Prudentia carnis imitatur veram Prudentiam; quia ſicut hæc quærit, & invenit Media verè idonea ad Finem honeſtum; ita illa quærit, & invenit Media verè idonea ad Finem mali delectabilem, aut quacunque ratione pravum. Unde non eſt neceſſe, in judicio hujus Prudentiæ eſſe errorem, aut falſitatem; quia non

non eſt neceſſe, ut Media non ſint idonea ad Finem, vel ut judicet, illa eſſe abſolutè bona; ſed licèt ea judicet eſſe idonea ad Finem, aut etiam ſint ad hunc idonea, Prudentia tamen jam falſa eſt; quia Finis eſt malus. Quamquam tale judicium utrobique queat dici practicè, ùt loquuntur, falſum; quia eſt cauſa pravæ electionis.

§. 2.

De Aſtutia.

72. JAm verò Aſtutia peccatum eſt Prudentiæ oppoſitum, quo quis non veris viis, ſed falſis & ſimulatis utitur ad Finem ſive bonum, ſive malum conſequendum. Eſt nimirum Prudentia recta Ratio eorum, quæ aguntur, quemadmodum ſcientia eſt recta Ratio eorum, quæ ſciuntur. Contingit autem contra Rectitudinem ſcientiæ dupliciter peccari. Uno quidem modo, quando Ratio inducitur ad aliquam concluſionem falſam, quæ apparet vera. Alio modo ex eo, quòd Ratio procedit ex aliquibus falſis, quæ videntur vera, ſive ſint ad concluſionem veram, ſive ad falſam. Ita etiam aliquod peccatum poteſt eſſe contra Prudentiam habens ejus ſimilitudinem dupliciter. Uno modo, quia ſtudium Rationis ordinatur ad finem, qui non eſt verè bonus, ſed apparens; & hoc pertinet ad Prudentiam carnis

Dein verò Aſtutia. S. Th. 2. 2. Q. 55. A. 3. in C.

carnis. Alio modo, in quantum aliquis ad Finem quempiam conſequendum ſive bonum, ſive malum, utitur non veris viis, ſed ſimulatis, & apparentibus; & hoc pertinet ad Aſtutiam; quæ proin & peccatum eſt Prudentiæ oppoſitum, & à Prudentia carnis diſtinctum. Igitur Prudentia carnis potiſſimùm Finem malum reſpicit; quocunque demum adhibeantur Media ſive bona, ſive mala; Aſtutia autem Media potiſſimùm contingit, quæ adhibet mala ad Finem ſive bonum, ſive malum.

§. 3.

De Dolo.

Tum Dolus. S. Th. loc. cit. A. 4. in C.

73. DOlus porro eſt Aſtutiæ executio ſive verbis ſive factis. Nam prout mox eſt expoſitum, ad Aſtutiam pertinet aſſumere vias non veras, ſed ſimulatas, & apparentes ad aliquem Finem perſequendum vel bonum, vel malum. Aſſumptio autem harum viarum poteſt dupliciter conſiderari. Uno quidem modo in ipſa earum excogitatione; & hoc propriè pertinet ad Aſtutiam; ſicut etiam excogitatio rectarum viarum ad debitum Finem, pertinet ad Prudentiam. Alio modo conſiderari poteſt talium viarum aſſumptio ſecundùm Executionem operis, & ſecundùm hoc pertinet ad Dolum.

Digitized by Google

lum. Et ideo Dolus importat quamdam Executionem Astutiæ.

74. Dicitur autem Executio hæc fieri sive Verbis, sive factis. Et primò quidem, ac præcipuè fit per Verba, quæ principem locum tenent inter signa, quibus homo significat aliquid alteri, ùt inquit Augustinus; & ideo etiam Dolus maximè attribuitur locutioni. Contingit tamen esse Dolum & in Factis, secundùm illud Psalmi: Et Dolum facerent in servos ejus. Quanquam Dolus itidem in corde sit, secundùm illud Sapientis. Interiora ejus plena sunt Dolo sed hoc postremum ponitur, secundùm quòd aliquis Dolos excogitat, ac proin reducitur ad Astutiam.

Qui est tum in Verbis, tum in Factis, S. Th. ibid. ad 2. L. 2. De Doctrina Christiana. C. 3. Psalm. 104. Eccles. 19.

§. 4.

De Fraude.

75. IN Dolo autem Verè diceres Fraudem hospitari; ac sicut Dolus consistit in Executione Astutiæ, ita etiam & Fraus. At differunt tamen; pertinet enim Dolus ad Executionem Astutiæ, sive fiat per Verba, sive per Facta; Fraus autem propriè pertinet ad Executionem Astutiæ videlicet per Facta.

Ac Fraus. S. Th. loc. cit. A. 5. in C.

§. 5.

§. 5.

De Solicitudine Temporalium.

Solicitudo etiam Temporalium, quæ mala est vel ex parte eorum, circa quæ sumus Soliciti.

S. Th. loc. cit. A. 6. in C. Less. de Virt. Card. L. 1. C. 2. Dubit. 4. In Luc. L. 4. C. 54. L. de operibus Monach. C. 26. Matth. 6.

76. SOlicitudo porro Temporalium est nimia mentis occupatio illis conquirendis, vel conservandis, proveniens ex inordinato amore habendi, vel amittendi timore. Solicitudo ergo aliqua circa Temporalia bona esse potest, si moderata sit, & apta; quemadmodum explicat Beda. Sed ea tripliciter potest esse illicita, & Prudentiæ adversari. Unoquidem modo ex parte ejus, de quo Solicitsumus; si scilicet Temporalia, tanquam Finem, quæramus. Unde & Augustinus ait: Cùm Dominus dicit: Nolite solicitesse, dicentes, quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur? hoc dicit, ut non ista intueantur, & propter ista faciant, quidquid in Evangelii prædicatione facere jubentur.

Vel propter superfluum studium; Matth. 13.

77. Alio modo potest esse Temporalium Solicitudo illicita propter superfluum studium, quod apponitur ad Temporalia procuranda, propter quod homo à spiritualibus, quibus principaliùs inservire debet, retrahitur; & in Divinis literis dicitur Solicitudo Sæculi suffocare verbum. Tertio modo ex parte timoris superflui quando scilicet aliquis timet, ne faciendo quod debet, necessaria sibi deficiant. Quod Dominus tripliciter excludit. Pri-

Vel propter timorem itidem superfluum.

mò

mò propter majora beneficia, homini à DEO præſtita præter ſuam Solicitudinem, ſcilicet corpus, & animam. Secundò propter curam, qua DEUS animalibus, & plantis ſubvenit abſque opere humano cuique ſecundùm proportionem ſuæ naturæ. Tertiò ex Divina Providentia, quæ ſe in omnes extendit, & ob cujus ignorantiam Veteres Fidei lumine deſtituti præcipuam circa Temporalia Bona quærenda curam impenderunt.

§. 6.

De Solicitudine Futurorum.

78. ITaque Solicitudinem, ſiquæ circa Temporalia ponitur, oportet eſſe moderatam. Pariter verò oportet hominem tempore congruenti, atque opportuno, non autem extra illud, de Futuris eſſe ſolicitum. Etenim nullum opus eſſe poteſt Virtute perfectum, niſi debitis circumſtantiis veſtiatur. Inter quas eſt debitum tempus, juxta illud; omni negotio tempus eſt, & opportunitas: quod non ſolùm in exterioribus operibus, ſed etiam in interiore Solicitudine locum habet. Unicuique enim tempori competit propria Solicitudo, ſicut tempori æſtatis competit Solicitudo metendi; ipſi autumno autem competit Solicitudo vindemiæ. Siquis ergo tempore æſtatis de vindemia jam eſſet Solicitus, ſuperfluè præoccuparet

Ac denique Solicitudo Futurorum. S. Th. loc. cit. A. 6. in C.

Eccleſ. 8.

ret Futuri temporis Solicitudinem. Quo ipsum, tanquam superfluum, prohibet Se-
Matth. 6. vator his verbis. Nolite soliciti esse i crastinum; cras namque hic ponitur pr
In Fine commentarii ad C. 6. Matth. Futuro, ut exponit Hieronymus. Subdi autem Dominus ibidem: Crastinus enim dies solicitus erit sibi ipsi, id est, suam pro priam solicitudinem habebit, quæ sufficie ad animum affligendum.

Nec tamen hinc excluditur Providentia. S. Th. ibid. ad 2. Hoc L. A. 2. Sect. 1. §. 6.

79. Nec doctrinæ huic repugnat, quoc dictum superiùs est, Providentiam specta re ad Prudentiam: cùm tamen Providen tia sit Futurorum. Nam ad Prudentiam pertinet Providentia debita Futurorum. Esset autem inordinata Futurorum Provi dentia, aut Solicitudo, si quis Tempo ralia, in quibus dicitur Præteritum, & Futurum, tanquam fines quæreret, vel si superflua expeteret ultra præsentis vitæ necessita tem; vel si tempus solicitudinis præoccu paret. Nec denique improbatur, si quis humano more vel Temporalia procuret, vel circa Futura Solicitus sit, sed si quis propter ista non militet Deo. Hæc ergo de Prudentia dicta sunto.

CAPUT II.

De Justitia.

SEd jam Virtutem aggrediamur æqui omnis arbitram *Justitiam*; in cujus discussione primò de Ju-

re

re agendum est; Tum dicendum de essentia Justitiæ; subinde ejus species sigillatim sunt exponendæ; Ac denique de Injustitia erit disputandum.

ARTICULUS I.

De Jure.

Cùm Jus sit Objectum, ùt loquuntur, Justitiæ, prout habet Divus Thomas, ejúsque Definitionem ingrediatur, omnium primò, quid Jus sit, venit explicandum. 2.2.Q.57.A. 1. in C.

§. *Unicus.*

Quid, & quotuplex sit Jus.

80. Juris ergo nomen, ùt itidem exponit Aquinas, impositum primò fuit ad significandam ipsam rem Justam, seu quod Justum est; & Isidorus ait: Jus dictum est, quia est Justum. Justum autem est, quod per æqualitatem quamdam respondet alteri. Cæterùm quemadmodum vox, Medicina, primò quidem instituta est ad significandum remedium ægro ad recuperandam valetúdinem porrectum; subinde tamen pertracta est ad significanda alia, ùt, exempli causâ, Artem ipsam Medicam; ita etiam Juris significatio ad alia est derivata. Igitur Jus Scientiam quoque Jurium, sive Legum

Affertur Definitio Juris. 8.Th. loc. cit. ad 1. L. 5. Etymol. C. 3.

significat; deinde Leges ipsas, quæ regul
sunt Justi, & Æqui; id etiam, quod est Le
gi consentaneum; ac locum, quo Jus re
ditur, sicut dicitur aliquis comparere i
Jure: rursum sententiam Judicis se
æquam, seu iniquam: Denique Jus, à
vocant, Proprietatis; quod postremur
propriè Jus est; ac definitur esse Potesta
legitima re quapiam utendi, juxta propri
um beneplacitum; vel, ùt aliter expo
nunt: Jus est potestas faciendi aliquid sin
alterius injuria.

Et ejus Divisio.

81. Varium porro indicatur Jus: Di
vinum, quod Supremum Numen homini
bus imponit, dum cultum, & obsequia at
iis exigit: Naturale, quod à natura edo
cemur; ùt vitam propriam defendere
Civile, seu, ùt etiam nominant, Positivum
quod Legibus præscribitur, ùt servare Fi
dem in Contractibus. Jus Gentium, i
quod Nationum omnium homines tacito
communique consensu conveniunt, ùt
Immunitas Legatorum; ac alia id genus,
quæ Jurisperiti persequuntur.

ARTICULUS II.

De Essentia Justitiæ.

UT exponatur essentia Justitiæ, pri
mò dicendum, quid Justitia sit;
Tum exponendum, in quali Potentia de
gat; Rursùm, an semper sit ad alterum;
Sta-

Digitized by Google

Statuendum denique, an Justitia præmineat inter omnes Virtutes Morales.

§. 1.

Quid sit Justitia.

82. JUstitiæ itaque nomen duplici potissimùm modo accipitur, ut ex Philosopho habet Lessius; Primò pro complexione velut, & choro omnium Virtutum. Justum enim dicitur, quod est adæquatum, & coæquale suæ regulæ; quia ergo Collectio omnium Virtutum Voluntatem conformem reddit, & adæquatam suæ regulæ, Legi videlicet Divinæ, rectè vocatur Justitia. Et eo sensu hæc accipitur passim in Sacris Litteris; ut illo: Beati, qui esuriunt, & sitiunt Justitiam. Atque ad hanc appellabant illa Patrum Antiquorum de Christo venturo suspiria: Rorate Cœli desuper, & nubes pluant Justum. Secundò autem accipitur Justitiæ nomen pro Virtute singulari, eáque Morali, ac Cardinali, de qua hic agimus.

Justitia primùm accipitur pro complexione omnium Virtutum. De Virtut. Card. L. 2. C. 1. Sect. 1. Matth. 5. Isai. 45. *Deinde pro Virtute singulari.*

83. Definitur itaque hæc Justitia à Jurisperitis, esse constans, & perpetua voluntas Jus suum cuique tribuendi. Ubi Voluntas sumitur pro Habitu, & ipsa Virtute, ac sensus est; Justitia est Virtus inclinans, & firmans Voluntatem ad perpetuò cuique tribuendum Jus suum. Ex-

Hujus Definitio. Ulpian. L. Justitia. Less. loc. cit.

Digitized by Google

ponitur ergo Constantia, & Perpetuit
L.1.C.6. §.3. seu porro Firmitas in futurum, quam
ctum jam nuper est ad Virtutem requ
Tum adstruitur Objectum, ùt ajunt, & M
teria propria Justitiæ; Jus videlicet
jusvis, quod per Justitiam adimplet
Illa ergo Definitio eadem ferè est, qu
L.5.Eth.C.1. proponit Philosophus his verbis: Justi
est Habitus, secundùm quem aliquis di
tur operativus secundùm electionc
Justi.

Est propriè Virtus. 84. Est proin Justitia propriè Virtu
Virtus enim humana est, quæ bonum re
dit actum humanum, & ipsum homine
bonum facit; quod quidem convenit J
stitiæ. Actus enim hominis bonus reddit
ex hoc, quod attingit regulam Rationi
secundùm quam humani actus recti effi
untur; unde, cùm Justitia operationes h
manas efficiat rectas; per eam opus h
minis bonum reddi, est manifestum.

§. 2.

In quali Potentia degat Justitia.

Justitia non sedet in Intellectu. S.Th.2.2. Q. 58. A. 2. 85. JAm verò in illa Potentia deg
Virtus, ad cujus Potenti
actum rectum efficiendum illa ordinatu
Justitia autem non ordinatur ad dirige
dum aliquem actum cognitionis; non enim
dicimur Justi ex hoc, quòd rectè aliqui
cognoscimus; & ideo Justitia non est i
In

Intellectu, quæ Potentia eſt, qua cognoſcimus; ſed quia Juſti inde dicimur, quòd aliquid rectè agimus, proximum autem Principium actûs eſt Vis Appetendi, neceſſe eſt, Juſtitiam in aliqua Vi Appetendi eſſe. Scimus autem duplicem Appetitum eſſe, Voluntatem ſcilicet, quæ eſt in Ratione, & Appetitum ſenſibilem, qui conſequitur apprehenſionem Sensûs; eúmque vel Iraſcibilem, ùt dicimus, vel Concupiſcibilem, prout jam ſuperiùs eſt explicatum. Reddere autem unicuique, quod ſuum eſt, non poteſt procedere ex Appetitu Senſitivo; quia Apprehenſio Senſitiva non ſe extendit ad hoc, ut conſiderare poſſit proportionem unius ad alterum; unde nec in Vi ſeu Iraſcendi, ſeu Concupiſcendi ſedere Juſtitia poteſt; ac proin ea degit videlicet in Voluntate; quamobrem definitur per actum Voluntatis.

Neque in Appetitu Senſitivo, ſeu Iraſcibili, ſeu Concupiſcibili.

L. 1. C. 2. §. 1

Sed degit in Voluntate.

§. 3.

An Juſtitia ſemper ſit ad alterum.

86. ATque cùm Juſtitiæ nomen æqualitatem importet, ex ſua ratione Juſtitia habet, quòd ſit ad alterum; nihil enim eſt ſibi æquale, ſed alteri. Et quia ad Juſtitiam pertinet, actus humanos rectos efficere, ùt paulò antè monuimus, neceſſe eſt, æqualitatem iſtam eſſe di-

Juſtitia ſimpliciter talis ſemper eſt ad alterum; S. Th. loc. cit. Art. 2. in C.

diverſorum agere potentium. Actio
autem ſunt Suppoſitorum, ùt dicimus, ſ
Totorum, non autem propriè loquend
Partium, aut Formarum, ſeu Potenti
rum; non enim propriè dicitur manus pe
cutere, ſed homo per manum; nec cal
dicitur calefacere, ſed ignis per calorem
quanquam iſta etiam per quamdam ſimi
tudinem dicantur. Juſtitia ergo propr
dicta requirit diverſitatem Suppoſitorum
& ideo non eſt niſi unius hominis ad al
um. Unde, inquit Tullius, Juſtitiæ ea ra
tio eſt, qua ſocietas hominum inter *ipſos*
& vitæ communitas continetur. Qui
autem ſecundùm ſimilitudinem accipiun
tur in uno eodémque homine diverſ
Principia actionum, quaſi diverſa agentia
Sicut Ratio, & Appetitus Inferior idc
metaphoricè in uno eodémque homin
dicitur eſſe Juſtitia, ſecundùm quod Ratic
imperat Appetitui Inferiori, & ſecundùm
quod hic obedit Rationi, & univerſaliter
ſecundùm quod unicuique parti hominis
attribuitur, quod ei convenit. Unde &
Philoſophus hanc Juſtitiam appellat ſe-
cundùm Metaphoram dictam.

L. 1. de Offic. in Cap. de Juſt.

Quamvis etiam Juſtitia metaphoricè talis ſit inter partes ejusdem totius.

Eth. L. 5. C. ult.

An ſit Juſtitia Patrem inter & Filium; aut Dominum & Servum, S. Th. 2. 2. Q. 57. A. 4. in C.

87. Pari ratione non eſt ſimpliciter Juſtitia, quemadmodum nec Juſtum, Patrem inter, & Filium quà talem, Dominumque, ac Servum. Scimus enim Juſtum dici per comparationem ad alterum; alterum autem poteſt ſumi dupliciter. Uno modo, quod ſimpliciter eſt alterum; quale eſt illud, quod eſt omnino diſtinctum,

strum, prout evenit in duobus hominibus, quorum unus non est sub altero. Et inter tales secundùm Philosophum est simpliciter Justum. Alio modo dicitur aliquid alterum non simpliciter, sed quasi aliquid ejus existens. Et hoc modo in rebus humanis Filius est aliquid Patris; quia quodammodo est pars ejus, ùt itidem dicit Philosophus: & Servus est aliquid Domini; quia est instrumentum ejus; ùt habetur rursum ex Philosopho. Et ideo Patris ad Filium non est comparatio, sicut simpliciter ad alterum; unde nec est ibi simpliciter Justum, sed quoddam Justum, scilicet Paternum; similiter nec inter Dominum, & Servum, sed inter eos est velut Dominicum Justum; nec proin propriè, ac simpliciter Justitia est Patris ad Filium, aut Domini ad Servum; Quanquam inter hos Justitia sit in iis, in quibus Filius non subest Patri, vel Servus Domino; cùm sic propriè sint alterum.

L. 5. Eth. C. 6.

L. 8. Eth. C. 12.

L. 1. Polit. C. 3.

S. Th. loc. cit.

§. 4.

An Justitia præemineat inter omnes Virtutes Morales.

88. QUia autem Justitia in Voluntate sedet, ac circa ea versatur, quæ sunt ad alterum; concluditur inde, illam non esse circa Affectus, aut, ùt loquimur, Passiones; nec enim motus, seu actus

Justitia non est circa Passiones.

actus Voluntatis Passiones sunt, sed hæ videlicet ad Appetitum Sensibilem spectant; nec verò per Passiones Interiores immediatè ordinamur ad alterum, ùt habet Divus Thomas.

2.2.Q.58.A. 9. in C

89. Sed ex his ipsis manifestum pariter evadit, Justitiam omnium Virtutum, quæ duntaxat Morales sunt, esse præstantissimam. Quod addo; quia Prudentiam non attingo, quæ, ùt vidimus, suas habet prærogativas in Virtutes cæteras; quippe quas dirigit. Verùm ea non tantùm Moralis est, sed etiam Intellectualis, ùt pariter est expositum. Præstantiæ ergo, quam Justitia in reliquas Virtutes Morales tenet, duplex ratio est. Prima sumitur ex parte Subjecti; quia scilicet est in nobiliori parte animæ, seu Voluntate, aliis Virtutibus Moralibus existentibus in Appetitu Sensitivo, ad quem, ùt mox dictum est, pertinent Passiones, quæ sunt harum materia. Secunda autem ratio sumitur ex parte Objecti; nam aliæ Virtutes laudantur videlicet secundùm bonum ejus, in quo sunt; Justitia autem laudatur, secundùm quod ille, in quo est, ad alium bene se habet, & sic Justitia quodammodo est bonum alterius. Necesse autem est, ùt inquit Philosophus, maximas Virtutes esse eas, quæ sunt aliis honestissimæ; siquidem est Virtus Potentia, quæ faciat bene. Propter hoc & Fortes & Justos maximè honorant, quoniam Fortitudo est utilis aliis in bello, Justitia autem in bello, & in pace. Hucusque

Est præstantissima inter Virtutes Morales.

Cap. 1. hujus Libri.

Loc cit. Art. 1. §. 2.

L.1. Rhet. C. 9.

Phi-

Philosopus. Quam in rem recidit illud Tullii: In Justitia Virtutis splendor est maximus, ex qua boni Viri nominamur. Cæterùm cùm reliquæ Virtutes Morales in Medio Rationis consistant, Justitiam in Medio Rei consistere, jam nuper est explicatum. Lib. 1. de Offic. C. de Justit. L. 1. C. 5. §. 2.

ARTICULUS III.

De Speciebus Justitiæ.

JAm verò Justitia alia est Universalis, quam etiam Legalem dicunt, alia Particularis; hæc autem alia est Distribuens, alia Commutans.

§. 1.

De Justitia Universali.

90. JUstitiam ergo Universalem definiunt esse eam, qua Persona partieularis, seu membrum Communitatis quà tale, inclinatur ad tribuendum Jus suum Communitati quà tali, procurando scilicet illius bonum. Ordinat videlicet Justitia hominem in comparatione ad alium; quemadmodum paulò antè dictum est. Hoc autem potest esse dupliciter, uno modo ad alium singulariter consideratum; alio modo ad alium in Communi, secun- *Quid sit Justitia Universalis.* S. Th. 2. 2. Q. 58. A. 5. in C. Artic. sup. §. 2.

actus Voluntatis Passiones sunt, sed hæ videlicet ad Appetitum Sensibilem spectant nec verò per Passiones Interiores immediatè ordinamur ad alterum, ùt habet Divus Thomas.

2.2.Q.58. A. 9. in C

89. Sed ex his ipsis manifestum pariter evadit, Justitiam omnium Virtutum quæ duntaxat Morales sunt, esse præstantissimam. Quod addo; quia Prudentiam non attingo, quæ, ùt vidimus, suas habet prærogativas in Virtutes cæteras; quippe quas dirigit. Verùm ea non tantùm Moralis est, sed etiam Intellectualis, ùt paritèr est expositum. Præstantiæ ergo, quam Justitia in reliquas Virtutes Morales tenet, duplex ratio est. Prima sumitur ex parte Subjecti; quia scilicet est in nobiliori parte animæ, seu Voluntate, aliis Virtutibus Moralibus existentibus in Appetitu Sensitivo, ad quem, ùt mox dictum est, pertinent Passiones, quæ sunt harum materia. Secunda autem ratio sumitur ex parte Objecti; nam aliæ Virtutes laudantur videlicet secundùm bonum ejus, in quo sunt; Justitia autem laudatur, secundùm quod ille, in quo est, ad alium bene se habet, & sic Justitia quodammodo est bonum alterius. Necesse autem est, ùt inquit Philosophus, maximas Virtutes esse eas, quæ sunt aliis honestissimæ; siquidem est Virtus Potentia, quæ faciat bene. Propter hoc & Fortes & Justos maximè honorant, quoniam Fortitudo est utilis aliis in bello, Justitia autem in bello, & in pace. Hucusque

Est præstantissima inter Virtutes Morales.

Cap. 1. hujus Libri.

Loc cit. Art. 1. §. 2.

L. 1. Rhet. C. 9.

Phi-

Digitized by Google

Philosopus. Quam in rem recidit illud Tullii: In Justitia Virtutis splendor est maximus, ex qua boni Viri nominamur. Cæterùm cùm reliquæ Virtutes Morales in Medio Rationis consistant, Justitiam in Medio Rei consistere, jam nuper est explicatum. Lib. 1. de Offic. C. de Justit. L. 1. C. 5. 5. 2.

ARTICULUS III.

De Speciebus Justitiæ.

JAm verò Justitia alia est Universalis, quam etiam Legalem dicunt, alia Particularis; hæc autem alia est Distribuens, alia Commutans.

§. 1.

De Justitia Universali.

90. JUstitiam ergo Universalem definiunt esse eam, qua Persona partieularis, seu membrum Communitatis quà tale, inclinatur ad tribuendum Jus suum Communitati quà tali, procurando scilicet illius bonum. Ordinat videlicet Justitia hominem in comparatione ad alium; quemadmodum paulò antè dictum est. Hoc autem potest esse dupliciter, uno modo ad alium singulariter consideratum; alio modo ad alium in Communi, secun- *Quid sit Justitia Universalis.* S. Th. 2. 2. Q. 58. A. 5. in C. Artic. sup. §. 1.

dùm quod ſcilicet ille, qui ſervit alicui Communitati, ſervit omnibus hominibus, qui ſub illa Communitate continentur. Ad utrumque ergo ſe poteſt habere Juſtitia ſecundùm propriam rationem. Manifeſtum eſt autem, omnes, qui ſub Communitate aliqua continentur, comparari ad Communitatem ſicut Partes ad Totum. Pars autem id, quod eſt, Totius eſt: unde & quodlibet bonum Partis eſt ordinabile in bonum Totius: ſecundùm hoc ergo bonum cujuslibet Virtutis ſive ordinantis aliquem hominem ad ſeipſum, ſive ordinantis ipſum ad aliquas alias Perſonas Singulares, referri valet ad bonum Commune, ad quod ordinat Juſtitia. Et ſecundùm hoc actus omnium Virtutum poſſunt ad Juſtitiam pertinere, ſecundùm quod ordinat hominem ad bonum Commune. Et quantùm ad hoc, Juſtitia dicitur Virtus Generalis. Et quia ad Legem pertinet, ordinare in bonum Commune; inde fit, ut Juſtitia hæc adducto modo Univerſalis dicatur Legalis; quia ſcilicet per eam homo concordat Legi ordinanti actus omnium Virtutum in bonum Commune.

Quamvis hæc ordinet Virtutes omnes ad bonum Commune, eſt tamen Virtus ſpecialis.

91. Nec tamen Juſtitia hæc Univerſalis, ſeu Generalis idem eſt per eſſentiam cum omni Virtute. Nam Generale dicitur itidem dupliciter. Uno modo in Prædicando, ùt loquuntur, ſicut animal eſt Generale ad hominem, & equum, ac alia hujuſmodi. Et hac ratione oportet Ge-

ne-

nerale idem eſſe per eſſentiam cum his, ad quæ eſt Generale; quia Genus pertinet ad eſſentiam Speciei, & cadit in Definitionem illius. Alio modo dicitur aliquid Generale ſecundùm virtutem, ſicut Cauſa Univerſalis eſt Generalis ad omnes ſuos effectus, ùt ſol ad omnia corpora, quæ illuminantur, vel immutantur per virtutem ipſius. Et hoc modo neceſſe non eſt, Generale eſſe idem per eſſentiam cum his, ad quæ eſt Generale; quia non eſt eadem eſſentia Cauſæ & Effectus. Hoc autem modo Juſtitia Legalis dicitur eſſe Virtus Generalis, in quantum ſcilicet ordinat actus aliarum Virtutum ad ſuum finem, quod eſt movere per imperium omnes alias Virtutes. Poteſt tamen quælibet Virtus, ſecundùm quod à prædicta Virtute, Speciali quidem in eſſentia, Generali autem ſecundùm vim quaſi, & efficaciam, ordinatur ad bonum Commune, dici Juſtitia Legalis. Et hoc modo loquendi Juſtitia Legalis eſt idem in eſſentia cum omni Virtute, differt autem ratione. S. Th. loc. cit. A. 6. in C.

§. 2.

De Juſtitia Particulari.

92. QUia autem Juſtitia Legalis, ùt modò vidimus, non eſt eſſentialiter omnis Virtus; ſed oportet præter Juſtitiam Legalem, quæ ordinat homi- *Præter Juſtitiam Univerſalem datur etiam Particularis.*

S. Th. loc. cit. A. 7. in C.

minem immediatè ad bonum Commune, esse alias Virtutes, quæ immediatè ordinant hominem circa Particularia bona, quæ quidem possunt esse vel ad seipsum, vel ad alteram singularem Personam; ideo sicut præter Justitiam Legalem oportet esse aliquas Virtutes Particulares, quæ ordinant hominem in seipso, puta Temperantiam, & Fortitudinem; ita etiam præter Justitiam Legalem oportet esse Particularem quamdam Justitiam, quæ ordinet hominem circa ea; quæ sunt ad alteram singularem Personam. Hanc ergo definiunt esse, qua vel Communitas quà talis, vel Persona particularis inclinatur ad tribuendum Jus suum Personæ particulari quà tali, vel etiam Communitati, sed habenti se per modum Personæ particularis.

§. 3.

De Justitia Distribuente, & Commutante.

Ratio Divisionis Justitiæ Particularis in Commutativam, & Distributivam.

93. Dictum verò est, Justitiam Particularem dividi in Distributivam, quam vocant Distributivam, & Commutantem, quam passim Commutativam appellant. Nimirum Justitia Particularis ordinatur ad aliquam Privatam Personam, quæ comparatur ad Communitatem, sicut Pars ad Totum. Potest autem ad aliquam Partem duplex ordo

S. Th. 2. 2. Q. 61. A. 1. in C.

at-

attendi. Unus quidem Partis ad Partem, cui ſimilis eſt ordo unius Privatæ Perſonæ ad aliam. Et hunc ordinem dirigit Commutativa Juſtitia, quæ conſiſtit in his, quæ mutuò fiunt inter duas Perſonas ad invicem. Alius ordo attenditur Totius ad Partes. Et huic ordini aſſimilatur ordo ejus, quod eſt Commune ad Singulas Perſonas, quem quidem ordinem dirigit Juſtitia Diſtributiva.

Quid ſit Juſtitia Diſtributiva.

94. Juſtitia ergo Diſtributiva ea eſt, quæ juſtè diſtribuit bona, & onera Communia inter eos, qui in eadem Civili ſocietate verſantur, juxta cujuſque proportionem. Hæc propriè, potiſſimum reſidet in Principe, vel Magiſtratu, ad quem pertinent ejuſmodi Diſtributiones; in Privatis autem hominibus ſecundariò, quatenus eos diſponit, ut juſtam Diſtributionem ament, eáque legitimè facta acquieſcant. Leſſ. de Virt. Card. L. 2. C. 1. Dubit. 4.

Juſtitia Diſtributiva ſervat proportionem Geometricam.

95. Servat autem Juſtitia Diſtributiva proportionem Geometricam, ùt loquuntur. Porro Geometrica proportio illa dicitur, quæ non ad rem expenſam menſuratur, ſed ad Perſonam accipientem; ut proin ex re diſtributa eò plus quis accipiat, quo ipſe eſt dignior, eò autem minus, quò eſt dignitatis contractæ magis. Qua ratione, ſi pecuniæ vim ad victoriæ præmium Princeps deſtinet in exercitum, liberalior in Duces, parcior in Milites diſtinguetur copia, pro cujuſque videlicet conditione, & gradu. Quod ipſum expe-

Loc. cit. A. 2. in C.

ponit Divus Thomas. In Juſtitia Diſtributiva non accipitur Medium ſecundùm æqualitatem rei ad rem, ſed ſecundùm proportionem rerum ad Perſonas, ut ſcilicet, ſicut una Perſona excedit aliam, ita etiam res, quæ datur uni Perſonæ, excedat rem, quæ datur alii. Cæterùm quod in præmiis diſpertiendis Juſtitia Diſtributiva ſervat, id etiam ſua ratione attendit in infligendis pœnis, ac utrobique ad Perſonas refertur proportio, eóque punit moderatiùs, quo delinquentis dignitas fuerat major. Punientem porro Juſtitiam paſſim appellant Vindicativam.

Quid ſit Juſtitia Commutativa.

96. Commutans Juſtitia definitur, quæ in Contractibus, Permutationibúſque inter Privatos initis rectitudinem ponit, ac debitam ſervat proportionem. Eſt hæc propriè, & in ſenſu ſtricto Juſtitia. Proportionem verò ſervat, ùt appellant, Arithmeticam. Arithmetica ergo proportio ad rem ipſam componitur, nullo ad perſonas habito reſpectu; ut ea tunc exerceatur, cùm res, circa quam Juſtitia eſt, adæquatur. Sic ſi amico mille aureos conceſſeris mutuos, ille ſeu nobilis ſit, ſeu plebejus, aut cujuſcunque demum ordinis, proportionem Arithmeticam tunc duntaxat ſit adimpleturus, cùm aureos mille reſtituerit. Itaque proportio hæc utraque Medium tenet, ſed ſuo quævis modo; poſtrema reſpectu ad Rem; prior autem illa reſpectu ad Perſonas.

Servat proportionem Arithmeticam.

AR-

Digitized by Google

ARTICULUS IV.

De Injuſtitia.

97. CÆterùm qua ratione contra Juſtitiam peccetur, eſt proponendum. Illud ergo commune habent Virtutes reliquæ omnes, ut mediæ inter duo Vitia, Scyllam velut inter, & Charybdin ferantur, quæ ſibi oppoſita invicem ſint, & variis nominibus indigitentur; iſtud autem peculiare ſervatum eſt Juſtitiæ, ut duo inter Extrema ſedeat, quæ referantur ad invicem; nonnéque idem gerant, & eodem non modo tempore ponantur, ſed etiam actu, quanquam tamen reſpectu diverſorum, ſúntque hæc videlicet Injuſtitia, quæ utrinque limites Juſtitiæ tranſgreditur. Eſt ergo Juſtitia Medium, æqualitásque. Extremorum verò utrúmque dicitur Injuſtitia, deficiens unum, quo minus æquò tribuitur; exuberans alterum, quo plus æquò adjudicatur. *Extrema Juſtitiæ dicuntur Injuſtitia.*

98. Unde oppoſitò ad Juſtitiæ Definitionem ſtylò Injuſtitia dici poteſt Habitus vitioſus, qui non tribuit cuique Jus ſuum. Sive Injuſtitia Vitium eſt, quo inclinatur homo ad faciendas liberè res Injuſtas, proportionem, æqualitatémque in Diſtributionibus, & Commutationibus tranſgrediendo. Ita ſi Judex inter duos, de Fortunis litigantes, iniquè litem dirimat,

Digitized by Google

mat, huic quidem plus, quàm oporteat, tribuet; illi autem minus, ac utrobique incurret in Injuſtiam.

99. Quia autem duplex potiſſimùm Juſtitia eſt, Univerſalis una, ſeu Legalis, ac Particularis altera; ùt paulò antè retulimus; ideo Injuſtitia quoque duplex eſt; hæc, quæ Juſtitiæ Univerſali opponitur, illa, quæ Particulari. Priorem ergo Univerſalem itidem dicunt, quæ vulgò audit Illegalis; poſteriorem verò Particularem. Univerſalis porro Injuſtitia ſecundùm eſſentiam ſpeciale tamen Vitium eſt, in quantum reſpicit ſpeciale Objectum, ſcilicet bonum Commune, quod contemnit. Sed quantum ad intentionem, eſt Vitium Generale; quia per contemptum boni Communis poteſt homo ad omnia peccata deduci; ac etiam omnia Vitia, in quantum repugnant bono Communi, Injuſtitiæ habent rationem, quaſi ab Injuſtitia derivata; ferè ùt viciſſim de Juſtitia ſuperiùs eſt diſputatum.

Super. Artic.

Art. ſup. §. 1.

Injuſtitia autem Particularis eſt, quæ infert inæqualitatem quamdam ad alterum, ùt dum homo plùs habere vult de bonis, puta divitiis, & honoribus; & minùs de malis, puta laboribus, & damnis. Quod ipſum indicat Stagyrita, dum Injuſtum duplici maximè modo nominari ait: videlicet ex ejus mente primò Injuſtus eſt, qui Leges violat; quod reducitur ad Injuſtitiam Univerſalem; ſecundò autem, qui ex bonis ſibi ſumit plus, aut ex malis minus,

L. 5. Eth. C. 1.

nus, quàm ſit æquum quod ad Particularem.

CAPUT III.

De Fortitudine.

EXplicatâ Prudentiâ, & Juſtitiâ ſequitur Fortitudo, quæ eſt tertia Virtus Cardinalis. Hæc poſteriori quidem dignitate eſt Juſtitiâ; quia Juſtitia omnes vitæ noſtræ actiones, quæ alium reſpiciunt, rectè componit, unde & latiſſimè patet; prior tamen eſt Temperantiâ; quia functiones fortitudinis magis ad bonum Commune, Defenſionem Patriæ, & Juſtitiæ pertinent, quàm eæ, quæ ſunt Temperantiæ; & illius etiam actus ardui magis ſunt, quàm huius, ut deinceps patebit. Univerſim porro, ut Fortitudo plenè comprehendatur, exponenda erit ejus eſſentia; tum dicendum, circa quæ Fortitudo verſetur; ſubinde indicandum, quænam ſint ejus Officia; Modus quoque operandi veniet explicandus; Ac poſtremò agendum de ejus Extremis.

Leſſ. de Virtut. Moral. L. 3. in Proëm.

ARTICULUS I.

De Eſſentia Fortitudinis.

DIcendum hìc erit, Quid & quotuplex ſit Fortitudo; & quia

contraria juxta ſe poſita magis eluceſcunt; exponendæ erunt variæ ſpecies Fortitudinis falſæ, ac ſpuriæ.

§. I.

Quid, & Quotuplex ſit Fortitudo.

Fortitudo alia eſt corporis; alia animi.

Barbajus in Moral. Ariſt. Tract. 3. Diſp. 3. Sect. 3. A. 1.

100. TAque duplex eſt Fortitudinis acceptio; nam vulgò quidem ea robur quoddam corporis indicat, qua ratione non homines tantùm, ſed tauri etiam, & Leones Fortes dicuntur; aliàs autem animi Vim, & Firmitatem indicat, ac poſterior hæc nomen à prioris ſimilitudine deſumit; quemadmodum enim homo corporeo robore ea, quæ corpori inimica ſunt, & gravia, ſuperat, & repellit; ita per animi Fortitudinem iis reſiſtit, quibus ab Honeſto, & Rationis bono deterretur.

Fortitudo animi eſt vel Univerſalis; vel Particularis.

2. 2. Q. 123. A. 2. in C.

L. 2. Eth. C. 4.

101. Sed ipſa hæc interior, & mentis Fortitudo, rurſus bifariam exporrigit ſeſe, ùt diſputat Angelicus Doctor. Nam modò abſolutè quamdam animi Firmitatem importat; atque ſub hoc reſpectu Generalis eſt, & Cardinalis Virtus, ſeu potiùs Conditio cujuslibet Virtutis; quia, ſicut Philoſophus dicit, & jam ſubinde notavimus, ad Virtutem requiritur Firmiter, & Immobiliter operari. Modò autem determinatè eam animi Firmitatem ſignificat, quæ eſt in ſuſtinendis, & repellendis his, in quibus difficilè prorſus eſt, &

Digitized by Google

& arduum, Firmitatem habere, ùt ſit in gravibus nominatim periculis. Atque hoc ſenſu Fortitudo Virtus eſt ſpecialis; cùm ſpecialem quoque, & determinatam materiam habeat, déque iſta nobis hìc eſt diſcurrendum.

102. Hanc ergo Tullius conſideratam periculorum ſuſceptionem, & laborum perpeſſionem definiit: Stagyrita autem mediocritatem circa Timores, Fiduciáſque; aut ſi mavis, uberiùs Fortitudinem dices Firmitatem animi, qua in ardua, periculoſáque Prudentes ferimur ex Honeſti ſtimulo. Vel denique Fortitudo Virtus Moralis eſt, quæ ex fine honeſto, ſed difficili moderatur Appetitum Iraſcibilem circa Timores malorum, quæ vitam corpoream deſtruunt. Atque hæc omnia ex dicendis abundè patebunt. Cùm autem Prudentia ſit in Ratione, Juſtitia in Voluntate; Fortitudo in Appetitu Iraſcente degit; quemadmodum afferemus, Temperantiam eſſe in Concupiſcente, ùt etiam ex iis jam conſtat, quæ nuper ſunt explanata.

Hæc poſtrema definitur. L. 2. de Invent. L. 3. Eth. C. 6. L. 1. C. 2. §. 6.

§. 2.

Quænam Species ſint falſæ Fortitudinis.

103. SUnt verò quandoque, qui exteriorem Virtutis actum, non habentes Virtutem, efficiunt exaliqua

Quinque ſunt modi ſpuriæ Fortitudinis.

contraria juxta se posita magis elucescunt exponendæ erunt variæ species Fortitudinis falsæ, ac spuriæ.

§. I.

Quid, & Quotuplex sit Fortitudo.

Fortitudo alia est corporis; alia animi.

Barbajus in Moral. Arist. Tract. 3. Disp. 3. Sect. 3. A. 1.

100. Itaque duplex est Fortitudinis acceptio; nam vulgò quidem ea robur quoddam corporis indicat, qua ratione non homines tantùm, sed tauri etiam, & Leones Fortes dicuntur; aliàs autem animi Vim, & Firmitatem indicat, ac posterior hæc nomen à prioris similitudine desumit; quemadmodum enim homo corporeo robore ea, quæ corpori inimica sunt, & gravia, superat, & repellit; ita per animi Fortitudinem iis resistit quibus ab Honesto, & Rationis bono deterretur.

Fortitudo animi est vel Universalis; vel Particularis.

2. 2. Q. 123. A. 2. in C.

L. 2. Eth. C. 4.

101. Sed ipsa hæc interior, & mentis Fortitudo, rursus bifariam exporrigit sese, ùt disputat Angelicus Doctor. Nam modò absolutè quamdam animi Firmitatem importat; atque sub hoc respectu Generalis est, & Cardinalis Virtus, seu potiùs Conditio cujuslibet Virtutis; quia, sicut Philosophus dicit, & jam subinde notavimus, ad Virtutem requiritur Firmiter, & Immobiliter operari. Modò autem determinatè eam animi Firmitatem significat, quæ est in sustinendis, & repellendis his, in quibus difficilè prorsus est, &

& arduum, Firmitatem habere, ùt ſit in gravibus nominatim periculis. Atque hoc ſenſu Fortitudo Virtus eſt ſpecialis; cùm ſpecialem quoque, & determinatam materiam habeat, déque iſta nobis hic eſt diſcurrendum.

102. Hanc ergo Tullius conſideratam periculorum ſuſceptionem, & laborum perpeſſionem definiit: Stagyrita autem mediocritatem circa Timores, Fiduciáſque; aut ſi mavis, uberiùs Fortitudinem dices Firmitatem animi, qua in ardua, periculoſáque Prudentes ferimur ex Honeſti ſtimulo. Vel denique Fortitudo Virtus Moralis eſt, quæ ex fine honeſto, ſed difficili moderatur Appetitum Iraſcibilem circa Timores malorum, quæ vitam corpoream deſtruunt. Atque hæc omnia ex dicendis abundè patebunt. Cùm autem Prudentia ſit in Ratione, Juſtitia in Voluntate; Fortitudo in Appetitu Iraſcente degit; quemadmodum aſſeremus, Temperantiam eſſe in Concupiſcente, ùt etiam ex iis jam conſtat, quæ nuper ſunt explanata.

Hæc poſtrema definitur.

L. 2. de Invent.

L. 3. Eth. C. 6.

L. 1. C. 2. §. 6.

§. 2.

Quanam Species ſint falſæ Fortitudinis.

103. SUnt verò quandoque, qui exteriorem Virtutis actum, non habentes Virtutem, efficiunt ex ali-

Quinque ſunt modi ſpuriæ Fortitudinis.

S. Th. 2. 2. Q. 123. A. 1. ad 2. 3. Eth. C. 8.

qua alia causa, quàm ex Virtute. Et ideo Philosophus ponit quinque modos eorum, qui secundùm aliquam similitudinem dicuntur Fortes, quasi exercentes actum Fortitudinis præter Virtutem. Quod contingit tripliciter. Primò quidam feruntur in id, quod est difficile, acsi non esset difficile, quod in tres modos dividitur. Quandoque enim hoc accidit propter ignorantiam; quia scilicet homo non percipit magnitudinem periculi. Quandoque quia homo est bonæ Spei ad pericula vincenda; puta, cùm expertus est, se sæpè pericula evasisse. Quandoque autem propter Scientiam, & Artem quamdam: Sicut contingit in militibus, qui propter Peritiam armorum, & exercitium non reputant gravia pericula belli, æstimantes, se per suam Artem posse contra ea defendi. Alio modo agit aliquis actum Fortitudinis sine Virtute propter impulsum Passionis, sive Tristitiæ, quam vult repellere, vel etiam Iræ. Postremò denique modo propter Electionem, non quidem Finis debiti, sed alicujus Temporalis Commodi acquirendi: ùt honoris, voluptatis, vel lucri: aut alicujus Incommodi vitandi, ùt vituperii, afflictionis, vel damni. Quæ ergo Fortitudinis species falsæ sunt, nec rationem geminæ Virtutis attingunt.

ARTICULUS II.

Circa quæ Fortitudo verſetur.

FOrtitudinem circa ardua verſari, planum jam ex dictis eſt; ſed quænam ſint hæc ardua, ſupereſt explicandum. Quæſtio igitur vel de iis Affectibus hominis eſſe poteſt, circa quos eſt Fortitudo; ex quo etiam venit determinandum, quænam ſint hujus Officia; vel de rebus arduis externis, de quibus decidendum, circa quas univerſim, aut potiſſimùm ea verſetur.

§. I.

Circa quos Affectus hominis verſetur Fortitudo.

104. PRimùm ergo Virtus Fortitudinis circa Timores, & Audacias eſt. Nimirum ad Fortitudinem ſpectat removere impedimentum, quo in arduis retrahitur Voluntas à ſequela Rationis. In his autem retrahitur Voluntas per Timorem, qui importat Receſſum à bono difficultatem habente; & ideo circa id genus Timores eſt Fortitudo. Neceſſe eſt autem hujusmodi difficilium impulſum non ſolùm Firmiter tolerare,

Primùm Fortitudo eſt circa timores; & Audacias. S. Th. Loc. cit. A. 1. in C.

ſed etiam moderatè aggredi, quando ſcilicet oportet ea exterminare ad ſecuritatem in poſterum habendam; quod videtur pertinere ad rationem Audaciæ; & ideo Fortitudo eſt circa Timores, & Audacias, quaſi illos cohibeat, has verò moderetur.

§. 2.

Quænam ſint Officia Fortitudinis.

Unde ejus Officia ſunt ſuſtinere, & aggredi;

105. ATque ex his pronum eſt concludere, quænam ſint Fortitudinis, ùt vocant, Officia; cùm enim duplex ſit ratio, qua poſſint ardua hominem afficere, videlicet ſive dum ea ſuſtinere, ſive dum aggredi oportet, utrumque incumbit Fortitudini exequendum. Sed exurgere hic lis valeat, utrùm ex illis Officiis nobilius ſit, an Suſtinere, vel Aggredi, ſive porro Pati, vel Agere. Ac pro eo quidem, qui aggreditur, ſententiam fortè non pauci primò ferent; cùm Aggreſſio uberiorem animi vim judicetur prodere.

Suſtinere autem eſt nobilius. S. Th. 2. 2. Q. 123. A. 6. in C.

106. Verùm aliter ſe res habet, ſi ſua Magno Aquinati, aliſque Sapientibus conſtat auctoritas; ac Fortitudo plerumque in Suſtinendo elucet nobiliùs, quàm in Aggrediendo. Idque triplicem ob rationem. Primò quidem, quia Suſtinere videtur aliquis ab aliquo Fortiori invadente; qui autem Aggreditur, invadit per mo-

modum Fortioris: Difficiliùs autem eſt pugnare cum Fortiori, quàm cum debiliori, aut æquali. Secundò quia ille, qui ſuſtinet, iam ſentit pericula imminentia; ille autem, qui Aggreditur, habet ea ùt futura. Difficilius eſt autem non moveri à præſentibus, quàm à futuris. Tertiò quia Suſtinere importat diuturnitatem temporis; Sed Aggredi poteſt aliquis ex ſubito motu. Difficilius autem eſt, diu manere immobilem, quàm ſubito motu moveri ad aliquod arduum. Unde ait Philoſophus: quidam ſunt prævolantes ante pericula, in ipſis verò diſcedunt. Fortes autem è contrario ſe habent. L. 4. Eth. C. 8.

§. 3.

Circa quæ univerſim Ardua verſetur Fortitudo.

107. OBvia igitur ea, circa quæ verſetur quadantenus Fortitudo, ſunt res arduæ periculis junctæ; nec tamen omnes promiſcuè; ac eas inter aliæ ſunt, quas vir Fortis metuat, aliæ, quas contemnat, aliæ, quas animosè aut aggrediatur, aut ſuſtineat. Quanquam etiam, ùt habet Philoſophus, non idem eſt terribile omnibus, ſed poteſt accidere, ut, quod eſt terribile uni, non ſit terribile alteri. Exempli causâ, quod eſt terribile fœminæ, vel puero, non eſt terribile viro. *Quædam mala ſunt, quæ fortis timeat.* L. 3. Eth. C. 7.

Quas porro metuat, duplici in ordine reperiuntur; nam quædam vires humanas exsuperant, aut certè cujusvis proprias, ùt Tonantis fulmina, eluviones marium, telluris concussiones, quæ, quia devinci ab homine nequeunt, qui ea non metuet, non quidem Fortis dici poterit, sed dicetur insanus. Aliæ verò, quas timere honestum, & non timere turpe est, eæ sunt, quæ infamiam ferunt. Atque has, qui metuit, cùm propudiosæ sint, modestus, ac verecundus, qui verò non timet, impudens dicitur, nec nisi abusivè ob ementitam rei arduæ similitudinem Fortis appellabitur. Quæ tamen proprio scelere veniunt, turpes magis, ac metuendæ Solicitiùs sunt; nec enim infame magis ullum est malum, quàm quod justum.

Quædam quæ contemnat; quædam quæ aggrediatur, aut sustineat.

108. Jam verò, quæ Fortis contemnat, hæc ejus viribus inferiora sunt, quæque vincere non sit gloria, & à quibus vinci sit turpe. Itaque supereſt, ut quæ mala, ac ardua passim homini in vita occurrunt, ac quæ honestum est subire, in ea feratur Fortitudo; & sanè vir aliqua saltem ratione Fortis etiam audit, qui fortunæ injurias, & Cognatorum fata ferre novit, aut amicum ab injuria vindicare. Ad Virtutem quippe Fortitudinis pertinet, ut Voluntatem hominis tueatur, ne hæc retrahatur à bono Rationis propter timorem mali corporalis, ùt ajunt, quemadmodum jam constat ex nuper dictis. Oportet autem bonum Rationis firmiter tenere

Hoc. Art. §. 1.

con-

contra quodcunque malum; quia nullum bonum corporale, æquivalet bono Rationis; ùt discurrit Magnus Aquinas. 2. 2. Q. 123. A. 4. in C.

§. 4.

Circa quæ potissimùm ardua versetur Fortitudo.

109. IN his tamen non dicetur homo Fortis propriè, & simpliciter, sed duntaxat, ùt loquuntur, secundùm quid. Ad rationem etenim Virtutis pertinet, ut respiciat ultimum; & ideo oportet, ut Fortitudo animi dicatur, quæ Firmiter retinet Voluntatem hominis in bono Rationis contra maxima mala; præterquam quòd, qui stat Firmus contra majora, consequens, ut stet Firmus contra minora, sed non vice versa. Maximè autem terribile inter omnia corporalia mala est Mors, quæ tollit omnia corporalia bona; & ideo Virtus Fortitudinis maximè est circa Timores periculorum Mortis. *Sed Fortitudo maximè est circa pericula mortis.* S. Th. loc. cit.

110. Sed quia Fortitudo Virtus est, ad cujus rationem pertinet, simpliciter ad bonum tendere, consequens est, ut, dum Fortis pericula Mortis non refugit, id efficiat propter aliquod bonum; cùm itaque pericula Mortis, quæ est ex ægritudine, vel ex tempestate maris, vel ex incursu latronum, vel siquæ sunt ejusmodi, passim *Eáque bellica.* S. Th. Loc. cit. A. 5. in C.

non videantur alicui directè imminere ex hoc, quòd persequatur aliquod bonum, ideo in iis, quanquam esse possit, tamen non ita elucet Fortitudo. Ergo versatur ea præcipuè circa Mortem pulcherrimam, & honestissimam, qualis est, quæ subitur in bello pro patria; quippe quæ immineat homini directè propter aliquod bonum, in quantum videlicet defendit bonum commune per justum bellum.

Maurus in Arist. L. 3. Eth. C. 6.

Ideóque leges Civitatum, & Gentium, quæ statuerunt honores, & præmia viris Fortibus, id genus honores, ac præmia decreverunt illis, qui audacter, & impavidè subeunt pericula bellica, rati, hæc pericula esse materiam propriam Fortitudinis.

Quanquam & in privatis discriminibus ea habeat locum.

S. Th. Loc. cit.

111. Quanquam potest bellum justum sumi dupliciter. Uno modo Generale, sicut cùm aliqui decertant in acie. Alio modo Particulare; puta, cùm aliquis Judex, vel etiam privata persona non recedit à justo judicio timore gladii imminentis, vel cujuscunque periculi, etiamsi sit mortiferum. Pertinet ergo ad Fortitudinem, Firmitatem animi præbere contra pericula Mortis, non solùm quæ imminent in bello communi, sed etiam quæ imminent in particulari impugnatione, quæ communi nomine bellum aliquod dici potest. Unde tandem Fortitudo propriè non solùm est, circa pericula Mortis, quæ est in bello, sed & circa pericula cujuscunque alterius Mortis Fortis; præsertim

tim quia & cujuſcunque Mortis homo poteſt periculum ſubire propter Virtutem; puta, cùm aliquis non refugit propter timorem mortiferæ luis amico ægro obſequia impendere; vel cùm non refugit propter timorem naufragii, vel latronum iter ſuſcipere ad aliquod pium negotium perſequendum.

112. Poſtremo ex his concludemus, Mortem in Fidei veræ teſtimonium obitam, quod Martyrium vocant, actum eſſe Fortitudinis nobiliſſimum; quippe ubi & bonum, pro quo decertatur, præſtantiſſimum eſt, nempe Juſtitia, ac Fidei Veritas, & exercetur actus Fortitudinis potiſſimus, qui eſt ſuſtinere; & obverſantur tum ex ſeſe terribilia, tum ſæpè ex iis, quæ circumſtant, terribiliſſima Mortis pericula. Eſt verò certamen iſtud pro Fide ſuſceptum aliquod etiam bellum, ſcilicet privatum; unde de iis, qui in eo vitam poſuerunt, legit Eccleſia; Fortes facti ſunt in bello.

Martyrum eſt nobiliſſimus Fortitudinis Actus.

S. Th. 2. 2. Q. 124. A. 2. in C.

ARTICULUS III.

De Modo operandi viri Fortis.

JAm autem virum Fortem, ſive ejus agendi Modum inſpiciamus. Ubi explicandum, an Fortis Timeat; tum an in ſuo actu utatur Ira; vel utrum in illo De-

Delectetur; ac denique an Fortitudo maximè se prodat in repentinis.

§. 1.

An Fortis Timeat.

Fortis sentit Timorem quidem: sed ùt oportet.

113. IGitur occurrentibus terribilibus vir Fortis erit quidem Impavidus, sed ùt homo; hoc est, non excludet à se omnem Timorem, ùt dixerunt Stoici; hoc enim impossibile est homini; sed Timebit, ùt oportet, atque ùt dictat Ratio. Tolerabit, ac subibit pericula gratiâ Honestatis. Potest enim homo Timere terribilia, vel plùs quàm oportet, vel minùs quàm oportet; potest etiam peccare Timendo, quæ non oportet, aut non quemadmodum oportet, aut non quando oportet; quibus itidem Modis potest peccare Audendo.

Maurus in Arist. L. 3. Eth. C. 7. Apud Aristotelem loc. cit.

Maximè ad aspectum periculi.

114. Ac ad aspectum quidem periculi Fortem cerneres velut Perculsum, & Hærentem; in ipso autem periculo Securissimum, ac sibi porro Constantem; sive, ùt Philosophus loquitur, Fortes in operibus ipsis Acres, ac Celeres, antea Quieti sunt. Cujus rei ratio hæc est. Periculum vir Fortis adit Prudens, & mente Sedata; istud enim scimus ad Virtutis operationem requiri; discriminis itaque dubiam sortem penitus percipit; unde tunc quidem Compescitur, & Metum etiam experitur, quem non rarò vultûs Pallor, ac

In ipso autem discrimine eva-

ac ſubinde quiſpiam etiam membrorum Tremor produnt. At verò inito diſcrimine, ipſaque in pugna, poſtquam Pavorem Virtute oppreſſit, concitatis ſpiritibus, non tam Periculum attendit ampliùs, quàm Honeſtum, Fortitudinéque videlicet agitur, totúſque fertur ad arduum devincendum. *neſcit Timor.*

§. 2.

An Fortis Delectetur ſuo actu.

115. JAm verò duplex eſt Delectatio, ùt infra explanabitur; una quidem corporis, quæ hujus tactum conſequitur; altera autem animæ, quæ conſequitur hujus, quam vocant apprehenſionem; & hæc propriè conſequitur opera Virtutum, quia in eis conſideratur bonum Rationis. Præcipuus verò Fortitudinis actus eſt, ſuſtinere aliqua triſtia, prout in anima apprehenduntur, ùt dum homo amittit vitam corporis, quam amat non ſolùm, in quantum eſt quoddam naturale bonum, ſed etiam, in quantum neceſſaria eſt ad opera Virtutum. Et iterum dum ſuſtinet aliqua dolorem afferentia ſecundùm tactum corporis, ùt vulnera, vel flagella. *Explicatur duplex Delectatio.* L. 6.

116. Igitur hinc quidem habet Fortis, *Fortis Delectatur de*

actu, & fine Virtutis; Quamvis dolere possit de morte exantlanda, aut cruciatibus.

tis, unde Delectetur in anima; scilicet de ipso actu Virtutis, & de ejus Fine; inde verò habet pariter, unde Doleat itidem in anima, dum considerat amissionem propriæ vitæ, aut cruciatus futuros. Ex quo erat ea Fortis Eleazari vox in tormentis: duros corporis sustines dolores: secundùm animam verò propter timorem tutum libenter hæc patior. Cùm autem corporis Cruciatus sæpe impediat, ne sentiatur Delectatio animæ, facit tamen Virtus Fortitudinis, ut Ratio non absorbeatur à doloribus; ac tristitiam animæ superat Delectatio Virtutis, in quantum bonum Virtutis præfert corporis vitæ, & quibuscunque ad eam pertinentibus: unde ait Philosophus: à Forti non requiri, ut Delectetur quasi Delectationem sentiens, sed sufficere, quòd non tristetur.

S. Th. 2. 2. Q. 123. A. 8. in C.

2. Machab. 6.

L. 2. Eth. C. 3.

§. 3.

An Fortis utatur Ira in suo actu.

Assumit autem ad actum aggrediendi Iram Moderatam.

117. EX hoc autem ipso Fortis assumit Iram ad suum actum, non qualemcunque, sed Moderatam, ac porro eam, quam infra dicemus poni secundùm imperium Rationis. Sed tamen, cùm Fortitudo habeat duos actus; scilicet Sustinere, & Aggredi, ùt paulo antè dictum est; non assumitur Ira ad actum Sustinendi; quia hunc actum sola Ratio per se

S. Th. Loc. cit. A. 10. in C. Lib. 6. Hoc Cap. A. 2. §. 2.

Digitized by Google

se facit; sed ad actum Aggrediendi. Assumit autem Fortis ad hunc actum Iram; quia ad Iram pertinet insilire in rem contristantem, & ira sic directè cooperatur Fortitudini. Si quidam alii Affectus ad Fortitudinem concurrant, istud fit per accidens; vel quia sunt Causa Iræ, ùt subinde Tristtia; vel quia aliunde certis in casibus juvant ad Aggrediendum, ùt Concupiscentia, quam appellant; dum videlicet quis vult potiùs in pericula incidere, quàm cupitis voluptatibus carere.

§. 4.

An Fortitudo maximè se prodat in Repentinis.

118. IAm quandonam maximè eluceat Fortitudo, conspiciamus, an in Repentinis, vel in iis, quæ fiunt Meditatè. In operatione ergo Fortitudinis duo sunt consideranda; unum quidem, quantùm ad Electionem ipsius; & sic Fortitudo non est circa Repentina; eligit enim Fortis Præmeditari pericula, quæ possunt imminere, ut eis possit resistere, aut ea facilius ferre; unde ea est ex Tullio allata superiùs Definitio, qua Fortitudo dicitur Considerata periculorum Susceptio, & laborum Perpessio Et Gregorius; Minus, inquit, jacula feriunt, quæ prævidentur: & nos tolerabiliùs mundi

Fortitudo quoad actum Electionis non est circa Repentina.

S. Th. Loc. cit. A. 9. in C.

Hoc Cap. A. 1. §. 1.

Homil. 35. in Evang.

mundi mala ſuſcipimus, ſi contra hæc per Præſcientiæ clypeum munimur.

Sed quoad operationem in iis maximè manifeſtat habitum.

119. Aliud verò conſiderandum eſt in operatione Fortitudinis, quantùm ad Manifeſtationem ejusdem Habitûs; & ſic Fortitudo eſt maximè circa Repentina; quia ſecundùm Philoſophum, in Repentinis perieulis maximè manifeſtatur Fortitudinis Habitus. Habitus enim agit in modum Naturæ; Unde quòd aliquis abſque Præmeditatione facit ea, quæ ſunt Virtutis, cùm neceſſitas imminet propter Repentina pericula, hoc maximè indicat firmum, ac radicatum eſſe in anima Virtutis Habitum. Quanquam poſſit etiam aliquis, qui Habitu Fortitudinis caret, ex diuturna Præmeditatione animum ſuum contra pericula præparare; qua porro præparatione utitur vir Fortis, cùm tempus permittit.

ARTICULUS IV.

De Extremis Fortitudinis.

EXtrema Fortitudinis ſunt Ignavia, ſive, quod ajunt, Timiditas, aut Timor; Timoris Vacuitas, quam Intimiditatem appellaverunt; ac denique Audacia, ſeu Temeritas.

§. I.

Digitized by Google

§. I.

De Ignavia.

120. IGnavia igitur est Vitium excedens in Timendo; Timet, enim quod non oportet, vel quando non oportet, vel plus quàm oportet; est deficiens in audendo; nec enim audet aggredi, quando Ratio dictat, aut sicut dictat. Atque postremo hoc sensu propriè dicitur Ignavia, priore autem Timiditas, seu Timor. *Primum Extremum Fortitudinis est Ignavia, seu Timor.*

121. Nec tamen quivis Timor directè adversatur Fortitudini, sed videlicet Timor mortis; ac Timor communiter sumptus, non uni, sed variis Virtutibus opponi potest. Nimirum Timor ex amore procedit, ùt infra dicetur; nullus enim Timet, nisi contrarium ejus, quod amat; amor autem non determinatur ad aliquod genus Virtutis, vel Vitii; sed amor Virtutis includitur in qualibet Virtute; nam quivis præditus Virtute amat proprium bonum Virtutis; ac viciſſim amor inordinatus includitur in quolibet Peccato, sicut Avarus Timet amissionem pecuniæ, Intemperatus amissionem voluptatis, & sic de aliis. Sed Timor præcipuus est circa pericula mortis, ùt habet Philosophus. Et ideo talis Timoris inordinatio opponitur Fortitudini, quæ est circa pericula mortis. Unde dicitur Timiditas, ac porro *Potissimùm ille, qui est circa pericula.* S.Th. 2. 2. Q. 125. A. 2. in C. Lib. 6. L. 3. Eth. C. 6.

Ignavia potiſſimùm Fortitudini opponi.

§. 2.

De Timoris Vacuitate.

Alterum eſt Timoris Vacuitas. S. Th. 2. 2. Q. 126. A. 2. in C. Hoc Cap. A. 2. §. 1.

122. SEd illi opponitur quoque Timoris Vacuitas, ſeu ùt vocaverunt, Intimiditas. Fortitudo enim, ùt ſupra fuit expoſitum, eſt circa Timores, & Audacias. Omnis autem Virtus Moralis ponit modum Rationis in materia, circa quam eſt. Unde ad Fortitudinem pertinet Timor Moderatus ſecundùm Rationem, ut ſcilicet homo Timeat, quod oportet, & quando oportet, & ſimiliter de aliis. Hic autem modus Rationis corrumpi poteſt ſicut per Exceſſum, ita & per Defectum. Unde ſicut Timiditas opponitur Fortitudini per Exceſſum Timoris, in quantum ſcilicet homo Timet, quod non oportet, vel ſecundùm quod non oportet; ita etiam, quam dicunt, Intimiditas, ei opponitur per Defectum Timoris, in quantum ſcilicet aliquis non Timet, quod oportet Timere.

Cujus cauſæ afferuntur. Leſſ. de Virt. Card. L. 3. C. 1. Dubit. 6.

123. Provenire autem poteſt hoc Vitium ex triplici cauſa. Primò ex eo, quòd quis vitam ſuam minoris faciat, quàm oportet; qui enim aliquid parvi æſtimat, non multùm timet illud amittere, etiamſi periculo ſit expoſitum. Secundò ex Superbia;

Digitized by Google

bia; hæc enim facit, ut homo sibi præfidat, & alios contemnat, quasi ab illis lædi non possit. Tertiò ex Stoliditate. Sic quidam nulla pericula Timent, quia non concipiunt, quid sit mors, & quæ mortem sequantur. Cùm ergo Timoris Vacuitas ex specie sua corrumpat Medium Fortitudinis, & ideo Virtuti huic directè opponatur; secundùm suas causas tamen nihil prohibet, eam aliis Virtutibus opponi.

§. 3.

De Audacia.

124. JAm verò Audacia, seu Temeritas, hìc accipitur pro Excessu in Audendo, & Aggrediendo, cùm quis, ut malum imminens repellat, Aggreditur aliquid, quod non convenit. Cùm ergo omne Vitium, quod importat Immoderationem circa materiam alicujus Virtutis, opponatur illi Virtuti, sicut Immoderatum Moderato; ideo Audacia opponitur Fortitudini, éstque itidem ejus Extremum. *Tertium Audacia.*

125. Cæterùm tum Audaces, tum Timidi faciunt quædam, quæ videntur opera Fortitudinis, sed non sunt. Audax enim Aggreditur, & vult pericula. Sed quia in horum Aggressione non ducitur Judicio Rationis, sed Impetu turbulenti affectûs, ideo ante pericula præceps est ad illa Aggrediendum, in periculis verò deficit; *Tum Audaces, tum Timidi faciunt aliqua, quæ videntur opera Fortitudinis, sed non sunt.*

Hoc Cap. A. 3. §. 1.

quia Impetus affectûs vincitur à difficultate rei. E converso Fortis, ùt superiùs notatum est, quia Ratione movetur ad pericula subeunda, ideo ante periculum est quietus, in ipso autem periculo est fervidus in agendo. Timidus imitatur quadam ratione Fortem, cùm mortem eligit, & sibi consciscit ex amore, vel ad vitandam paupertatem, aut aliquod aliud molestum, ac triste. Verùm in morte sibi propter hæc consciscenda non est Fortis, sed Timidus. Proprium enim est Fortis, non fugere laboriosa, & molesta, sed constanter illa perpeti, ac subire, & mortem eligere non ad vitandas molestias, sed quia honestum est mori. Qui autem sibi mortem consciscunt, eligunt mortem, non quia est honesta, sed ad fugienda laboriosa, & molesta. Hic verò dicta de Fortitudine concludamus.

CAPUT IV.

De Temperantia.

TUm denique exponenda venit Temperantia, quæ ut penitiùs perspiciatur, consueto more dicendum, Quid ea sit, & quæ Objecta, ùt loquuntur habeat; subinde ejus Regula statuenda; ac tandem de ejus Extremis erit differendum.

AR-

ARTICULUS I.

Quid ſit Temperantia.

AFferenda hìc eſt Definitio Temperantiæ; & dicendum, an reliquæ Virtutes Morales ſint ea præſtantiores.

§. 1.

Affertur Definitio Temperantiæ.

126. IGitur Temperantiæ nomen dupliciter accipi poteſt. Primò ſecundùm Amplitudinem ſuæ Significationis. Et ſic Temperantia non eſt Virtus Specialis, ſed Generalis; quia nomen Temperantiæ ſignificat quamdam Temperiem, id eſt Moderationem, quam Ratio ponit in humanis operationibus, & affectibus, quod eſt commune omni Virtuti. Alio autem modo ſumitur Temperantia, ſecundùm quod refrænat Appetitum ab his, quæ maximè alliciunt hominem, & ſic eſt Virtus Specialis, utpote habens ſpecialem Materiam. *Temperantiæ nomen ſumitur vel latiùs, vel ſtrictiùs.* S. Th. 2. 2. Q. 141. A. 2. in C.

127. Dehac ergo ſic loquitur Tullius: Temperantia eſt Rationis in Libidinem, atque in alios non rectos Impetus animi Firma, & Moderata Dominatio. Si mavis autem, Temperantia eſt Virtus *Definitio Temperantiæ.* L. 2. de Juvent.

Moralis moderans affectus Appetitûs Concupiſcentis, qui verſantur circa Delectabilia Senſuum.

Ejúsque explicatio.

128. Nimirum ad Virtutem Moralem pertinet conſervatio boni Rationis contra affectus Rationi repugnantes. Motus autem affectuum animæ eſt duplex; unus quidem, quo Appetitus Senſitivus proſequitur Senſibilia, & quæ ſunt corporis bona; alius autem, quo refugit Senſibilia, & itidem quæ ſunt corporis mala. Poſtremos ergo hos motus moderatur Fortitudo, dum animum firmat circa Timores, & conſequenter etiam circa Audacias; priores autem illos Moderatur Temperantia, quæ debitos intra Fines cohibet Concupiſcentiam, & Delectationem, conſequenter autem etiam Triſtitias, quæ contingunt ex abſentia talium Delectationum.

An Bona Senſibilia ſemper repugnent Rationi. S. Th. loc. cit. A. 3. in C.

128. Cohibet, inquam; nam bona Senſibilia, & corporis ſecundùm ſuam ſpeciem, conſiderata, non repugnant Rationi, ſed potiùs ei ſerviunt ſicut inſtrumenta, quibus Ratio utitur ad conſervationem proprii Finis. Repugnant autem ei præcipuè, ſecundùm quod Appetitus ſenſitivus in ea tendit non ſecundùm Modum Rationis; & ideo ad Virtutem Moralem propriè pertinet ejus modi affectus Moderari.

§. 4.

Digitized by Google

§. 4.

An reliquæ Virtutes Morales ſint Temperantiâ præſtantiores.

129. EX his proin patet, Temperantiam ſedere in Appetitu Senſibili, quemadmodum jam initio fuit notatum. Et quidem eâ præſtantiores ſunt Virtutes reliquæ Morales, Juſtitia ſcilicet, & Fortitudo; nam bonum Multitudinis divinius eſt, quàm bonum Unius, ùt ait Philoſophus; & ideò quantò aliqua Virtus magis pertinet ad bonum Multitudinis, tantò melior eſt. Juſtitia autem, & Fortitudo magis pertinent ad bonum Multitudinis, quàm Temperantia; quia Juſtitia conſiſtit in communicationibus, quæ ſunt ad alterum; Fortitudo autem in periculis bellorum, quæ ſuſtinentur pro ſalute communi; Temperantia verò moderatur ſolùm concupiſcentias & delectationes eorum, quæ pertinent ad ipſum hominem. Attamen de Temperantia dicit Ambroſius, in ea maximè honeſti curam, decoris conſiderationem ſpectari, & quæri. Honeſtas ergo, & decor maximè attribuuntur Temperantiæ, non propter eminentiam proprii boni, ſed propter turpitudinem contrarii mali, à quo retrahit, in quantum ſcilicet Moderatur Delectationes, quæ ſunt nobis, & brutis communes.

In quo præſtet Temperantia.

L. 1. C. 2. §. 6.

L. 1. Eth. C. 2.

S. Th. Q. cit. A. 8. in C.

L. 1. off. C. 43.

ARTICULUS II.

De Objectis Temperantiæ.

Cùm ergo Temperantia ſit circa Delectationes Senſuum, hìc venit decidendum, an omnium, an autem præcipuè quorumdam, videlicet Tactûs, aut Guſtûs.

§. I.

An Temperantia præcipuè ſit circa Delectationes Tactûs.

Temperantia eſt maximè circa Delectationes Tactûs. S.Th. loc.cit. A.4. in C. Art.præced. §. I.

130. ESt proin Temperantia circa Concupiſcentias, & Delectationes, ſicut Fortitudo eſt circa Timores, & Audacias, ùt patet ex iis, quæ paulò antè dicta ſunt. Fortitudo autem eſt circa Timores, & Audacias reſpectu maximorum malorum, quibus natura ipſa extinguitur, quæ ſunt pericula mortis. Unde pariter Temperantiam oportet eſſe circa Concupiſcentias maximarum Delectationum. Et quia Delectatio conſequitur operationem connaturalem, tantò aliquæ Delectationes ſunt vehementiores, quantò conſequuntur operationes magis connaturales. Maximè autem naturales animalibus ſunt operationes, quibus conſervatur natura Individui per Cibum, & Potum, & natu-

ra

ra Speciei per opus ad id conveniens. Et ideo circa Delectationes Ciborum, & Potuum, & circa Delectationes Venereorum, eſt propriè Temperantia. Hujuſmodi autem Delectationes conſequuntur Senſum Tactûs. Unde Temperantia eſt maximè circa Delectationes Tactûs.

§. 2.

An Temperantia ſit circa Delectationes Guſtûs.

131. TAque circa præcipuas Delectationes, quæ maximè pertinent ad conſervationem vitæ humanæ vel in Specie, vel in Individuo, aliquid conſideratur primò, ac velut per ſe, aliquid ſecundariò. Primò quidem, ac per ſe conſideratur uſus Neceſſariorum, puta Cibi, & Potûs, quæ ſunt Neceſſaria ad conſervationem Individui, & ipſe uſus horum Neceſſariorum habet quamdam eſſentialem Delectationem adjunctam. Secundariò autem circa utrumque uſum conſideratur aliquid, quod facit ad hoc, ut uſus ſit magis Delectabilis, ſicut Sapor in Cibo, aut etiam Odor. Et ideo Temperantia eſt præcipuè circa Delectationem Tactûs, quæ per ſe conſequitur ipſum uſum Neceſſariarum rerum, quorum omnis uſus eſt in Tangendo. Circa Delectationes autem Guſtûs, vel Olfactûs, vel Viſûs eſt Temperantia duntaxat ſecundariò,

Circa Delectationes autem Guſtûs ſecundariò.

Digitized by Google

in quantum Sensibilia horum Sensuum conferunt ad Delectabilem usum rerum Necessariarum, quæ pertinent ad Tactum. Quia tamen Gustus propinquior est Tactui, quàm alii Sensus, ideo Temperantia magis est circa Gustum, quàm circa alios Sensus.

S. Th. ibidem ad 1.

L. 2. de anima Textu 28.

132. Ac tamen ipse usus Ciborum, & Delectatio essentialiter eum consequens, ad Tactum pertinent. Unde Philosophi sententiâ, Tactus est Sensus Alimenti; nutrimur enim Calido, & Frigido, Humido, & Sicco. Sed ad Gustum pertinet Discretio Saporum, qui conferunt ad Delectationem Alimenti, in quantum indicant hoc convenire.

§. 3.

An Temperantia sit circa Delectationes aliorum Sensuum.

Ac itidem secundariò circa Delectationes aliorum Sensuum.

133. VErùm Delectationes aliorum Sensuum quod attinet, aliter ex se habent in hominibus, & aliter in cæteris animalibus. In aliis enim animalibus ex cæteris Sensibus non existunt Delectationes, nisi in ordine ad Sensibilia Tactûs: sicut Leo Delectatur videns Cervum, aut ejus vocem audiens, propter Cibum. Homo autem Delectatur secundùm alios Sensus non solùm propter hoc, sed propter Convenientiam Sensibilium.

Et

Digitized by Google

Et ſic itidem circa Delectationes aliorum Senſuum, in quantum referuntur ad Delectationes Tactûs, eſt Temperantia, non primariò, & præcipuè, ſed ex Conſequenti. In quantum autem Senſibilia aliorum Senſuum ſunt Delectabilia propter ſui Convenientiam, ſicut cùm Delectamur amænô vocum, aut fidium concentu; iſta Delectatio non pertinet ad Conſervationem Naturæ; unde circa eam non adeo eſt Temperantia.

ARTICULUS III.

De Regula Temperantiæ.

DIcendum hìc quænam ſit regula Temperantiæ, & quomodo applicanda.

§. I.

Quænam ſit regula Temperantiæ.

134. REgula verò Temperantiæ ſecundùm præſentis vitæ Neceſſitatem ſumenda eſt. Bonum enim Virtutis Moralis præcipuè conſiſtit in ordine Rationis; ùt jam ſcimus; cùm bonum hominis ſit, ſecundùm Rationem eſſe, ùt habet Dionyſius, & jam nuper attulimus. Præcipuus autem ordo Rationis conſiſtit in hoc, quòd aliqua in Finem ordi-

Regula Temperantiæ eſt præſentis vitæ Neceſſitas. S. Th. loc. cit. A. 6. in C. Cap. 4. de Divin. nominibus.

ordinet, & in hoc ordine maximè consistit bonum Rationis. Nam bonum habet rationem Finis, & ipse Finis est Regula eorum, quæ sunt ad Finem. Omnia autem Delectabilia, quæ in usum hominis veniunt, ordinantur ad aliquam hujus vitæ Necessitatem, sicut ad Finem. Et ideo Temperantia accipit Necessitatem hujus vitæ, sicut Regulam Delectabilium, quibus utitur; ut scilicet tantùm eis utatur, quantum Necessitas vitæ requirit.

§. 2.

Quomodo sit applicanda Regula Temperantiæ.

Quæ tamen diversò modò accipitur;

S. Th. ibid. ad 2.

135. SEd Necessitas humanæ vitæ potest attendi dupliciter. Primò, in quantum dicitur Necessarium illud, sine quo res nullò modò potest esse, sicut cibus est Necessarius animali. Rursus verò, in quantum dicitur Necessarium illud, sine quo res non potest convenienter esse. Temperantia autem non solùm attendit primam Necessitatem, sed etiam secundam. Unde Philosophus dicit, à Temperante appeti Delectabilia vel propter Sanitatem, vel propter Bonam Habitudinem. Alia verò, quæ ad hoc non sunt Necessaria, possunt dupliciter se habere. Quædam enim sunt Impedimenta Sanitatis, vel Bonæ Habitudinis, & his Temperans

L. 3. Eth. C. 11.

rans nullò modò utitur; hoc enim eſſet peccatum contra Temperantiam. Quædam verò ſunt, quæ non ſunt his Impedimenta; & his moderatè utitur pro Loco, & Tempore, & Congruentia eorum, quibus convivit. Et ideo itidem Philoſophi ſententia eſt, etiam à Temperante appeti talia Delectabilia, quæ non ſunt Neceſſaria ad Sanitatem, vel ad Bonam Habitudinem, non Impedimento his exiſtentia. Loc. cit.

136. Cæterùm cùm Temperantia reſpiciat Neceſſitatem, quantum convenit vitæ; hìc non modò attenduntur, quæ conveniunt ſecundùm Corpus, ſed etiam quæ conveniunt ſecundùm res Externas, puta Divitias, & Officia, ac multò magis ſecundùm Honeſtatem; unde ait etiam Philoſophus, Temperantem in Delectabilibus, quibus utitur, non ſolùm conſiderare, ùt uon ſint Impedimento Sanitati, & Bono Habitudini Corporis, ſed etiam ut non ſint præter Bonum, id eſt contra Honeſtatem, & ſupra Facultatem Fortunarum; & id ipſum ait Auguſtinus; Temperamentum non ſolùm reſpicere Neceſſitatem hujus vitæ, ſed etiam Officiorum. *Et diverſa reſpicit.* S. Th. ibidem ad 3. Lib. de Moribus Eccleſ. C. 17.

ARTICULUS IV.

De Extremis Temperantiæ.

EXtrema Temperantiæ ſunt Stupor, ùt vocant; & Intemperan-

tia,

tia, quam dicunt Vitium Puerile. Hæc opponitur per Exceſſum, ille per Defectum.

§. 1.

De Stupore.

Quid ſit Stupor. S.Th.2.2. Q. 124. A. 1. in C.

137. STupor itaque, quem velut Senſuum Ignaviam diceres, ac non nulli vocaverunt Inſenſibilitatem, eſt Vitium quo quis adeo Delectationem averſatur, ut illius fugiendæ cauſâ prætermittat id, quod ad Naturæ Conſervationem eſt Neceſſarium. Enimverò omne illud, quod contrarium eſt Ordini Naturali, eſt Vitioſum. Natura autem Delectationem appoſuit Operationibus Neceſſariis ad vitam hominis, & ideò Naturalis Ordo requirit, ut homo in tantum hujusmodi Delectationibus utatur, quantum Neceſſarium eſt Saluti humanæ, vel quantum ad Conſervationem Individui, vel quantum ad Conſervationem ſpeciei. Siquis ergo in tantum Delectationem refugeret, ut prætermitteret ea, quæ ſunt Neceſſaria ad Conſervationem Naturæ, peccaret, quaſi Ordini Naturali repugnans.

In multis autem Laudabile, vel etiam Neceſſarium

138. Sciendum tamen ab hujusmodi Delectationibus conſequentibus id genus Operationes, quandoque Laudabile, vel etiam Neceſſarium eſſe, abſtinere propter aliquem Finem, ſicut propter Sanitatem Cor-

Corporalem aliqui abſtinent à quibusdam Delectationibus Ciborum, Potuum, & Venereorum; & etiam propter alicujus Officii Executionem; ſicut Athletas, & Milites Neceſſe eſt à multis Delectationibus abſtinere, ut Officium Proprium exequantur. Et ſimiliter Pœnitentes ad recuperandam Animæ Sanitatem Abſtinentiâ Delectabilium, quaſi quadam Diæta utuntur. Ac homines volentes Contemplationi, & rebus Divinis vacare, oportet ſe magis à Carnalibus Deſideriis abſtrahere. Nec quidquam horum ad Stuporis Vitium pertinet; quia ſunt ſecundùm Rationem Rectam.

eſt abſtinere à Delectationibus. Idem loc. cit.

§. 2.

De Intemperantia.

139. INtemperantia verò deſcribitur eſſe Exceſſus in appetendis, aut aſſummendis Delectationibus Senſuum; ùt cùm appetuntur, vel uſurpantur, quando non oportet, vel plus quàm oportet, vel non eo modo, quo oportet, vel quas non oportet. Ad hanc paſſim in plerisque eſt plus periculi, quàm ad Stuporem; quia natura ùt plurimùm inclinat potiùs ad Voluptates, quàm ab eis retrahat.

Quid ſit Intemperantia. Leſſ. de Virt. Card. L. 4. C. 1. Dubit. 3.

140. Eſt autem Intemperantia Vitium maximè probroſum, ac infame. Primò quidem

Ponitur Vitium maximè probroſum.

S.Th.2.2.Q. 142.A.4. in C. Psalm. 48.

quidem, quia maximè repugnat Excellentiæ hominis; est enim circa Delectationes communes nobis, & brutis. Unde in Sacris Paginis habetur: Homo, cùm in honore esset, non intellexit, comparatus est jumentis insipientibus, & similis factus est illis. Secundò quia maximè repugnat ejus Claritati, vel Pulchritudini, in quantum scilicet in Delectationibus, circa quas est Intemperans, minùs apparet de Lumine Rationis, ex qua est tota Claritas, & Pulchritudo Virtutis. Unde & Delectationes ejusmodi dicuntur maximè Serviles.

§. 3.

Cur Intemperantia dicatur Puerile Peccatum.

Dicitur Vitium Puerile, quia Intemperans habet Similitudinem cum Puero; S.Th. Ibidem. A.2. in C.

141. DIcitur autem Intemperantia Puerile Peccatum, non quòd istud Vitium Puerorum sit Proprium, sed quòd cum Pueri Conditionibus magnam habeat Similitudinem. Peccatum enim Intemperantiæ est Peccatum Superfluæ Concupiscentiæ, quæ assimilatur Puero quoad tria. Primò quidem quantum ad id, quod Uterque appetit. Sicut enim Puer, ita & Concupiscentia appetit aliquid turpe. Cujus ratio est, quia Pulchrum in rebus humanis attenditur, prout aliquid est ordinatum secundùm

Primò quantum ad id, quod appetunt;

dùm Rationem. Unde Sententiâ Tullii Pulchrum eſt, quod Conſentaneum eſt hominis Excellentiæ in eo, in quo natura ejus à reliquis animantibus differt. Puer autem non attendit ad Ordinem Rationis; & ſimiliter Concupiſcentia non audit Rationem, ùt ait Philoſophus. L. 1. Offic. Cap. de Temper. L. 7. Eth. C. 6.

142. Secundò conveniunt quantùm ad Eventum. Puer enim, ſi ſuæ voluntati dimittatur, creſcit in propria voluntate, unde in Sacris Litteris habetur: Equus indomitus evadit durus, & filius remiſſus evadit Præceps. Ita etiam Concupiſcentia, ſi ei ſatisfit, majus robur accipit. Hinc Auguſtinus dum Servitur Libidini, inquit, facta eſt Conſuetudo; & dum Conſuetudini non reſiſtitur, facta eſt Neceſſitas. *Secundò quoad Eventum.* L. 7. Confeſſ.

143. Tertiò quantùm ad Remedium, quod utrique præbetur. Puer enim emendatur per hoc, quod coërceatur. Unde dicitur itidem in Sacris Paginis: Noli ſubtrahere à Puero diſciplinam. Tu virgâ percuties eum, & animam ejus de inferno liberabis. Et ſimiliter dum Concupiſcentiæ reſiſtitur, reducitur ad debitum Honeſtatis Modum. Unde ait Philoſophus: quemadmodum Puerum oportet ſecundùm præceptum Pædagogi vivere, ſic & Concupiſcibile conſonare Rationi. *Tertiò quoad Remedium.* Prov. 23. L. 3. Eth. C. ult.

Hic verò Librum de Virtutibus Cardinalibus concludamus.

PHILOSOPHIA MORALIS.

LIBER III.

DE VIRTUTIBUS ANNEXIS JUSTITIÆ.

Cùm ergo Virtutes quatuor Cardinales, de quibus hucusque egimus, primæ sint, & principes, alias sibi habent annexas, ac velut subditas, quæ etiam partes earum Potentiales appellantur. Eæ autem Virtutes propriè dicuntur alteri ex illis præcipuis annexæ, quæ quidem cum ea in aliquo conveniunt, sed tamen in aliquo etiam deficiunt à perfecta ipsius ratione, ùt jam nuper est indicatum. Quæ spectant ad Prudentiam, allatæ itidem jam sunt; pauciores enim ponuntur & quæ dissertatione haud ita longâ indigeant; præterquam quòd per eas ferè ipsa Prudentia explicetur. Cæteræ superſunt exponendæ. Ergo ab iis, quæ referuntur ad Justitiam, initium facimus.

L. 2. C. 1. A. 2. Sect. 3. Loc. cit.

Quia verò Justitia ad alterum est, ùt ex dictis patet, omnes Virtutes, quæ ad alterum sunt, possunt ratione conveniențiæ

Lib. 2. C. 2. A. 2. §. 3.

tiæ Juſtitiæ annecti. Ratio autem Juſtitiæ in eo conſiſtit, ut alteri reddatur, quod illi debetur ſecundùm æqualitatem, quemadmodum etiam dictum eſt. Dupliciter ergo aliqua Virtus ad alterum exiſtens à ratione Juſtitiæ deficit; uno quidem modò, in quantum deficit à ratione æqualis; aliò autem modò, in quantum deficit à ratione debiti. Sunt enim quædam Virtutes, quæ debitum quidem alteri reddunt, ſed non poſſunt reddere æquale. Et primò quidem, quidquid ab homine DEO redditur, debitum eſt, non tamen poteſt eſſe æquale, ut ſic tantum homo ei reddat, quantum debet juxta illud Vatis Regii: Quid retribuam Domino pro omnibus, quæ retribuit mihi? Et ſecundùm hoc Juſtitiæ adjungitur Religio. Secundò Parentibus non poteſt ſecundùm æqualitatem compenſari, quod eis debetur; ùt patet per Philoſophum. Et ſic adjungitur Juſtitiæ Pietas. Tertiò non poteſt ſecundùm æquale præmium compenſari ab homine Virtus, ùt iterum habet Philoſophus. Et ſic adjungitur Juſtitiæ obſervantia.

Loc.cit. A.3. §. 1. & 2.

Pſal. 115.

Lib. 8. Eth. C. ult.

Lib. 4. Eth. C. 3.

A ratione autem debiti Juſtitiæ defectus poteſt attendi ſecundùm quod eſt duplex debitum, ſcilicet Morale, & Legale. Debitum Legale eſt, ad quod reddendum aliquis Lege adſtringitur, & tale debitum propriè attendit Juſtitia, Virtus primaria. Debitum autem Morale eſt, quod aliquis debet ex honeſtate Virtutis: Et quia debitum neceſſitatem importat,

Digitized by Google

ideo tale debitum habet duplicem gradum. Quoddam enim eſt ſic neceſſarium, ut ſine eo honeſtas morum conſervari non poſſit. Et hoc habet plus de ratione debiti. Poteſt autem hoc debitum attendi ex parte ipſius debentis, & ſic ad hoc debitum pertinet, ut homo ſe talem exhibeat alteri in verbis & factis, qualis eſt. Et ita adjungitur Juſtitiæ Veritas. Poteſt etiam attendi ex parte ejus, cui debetur; prout ſcilicet aliquis compenſat alteri ſecundùm ea, quæ fecit; quandoque quidem in bonis, & ſic adjungitur Juſtitiæ Gratia; quandoque autem in malis, & ſic adjungitur Juſtitiæ Vindicatio. Aliud verò debitum eſt neceſſarium, ſicut conferens ad majorem honeſtatem, ſine quo tamen honeſtas conſervari poteſt; quod quidem debitum attendit Liberalitas, ac Amicitia, ſeu, ùt etiam vocant, Affabilitas. Octo itaque univerſim ſunt Virtutes annexæ Juſtitiæ; de quibus proin modò diſputandum. His autem ad pleniſſimam Juſtitiæ cognitionem ſubditur Epiikia, ſeu Æquitas. Ac primò quidem agetur de Religione, tum de Reliquis Virtutibus, quæ non poſſunt reddere æquale; ſubinde de iis, quæ deficiunt à ratione debiti, poſtremò de Æquitate.

S. Th. 2, 2. Q. 80. A. 1. in C.

CA-

CAPUT I.

De Religione.

DE Religione primò dicendum, quid ea ſit; Tum ejus actus ſunt exponendi; Ac denique veniendum erit ad ejus Extrema.

ARTICULUS I.

Quid ſit Religio.

AFferenda hìc eſt Definitio Religionis; & Virtutis hujus præſtantia explicanda.

§. 1.

Affertur Definitio Religionis.

1. REligionis nomen à variis porrò ex varia origine deducitur. Aliqui à relegendo deſumunt; ùt vult Iſidorus ex Cicerone; quòd ea, quæ ad cultum Divinum pertinent, ſæpe animo ſint revolvenda. Alii cum Auguſtino Religionem deducunt à reeligendo; quòd per eam Deum, quem per peccatum rejecimus, reeligamus. Alii ùt Lactantius habet, eam à religando vocant, quòd DEO

Religionis nomen ex varia origine deducitur à variis.

Lib. 10. Etym. C. 17.

Lib. 10. de civit. Dei. C. 4.

Digitized by Google

Lib. 4 de Divin. Just c. 28. Lib. 1. Retract. C. 13. *Definitio Religionis.* Apud Lessium De Virt. Card. L. 2. C. 36. Dubit. 1. Loc. cit.

nos adstringat, & alliget. Hánque originem indicat etiam Augustinus, videtúrque ea nominis ac rei maximè consentanea. Unde unde autem deriveturReligionis nomen; ea definitur ab Augustino ex Ciceróne, esse Virtus, quæ superioris cujusdam naturæ, quam Divinam vocant, cultum, cæremoniámque affert. Lessius sic habet: Religio est Virtus, quæ debitum cultum DEO, tanquam primo rerum omnium principio exhibet. Quæ quidem in se plana sunt ac aperta.

§. 2.

De præstantia Virtutis Religionis.

Est itaque Religio Virtus. S. Th. 2. 2. Q. 81. A 2. in C. L. 1. C. 1. §. 1.

2. ESt ergo Religio Virtus. Virtus enim est, quæ facit bonum habentem, & opus ejus bonum reddit; ùt expositum est. Et ideo necesse est dicere, omnem actum bonum ad Virtutem pertinere. Manifestum est autem, quòd reddere debitum alicui habeat rationem boni; quia per hoc, quòd aliquis alicui debitum reddit, constituitur in proportione convenienti respectu ipsius, quasi ad ipsum convenienter ordinatus. Ordo autem ad rationem boni pertinet, ùt patet per Augustinum; cùm ergo ad Religionem pertineat reddere honorem debitum alicui, scilicet DEO, manifestum est, quòd Religio sit Virtus.

Lib. de natura boni C. 55.

3. Est

3. Est autem una specialisque Virtus. Una quidem; quia habitus distinguuntur secundùm diversam rationem objecti, ùt habet D. Thomas; ad Religionem autem pertinet exhibere reverentiam uni DEO secundùm rationem, in quantum scilicet est primum principium creationis, & gubernationis rerum. Specialis verò; quia cùm Virtus ordinetur ad bonum, ubi est specialis ratio boni, ibi oportet esse specialem Virtutem; vidimus autem bonum, ad quod ordinatur Religio, esse, exhibere DEO honorem debitum; Jam verò honor debetur alicui ratione excellentiæ; ae DEO competit singularis excellentia, in quantum omnia in infinitum transcendit secundùm omnimodum excessum; unde ei debetur specialis honor; Estque proin Religio, per quam hic honor exhibetur, specialis Virtus.

Eáque una & specialis. S. Th. ibid. A. 3. in C. & A. 4. in C. 1. 2. Q. 1. A. 3. in C.

4. Licèt autem Religio feratur in DEUM, ea tamen Virtus Theologica non est, sed duntaxat Moralis. quam in rem duo oportet considerari. Ac unum quidem est id, quod Religio DEO offert, cultus scilicet, & hoc se habet per modum Materiæ & Objecti ad Religionem. Alterum autem est id, cui affertur, scilicet DEUS, cui cultus exhibetur; non quidem, quòd actus, quibus colitur, ipsum Deum attingant, sicut cùm credimus DEO, credendo Deum attingimus; sed affertur DEO debitus cultus, in quantum actus quidam, quibus DEUS colitur; in DEI re-

Non quidem Theologica.

reverentiam sunt, putà sacrificia, & alia id genus. Unde DEUS non comparatur ad Virtutem Religionis sicut materia vel objectum, sed sicut Finis. Et ideo Religio non est Virtus Theologica, cujus objectum est ultimus Finis; sed Virtus Moralis, cujus esse est circa ea, quæ sunt ad Finem.

Sed tandem inter Morales præcipua.

Less. de Virt. Card. L. 2. C. 36. Dubit. 2.

5. Cæterùm ea inter Virtutes Morales est excellentissima tandem, Theologicisque affinis, ac primum post eas locum occupat; nam post Fidem, Spem, Charitatem nihil laudabilius est, quàm DEO debitum cultum offerre. Ac Virtus porro quæque eò est præstantior, quò propinquiùs attingit Deum: post Virtutes Theologicas autem Religio Deum propinquiùs attingit; cùm ea operetur quæ directè, & immediatè ordinantur in honorem Divinum. Nec obest, Justitiam alias inter Virtutes Morales dici præstantissimam, ut supra est expositum; nam id refertur in ordine ad cæteras Virtutes Cardinales, quibus condividitur, earúmque annexas; Religio autem annexa Justitiæ est, ac sub ea continetur. Quanquam Religio super ipsam cæteroquin Justitiam emineat, licèt hæc attingat Medium, illa autem ab eo deficiat; cùm non DEO reddat æquale. Nam ut Divus Thomas habet, laus Virtutis in voluntate consistit, non autem in potestate. Et ideo deficere ab æqualitate, quæ est Medium Justitiæ, propter defectum potestatis, non di-

L. 2. C. 2. A. 2. §. 4.

2. 2. Q. 81. A. 6. ad 1.

diminuit laudem Virtutis, si non fuerit defectus ex parte voluntatis; ut ponitur non esse in Religione.

ARTICULUS II.

De Actibus Religionis.

ACtus itaque Religionis sunt illi, Quibus debitum DEO cultum exhibemus. Ponuntur autem duplicis generis; alii interni, alii externi.

SECTIO I.

De Actibus internis Religionis.

ACtus interni Religionis sunt Devotio, & Oratio.

§. 1.

De Devotione.

6. DEvotio dicitur à devovendo; unde Devoti dicuntur, qui se ipsos quodam modò DEO devovent, ut ei se totos subdant. Atque olim etiam apud Gentiles devoti dicebantur, qui se ipsos Idolis devovebant pro salute sui exercitûs, sicut de duobus Deciis Titus Livius narrat. Unde Devotio nihil aliud esse

Quid sit Devotio. S.Th. 2.2. Q. 82. A. 1. in C.

Lib. 8. Dec. 1.

videtur, quàm voluntas quædam prom
Exod. 35. ptè tradendi se ad ea, quæ pertinent a
DEI famulatum. Quo sensu dicunt Sacr.
Litteræ, multitudinem Filiorum Isra
obtulisse mente promptissimâ, & devo
primitias Domino. Atque hac ration
accepta Devotio specialis est Actus Rel
gionis; quia voluntas promptè faciendi
quæ ad DEI servitium pertinent, est qui
Less. de Virt. dam specialis actus. Ac ista est propri
Card. L. 2. C. Devotionis significandi vis. Quanquar
37. Dubit. 1. subinde eam sumant non pro actu peculi
ri, sed pro conditione quadam actûs inte
ni; sicque Devotio nihil est aliud, quàr
promptitudo quædam & fervor affectú
ad cultum Divinum, Verbi Causâ, a
preces, aut ad vota exsolvenda.

Causa extrinseca Devotionis est DEUS.
S. Th. Loc. cit. A. 3. in C. Super Lucam C. 9.

7. Causâ autem Devotionis extrinse
ca & principalis est DEUS; de quo dici
Ambrosius: DEUS, quos dignatur, vo
cat, & quem vult, Religiosum facit: &
si voluisset, Samaritanos ex indevoti
devotos fecisset. Causam autem intrinse
cam ex parte nostra oportet esse Medita
tionem, seu Contemplationem. Est enim
ùt mox vidimus, Devotio quidam Vo
luntatis actus, ad hoc ut homo se prom
ptè tradat ad Divinum obsequium: Omni
autem actus voluntatis ex aliqua conside
ratione procedit; nam bonum intellectum
est objectum Voluntatis. Unde & Au
gustinus dicit, voluntatem oriri ex intelli
gentia. Necesse itaque est, Meditationem
esse Devotionis causam, & hominem per

Intrinseca autem est Meditatio, sive consideratio.

Lib. 14. de Trin. C. 3.

illam

illam ea concipere, quibus moveatur, ut tradat se Divino obsequio. Ad hoc autem inducit duplex consideratio. Una quidem, quæ est ex parte Divinæ bonitatis, & beneficiorum ipsius, secundùm illud Vatis Regii. Mihi adhærere DEO bonum est, & ponere in DEO spem meam. Et hæc consideratio excitat Dilectionem, quæ est prima Devotionis causa. Alia verò est ex parte hominis considerantis suos defectus, ex quibus indiget; ut DEO innitatur, secundùm illud itidem Regii Vatis: Levavi oculos meos in montes, unde veniet auxilium mihi. Auxilium meum à Domino, qui fecit cælum & terram. Et hæc consideratio excludit præsumptionem, per quam aliquis impeditur, ne DEO se subjiciat, dum suæ Virtuti innititur.

Tum bonitatis Divinæ;

Psal. 72.

Tum propria hominis indigentiæ.

Psal. 120.

8. Nec obest, Devotionem frequentermagis invenies in quibusdam simplicibus viris, & in fœmineo sexu, in quibus est contemplationis defectus; quàm in perspicacioribus, ac porro iis, qui aptiores sunt ad contemplationem; quia scientia, & quidquid aliud ad magnitudinem pertinet, occasio est, ut homo consideret de seipso: & ideo non totum se, ac integrè DEO tradat. Et inde fit, ut hujusmodi quandoque ex occasione Devotionem impediant. In simplicibus autem & mulieribus devotio abundat, elationem comprimendo. Si tamen scientiam, & quamcunque aliam perfectionem homo perfe-

Cur Sæpè in rudibus sit major Devotionis affectus, quàm in perspicacioribus.

S. Th. ibidem ad 3.

&c DEO ſubdat: ex hoc ipſo Devotio augetur.

Devotio per ſe parit ſpiritualem lætitiam.

S. Th. loc. cit. A. 4. in C.

9. Jam verò Devotio per ſe quidem ac primariò ſpiritualem lætitiam mentis efficit, ex conſequenti & per accidens triſtitiam. Videlicet dictum eſt, Devotionem ex duplici conſideratione procedere; primò ac præcipuè ex conſideratione Divinæ bonitatis; quia iſta conſideratio pertinet quaſi ad terminum motûs voluntatis tradentis ſe DEO. Et ex iſta conſideratione per ſe quidem ſequitur delectatio, ſecundùm illud:

Pſal. 76.

Memor fui DEI, & delectatus ſum.

Per accidens autem quandoque triſtitiam.

Sed per accidens conſideratio hæc triſtitiam quamdam efficit in his, qui nondum plenè DEO fruuntur: Secundum illud:

Pſal. 41.

Sitivit anima mea ad Deum vivum; tum ſubditur: Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte. Secundariò autem efficitur Devotio, ùt etiam paulò antè dictum eſt, ex conſideratione propriorum defectuum; atque hæc conſideratio pertinet ad terminum, à quo homo per motum voluntatis devotæ recedit, ut ſcilicet non in ſe ſiſtat, ſed DEO ſe ſubdat. Hæc autem conſideratio è converſo ſe habet ad primam; nam per ſe quidem nata eſt triſtitiam afferre recogitando proprios defectus; per accidens autem lætitiam, ſcilicet propter ſpem auxilii Divini adfuturi.

§. 2.

De Oratione.

10. ORatio porro, quam tersiùs Precationem appellant, à Ven. P. Canisio definitur esse, Pius nostræ Mentis affectus, quo petuntur fideliter, quæcunque sunt nobis, aut aliis salutaria. vel aliter, Oratio est Elevatio mentis in DEUM, per quam vel bona petimus, vel mala à nobis aliisque deprecamur. Quam in Definitionem coincidit illa Lessii: Oratio est desiderii coram DEO explicatio, ut aliquid ab ipso impetremus. Est ergo Oratio Actus potentiæ, qua intelligimus, non verò illius, qua appetimus; nam petitio est locutio quædam, qua desiderium nostrum explicamus; locutio autem est actus rationis; primùm interna; tum autem etiam externa, quæ ab interna procedit. Est etiam Oratio actus Religionis; cùm enim ad Religionem propriè pertineat, Reverentiam & cultum DEO exhibere, ùt expositum est, ideo omnia illa, per quæ reverentia DEO exhibetur; pertinent ad Religionem. Per Orationem autem homo DEO reverentiam exhibet, in quantum videlicet ei se subjicit, & profitetur orando, se eo indigere, sicut Authore suorum bonorum.

Quid sit Oratio.

Summ. Doct. Christ. C. 5.

L. 2. de Virt. Card. C. 37. Dubit. 11. Less. cit. loc.

S. Th. 2. 2. Q. 83. A. 3. in C. Priore Articulo §. 1.

11. Jam verò primò ad DEum, tum etiam ad Divos orationem fundimus. Quam

Fit Oratio primò ad DEum.

Quam in rem notandum. Orationem
S.Th. loc.cit. porrigi alicui dupliciter; unô modô, quasi
A.4. in C. per ejus impetrationem adimplendam. Primô quidem modô soli DEO orationem porrigimus; omnes enim Orationes nostræ ordinari debent ad gratiam & gloriam consequendam, quæ solus DEUS
Psal. 83. dat, juxta illud: Gratiam & gloriam da-
Tum etiam ad Sanctos. bit Dominus. Sed alterô modô orationem porrigimus Sanctis Angelis, & hominibus; non ut per eos DEUS preces nostras cognoscat, sed ut eorum precibus & meritis orationes nostræ sortiantur effectum. Et ideo dicitur in Sacris Paginis ascendisse fumus incensorum de oratio-
Apocal. 8. nibus Sanctorum de manu Angeli coram DEO. Et hoc etiam patet ex ipso modo, quo Ecclesia utitur in orando. Nam à Sancta Trinitate petimus, ut nostri misereatur: Ab aliis autem Sanctis quibuscunque, ut orent pro nobis.

Quanam sint determinatè petenda. 12. Num autem quædam determinatè petenda sint, decidere modò oportet.
S.Th.loc. cit. Ergo Socrates, ùt refert Valerius Max.
A.5. in C. nihil ultrà petendum à Diis immortalibus
L.7. C.2. arbitrabatur, quàm ut bona tribuerent; quia hi demum scirent, quid unicuique sit utile; nos autem id votis expetimus, quod non impetrâsse melius foret. Quæ quidem sententia aliqua ratione vera est, quantùm ad illa, quæ possunt malum eventum habere: quibus etiam homo potest malè & bene uti, ùt sunt divitiæ, quæ, quemadmodum ibidem dicitur, multis exitio

exitio fuêre; honores, qui complures perſumdederunt; regna quorum exitus ſæpe miſerabiles cernuntur; Splendida conjugia, quæ non nunquam funditus domos evertunt. Sunt tamen quædam bona, quibus homo malè uti non poteſt, quæ ſcilicet malum eventum habere non poſſunt. Hæc autem ſunt, quibus beati efficimur, & quibus beatitudinem meremur: quæ quidem Sancti orando abſolutè petunt, ſecundùm illud: Oſtende faciem tuam, & ſalvi erimus. Et iterum: Deduc me in ſemitam mandatorum tuorum. Pſal. 79. Pſal. 118.

13. Temporalia autem, ùt dicimus, bona, fortunæque quod attinet, huc facit, quod ſcribit Auguſtinus ad Probam de orando DEUM. Hoc licet orare, quod licet deſiderare. Temporalia autem licet deſiderare: non quidem primò & præcipuè, ut in eis finem conſtituamus, ſed ſicut quædam adminicula, quibus adjuvamur ad tendendum in beatitudinem; in quantum ſcilicet per ea vita corporalis ſuſtentatur, & ea nobis organicè deſerviunt ad actus virtutum, ùt etiam Philoſophus ait. Et ideo pro temporalibus obtinendis licet orare. Cùm autem non nobis modò, ſed etiam aliis ex charitate deſiderare bona debeamus, pro aliis quoque orare, & non tantùm pro nobis oportet; nec tantùm pro amicis ſed etiam pro inimicis, quando & ipſos ex charitate diligere tenemur. Cæterùm perfectiſſima

An etiam temporalia. S. Th. Loc. cit. A. 6. in C. Epiſt. 121. C. 12. Lib. 1. Eth. C. 8.

sima orandi formula est Oratio, quam à Christo accepimus septem petitionibus circumscriptam, ùt demonstrat Divus Aquinas.

Loc. cit. A. 9.

Qualis debeat esse Oratio.

S. Th. Loc. cit. A. 12. in C.

14. Jam verò communem, quam vocant, ac publicam precationem oportet esse vocalem, quò innotescat toti populo pro quo profertur. Privatam autem & singularem cujusque sive pro se, sive pro aliis orantis, necesse non est poni vocalem. Potest tamen esse talis vel ad excitandam devotionem; quia per exteriora signa seu vocum, seu etiam aliquorum factorum, movetur mens hominis secundùm apprehensionem ac inde etiam secundùm affectum; vel ut homo serviat DEO non solùm mente, sed etiam corpore; vel denique ex spirituali gaudio, vehementique affectione ab anima in corpus redundante. Porro Oratio, quantum attinet ad ejus causam, quæ est quoddam charitatis desiderium, perpetua esse debet; & huc forsitan refertur illud: Oportet semper orare & nunquam deficere; quantum verò attinet ad propriam ejus rationem, tamdiu durare debet, quamdiu sine tædio fervori interni desiderii excitandi deservit.

Idem Loc. cit. A. 14. in C.

Luc. 18.

Qualis attentio requiratur ad Orationem.

S. Th. Q. cit. A. 13. in C.

15. Si autem quæratur, an cum attentione Orationem fieri oporteat; Quæstio hæc præcipuè locum habet in oratione vocali. Circa quam notandum, necessarium dici aliquid dupliciter. Uno modò per quod meliùs pervenitur ad finem:

nem: Et sic attentio Orationi absolutè necessaria est. Alio modo aliquid necessarium dicitur, sine quo res non potest consequi suum effectum. Est autem triplex effectus Orationis. Primus quidem communis omnibus actibus, Charitate informatis, quod est mereri. Et ad hunc effectum non ex necessitate requiritur, ut attentio toto Orationis decursu duret; sed vis primæ intentionis, qua aliquis accedit ad orandum, efficit; ut tota Oratio mereatur; quemadmodum in aliis actibus accidit, in quibus est meritum. Secundus effectus, Orationis, eique proprius, est impetrare, & ad hunc etiam effectum sufficit prima intentio, quam DEUS præcipuè attendit. Si autem prima intentio desit, Oratio nec meretur, nec impetrat. Illam enim Orationem DEUS non audit, cui ille, qui orat, non intendit, ùt ait Gregorius. Tertius autem effectus Orationis est, quem eo ipso tempore efficit, quo ea existit; scilicet quædam spiritualis refectio mentis. Et ad hoc necessaria est in Oratione attentio; ùt habet Divus Paulus: Si orem linguâ mens mea sine fructu est. Cæterùm triplex est attentio, quæ Orationi vocali potest adhiberi: Una quidem, qua attenditur ad verba, ne aliquis in eis erret: Secunda, qua attenditur ad sensum verborum: tertia, qua attenditur ad Finem Orationis, scilicet ad Deum, & ad rem, pro qua oratur, quæ quidem est maximè necessaria; & hanc etiam habere

Apud S. Th. loc. cit.

1. Corinth. 14.

possunt idiotæ. Et quandoque adeo abundat hæc intentio, qua mens fertur in Deum, ut etiam mens omnium aliorum obliviscatur, quemadmodum notat Hugo de S. Victore.

L. de modo orandi C. 2.

Quomodo noceat in Oratione Mentis evagatio.

16. Cæterùm siquis volens quidem, & ex proposito in Oratione mente evagetur, hoc peccatum est, & impedit Orationis fructum; videtur enim talis irridere DEum, sicut si homini loqueretur, & non attenderet ad ea, quæ ipse profert; Evagatio verò mentis, quæ fit præter propositum, Orationis fructum non tollit; cùm non sit libera. Unde sententia Basilii est: Divinum auxilium est implorandum non remissè, nec mente huc, vel illuc evagante; eoquòd talis non solùm non impetrabit, quod petit, sed etiam magis DEum irritabit. Si verò debilitatus à peccato fixè nequis orare, quantumcunque potes teipsum cohibeas, & DEUS ignoscit, eòquòd non ex negligentia, sed ex fragilitate, non potes, ùt oportet, assistere coram eo.

In Serm. de orando DEum.

SECTIO II.

De Actibus externis Religionis.

EX Actibus externis unus est per quem aliquis suum corpus ad DEum venerandum exhibet, nimirum Adoratio; alii sunt, quibus aliquid de rebus externis DEO offer-

offertur; & alii denique, quibus aliquid Divinum ab homine assumitur.

§. 1.

De Adoratione.

17. ADorationem, si Lessio fides, velut adosculationem dictam volunt; solebant enim antiqui venerari homines & Deos, osculando genua, vel caput, vel humeros. Cæterùm illa si universim sumatur, significat cultum quemlibet honorarium, sive is Religiosus sit, sive politicus. Igitur Adoratio subinde honorem dicit, qui tribuitur Angelis; unde Abraham adoravit in terram Angelos; subinde autem eum etiam honorem, qui tribuitur præstantibus quibusdam hominibus: ùt Davidi obviam progressa inclinavit se Bethsabee, & adoravit Regem. At frequentiùs reverentiam indicat, quæ exhibetur DEO. Atque sic Mardochæus noluit adorare Aman, timens, ne honorem DEI transferret ad hominem; ac etiam Divus Joannes prohibitus est adorare Angelum. Propriè igitur Adoratio est honor externo corporis Gestu exhibitus: ùt, dum genu flectitur, detegitur caput, incurvatur corpus, vel in terram prosternitur.

Quid sit Adoratio.

De Virt. Card. L. 2. C. 38. Dubit. 1.

Genesis 18.

1. Reg. 1.

Esther 13.

Apoc. ultim.

18. Quia autem duplici ex natura compositi sumus, intellectuali scilicet & sensibili; duplicem quoque, DEO maximè

DEum autem corpore & mente adoramus.

S.Th. 2. 2. Q. 84. A. 2. in C.

ximè adorationem offerimus, nimirum ſpiritualem, quæ conſiſtit in interiori mentis devotione: & corporalem, quæ conſiſtit in exteriori Corporis humili geſtu. Et quia in omnibus Actibus, quibus DEum colimus, id, quod eſt exterius, refertur ad id, quod eſt interius ſicut ad magis præcipuum; ideo ipſa exterior Adoratio fit propter interiorem; ut videlicet per ſigna humilia, quæ corpore exhibemus, excitetur noſter affectus ad ſubjiciendum ſe DEO, quia à natura ſumus ita comparati, ut per ea, quæ ſenſibus percipimus, ad ea procedamus, quæ percipiuntur intellectu.

§. 2.

De actibus externis Religionis, quibus aliquid de rebus itidem externis DEO offertur.

Sacrificium.
Leſſ. de Virt. Card. L. 2. C. 38. Dubit. 2.

19. ACtus porro externi Religionis, quibus aliquid de rebus externis DEO offertur, vel ſunt tales, quibus aliquid DEO largimur ſcilicet Sacrificium, Oblatio, Primitiæ, Decimæ; vel actus ille, quo aliquid DEO promittimus, nimirum Votum. Sacrificium ergo deſcribitur, Oblatio rei ſenſibilis à Legitimo Miniſtro facta DEO per realem immutationem ad teſtandum ſupremum illius dominium & noſtram ſubjectionem. Offer-

fertur ſoli DEO; quippe qui ſolus ſit noſter ſupremus Dominus, universique Conditor. Obiationis nomine univerſim ea omnia ſignificantur, quæ DEO, vel intuitu DEI offeruntur Eccleſiis, aut Eccleſiæ Miniſtris. Primitias verò dicimus primos agrorum, arborumque fructus, ac Decimas nuncupamus decimam partem fructuum & lucrorum juſtè acquiſitorum. quæ omnia qua ratione pendi debeant, exponunt Theologi cum Jurisperitis. Votum denique definiunt deliberatam promiſſionem DEO factam de meliori bono.

Oblatio. P. Pichler, Candid. Jurispr. Lib. 3. Tit. 30.

Primitiæ.

Decimæ.

Votum. Idem ibidem Tit. 34.

§. 3.

De actibus externis Religionis, quibus aliquid Divinum ab homine aſſumitur.

20. Id genus actus ſunt Juramentum, Adjuratio, Invocatio. Juramentum vocatur à Jure; unde Latini paſſim Jusjurandum dicunt. Eſt autem Jusjurandum Invocatio divini Nominis in teſtimonium, Seu eſt actus Latriæ, quo DEUS, vel potiùs Divina veracitas, invocatur in teſtem ad faciendam fidem, vel ad firmandam promiſſionem. Adjuratio eſt rei ſacræ interpoſitio ad permovendum alterum. Unde adjurare nihil eſt aliud, niſi creaturam aliquam Divini nominis, aut alterius cujuspiam rei, in-

Juramentum. Idem ib. dem L. 2. Tit. 24.

Adjuratio.

terpositione ad aliquid agendum vel omittendum impellere. Quo quidem impellendi genere adversùs hominem eum rogando, si superior sit, aut illi imperando, si inferior; Adversùs Genium malum eum propulsando, & à nocumentis homini inferendis deterrendo: adversùs creaturam rationis & judicii expertem, quatenus à DEO agitur & movetur, per deprecationem, quatenus verò à stygiis Spiritibus agitatur, per compulsionem uti solemus. Invocatio denique fit Divini nominis per ejus laudem, aut per precationem.

Invocatio.

ARTICULUS III.

De Extremis Religionis.

EXtrema Religioni opposita itidem fiunt quædam velut per excessum, alia autem velut per defectum.

§. I.

De Extremis Religionis per excessum.

21. EXtrema Religioni opposita per excessum uno superstitionis nomine comprehenduntur; quamquam superstitio ipsa sub se vitiosum DEI cultum contineat, Idololatriam, ut appellanti

lant; Divinationem, & vanam Obſervationem. Superſtitio itaque dicta eſt vel ex eo, quod homines nimii erant in precando & immolando, ut Liberos ſibi relinquerent ſuperſtites, ùt vult Cicero; Vel quòd relictis veteribus *D*iis colerent ſuperſtitem ſuorum Majorum memoriam, ùt placet Lactantio; Vel certè, quòd homines nimiùm timerent iram Deorum ſupernè impendentem, & quaſi ſuperſtantem, ùt vult Servius. Eſt autem univerſim Superſtitio vitium Religioni contrarium, quo *D*EO illegitimus, vel creaturæ divinus cultus tribuitur. Vitiatur porro *D*EI cultus vel ſuperfluitate, vel pravitate; ſuperfluitate quidem, ſi ad *D*EUM colendum, quod neque ad ipſius gloriam, neque ad corpus, animúmve ſuo Creatori ſubjiciendum *D*EI aut Eccleſiæ ordinatione pertinet, aſſumatur; pravitate verò, ſi externa ceremonia falſitatis aliquid contineat. Idololatriæ nomine ſignificatur omnis cultus falſorum Deorum, ùt Dæmonum, quos dicimus, Solis, Lunæ, Siderum, aliorúmque id genus. Tametſi enim hæc propriè Idola non ſint, tamen ab Antiquis plerumque non niſi in Idolis colebantur. Itaque omnis cultus, quo creatura inſtar DEI colitur, Idololatria appellatur. Divinatio ponitur, quando quis ope vel diſciplina Dæmonis de aliquo occulto, quod humano modo cognoſcere non poteſt, inquirit. Tandem vanæ obſervationes dicuntur, cùm qui rebus

L. 2. De natura Deorum.

L. 4. Divinar. Inſtit. C. 28.

In 8. Æneidos.

S. Th. 2. 2. Q. 92. & ſeq.

Idolatria. Leſſ. loc. cit. Dubit. 2.

Divinatio. Ibidem Dubit. 5.

Vana Obſervatio.

rebus utitur ad effectus assequendos, pre creandos, vel prænuntiandos, quorum i læ res neque causæ sunt, neque legitim secundùm Divinam vel naturalem inst tutionem signa.

§. 2.

De Extremis Religionis per defectum.

22. EX extremis Religionis per defe ctum aliqua pertinent ad con temptum DEI; suntque Tentatio DEI, ù vocant, ac Perjurium; aliqua ad contem ptum rerum Sacrarum, videlicet Sacrile gium, ac quam appellant Simoniam

Tentatio DEI. Less. Lib. cit. C. 45. Dubit. 1.

Tentatio DEI est, quando quis absque ju sta causa aliquid dicit, facitque ad capi endum experimentum divinæ Sapientiæ, Justitiæ, voluntatis, aut cujuscunque de mum illius Perfectionis.

Perjurium. Idem ibidem C. 42. Dubit. 14.

Perjurium verò dupliciter accipitur. Primò propriè pro Juramento, cui deest Veritas sive præsens, ùt si falsum sciens confirmet; sive futura, ùt si fidem datam, & Juramento confir. matam sine justa causa non servet. Secundò ac universim pro omni Juramento, cui una ex tribus istis conditionibus deest, nimirum sive Justitia, sive Judicium, sive Veritas.

Sacrilegium. Idem ibidem C. 45. Dub. 2.

Sacrilegium dicitur à sacris legendis, id est surfurandis; ac propriè accipitur pro violatione rei sacræ, sive

ſive pro injuria, & irreverentia, quæ ſit DEO indigna tractatione rei ſacræ. Simonia denique, ùt definiunt, eſt ſtudioſa voluntas emendi, vel vendendi pretio temporali aliquid ſpirituale, vel ſpirituali annexum. *Simonia.* Idem ibidem C. 35. Dub. 1. Ex Gloſſa.

CAPUT II.

De reliquis Virtutibus Juſtitiæ annexis, quæ non poſſunt reddere æquale.

RElIquæ itaque Virtutes Juſtitiæ annexæ, quæ non poſſunt reddere æquale, ſunt Pietas ac Obſervantia.

ARTICULUS I.

De Pietate.

DE Pietate primò exponendum, quid ea ſit, tum in quos feratur; ac denique eius debitum explicandum.

§. I.

Quid ſit Pietas.

23. PIetatis nomen tripliciter accipitur, ùt ex Divo Auguſtino notat, *Definitio Pietatis.* De Virt.

Card. L. 2. C. 45. C. 46. Dubit. 1.

notat Leſſius. Primò ut idem ſignificet ac Religio; quo ſenſu perinde eſt, pium eſſe, ac religioſum, ſeu Divino cultui addictum; cúmque omni opere bono DEUS dicatur coli, inde paſſim omne opus bonum dicitur opus Pietatis. Secundò pro Miſericordia, ſeu benigno affectu, præſertim erga Filios opis paternæ egentes; quo modo Pietas ſæpe tribuitur DEO. Tertiò pro ſpeciali Virtute, qua colimus Parentes; atque hæc propriè eſt Pietas, definiturque à Tullio eſſe Virtus, per quam ſangine junctis, patriæque benevolis officium, & diligens tribuitur cultus.

Lib. 2. De Invent.

§. 2.

In quos feratur Pietas.

Pietas fertur primò in Parentes.

24. ITaque Pietas primò, ac præcipuè reſpicit Parentes; quia hi poſt DEum ſunt præcipui Authores ortûs & educationis. Secundò autem Patriam; quia etiam Patria aliquo modo eſt principium ortûs, tum quia Parentes fovet, tum quia opportuna ad ortum & educationem ſuggerit. Tertiò Conſanguineos; non quòd illi ſint ortûs principium, ſed quia in illis quadam ratione nobis Parentes referuntur, cùm utrique eadem origine ſint prognati. Cæterùm in cultu Patriæ intelligitur cultus omnium Concivium, & omnium Patriæ amicorum.

Leſſ. loc. cit.

Tum Patriam

Ac Conſanguineos.

§. 3.

§. 3.

Quale ſit debitum Pietatis.

25. TUm Parentibus autem, tum etiam cæteris, in quos Pietas fertur, aliquid debetur dupliciter. Uno modo per ſe, alio modo per accidens. Per ſe quidem debetur eis, quod decet Patrem, in quantum Pater eſt: qui cùm ſit ſuperior, & Filii principium, debetur ei à Filio reverentia & obſequium. Per accidens autem aliquid debetur Patri, quod decet eum accipere ſecundùm aliquid, quod ei accidit, putà ut viſatur, ſi ſit æger, & ejus curationi intendatur; ut ſuſtentetur, ſi ſit pauper; & ſic de aliis hujusmodi, quæ omnia ſub debito obſequio continentur. Hinc ſententia Tullii eſt: Pietas exhibet & officium & cultum; ut officium referatur ad obſequium, cultus verò ad reverentiam & honorem.

Parentibus debetur aliquid per ſe; S. Th. 2. 2. Q. 101. A. 2. in C.

Vel per Accidens.

L. 2. de Invent.

26. Sed quid ſi Pietatis ac Religionis quædam officia ita concurrant, ut utraque ſimul ab aliquo non poſſint obſervari? Quam in rem Divo Thoma ſic habe. Dicendum, quòd Religio & Pietas ſint duæ Virtutes. Nulla autem virtus alteri contraria eſt aut repugnans; quia ſecundum Philoſophum bonum non eſt bono contrarium. Unde fieri nequit, ut Pietas

Quomodo Pietatis ac Religionis officia ſint conciliandа.

Loc. cit. A. 4. in C.

In Prædic. Cap. de oppoſitis.

& Religio se mutuò impediant, aut ut propter actum unius actus alterius excludatur. Cujuslibet enim Virtutis actus debitis circumstantiis limitatur, quas si prætereat, jam non erit Virtutis actus, sed vitii; unde ad Pietatem pertinet, officium & cultum Parentibus exhibere secundùm debitum modum: Non est autem debitus modus, ut plus homo tendat ad colendum Patrem, quàm ad colendum Deum. Sed ùt loquitur Ambrosius: necessitudini generis Divinæ Religionis Pietas antefertur. Si ergo cultus Parentum abstrahat nos à cultu DEI, jam non esset Pietatis, Parentum insistere cultui contra DEum. Unde Hieronimus dicit: Per calcatum perge Patrem, per calcatam perge Matrem, ad vexillum crucis evola: Summum genus pietatis est, in hac re fuisse crudelem. Et ideo in tali casu dimittenda sunt Officia Pietatis in Parentes propter Divinum Religionis cultum. Si verò exhibendo debita Officia Parentibus non abstrahamur à Divino cultu, hoc jam pertinebit ad Pietatem: & sic non oportebit propter Religionem Pietatem deserere Quemadmodum viciſſim si Parentibus nostra obsequia sint necessaria, ut sine his sustentari non possint, nec nos ad aliquid contra DEum inducant, non debemus intuitu Religionis eos deserere.

In Lucæ Cap. 12.

Epist. ad Heliodor.

ARTI-

ARTICULUS II.

De Obſervantia.

AGendum hic primùm de Obſervantia in ſeipſa ſpectata; Tunc de partibus Obſervantiæ.

SECTIO I.

De Obſervantia in ſe ſpectata.

EXponendum itidem, quid ſit obſervantia; Subinde an ſub Pietate contineatur; aut eâ ſit inferior.

§. 1.

Quid ſit Obſervantia.

27. POrro ſicut Pietas defert cultum Parentibus, quia ſunt authores vitæ, & educationis; ita Obſervantia omnibus Superioribus, quia ſunt authores noſtræ gubernationis; quicunque enim nos aliqua in re gubernat, aliquo cultu digni ſunt; & cultus eis ratione hujus eminentiæ conjunctæ cum beneficio gubernationis eſt debitus. Eſt igitur Obſervantia ſpecialis Virtus, per quam Perſonis in dignitate conſtitutis cultum & honorem exhibemus. Sive ùt Leſſius habet, *Definitio Obſervantiæ.* De Virtut. Cardin. Lib.

2.C.46. dubit. 2.

bet, Obſervantia eſt Virtus cultum deferens ſuperioribus, & aliis Perſonis excellentibus, quæ nos gubernant, vel gubernare ſunt idoneæ.

§. 2.

An Obſervantia ſub Pietate contineatur.

Obſervantia ſub Pietate continetur. S.Th.2. 2. Q. 102. A. 1. in C.

VIdelicet neceſſe eſt, ut eo modo per quendam ordinatum deſcenſum diſtinguantur Virtutes, ſicut excellentia Perſonarum, quibus eſt aliquid reddendum. Quemadmodum autem Pater ſingulari modo participat rationem principii, quæ universè reperitur in DEO; ita etiam Perſona, quæ quantum ad aliquid providentiam circa nos gerit, ſingulari modo parcipat proprietatem Patris; quia Pater eſt principium & educationis, & diſciplinæ, & omnium, quæ ad perfectionem humanæ vitæ pertinent; Perſona autem in dignitate conſtituta eſt ſicut principium gubernationis reſpectu aliquarum rerum; ſicut Princeps civitatis in rebus civilibus, Dux exercitûs in rebus bellicis, Magiſter in diſciplinis, ſícque deinceps in aliis. Unde etiam omnes tales Perſonæ Patres appellantur propter ſimilitudinem curæ; eiſque debetur Obſervantia. Exinde autem quemadmodum ſub Religione, per quam cultus tribuitur DEO, quadam ratione invenitur Pietas, per quam co-

Digitized by Google

coluntur Parentes; ita ſub Pietate invenitur Obſervantia, per quam cultus & honor exhibetur Perſonis in dignitate conſtitutis.

§. 3.

An Obſervantia Pietate ſit inferior.

28. POteſt autem Perſonis in dignitate conſtitutis aliquid exhiberi dupliciter; uno modo in ordine ad bonum commune; puta cùm aliquis eis ſervit in adminiſtratione Reipublicæ. Et hoc jam non pertinet ad Obſervantiam, ſed ad Pietatem, quæ cultum exhibet non ſolùm Patri, ſed etiam Patriæ. Alio modo exhibetur aliquid Perſonis in dignitate conſtitutis pertinens ſpecialiter ad propriam, & quæ perſonæ eſt, earum utilitatem, vel gloriam. Et hoc propriè pertinet ad Obſervantiam, ſecundùm quod hæc à Pietate diſtinguitur. Dum ergo comparatur Obſervantia ad Pietatem, attendi oportet diverſos ordines, ſive modos, quibus referuntur Perſonæ ad nos, & quos reſpicit utraque Virtus. Manifeſtum eſt autem Perſonas Parentum, ac porro Conſanguineorum, arctiùs nobis conjungi, quàm eas, quæ ſunt in dignitate conſtitutæ; magis enim ad ſubſtantiam pertinet generatio, & educatio, cujus prin-

Pietas præeminet Obſervantiæ.

S. Th. Loc. cit. A. 3. in C.

principium est Pater, quam exterior gubernatio, cujus principium sunt illi, qui in dignitate constituuntur. Et per hoc Pietas Observantiæ præeminet, in quantum cultum reddit Personis magis conjunctis, quibus magis obligamur.

SECTIO II.

De partibus Observantiæ.

PArtes Observantiæ sunt Dulia, ut loquuntur, ac Obedientia, cui sua etiam sunt Extrema.

§. I.

De Dulia.

Dulia accipitur aut in sensu latiori; S.Th.2.2. Q. 103.A.4. in C.

29. SEd Dulia potest accipi dupliciter. Uno modo communiter, prout exhibet reverentiam cuicunque homini ratione cujuscunque excellentiæ; & sic sub se continet Pietatem & Observantiam, & quamcunque hujusmodi Virtutem, quæ homini reverentiam exhibet. *Aut in strictiori.* Alio modo sumitur strictè, prout servus reverentiam exhibet Domino; nam Dulia servitus dicitur; atque de hac modò disputamus.

Definitio Dulia. S. Th. loc. cit. A.3. in C.

30. Est ergo Dulia propriè sumpta, Virtus Moralis, per quam homini similitudinem dominii participanti cultum exhibemus. Ea porro distincta est à Latria, per quam

quam DEO verum & plenum dominium obtinenti cultum & honorem deferimus. Quippe ubi alia eſt Ratio debiti, ibi neceſſe eſt aliam Virtutem, quæ debitum reddat, poni. Alia autem ratione debetur ſervitus DEO, & homini; ſicut & alia ratione dominium competit DEO & homini. Nam DEUS, ùt dicimus, plenum ac præcipuum dominium habet reſpectu totius & cujuslibet creaturæ, quæ & integrè ejus ſubjicitur poteſtati. Homo autem participat quandam ſimilitudinem Divini dominii, in quantum poteſtatem aliquam gerit in alium hominem, aliámve creaturam.

Potiſſimùm defertur Beatis.

31. Atque hoc ſenſu Dulia politicum etiam cultum inferre poteſt. Quanquàm paſſim Duliam modò eam dicamus, quæ cultum exhibet Beatis ob ſanctitatem, vel beatitudinis ſtatum. Tum hæc partem habet Hyperduliam, ſeu cultum, qui exhibetur creaturis, quæ habent ſpecialem affinitatem ad DEUM; ſicut Beatiſſimæ virgini, in quantum eſt Mater DEI.

Quid ſit Hyperdulia.

Cui debeatur honor.

32. Cæterùm cùm Dulia cultum & honorem deferat; honor univerſim nihil eſt aliud, quàm teſtificatio quædam de alicujus excellentia. Poteſt autem alicujus excellentia conſiderari non ſolùm per comparationem ad honorantem, ut ſcilicet ille, qui honoratur, ſit excellentior eo, qui honorat, ſed etiam ſecundùm ſe, vel per comparationem, ad aliquos alios. Et ſecundùm hoc honor ſemper debetur

S. Th. loc. cit. A. 2. in. C.

alicui propter quamdam excellentiam. Non enim est necesse, eum, qui honoratur, excellentiorem esse honorante, sed fortè quibusdam aliis, aut etiam ipso honorante, quantum ad aliquid, & non simpliciter.

Honor respectu Dei potest exhiberi Testimonio interno.

Idem Loc. cit. A. 1. in C.

Respectu hominum autem debet exhiberi externo.

33. Testimonium verò excellentiæ redditur vel DEO, vel hominibus. Si DEO quidem, testimonium internum, ac conscientiæ sufficit; nam DEUS corda inspicit; & ideo honor quoad DEUM potest consistere in solo interiori motu cordis, dum videlicet aliquis recogitat vel DEI excellentiam, vel etiam alterius hominis coram DEO. Sed quoad homines non potest testimonium ferri, nisi per aliqua signa exteriora, vel verborum; puta cùm aliquis ore pronuntiat excellentiam alicujus: vel factorum; puta dum quis se inclinat alteri, aut ei obviàm procedit: vel etiam rerum exteriorum, ùt dum mittuntur munera, eriguuntur statuæ, instituuntur imagines, aut sic in aliis ejusmodi.

§. 2.

De Obedientia.

Quid sit Obedientia.

Less. de Virt. Card. Lib. 2. C. 46. Dub. 4.

34. OBedientia porro duplici modo accipi potest. Primò latiùs pro omni opere Virtutis, quo impletur præceptum, etiamsi ea intentione non

non fiat, ùt præceptum impleatur. Atque sic Obedientia est Virtus generalis, cùm ad omnes Virtutes se extendat, quæ actum habent cadentem sub præceptum. Rursum autem strictiùs pro Virtute Morali, quæ expressè aliquid facit, quia præceptum est. Quæ propriè Obedientia dicitur, & Virtus est specialis. Quippe quæ etsi ad omnis rationis materiam extendere se possit, id tamen facit sub speciali ratione honesti; Videlicet quatenus opus ejus debitum est ratione præcepti.

35. Procedit autem Obedientia ex reverentia, quæ exhibet cultum, & honorem superiori. Et quantùm ad hoc sub diversis Virtutibus continetur, licèt, ùt mox vidimus, secundùm se considerata prout respicit rationem præcepti, sit una specialis Virtus. In quantùm ergo procedit ex reverentia erga eos, qui præsunt, continetur quodam modo sub Observantia; quam ob rem etiam ad hanc solet Morali in Philosophia reduci. In quantùm verò procedit ex reverentia DEI continetur sub Religione, & pertinet ad devotionem, quæ est Princeps Religionis actus. Unde secundùm hoc laudabilius est obedire DEO, quàm Sacrificium offerre. Ac universim etiam singularis est Obedientiæ præstantia. Unde Gregorius Magnus: Obedientia, inquit, sola Virtus est, quæ cæteras menti inserit, insertásque custodit. Videlicet, ùt addit Lessius, ex motivo Obedientiæ homo impellitur ad

Cur reducatur ad Observantiam. S.Th. 2.2. Q. 104. A. 3. ad 1. Lib. 3. 4.

De Virtut. Cardin. L. 2. C. 46. Dubit. 2.

officia & actus omnium Virtutum; per officia autem & actus omnium Virtutum acquiruntur Virtutes; ut etiam ſuperiùs eſt notatum.

Lib. 1. C. 6. §. 1.

Quibus obediendum. S. Th. loc. cit. A. 1. in C.

36. Cæterùm DEO quidem in omnibus, conſtantérque eſt obediendum; nam ſicut DEUS eſt primus motor omnium, quæ naturaliter moventur, ita eſt etiam primus motor omnium voluntatum. Itaque ſicut naturali neceſſitudine omnia naturalia ſubduntur moventi DEO; ita etiam quadam neceſſitate Juſtitiæ omnes voluntates tenentur obedire Divino Imperio. Cæteris autem Superioribus tenentur Subditi obedire iis duntaxat in rebus, in quibus hi illis ſubjiciuntur, & in quibus ipſi Superiores ſublimioris poteſtatis imperio non adverſantur, ut demonſtrat Divus Aquinas.

Loc. cit. A. 5. in C.

§. 3.

De extremis Obedientiæ.

Extrema Obedientiæ ponuntur. Obedientia in illicitis;

37. EXtrema ergo Obedientiæ ſumi itidem poſſunt vel per Exceſſum, vel per Defectum. Sed quod per Defectum eſt, propriè opponitur Obedientiæ; alterum fortaſſis minùs attendi ſolet ut oppoſitum. Eſt verò iſtud ea Obedientia, quæ præſtatur in illicitis. Prius porro vitium eſt, quo Præfecti legitimè imperantis præceptum contemnitur.

Hanc

Hanc vocaverunt Inobedientiam; & quemadmodum Obedientia ita etiam hæc duplex est; Universalis una, quæ omni in vitio intervenit, ubi aliquod præceptum violatur, tametsi tunc quidem non ita attendatur ad præceptum; Singularis altera, dum quis præceptum ex intentione violat, ut illud violet. *Ac potissimùm Inobedientia, ùt vocant.*

CAPUT III.

De Virtutibus Justitiæ annexis, quæ deficiunt à ratione debiti.

VIrtutes hæ, ùt vidimus, sunt quinque; nimirum Veritas, Gratia, Vindicatio, Liberalitas, Amicitia, sive ùt loquuntur, Affabilitas. *Ad initium hujus Lib.*

ARTICULUS I.

De Veritate.

EXponenda hic primùm est ipsa Veritatis natura; tum Virtutis ejus Extrema sunt explicanda.

Digitized by Google

SECTIO I.

De natura Veritatis.

Dici hic oportet, quid sit Veritas; subinde qua ratione ea spectet ad Justitiam; ac denique an ea declinet in minus.

§. 1.

Quid sit Veritas.

Veritas vel est objectum Virtutis; S. Th. 2. 2. Q. 109. A. 1. in C.

38. VEritas igitur dupliciter accipi potest. Uno modo prout aliquid dicitur verum; & sic Veritas non est Virtus, sed Objectum, vel Finis Virtutis. Sic enim accepta veritas non est habitus, qui est genus Virtutis; sed est æqualitas quædam intellectûs, vel signi, ad rem intellectam & signatam, vel etiam rei

Vel Virtus. ad suam regulam. Alio modo potest dici Veritas, qua aliquis verum dicit; atque inde appellatur Verax. Et talis Veritas, sive, ut etiam loquuntur veracitas, est Virtus; quia id ipsum, quod est dicere verum, est bonus actus. Virtus autem est, quæ bonum facit habentem, & opus ejus bonum reddit. Hæc igitur veritas, ut

L. 2. de invent. definit Tullius, virtus est, per quam immutata ea quæ sunt, aut fuerunt, aut futura sunt dicuntur. Sive est habitus inclinans

ad

ad dicendum verum. Ad hujus porro actum tria requiruntur; nimirum Voluntas dicendi verum, ſive edendi ſignum conforme menti; ipſa Locutio; & Significatio Mentis judicio conformis.

Eſt autem Virtus Moralis. S. Th. Loc. cit. A. 1. ad 1.

39. Eſt autem Veritas virtus Moralis; quia qui dicit verum profert aliqua ſigna conformia rebus, ſcilicet vel verba vel aliqua facta exteriora, aut quascunque res externas. Circa hujusmodi autem ſunt ſolæ Virtutes Morales, ad quas nimirum pertinet uſus externorum membrorum, ſecundùm quòd fit per imperium voluntatis. Unde Veritas quemadmodum reliquæ Virtutes Morales conſiſtit in Medio. Cæterùm in medio eſt inter ſuperfluum & diminutum dupliciter; uno modo ex parte objecti, alio modo ex parte actûs. Ex parte objecti quidem; quia verum ſecundùm ſuam rationem importat quamdam æqualitatem: æquale autem eſt medium inter majus & minus. Ex parte actûs autem tenet veritas medium, in quantum verum dicit, quando oportet & ſecundùm quod oportet.

Tenétque medium tum parte objecti; Tum ex parte actûs.

§. 2.
Qua ratione Veritas ſpectet ad Juſtitiam.

Spectat veritas ad Juſtitiam velut Virtus ſecundaria

40. JAm verò, quemadmodum etiam notavimus, ex hoc aliqua Virtus Juſtitiæ annectitur, velut ſecundaria pri-

ad primei palem. primariæ, quo partim quidem cum Justitia convenit, partim ab ejus perfecta ratione deficit. Veritas autem Virtus convenit quidem cum Justitia in duobus; uno nimirum modo, in quantum est ad alterum; nam quædam manifestare, quod ad Veritatem spectare diximus, est actus ad alterum. Et verò homo animal sociabile est, & naturaliter unus homo debet alteri id, sine quo Societas humana servari non potest. Non possent autem homines ad invicem convivere, nisi sibi invicem crederent, tanquam sibi invicem veritatem manifestantibus; & ideo etiam Veritas aliquo modo attendit æqualitatem debiti. Alio modo convenit Veritas cum Justitia in quantum Justitia æqualitatem quamdam in rebus constituit; & hoc etiam facit veritas; adæquat enim signa rebus. Deficit autem à propria ratione Justitiæ, quantum ad rationem debiti; non enim hæc Virtus attendit debitum Legale, quod attendit Justitia, sed potiùs debitum morale, quo scilicet ex honestate unus homo alteri debet Veritatem loqui. Spectat itaque Veritas ad Justitiam, ùt Virtus secundaria ad primariam.

S. Th. Loc. cit. A. 3. in C.

Init. hui. Lib.

§. 3.

An Veritas declinet in minus.

Per Veritatem homini licet minùs

41. Cùm ergo aliàs Veritas signa edat conformia rebus; quando

do quis de ſe ipſo loquitur, quærunt, an ipſi declinare liceat in minus? Sed declinare in minus à veritate contingit dupliciter. Uno modo non affirmando; puta cùm aliquis non affirmat totum bonum, quod in ſe eſt, ùt ſcientiam, vel ſanctitatem, aut aliquid hujusmodi; quod ſit ſine detrimento Veritatis; quia in majori etiam eſt minus. Et ſecundùm hoc Veritas declinat in minus; hoc enim, ùt Philoſophus dicit, videtur eſſe prudentius propter oneroſas ſuperabundantias. Homines enim, qui majora de ſeipſis dicunt, quam ſint, aliis evadunt oneri, quaſi alios velint excellere; qui verò minora de ſeipſis enuntiant, grati ſunt, quaſi demittant ſeſe, & moderentur. Alio modo poteſt aliquis declinare in minus negando, dum videlicet ſibi ineſſe negat, quod ineſt. Et ſic non pertinet ad Veritatem declinare in minus; quia per hoc incurreret falſum. At utrumque quidem horum, videlicet ſeu quis exiſtimet, aut jactet ſe habere, quod non habet; ſeu exiſtimet, aut dicat, ſe non habere quod habet, repugnat Veritati ſecundùm propriam ejus rationem; ſed primum illud magis ſecundùm rationem Prudentiæ, quam oportet ſalvari in omnibus Virtutibus; quia itidem illud periculoſius eſt, & oneroſius aliis.

boni de ſe dicere quàm in ſe ſit.

S.Th. loc.cit. A.4. in C.

Lib.4. Eth. C. 7.

Non tamen negando bonum ſibi ineſſe, quod ineſt.

SECTIO II.

De extremis Veritatis.

EXtrema Veritatis sunt, Mendacium, Simulatio, Jactantia, Ironia.

§. 1.

De Mendacio.

Quid sit Mendacium.

42. MEndacium Vulgò dicitur locutio contra mentem. Explicatiùs autem, ùt ex Divo Augustino habet Magnus Aquinas, Mendacium definitur enuntiatio falsi cum voluntate ad fallendum prolata. Unde quemadmodum ad Veritatem, ita etiam ad Mendacium tria requiruntur; scilicet Voluntas dicendi falsum, ipsa locutio, & significatio mentis judicio contraria; ex quibus consequitur quartum, id est, deceptio alterius, quamquam istud postremum, ac etiam Voluntas fallendi alterum, non pertinent ad Speciem Mendacii, nec requiruntur ad id constituendum; sicut & in rebus naturalibus aliquid speciem sortitur, si formam habeat, tametsi formæ desit effectus; sicut patet in gravi, quod violenter sursùm detinetur, ne descendat secundùm exigentiam suæ formæ.

2. 2 Q. 110. A. 1. in Arg. sed contra.

Idem Loc. cit. in C.

Falsitas

43. Sed falsitas duplex ponitur, alte-

ra

ra formalis, ùt vocant; altera materialis. Formalem ajunt, cùm quis loquitur ex voluntate falsum enunciandi; materialem verò, cùm quis falsum enunciat, credens id esse verum. Itaque ratio Mendacii sumiter à formali falsitate. Quod autem materialiter falsum dicitur, non habet perfectam rationem Mendacii; quia quod præter intentionem dicentis est, se habet per accidens, unde nec potest inferre differentiam specificam. Si autem aliquis formaliter falsum dicat, habens voluntatem falsum dicendi, licèt sit verum id, quod dicitur, in quantum tamen hujusmodi actus est voluntarius & moralis, habet per se falsitatem, & per accidens veritatem. Unde ad Speciem Mendacii pertingit.

alia est formalis.

Alia Materialis.

Ratio Mendacii desumitur à formali.

44. Cæterùm cùm omne Mendacium sit peccatum; unde habet Sapiens: Noli velle mentiri omne Mendacium; non tamen quævis verba, aut etiam facta, quæ prima fronte rebus non videntur consona, censenda statim sunt esse mendacia. Unde Augustinus agens de Evangelistis, qui verba Christi, & etiam aliorum, frequenter aliter unus, & aliter alius retulerunt; unde videri posset eorum alter dixisse falsum; Nullo modo inquit, laborandum judicat, qui prudenter intelligit, ipsas sententias esse necessarias cognoscendæ Veritati, quibuslibet verbis fuerint explicatæ. Et in hoc apparet, ut itidem subdit, non debere nos arbitrari, men-

Non omnia sunt Mendacia, quæ prima fronte apparent rebus dissona.

Eccles. 7.

L. 2. de consensu Evangelist.

mentiri quemquam, si pluribus reminiscentibus rem, quam audierunt, vel viderunt, non eodem modo atque eisdem verbis eadem res fuerit indicata. Quæ porro etiam locum habent in hyperbolicis, ut ajunt, & figuratis locutionibus; quia ut idem Augustinus differit: quidquid figuratè fit aut dicitur, non est Mendacium. Omnis enim enuntiatio ad id, quod enunciat, referenda est. Omne autem figuratè aut factum aut dictum hoc enunciat, quod significat eis, quibus intelligendum prolatum est.

L. de Mend. C. 5.

Dividitur Mendacium, vel secundùm ipsam rationem Mendacii;

45. Potest autem Mendacium tripliciter dividi. Uno modo secundùm ipsam Mendacii rationem, quæ est propria, & per se Mendacii Divisio. Sic autem Mendacium est duplex; scilicet Mendacium, quod transcendit Veritatem in majus, quod pertinet ad Jactantiam, & Mendacium, quod deficit à Veritate, quod pertinet ad Ironiam; de quibus paulò post agemus. Hæc autem ideo est propria & per se Divisio Mendacii; quia Mendacium, qua tale opponitur veritati, ut constat ex dictis: Veritas autem est æqualitas quædam, cui per se opponitur majus & minus. Alio modo potest dividi Mendacium, in quantum habet rationem culpæ, secundùm ea, quæ aggravant, vel diminuunt culpam Mendacii ex parte Finis intenti. Aggravat autem culpam Mendacii, si aliquis per Mendacium intendat alterius nocumentum, quod vocant Mendacium

S. Th. 2. 2 Q. 110. A. 2. in C.

5. Præced. *Vel secundùm ea, quæ in eo aggravant, vel minuunt culpam;*

Digitized by Google

dacium Pernitiosum. Diminuitur verò culpa Mendacii, si ordinetur ad aliquod bonum, vel delectabile, & sic est Mendacium Jocosum: vel utile, & sic est Mendacium Officiosum. Tertiò dividi potest ratione signi, quo quis utitur. Hoc modo aliud consistit in verbis, aliud in factis. Illud propriè vocatur Mendacium, de quo hucusque egimus; istud est simulatio, de qua nunc agendum.

Vel ratione signi. Less. de Virt. Card. L. 2. C. 47. Dubt. 6.

§. 2.

De Simulatione.

46. AD Virtutem ergo Veritatis pertinet, ut quis talem se exhibeat per signa exteriora, qualis est. Jam verò signa exteriora non solum sunt verba, sed etiam facta. Sicut igitur veritati opponitur, si quis per Verba exteriora aliud significet, quàm quod in mente habet, quod est Mendacium propriè sumptum; ita etiam opponitur veritati, si aliquis per quædam signa factorum, vel rerum aliquid significet contrarium ejus, quod in eo est: quod propriè Simulatio dicitur. Unde Simulatio est Mendacium quoddam in exteriorum signis factorum consistens. Vel ùt uberiùs dicunt: Simulatio est quoddam Mendacii genus, quo aliud facto, seu habitu externo indicatur, & aliud, vel potiùs contrarium, in abditis animi recessibus occultatur.

Quid sit Simulatio. S. Th. 2. 2. Q. 111. A. 1. in C.

47. Quam-

Non in omnibus, quæ fingimus, est Simulatio.

47. Quanquam ùt ait Augustinus, non omne, quod fingimùs, Mendacium est: sed quando id fingimus, quod nihil significat tunc est Mendacium. Cùm autem fictio nostra refertur ad aliquam significationem, & signum etiam aliquod externum ponitur, ex quo id colligi possit, non est Mendacium, sed aliqua figura veritatis. Et subjungit exemplum de figuratis Locutionibus, in quibus fingitur quædam res, non ut asseratur ita esse, sed eam proponimus, ut figuram alterius, quod asserere volumus. Qua porro ratione ipse Servator jam redivivus, post quam Emauntem cum duobus Discipulis perveniisset, finxit se longiùs ire, ùt referunt sacræ Paginæ; quia compositit motum suum, quasi volentis longiùs ire, ad aliud figuratè significandum; scilicet se ab eorum fide longè esse, ùt exponit Gregorius; vel quia cùm longiùs recessurus esset ascendendo in cælum, per hospitalitatem quodammodo retinebatur in terra; ùt censet Augustinus.

Lib. 2. De Quæst. Evang. C. 51.

Luc. ult.

Homil. 23. in Evang.

Lib. 2. in 4. Evang.

Simulationis species quædam est Hypocrisis.

48. Porrò Simulationis quædam species est Hypocrisis, ùt appellant, & quam itidem latinè Simulationem diceres; sed tamen alio tantisper sensu Hypocrisin, & alio Simulationem accipiunt; estque omnis Hypocrisis simulatio, non tamen omnis simulatio Hypocrisis. Itaque ùt Isidorus exponit, nomen Hypocritæ tractum est à specie eorum, qui in Theatris contecta facie incedunt, distinguúntque vultum

S. Th. 2. 2. Q. 111. A. 2. in C.

L. 10. Etym. C. Humilis.

vultum vario colore, ut ad Perſonæ, quam ſimulant, colorem perveniant: modò in ſpecie viri, modò in ſpecie fœminæ, ut in ludis populum fallant. Unde Auguſtinus ait: Sicut Hypocritæ, ſimulatores aliarum Perſonarum, agunt partes, illius, quod non ſunt; non enim, qui agit Perſonam Agamemnonis, verè ipſe eſt, ſed ſimulat eum: Sic in Eccleſiis & in omni vita humana quisquis ſe vult videri, quod non eſt, hypocrata eſt; ſimulat enim ſe juſtum, non exhibet. Sic igitur, ùt mox dictum, Hypocriſis Simulatio eſt, non autem omnis Simulatio, ſed ſolum illa, qua quis ſimulat perſonam alterius; ſicut cum peccator ſimulat perſonam juſti.

Lib. 2. De Serm. Domini.

49. Atque cùm omnis Simultatio perſonæ alterius ſit Hypocriſis, vulgò tamen ac maximè Sacris in Paginis Hypocriſis hanc ipſam Simulationem ſonat, qua Peccator Juſti perſonam ſimulat. In hac proinHypocriſi duo ſunt, ſcilicet defectus ſanctitatis, & Simulatio ipſius. Si ergo Hypocrita dicatur ille, cujus intentio fertur ad utrumque, ut ſcilicet aliquis non curet Sanctitatem habere, ſolúmque intendat Sanctus apparere, ùt Hypocriſin ſolent accipere Sacræ Litteræ; mortiferum ſcelus contrahit. Nullus enim niſi per lethale peccatum ſanctitate integrè privatur, ùt tamen privari id genus Hypocritas itidem ex Divinis Paginis conſtat. Quæ porro à fortiori vera ſunt, ſi quis ſimulatione ſua contemnat Sanctitatem, aut

Quandonam Hypocriſis ſit peccatum mortale; S. Th. loc. cit. A. 4. in C.

De Virt. Card. L. 2. C. 47. Dubt 6.

Digitized by Google

Quandonam venia le.

aut Religionem. Si autem dicatur Hypocrita ille, qui intendit simulare Sanctitatem, à qua deficit per peccatum Mortiferum, tunc quamvis sit in peccato mortifero, ex quo privatur sanctitate, non tamen semper ipsa Simulatio est ei peccatum mortiferum, sed quandoque tale, quod, quia faciliori venia dignum est veniale dicimus. Quod discernendum est ex fine. Si enim finis repugnet Charitati DEI, aut proximi, erit Lethale peccatum; puta cùmquis simulat sanctitatem, ut falsam doctrinam disseminet. Si verò finis intentus non repugnet Charitati, erit peccatum veniale; puta cùm aliquis in ipsa fictione delectatur, dequo habet Philosophus; talem magis videri vanum quàm falsum.

L. 4. Eth. C. 7.

§. 3.

De Jactantia.

Quid & quotuplex sit Jactantia.

50. JAm verò Jactantia id propriè importare videtur, quo homo verbis se extollat. Nam illa, quæ longiùs jactare volumus, in altum elevamus. Tunc autem aliquis propriè se extollit, quando de se supra se aliquid dicit. Quod quidem contingit dupliciter. Quandoque videlicet aliquis loquitur de se, non quidem supra id, quod in se est, sed supra id, quod de eo homines opinantur. Quod Apostolus refugiens dicit: Parco, ne quis me

S. Th. 2. 2. Q. 112. A. 1. in C.

Cor. 12.

me existimet supra id, quod videt in me, aut audit aliquid ex me. Alio modo aliquis per verba se extollit, loquens de se supra id, quod in se est secundùm rei veritatem. Utroque modo Jactantia dici potest; sed postrema est major; quia majus est aliquid judicandum secundùm quod in se est, quàm secundùm quod est in opinione aliorum.

Causa Jactantiæ.

§1. Igitur Jactantia secundùm speciem sui actûs opponitur Veritati; ùt habet Philosophus; & quidem quæ propriè talis est, opponitur per excessum. Causam autem plerumque habet Superbiam. Ex hoc enim quod aliquis interiùs per Arrogantiam, quæ species est Superbiæ, supra seipsum elevatur, sequitur plerumque, eum exteriùs majora quædam de se jactare. Quandoque tamen non ex Arrogantia, sed ex quadam vanitate aliquis ad Jactantiam procedit, & in hoc delectatur, quia talis est secundùm habitum. Opulentia autem etiam Jactantiæ causa esse potest dupliciter. Uno modo occasionem præbendo; dum videlicet de divitiis aliquis superbit. Unde in Sacris Paginis opes dicuntur superbæ. Alio modo per modum Finis; quia, ùt inquit Philosophus, aliqui seipsos jactant non solùm propter gloriam, sed etiam propter lucrum, qui de seipsis fingunt ea, ex quibus lucrari possunt, ùt Medicos se esse, vel Sapientes, vel Divinos.

S. Th. loc. cit. ad 2. l. 2. Eth. c. 8.

Idem ibid. ad 3. Prov. 8.

Lib. 4. Eth. c. 7.

Exponitur gravitas Jactantiæ.

§2. Duplici autem modo Jactantia con-

9. Th. Q. cit. A. 2. in C. considerari potest. Uno quidem secundùm se, ac proùt est Mendacium quoddam; & sic quandoque est peccatum lethale, quandoque autem ex iis unum, quæ venialia dicimus. Lethale, quando aliquis Jactantiâ profert, quod est contra gloriam DEI. Sicut illud fuit, quod Regi Tyrio objicitur: Elevatum est cor tuum, & dixisti: DEUS ego sum; vel etiam contra Charitatem proximi; ùt quando quis jactando seipsum prorumpit in contumelias aliorum. Qualis erat ea Pharisæi jactantia: Non sum sicut cæteri hominum, raptores, injusti, adulteri, velut etiam hic Publicanus. Quandoque verò est peccatum veniale; quando scilicet aliquis de se talia jactat, quæ neque sunt contra Deum, neque contra proximum. Alio modo potest considerari Jactantia secundùm suam causam, scilicet Superbiam, vel appetitum lucri, aut Inanis gloriæ. Et sic si procedat ex Superbia, vel Inani gloria, quæ sit peccatum mortiferum, etiam ipsa Jactantia erit peccatum mortiferum; alioquin erit peccatum minus, & veniale. Quando autem aliquis prorumpit in Jactantiam propter appetitum lucri, hoc jam videtur pertinere ad proximi deceptionem, & damnum; ac ideo talis jactantia magis est lethale peccatum. Unde Philosophus ait: Turpior est, qui se jactat causâ lucri, quàm qui se jactat causâ gloriæ, vel honoris. Non tamen semper est lethale peccatum, quia potest

Ezech. 28.

Luc. 18.

4. Eth. C. 7.

tale

tale lucrum esse, ex quo alius non habet damnum.

§. 4.

De Ironia.

53. IRonia hic vocatur, cùm aliquis de se fingit minora. Seu est illud vitii genus, quo aliquis vel eam præstantiam, quam in se esse putat, inficiatur, aut vilitatem, cujus sibi conscius non est, in se esse profitetur. Sed aliquos minora de se dicere, potest contingere dupliciter. Uno modo salvâ veritate: dum scilicet majora, quæ sunt in se ipsis, reticent: quædam verò minora detegunt, & de se proferunt, quæ tamen in se esse nôrunt. Et sic minora de se dicere non pertinet ad Ironiam, nec est peccatum secundùm genus suum, nisi per alicujus circumstantiæ corruptionem. Alio modo dicit aliquis minora à Veritate declinans; puta cùm asserit de se aliquid vile, quod in se non reperit: aut cùm negat de se aliquid magnum, quod tamen percipit in seipso esse. Et ista dicere pertinet ad Ironiam, ac semper est peccatum. Atque de hac pronuntiat Augustinus: Cùm humilitatis causâ mentiris, si non eras peccator antequam mentireris, mentiendo efficeris.

Quid sit Ironia. S. Th. 2. 2. Q. 113. A. 1. in C.

L. de Verb. Apostoli. Serm. 20.

Lib. de Verb. Apost. Sermone 20.

54. Oppones illud Gregorii: Bonarum mentium est, suas ibi culpas agnoscere,

Epist. ad August. Anglorum Epist.

in fine Regi- re, ubi culpa non est. Sed quod porro his
stri C. 10. elucidat Magnus Aquinas ad bonitatem
Loc. cit. ad mentis pertinet, ut homo ad justitiæ per-
2. fectionem tendat. Et ideo in culpam re-
putat, non solum si deficiat à communi
justitia, quod verè culpa est: sed etiam si
deficiat à justitiæ perfectione: quod quan-
doque culpa non est. Non autem culpam
dicit, quod pro culpa non agnoscit, quod
ad Ironiæ Mendacium pertinet.

An Ironia gravis peccatum sit, an Jactantia.

55. Jam verò, si quæras, num Ironia
gravior sit Jactantiâ, aut viciſſim; respon-
deo, Mendacium unum posse esse gravius
altero, quandoque ex materia, de qua est;
sicut Mendacium, quod fit in doctrina
S. Th. ibid. A. 2. in C. Religionis, est graviſſimum. Quandoque
autem ex motivo ad peccandum; sicut
Mendacium Pernitioſum est gravius
quàm Officioſum, vel Jocoſum. Itaque
quoad materiam Ironia ac Jactantia æqua-
liter gravia sunt; quia circa idem menti-
untur, vel verbis, vel quibusdam exterio-
ribus signis, scilicet circa conditionem
Personæ. Sed ùt plurimum Jactantia ex
turpiori motivo procedit, scilicet ex appe-
titu lucri, vel honoris; Ironia verò, ex
L. 4. Eth. C. 7. hoc, quod fugiat, licèt inordinatè, per
elationem, aliis gravis esse. Et secundùm
hoc dicit Philoſophus, Jactantiam esse
graviùs peccatum, quàm Ironiam. Con-
tingit tamen quandoque, aliquem minora
Ironia ſubinde evadit in jactantiam. de se fingere ex aliquo alio motivo: puta
ad dolosè decipiendum, & tunc Ironia est
gravior.

56. Ut

56. Ut fit etiam, cùm Ironia evadit in Jactantiam. Scilicet duplex est excellentia; una quidem in rebus, quas temporales dicimus, ac externas; alia verò in iis, quas spirituales, ac internas. Sunt autem subinde, qui per verba, vel alia signa prætendunt quidem defectum in exterioribus rebus, puta per vestem abjectam, aut aliquid ejusmodi; interim per hoc ipsum intendunt ostendere aliquam excellentiam spiritualem; ùt ij fuerunt, de quibus ajebat Servator; eos exterminare facies suas, ut appareant hominibus jejunantes. Unde isti simul incurrunt vitium Ironiæ & Jactantiæ, quamquàm secundùm diversa; & propter hoc graviùs peccant. Ex isto est Philosophi sententia; & superabundantiam, & valdè defectum, Jactantium esse. De Augustino quoque legitur, eum vestes neque nimis pretiosas, neque nimis abjectas habere voluisse; quia in utroque homines gloriam suam quærunt. Et denique de id genus hominibus est illud Sapientis: Est, qui nequiter se humiliat, & interiora ejus plena sunt dolo. S. Th. ibid. ad 2. Matth. 6. Loc. cit. Apud Possidon. in ejus vita. Eccl. 19.

ARTICULUS II.

De Gratia, seu Gratitudine.

GRatiam igitur vulgò appellant etiam Gratitudinem. Cæterùm hic primò ipsa Virtutis hujus essentia est exponen-

nenda; Tum afferenda sunt ejus officia; Ac denique de ejusdem Extremis est agendum.

§. 1.

Exponitur essentia Gratiæ, seu Gratitudinis.

Quid sit Gratia, seu Gratitudo. S. Th. 2. 2. Q. 106. A. 1. in C. L. 2. de Invent.

57. GRatiam paucis describeres, esse Virtutem Moralem, quæ benefactoribus, ùt loquimur, beneficium reddit. Si autem Tullium consulis, ea Virtus est, qua amicitiarum & officiorum alterius memoria, remunerandi voluntas continetur alterius. Sed secundùm diversas causas, ex quibus aliquid debetur, necesse est diversam quoque effici debiti reddendi rationem; ita tamen, ut semper in majori illud, quod minus est, contineatur. In DEO autem primò ac præcipuè invenitur causa debiti, eò quòd ipse sit primum principium omnium bonorum nostrorum. Secundariò autem in Patre; quia est proximum nostræ generationis & disciplinæ principium. Tertiò in Persona, quæ dignitate præcellit, ex qua communia beneficia procedunt. Quartò denique in aliquo Benefactore, à quo singularia quædam & privata beneficia percepimus, pro quibus peculiariter sumus obstricti. Quia ergo non quidquid de-

Qua ratione Gratitudo sit Virtus Specialis.

debemus DEO, vel Patri, vel Personæ dignitate præcellenti, debemus alicui Benefactorum, à quo aliquod peculiare beneficium recepimus; inde fit, ut post Religionem, qua debitum cultum DEO impendimus, & Pietatem, qua colimus Parentes, & Observantiam, qua colimus Personas dignitate præcellentes, sit Gratia, ac Gratitudo, quæ Benefactoribus refert beneficium; ac distinguitur ea à præmissis Virtutibus, sicut quodlibet posteriorum distinguitur à priori, quasi ab eo deficiens. Interim verò sicut Religio est quædam Superexcellens Pietas, ita est quædam excellens Gratia sive Gratitudo; sicque denique de Pietate & Observantia. Idem ibid. ad 1.

§8. Hanc ipsam rem tersè expedit Lessius. Nimirum, ùt habet, Gratitudo, si erga DEum spectetur, non est habitus à Virtute Religionis distinctus: si erga Parentes, distinguitur à Pietate: si erga Superiores, non ab Observantia: si tamen consideretur, ùt respicit privatum Benefactorem, & debitum ex ejus beneficio proveniens, hac ratione est Virtus specialis ab paulò antè enumeratis distincta; quia hac ratione respicit specialem rationem debiti, quæ in ista non est tam stricta, quàm in illis. *Explicatio Lessii in hanc rem.* De Virt. Cardin. L. 2. C. 47. Dubit. 1.

§. 2.

§. 2.

De Officiis Gratitudinis.

Officia Gratitudinis sunt quinque.

59. Officia Gratitudinis numerantur quinque. Primum est beneficii æstimatio. Secundum benigna Acceptio. Tertium Gratiarum actio. Quartum grata Commemoratio. Quintum Compensatio. Tanti itaque fieri beneficium oportet, quanti meretur; Quo in negotio non modò res data, aut præstita, attendi debet, sed maximè affectus ac actus dantis aut præstantis; in hoc enim potissimùm consistit beneficium, ùt ait Seneca. Deinde benigna ac porro grata mente acceptandum. Quam in rem iterum Seneca: Vis reddere beneficium? Accipe benignè. Gratias autem ob beneficium referri oportet. Omnis enim effectus naturaliter ad suam causam convertitur; Unde Dionysius ait: DEum omnia in se convertere, tanquam omnium causam, & necesse semper est, effectum ordinari ad finem agentis. Manifestum autem est, eum, qui benefecit, in quantum hujusmodi, esse causam ejus, cui beneficium est collatum; & ideo naturalis ordo requirit, ut ille, qui suscipit beneficium, gratias referendo convertatur ad illum, qui contulit, secundùm modum utriusque.

Æstimatio Beneficii.

Lib. 2. de Benef. C. 35.

Benigna Acceptio.

Gratiarum actio.

S. Th. loc. cit. A. 3. in C. De Divinis nominibus.

60. Jam

60. Jam verò grata Commemoratio exigit primùm, ut ipſimet ſimus memores beneficii. Quemadmodum enim, ait Seneca, ingratiſſimus omnium eſt, qui beneficii oblitus eſt; cui enim totum beneficium elapſum eſt, gratus fieri nunquam poteſt. Deinde ut aliis, quando occaſio ſe offert, libenter propalemus, atque apud eos extollamus; hoc enim ad honorem & laudem ejus, qui benefecit, pertinet. Denique debet beneficium rependi. *Commemoratio.* De benef. L. 3. C. 1.

61. Compenſatio autem beneficii poteſt ad tres Virtutes pertinere, ſcilicet ad Juſtitiam, ad Gratiam, & ad Amicitiam. Ad Juſtitiam quidem pertinet, quando Compenſatio habet rationem debiti Legalis; ſicut in mutuo, & in aliis hujusmodi; & in tali Compenſatio debet attendi ſecundùm quantitatem dati. Ad Amicitiam verò pertinet Compenſatio beneficii, & etiam ad Gratiam, quatenus habet rationem debiti Moralis; Aliter tamen eſt aliter. Nam in compenſatione Amicitiæ oportet reſpectum haberi ad Amicitiæ cauſam. Unde in Amicitia Utilis debet fieri Compenſatio ſecundum Utilitatem, quam quis ex beneficio eſt conſecutus. In amicitia autem honeſti debet in compenſatione haberi reſpectus ad electionem, ſive ad affectum dantis; quia hoc præcipuè requiritur ad Virtutem, ùt ait, Philoſophus. Quænam porro amicitia dicatur eſſe utilis, quænam honeſti, ſuo loco dicetur. Similiter quia Gratia *Compenſatio.* S. Th. Quæſt. cit. A. 5. in C. L. 8. Eth. C. 13. L. 7.

respicit beneficium secundùm quod est gratis impensum, quod quidem pertinet ad affectum, ideo etiam Gratiæ Compensatio attendit magis affectum dantis, quàm effectum.

Quo tempore compensari beneficium oporteat.

S. Th. ibid. A. 4. in C.

62. Sed tempus quod attinet, quo rependi beneficium oportet, advertendum, quemadmodum in beneficio duo considerantur, scilicet affectus, & donum; ita etiam hæc duo considerari in Compensatione beneficii. Et quantùm quidem ad affectum, Compensatio statim fieri debet. Quam in rem itidem Seneca: Qui gratè beneficium accipit, primam ejus pensionem solvit. Sed quantùm ad donum debet expectari tempus, quo Compensatio sit ei, qui benefecit, oportuna. Si autem non convenienti tempore statim velit aliquis munus pro munere reddere, non videtur esse Compensatio à Virtute profecta, sed invita. Senecæ rursum Sententia est: Qui nimis citò cupit solvere, invitus debet, & qui invitus debet, ingratus est.

L. 7. de benef. C. 24.

Compensatio autem superet beneficium.

S. Th. ibid. A. 6. in C.

63. Jam verò honestatis ratio atque debitum postulat, ut Compensatio non tantùm æquet, sed ut superet acceptum beneficium. Compensatio enim respicit beneficium secundùm utilitatem illud conferentis. In qua quidem hoc præcipuè commemoratione dignum videtur, quòd gratis beneficium contulerit, ad quod non tenebatur. Et ideo, qui beneficium accepit, ad hoc obstringitur ex debito

Digitized by Google

bito honeſtatis, ut pariter aliquid gratis impendat. Non autem videtur gratis aliquid impendere, niſi excedat quantitatem accepti beneficii; quia quamdiu reddit minus, vel æquale, non videtur facere gratis, ſed reddere quod accepit. Et ideo Gratiæ Compenſatio ſemper tendit, ut pro ſuo quidem modo aliquid majus retribuat.

64. Si qui autem ſint, quibus videatur poſſe reddi majus aut æquale, ùt Philoſophus habet de Parentibus; enimverò recolendum, quod paulò antè dictum eſt, in compenſatione beneficii magis itidem attendendum affectum, quàm effectum. Si ergo conſideretur effectus beneficii, quod verbi cauſa Filius à Parentibus accepit, ſcilicet eſſe, & vivere, nihil æquale filius compenſare poteſt; atque huc tendit Philoſophi opinio. Si autem attendamus ad ipſam Voluntatem dantis & retribuentis, ſic poteſt Filius aliquid majus Patri retribuere, ùt Seneca dicit: Si tamen non poſſet, ſufficeret ad gratitudinem compenſandi voluntas. Par autem eſt ratio in cæteris hujusmodi.

Saltem affectu, aut voluntate retribuendi.

S. Th. Loc. cit. ad 1. L. 8. Eth. Hoc §.

Loc. cit. L. 3. de benef. C. 11.

§. 3.

De extremis Gratitudinis.

65. POteſt porro Gratitudini duplex Vitium opponi; alterum

Extrema Gratitudinis dicun-

tur Ingratitudo, seu per Excessum; rum per Excessum: puta, si Compensatio beneficii fiat vel pro quibus non debet, vel citiùs, quàm debet, ùt ex dictis patet. Sed magis opponitur Gratitudini vitium, quod est per defectum; quia Virtus Gratitudinis in aliquid amplius tendit, ùt etiam dictum est. Igitur utrumque vocaverunt Ingratitudinem; Sed passim Ingratitudo sonat vitium, quod est per defectum; omne enim Vitium, ex defectu Virtutis nominatur, qui magis opponitur Virtuti.

§. præced. Seu magis propriè per Defectum.

Loc. cit.

Quid sit Ingratitudo.

66. Hæc proin Ingratitudo describitur esse, qua beneficium, aut ejus, qui benefecit, animus contemnitur, ne ei videaris obnoxius. Atque hanc vocant Ingratitudinem formalem. Materialem dicunt, quando absque contemptu vel omittitur debitum Gratitudinis Officium, vel committitur aliquid contra eum, qui benefecit. Sed Ingratitudo suos habet diversos gradus, secundùm ordinem eorum, quæ ad Gratitudinem paulò antè diximus requiri. Et quia quod est ultimum in generatione, est primum in resolutione; idcirco primus Ingratitudinis gradus est, ut homo beneficium non retribuat. Secundus ut dissimulet, quasi non demonstrans se beneficium accepisse. Tertius & gravissimus, ut non recognoscat; sive per Oblivionem, sive per ingratam acceptionem, sive per contemptum aut alio quocunque modo. Et quia in affirmatione oppositа intelligitur negatio, ideo ad primum

Varii ejus gradus.

S. Th. Q. cit. A. 2. in C. §. Priore.

mum Ingratitudinis gradum pertinet, quòd aliquis retribuat mala pro bonis; ad ſecundum, quòd beneficium vituperet; ad tertium quòd beneficium quaſi maleficium reputet.

67. His poſitis quærunt, an Ingratis ſint beneficia ſubtrahenda. Quam in rem reſpondet Divus Aquinas, circa Ingratum duo eſſe conſideranda. Primò quidem, quid ipſe ſit dignus pati; & ſic certum eſt, eum mereri, beneficiis privari. Tum verò conſiderandum, quid oporteat beneficum facere. Imprimis enim facilis eſſe non debet ad Ingratitudinem judicandam; quia frequenter aliquis, ùt Seneca dicit, qui non reddidit, gratus eſt; quia fortè non occurrit illi facultas aut debita opportunitas reddendi. Deinde autem tendere ad hoc debet, ut ex Ingrato Gratum faciat. Quodſi non poteſt primo beneficio facere, fortè faciet ſecundo. Si verò ex beneficiis multiplicatis Ingratitudinem augeat, debet à beneficiorum exhibitione abſtinere.

An ingratis ſint beneficia ſubtrahenda.

S. Th. Loc. cit. ad 4.

Lib. 5. de benef. C. 7.

ARTICULUS III.

De Vindicatione.

DE Vindicatione, more ſolito, dicendum, quid ea ſit; Tum quot Modis fieri poſſit; Et denique an ſit licita.

§. 1.

§. 1.

Quid sit Vindicatio.

Definitio Vindicationis.

Lib. 2. de Invent. Lib. 1. C. 6. §. 1.

68. TUllius Vindicationem describit: esse Virtutem Moralem, per quam vis, aut injuria, & omnino omne, quod obscurum est, seu ignominiosum, defendendo aut ulciscendo propulsatur. Videlicet ut jam notavimus ex Philosopho, aptitudo, quod ajunt, ad Virtutem nobis inest à natura, licèt complementum ac perfectio Virtutis sit per assuetudinem, vel per aliquam aliam causam. Unde patet, Virtutes nos perficere ad prosequendas debito modo inclinationes naturales, quæ pertinent ad jus naturæ. Et ideo ad quamlibet inclinationem naturalem determinatam ordinatur aliqua Virtus specialis. Est autem quædam specialis inclinatio naturæ ad removenda nocumenta. Unde animalibus datur vis irascendi separatim à vi concupiscendi. Repellit autem homo nocumenta per hoc, quod se defendit contra injurias, ne ei inferantur, vel jam illatas ulciscitur, non intentione nocendi, sed intentione removendi nocumenta. Atque hoc ipsum est Vindicatio.

Digitized by Google

§. 2.

Quot modis fieri possit Vindicatio.

69. SEd, ùt mox est indicatum, variis modis fieri potest Vindicatio. Primò ea præcisè intentione, ut ei, qui te læsit, malè sit, ejúsque malum spectando tanquam tuum bonum. Qua ratione Vindicatio est actus Odii. Secundò ùt qui te læsit, emendetur; quo modo Pater punit delicta filii, & Magister discipuli, déque iis vindictam quasi uterque sumit. Atque hoc modo Vindicatio est actus Charitatis; talísque charitas, teste Bernardo, piè solet sævire, sine dolo mulcere, patienter novit irasci, humiliter indignari. *Varii modi Vindicationis.* Lessi. de Virt. Card. L. 2. C. 47. Dubit. 4. Epist. 2.

70. Tertiò fieri Vindicatio potest, quia per se decens est, eum, qui malè fecit, puniri, huícque pœna congruit, sicut laus aut præmium ei, qui fecit bene. Quartò ut fiat aliqua reparatio boni per injuriam læsi, & satisfactio; dum enim punitur, qui læsit, restituitur quadam ratione honor læso, ac compensatur damnum. Quippe qui lædit, plus justò suo affectui indulget, sibíque sumit, & alteri detrahit; dum autem punitur, illud ei quodammodo adimitur, cùm contra voluntatem patiatur. Et quia id agitur in gratiam læsi, censetur ei donari; sícque fit aliqua Compensatio. Vindicatio igitur ter-

tertio hoc & quarto modo facta est specialis Virtus ; quia habet honestatem specialem. Quintò denique ut qui læsit, & alii ejus pœnâ, imposterum ab injuria coërceantur. Hic autem finis est magis extrinsecus.

§. 3.

An Vindicatio sit licita.

Licita est Vindicatio, si fiat debito animo.

S. Th. 2. 2. Q. 108. A. 1. in C. §. Priore.

71. IN Vindicatione igitur spectandus est animus Vindicantis. Si enim ejus intentio feratur præcipuè in malum illius, de quo vindictam sumit, & ibi quiescat, est omnino illicitum ; quia delectari in malo alterius, ùt paulò antè diximus, pertinet ad Odium, quod charitati repugnat, qua omnes homines debemus diligere. Nec aliquis excusatur, si malum intendat illius, qui sibi injustè intulit malum ; sicut non excusatur aliquis dum odit se odio habentem. Non enim debet homo in in alium peccare, exinde quòd ille priùs peccaverit in se, quippe hoc est vinci à malo, quod Apostolus

Rom. XII.

prohibet, dum ait : Noli vinci à malo, sed vince in bono malum. Si verò intentio vindicantis feratur præcipuè ad aliquod bonum, ad quod pervenitur per pœnam peccantis, puta ad hujus emendationem, aut saltem inhibitionem ; ad quietem aliorum ; ad Justitiæ conservationem ; &

DEI

DEI honorem, poteſt eſſe Vindicatio licita, aliis debitis circumſtantiis ſervatis.

72. Sed ad publicam videlicet poteſtatem ſpectat Vindictam de injuriis ſumere, & porro ad illam oportet recurri à ſingulis, neque his fas eſt ſuos ſibimet eſſe Vindices. Quamquam iisdem fas ſit injuriam, contumeliámque ſeu verbis ſeu factis repellere, prout exiget negotii ratio, modò plura non requirantur, quàm neceſſe ſit, ut ſe quis præſtet indemnem. Quæ quidem eò tendunt, ne nimia Improbis licentia ſit Optimos quosque pro libidine vexandi. Cavendus tamen ſedulò eſt Vindictæ animus, qui ut mox diximus, Privatis non licet. *Sed fiat per publicam poteſtatem, non per privatam.*

73. Sic etiam quæ DEO, aut fortaſſis Reipublicæ, inferuntur injuriæ, neutiquam ſunt tolerandæ. Sed privatas patienter ſufferre multò præſtantiùs eſt, niſi fortè publicum bonum aliud poſtulet. Quod quidem Servatorem & docuiſſe conſilio & oſtendiſſe exemplo, manifeſtum eſt. Unde Chryſoſtomus: Diſcamus, inquit, Chriſti exemplo noſtras injurias magnanimiter ſuſtinere: DEI autem injurias nec usque ad auditum ſufferre. Rationem ſi petis, aliquam dabit Leſſius; quia nimirum appetitio vindictæ ob injuriam privatam per ſe non eſt Virtus; cùm ex amore proprii commodi oriatur; unde nemo propter hoc laudari ſolet. Ille autem affectus circa modum executionis, etiamſi ſit actus Virtutis, tamen hæc Vir- *Univerſim præſtantiùs eſt privatas injurias perferre.* Homil. 5. in Matth. L. 2. de Virt. Card. C. 47. Dubit. 4.

tus est admodum exigua, multúmque habet adjunctum ex amore proprio, à quo & ipsa applicatur ad actum punitionis. Est hic etiam periculum, ne & affectus Charitatis violetur, & Odia excitentur. Denique res non est boni exempli.

Si tamen ea redundant in publicum, rectè ob eas dem sumitur vindicta.

74. Interim Verba Divi Thomæ sunt In quantum injuria in aliquem illata ad ejus Personam pertinet, debet eam tolerare patienter, si expediat. Hujusmodi enim præcepta Patientiæ intelligenda sunt secundùm præparationem animi; ùt Augustinus dicit. Cæterùm injuria, quæ infertur Personæ alicui, quandoque redundat in DEum & in Ecclesiam; & tunc debet aliquis propriam injuriam ulcisci. Sicut Patet de Elia, qui ignem fecit descendere super eos, qui venerunt ad se capiendum. Et Elisæus dira est imprecatus pueris se irridentibus, Sylvester quoque Pontifex Maximus eos cætu Fidelium proscripsit, qui se miserant in exilium.

Loc. cit. ad 4. De Serm. Domini in monte L. 1. C. 34. 4. Reg. 1. 4. Reg. 2. 23. Quæst. 4. Cap. Guilisarius.

Extrema Vindicationis.

75. Ex his denique planum evadit, Vindicationi opponi duo vitia: Unum quidem per Excessum, scilicet peccatum Crudelitatis vel Sævitiæ, quæ excedit mensuram in puniendo. Aliud per Defectum: sicut cùm quis est nimiùm remissus in puniendo. Unde habent Sacræ Paginæ: Qui parcit virgæ, odit filium suum. Virtus autem Vindicationis consistit in hoc, ut homo secundùm omnes circumstantias debitam mensuram in vindicando servet.

8. Th. Quæst. cit. A. 2. ad 3.

Prov. 13.

AR-

ARTICULUS IV.

De Liberalitate.

AGendum primò de ipsa Liberalitatis Virtute; tum de ejus extremis, Avaritiâ videlicet, ac Prodigalitate, ùt vocant, seu Prodigentiâ.

§. I.

De ipsa Liberalitatis Virtute.

76. LIberalitas, ex Philosophi sensu, Mediocritas est, quæ circa pecuniarum dationem & acceptationem versatur. Pecuniam autem vocavit Stagyrita non modò nummos, sed omnia, quorum pretium pecuniâ metitur. Et ipse Augustinus ait: Totum, quidquid homines in terra habent, & omnia, quorum sunt Domini, pecunia vocatur; quia antiqui, quæ habebant, in pecoribus habebant.

Quid sit Liberalitas. L. 4. Eth. C. 1.

De Disciplin. Christian. C. 1.

77. Nec obest, quòd omnis Virtus Moralis sit circa Operationes, vel Passiones. Esse autem circa Operationes est proprium Justitiæ, ùt habet itidem Philosophus. Unde cùm Liberalitas ponatur Virtus Moralis, videri possit esse circa Passiones, & non circa pecunias. Nam

Liberalitas immediatè versatur circa Passiones, mediatè autem circa pecunias.

Digitized by Google

S.Th.2.2. Q. 117.A.2.ad 1. Lib.5. Eth. C. 1. Hoc Cap. A. 2. §. 2. L.4.Eth.C.1.

ùt colligi ex iis potest, quæ nuper diximus, cùm agebamus de Gratitudine, Liberalitas non tam attenditur in quantitate dati, quàm in affectu dantis; quod ipsum habet sententia hæc Philosophi: Secundùm substantiam, id est, facultatem, divitiarum Liberalitas dicitur; non enim consistit in multitudine datorum, sed in dantis habitu. Affectus autem dantis disponitur secundùm passiones Amoris, & Concupiscentiæ, & proin Delectationis ac Tristitiæ ad ea, quæ dantur: Et ideo immediata materia Liberalitatis sunt interiores Passiones. Sed pecunia exterior est objectum ipsarum passionum, ac inde tandem Liberalitatis.

Uberior Definitio Liberalitatis.

78. Definitur ergo integrè Liberalitas, si dicatur esse Virtus humani affectûs moderatrix circa opum dationem aut receptionem, solo honesti motivo. Virtus porro est; quia ùt loquitur Augustinus, benè uti his, quibus malè uti possumus, pertinet ad Virtutem. Possumus autem benè & malè uti non solùm his, quæ intra nos sunt. Puta Potentiis, & Passionibus animæ, sed etiam his, quæ extra nos sunt; scilicet rebus mundi concessis nobis ad sustentationem vitæ. Cùm ergo his rebus bene uti pertineat ad Liberalitatem, consequens est, hanc esse Virtutem.

De Lib. arbit. L.2. C.19.

Ad Liberalem maximè spectat dare.

79. Jam verò usus pecuniæ est duplex; unus ad se ipsum, qui videtur ad sumptus & expensas pertinere; alter, quo quis

quis utitur ad alios, qui ſpectat ad dationes. Ad Liberalitatem ergo pertinet, ut neque propter immoderatum amorem pecuniæ quis impediatur à convenientibus expenſis, nec à convenientibus dationibus; ſed Liberalis maximè eſt dare; uſus enim pecuniæ potiſſimùm eſt in emiſſione ipſius; quippe pecuniæ acquiſitio magis aſſimilatur generationi; conſervatio autem etiam in ordine ad facultatem utendi, habitui. Emiſſio autem alicujus rei, quantò fit ad aliquid diſtantius, tantò à majori Virtute procedit; ſicut patet in his, quæ projiciuntur. Et ideo ex majori Virtute procedit, ſi aliquis emittat pecuniam dando eam aliis, quàm expendendo circa ſe ipſum. Proprium eſt autem Virtutis, ut præcisè tendat in id, quod eſt perfectius. Nam Virtus eſt perfectio quædam, ùt habet Philoſophus.

Idem loc. cit. A. 3. ad 3.

Idem Loc. cit. A. 4. in C.

L. 7. Phyſ.

80. His addit idem Stagyrita, Liberalem non eſſe petitivum, ùt loquitur. Dare enim & accipere ſe habent ſicut agere & pati. Non eſt autem idem principium agendi & patiendi. Unde quia liberalitas eſt principium dationis, non pertinet ad liberalem, ut ſit promptus ad recipiendum, & multò minùs ad petendum. Hùcque tendit, quod ajunt: Si quis vult multis haberi gratus in hoc mundo, det plurima, capiat pauca, petat nihil. Ordinat autem liberalis aliqua, prout convenit Liberalitati, ſcilicet fructus propriarum poſſeſſionum

Unde Liberalis accipiat ad dandum.

L. 4. Eth. C. 1. S. Th. loc. cit. A. 4. ad 3.

num, quos ſollicitè procurat, ut eis liberaliter utatur.

Quinam ſint Liberales.

81. Sed aliter vulgò ad dationes ſe habent Juvenes, aliter ſenes; aliter qui opes acquiſiverunt ipſi, aliter qui acceperunt ab aliis; ac etiam qui improles ſunt, vel alunt familiam. Et Juvenes quidem plerumque faciliores longè Senibus in dando ſunt; ratio eſt, quia indigentiam nondum fuerunt experti; unde nec ita inhiant ejus remediis, quæ ſunt divitiæ. Secùs Senes, in quibus proin deficiente cum annis ad alia appetitu, ſola ut plurimùm creſcit auri ſacra fames. Pariter & illi uberiùs donant, qui non acquiſierunt ipſi ſuis laboribus pecuniam, ſed ſuſceperunt acquiſitam ab aliis; tum quia itidem ſunt indigentiæ inexperti, ùt de ipſis habet Philoſophus; tum quia, ſecus quàm cæteri, divitias non diligunt velut partus proprios, ſed ut alienos haud tanti ducunt, nec iis ita afficiuntur. Denique qui ſine prole ſunt, Largiuntur faciliùs; hos enim ſibi duntaxat proſpicere oportet, alios autem etiam ſuis. Cæterùm ſi exinde duntaxat copioſiùs expendantur pecuniæ, quòd quis penuriam non eſt expertus, non eſt Liberalitatis Virtus; quia non intervenit honeſti motivum. Sed quandoquè hujus modi defectus experientiæ circa pecuniam ſe habet, ùt tollens impedimentum Liberalitatis; timor enim inopiæ, ex ejus experientia procedens, impedit quandoque eos, qui acquiſierunt pe-

l. 4. Eth. C. 1.

S. Th. Loc. cit. A. 4. ad 1.

Digitized by Google

pecuniam, ne eam consumant liberaliter agendo; & similiter amor, quo eam amant tanquam proprium effectum; ut etiam dicit Stagyrita. Loc. cit.

§. 2.
De Avaritia.

82. AVaritia Liberalitati opponitur per defectum; dicitúrque quasi æris aviditas, ut ex Isidoro colligere est. Quanquam & Illiberalitatem appellent. Definitur porro universim esse immoderatus habendi amor; seu vitium; quo quis supra debitum modum cupit acquirere vel retinere divitias. Cùm enim bonum in quibuslibet consistat in debita mensura, necesse est, per excessum vel diminutionem illius mensuræ malum provenire. Debita autem mensura circa exteriores divitias est, ut homo eas quærat, quæ necessariæ sunt ad ejus vitam secundùm suam conditionem sustentandam. Nam quæ sunt ad finem, necesse est commensurari fini; ùt medicina commensuratur sanitati. Bona autem exteriora habent rationem utilium ad hunc finem, qui est debita sustentatio hominis. Unde bonum hominis circa divitias consistit in hac mensura. Et ideo excessus hujus mensuræ est vitium, dum videlicet aliquis supra debitum modum eas vult vel acquirere, vel retinere, quod pertinet ad rationem Avaritiæ. *Quid sit Avaritia.* S. Th. 2. 2. Q. 118. A. 1. L. 3. Etymol. C. 17.

Qua ratione sit speciale Vitium.

S. Th. loc. cit. A. 2. in C. 1. 2. Q. 72. A. 1.

83. Igitur Avaritia, prout est immoderatus amor habendi pecunias, speciale Vitium est. Vitia enim sortiuntur speciem secundùm objecta, ùt sæpè habet Divus Aquinas: objectum autem vitii, seu peccati est illud bonum, in quod tendit inordinatus appetitus. Et ideo ubi est specialis ratio boni, quod inordinatè appetitur, ibi est specialis ratio peccati. Alia autem est ratio boni utilis, alia boni delectabilis. Divitiæ verò secundùm se habent rationem boni utilis; ea enim ratione appetuntur, in quantum in usum hominis cedunt; & ideo Avaritia, ùt immoderatus amor est habendi divitias, speciale est vitium. Quia autem vox habendi, quæ propriè ad divitias pertinere videtur, quorum integrè sumus Domini, ad alia multa derivatur; quemadmodum dicitur homo habere sanitatem, honorem, ac alia ejusmodi; ideo nomen Avaritiæ applicatum est ad omnem immoderatum appetitum habendi quamcunque rem. Quo sensu dicit Gregorius, Avaritiam esse non solum pecuniæ, sed etiam scientiæ, & altitudinis; cùm supra modum sublimitas ambitur. Ac etiam Augustinus ait, Avaritiam, quam Græci amorem argenti, seu pecuniæ, exprimunt, non in solo argento vel nummis, sed in omnibus rebus, quæ immoderatè cupiuntur, esse intelligendam. Cæterùm postrema hac ratione Avaritia speciale vitium non est; cùm in omni peccato immoderata cupiditas

Hom. 16. in Evang.

L. 1. de Lib. Arbit. C. 17.

ditas ſit alicujus rei; quia peccatum eſt ſpreto bono incommutabili bonis commutabilibus inhærere, ùt itidem demonſtrat Divus Aquinas. 2.2. Q. 71. A. 6. arg. 3.

84. Cùm autem Avaritia in dando deficiat, in accipiendo excedat, non tamen in omnibus integra eſt, ſeparatúrque interdum; Unde avarorum triplex eſt ſpecies. Alii itaque in dando deficiunt, licèt non excedant in accipiendo; alii viciſſim non deficiunt in dando, ſed accipiunt cum exceſſu. Poſtremi tandem, iique Avarorum ſordidiſſimi, utrumque in ſe Extremum conjungunt, excedúntque accipiendo, & deficiunt dando. Porro qui in dando ſcilicet deficiunt, ij parci, tenaces, retractíque & reſtricti appellari ſolent. Exhis autem quidam non appetunt aliena, nec accípere volunt ob quamdam, ùt præſeferunt probitatem, & turpium rerum evitationem. Ajunt quippe, ſe ſervare ſua, ne turpiter olim agere cogantur, premente inopia. Alii verò ob timorem alienis abſtinent, propterea quòd facilè non ſit, ut ſi quis ab aliis accipiat, ab ipſo alii nihil quidquam accipiant; unde nec accipere placet, ne dare cogantur.

Triplici ſpecie pernuntur avari.

Arles. L. 4. Eth. C. 1.

Aliqui quidem in dando deficiunt, licèt non excedant in accipiendo;

85. Jam qui in accipiendo excedunt, rapaces appellantur, dum undecunque & quodcunque accipere non verentur: ùt ſunt, qui illiberales quæſtus exercent, & Lenones, & id genus cæteri; & fœneratores, qui etiam parva magnis cum uſuris accipiunt; qui quidem omnes, neque un-

Alii non deficiunt in dando, ſed accipiunt cum exceſſu;

de debent, neque quantum debent, accipiunt; sed lucri causâ, ejusque parvi opprobria subeunt. Nam eos, qui magna, unde non oportet, & quæ non oportet, accipiunt, ùt Tyrannos; qui urbes populantur, & templa diripiunt, non avaros, sed improbos potiùs, sed impios, sed injustos appellare consuevimus.

Alii denique in accipiendo excedunt, & deficiunt in dando.

86. At qui utrumque Avaritiæ Extremum conjungunt, ùt in accipiendo excedant, & deficiant in dando, ii & sibi & aliis sunt miserrimi; & his utique avaris nihil est scelestius. Plutarchi est sententia. Cùm viderimus hominem lucris intabescentem, sumptibus ingementem, à nulla turpitudine, moleſtiáque temperantem, quæ modò conducat ad rem faciendam; cùm domos habeat, agros, armenta, mancipia, vestes, & nihilominus ob Avaritiam Cochleæ vitâ viventem, quo tandem morbo dicemus hunc hominem ægrotare, nisi animi paupertate? Quis enim divitias vocet nummos, ùt addit Curtius, qui esurire cogunt, qui satietate parent famem, ut, quò plura habeas, acriùs, quæ non habes, concupiscas? Aut quæ sit Avaritiæ acerbitas, quæ cogat, ut pares vetet, ut fruaris, efficiátque egenti te fato vivere, ut Locuples moriaris?

L. 5.

Avaritia autem modò opponitur Justitiæ. S. Th. Quæst. cit. A 3. in C.

87. Ex his patet, cùm Avaritia importet immoderationem quamdam circa divitias, id fieri dupliciter. Uno modo immediatè circa ipsam acceptionem, & conservationem divitiarum, in quantum sci-

ſcilicet aliquis acquirit pecunias ultra debitum, aliena ſurripiendo, vel retinendo, & ſic opponitur Juſtitiæ. Quo ſenſu eſt illud apud Ezechielem: Principes ejus in medio ejus quaſi lupi rapientes prædam ad effundendum ſanguinem, & ad avarè lucra ſectanda. c. 22. Atque huc recidit, quod paulò antè de Tyrannis injuſtis dicebamus. Alio modo importat immoderationem circa interiores affectiones divitiarum: puta, cùm quis nimis amat, vel deſiderat divitias, aut nimis delectatur in eis, etiamſi aliena rapere nolit. Et ſic Avaritiam profert Divus Paulus. Præparent repromiſſam benedictionem hanc paratam eſſe, ſic quaſi benedictionem, non quaſi Avaritiam; ubi Gloſſa interſerit: ſcilicet, ut doleant pro dato, & parùm ſit, quod dent. *Modò Liberalitati;* 2. Corinth. 9. Gloſſa interlin.

88. Avaritia autem Vitium ſpiritûs eſt. Peccata enim præcipuè in affectu conſiſtunt. Omnes autem affectiones animæ trahuntur ad Delectationes & triſtitias; ùt patet per Philoſophum. Delectationum verò quædam ſunt carnis, & quædam ſpiritûs. Carnis quædam delectationes dicuntur, quæ in ſenſu carnis complentur, ſicut delectationes ciborum & venereorum. Delectationes verò ſpiritûs appellantur, quæ complentur in ſola animæ apprehenſione. Illa ergo peccata dicuntur carnis, quæ perficiuntur in delectationibus carnis; illa verò ſpiritûs, quæ in delectationibus ſpiritûs abſque carnis *Et eſt vitium ſpirituale;* S. Th. ibid. A. 6. in C. L. 2. Eth. C. 5.

Digitized by Google

nis delectatione. Et hujusmodi est Avaritia; delectatur enim Avarus in eo, quòd se considerat possessorem divitiarum.

Ac Capitale. Ibid. idem. A. 7. in C.

89. Postremò ea ex vitiis illis unum est, quæ vulgò Capitalia dicimus. Vitium enim Capitale nominatur, ex quo alia vitia oriuntur secundùm rationem finis, qui cùm ad sese multùm pelliciat, propter ejus appetitum homo procedit ad multa facienda vel bona vel mala. Finis autem, qui maximè pertrahit, est beatitudo, vel felicitas, qui est ultimus finis humanæ vitæ, ùt itidem ostendit Divus Thomas. 1.2. Q. 1, A. 4. 7. & 8. Et ideo quantò aliquid magis participat conditiones felicitatis, tantò magis allicit appetitum. Est autem una de conditionibus felicitatis, ut sit per se sufficiens; alioquin appetitum non efficeret quietum tanquam ultimus finis. Sed ejusmodi sufficientiam maximè promittunt divitiæ, ùt L. 3. de Consol. Prosa 3. Boëtius dicit. Cujus ratio est, quia, sicut L. 5. Eth. C. 5. Philosophus habet, denario utimur quasi Eccles. 10. fideiussore ad omnia habenda. Et in sacris Paginis dicitur: Pecuniæ obediunt omnia. Et ideo Avaritia, quæ consistit in appetitu pecuniæ, est vitium Capitale.

Quenam vitia oriantur ex Avaritia. S. Th. ibid. A. 8.

90. Quia ergo avaritia est superfluus amor excedítque in duobus; primò in retinendo: ex hac parte oritur ex Avaritia Obduratio contra Misericordiam; quippe cor Avari non emolitur, ut de divitiis suis subveniat miseris. Cùm autem ad Avaritiam etiam pertineat excedere in accipiendo, secundùm hoc potest Avaritia conside-

Digitized by Google

ſiderari dupliciter. Uno modo ſecundùm quod eſt in affectu; & ſic ex Avaritia oritur inquietudo, in quantum ingerit homini ſolicitudinem & curas ſuperfluas. Avarus enim non implebitur pecuniâ, ùt habent Sacræ Litteræ. Alio modo poteſt conſiderari in effectu. Et ſic in acquirendo aliena utitur quandoque quidem Vi, quod pertinet ad Violentiam; quandóque autem Dolo, qui quidem ſi fiat verbo, erit Fallacia, quantum ad ſimplex Verbum: Periurium autem, ſi addatur confirmatio juramenti. Si autem Dolus committatur in opere, ſic quantùm ad res, erit Fraus: quantùm autem ad perſonas, erit Proditio, ùt patet de Juda, qui ex Avaritia prodidit Chriſtum. Eccl. 5.

§. 3.

De Prodigalitate.

91. PRodigentia porro, quam etiam Prodigalitatem dixerunt, indole oppoſita Avaritiæ, in dando excedit, in accipiendo deficit. Adverſatur proin Liberalitati per Exceſſum. Quanquam & magis adhuc contraria ſit Avaritiæ, utpote à qua magis diſtat, ùt jam ſuperiùs eſt notatum. Eſt autem Vitium, quia eſt extremum Virtutis; Virtus verò per utrumque Extremum corrumpitur. *Deſcriptio Prodigalitatis.* L. 1. C. 5. §. 5.

92. Dat itaque Prodigus plus, quàm opor- *Prodigus præcisè talis minùs*

eſt malus, quàm Avarus.

oportet, & accipit minùs quàm oportet. Sed vel exinde fit, ut Prodigentia nec multùm augeri poſſit, nec eſſe diuturna; accidere quippe nequit, ut diu multúmque largiatur, qui nulla ex parte accipit, & exhauriuntur denique facultates, quibus accedit nihil, decedit plurimum. Cæterùm qui Prodigi videlicet ſunt, & duntaxat in effundendo peccant, Illiberalibus minùs ſunt mali. Et hoc triplici ratione. Primò quidem, quia Avaritia magis differt à Virtute oppoſita; magis enim ad Liberalem pertinet dare, in quo ſuperabundat Prodigus, quàm accipere vel retinere, in quo ſuperabundat Avarus. Secundò quia Prodigus eſt multis utilis, quibus dat; Avarus autem nulli, ſed nec ſibi ipſibi, ùt ait Philoſophus. Tertiò, quia Prodigentia eſt facilè ſanabilis, & per hoc, quod declinat ad ætatem ſenectutis, quæ eſt contraria Prodigentiæ, & per hoc quod facilè pervenit ad egeſtatem, dum multa inutiliter conſumit, & ſic pauper effectus non poteſt in dando ſuperabundare & etiam quia itidem faciſè perducitur ad Virtutem propter Similitudinem, quam habet ad ipſam. Contrarium evenit in Avaro, in quo ùt plurimum cum annis creſcit habendi cupido, ùt ſuprà eſt notatum.

S. Th. Q. cit. A. 3. in C.

L. 4. Eth. C. 1.

Hoc art §. 1.

Sed multi Prodigi ſe Avarorum etiam in eorradendo

93. Verùm ex Prodigis plerique non modò effundunt, quæ non oportet, aut in quos non oportet; ſed etiam quæ non oportet, vel unde non oportet, accipiunt. Quippe

Quippe cùm expendere velint, id præstare nequeunt, atque brevi exhauriuntur opibus, niſi qualicunque demum ratione eas ſibi reſtaurent, ac colligant. Atque hac in re Illiberalium ſe in corradendo noxis obſtringunt; efficitúrque dein, ut neque liberales eorum dationes ſint; cùm ex Virtute non procedant; neque, ùt oportet, efficiantur.

vitiis obſtringunt. Arles L. 4. Eth. C. 1.

ARTICULUS V.

De Amicitia, ſeu Affabilitate.

EXponenda hìc primùm eſt ipſa Amicitia, ſeu Affabilitas; Tum agendum de ejus Extremis, quæ quæ ſunt Adulatio, & Litigium.

§. I.

De Affabilitate ſeu Amicitia.

94. AMicitiam igitur, ſeu Affabilitatem, deſcriberes eſſe Virtutem, ad cujus munus, officiúmque pertinet, dicta atque facta omnia alios attingentia, præſertim illa, quæ ſub nullam legem expreſsè cadunt, ad decori, honeſtíque regulam prudenter ac laudabiliter moderari. Cùm enim Virtus ordinetur ad bonum, ubi occurrit ſpecialis ratio boni, ibi oportet eſſe ſpecialem rationem Vir-

Quid ſit Affabilitas. S. Th. 2. 2. Q. 114. A. 1. in C.

Virtutis, ùt sæpè dictum est. Bonum autem in ordine consistit; ùt itidem ex Augustino scimus. Oportet verò hominem convenienter ad alios homines ordinari in communi conversatione, tam in factis quàm in dictis; ut scilicet ad unumquemque se habeat, secundùm quod decet. Et ideo oportet quoque esse quamdam specialem Virtutem, quæ hanc convenientiam ordinis observet. Atque hæc est ea Amicitia, quam vocamus Affabilitatem.

Lib. de Natura boni C. 8.

Distinctio inter duplicem Amicitiam.

95. Duplex ergo est Amicitia, ut etiam ponit Philosophus; altera quidem, quæ præcipuè consistit in affectu; quo unus alium diligit. Atque de hac suo loco agemus. Altera verò, quæ consistit in solis exterioribus vel verbis, vel factis, quæ quidem non habet perfectam rationem Amicitiæ, sed quamdam ejus similitudinem; in quantum scilicet quis decenter se habet ad illos, quibuscum conversatur. Atque de hac modò est sermo. Affabilis proin id genus Amicitiæ signa, ùt oportet, & convenit, exterius omnibus ostendit, extraneis etiam & ignotis, tum verbis tum factis. Nec tamen hæc simulatio est; quia licèt non detur ad quosvis Amicitia specialis, omnis tamen homo naturaliter omni homini est amicus quodam generali amore; ùt etiam habent sacræ Paginæ: Omne animal diligere simile sibi. Et hunc amorem referunt ea, de quibus loquimur, Amicitiæ signa; nec enim

S. Th. loc. cit. ad 1. & 2.

Lib. 8. Eth. C. 3.

Eccl. 13.

enim cuivis oſtenduntur ſigna perfectæ Amicitiæ; aut eodem modo Affabilis ſe habet familiariter ad extraneos, ſicut ad eos, qui ſunt ſibi ſpeciali Amicitiâ juncti.

96. Itaque pertinet ad ſapientem, ac porro Affabilem, ut delectationem afferat his, quibuſcum converſatur, non quidem laſcivam, quam Virtus cavet, ſed honeſtam, & ſecundùm illud Regii Vatis: Ecce quàm bonum & quàm jucundum habitare fratres in unum. Quandoque tamen propter aliquod bonum conſequens, vel ad aliquod malum excludendum, non refugiet, qui Virtute pollet, eos, quibus convivit, contriſtare, ùt Philoſophus dicit. Unde & Divus Paulus ad ſuos Corinthios: Si contriſtavi vos in epiſtola, non me pœnitet. Et poſtea: Gaudeo, non quia contriſtati eſtis, ſed quia contriſtati eſtis ad pœnitentiam. Et ideo his, qui ſunt proni ad peccandum, non debemus hilarem vultum oſtendere ad eos delectandum, ne videamur eorum peccato conſentire, & quodammodo peccandi audaciam miniſtrare. Ita quidem Divus Aquinas.

Quosnam inter limites contineat ſe Affabilitas.

S. Th. loc. cit. ad 3.

Pſal. 132.

L. 4. Eth. C. 6.

2. Corinth. 7.

Loc. cit.

97. Reducitur autem Amicitia hæc ad Juſtitiam, velut Virtus annexa ad principalem; quia convenit quidem cum Juſtitia in eo, quo eſt ad alterum, ſicut & Juſtitia. Deficit autem ab hujus ratione; quia non habet plenam debiti rationem, prout aliquis alteri obligatur, vel debito Legali, ad cujus ſolutionem Lex cogit,

Quomodo ea ſpectet ad Juſtitiam.

S. Th. Q. cit. A. 2. in C.

vel etiam alio debito proveniente ex beneficio ſuſcepto; ſed ſolùm attendit quod dam debitum honeſtatis, quod eſt magi ex parte habentis Virtutem, ſeu Affabili tatem, quàm ex parte alterius, ut ſcilice faciat alteri, quod decet eum facere. Exi ſtit verò tale debitum honeſtatis. Quem admodum enim nuper diſſeruimus, qui homo eſt animal ſociabile, debet ex qua dam honeſtate Veritatis manifeſtationen aliis hominibus, ſine qua ſocietas homi num durare non poſſet. Sicut auten non poſſet homo vivere in Societate ſin Veritate, ita nec ſine delectatione; qui ſicut Philoſophus habet: Nullus poteſ per diem morari cum triſti, nec cum non delectabili; & ideo tenetur homo ex quodam naturali debito, ut aliis delectabili ter, ùt ajunt, ſeu delectationem ipſis af ferendo, convivat; niſi propter aliquam cauſam neceſſe ſit eos ſubinde utiliter contriſtare, quemadmodum paulò antè eſt explicatum.

Hoc Lib. C. 3. A. 1. Sect. 5. 7.

L. 8. Eth. C. 6.

§. 2.

De Adulatione.

Quid ſit Adulatio.

98. JAm verò Adulatio Vitium eſt, quo quis ſupra debitum Virtutis modum, verbis vel factis, in communi converſatione alium delectare ſtudet. Quemadmodum enim dictum eſt,

S. Th. 2. 2. Q. 115. A. 1. in C.

Ami-

Amicitia, de qua agimus, ſeu Affabilitas, etſi primò ac præcipuè eos intendat delectare, quibus convivit, tamen ubi neceſſe eſt, propter bonum aliquod exequendum, vel malum vitandum, non veretur contriſtare. Si ergo aliquis in omnibus velit ad delectationem alteri loqui, excedit modum in delectando, & ideo peccat per exceſſum. Et quidem ſi hoc faciat ſola intentione delectandi, vocatur Placidus, ùt ait Philoſophus. Si autem id faciat intentione alicujus lucri conſequendi, Blanditor vulgò, ſeu Adulator vocatur. Solet tamen promiſcuè nomen Adulatoris omnibus tribui, qui ſupra debitum modum Virtutis volunt alios verbis, vel factis delectare in communi converſatione. De quibus porrò ſacræ Paginæ: Væ qui conſuunt pulvillos ſub omni cubito manus; id eſt, ùt addit Gloſſa, ſuavem delectationem. 5. Præced. L. 4. Eth. C. 6. Ezech. 13. Gloſſa interlin. Ibid.

99. Laudare itaque aliquem contingit bene & malè, prout ſcilicet debitæ circumſtantiæ vel ſervantur, vel prætermittuntur. Si quis enim aliquem velit delectare laudando, ut ex hoc eum conſoletur, ne in rebus adverſis deficiat, vel etiam ut in bono proficere ſtudeat, aliis debitis circumſtantiis obſervatis, pertinebit hoc ad Affabilitatem. Pertinet autem ad Adulationem, ſi quis velit aliquem laudare in iis, in quibus non eſt laudandus, quia fortè mala ſunt, ſecundùm illud: Laudatur peccator in deſideriis animæ ſuæ; vel *Quandonam committatur Adulatio.* Idem Ibid. ad 1. Pſal. 9.

quia non ſunt certa; unde monemur etiam:
Eccleſ. 27. Ante ſermonem non laudes virum. Aut:
Eccleſ. 11. Non laudes virum in ſpecie ſua. Vel etiam ſi timeri poſſit, ne humana laude ad inanem gloriam alter provocetur. Ad quod illa itidem Divinarum Litterarum verba ſunt: Ante mortem ne laudes hominem. Similiter quoque velle placere hominibus propter Charitatem nutriendam, ut in ea homo ſpiritualiter proficere poſſit, laudabile eſt. Quòd autem aliquis velit placere hominibus propter inanem gloriam, vel propter lucrum, vel etiam in malo; hoc eſſet peccatum. Atque de eo eſt illud Regii Vatis: DEUS diſſipavit oſſa eorum, qui hominibus placent.
Pſal. 52. Et Apoſtolus: Si adhuc hominibus placerem, Chriſti ſervus non eſſem.
Gal. 1.

An quando ſit peccatum Mortale, vel quando Veniale.
S. Th. ibid. A. 2. in C.

100. Quandoque verò Adulatio adverſatur Charitati, ac quandoque non adverſatur. Unde etiam ſubinde peccatum gravius eſt, ac Mortiferum, ſubinde Levius, ac quod appellamus Veniale. Igitur adverſatur Charitati ratione dupliei. Uno modo ratione ipſis Materiæ; puta, cùm quispiam laudat alicujus peccatum; hoc enim opponitur Dilectioni DEI, contra cujus juſtitiam homo loquitur; & contra dilectionem proximi, quem in peccato fovet; unde eſt peccatum Lethale, ſe-
Iſa. 5. cundùm illud: Væ qui dicitis malum bonum. Multísque proficuum foret ad illam
Iſa. 3. itidem monitionem ſedulò attendiſſe animum: Populi mei, qui te Beatum dicunt,

cunt, ipſi te decipiunt, & viam greſſuum tuorum diſſipant. Alio modo ratione intentionis; puta, cùm quis alicui eum in finem adulatur, ut ei noceat, ſeu in corpore, ſeu in animo; atque hoc itidem eſt peccatum Mortiferum; déque iſto loquuntur Sacræ Litteræ: Meliora ſunt vulnera diligentis, quàm fraudulenta odientis oſcula. Tertiò modo per occaſionem; ſicut cùm Laus Adulationis fit alteri occaſio peccandi, etiam præter Adulantis intentionem; & tunc attendi oportet, utrum ſit occaſio data, vel accepta, & qualis ruina ſubſequatur, quæ prævideri potuit, vel debuit; ex his enim itidem peccatum evadet vel majus vel minus. Si autem aliquis ex ſola aviditate delectandi alios, vel etiam ad evitandum aliquod malum, aut conſequendum aliquid in neceſſitate, alicui adulatus fuerit, nec eſt peccatum Mortiferum, ſed tale, quod appellamus Veniale. Prov. 27.

§. 3.

De Litigio.

101. ADulationi directa fronte opponitur Litigium; quod deſcribitur eſſe exceſſus in impugnandis, culpandisque communi in conſortio aliorum dictis. Ponitur autem eſſe exceſſus, quia aliter ſubinde ſentire ac opinentur *Quid ſit Litigium.*

alii, suáque sensa alienis etiam contraria moderatè tueri, non ut victor videaris, sed ut Veritas eluceſcat, non quidem ad Litigium, sed ad ipsam spectat Affabilitatem; & tædio plena sæpiùs accideret conversatio, in qua omnibus assentiretur quivis, repugnaret, aut porro ad ipsam Veritatem deduceret, ùt quidem limites exigunt, nemo. Cæterùm Litigii Vitium moleſtiſſimum passim est & invisum. Quia enim quivis sua sensa plurimùm amat, velut partus animæ nobiliſſimos, cùm hæc mordaci dente lacerari videt, dolorem haud minorem sentit, quàm Rhea illa, dum proles suas cerneret devorari à Saturno; ùt habent Fabulæ. Unde Diogenem ferunt interrogatum, quorumnam animalium morsus esset pernitioſiſſimus; respondisse: inter domestica, Adulatoris, inter fera, Litigioſi.

Quomodo opponatur Affabilitati S. Th. 2. 2. Q. 116. A. 1. in C.

102. Cùm ergo Litigium propriè in verbis consistat, quando scilicet unus verbis alterius contradicit; in hac contradictione duo possunt attendi. Quandoque enim contingit contradictio propter Personam dicentis, cui contradicens consentire recusat propter defectum amoris animos unientis. Et hoc videtur ad Discordiam pertinere Charitati contrariam. Quandoque autem contradictio oritur ratione Personæ, quam aliquis contristare non veretur. Et sic fit Litigium, quòd Amicitiæ, de qua est sermo, seu Affabilitati opponitur, ad quam pertinet convivere aliis modò

do iis delectabili. Unde ait Philosophus, illos qui ad omnia adversantur & contrarii sunt, causâ ejus, quod est contristare, neque quoscunque curantes, litigiosos vocari. L. 4. Eth. C. 6.

103. Porro Litigium per se, & secundùm suam speciem est gravius Vitium quàm Adulatio; per accidens tamen ad exteriora motiva comparatum & gravius & levius Adulatione esse contingit. Nam de utroque hoc vitio loqui possumus dupliciter. Uno modo considerando speciem utriusque peccati. Et secundùm hoc tantò aliquod Vitium est gravius, quantò magis regugnat oppositæ Virtuti. Virtus autem Amicitiæ potiùs tendit ad delectandum, quàm ad contristandum; & ideo Litigiosus, qui superabundat in contristando, gravius peccat, quàm Placidus vel Adulator, qui superabundat in delectando. Alio modo possunt considerari secundùm exteriora motiva. Et secundùm hoc quandoque Adulatio est gravior: puta, quando intendit per deceptionem indebitum honorem vel Lucrum acquirere. Quandoque verò Litigium est gravius: puta, quando homo intendit vel Veritatem impugnare, vel loquentem adducere in contemptum. *An Litigium sit majus peccatum an Adulatio.* S. Th. Loc. cit. A. 2. in C.

CAPUT IV.

De Epijkia, ſeu Æquitate.

Quid ſit Epiikia. S. Th. 2. 2. Q. 120. A. 1. in C.

De Epiikia duntaxat dicendum, quid ea ſit; dein qua ratione ponatur pars Juſtitiæ.

§. I.

Quid ſit Epiikia.

Exponitur eſſentia Epiikiæ.

104. Epiikia tandem eſt Virtus Legum directiva, ſecundùm quod Juſtitiæ ratio & communis utilitas poſcit. Quia enim humani actus de quibus Leges dantur, in ſingularibus contingentibus conſiſtunt, quæ infinitis modis variari poſſunt, non fuit poſſibile, aliquam regulam Legis inſtitui, quæ in nullo caſu deficeret; ſed Legislatores attendunt ad id, quod in pluribus accidit, & ſecundùm hoc legem ferunt. Interim hanc in aliquibus caſibus ſervare eſt contra Æqualitatem Juſtitiæ, & contra commune bonum, quod Lex intendit. Sic Lex inſtituit, ut depoſita reddantur, quia hoc, ùt in pluribus, juſtum eſt. Contingit tamen quandoque eſſe nocivum; ut ſi aliquis repoſcat depoſitum ad Patriæ impugnationem. In his ergo & ſimili-

milibus casibus malum est sequi Legem positam. Bonum autem est prætermissis verbis Legis, sequi id, quod poscit ratio Justitiæ, & communis utilitas. Et ad hoc ordinatur Epiikia, quæ apud nos dicitur æquitas.

105. Nec propterea Epiikia deserit justum simpliciter; sed justum quod est lege determinatum. Neque opponitur Severitati, quæ sequitur verba Legis, in quibus oportet. Sequi autem verba legis, in quibus non oportet, vitiosum est. Unde dicitur in Codice: Non dubium est in legem committere eum, qui verba Legis amplexus contra Legislatoris nititur voluntatem. Nec itidem obest, quod habet Augustinus: In istis temporalibus Legibus, quamquam de his homines judicent, cùm eas instituunt; tamen cùm fuerint institutæ, & firmatæ, non licebit Judici de ipsis judicare, sed secundùm ipsas. Etenim ille de Lege judicat, qui dicit eam non esse bene positam. Qui verò dicit, verba Legis non esse in hoc casu servanda, non judicat de Lege, sed de aliquo particulari negotio, quod occurrit. Nec porro per Epiikiam interpretamur videlicet Legem, quod fortè ad solum Legislatorem videretur pertinere; ùt itidem statuit Imperator his verbis: Inter Æquitatem, jusque, interpositam interpretationem nobis solis & oportet & licet inspicere. Quippe interpretatio locum habet in dubiis, in quibus non licet absque determinatione

Epiikia non deserit justum, nec obstat aliis virtutibus.

Idem ibid. ad 1.

Cod. de Leg. & const. Prin. in Argum. Non dubium est.

L. de vera Relig. C. 31.

Cod. L. 1. Tit. 17. C. Inter æquitatem.

Principis à verbis Legis recedere. In manifestis autem non est opus interpretatione, sed executione.

§. 2.

Qua ratione Epiikia ponatur pars Justitiæ.

Epiikia est pars Justitiæ communiter dicta. S. Th. ibid. A. 2. in C. 5. Eth. C. 10. S. Th. ibid. ad 1.

106. SUbjicitur autem Epiikia Justitiæ, tanquam Generi; sive ùt Philosophus habet, est pars Justitiæ communiter dictæ, tanquam Justitia quædam existens, correspondétque propriè Justitiæ Legali, & quodammodo continetur sub ea, & quodammodo eam excedit. Si enim Justitia Legalis dicatur, quæ obtemperat Legi; sive quantùm ad verba Legis, sive quantùm ad intentionem Legislatoris, quæ potior est; sic Epiikia est pars potior Legalis Justitiæ. Si verò Justitia Legalis dicatur solùm, quæ obtemperat Legi secundùm verba Legis, sic Epiikia non est pars Legalis Justitiæ, sed pars Justitiæ communiter dictæ, divisa contra Justitiam Legalem, sicut excedens ipsam. Atque hæc de Virtutibus, quæ ad Justitiam reducuntur, dicta sunto. Jam verò ad exponendas eas, quæ Fortitudini annexæ sunt, progrediamur.

PHI-

PHILOSOPHIA MORALIS.

LIBER IV.

DE VIRTUTIBUS ANNEXIS FORTITUDINI.

QUarto loco veniunt Virtutes, quæ Fortitudini ſunt annexæ. Eſt autem Fortitudinis duplex actus, ut nuper dictum eſt, ſcilicet aggredi, & ſuſtinere. Igitur ad actum aggrediendi duo requiruntur, quorum primum pertinet ad animi præparationem, ut videlicet aliquis promptum animum habeat ad aggrediendum. Et quantum ad hoc ponit Tullius Fiduciam. Secundum autem pertinet ad operis executionem; ne videlicet quis deficiat ab iis perficiendis, quæ cum Fiducia inchoavit; ad quod idem Romanus Orator ponit Magnificentiam. Ad alium verò actum Fortitudinis, qui eſt ſuſtinere, itidem duo requiruntur; quorum primum eſt, ne difficultate imminentium malo-

L. 2. A. 2. §. 2. S. Th. 2. 2 Q. 128. A. 1. in C.

L. 2. Invent.

malorum animus frangatur per triſtitiam, & decidat à ſua magnitudine. Et quantùm ad hoc ponit Philoſophus Patientiam. Aliud eſt, ut ex diuturna difficilium perpeſſione homo non ita fatigetur, ut deſiſtat, & quantum ad hoc itidem Stagyrita ponit Perſeverantiam.

L. 4. Eth. C. 2. & 3.

Hæ porro Virtutes, ſi coarctentur ad propriam materiam Fortitudinis, pericula nimirum mortis, erunt ipſius quaſi partes integrales, ſine quibus Fortitudo eſſe non poteſt. Si autem referantur ad aliquas alias materias, in quibus minus eſt difficultatis, erunt Virtutes ſuo modo diſtinctæ à Fortitudine; ei tamen adjungentur, ſicut ſecundarium principali, ùt ajunt; erúntque ejusdem partes Potentiales. Partes autem Subjectas non habet Fortitudo, ùt eſt ſpecialis Virtus, nec dividitur in Virtutes Specie differentes; quia eſt circa materiam valde ſpecialem. Sunt ergo quatuor potiſſimùm partes Fortitudinis: Fiducia, Magnificentia, Patientia, Perſeverantia; ſed Fiduciam ferè per Magnanimitatem explicant, ſub qua Fiducia involvitur. Itaque

CA-

CAPUT I.

De Magnanimitate.

EXplicandum hìc venit, quid ſit Magnanimitas; Quomodo operetur Magnanimus; Et quænam ſint Virtutis hujus Extrema.

ARTICULUS I.

Quid ſit Magnanimitas.

UT eſſentia Magnanimitatis accuratè percipiatur, exponendum, circa quid ea verſetur; Tum an propriè ſit Virtus; Ex quibus fluet ipſà ejus Definitio; Ac denique an ad Magnanimitatem conferant bona fortunæ.

§. 1.

Circa quid verſetur Magnanimitas.

1. MAnanimitas ergo ex ſuo nomine importat quandam extenſionem animi ad magna. Conſideratur autem habitudo Virtutis ad duo. Primò ad materiam, circa quam Virtus operatur; *Magnanimitas eſt circa honores;* S. Th. 2.2. Q. 129. A. 1. in C.

ratur; Tum verò ad actum proprium, qui consistit in debito usu talis materiæ. Et quia habitus Virtutis præcipuè ex actu determinatur, ex hoc maximè dicitur quispiam Magnanimus, quia habet animum ad aliquem magnum actum. Aliquis autem actus potest dici dupliciter magnus; uno modo secundùm proportionem; alio modo absolutè. Magnus quidem potest dici actus secundùm proportionem etiam qui consistit in usu alicujus rei parvæ, vel mediocris; puta, si aliquis re illa optimè utatur. Sed simpliciter & absolutè magnus actus est, qui consistit in optimo usu rei maximæ. Res autem, quæ in usum hominis veniunt, sunt res exteriores; inter quas simpliciter maximus est honor; tum quia propinquissimus est Virtuti; utpote testificatio quædam existens de Virtute alicujus; tum quia DEO, & optimis exhibetur; tum denique quia homines propter honorem consequendum, & vituperium vitandum alia omnia postponunt. Sic autem dicitur aliquis Magnanimus ex his, quæ sunt magna absolutè & simpliciter, sicut dicitur aliquis Fortis ex his, quæ sunt difficilia simpliciter. Unde consequitur, Magnanimitatem consistere circa honores.

Qua ratione id fiat. Idem, ibid. ad 3.

2. Nec obest Magnanimos, & quosvis porro, qui virtutem habent, non inde laudari, quòd honores cupiant, sed inde enimverò, quòd eos fugiant; illi quippe, qui ita honores contemnunt, ut pro iis adi-

adipiſcendis nihil inconveniens faciant, nec eos pluris, quàm æquum eſt, æſtiment, laude ſunt digni. Siquis autem hoc modo contemneret honores, ut non curaret ea facere, quæ ſunt digna honore, vituperium mereretur. Jam verò Magnanimitas ea ratione eſt circa honores, ut ſtudeat illa facere, quæ ſunt honore digna; non autem ita, ut magni ducat humanum honorem.

3. Neque tamen ſimpliciter circa honores eſt Magnanimitas, ſed circa magnos honores. Nam ſecundùm Philoſophum Virtus eſt perfectio quædam, & intelligitur eſſe perfectio Potentiæ, ad cujus ultimum pertinet; ùt itidem ait Stagyrita. Perfectio autem Potentiæ non attenditur in qualicunque operatione, ſed in operatione, quæ habet aliquam magnitudinem, aut difficultatem. Quælibet enim Potentia quantumcunque imperfecta, poteſt in aliquam operationem modicam & debilem. Et ideo itidem ex mente Philoſophi ad rationem Virtutis pertinet, ut ſit circa difficile & magnum bonum. Difficile autem & magnum, quæ ad idem pertinent, poſſunt attendi dupliciter. Uno modo ex parte Rationis; in quantum ſcilicet difficile eſt, Medium Rationis invenire, & in aliqua materia ſtatuere. Et iſta difficultas potiſſimùm occurrit in actu Virtutum Intellectualium, ac Juſtitiæ. Alia autem difficultas eſt ex parte materiæ, quæ de ſe repugnantiam habere poteſt,

Eſt autem Magnanimitas circa magnos honores. Idem. Ibid. A. 2. in C. L. 7. Phyſ. Textu. 17. L. 1. de Cælo. Lib. Eth. C. 3.

teſt, ad modum Rationis, qui eſt circa eam ponendus. Et iſta difficultas præcipuè attenditur in aliis Virtutibus Moralibus, quæ ſunt circa Paſſiones; quia Paſſiones repugnant contra Rationem; ùt habet Dionyſius.

De Divinis Nominibus C. 4. *Quæ res explicatur.* 8. Th. loc. cit.

4. Circa has autem conſiderandum, quasdam Paſſiones eſſe, quæ habent magnam vim repugnandi Rationi præcipuè ex parte Paſſionis, ac Affectus; quaſdam verò præcipuè ex parte rerum, quæ ſunt objecta Paſſionum. Paſſiones autem non habent magnam vim repugnandi Rationi, niſi ſint vehementes; eò quòd Appetitus Senſibilis, in quo eæ ſunt, naturaliter ſubdatur Rationi; & ideo Virtutes, quæ ſunt circa hujusmodi Paſſiones, non ponuntur niſi circa id, quod eſt magnum in ipſis Paſſionibus. Sicut Fortitudo eſt circa maximos timores & Audacias; Temperantia autem circa maximas delectationum concupiſcentias; & ſimiliter Manſuetudo eſt circa maximas iras.

5. Paſſiones verò quædam habent magnam vim repugnandi Rationi ex ipſis rebus exterioribus, quæ ſunt objecta Paſſionum; ſicut Amor vel Cupiditas pecuniæ, ſive honoris. Et in his oportet eſſe Virtutem non ſolùm circa id, quod eſt maximum in eis, ſed etiam circa mediocria vel minora; quia res exteriùs exiſtentes, etiamſi ſint parvæ, Appetitum tamen multùm irritant; utpote neceſſariæ ad vitam hominis. Et ideo circa Appetitum pecu-

Digitized by Google

pecuniarum ſunt duæ Virtutes: una quidem circa mediocres, vel moderatas, ſcilicet Liberalitas; alia autem circa pecunias magnas, ſcilicet Magnificentia, ùt infra explicabitur. Similiter & circa honores ſunt duæ Virtutes; una quidem circa mediocres honores, quæ nomine caret. Nominatur tamen ex ſuis Extremis, quæ ſunt græca voce Philotimia, id eſt, amor honoris; & Aphilotimia, id eſt ſine amore honoris. Laudatur enim quandoque, qui amat honorem, quandoque autem, qui non curat de honore, prout ſcilicet utrumque moderatè fieri poteſt. Circa magnos honores autem eſt Magnanimitas. Unde propria materia Magnanimitatis eſt magnus honor, & ad ea tendit Magnanimus, quæ ſunt magno honore digna. Quamquam nec in minoribus honoribus deficiat; quia qui bene magnis utitur, multò magis poteſt uti parvis. Hoc Lib. C. 2.

§. 2.

An Magnanimitas ſit Virtus.

6. SEd videri fortaſſis poſſit Magnanimitas non eſſe Virtus. Omnis enim Virtus Moralis in Medio conſiſtit; ùt initio dictum eſt: Magnanimitas autem non conſiſtit in Medio, ſed in maximo; Magnanimus enim maximis dignum ſe æſtimat, ùt ait Philoſophus. Verùm *Magnanimitas eſt Virtus;* S. Th. Q. cit. A 3. in C. L. 1. C. 5. 52 L. 4. Eth. C. 3

utut hæc ſe habeant, Magnanimitas ver & propriè eſt Virtus. Ad rationem enin Virtutis humanæ pertinet, ut in rebus hu manis bonum Rationis ſervetur, quod eſ proprium hominis bonum. Inter cætera autem res exteriores, honores præcipuum locum tenent, ùt paulò antè notatum eſt
§. Præced. unde Magnanimitas, quæ modum Rationi ponit circa magnos honores, eſt Virtus. Ita
§. Th. ibid. ad 1. que, ſicut etiam ratiocinatur Philoſophus
L. 4. Eth. C. 3. Magnanimus eſt quidem magnitudine ex tremus, in quantum ſcilicet ad maxima tendit: eò autem, quod ùt oportet, me dius; quia videlicet ad ea, quæ ſunt ma xima, ſecundùm Rationem tendit; atque licèt maximis dignum ſe æſtimet, ſe tamen ad majora non extendit, quàm dignus ſit. Pariter non obeſt actum Magnanimitatis
§. Th. ibid. ad 2. competere duntaxat magnis, *non* autem cuivis, in quo aliàs Virtutes Morales ſunt; Virtutes autem Morales omnes poni inter ſe connexas. Nam connexio Virtutum *non* eſt intelligenda ſecundùm actus, ut ſcilicet cuilibet competat habere actus omnium Virtutum; ſed Morales porro conjunguntur in Prudentia ſecun dùm habitus ſimul in anima exiſtentes vel in actu vel in propinqua diſpoſitione; ùt jam explicatum eſt; & ſic poteſt aliquis,
L. 1. C. 4. §. 3. cui non competit actus Magnanimitatis, habere habitum Magnanimitatis, per quem ſcilicet diſponitur ad talem actum ex-

exequendum, si sibi competeret secundùm suum statum.

7. Est autem Magnanimitas etiam specialis Virtus. ùt enim jam sæpe est indicatum, ad specialem Virtutem pertinet, modum Rationis in aliqua determinata materia ponere. Magnanimitas autem ponit modum rationis circa determinatam materiam; scilicet circa honores; ùt etiam paulò antè dictum est; honor, verò secundùm se consideratus est quoddam speciale bonum. Quia tamen honor est cujuslibet Virtutis præmium, ùt exponit itidem Magnus Aquinas, ideo Magnanimitas ex consequenti, ùt ajunt, & ratione suæ materiæ respicit omnes Virtutes.

Eáque Specialis. S. Th. Q. cit. A. 4. in C.

§. Præced.

2. 2. Q. 103. A. 1. ad 2.

8. Ac etiam dicit Philosophus, Magnanimi esse, non fugere commonentem; neque facere injusta; promptum esse ad benefaciendum; ministrare promptè; esse veridicum; non facilè plangere, quæ omnia ad virtutes alias spectare videntur; ùt ad Prudentiam, ad Justitiam, ad Charitatem, ad Liberalitatem, ad Veritatem. Nec tamen exinde Magnanimitas desinit esse ipsa Virtus Specialis. Nimirum quia Magnanimitas tendit ad magna, consequens est, ut ad ea præcipuè tendat, quæ important aliquam excellentiam, & illa fugiat, quæ pertinent ad defectum. Pertinet autem ad quandam excellentiam, ut aliquis benefaciat, & munificum se exhibeat. Et ideo ad ista promptum se exhibet,

Licèt non rarò actus aliarum Virtutum exerceat. Idem ibid. ad 2. L. 4. Eth. C. 3

bet, in quantum habent rationem cujuſdam excellentiæ; non autem ſecundùm eam rationem, qua ſunt actus aliarum Virtutum. Ad defectum autem pertinet, ſi quis ita magnipendat aliqua exteriora bona, vel mala, ut pro eis à Juſtitia, vel quacunque alia Virtute recedat, & declinet. Similiter etiam ad defectum pertinet omnis occultatio Veritatis; quia videtur ex timore procedere. Quod etiam aliquis paſſim plangat, ad defectum pertinet; quia per hoc videtur animus exterioribus malis ſuccumbere. Et ideo hæc & ſimilia vitat Magnanimus ſecundùm ſpecialem rationem, ſcilicet tanquam contraria Excellentiæ vel Magnitudini.

Definitio Magnanimitatis.

9. Ex quibus patet, Magnanimitatem dici poſſe, Virtutem Moralem, quæ in mediocritate conſiſtit circa honores magnos ob ſolum honeſti motivum. Adjungitur autem Magnanimitas Fortitudini, tanquam Virtus Secundaria Primariæ; quia cum Fortitudine convenit quidem, in quantum confirmat animum circa aliquid arduum. Sed ab eadem deficit, in quantum firmat animum in eo, circa quod eſt faciliùs firmitatem ſervare; difficiliùs quippe eſt firmiter ſe habere in periculis mortis, in quibus confirmat animum Fortitudo, quàm in maximis bonis ſperandis, vel adipiſcendis, ad quæ animum firmat Magnanimitas; quia ſicut homo maximè ſuam vitam diligit, ita maximè refugit mortis pericula. Nec refert, quod habet Phi-

Quomodo Magnanimitas adjungatur Fortitudini.

8. Th. Loc. Cit. A. 5. in C.

Philoſophus, Magnanimum non eſſe amatorem periculi; cùm tamen ad Fortem pertineat, ſe objicere periculis; nam amator periculi ille dicitur, qui indifferenter ac promiſcuè ſe periculis exponit; quod videtur pertinere ad eum, qui indifferenter itidem ac promiſcuè multa quaſi magna exiſtimat, quod eſt contra rationem Magnanimi. Sed pro his, quæ verè ſunt magna, Magnanimus promptiſſimè periculis ſe exponit; quia operatur magnum in actu Fortitudinis, ſicut in actibus aliarum Virtutum. Unde ait quoque Philoſophus, Magnanimum non periclitari pro parvis, periclitari autem pro magnis. L. 1. Eth. C. 3. Loc. cit.

§. 3.

An ad Magnanimitatem conferant Bona Fortunæ.

10. JAm verò ad Magnanimitatem imprimis ſpectat Fiducia, cùm hæc robur quoddam Spei boni conſequendi importet; ùt exponit Divus Aquinas; Magnanimitas autem potiſſimùm eſt circa ſpem alicujus ardui, quemadmodum huc uſque vidimus. Fiduciam verò deſcribit Tullius eſſe, per quam magnis, & honeſtis rebus multùm ipſe animus in ſe fiduciæ cum ſpe collocavit. Et nominatur hæc ſubinde loco Magnanimitatis. Tum autem Securitas, quæ animi *Ad Magnanimitatem ſpectat Fiducia & Securitas.* S. Th. 2. 2. Q. 129. A. 6. & 7. L. 2. de Inv.

quietem à timore importat, ad Fortitudinem ſpectat, & inde quoque ad Magnanimitatem.

Conferunt ad eandem plurimùm Bona Fortunæ. S.Th. ibid. A. 8. in C, Hoc art. §. 1.

11. Sed ad eandem plurimùm juvant Bona Fortunæ. Magnanimitas enim, ùt ſuperiùs dictum eſt, ad duo reſpicit: ad honorem quidem ſicut ad materiam: & ad aliquid magnum operandum ſicut ad Finem. Ad utrumque autem iſtorum Bona Fortunæ cooperantur. Quia enim honor habentibus Virtutem non ſolùm à Sapientibus, ſed etiam à Multitudine exhibetur, quæ maximà reputat hujusmodi exteriora bona, fit ex conſequenti, ut ab eis major honor exhibeatur his, quibus adſunt exteriora id genus Fortunæ Bona. Similiter etiam ad actus Virtutum organicè, ùt ajunt, Bona Fortunæ deſerviunt; quia per divitias, & potentias, & amicos datur nobis facultas operandi.

Quomodo hæc Bona Magnanimus aut æſtimet, aut contemnat. Idem ibid. ad 1. 2. & 3. Lib. de Ira. L. 1. de Offic.

12. Itaque verum equidem eſt illud Senecæ: Virtutem ſibi eſſe ſufficientem; quia nimirum ſine his etiam exterioribus bonis eſſe poteſt. Indiget tamen eadem his exterioribus Bonis ad hoc, ut expeditiùs operetur. Ac dicitur etiam Magnanimus exteriora Bona contemnere. Unde ait Tullius; magnum animum in externarum rerum deſpicientiâ commendari; ſed ea contemnit, in quantum non reputat magna, pro quibus debeât aliquid indecorum facere; non tamen ita contemnit, ut non reputet utilia ad opus Virtutis exequendum. Denique addit equi-

dem

dem Tullius; ad magnum animum pertinere, ea, quæ videntur acerba, ita ferre, ut nihil à ſtatu naturæ diſcedat, nihil à dignitate Sapientis: acerba autem & infortunia opponuntur Bonis Fortunæ. Verùm neque iſta hucuſque dictis obſunt. Nam quicunque non reputat aliquid magnum, neque multùm gaudet, ſi illud obtineat, neque multùm triſtatur, ſi illud amittat. Et ideo quia Magnanimus non æſtimat exteriora, ac Fortunæ Bona, quaſi aliqua magna, inde eſt, quòd de eis nec multùm extollatur, ſi adſint, neque in eorum amiſſione multùm dejiciatur. *Loc. cit.*

ARTICULUS II.

Quomodo operetur Magnanimus.

13. QUoſdam verò operandi modos Magnanimi, & aliquas ejus proprietates hucuſque vidimus; ùt, eum pro magnis duntaxat ſubire pericula; non facilè plangere; & quæ ſunt id genus; quæ important excellentiam. Cætera porro hìc proſequemur. Igitur talis eſt Magnanimus, ut afficiat beneficiis alios, ipſe affici erubeſcat. Excellentis enim illud eſt, hoc ejus, qui excellitur. Eſtque ejus modi, ut plura retribuat. Ita enim fiet, ut, qui prior Magnanimo contulerit beneficium, inſuper debeat, beneficiúmque accepiſſe videatur. Meminiſſe præterea *Proprietates Magnanimi.* Ariſt. L. 4. Eth. C. 3. S. Th. L. cit. A. 3.

uberiùs eorum videtur Magnanimus, quibus bene fecerit; quàm eorum, à quibus beneficia acceperit; quippe cùm is, qui acceperit, minor sit eo, qui beneficium contulerit, ipse autem velit esse superior. Maximè autem non delectatur beneficia recipere, quin ipse majora referat, quod quidem pertinet ad perfectionem Gratitudinis, in cujus actu velit superexcellere sicut in actibus aliarum Virtutum. Unde collata beneficia jucundiùs, accepta minùs jucundè consuevit audire; quamquam & in his retribuendis sit superabundans; ùt mox est commemoratum. Mósque etiam ejus est, à nemine quidquam, aut vix tandem petere, sed, ùt dictum est, promptè aliis ministrare.

14. Deinde præstare se magnum apud eos, qui in dignitate sunt, præclaráque fortunâ utuntur; apud mediocris sortis homines autem mediocrem; eò quòd illos superare difficile, atque egregium, hos autem facilè. Et inter illos gloriari est à generoso animo minimè alienum, inter humiles verò invidiosum, quemadmodum inter imbecillos viribus non contendere. Neque ad honoratas res accedere, aut ubi alii principatum obtinent. Cunctari quoque & quietem agere, nisi ubi magnus aliquis honor, magnúmque opus est, quia parva non moratur; unde paucas res agendas, sed magnas eas ac celebres aggreditur.

15. Necesse etiam est, ut apertè tam odium,

odium, quàm amorem præseferat. Latere enim velle timentis est; majorémque curam veritatis, quàm opinionis habeat, dicátque, & ágat omnia apertè; nisi fortè loquatur ironicè, aut per dissimulationem, ùt ad vulgus hominum, aut ad multos, quos putat indignos, quibus animi sui sensus aperiat. Nec tamen utitur Ironiâ, secundùm quod hæc opponitur Veritati, ut scilicet dicat de se aliqua vilia, vel neget aliqua magna, quæ sunt; sed quia non totam suam magnitudinem monstrat. Neque est admirator; nihil enim magnum ipsi est. Neque injuriarum memor; quippe cùm Magnanimi non sit meminisse, & præsertim malorum, sed ea potiùs despicere. Nec multùm loquitur de hominibus; cùm enim non multùm curet, utrùm tum ipse, tum alii laudentur, vel vituperentur, neque loquitur de seipso, ut laudetur, neque de aliis, ut vituperentur. Idcirco nec laudator est, nec vituperator, ne inimicorum quidem; nisi fortè malè loquatur de inimicis ad auferendam à se contumeliam ab illis illatam.

16. Non conqueritur Magnanimus de malis, quæ accidunt necessariò, ac sorte inevitabili; neque de parvis, neque est facilis ad petendum; ita enim se gerere ejus hominis est, qui res humanas habet in magno pretio, habet autem Magnanimus in parvo. Ejusmodi præterea est, ut honesta potiùs & infructuosa, quàm fructuosa, & utilia acquirat, & possideat; est enim

ejus, qui ex se sufficiat; præponítque honesta utilibus tanquam majora; ac porro utilia quæruntur ad subveniendum alicui defectui; defectus autem Magnanimitati repugnat. Magnanimi quoque proprium id est, ut vivere ad alterius arbitrium non possit, nisi ad amici, sibíque porro benevoli, ùt ejus, qui DEI loco præest; est enim istud servile, nec fieri solet sine assentatione, à qua ille longissimè abest. Quin etiam denique motus ipse Magnanimi esse tardus videtur, & vox gravis & locutio stabilis. Nam neque qui circa pauca studet, festinare amat, neque qui nihil magnum existimat, contentiosus est aut vehemens. Acuta autem vox, & celeritas ex his efficitur. Ac talis quidem Magnanimus est.

ARTICULUS III.

De Extremis Magnanimitatis.

MAgnanimitati autem quatuor Vitia opponuntur; videlicet tria per Excessum, Præsumptio, Ambitio, Inanis gloria; Unum per Defectum, nimirum Pusillanimitas.

§. I.

§. 1.

De Præſumptione.

17. PRæſumptio igitur, ſeu potiùs Præfidentia eſt vitioſus quidam Magnanimitatis exceſſus, quo quiſpiam nimiùm ſibi fidens, ea, quæ ſunt ſuis viribus majora, atque ſuperiora, aggreditur. Enimverò cùm ea, quæ ſunt ſecundùm naturam, ſint ordinata Ratione Divina, quam humana Ratio debet imitari; quidquid à Ratione humana fit, quod eſt contra ordinem communiter in naturalibus rebus inventum, eſt vitioſum & peccatum. Hoc autem communiter in omnibus rebus naturalibus invenitur, quòd quælibet actio commenſuretur virtuti agentis; nec aliquod agens naturale nititur ad agendum id, quod excedit ſuam facultatem. Et ideo vitioſum eſt, & velut contra ordinem naturalem, ſi quis aſſumat ad agendum ea, quæ præferuntur ſuæ Virtuti; quod pertinet ad rationem Præſumptionis, ſicut & ipſum nomen manifeſtat. *Quid ſit Præſumptio.* S. Th. 2. 2. Q. 130. A. 1. in C.

18. Vires autem alicujus hìc intellige eas, quas vel in ſeipſo, vel in alio paratas habet. Quod enim per alios poſſumus, aliqua ratione per nos poſſumus, ùt habet Philoſophus. Conſiſtunt autem vel in facultate naturali, vel in Virtute aliqua infuſa, aut acquiſita, vel in arte quapiam, vel *Quænam cenſenda ſint vires cujusque.* Leſſ. de Virt. Card. L. 3. C. 2. Dubit. 3. Lib. 3. Eth. C. 3.

vel in gratiâ gratis datâ, vel in alio ejus
2 Corinth. 3. modi. Unde licèt ex sensu Apostoli no
S. Th. Loc. cit. ad 3. simus sufficientes aliquid cogitare à nobi
quasi ex nobis, quia tamen cogitare &
facere bonum possumus cum auxilio divi
no, istud non excedit prorsus nostram fa
cultatem. Nec proin Præsumptio est, si
quis ad aliquod opus Virtutis agendum
intendat; esset autem, si tenderet absque
Fiducia Divini auxilii. Pariter immorta
lia & Divina maximè videntur esse supra
L. 10. Eth. C. 7. hominem; ait tamen Philosophus, opor
tere non secundùm suadentes humana sa
pere hominem, neque mortalia mortalem: sed in quantum contingit, immortalem facere. Ejusque itidem sententia est;
L. 1. Metaph. C. 2. hominem debere se trahere ad Divina,
S. Th. Loc. cit. ad 2. quantùm potest. Nimirum licèt Divina & immortalia secundùm ordinem naturæ sint supra hominem, homini tamen inest quædam potentia naturalis, scilicet Intellectus, per quem conjungi potest immortalibus & Divinis. Et secundùm hoc Philosophus dicit, oportere hominem se trahere ad immortalia, & Divina; non quidem, ut ea operetur, quæ decet DEUM facere, sed ut ei uniatur per intellectum & Voluntatem.

Quomodo Præsumptio opponatur Magnanimitati.

19. Opponitur verò Præsidentia Magnanimitati per Excessum. ùt enim supernùs dictum est; Magnanimitas consistit in Medio: non quidem secundùm quantitatem ejus, in quod tendit; quia tendit in maximum: sed constituitur in *Medio*

S. Th. Loc. cit. A. 2. in C.

secun-

ſecundùm proportionem ad propriam facultatem. Non enim in majora tendit, quàm ſibi conveniant. Qui ſibi præfidit autem, quantum ad id, in quod tendit, non excedit Magnanimum, ſed multùm quandoque ab eo deficit. Excedit autem ſecundùm proportionem ſuæ facultatis; quam Magnanimus non tranſcendit. Et hoc modo Præſumptio opponitur Magnanimitati per Exceſſum. Cæterùm quam hic dicimus Præſumptionem, alia eſt ab ea, quæ peccat in Spiritum Sanctum, ſeu qua quis Divinam Juſtitiam contemnit ex inordinatâ fiduciâ Divinæ Miſericordiæ; quæ quidem, cùm per eam contemnatur aliquid Divinum, opponitur Charitati, vel potiùs Dono Timoris, cujus eſt Deum revereri. Quamquàm in quantum talis contemptus excedit proportionem propriæ facultatis, poteſt itidem opponi Magnanimitati.

Hoc Cap. A. 1. §. 2.

S. Th. ibid. ad 1.

§. 2.

De Ambitione.

20. JAm verò Ambitionem deſcribere eſſe vitioſum pariter quemdam Magnanimitatis Exceſſum, quo quiſpiam honorem non debitum, aut debitum quidem, ſed vel ardentiùs, vel ad alium finem, quàm oporteat, concupiſcit. Ut enim nuper dictum eſt, honor importat reverentiam alicui exhibitam in teſtimonium

Quid ſit Ambitio.

S. Th. 2. 2. Q. 131. A. 1. in C.

L. 3. C. 2. A. 2. Sect. 2. §. 1.

Digitized by Google

nium ejus excellentiæ. Circa excellentiam autem hominis duo sunt attendenda. Primò quidem quòd illud, secundùm quod homo excellit, non habeat homo à seipso sed est quasi quiddam Divinum in eo. Et ideo ex hoc non debetur sibi præcipuè honor, sed DEO. Secundò considerandum est, quòd illud, in quo homo excellit detur homini à DEO, ut ex eo aliis prosit. Unde in tantum debet homini placere testimonium suæ excellentiæ, quod ab aliis exhibetur, in quantum ex eo paratur sibi via ad hoc, ut aliis prosit. Tripliciter autem appetitum honoris contingit esse inordinatum. Uno modo siquis appetit testimonium de excellentia, quam non habet; quod est appetere honorem supra suam proportionem. Alio modo, si honorem sibi cupit non referendo in DEUM. Tertiò, si ejus appetitus in ipso honore quiescit, nec honor referatur ad utilitatem aliorum. Atque id genus inordinatum honoris appetitum vel simul vel singillatim importat Ambitio.

Ostenditur, quare ratione sit Vitium; S. Th. Loc. cit. ad 2. L. 1. Eth. C. 12. Loc. cit.

21. Nec verò dicas, quemlibet absque Vitio posse illud appetere, quod sibi debetur pro præmio: honorem autem esse præmium Virtutis, ùt habet Philosophus; unde non videri Ambitionem esse inter Vitia referendam. Nam, ùt reponit Divus Aquinas, honor non est præmium Virtutis quoad eum, qui Virtutem habet, ut scilicet hic pro præmio honorem expetere debeat; nam pro præmio

expetit

expetit Beatitudinem, quæ est finis Virtutis. Unde illi, qui solùm propter honorem, vel bona faciunt, vel mala vitant, non agunt ex Virtute, & ait Philosophus, non esse verè Fortes, qui propter honorem fortia faciunt. Dicitur autem honor esse præmium Virtutis ex parte aliorum, qui non habent aliquid majus, quod habenti Virtutem retribuant, quàm honorem, qui ex hoc ipso magnitudinem habet, quòd perhibeat testimonium Virtutis. Unde itidem patet, illum non esse sufficiens præmium; ùt pariter ait Stagyrita.

L. 3. Eth. C. 3.

L. 4. Eth. C. 3.

22. Itaque adversatur Ambitio Magnanimitati per Excessum sicut inordinatum ordinato; importat enim Ambitio appetitum inordinatum honoris; Magnanimitas autem est circa honores; & eis utitur, secundùm quod oportet. Nec refert etiam Præsumptionem opponi per Excessum Magnanimitati; nam Magnanimitas ad duo respicit; unum quidem sicut ad finem intentum; magnum videlicet aliquod opus, quod Magnanimus attentat secundùm suam facultatem. Et quantum ad hoc, opponitur Magnanimitati per Excessum Præsumtio; hæc enim attentat magnum aliquod opus supra suam facultatem. Ad aliud autem respicit Magnanimitas sicut ad materiam, qua debitè utitur, scilicet ad honorem. Et quantum ad hoc, opponitur Magnanimitati per excessum Ambitio. Non autem est inconveniens

Magnanimitati oppositum.
S. Th. ibid. A. 2. in C.
Idem ibid. ad 1.

niens ſecundùm diverſa eſſe plures Exceſſus unius Medii.

§. 3.

De Inani Gloria.

Quid ſit Gloria.

23. IMo & Inanis Gloria, ſeu, ùt deſcribunt. Vanæ Gloriæ cupiditas, opponitur Magnanimitati per Exceſſum. Quam in rem advertendum, per Gloriam ſignificari quandam Claritatem; unde glorificari idem eſt ac clarificari, ùt Auguſtinus dicit: Claritas autem & decor quandam habent manifeſtationem. Et ideo nomen Gloriæ propriè importat manifeſtationem alicujus de hoc, quod apud homines decorum videtur, ſive illud ſit bonum corporale aliquod, ſive ſpirituale. Quia verò illud, quod ſimpliciter clarum eſt, à multis conſpici poteſt, & à remotis; ideò propriè per nomen Gloriæ deſignatur, quod bonum alicujus deveniat in multorum notitiam, & approbationem; ſecundùm quod dicit Saluſtius; Gloriari ad unum non eſt. Largiùs tamen accepto Gloriæ nomine, non ſolùm conſiſtit hæc in Multitudinis cognitione, ſed etiam paucorum, vel unius, aut ſui ſolius; dum ſcilicet aliquis proprium bonum ſuum conſiderat ùt dignum laude.

S. Th. 2. 2. Q. 132. A. 1. in C.

Super Joan. Tract. 82.

In Catilin.

Cujuſnam Gloriæ appetitus

24. Quod autem aliquis bonum ſuum cognoſcat, & approbet, non eſt peccatum. Dici-

Dicitur enim in Sacris Paginis: Nos autem non ſpiritum hujus mundi accepimus, ſed ſpiritum, qui ex DEO eſt, ut ſciamus, quæ à DEO donata ſunt nobis. Similiter etiam non eſt peccatum, quòd aliquis velit bona opera ſua ab aliis approbari. Dicitur enim itidem in Sacris Literis: Luceat lux veſtra coram hominibus. Et ideo appetitus Gloriæ de ſe non nominat aliquid vitioſum.

ſit licitus.
S. Th. loc. cit.
1. Cor. 2.
Matth. 5.

25. Sed appetitus Inanis vel Vanæ Gloriæ vitium importat. Nam quodlibet vanum appetere, vitioſum eſt, ſecundùm illud: Ut quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium? Poteſt autem Gloria dici vana tripliciter. Uno modo ex parte rei, de qua quis Gloriam quærit; puta, cùm quis quærit Gloriam de eo, quod non eſt; vel de eo, quod non eſt Gloriâ dignum; ſicut de aliqua re fragili, & caduca. Alio modo ex parte ejus, à quo quis Gloriam quærit, puta, hominis, cujus judicium non eſt certum. Tertio modo ex parte ipſius, qui Gloriam appetit, qui videlicet appetitum Gloriæ ſuæ non refert in debitum finem; puta, ad honorem DEI, vel proximi ſalutem.

Et cujusnam ſit illicitus.
S. Th. loc. cit.
Pſal. 4.

26. Adverſatur autem Inanis Gloria Magnanimitati; quia, ùt habet Divus Aquinas, Gloria eſt quidam effectus honoris & laudis. Ex hoc enim, quòd aliquis laudatur, vel quæcunque reverentia ei exhibetur, redditur clarus in notitia aliorum. Et quia Magnanimitas eſt circa

Quomodo Inanis Gloria opponatur Magnanimitati.
S. Th. ibid. A. 2. in C. 2. 2. Q. 103. A. 1. ad 3.

Hoc Cap. A. 1. §. 2.

honorem; ùt definivimus, consequens est etiam, ut sit circa Gloriam, ut scilicet, sicut aliquis moderatè utitur honore, ità etiam moderatè utatur Gloria. Unde inordinatus appetitus Gloriæ directè opponitur Magnanimitati. Quam in rem

L. 1. de Offic.

Tullius: Cavenda est, inquit, Gloriæ cupiditas; eripit enim animi libertatem, pro qua magnanimis viris omnis debet esse

S. Th. Loc. cit. ad 2.

contentio. Inanis Gloriæ Cupidus autem secundùm rei veritatem deficit à Magnanimo; quia gloriatur in his, quæ Magnanimus parva æstimat. Sed ejus æstimationem considerando, opponitur Magnanimo per Excessum; quia Gloriam, quam appetit, reputat aliquid magnum, & ad eam tendit supra suam dignitatem. Atque ex hoc dicitur Inanis Gloria Magnanimitati opposita per Excessum.

Quandoque Inanis Gloria sit Peccatum Mortale, & quandoque Veniale.

27. Subinde verò Inanis Gloria majus Peccatum est, ac Lethiferum, subinde autem minus, unúmque ex his, quæ Venialia appellamus. Videlicet Lethiferum Peccatum dicimus, quod Charitati repugnat. Inanis autem Gloria secundùm se,

S. Th. Q. cit. A. 4. in C.

spectata non videtur repugnare Charitati, quantum ad dilectionem Proximi. Quantum autem ad dilectionem DEI, potest ei repugnare dupliciter. Uno modo ratione materiæ, de qua quis gloriatur, puta, cùm quis gloriatur de aliquo falso; quod contrarium est reverentiæ DEO debitæ; se-

Ezech. 28.

cundùm illud: Elevatum est cor tuum, &

1. Corinth. 4.

dixisti: DEus ego sum. Ac etiam illud:

Quid

Quid habes, quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis? vel etiam, cùm quis bonum temporale, de quo gloriatur, præfert DEO, quod Divinæ itidem Literæ prohibent. Non glorietur Sapiens in Sapientia sua: nec Fortis in Fortitudine sua, nec Dives in Divitiis suis. Sed in hoc glorietur, qui gloriatur, scire & nósse me. Aut denique cùm quis præfert testimonium hominum testimonio DEI; ùt illi, de quibus loquitur Divus Joannes; qui dilexerunt magis Gloriam hominum, quàm DEI. Alio modo ex parte gloriantis, qui intentionem suam refert ad Gloriam tanquam ad ultimum finem, ad quem scilicet ordinat etiam Virtutis opera, & pro quo consequendo non prætermittit facere etiam ea, quæ sunt contra Deum. Atque istis modis accepta Inanis Gloria Peccatum Lethiferum est. Unde Augustinus ait, hoc vitium, amorem scilicet humanæ laudis tam inimicum esse piæ Fidei, si major in corde sit cupiditas Gloriæ, quàm DEI timor, vel amor, ut diceret Servator: Quomodo potestis credere, Gloriam ab invicem expectantes, & Gloriam, quæ à solo DEO est, non quærentes? Si autem amor humanæ Gloriæ, quamvis sit inanis, non tamen repugnet Charitati, neque quantùm ad id, de quo est Gloria, neque quantùm ad intentionem gloriam quærentis, non est Peccatum Mortiferum sed Veniale. Ex quo ait Chrysostomus: Cùm

Hierem. 9.

Joan. 12.

Lib. 5. de Civit. Dei C. 14.

Joan. 5.

Homil. 13. in Matth.

Vitia cætera locum habeant in Servis Diaboli, Inanis Gloria locum etiam habet in Servis Christi. In quibus tamen videlicet esse nequit Peccatum Lethale.

Est Vitium Capitale.

S. Th. Q. cit. A. 4. in C.

28. Nec modò Vitium ponunt Inanem Gloriam, verùm etiam unum ex illis eam statuunt, quæ vulgò Capitalia dicimus, ac cæterorum principia. Quamquam de vitiis Capitalibus dupliciter loquantur. Quidam enim statuunt Superbiam unum de Vitiis Capitalibus; & hi inter ea non numerant Inanem Gloriam.

L. 31. Mor. C. 31. L. 5. C.

Gregorius autem Superbiam, de qua inferiùs erit disputatio, ponit Reginam Vitiorum; Inanem autem Gloriam, quæ immediatè ab ipsa oritur, ponit Vitium Capitale. Nec illud quidem immeritò.

Loc. cit.

Superbia enim, ùt itidem infra explicabitur, importat inordinatum appetitum excellentiæ. Ex omni autem bono, quod quis appetit, quandam perfectionem, & excellentiam consequitur. Et ideo fines omnium Vitiorum ordinantur in finem Superbiæ. Et propter hoc videtur ea influxum quendam Generalem habere ad omnia vitia, ac eorum quædam esse causa; unde computari non debeat inter specialia vitiorum principia, quæ sunt vitia Capitalia. Inter bona autem, per quæ excellentiam homo consequitur, præcipuè ad hoc operari videtur Gloria, in quantum importat manifestationem bonitatis alicujus. Nam bonum naturaliter amatur & honoratur ab omnibus. Et ideo sicut per Gloriam,

Digitized by Google

riam, quæ eſt apud DEUM, conſequitur homo excellentiam in rebus Divinis, ita etiam per Gloriam hominum conſequitur homo excellentiam in rebus humanis. Unde propter propinquitatem ad excellentiam, quam homines maximè deſiderant, conſequens eſt, Gloriam multùm apparere appetendam. Et quia ex ejus inordinato appetitu multa Vitia oriuntur, ideo Inanis Gloria eſt Vitium, ùt diximus Capitale.

29. Ex ea autem oriri ſolent Inobedientia, Jactantia, Hypocriſis, Contentio, Pertinacia, Diſcordia, & Novitatum præſumptio. Nam ea Vitia, quæ nata ſunt ordinari ad Finem alicujus Vitii Capitalis, dicuntur ex eo oriri; ùt itidem habet Divus Thomas. Finis autem Inanis Gloriæ eſt manifeſtatio propriæ excellentiæ; ùt patet ex hue uſque dictis. Ad hunc verò Finem poteſt homo tendere dupliciter. Uno modo directè, ſive per verba, & ſic eſt Jactantia; ſive per facta; & ſic ſi ſint vera afferentia aliquam admirationem, eſt Præſumptio novitatum, quas homines ſolent magis admirari; ſi autem falſa ſint, eſt Hypocriſis. Alio modo nititur aliquis manifeſtare ſuam excellentiam indirectè, oſtendendo, ſe non eſſe alio minorem. Et hoc quadrupliciter. Primò quidem, quantùm ad Intellectum; & ſic eſt Pertinacia, per quam homo nimis innititur ſuæ ſententiæ, nolens credere ſententiæ meliori. Secundò, quantùm ad

Quænam Vitia ex ea oriantur.

S. Th. Q. cit. A. 5. in C.

2. 2. Q. 32. A. 5.

Voluntatem ; & ſic eſt Diſcordia, dum non vult à propria Voluntate diſcedere, ut aliis concordet. Tertiò, quantùm ad locutionem; & ſic eſt Contentio, cùm aliquis verbis clamosè contra alium litigat. Quartò, quantùm ad factum ; & ſic eſt Inobedientia, dum ſcilicet aliquis non vult exequi Superioris præceptum.

§ 4.

De Puſillanimitate.

Quid ſit Puſillanimitas. 2. Th. 2. 2 Q. 133. A. 1. in C.

30. DEnique Magnanimitati opponitur Puſillanimitas; ac directa quidem fronte, quippe per defectum. Eſt autem Puſillanimitas Vitium, quo quis ea non attentat, quæ ſuæ naturali Virtuti ſunt coæquata. Enimvero omne illud, quod contrarium ponitur naturali inclinationi, eſt peccatum; quia adverſatur Legi naturæ. Ineſt autem unicuique rei naturalis inclinatio ad exequendam actionem coæqualem ſuæ Potentiæ ; ùt patet in omnibus rebus naturalibus, tum animatis, tum inanimatis. Sicut autem per Præſumptionem aliquis excedit proportionem ſuæ Potentiæ, dum nititur ad majora, quàm poſſit; ita etiam qui puſillo eſt animo, deficit à proportione ſuæ Potentiæ, dum recuſat in id tendere, quod eſt ſuæ Potentiæ coaptatum; & ideo ſicut Præſumptio eſt Peccatum, ita & Puſilla-

Digitized by Google

fillanimitas. Unde Servus, qui acceptam pecuniam Domini ſui fodit in terram, nec eſt operatus ex ea propter quendam Puſillanimitatis timorem, punitur à Domino; ùt habetur à Servatoris ore. Et monitum Pauli eſt: Patres nolite ad indignationem provocare filios veſtros, ut non puſillo animo fiant. Matth. 25. Coloſ. 3.

31. Vitioſum itaque eſt puſillo eſſe animo. Nec afferri in contrarium poteſt authoritas Philoſophi; malum non eſſe pronuntiantis, qui puſillo eſt animo; cùm tamen ex omni Vitio aliquis efficiatur malus, ſicut ex omni Virtute quis efficitur bonus. Nam Philoſophus illos nominat malos, qui Proximis inferunt nocumenta. Et ſecundùm hoc, qui puſillo eſt animo, dicitur non eſſe malus; quia nulli infert nocumentum, niſi fortaſſis per accidens, in quantum ſcilicet deficit ab operationibus, quibus poſſet alios juvare. Pariter nihil evinces in oppoſitum, ſi ita inferes: Initium omnis Peccati eſt Superbia, ùt habent Sacræ Paginæ: ſed Puſillanimitas non procedit ex Superbia; quia Superbus extollit ſe ſupra id, quod eſt; qui autem puſillo eſt animo, ſubtrahit ſe ab his, quibus dignus eſt: ergo Puſillanimitas non eſt Peccatum. Nihil, inquam, his evinces; nam reponit Divus Thomas: etiam Puſillanimitatem aliquo modo ex Superbia poſſe oriri, dum ſcilicet aliquis nimiùm proprio ſenſu innititur, quo reputat ſe inſufficientem ad ea, reſpectu quorum ſufficien-

Oſtenditur eſſe Vitium. S. Th. Loc. cit. ad 1. L. 4. Eth. C. 5.

Eccl. 10.

Loc. cit. ad 3.

ficientiam habet. Unde in Sacris itidem Litteris dicitur: Sapientior sibi piger videtur septem viris loquentibus sententias. Nihil enim prohibet, eundem quantùm ad aliqua se dejicere, & quantùm ad alia se in sublime extollere. Unde Gregorius de Moyse ait: Superbus existeret, si Auctoris imperio obedire recusaret.

Prov. 26.

In Pastorali Parte 1. C. 7.

Et quomodo opponatur Magnanimitati.

32. Denique oppositionem Pusillanimitatis ad Magnanimitatem quod attinet; advertendum, Pusillanimitatem tripliciter posse considerari. Uno modo secundùm seipsam. Et sic manifestum est, eam secundùm propriam rationem opponi Magnanimitati; à qua differt secundùm differentiam magnitudinis & parvitatis circa idem. Nam sicut Magnanimus ex animi magnitudine tendit ad magna; ita qui pusillo animo est ex animi parvitate se retrahit à magnis. Alio modo considerari potest secundùm suam causam, quæ ex parte Intellectûs est ignorantia propriæ conditionis; ex parte autem Appetitûs est timor deficiendi in his, quæ falsè existimat excedere suam facultatem. Tertio modo potest considerari quantùm ad effectum, qui est retrahere se à magnis, quibus est dignus. Sed quia oppositio Vitii ad Virtutem attenditur magis secundùm propriam speciem, quàm secundùm effectum, ùt pariter docet Divus Aquinas, ideo Pusillanimitas directè opponitur Magnanimitati.

S. Th. Q. cit. A. 2. in C.

2. 2. Q. 127. A. 2. ad 2.

CA-

CAPUT II.

De Magnificentia.

QUæ de Magnificentia dici oportet, ferè ad tres hos Locos reducuntur; Quid videlicet ea sit; Circa quæ versetur Magnificus; Ac denique quænam sint Virtutis hujus Extrema.

ARTICULUS I.

Quid sit Magnificentia.

Quid sit Magnificentia. S.Th.2.2. Q. 134. A. 1. L. 2. de Invent.

33. Magnificentiæ Definitio hæc affertur à Tullio. Magnificentia est rerum magnarum & excelsarum cum animi quadam ampla & splendida propositione cogitatio, atque administratio. Alii ita describunt. Magnificentia Virtus Moralis est, quæ versatur circa mediocritatem magnorum sumptuum ob Finem honestum. Itaque ad Magnificentiam pertinet facere aliquid magnum, sicut ex ipso nomine apparet. Facere autem dupliciter accipi potest; uno modo propriè; alio modo communiter. Propriè facere dicitur, operari aliquid in exteriori materia; ut facere domum, vel aliquid ejusmodi; quemadmodum jam

Lib. 2. C. 1. §. 1. nuper eſt indicatum. Communiter autem dicitur facere pro quacunque actione, ſive tranſeat in exteriorem materiam, ſicut urere, & ſecare, ſive maneat in ipſo agente, ſicut intelligere, & velle; quod poſtremum exteroquin Philoſophi vocant agere; Loc. cit. ùt itidem eſt notatum. Jam verò ſi Magnificentia accipiatur prout importat facere ſenſu proprio aliquid magnum; ſic eſt Virtus ſpecialis; opus enim, quod ea ratione fit, producitur ab Arte; in cujus quidem uſu poteſt attendi una ſpecialis ratio bonitatis, quòd ipſum opus factum per Artem ſit magnum; ſcilicet in quantitate, vel dignitate; quod facit Magnificentia. Si verò nomen Magnificentiæ accipiatur ab eo, quod eſt facere magnum, ſecundùm quod facere communiter ſumitur; ſic Magnificentia non eſt ſpecialis Virtus. Tali enim ratione facere magnum, poteſt convenire cuilibet Virtuti, ſi ſit magna; ſicut qui habet magnam Virtutem Temperantiæ, facit magnum Temperantiæ opus.

Quomodo differat à Magnanimitate.

34. Delicatior fortaſſis diſtinctio ſpeciatim Magnanimitatem inter ac Magnificentiam poſſet accidere. Ac ad Magnanimitatem quidem pertinet non ſolùm tendere in magnum, ſed etiam in omnibus Virtutibus magnum operari, vel faciendo, vel qualitercunque agendo; ùt etiam ait Stagyrita, ita tamen, ut Magnanimitas circa hoc reſpiciat ſolùm rationem magni; cùm aliæ Virtutes, quæ, ſi ſint

S. Th. Loc. cit. ad 2.

L. 4. Eth. C. 2.

ſi ſint perfectæ, magnum operantur; non præcipuè dirigant ſuam intentionem ad magnum, ſed ad id, quod eſt proprium unicuique Virtuti; magnitudo autem conſequitur ex quantitate Virtutis. At verò ad Magnificentiam pertinet quoque non ſolùm facere magnum, prout facere ſumitur propriè. Sed etiam ad magnum faciendum tendere animo, ùt exprimitur in Definitione Tullii; ubi cogitatio, quam dicit, refertur ad intentionem, adminiſtratio autem ad exteriorem executionem. Unde in eo ferè conſiſtet Magnificentiæ à Magnanimitate diſtinctio, quòd Magnanimitas quidem intendat magnum opus in omni materia, aut certè, ùt Cajetanus habet, in actione Virtutis; unde ipſam dicunt Virtutum omnium ornamentum; quippe quæ earum actiones illuſtriores facit; Magnificentia autem intendat magnum in aliquo opere, ut ajunt, factibili. Artic. 2.

35. Virtutem autem eſſe Magnificentiam, nemo inficias iverit. Virtus enim, ùt philoſophatur Stagyrita, dicitur per comparationem ad ultimum, in quod Potentia poteſt. Non quidem ad ultimum ex parte Defectûs, ſed ex parte Exceſsûs, cujus ratio conſiſtit in magnitudine. Et ideo operari aliquid magnum, ex quo ſumitur nomen Magnificentiæ, propriè pertinet ad rationem Virtutis. Ac porro humana Virtus eſt participatio quædam Virtutis Divinæ: ſed Magnificentia pertinet *Oſtenditur Magnificentiam eſſe Virtutem.* S. Th. Q. cit. A. 1. in C. L. 1. de Cœlo Textu 116.

Digitized by Google

Pſ. 67. tinet ad Virtutem Divinam, ſecundùm illud: Magnificentia ejus, & Virtus ejus in nubibus: Ergo & Magnificentia eſt Virtus. Nec afferri in contrarium poteſt, non videri Magnificentiam conſiſtere in Medio; cùm tamen Virtutem omnem moralem in Medio oporteat eſſe ſitam. Nam Magnificentia conſiſtit quidem in Extremo, conſiderata quantitate ejus, quod facit: ſed tamen in Medio conſiſtit conſiderata regula Rationis, à qua non deficit, nec eam excedit; ut etiam de Magnanimitate eſt explicatum. Pariter verſatur quidem Magnificentia etiam circa ea, quæ fiunt, quemadmodum Ars, nec tamen Ars ipſa dici poteſt; ſed ſententia Philoſophi eſt: Oportet Artis eſſe quandam Virtutem, ſcilicet Moralem, per quam nimirum Appetitus inclinetur ad rectè utendum ratione Artis. Et hoc pertinet ad Magnificentiam; unde iſta non eſt Ars, ſed Virtus.

9. Th. ibid. ad 2.

Capite priore A. 1. § 2. S. Th. ibid. ad 4. L. 6. Eth. C. 5.

Ea reducitur ad Fortitudinem ſicut Virtus ſecundaria ad principalem.

36. Porro Magnificentia, ùt eſt ſpecialis Virtus, reducitur ad Fortitudinem, non quidem ùt pars ejusdem ſubjecta; cùm non conveniat cum ea in materia; ſed ùt Virtus ſecundaria ad primariam. Etenim Magnificentia convenit cum Fortitudine in hoc, quod ſicut Fortitudo tendit in aliquod arduum, ita etiam & Magnificentia. Unde etiam videtur eſſe in Appetitu, ùt dicimus, Iraſcibili. Sed Magnificentia deficit à Fortitudine in hoc, quòd illud arduum, in quod tendit Fortitudo, habeat

S. Th. Q. cit. A. 4. in C.

Digitized by Google

habeat difficultatem propter periculum, quod imminet Perſonæ; arduum autem, in quod tendit Magnificentia, habet difficultatem propter diſpendium rerum, quod eſt multò minùs, quàm periculum Perſonæ.

ARTICULUS II.

Circa quæ verſetur Magnificus.

SErmo hìc eſſe poteſt, vel de ſumptibus, circa quos eſt Magnificus, vel de operibus, quæ idem ponit. Ut autem clariùs hæc pateant, exponendum quoque, qualis ſit Magnificus, circa modum expendendi.

§. I.

Circa quos ſumptus verſetur Magnificus.

37. ERgo ad Magnificentiam, ùt vidimus, pertinet intendere ad aliquod magnum opus faciendum. Ad hoc autem ut magnum opus convenienter fiat, neceſſe eſt, ſumptus, qui proportionem habeant, adhiberi; non enim poſſunt magna opera fieri, niſi magnis expenſis. Unde ad Magnificentiam pertinet magnos ſumptus, facere ad hoc, ut opus magnum con-

Magnificentia eſt circa magnos ſumptus.
S. Th. Q. cit. A. 3. in C.

convenienter fiat. Sumptus autem eſt quædam pecuniæ emiſſio, à qua poteſt aliquis prohiberi per ſuperfluum amorem pecuniæ. Et ideo materia Magnificentiæ poſſunt dici & ipſi ſumptus, quibus utitur Magnificus ad opus magnum faciendum, & ipſa pecunia, qua utitur ad ſumptus magnos faciendos: & amor pecuniæ, quem moderatur Magnificus, ne ſumptus magni impediantur.

Ejus differentia à Liberalitate.

38. Neque inferas, circa ſumptus poſitam jam fuiſſe Liberalitatem; non videri autem circa eandem materiam eſſe duas Virtutes. Nam Virtutes illæ, quæ ſunt circa res exteriores, habent aliam difficultatem ex ipſo genere rei, circa quam eſt Virtus, & aliam ex magnitudine ipſius rei. Et ideo oportet circa pecuniam & uſum ipſius, eſſe duas Virtutes, ſcilicet Liberalitatem, quæ reſpicit communiter uſum pecuniæ; & Magnificentiam, quæ reſpicit magnum in pecuniæ uſu. Itaque uſus pecuniæ aliter pertinet ad Liberalem, aliter ad Magnificum; ad Liberalem enim pertinet ſecundùm quod procedit ex ordinato affectu circa pecunias. Et ideo omnis uſus debitus pecuniæ, cujus impedimentum tollit moderatio amoris pecuniæ, pertinet ad Liberalitatem. Sed uſus pecuniæ pertinet ad Magnificum in ordine ad aliquod magnum opus faciendum. Quamquam ex his elucet ſententia Philoſophi, qua pronuntiat omnem Magnificum eſſe Liberalem.

S.Th.loc. cit. ad 3. & 4.

L.3.c.3. A.4. §. 1.

L.4.Eth. C.2.

§. 2.

§. 2.

Qualis ſit Magnificus circa modum expendendi.

39. PLeniſſimè rem hanc exponit Stagyrita, dum ſex proprietates Magnifici affert circa modum expendendi. Itaque ejus ſententiâ primò Magnificus in faciendis ſumptibus ſimilis videtur ſcienti; quippe qui, & quod decet, contemplari, & magnos ſumptus conſonè facere poſſit. Habitus enim operationibus definitur, & iis, quorum habitus eſt; Magnifici verò ſumptus & magni ſunt & decentes. Talia igitur erunt etiam opera. Ita enim fiet, ut ſumptus & magnus, & operi decorus evadat, ùt & opus ſumptus; & ſumptum opere dignum eſſe oportet, vel etiam ſumptum excedere. *Sex proprietates Magnifici.* *Ariſt. L. 4. Eth. C. 2.*

40. Tum verò hujuſmodi ſumptus faciet Magnificus honeſtatis cauſâ. Commune enim hoc eſt Virtutibus, quæ omnes operantur gratiâ honeſti. Tertiò jucundè etiam & largè; illud quidem, quia omnis, qui habet habitum, operatur ſecundùm talem habitum cum delectatione; proinde etiam Magnificus; iſtud verò, quia nimis exacta ſumptuum expenſarúmque ratio, eſt parvifici, ùt loquuntur. Rurſum conſiderabit magis, quomodo pulcherrimum, ac decentiſſimum opus efficiatur, quàm quanti conſtet, quomodóque fieri mi-

minimo pretio possit. Quintò necesse est, ut Magnificus sit etiam Liberalis. Ratio est, quia ad Liberalitatem spectat facere sumptus, quos oportet, & prout oportet: sed Magnificus facit sumptus, quos oportet, & prout oportet: Ergo Magnificus est Liberalis. At quia Magnificentia est quædam magnitudo Liberalitatis, ideo Magnificus supra purè Liberalem intendit facere sumptus magnos in opera magna.

41. Sextò denique Magnificus æquali sumptu facit opus magnificentius: Quod ut explicet Stagyrita, ponit, non eandem esse Virtutem seu perfectionem Possessionis, & Operis. Videlicet propria Virtus Possessionis est, ut sit digna maximo pretio; unde quia aurum est dignum maximo pretio, ideo Possessio auri censetur optima. Propria autem Virtus ac porro perfectio Operis est, ut sit pulchrum, ac admirandum. Magnificus igitur per sumptus, quos facit, curat, ut opus non solùm sit dignum magno pretio, sed etiam ut sit pulchrum, ac tale, quod mereatur admirationem, nam hæc solùm opera dicuntur Magnifica.

§. 3.

Circa quæ opera versetur Magnificus.

Opera publica, circa

42. JAm verò, ùt his ferè verbis ex Stagyrita differit Maurus, Magni-

quæ versatur Magnificus.

Magnificus primò & præcipuè facit sumptus circa honorabiliſſima: & quia honorabiliſſima ſunt, quæ ſpectant ad cultum Deorum, & Heroum, & ad publicam Munificentiam, ideo præcipuè circa hæc expendit. Ad cultum porro Deorum ſpectant ædificationes templorum, donaria templis obiata, ſolennia ſacrificia, & alia hujusmodi. Ad publicam Magnificentiam ſpectat, ut quis ſplendidiſſimè ſe gerat adminiſtrando præfecturas vel ludorum edendorum, vel navium exſtruendarum, vel exhibendi publici epuli. Circa omnia hæc igitur Magnificus magnos faciet ſumptus.

Maurus ex Ariſt. L. 4. Eth. C. 3.

An pauper poſſit eſſe Magnificus.

43. In his autem ſumptibus faciendis ſemper curabit, ut deceant non ſolùm opera, ſed etiam facientem talia opera, & facultates, quas habet; & quia non decet, ut pauper faciat magnos ſumptus, ideo pauper hoc ſenſu non poteſt eſſe magnificus; & ſi conetur magnificè ſe gerere, erit fatuus; quia conabitur facere ſumptus, quos non oportet, & ſupra dignitatem, ac facultates; cùm à virtute Magnificentiæ non poſſint procedere niſi operationes rectæ. Quæ quidem intelligenda ſunt de exteriori actu Magnificentiæ, ad quem requiruntur bona fortunæ ſicut quædam inſtrumenta, ſecundùm quod proinpauper non poteſt actum Magnificentiæ exercere in his, quæ ſunt magna ſimpliciter, ſed fortè in his, quæ ſunt magna per comparationem ad aliquod opus, quod etſi in ſe ſit

S.Th. 2. 2. Q. 134. A. 3. ad 4.

parvum, tamen poteſt Magnificè fieri ſecundùm proportionem illius generis. Nam parvum & magnum dicuntur relativè, ut itidem Philoſophus habet. Cæterùm præcipuus Virtutis actus eſt electio, quam Virtus habere poteſt abſque exteriori fortuna. Et ſic etiam pauper poteſt eſſe Magnificus.

In Prædicamento ad aliquid.

44. Loquendo igitur de exterior Magnificentiæ actu, decent tales ſumptus ſolos divites, Nobiles, atque Illuſtres; divites quidem, ſive acceperint divitias à Majoribus, ſive ipſi per ſe divitias comparaverint, ſive ad eas pervenerint hæreditate, vel alia ſimili ratione. Nobiles autem etiam, & Illuſtres, & in Magiſtratibus conſtitutos; hos enim, cùm habeant quandam dignitatem, & amplitudinem, decet, ut ſe Magnificè gerant, ac faciant magnos ſumptus circa honorificentiſſima.

Opera privata circa quæ verſatur Magnificus.

45. Sed ex privatis etiam quædam ad Magnificum ſpectant, facitque is circa illa magnos ſumptus. Primò quidem ea, quæ ſemel tantùm fieri conſueverunt, ut ſunt nuptiæ, & ſiquid ponatur ejusmodi. Tum ſi cui rei vel tota civitas ſtudet, vel qui in dignitate ſunt conſtituti; quæ etiam ad hoſpitum, ſuſceptiones, & dimiſſiones attinent, ad munera item & remunerationes. Non enim Magnificus in ſuum, ſed in publicum decus ſumptuoſus eſt. Magnifici etiam eſt, ita ædes exſtruere, ut divitiis conveniant; quippe cùm etiam hæc

hæc ornamentum quoddam ſit. Et in ea opera ſumptus magis facere, quæ ſunt magis diuturna; pulcherrima enim hæc ſunt, & in ſingulis decorum ſervare; nam non eadem Diis, & hominibus, aut ad templum, & ſepulchrum ornandum ſunt accomodata.

46. Magnificus igitur in unoquoque genere faciet ſumptus magnos, ſed decentes. Tunc autem erit magnificentiſſimus, cùm faciet ſumptus magnos in magnis & honorabiliſſimis. Magnifici igitur eſt, in quolibet magnificè ſe gerere; ideóque omne opus Magnifici tale eſt in ſuo genere, ut in eo difficilè poſſit ſuperari, cùm ſe habeat pro dignitate.

ARTICULUS III.

De Extremis Magnificentiæ.

47. EXtremum Magnificentiæ aliud eſt per exceſſum, aliud per defectum; iſtud Parvificentiam nominaverunt, illud Conſumptionem, ſeu nimiam Profuſionem. Parvificentia igitur, ùt loquuntur, Vitium eſt, quo quis pro ratione, & dignitate operis, nimis parcè ſumptum facit. Ex hoc proin dicitur aliquis Parvificus, quòd intendat ad aliquid parvum faciendum. Cùm verò parvum & magnum dicantur relativè, ùt vidimus

Unum extremum Magnificentiæ eſt Parvificentia. S. Th. 2. 2. Q. 135. A. 1. in C.

§. Super. ex Philoſopho: quando dicitur parvificus intendere aliquid parvum facere, intelligendum eſt in comparatione ad genus operis, quod facit.

48. In quo quidem parvum & magnum poteſt attendi dupliciter. Primò, ex parte operis, quod venit faciendum; alio modo ex parte ſumptûs. Magnificus ergo præcipuè intendit magnitudinem operis; ſecundariò autem magnitudinem ſumptûs, quam non vitat, ut faciat magnum opus. Parvificus è converſo præcipuè quidem intendit parvitatem ſumptûs, ex conſequenti autem intendit parvitatem operis, quam ſcilicet non recuſat, dummodo parvum ſumptum faciat. Unde patet, Parvificum deficere à proportione, quæ debet eſſe ſecundùm rationem inter ſumptus & opus. De hoc Stagyrita: Parvificus, inquit, in omnibus deficiet. Nam etſi magnos ſumptus fecerit, in parvo deficiendo poſtea honeſtatem perdet: & quodcunque fecerit, cunctando faciet, ſpectandóque id, ut quàm minimum expendat: conqueretúrque inſuper, ac majora, quàm decet, ſe facere omnia exiſtimabit. Et iſte quidem deficit.

L. 4. Eth. C. 2.

Alterum autem Conſumptio, ſeu nimia Profuſio.

49. Sed qui excedit, Conſumptione, nimiáque Profuſione peccat, ùt dictum eſt; & in parvas res multa impendit, ſplendorémque abſonè affectat; non honeſtatis, ſed oſtendendarum divitiarum causâ, ut inde in admirationem ſui homines rapiat. Ac univerſim in iis facit

S. Th. Q. cit. A. 2. in C.

ſum-

ſumptus magnos, in quibus deberet facere parvos; in iis verò facit parvos, in quibus deberet facere magnos, ac proin facit in nullo decentes. Sicut autem contingit ſumptum eſſe parvum per comparationem ad opus, ita etiam contingit, ſumptum eſſe magnum in comparatione ad opus, ut ſcilicet excedat proportionem, quæ eſſe debet ſumptús ad regulam Rationis; ac proin hinc fit nimia Profuſio, cùm quis plus expendit, quàm per operis oporteret proportionem. Hoc vitium Græcis à furno Banauſia dicitur; quia videlicet ad modum ignis, qui eſt in furno, omnia conſumit, unde Latini vocant etiam Conſumptionem.

CAPUT III.

De Patientia.

EXponenda primùm hìc eſt Patientiæ eſſentia; tum dicendum, an patientia poſſit haberi ſine gratia; ac poſtremò virtutis hujus extrema ſunt explicanda.

ARTICULUS I.

De eſſentia Patientiæ.

DIcendum hìc primò eſt; quid ſit Pa-

tientia; dein, an sit pars Fortitudinis, aut idem cum Longanimitate.

§. 1.

Quid sit Patientia.

Quid sit Patientia.

50. PAtientia igitur, ùt Tullius habet, est honestatis ac utilitatis causâ voluntaria ac diuturna rerum arduarum & difficilium perpessio. Virtutes enim morales, ùt sæpe dictum est, ordinantur ad bonum, in quantum conservant bonum Rationis contra impetus Passionum. Inter alias autem Passiones Tristitia efficax est ad impediendum bonum Rationis, secundum illud ex Divinis Paginis: Sæculi Tristitia mortem operatur. Et: multos occidit Tristitia, & non est utilitas in illa. Unde necesse est, habere aliquam virtutem, per quam bonum Rationis conservetur contra tristitiam, ne scilicet Ratio succumbat tristitiæ. Hoc autem facit Patientia. Ex quo Augustinus dicit: Patientiam hominis esse, qua mala æquo animo toleramus, ac videlicet sine perturbatione Tristitiæ, ne animo iniquo bona deseramus, per quæ ad meliora perveniamus.

S.Th 2. 2. Q. 136. A. 1. in C.
Cicero L. 2. de Invent.
2. Corinth. 7.
Eccle. 30.
L. 2. de Patient. C. 2.

In malis hominibus, etiamsi dura ferant, Pa-

51. Oppones fortassis: nulla Virtus potest in malis inveniri; quia Virtus est, quæ facit bonum habentem: sed Patientia quandoque in malis hominibus invenitur, sicut

ſicut patet in Avaris, qui multa mala patienter tolerant, ut pecunias congregent, ſecundùm illud: Cunctis diebus vitæ ſuæ comedit in tenebris, & in curis multis, & in ærumna, atque triſtitia: ergo Patientia non eſt virtus. Repono autem, ſicut Auguſtinus loquitur, Patientes propriè dici, qui malunt mala non committendo ferre, quam non ferendo committere. In illis autem, qui mala ſuſtinent, ut mala faciant, nec mirandam, nec laudandam eſſe Patientiam, quæ nulla eſt, ſed mirandam duritiam, negandam Patientiam.

tientia non eſt.
S. Th. loc. cit. ad 2.
Eccle. 2.
L. 2. de Patient. C. 2.

§. 2.

An Patientia ſit pars Fortitudinis.

52. EST autem Patientia pars Fortitudinis quaſi potentialis, ut loquimur, & quæ ei annectatur tanquam ſecundaria primariæ. Nam ad Fortitudinem quidem pertinet non qualiacunque ſuſtinere, ſed illa, quæ ſunt in ſuſtinendo ſummè difficilia, ſcilicet pericula mortis; ad Patientiam autem pertinet ſuſtinere qualiacunque mala. Nec inferas; Fortitudinem eſſe circa timores & audacias, ut ſupra eſt expoſitum, ac proin in vi irascendi; Patientiam autem videri eſſe circa triſtitias, ac proin in vi concupiſcendi; unde poni eam debere partem, non Forti-

Patientia eſt pars Fortitudinis.
S. Th. Q. cit. A. 4. in C.
L. 2. C. 3. A. 2. §. 1.

Digitized by Google

tudinis, ſed potiùs Temperantiæ, quæ itidem vim concupiſcendi incolit.

Licèt Fortitudo ſit in iraſcibili, Patientia autem in concupiſcibili
S. Th. Loc. cit. ad 2.

§3. Nec inquam iſtud inferas; nam actus Fortitudinis non ſolùm conſiſtit in hoc, quòd aliquis in bono perſiſtat contra timores futurorum periculorum; ſed etiam, ut non deficiat propter præſentium triſtitiam, ſive dolorem; & ex hac parte habet Patientia affinitatem cum Fortitudine. Quamquàm tamen Fortitudo eſt præcipuè contra timores, ad quorum rationem pertinet fugere, quod vitat Fortitudo, Patientia verò præcipuè eſt circa triſtitias. Nam Patiens dicitur aliquis non ex hoc, quòd non fugit, ſed ex hoc, quòd laudabiliter ſe habet in patiendo, quæ in præſenti nocent, ut ſcilicet non inordinatè ex eis triſtetur. Et ideo equidem Fortitudo eſt propriè in vi iraſcendi, Patientia autem in vi concupiſcendi; hoc tamen non impedit, quin Patientia ſit pars Fortitudinis; quia adjunctio virtutis ad virtutem non attenditur, ſecundùm ſubjectum, ſed ſecundùm materiam, vel formam.

Cur Patientia non ſit pars Temperantiæ.
Idem ibid.

§4. Sic etiam non ponitur Patientia pars Temperantiæ, quamvis utraque ſit in vi concupiſcendi; quia Temperantia eſt ſolùm circa triſtitias, quæ opponuntur delectationibus tactûs, puta, quæ ſunt ex abſtinentia ciborum, vel venereorum: ſed Patientia præcipuè eſt circa triſtitias, quæ ab aliis inferuntur, quo ſenſu eſt illud Gregorii: ad Patientiam pertinet aliena mala æquanimiter perpeti. Et iterum ad

Homil. 35. in Evang.

Tem-

Temperantiam pertinet refrænare hujusmodi triſtitias, ſicut & delectationes contrarias; ad Patientiam autem pertinet, ut propter hujuſmodi triſtitias, quantæcunque ſint, homo non recedat à bono Virtutis.

§. 3.

An Patientia ſit idem cum Longanimitate.

55. Quæſierit autem quiſpiam, utrùm Patientia idem ſit ac Longanimitas, ùt appellant. Hanc igitur in rem ſic habet Divus Aquinas: ſicut Magnanimitas dicitur, per quam habet aliquis animum tendendi in magna, ita Longanimitas dicitur, per quam aliquis habet animum tendendi in aliquid, quod in longinquum diſtat; & ideo ſicut Magnanimitas magis reſpicit ſpeciem tendentem in bonum, quàm audaciam, vel timorem, ſive triſtitiam, quæ reſpiciunt malum, ita etiam Longanimitas. Unde Longanimitas majorem convenientiam videtur habere cum Magnanimitate, quàm cum Patientia.

Quamvis Longanimitas multùm conveniat cum Magnanimitate; S. Th. Q. cit. A. 5. in C.

56. Poteſt tamen convenire cum Patientia duplici ratione. Primò quidem quia Patientia, ſicut & Fortitudo, ſuſtinet aliqua mala propter aliquod bonum; quod ſi ex propinquo exſpectetur, facilius eſt ſuſtinere; ſi autem in longinquum differatur illud bonum; mala autem oporteat

Cum ea tamen etiam convenientiam habet Patientia. S. Th. ibid.

in præſenti ſuſtinere, difficilius eſt. Secundò, quia hoc ipſum, quod eſt differri bonum ſperatum, natum eſt cauſare triſtitiam, ſecundùm illud: Spes, quæ differtur, affligit animam. Unde & in ſuſtinendo hujuſmodi afflictionem poteſt eſſe Patientia, ſicut & in ſuſtinendo alias triſtitias. Quatenus ergo ſub eadem ratione mali contriſtantis poteſt comprehendi & dilatio boni ſperati, quæ pertinet ad Longanimitatem; & labor, quem homo ſuſtinet in continuata executione boni operis, quod pertinet ad Conſtantiam: tam Longanimitas, quàm Conſtantia ſub Patientia comprehenduntur. Unde, cùm Tullius, ùt vidimus, definit Patientiam eſſe utilitatis ac honeſtatis cauſâ voluntariam ac diuturnam perpeſſionem rerum arduarum ac difficilium; quod dicit arduarum, pertinet ad Conſtantiam in bono. Quod dicit difficilium, pertinet ad gravitatem mali, quam propriè reſpicit Patientia. Quòd verò addit; diuturnam, pertinet ad Longanimitatem, ſecundùm quod hæc convenit cum Patientia.

Prov. 13.

Hoc. art. §. 1.

ARTICULUS II.

An Patientia haberi poſſit ſine gratia.

Patientia vera & infuſa non

57. CÆterùm Patientia, quemadmodum de Virtutibus Morali-

ralibus universim dictum initio est, duplex ponitur; alia nimirum infusa, alia acquisita. Patientiam ergo infusam, & quæ videlicet ad superna exporrigat sese, impossibile est haberi sine gratia. Ut enim Augustinus dicit, vis desideriorum facit tolerantiam laborum & dolorum, & nemo nisi pro eo, quod delectat, sponte suscipit ferre, quod cruciat. Et hujus ratio est, quia tristitiam & dolorem secundùm se abhorret animus. Unde nunquam eligeret eam pati propter se, sed solùm propter finem: ac proin oportet illud bonum, propter quod aliquis vult pati mala, appeti magis & amari, quàm illud bonum, cujus privatio ingerit dolorem, quem patienter toleramus. Quòd autem aliquis præferat bonum gratiæ omnibus naturalibus bonis, ex quorum amissione potest dolor concitari, pertinet ad Charitatem, quæ DEUM diligit super omnia. Unde manifestum est, Patientiam, prout ad superna tendit, ac perfecta porro Virtus est, à Charitate afferri. Ex quo est illud: Charitas patiens est. At manifestum quoque est; Charitatem non posse haberi nisi per gratiam; ut hoc suo effato indicat Paulus: Charitas DEI diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis; unde patet, nec Patientiam hanc posse haberi sine auxilio gratiæ.

potest haberi sine gratia gratum faciente; S.Th.Q. cit. A. 3. in C. L. de Patient. C. 4.

1. Cor. 13.

Rom. 5.

58. Sed Patientia illa, quam acquisitam dicimus, & quæ non nisi ad inferiora

Quamvis sine tali gratia pos-

sit haberi Patientia acquisita S. Th. ibid. ad 2.

ra hæc extenditur, haberi saltem in multis, vel ad tempus haud ita longum, potest sine auxilio gratiæ gratum facientis, & videlicet per vires naturæ concessas, cum ordinario DEI auxilio; quia bonum politicæ Virtutis coæquatum est naturæ humanæ, nec eam superat. Unde leguntur quidam Gentilium multa mala tolerâsse, ne Patriam proderent, aut aliquid aliud inhonestum committerent; ac etiam multi ob salutem corporis gravia quædam & amara patiuntur; quod in ordine hoc inferiori est esse patientem.

ARTICULUS III.

De Extremis Patientiæ.

Extrema Patientiæ sunt Insensibilitas; Less. de Virt. Card. L. 3. C. 2. Dubit. 5.

59. EXtrema Patientiæ, seu porro vitia huic virtuti opposita assignat Lessius ista duo: Insensibilitatem, ut vocat, ac Impatientiam. Insensibilitas ponitur per defectum, cùm quis nullis malis, neque propriis neque alienis tangitur; quod quidem laudabile non est, nec naturæ humanæ consentaneum; cùm potiùs signum sit brutæ stoliditatis, vel inhumanæ duritiei; nec congruit amicitiæ, aut vitæ politicæ. Cæterùm Insensibilitas hæc ab ea differt, quam nuper diximus Temperantiæ oppositam, ac etiam stuporem appellari, quippe ea, de qua agimus, defectus est circa sensum dolorum,

L. 2. C. 4. A. 4. §. 1.

Digitized by Google

um, altera circa ſenſum voluptatum.

Et Impatientia. Leſſ. ibidem.

60. Impatientia verò ponitur per exceſſum; cùm videlicet quis nimiùm dolet, nec etiam ex dolore à recto diſcedit. Quicunque enim ob dolorem vel mœrorem, ut illum vitet, pellat, aut ſoletur, nimióque ſuo ſic affecto indulgeat, aliquid mali facit, impatiens eſt; quippe qui justum dolendi modum exuperat, quem Patientia præſcribit. Impatiens etiam dici ſolet, qui Ira vel indignatione excedit, præſertim ſi hunc motum animi ſui foris oſtendat; nam Ira etiam triſtitiam & afflictionem includit. Viciſſim autem qui non facilè iraſcitur, Patiens nuncupatur. Quamquàm hic potiùs Manſuetus, alter Iracundus ſit appellandus, ùt infrà explicabitur. L. 5.

CAPUT IV.

De Perſeverantia.

Dicendum hìc rurſum, quid ſit Perſeverantia; tum ejus extrema ſunt exponenda.

ARTICULUS I.

Quid ſit Perſeverantia.

UT plenè explicetur, quid ſit Perſeverantia, primùm ejus definitio

tio afferenda eſt; dicendum dein, an ad ipſam ſpectet Conſtantia; poſtremò an Perſeverantia indigeat auxilio gratiæ.

§. 1.

Affertur definitio Perſeverantiæ.

Perſeverantia diverſo modo accipitur. Leſſ. de Virt. Card. L. 3. C. 2. Dubit. 6.

61. PErſeverantia ergo dupliciter accipitur. Primò pro continuatione Juſtitiæ uſque ad mortem. Et ſic non eſt peculiaris virtus, ſed conditio quædam & circumſtantia Virtutis in eò conſiſtens; quòd Juſtitia adhæreat homini uſque ad mortem. Hanc perſeverantiam nemo habet completè, & in actu ſecundo, niſi in termino vitæ; eſtque magnum illud donum proprium Electorum, de quo Auguſtinus: nemo, inquit, poteſt dici Perſeverantiam habere, quamdiu vivit, niſi perſeveret uſque ad mortem. Secundò pro propoſito perſeverandi in bono opere, quamdiu ratio dictabit. Hoc autem dupliciter fieri poteſt. Una quidem ratione ex affectu peculiaris honeſtatis, quæ in illo opere ſpectari poteſt; puta cùm quis vult perſeverare in jejunio eſurialibus diebus verni temporis uſque ad finem, ut pro peccatis ſatisfaciat, vel ut carnem domet; atque hac ratione Perſeverantia rurſum non eſt peculiaris Virtus, ſed omnis; nam omnis virtus ex affectu proprii boni poteſt velle operis ſui continuationem ac durationem: omnis

Lib. de bono Perſev.

au-

autem, voluntas, quæ ex affectu peculiaris boni alicujus virtutis oritur, ad illam Virtutem pertinet; electio enim & intentio ſunt ejusdem Virtutis. Altera autem ratione præcisè ex affectu ipſius Perſeverantiæ, & continuationis; atque hoc modo ſumpta Perſeverantia eſt virtus peculiaris.

62. Perſeverantia itaque poſtremo hoc ſenſu accepta à Tullio definitur eſſe, in ratione bene conſiderata, ſtabilis, & perpetua permanſio. Sive Perſeverantia hæc eſt Virtus peculiaris, per quam homo in honeſtis operibus perſiſtit, quantum neceſſe eſt. Quippe ſecundùm Philoſophum Virtus eſt circa difficile & bonum. Et ideo ubi accurrit ſpecialis ratio difficultatis, vel boni, ibi eſt ſpecialis Virtus. Opus autem Virtutis poteſt habere bonitatem & difficultatem ex duobus. Uno quidem modo ex ſpecie actûs, quæ accipitur ſecundùm rationem proprii objecti. Alio modo ex ipſa diuturnitate temporis. Nam hoc ipſum, quod eſt diu inſtere alicui difficili, ſpecialem difficultatem habet. Et ideo diu perſiſtere in aliquo bono uſque ad conſummationem, pertinet ad ſpecialem Virtutem. Sicut ergo Temperantia & Fortitudo ſunt ſpeciales Virtutes, eòquòd altera earum moderatur delectationes tactûs, quod de ſe difficultatem habet, altera autem moderatur timores & audacias circa pericula mortis, quod etiam ſecundùm ſe difficile eſt,

Et etiam eſt Virtus ſpecialis.

Hujus Definitio.

L. 2. de Invent.

S. T. 2. 2. Q. 137. A. 1. in C.

L. 2. Eth. C. 3.

Digitized by Google

eſt, ita etiam Perſeverantia eſt quædam ſpecialis Virtus, ad quam pertinet in his, vel aliis virtutum operibus diuturnitatem ſuſtinere, prout eſt neceſſe.

Perſeverantia adjungitur Fortitudini. S. Th. Q. cit. A. 2. in C.

63. Adjungitur verò Perſeverantia itidem Fortitudini tanquam Virtus ſecundaria primariæ. Virtus enim primaria, ùt ſæpe meminimus, illa dicitur, cui præcipuè adſcribitur aliquid, quod pertinet ad laudem Virtutis, in quantum ſcilicet illud exercet circa propriam materiam, in qua difficillimum & optimum eſt illud obſervare. Et ſecundùm hoc diximus, Fortitudinem eſſe primariam Virtutem; quia firmitatem ſervat in iis, in quibus difficillimum eſt firmiter perſiſtere ſcilicet in periculis mortis. Et ideo neceſſe eſt Fortitudini adjungi, velut ſecundariam primariæ omnem illam virtutem, cujus laus conſiſtit in ſuſtinendo firmiter aliquod difficile. Suſtinere autem difficultatem, quæ provenit ex diuturnitate boni operis, dat laudem Perſeverantiæ; nec hoc eſt ita difficile, ſicut ſuſtinere pericula mortis. Et ideo adjungitur Perſeverantia Fortitudini ſicut Virtus ſecundaria primariæ.

L. 2. C. 3. A. 2. §. 4.

§. 2.

An ad Perſeverantiam ſpectet Conſtantia.

Conſtantia Magis ſpec-

64. POrro Perſeverantia & Conſtantia conveniunt quidem in

in fine, quia ad utramque pertinet firmiter perſiſtere in aliquo bono. Differunt autem ſecundùm ea, quæ difficultatem afferunt ad perſiſtendum in bono. Nam Virtus Perſeverantiæ propriè facit firmiter perſiſtere hominem in bono contra difficultatem, quæ provenit ex diuturnitate actûs. Conſtantia autem facit firmiter perſiſtere in bono contra difficultatem, quæ provenit ex quibuscunque aliis exterioribus impedimentis. Et ideo magis præcipua eſt pars Fortitudinis Perſeverantia, quàm Conſtantia; quia difficultas, quæ eſt ex diuturnitate actûs, eſt magis eſſentialis actui Virtutis, quàm illa, quæ eſt ex exterioribus impedimentis.

Etat ad Perſeverantiam; S. Th. Q. cit. A. 3. in C.

65. Nec obeſt, quòd Conſtantia etiam pertineat ad Patientiam; ùt ſuprà dictum eſt. Nam exteriora impedimenta perſiſtendi in bono præcipuè ſunt illa, quæ triſtitiam inferunt. Circa triſtitiam autem eſt Patientia; ùt itidem paulò antè vidimus. Et ideo Conſtantia ſecundùm finem convenit cum Perſeverantia: ſecundùm ea autem, quæ difficultatem inferunt, convenit cum Patientia. Finis autem potior eſt. Et ideo Conſtantia magis pertinet ad Perſeverantiam, quàm ad Patientiam.

Quàm ad Patientiam S. Th. ibid. ad 2. C. præced. A. 1. §. 3.

§. 3.

An Perseverantia indigeat auxilio gratiæ.

Perseverantia indiget auxilio gratiæ, tum habituali; S. Th. Q. cit. A. 1. ad 2. & A. 4. in C. Tract. 79. super Joan.

66. CÆterùm Perseverantia dupliciter dicitur; uno modo pro habitu Perseverantiæ, secundùm quod est Virtus; alio modò pro actu. Quippe eodem nomine quandoque nominatur & Virtus & actus Virtutis. Sicut Augustinus de Fide loquitur: Fides est credere, quod non vides. Itaque si Perseverantia pro habitu sumatur, indiget ea dono habituali gratiæ, ùt vocant, sicut & cæteræ virtutes infusæ. Si verò sumatur pro actu Perseverantiæ durante usque ad Finem, vel est sermo de fine operis, vel de fine totius vitæ; ac per se quidem spectat ad Perseverantiam, ut quis perseveret usque ad terminum operis, quod ex virtute ponitur, puta, ut miles perseveret usque ad finem certaminis. Sunt autem quædam virtutes, quarum actus per totam vitam debent durare, sicut Fidei, Spei, & Charitatis; quia respiciunt ultimum finem totius vitæ humanæ.

Tum actuali. S. Th. ibid.

67. Si ergo Perseverantia accipiatur pro actu id genus durante usque ad finem totius vitæ, indiget non solùm gratia habituali, sed etiam gratuito DEI auxilio conservantis hominem in bono usque ad finem vitæ; quia cùm liberum arbitrium de

de ſe ſubjaceat mutationi, & hoc ei non tollatur per habitualem gratiam præſentis vitæ, non ſubeſt poteſtati liberi arbitrii, etiam per gratiam reparati, ut ſe immobiliter in bono ſtatuat; plerumque enim cadit in noſtra poteſtate electio, ſed non executio. Ex quibus patet, etiam ad Perſeverantiam, quæ duntaxat ad finem operis dirigitur, hoc DEI auxilium ſuo modo requiri; cùm etiam in id genus opere mutari Voluntas poſſit, & non rari ſint, qui eligunt quidem perſeverare, & incipiunt etiam exequi aliquamdiu perſiſtendo, non tamen complent actum. Cæterùm hæc rurſum de Perſeverantia infuſa, & quæ ad ſuperna fertur, dicta ſunto. Nam ad eam, quæ naturæ limites non tranſcendit, naturales quoque vires cum ordinario DEI auxilio, ad aliquod ſaltem tempus, ſufficiunt; ferè ut nuper de Patientia eſt commemoratum. Sup. Cap. A. 2.

ARTICULUS II.

De Extremis Perſeverantiæ.

EXtrema Perſeverantiæ, ſeu vitia ei oppoſita, ſunt Mollities & Pertinacia.

§. 1.

De Mollitie.

Perseveranti per defectum opponitur Mollis. S. Th. 2. 2. Q. 138. A. 1. in C.

68. MOllem propriè cum Philosopho dixeris eum, qui recedit à bono opere propter tristitias provenientes ex defectu delectationum. Enimvero, quemadmodum vidimus, laus Perseverantiæ in hoc consistit, ut quis non recedat à bono propter diuturnam perpessionem difficilium & laboriosorum; cui proin directè opponitur, siquis facilè recedit à bono propter aliqua difficillia, quæ sustinere non potest. Hoc ergo pertinet ad rationem Mollitiei; nam Molle dicitur, quod facilè cedit tangenti.

69. Jam verò non judicatur aliquid Molle ex hoc, quod cedat fortiter impellenti; nam & parietes ac mœnia cedunt machinis. Unde nec Mollis dicitur, siquis cedat aliquibus graviter impellentibus. Quam in rem est hæc sententia Philosophi. L. 7. Eth. C. 7. Siquis vehementibus, & modum excedentibus, aut voluptatibus, aut doloribus vincitur, id mirum non est: quin si resistens vincitur, veniâ etiam dignus habetur; sicut ij, qui cùm cohibere risum nitantur, in profusum cachinnum erumpunt.

70. Manifestum est autem graviùs impellere metum periculorum, quàm cupiditatem delectationum. L. 1. offic. Quam rursus in

in rem Tullius : non eſt conſentaneum, inquit, qui metu non frangatur, eum frangi cupiditate, nec qui invictum ſe à laboribus præſtiterit, vinci voluptate. Ipſa etiam voluptas fortiùs movet attrahendo, quàm triſtitia de carentia voluptatis retrahendo; quia carentia voluptatis eſt purus defectus. Unde manet, eum propriè Mollem appellari, qui ſuperiùs ex Philoſopho eſt deſcriptus. Atque hic, ùt habet idem Philoſophus, Perſeveranti opponitur per defectum. Inconſtantem verò dicunt, qui aliàs quacunque levi ex cauſa faciiè, mutat propoſitum. Loc. cit.

§. 2.

De Pertinacia.

71. SEd per exceſſum opponitur Perſeveranti Pertinax. Quippe Pertinax, ùt habet Iſidorus, dicitur aliquis, qui eſt impudenter tenens, & quaſi ad omnia tenax. Et hic idem dicitur Pertinax, eòquòd in propoſito ſuo ad victoriam perſeverat. Id genus homines vocat quoque Philoſophus, propriæ ſententiæ; quia perſeverant in propria ſententia plùs, quàm oportet. Unde patet Perſeverantiam laudari ſicut in Medio exiſtentem; Pertinacem vituperari ſecundùm Exceſſum medii; Mollem verò ſecundùm Defectum. *Per exceſſum autem Pertinax.* S. Th. Q. cit. A. 2. in C. L. 10. Etym. C. 15. L. 7. Eth. C. 9.

Pertinacia directè opponitur Perseverantiæ. S.Th.loc. cit. ad 1. & 3. L.31. Moral. C. 31. 2.2. Q.127. A.2. ad 1.

72. Ac oritur quidem Pertinacia ex Inani Gloria, ùt ait Gregorius; ideo enim aliquis nimis persistit in propria sententia, quia per hoc vult suam excellentiam manifestare. Nec tamen opponitur Magnanimitati, sed Perseverantiæ; ùt enim ex Divo Aquinate constat, oppositio Vitiorum non attenditur secundùm causam, sed secundùm propriam speciem. Pariter equidem sicut Perseverans persistit in bono contra tristitias, ita Continens contra delectationes, Fortis contra timores, & Mansuetus contra iras; Pertinacia tamen non dicitur opponi aliis virtutibus, sed rursum Perseverantiæ; quia aliæ Virtutes, tametsi persistant contra impetus Passionum, non tamen propriè laus earum est in persistendo, sicut laus Perseverantiæ. Laus verò Continentiæ magis videtur esse in vincendo delectationes; sicque in reliquis. Et ideo Pertinacia directè opponitur Perseverantiæ. His verò expositionem Virtutum Fortitudini annexarum concludamus.

PHI-

PHILOSOPHIA MORALIS.

LIBER V.

DE VIRTUTIBUS ANNEXIS TEMPERANTIÆ.

VIrtuti Cardinali, ùt jam nuper notavimus, annecti poſſunt triplicis ſpeciei aliæ, quæ ſunt ejus Partes, videlicet vel Integrales, ùt vocant, vel Subjectivæ, vel Potentiales. Atque totidem habet Temperantia, de quibus proin modò agendum. Lib. 2. C. 1. A. 2.

CAPUT I.

De Virtutibus Temperantiæ Integralibus.

INtegrales alicujus Virtutis partes, ùt itidem ſcimus, dicuntur conditiones, quas neceſſe eſt concurrere ad Ex Loc. cit. Sect. 1.

Digitized by Google

Virtutem. Et secundùm hoc sunt duæ partes Integrales Temperantiæ, scilicet Verecundia, per quam aliquis refugit turpitudinem Temperantiæ contrariam; & Honestas, per quam quis amat pulchritudinem Temperantiæ.

ARTICULUS I.

De Verecundia.

INdagandum hìc est, an Verecundia sit Virtus; Dein, quinam sint effectus Verecundiæ. Tertiò de quo ea sit; Tum à quibus personis homo magis verecundetur; Denique in quibus esse possit Verecundia.

§. 1.

An Verecundia sit Virtus.

Definitio Verecundiæ.

1. VErecundia passim dicitur esse timor vituperii ex consideratione alicujus turpitudinis natus. Damascenus eam simpliciter definit, timorem de turpi actu. De hac verò Philosophus ità habet: Est Verecundia quædam ægritudo, perturbatióque in illis malis, quæ ignominiam, ac dedecus ferre videntur, cùm aut sunt, aut fuerunt, aut futura sunt.

Lib. 2. C. 15.

Lib. 2. de Inv.

Verecundia

2. Quæritur autem, utrum ea sit Virtus.

tus. Igitur Virtus duplici modo poteſt accipi: propriè nimirum, & communiter. Propriè quidem ſumpta Virtus, perfectio quædam eſt, ùt ait Philoſophus. Et ideo omne illud, quod repugnat perfectioni, etiamſi ſit bonum, deficit à ratione Virtutis. Verecundia autem repugnat perfectioni. Eſt enim, ùt paulò antè vidimus timor alicujus turpis, quod ſcilicet exprobrari poteſt. Sicut autem ſpes eſt de bono poſſibili, & arduo, ita etiam timor eſt de malo poſſibili & arduo; ùt infrà explicabitur. Ille autem, qui eſt perfectus ſecundùm habitum Virtutis, non apprehendit aliquid turpe ad faciendum, quódque exprobrari poſſit, ùt poſſibile & arduum, id eſt, difficile ad vitandum, neque actu facit aliquid turpe, unde opprobrium timeat. Proin Verecundia propriè loquendo non eſt Virtus; deficit enim à perfectione Virtutis. Communiter autem Virtus dicitur eſſe omne, quod eſt bonum, & laudabile in humanis Actibus, vel Affectibus. Et ſecundùm hoc quandóque Verecundia dicitur Virtus, cùm ſit quidam Affectus laude dignus.

non eſt propriè Virtus. S. Th. 2. 2. Q. 144. A. 1. in C. Lib. 7. Phyſ. textu 17.

Lib. 6.

Quamvis ſubinde impropriè Virtus dicatur. S. Th. ibid.

§. 2.

Quinam ſint effectus Verecundiæ.

3. QUamquam autem Verecundiam timorem quemdam nomine-

Rubeſcunt, qui verecundantur.

minemus; longè tamen alios, quàm timores cæteri, effectus invehit. Quippe cùm palleant, qui mortem, aut rem quamlibet terribilem timent, ac universim qui pusillanimitate constringuntur; rubescunt econtra, qui pudore afficiuntur. Cujus rei est ratio, quia pericula naturæ adversantur; turpia verò non naturæ, sed animo.

4. Quia ergo ei parti itidem à natura feruntur suppetiæ, quæ patitur; in timore accurrit sanguis ad cor, quod formidolosa impugnant, ùt principium vitæ; in pudore autem ad vultum, quem turpia offendunt, ùt speculum animi. Unde in timore vultus quidem, sanguine inanis, squallet pallore luridus; in pudore autem, ac porro Verecundia, eodem plenus, rubore est suffusus. Sed maximè in oculis exundat rubor, quippe qui velut ex specula agunt vigilias, honoréque vident, & infamias; unde purpureo illos velo natura operit: aut etiam concurrunt manus, quæ eosdem obducant, ne aut videantur; vel ipsimet fixi inhærent solo, quo cuperent obtegi, aspectúmque fugere.

§. 3.

De quo sit Verecundia.

Verecundia præcipuè respicit vituperium,

5. PRimò autem, ac præcipuè respicit Verecundia vituperium; tum secundariò vitiosam turpitudinem. Est enim Verecundia quidam timor, ùt modò

modò vidimus; timor verò propriè est de malo arduo, quod nimirum difficulter vitatur. Ac turpitudo quoque duplex est, Una quidem vitiosa, quæ scilicet consistit in deformitate actûs voluntarii. Et hæc propriè loquendo non habet rationem mali ardui; quod enim in sola voluntate consistit, non videtur esse arduum, aut suprà hominis potestatem positum. Et propter hoc non apprehenditur sub ratione terribilis. Unde Philosophus dicit, horum malorum non esse timorem. Alia autem est turpitudo quasi pœnalis, quæ consistit in vituperatione alicujus, sicut quædam claritas gloriæ consistit in honoratione alicujus.

secundariò autem turpitudinem vitiosam. S. Th. 2. 2. Q. 144. A. 2. in C. Hoc. Artic. §. 1.

Lib. 2. Rhet. C. 5.

6. Quia ergo hujusmodi vituperium habet rationem mali ardui, sicut honor habet rationem boni ardui: inde fit, ut Verecundia primò ac præcipuè respiciat vituperium, seu opprobrium; quia verò vituperium propriè debetur Vitio, sicut honor Virtuti, ideo etiam consequenter Verecundia respicit turpitudinem vitiosam. Ex quo est illa sententia Philosophi, hominem minùs verecundari de defectibus, qui non ex ejus culpa proveniunt.

2. Phys. C. 6.

7. Sed quemadmodum duplicem purpuræ speciem pretio multùm inæquali assignant colorum periti; nobiliorem alteram, vividique & juvenilis succi; alteram fusco magis lividioréque rubore; sic duplex etiam est turpitudinis, & vituperii timor, ac utriusque non eadem ponitur gloria.

Sed alia præcedit culpam, & Erubescentia dicitur; alia autem sequitur, aut comita-

Digitized by Google

tur, & hanc propriè appellant Verecundiam.

gloria. Alius est, qui culpam sequitur, aut certè comitatur, & hunc Verecundiam dixeris; alius, qui præcedit, ac eam videlicet prohibet, & hunc vocant Erubescentiam. Ex his ergo Erubescentia multò est pretiosior; quippe quæ minimùm incontaminatos pingat, & ipsa à turpibus coërceat. Atque hunc in sensum rogata Pythias Aristotelis filia, quis color esset optimus: Is, respondit, qui præ pudore in hominis ingenui vultu efflorescit. At licèt Verecundia tantundem Erubescentiæ cedat, quantum purpura illa obscurior floridiori; sua tamen non caret æstimatione; quæ saltem probet hærens etiamnum fibris honesti studium, spémque porrigit emendationis. Itaque Diogenes viso adolescente, qui ob commissum actum turpem erubescebat, illi collætatus, macte, inquit, animô, fili, Virtutis colorem tuo in vultu conspicio. Atque hæc ferè ipsa ponit Divus Aquinas hisce verbis. Respicit autem Verecundia culpam dupliciter. Uno modo, ut aliquis desinat vitiosa agere propter timorem vituperii. aliô modô, ut homo in turpibus, quæ agit, vitet conspectus publicos, propter timorem vituperii, quorum primum secundùm Gregorium Nissenum pertinet ad Erubescentiam, secundum ad Verecundiam. Unde ipse dicit, eum, qui Verecundatur, occultare se in his, quæ agit; qui verò erubescit, timere incidere in ignominiam.

Eman. Thesaur. Philos. Mor. Lib. 14. C. 1.

Eman. Thesaur. loc. cit.

Loc. cit.

Lib. 4. de Creat. hominis C. 14.

S. Jam

8. Jam verò cùm vitia omnia, actúsque quivis pravi Verecundiæ præbeant materiam, quemadmodum Virtus omnis meretur laudem & honorem, sunt tamen, in quæ major cadat pudor. Universim ergo duplici ex capite vitium est propudiosum magis; quorum alterum ponitur atrocitas, ùt in parricidio & perduellione; alterum Specialis turpitudo, ut in ebrietate ac libidine. Sed contingit subinde, ut atrociora quædam scelera minùs Erubescentiæ afferant; quando videlicet minùs turpia apparent, ùt peccata Spiritualia præ carnalibus, aut cùm eorum executio arduum quid continet, quo Virtutis aliquam mentiantur æmulationem; ùt, minor est Verecundia de audacia, quàm de timiditate, de rapina, quàm de furto, ob roboris, quod prioribus interveniat, æstimationem.

Quænam Vitia præ aliis Verecundiam afferunt.

9. Et de his quoque Verecundia nonnunquam exurgit, quæ non sunt in se turpia; ùt, si quis servitute sit obstrictus, aut prematur inopia; quia sicut honor, tametsi non debeatur verè nisi soli Virtuti, ob alia tamen nonnunquam tribuitur, velut ob dignitatem, aut sublime in Republica munus; ita etiam vituperium, licèt debeatur propriè soli culpæ, respicit tamen, vulgi saltem opinione, quemcunque defectum, unde & de hoc rubor valet existere. Porro de virtutis operibus, in se spectatis non exurgit Verecundia; cùm sic potiùs laudem ferant. Ad ea tamen

Verecundia etiam subinde est de iis, quæ non sunt turpia, aut per accidens de operibus Virtutis. S. Th. Loc. cit. ad 1. & 2.

men erubeſcunt quandoque nonnulli, ſed id quidem in quantum habentur ùt vitioſa, aut certè, quia ad eorum exercitium ſingularis haberi quis reformidat, aut timetur notâ ſimulationis.

§. 3.

A quibus magìs ſit Verecundia.

Varii ſunt, à quibus major eſt Verecundia. S. Th. Q. cit. A. 3. in C.

10. SUnt autem, ad quorum præſentiam major erumpat Verecundia, ad aliorum minor. Cùm enim vituperium honori opponatur, ſicut honor importat teſtimonium quoddam de excellentia alicujus, & præcipuè quæ eſt ſecundùm Virtutem; ita etiam opprobrium, cujus timor eſt Verecundia, importat teſtimonium de defectu alicujus, & præcipuè ſecundùm aliquam culpam. Et ideo quantò teſtimonium alicujus reputatur majoris ponderis, tantò ab eo aliquis magìs Verecundatur. Poteſt autem teſtimonium aliquod majoris ponderis reputari vel propter ejus certitudinem Veritatis, vel propter effectum. Certitudo autem Veritatis adeſt teſtimonio alicujus propter duo. Uno quidem modò propter rectitudinem judicii, ſicut patet de ſapientibus, & Virtute præditis, à quibus homo & magìs deſiderat honorari, & magìs vereeundatur. Unde ùt habet Philoſophus, à pueris & beſtiis nullus Verecundatur propter defectum recti judicii,

Ut ſapientes & virtute præditi. Lib. 6. Rh. C. 6.

dicii, qui est in eis. Alio modo propter cognitionem eorum, de quibus est testimonium; quia unusquisque benè judicat, quæ cognoscit. Et sic magis verecundamur à personis conjunctis, quæ facta nostra magis considerant; ùt rursum afferit Stagyrita. A peregrinis autem & omnino ignotis, ad quos facta nostra non perveniunt, nullo modo verecundamur.

Persona item conjuncta. Lib. 2. Rhet. C. 6.

11. Ex effectu porro est aliquod testimonium magni ponderis propter emolumentum aut nocumentum ab eo proveniens. Et ideo magis desiderant homines honorari ab his, qui possunt eos juvare, & magis verecundantur ab his, qui possunt nocere. Et inde etiam est, quòd quantum ad aliquid magis verecundemur à personis conjunctis, quibuscum semper sumus conversaturi; quasi nobis ex hoc perpetuum proveniat detrimentum. Quod autem provenit à peregrinis & transeuntibus, quasi citò pertransit. Sic etiam magis verecundari solemus ab his, qui propalant multis, ùt sunt irrisores, & tabularum fictores propter nocumentum inde proveniens, quod est diffamatio apud multos. Cæterùm, cùm Verecundia major dicitur existere ab iis, qui nobis sunt conjuncti, non comprehenduntur illi, qui conjuncti sunt similitudine peccati; nec enim horum testimonium reformidamus, quia non æstimantur, defectum nostrum apprehendere ùt aliquid turpe; atque

Aut quæ possunt nocere.

Lib. 2. Rh. C. 6. que, ùt ait Philosophus, quæ quis ipse facit, hæc proximis non vetat.

§. 5.

In quibus esse possit Verecundia.

Verecundia nec cadit in optimos, nec in pessimos. S. Th. 2. 2. Q. 144. A. 4. in C.

12. CÆterùm duplex est hominum genus, in quos non cadit Verecundia: scilicet optimi quique & pessimi; quippe Verecundia timor est turpitudinis; duplici autem ratione contingere potest, ut hæc, ac malum quodvis non timeatur. Primò si non apprehendatur ùt malum; rursum autem, si non æstimetur ùt possibilis, vel certè credatur facilè vitari posse. Itaque pessimi qui sunt, non erubescunt; quia sceleribus assueti, hæc non apprehendunt ùt turpia. Optimos autem etiam fugit Verecundiæ perturbatio; quia errorem putant à se alienum, aut levi certè negotio ob contractos habitus honestos devitandum. Erubescerent tamen probi, si in turpia deciderent. Unde ait Philosophus, Verecundiam esse ex suppositione studiosi, ùt loquitur; seu illius, qui incumbit ad Virtutem. Lib. 4. Eth. C. ult.

13. Ergo eorum propria est Verecundia, qui mediocres in Virtute sunt, & amorem gerunt boni, immunes tamen nondum vivunt à malo. Nec ætatem ullam excludit hæc dispositio; potissimùm tamen adolescentes complectitur; quippe qui

qui in excutiendis vitiis, & adipiſcenda Virtute etiamnum laborant, nec uſu aut exercitio, contra quàm in adultis & ſenibus accidiſſe ponitur, adhuc dum ſunt roborati. Unde vitet ubique culpas ſolicitè tenerior ætas, & immunis ambiat eſſe ab erroribus; ad horum tamen vel metum, vel infortunium, noverit ſibi non indecorum, ſi genas pudicè pingat purpureus color. Itaque Socratem tria ferunt exoptâſſe in Juvenibus, ſimplicitatem in corde, ſilentium in ore, ac Verecundiam in facie; quemadmodum tria quoque expetebat in longævis; in ore gravitatem, in verbis ſuavitatem, ac in pectore prudentiam. Sed quid ſi adultos ac videlicet probos immeritum opprobrium afficiat? nimirum hæc contemnet vir probus, nec ad ea erubeſcet; quippe in quibus non habet culpam, isque inſurgat Verecundiæ motus, is duntaxat erit, qui præveniet Rationem, ùt in aliis quoque affectibus amat contingere, & ùt primùm fuerit cognitus, tempeſtivè compeſcetur ad decorum. Denique ſuos habet terminos Verecundia, ut coram illis videlicet prodeat, quos oportet, ob quæ duntaxat oportet, & quantùm oportet.

Eman. Theſ. Philſoph. Mor. Lib. 14. C. 3.

S. Th. Loc. cit. ad 3.

ARTICULUS II.

De Honeſtate.

EXponendum hìc, quid ſit Honeſtas, & an maximè competat Temperantiæ.

§. I.

Quid ſit Honeſtas.

Honeſtum idem eſt Virtuti. S.Th.2.2.Q.145.A.1.in C Iſid. Lib. 10. Ethim. Lib.3.C.2.A.2.Sect.2.§.1. 7.Phyſ.C.5.

14. HOneſtas, ùt Iſidorus advertit, dicitur quaſi Honoris ſtatus. Unde ex hoc aliquid videtur dici Honeſtum, quia eſt Honore dignum. Honor autem ùt ſuperiùs notatum eſt, excellentiæ debetur. Excellentia autem hominis maximè conſideratur ſecundùm Virtutem, quæ eſt diſpoſitio perfecti ad optimum, ùt habet Philoſophus. Et ideo Honeſtum, propriè loquendo, in idem refertur cum Virtute.

Ac etiam ſpirituali decoro. S.Th.ibid.A.2. in C. Cap.4.de Divin.nomin.

15. Sed nec inter Honeſtum, & ſpirituale decorum ullum eſt diſcrimen. Ut enim accipi poteſt ex verbis Dionyſii, ad rationem pulchri, ſive decori, concurrit & claritas, & debita proportio. Ait enim, DEUM dici pulchrum ſicut univerſorum conſonantiæ, & claritatis cauſam. Unde pulchritudo corporis in hoc conſiſtit,

ſtit, quòd homo habeat membra corporis apta proportione, cum quadam debiti coloris claritate. Hoc autem pertinet ad rationem Honeſti, quod paulò antè diximus idem eſſe Virtuti, quæ ſecundùm Rationem moderatur omnes res humanas. Et ideo Honeſtum idem quoque eſt ſpirituali decori. Unde Auguſtinus ait: Honeſtatem voco intelligibilem pulchritudinem, quam ſpiritualem nos propriè dicimus. Lib. 80. Quæſt. 30.

16. Ac concurrit etiam Honeſtum in idem ſubjectum cum utili & delectabili, à quibus tamen differt Ratione; Dicitur enim aliquid Honeſtum, ùt mox notavimus, in quantum habet quendam decorem ex ordinatione Rationis. Quod autem eſt ſecundùm Rationem ordinatum, naturaliter conveniens eſt homini. Jam verò unumquodque naturaliter delectatur in ſuo convenienti. Et ideo Honeſtum eſt naturaliter homini delectabile, ſicut de operatione Virtutis Philoſophus probat. Non tamen omne delectabile eſt Honeſtum; quia poteſt aliquid etiam conveniens eſſe ſecundùm ſenſum, & non ſecundùm Rationem. Sed hoc delectabile eſt præter hominis Rationem, quæ perficit naturam ipſius. Ipſa etiam Virtus, quæ ſecundùm ſe Honeſta eſt, refertur ad aliud, ſicut ad finem, ſcilicet ad felicitatem. Itaque idem ſubjecto eſt & Honeſtum, & utile, & delectabile, ſed ratione differunt. Nam Honeſtum dicitur, ſecundùm

Ab utili autem & delectabili, licèt concurrat in ſubjecto, differt tamen ratione. S. Th. ibid. A. 3. in C. Lib 1. Eth. C. 8.

quod aliquid habet quandam excellentiam dignam Honore propter ſpiritualem pulchritudinem; delectabile autem, in quantum quietat appetitum; utile verò, in quantum refertur ad aliud. In pluribus tamen eſt delectabile, quam utile & Honeſtum; quia omne utile & Honeſtum eſt aliqualiter delectabile, ſed non convertitur, ùt dicit Philoſophus.

Lib. 2. Eth. C. 3.

§. 2.

An Honeſtas maximè competat Temperantiæ.

Honeſtas tribuitur ſpecialiter Temperantiæ, ſicut quædam ejus Conditio.

17. HOneſtas ergo eſt quædam ſpiritualis pulchritudo. Pulchro autem opponitur turpe. Cùm itaque oppoſita ſe invicem manifeſtent; ideo ad Temperantiam ſpecialiter Honeſtas pertinere videtur, quæ id, quod eſt homini turpiſſimum, & indecentiſſimum, repellit, ſcilicet voluptates homini cum brutis communes. Unde & in ipſo nomine Temperantiæ maximè intelligitur bonum Rationis, cujus eſt moderari & Temperare concupiſcentias pravas. Sic ergo Honeſtas, proùt ſpeciali quadam Ratione Temperantiæ attribuitur, ponitur pars ejus, non quidem ſubjecta, vel ſicut Virtus adjuncta, ſed pars integralis ipſius, ſicut quædam ejus conditio.

S. Th. Q. cit. A. 4. in C.

CA-

Digitized by Google

CAPUT II.

De Partibus Subjectivis Temperantiæ.

PArtes ſubjectivæ, ùt loquuntur, ſeu ſubjectæ alicujus Virtutis dicuntur Species ejus. Oportet autem diverſas ſpecies Virtutum ponere ſecundùm diverſitatem materiæ, vel objecti. Jam verò Temperantia eſt circa delectationes tactûs, quæ dividuntur in duo genera. Nam quædam ordinantur ad nutrimentum. Et in his, quantùm ad cibum, eſt abſtinentia; quantùm autem ad potum, propriè Sobrietas. Quædam autem ordinantur ad vim generandi. Et in his, quantùm ad delectationem præcipuam ipſius actûs eſt Caſtitas: quantùm ad delectationes circumſtantes autem attenditur, Pudicitia. Univerſim autem hìc præſtantiſſima eſt Virginitas. S. Th. 2. 2. Q. 143. A. 1. in C.

ARTICULUS I.

De Abſtinentia.

DE Abſtinentia exponendum, quid ea ſit, & an dici debeat Virtus, eáque ſpecialis. Tum de gula eſt diſſerendum.

§. I.

Quid sit Abstinentia.

Abstinentia subinde aliquid indifferens dicit, subinde autem Virtutem.

S.Th.2. 2. Q. 146.A.1. in C.

18. ABstinentia porro ex suo nomine importat subtractionem ciborum. Itaque dupliciter accipi potest. Uno modo pròut absolutè subtractionem ciborum designat. Et hoc modo Abstinentia nec Virtutem dicit, nec actum Virtutis, sed quoddam indifferens. Alio modo accipi potest, prout à Ratione est directa, hujúsque regulam sequitur; & tunc significat vel habitum Virtutis, vel actum. Atque hoc sensu eam nominat Divus Petrus, cùm ait, in Scientia esse Abstinentiam ministrandam.

2. Petr. 1.

Hujus Definitio.

Less. de Virt. Card. L. 4. C. 2. Dubit. 1.

19. Abstinentia igitur hoc modo accepta, est Virtus, cupiditates & delectationes ciborum inordinatas refrænans, & ipso usu debitam moderationem constituens. Inordinatæ autem illæ esse possunt, vel quia trahunt ad id, quod est illicitum, ùt ad vescendum cibo vetito; vel loco aut tempore non congruo; vel ad nimiam quantitatem; vel ad modum indecorum; vel quia nimis sunt vehementes, & importunæ, nec sinunt hominem aliud, quàm de cibo & ventre cogitare. Quæ proin resecat, ac tollit Virtus Abstinentiæ.

Mensura Abstinentiæ.

20. Ex quibus patet, Abstinentiam ad eam Temperantiæ partem reduci, quà hæc

hæc Verſatur circa cibos. Ejus verò menſuram ex Auguſtino adducit Divus Aquinas; ut ſcilicet homo à cibis abſtineat, proùt oportet pro congruentia hominum, quibuscum vivit, & perſonæ ſuæ, & pro valetudinis ſuæ neceſſitate. Sic enim habet Hipponenſis Præſul: non intereſt omnino, ſcilicet ad Virtutem, quid alimentorum, aut quantum quis accipiat, dummodo id faciat pro congruentia hominum, cum quibus vivit, & perſonæ ſuæ, & pro valetudinis ſuæ neceſſitate. Sed quanta facilitate & ſerenitate animi his valeat, cùm oportet, vel neceſſe eſt, carere. Quemadmodum igitur moderatio ciborum ſecundùm quantitatem & qualitatem pertinet ad artem medicinæ in ordine ad valetudinem corporis, ita ſecundùm interiores affectus in ordine ad bonum Rationis pertinet ad Abſtinentiam. Quem in ſenſum itidem Auguſtinus ad DEum loquitur: Hoc me docuiſti, ut quemadmodum medicamenta, ſic alimenta ſumpturus accedam. Itaque ſeveriores quidem Abſtinentiæ regulæ ab aliis ſubinde afferuntur, quorum judicio cauſæ nonnunquam ſunt, ob quas etiam cum aliquo virium corporis detrimento, modò non diuturno, aut quod in mentem redundet, cibis ſit abſtinendum. Sed hæc vel potiùs ad delenda peccata ſpectare videntur, vel ad actus variarum quarumdam aliarum Virtutum, quàm ad ipſam Virtutem Abſtinentiam.

S. Th. Loc. cit. & ibid. ad 2.

Lib. 2. Quæſt. Evang. C. 12.

Lib. 10. Confeſſ.

§. 2.

An Abstinentia dici debeat Virtus, eáque specialis.

Abstinentia est propriè Virtus.

21. SEd dubitaret fortassis quispiam, an Abstinentia sit Virtus. Omnis enim Virtus in medio consistit, ùt dictum est Superiùs, ac etiam habet Philosophus: Abstinentia autem non videtur in medio consistere, sed in defectu; cùm ex subtractione notetur: videtur itaque non esse Virtus. At verò ad hæc ista est Divi Aquinatis responsio. Ad Temperantiam pertinet refrænare delectationes, quæ nimis animum ad se alliciunt: sicut ad Fortitudinem pertinet firmare animum contra timores à bono Rationis repellentes. Et ideo sicut Laus Fortitudinis consistit in quodam excessu, & in hoc denominantur omnes partes Fortitudinis; ita etiam Laus Temperantiæ consistit in quodam defectu, & ex hoc ipsa, & omnes partes ejus denominantur. Unde & Abstinentia, quæ est pars Temperantiæ denominatur à defectu, & tamen consistit in medio, in quantum est secundùm rationem rectam. Ita Divus Doctor.

L. 1. C. 5. §. 2.
L. 2. Eth. C. 6.
Loc. cit. ad 3.

Eáque specialis.

22. Nec modò Virtus est Abstinentia, sed etiam specialis Virtus. Etenim Virtus moralis conservat bonum Rationis contra impetus passionum, ut dicimus: & ideo ubi invenitur specialis ratio, ibi necesse

S. Th. Q. cit. A. 2. in C.

Digitized by Google

ceſſe eſt, eſſe ſpecialem Virtutem. Delectationes autem ciborum natæ ſunt abſtrahere hominem à bono Rationis, tum propter earum magnitudinem, tum etiam propter neceſſitatem ciborum, quibus homo indiget ad vitæ conſervationem, quam maximè homo deſiderat; unde eſt Abſtinentia ſpecialis Virtus. Nec refert hominem ſicut moderato cibo, ita etiam moderata veſte contentum eſſe debere; 1. Timot. ult. juxta illud: Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti ſimus; moderationem autem veſtium non eſſe aliquam ſpecialem Virtutem; unde videri poſſet nec in moderatione alimentorum eſſe ponendam Virtutem ſpecialem. Nam uſus quidem Veſtimentorum eſt introductus S. Th. loc. cit. ab arte: uſus autem ciborum à natura; ad 3. & ideo magis debet eſſe Virtus ſpecialis circa moderationem ciborum, quàm circa moderationem veſtimentorum.

§. 3.

De Gula.

23. ABſtinentiæ porro potiſſimùm opponitur Gula; quæ deſcribitur eſſe inordinatus comedendi vel bibendi appetitus. Dicitur autem appetitus inordinatus ex eo, quòd recedit ab ordine Rationis, in quo bonum Virtutis moralis conſiſtit. Eſt itaque Gula peccatum; quia tollit ordinem Rationis, concupiſ- *Quid ſit Gula.* S. T. 2. 2. Q. 148. A. 1. in C.

cupiſcentiam ordinantis, & agit contra Virtutem.

Eſt peccatum ſubinde grave, ſubinde leve. S. Th. Q. 2it. A. 2. in C.

24. Sed ordo Rationis concupiſcentiam ordinantis dupliciter tolli poteſt. Uno modo quantùm ad ea, quæ ſunt ad finem, prout ſcilicet non adhibentur tali menſura, quæ proportionem habeat ad finem. Alio modo, quantùm ad ipſum finem; prout ſcilicet Concupiſcentia hominem avertit à fine debito. Si ergo inordinatio Concupiſcentiæ accipiatur in Gula ſecundùm averſionem à fine ultimo, ſic erit peccatum mortiferum; quod quidem contingit, quando delectationi Gulæ inhæret homo tanquam fini, propter quem DEum contemnit, paratus ſcilicet contra præcepta DEI agere, ut delectationes ejuſmodi aſſequatur, ſi verò in Vitio Gulæ intelligatur inordinatio concupiſcentiæ tantùm ſecundùm ea, quæ ſunt ad finem, utpote quia nimis concupiſcit delectationes ciborum, non tamen ita, ut propter hoc faceret aliquid contra legem DEI, eſt peccatum, quod dicimus veniale.

Variæ ſpecies Gulæ. S. Th. ibid. A. 4. in C.

25. Cæterùm Gulæ ſpecies rectè diſtinguuntur ſecundùm has conditiones: Præproperè, Lautè, Nimis, Ardenter, ſtudioſè. Gula enim, ùt vidimus, importat inordinatam concupiſcentiam edendi. In eſu autem duo conſiderantur, ſcilicet ipſe cibus, qui comeditur, & ejus comeſtio. Poteſt ergo inordinatio concupiſcentiæ attendi dupliciter. Uno quidem modò, quantùm ad ipſum cibum, qui ſumitur.

Et

Et ſic quantùm ad ſubſtantiam vel ſpeciem cibi, quærit aliquis cibos Lautos, id eſt, pretioſos. Quantùm ad qualitatem, quærit cibos nimis accuratè præparatos, id eſt, Studioſè. Quantùm autem ad quantitatem excedit Nimis in edendo. Alio verò modo attenditur inordinatio Concupiſcentiæ, quantùm ad ipſam ſumptionem cibi, vel quia prævenit debitum tempus edendi, quod eſt Præproperè, vel quia non ſervat modum debitum, in edendo, quod eſt Ardenter.

26. Eſt autem Gula vitium, ùt dicimus, capitale. Et verò vitium capitale appellatur, ex quo alia vitia oriuntur ſecundùm rationem cauſæ finalis, in quantum ſcilicet habet finem multùm allicientem. Unde ex ejus appetitu homines multiplici ratione provocantur ad peccandum. Ex hoc autem finis quiſpiam multùm allicit appetitum; quia habet aliquam de conditionibus felicitatis, quæ naturaliter ſolet appeti. Pertinet autem ad rationem felicitatis delectatio; ùt patet per Philoſophum. Et ideo vitium Gulæ, quod eſt circa delectationes tactûs, præcipuas inter alias, convenienter ponitur inter vitia, ùt loquimur, Capitalia.

Gula eſt vitium capitale. S. Th. Q. cit. A. 5. in C. 1. & 10. Eth

27. Ex ea porro oriuntur Vitia vel ex parte animæ, vel ex parte corporis. Ex parte animæ quidem quadrupliciter. Primò quantùm ad Rationem, cujus acies hebetatur ex immoderato cibo & potu: Et quantùm ad hoc, procedit à Gula Hebe-

Quippe ex qua oriuntur varia vitia. S. Th. Q. cit. A. 6. in C.

tudo

tudo ſenſûs circa intelligentiam propter fumos ciborum perturbantes caput; ſicut è contra Abſtinentia confert ad Sapientiæ perceptionem. Secundùm illud: Cogitavi in corde meo abſtrahere à vino carnem meam, ut animum meum transferrem ad Sapientiam. Secundò quantùm ad appetitum, cujus ordo multiplici modo turbatur per immoderatum cibum & potum, quaſi ſopita Ratione, per quam cæteroquin gubernari eum oportet: Et quantùm ad hoc, ponitur inepta Lætitia; quia omnes aliæ inordinatæ paſſiones ad Lætitiam & triſtitiam ordinantur, ùt ait Philoſophus. Et hoc eſt, quod innuunt Sacræ Paginæ: per vinum omnem mentem converti in ſecuritatem & jucunditatem. Tertiò quantùm ad inordinatum verbum; & ſic ponitur Garrulitas, ſive, ùt ajunt, multiloquium. Quartò, quantùm ad inordinatum actum; & ſic ponitur, quam ajunt, ſcurrilitas aut jocularitas quædam proveniens ex defectu Rationis, quæ ſicut non poteſt cohibere verba, ita nec poteſt cohibere exteriores geſtus: Ex parte autem corporis ponitur Immundi tia, quæ poteſt attendi ſecundùm inordinatam emiſſionem quorumcunque ſuperfluorum.

Eccl. 2.

Inepta Lætitia.

2. Eth. C. 5.
3. Eſdræ 3.

Garrulitas.

Immunditia.

28. Atque hæc de Gula dicta ſunto, quæ Abſtinentiæ potiſſimum opponitur, ut dictum eſt; & quidem per exceſſum; nam alterum vitium; quod opponeretur per defectum, cum minus frequens ſit, caret

Alterum Extremum Abſtinentiæ caret nomine.

Init. hnj. §.

caret nomine. Daretur tamen, si quis abstineret cibis plus quàm oportet, aut ubi non oportet, aut quando non oportet, vel aliàs demum à præstituta Abstinentiæ regula deflectendo se dimoveret.

ARTICULUS II.

De Sobrietate.

Dicendum hìc venit, quid sit Sobrietas, tum quibusnam hæc Virtus sit maximè necessaria, ac denique agendum de Ebrietate.

§. 1.

Quid sit Sobrietas.

29. Sobrietatis itaque nomen tripliciter accipitur. Primò generatim pro Virtute Temperantiæ. Sic habetur in Divinis Literis: Sobrietatem & Prudentiam docet. Ubi, quemadmodum exponunt, per Sobrietatem intelligitur Temperantia. Secundò magis strictè pro Temperantia cibi & potûs. Ita vulgò dicuntur Sobrii, non tantùm, qui parcè bibunt, sed etiam, qui parcè comedunt. Tertiò strictissimè & propriè pro moderatione potûs valentis inebriare. Propriè enim Sobrii dicuntur, qui in potu inebriante

Sobrietas variè accipitur. Less. de Virt. Card. L. 4. C. 2. Dub. 12. Sap. 8.

ante ita sibi temperant, ut judicii serenitatem conservent; econtra ebriosi, qui debitam mensuram excedunt, ita ut judicium notabiliter Obfuscetur.

Definitio Sobrietatis propriè accepta.

Idem. ibid.

30. Hoc modo accepta Sobrietas est Virtus, quæ affectum & usum potûs inebriare valentis debitè moderatur. Affectum quidem; quia cùm sit species Temperantiæ, versatur immediatè circa passiones. Usum verò, quia in usu externo materiæ perficitur opus virtutis moralis; cùm videlicet formam suam, hoc est, Rationis regulam, non solùm affectui interno, sed etiam operi externo imprimit, ut facilè constat ex hucusque dictis.

Versatur ea potissimùm circa potum inebriare valentem.

S. Th. 2. 2. Q. 149. A. 1. in C.

31. Porro versatur propriè Sobrietas circa potum, qui vim inebriandi habet. Virtutes enim quæ ab aliqua generali conditione Virtutis nominantur, illam materiam sibi specialiter vendicant, in qua difficillimum & optimum est, conditionem hujusmodi observare; sicut Fortitudo pericula mortis, & Temperantia delectationes tactûs. Jam verò illam materiam sibi Sobrietas specialiter adscribit, in qua maximè laudandum est, mensuram servare. Et Antiqui Sobrietatem prisca voce à mensura deductam volebant. Hujusmodi autem est potus inebriare valens; quia ejus usus, debitâ mensurâ moderatus, multùm confert, & modicus excessus multùm lædit, cùm impediat usum Rationis magis etiam, quàm excessus cibi.

Eccles. 31.

Unde Divinæ Paginæ: Sanitas est animæ

&

& corporis Sobrius potus. Vinum multùm potatum irritationem & iram, & ruinas multas facit. Ac rursum ideo itidem de Vino: Ingreditur blandè, & in novissimo mordebit ùt coluber. Et ideo specialiter Sobrietas attenditur circa potum inebriare valentem. Prov. 23.

32. Ex quo etiam ipso ea differt ab Abstinentia, & est specialis Virtus. Cùm enim ad Virtutem moralem pertineat conservare bonum Rationis contra ea, quibus potest impediri; ideo ubi invenitur speciale impedimentum rationis, ibi necesse est, esse specialem Virtutem ad illud removendum: Tale autem, ùt vidimus, est in potu inebriare valente. Quamobrem, quando ipsa Abstinentia non modò circa cibum, sed etiam circa potum versari dicitur; de eo maximè potu est intelligendum, qui absorbere Rationem potest per immoderatam delectationem, quod vel in frigida accidere valet, ob immodicam refrigerationem; aut in aliis etiam potibus, qui non inebriant, ob dulcedinem. *Unde est specialis Virtus.* S. Th. Q. cit. A. 2. in C.

§. 2.

Quibusnam Sobrietas maximè sit necessaria.

33. JAm verò, omnibus quidem necessaria est Sobrietas; nec enim *Equidem Sobrietas omnibus est necessaria.* 1. Cor. 6.

enim, ut habet Apostolus, ebriosi regnum DEI possidebunt; Sed tamen magis & specialiter mulieribus & juvenibus, si respiciamus pronitatem ad voluptates corporis consectandas; Senibus autem & & personis in dignitate constitutis, si respiciamus rationem, qua illæ personæ præcipuè vigere debent. Virtus enim refertur ad duo; nimirum ad contraria vitia, quæ excludit, seu ad concupiscentias, quas refrænat; dein verò ad finem, in quem perducit.

Sed maximè primùm Juvenibus, & mulieribus.

34. Sic ergo aliqua Virtus magis requiritur in aliquibus duplici ratione. Uno modo, quia in eis est major pronitas ad concupiscentias, quas oportet per Virtutem refrænari, & ad vitia, quæ per Virtutem tolluntur. Et secundùm hoc Sobrietas maximè requiritur in Juvenibus & mulieribus, quia in Juvenibus viget Concupiscentia eorum, quæ delectant propter fervorem ætatis; in mulieribus autem non est sufficiens robur mentis ad hoc, ut concupiscentiis resistant. Unde, ùt refert Valerius Maximus, mulieres apud Romanos olim non bibebant vinum. Alio verò modo Sobrietas magis requiritur in aliquibus, utpote magis necessaria ad propriam ipsorum rationem. Vinum autem immoderatè sumptum præcipuè impedit usum rationis. Et ideo senibus, in quibus ratio debet vigere ad aliorum eruditionem; & iis, qui præsunt, sive in Sacris, ùt sunt Ministri Ecclesiæ, qui mente devota debent Divinis officiis insiste-

L. 1. C. 1. *Tum etiam Senibus; ac iis, qui præsunt cæteris.* S. Th. ibid.

re/

re ; ſive in profanis , ùt ſunt Reges , ac Principes, qui per Sapientiam debent populum ſubditum gubernare , ſpecialiter Sobrietas eſt indicta.

§. 3.

De Ebrietate.

Ebrietas variè ſumitur.

35. EBrietas porro Sobrietatis notiſſimum extremum eſt. Sed vox hæc dupliciter ſumi poteſt. Primò prout ſignificat ipſum defectum Rationis, qui accidit ex nimio potu, undequis dicitur Ebrius. Et ſic non eſt culpa propriè vitiúmve , ſed culpæ vitiſque effectus. Secundò Ebrietas poteſt nominare actum, quo quis in hunc effectum incidit. Actus verò iſte Ebrietatem poteſt afferre rurſum dupliciter. Uno modo, ex nimia potûs vi præter opinionem bibentis, Et ſic etiam Ebrietas poteſt accidere ſine culpa , præſertim ſi non ex negligentia hominis contingat; talíque ratione creditur Noë , de quo Sacræ Paginæ , fuiſſe inebriatus. Alio modo ex inordinata concupiſcentia potûs inebriare valentis , & ſic Ebrietas eſt vitium.

S. Th. 2. 2. Q. 150. A. 1. in C.

Gen. 9.

Ejuſdem propriè Sumpta definitio.

36. Hac igitur ratione ſumpta Ebrietas definitur eſſe exceſſus in potando, cauſâ voluptatis, uſque ad violentam uſûs Rationis privationem. Dicitur exceſſus in potando; ſicut enim Gula conſiſtit in exceſſu

Leſſ. de Virt. Card. L. 4. C. 3.

ceſſu in cibo & potu non inebriante, ita Ebrietas in exceſſu vini, vel cujusvis alterius potûs inebriantis. Dum verò quis fumo herbæ Nicotianæ, odore quovis, vel opio privatur uſu Rationis, non eſt Ebrietas; quia hoc non fit exceſſu potandi: additur etiam: Cauſâ voluptatis; Si enim potus cauſâ medicinæ etiam ad interceptam mentem ſumatur, non eſt Ebrietas: quod certis circumſtantiis licere volunt. Denique nominatur violenta uſûs Rationis privatio; Nam uſus rationis aufferri poteſt modo vel naturali, vel violento. Naturali quidem per ſomnum ſpiritibus animalibus in centrum retractis, & nervis, ùt dicimus, ſenſoriis, per quos ad externa organa fit progreſſus, vapore quodam frigido occupatis. Qui porro modus à natura eſt inſtitutus ad Spirituum, ac proinde virium inſtaurationem. Violento autem modo auffertur Rationis uſus, quando tanta vaporum copia cerebrum implet, ut etiam in vigilia non poſſit Ratione uti. Quod interdum accidit vel ex nimio ſpirituum fervore, ùt in phrenetide; vel ex humore maligno cerebrum occupante, ùt in melancholia, vel denique ex fumis vel vaporibus potûs inebriantis, in quo poſtremo eſt Ebrietas.

Cajetanus in ſumma V. Ebrietas.

An Ebrietas ſit peccatum.

37. Jam verò cùm culpa Ebrietatis conſiſtat in immoderato uſu ac concupiſcentia vini, aut potûs alterius inebriare valentis, tripliciter id contingere poteſt. Uno modo ita, ut neſciat quis, potum eſſe

S. Th. 2. 2. Q. 150. A. 2. in C.

esse immoderatum & inebriare potentem; & sic Ebrietas potest esse sine peccato. Alio modo, ut percipiat potum esse immoderatum, non tamen existimet esse potentem inebriare. Et sic Ebrietas poterit esse ex iis peccatis unum, quæ venialia dicimus, aut certè videbitur tum potiùs opponi Abstinentiæ, quàm Sobrietati. Tertio denique modo potest contingere, ut aliquis benè advertat, potum esse immoderatum, & inebriantem, & tamen vult potiùs Ebrietatem incurrere, quàm à potu abstinere. Et talis propriè dicitur Ebrius; quia moralia recipiunt speciem non ab eis, quæ per accidens eveniunt, & præter intentionem, sed ab eo, quod est per se intentum. Atque sic Ebrietas est peccatum lethiferum; quia sic homo volens & sciens privat se usu Rationis, quo secundùm Virtutem operatur, & peccata declinat. Unde tunc periculo peccandi se committit. In hoc recidit. sententia Ambrosii. Vitandam dicimus Ebrietatem, per quam crimina cavere non possumus. Nam quæ Sobrii cavemus, per Ebrietatem ignorantes committimus.

L. 1. de Patriarch. C. 6.

38. Igitur Ebrietas potissimum Sobrietatis extremum est, ac per excessum. Quod verò per defectum poneretur, nomine caret; quia minùs frequenter accidit, ferè ùt nuper de vitio, Abstinentiæ per defectum oppositio, dictum est. Esset tamen itidem vitium, si quis vino, aut

Vitium Sobrietati per defectum oppositum nomine caret.

alio id genus potu, abſtineret, quando non oportet, aut plus, quàm oportet, aliòve ejuſmodi defectu peccaret.

ARTICULUS III.

De Caſtitate.

DIcendum hìc eſt, quid ſit Caſtitas; tum explicanda etiam veniet Pudicitia, quæ ad eam ſpectat. Ac denique de vitiis agendum, quæ his opponuntur.

§. I.

Quid ſit Caſtitas.

Caſtitatis nomen vel propriè ſumi poteſt, vel impropriè. S. Th. 2. 2. Q. 141. A. 2. in C.

39. CAſtitatis porro nomen dupliciter accipitur. Uno modo propriè, quatenus verſatur circa concupiſcentias delectabilium, quæ ſunt in Venereis: Alio modo impropriè, ac metaphoricè. Sicut enim in corporis commiſtione conſiſtit delectatio venereorum, circa quam propriè eſt Caſtitas, & oppoſitum vitium, ſcilicet Luxuria, ita etiam in quadam ſpirituali, ùt dicimus, conjunctione mentis ad res aliquas conſiſtit quædam delectatio, circa quam eſt aliqua ſpiritualis Caſtitas metaphoricè dicta. Si enim mens hominis delectetur in ſpirituali conjunctione ad id, cui debet conjungi, ſcilicet

licet ad DEUM, & abſtinetſe, ne delectabiliter aliis conjungatur contra debitum Divini ordinis, dicetur Caſtitas ſpiritualis, ſecundùm illud: Deſpondi vos uni viro Virginem caſtam exhibere Chriſto. Si autem delectabiliter contra debitum Divini ordinis conjungatur mens quibusdam aliis rebus, dicetur fornicatio ſpiritualis itidem ſecundùm illud: Tu autem fornicata es cum amatoribus multis. Porro Caſtitas poſtremo hoc modo accepta, eſt generalis Virtus; quia per quamlibet virtutem retrahitur mens humana, ne rebus illicitis delectabiliter conjungatur; principaliùs tamen conſiſtit ejus ratio in charitate, & in aliis Virtutibus Theologicis, quibus mens hominis conjungitur DEO.

2. Cor. 11.

Hier. 3.

40. Sed modò de Caſtitate propriè dicta eſt ſermo. Hæc igitur definiri poteſt eſſe Virtus, per quam concupiſcentias caſtigamus quodam Rationis moderamine. à Caſtigando dicitur; quia per Rationem concupiſcentia caſtigatur, quæ ad modum pueri eſt refrænanda; ùt habet Philoſophus. Nec refert omnia vitia Intemperantiæ dici ſimilia puerilibus peccatis, quæ caſtigatione indigent; ùt etiam nuper eſt notatum. Delectationes enim venereæ ſunt vehementiores, & magis opprimentes Rationem, quàm delectationes ciborum, & propter hoc magis indigent caſtigatione & refrænatione; quia ſi eis conſentiatur, magis ex hoc increſcit vis

Definitio Caſtitatis propriè Sumptæ.

S. Th. ibid. Q. 1. in C.

Lib. 3. Eth. C. ult.

L. 2. C. 4. A. 4. §. 3.

concupiſcentiæ, & dejicitur Virtus mentis.

41. Jam verò conſiſtit quidem Caſtitas in anima, tanquam in ſubjecto, ſed materiam habet in corpore; ac proxima quidem ſunt interni concupiſcentiæ motus, quos comprimit, vel ſecundùm Rationis normam componit; remota autem ſunt actus ij externi, qui ſpectant quomodocunque ad Venerea. Cæterùm Caſtitas ponitur alia perfecta, alia imperfecta; perfecta eſt quæ ab omnibus voluptatibus carnis, tum licitis, tum illicitis perpetuò abſtinere proponit, atque hæc fortaſſis cum Virginitate convenit, ùt ex infrà dicendis patebit. Imperfecta eſt, quæ vel ſolùm ad tempus id proponit, vel ſolùm ab illicitis abſtinere, & Licitis moderatè uti in matrimonio.

Leſſ. de Virt. Card. Lib. 4. C. 2. Dubit. 13.

42. Eſt autem etiam Caſtitas Virtus ſpecialis, & diſtincta ab Abſtinentia; Temperantia enim ſub qua continetur utraque, eſt propriè circa concupiſcentias delectationum tactûs, ùt vidimus; & ideo oportet, ut, ubi ſunt diverſæ rationes delectationis, ibi ſint diverſæ Virtutes ſub Temperantia comprehenſæ. Delectationes autem ſequuntur, & ex proportione exiſtunt, ad operationes, quarum ſunt perfectiones, ùt dicit Stagyrita. Manifeſtum eſt autem, alterius generis eſſe operationes pertinentes ad uſum ciborum, quibus natura individui conſervatur, & operationes pertinentes ad uſum venereorum,

Eſt Virtus Specialis S. Th. ibid. A. 3. in C. L. 2. C. 4. A. 2. §. 1.

L. 9. Eth. C. 7.

rum, quibus conſervatur natura ſpeciei; itaque Caſtitas, quæ eſt circa delectationes Venereorum, eſt diſtincta ab Abſtinentia, quæ eſt circa delectationes ciborum; ac proin eſt Virtus ſpecialis.

§. 2.

De Pudicitia.

43. POrro Pudicitia ad Caſtitatem pertinet ùt illius ſpecialis circumſtantia, quanquam interdum una ponatur pro alia. Nomen quidem Pudicitiæ à Pudore ſumitur, in quo Verecundia ſignificatur, & ideo oportet Pudicitiam propriè eſſe circa illa, de quibus homines magis Verecundantur. Maximè autem verecundantur homines de actibus Venereis, ùt Auguſtinus dicit; quia motus genitalium membrorum non ſubjicitur imperio Rationis, ſicut motus aliorum exteriorum membrorum. Verecundatur autem homo non ſolùm de illa commiſtione Venerea; ſed etiam de quibusdam ejus ſignis, ùt advertit Philoſophus. Et ideo Pudicitia attenditur propriè circa Venerea, & præcipuè circa ſigna Venereorum; ſicut ſunt aſpectus impudici, oſcula, & tactus. Et quia hæc magis ſolent deprehendi, ideo Pudicitia ad Caſtitatem ordinatur, non quaſi Virtus ab ea diſtincta, ſed ſicut exprimens

Pudicitia pertinet ad Caſtitatem, ùt illius ſpecialis circumſtantia. S. Th. Q. cit. A. 4. in C.

Lib. 14. de civit. Dei C. 18.

Lib. 2. Rhet. C. 6.

circumstantiam quandam. Quamquam, ut dictum est, una subinde ponatur pro altera. Cæterùm de Laudibus Castitatis ac porro Pudicitiæ tum scripsêre alii ubertim, tum videri potest Magnus Augustinus.

Sermon. 249. de tempore.

§. 3.

De Vitiis oppositis Castitati.

Quid sit Luxuria.

44. Hìc præstabit esse brevibus. Luxuria universim pro excessu quovis, etiam in vestibus, epulis, ac aliis id genus sumitur; strictè autem & propriè pro excessu in re venerea; atque hoc sensu Vitium est oppositum Castitati. Vitium autem capitale ponitur à Divis Gregorio & Thoma, aliisque, ex quo proveniant cæcitas mentis, Inconsiderantia, Præcipitatio, Inconstantia, Amor sui, odium DEI, affectus præsentis sæculi, horror futuri. Ejus species sunt sex: Fornicatio simplex, adulterium, incestus, stuprum, raptus, & vitium contra naturam. At de his satis; tangunt enim vitium turpissimum; quod Apostolus nec vult nominari in nobis.

Lib. 31. mor. Q. cit. Art. 4. in C.

Ejus species.

Ephes. 5.

ARTI-

ARTICULUS IV.

De Virginitate.

POtiùs Virginitatis, Virtutis puriſſimæ expoſitionem aggrediamur. Dicendum itaque, quid ea ſit; tum exponenda eſt ejus honeſtas, ac denique excellentia.

§. I.

Quid ſit Virginitas.

45. NOmen igitur Virginitatis à virore ſumptum videtur. Et ſicut illud dicitur virens, & in ſuo virore perſiſtere, quod non eſt ex ſuperabundantia caloris aduſtionem expertum; ita etiam Virginitas importat, ut perſona, cui ineſt, immunis ſit à concupiſcentiæ aduſtione; quæ eſſe videtur in conſummatione delectationis venereæ. Unde Ambroſius dicit: Caſtitatem Virginalem eſſe expertem contagionis integritatem. In delectatione autem venereorum tria eſt conſiderare. Unum quidem, quod eſt ex parte corporis; ſcilicet violatio ſignaculi Virginalis. Aliud autem eſt, in quo conjungitur id, quod eſt animæ, cum eo, quod eſt corporis, ſcilicet ipſa reſolutio ſeminis delectationem ſenſibilem cauſans.

In quo conſiſtat Virginitas.

S. Th. 2. 2. Q. 152. A. 1. in C.

Lib. de Virgin.

Tertium autem est solum ex parte animæ, scilicet propositum perveniendi ad talem delectationem. In quibus tribus id, quod primò positum est, per accidens se habet ad moralem actum, qui non consideratur per se, nisi secundùm ea, quæ sunt animæ. Secundum verò ad eundem se habet per modum materiæ; nam passiones, quæ fiunt in sensibus, sunt materia moralium actuum. At tertium se habet formaliter & completivè, quia ratio Moralium in eo, quod est Rationis, completur. Quia ergo Virginitas dicitur per remotionem nominatæ priùs corruptionis; consequens est, ut integritas membri corporalis per accidens se habeat ad Virginitatem; ipsa autem immunitas à delectatione, quæ consistit in seminis resolutione, se habet per modum materiæ; ac denique propositum perpetuò abstinendi à tali delectatione, se habet formaliter, & completivè.

Definitio Virginitatis. Lib. de Virgin. C. 13. S. Th. Loc. cit. ad 1.

46. Virginitatem ergo definit Augustinus, esse in carne corruptibili incorruptionis perpetuam meditationem. Atque Definitio hæc tangit quidem in Recto id, quod est formale in Virginitate; nam per meditationem intelligitur propositum Rationis. Quod autem additur, Perpetua, non sic intelligitur, ut oporteat Virginem semper actualem meditationem habere, sed quia hoc debet in proposito gerere, *ut* perpetuò in hoc perseveret. Id verò, quod se habet per modum materiæ, tangi-

tur

turin obliquo, cùm dicitur, incorruptionis in carne corruptibili, quod additur ad oſtendendam Virginitatis difficultatem. Nam ſi caro corrumpi non poſſet, non eſſet difficile perpetuam incorruptionis meditationem habere. Cæterùm ſi mavis, Virginitas dici poteſt ſpecialis Virtus, qua aliquis ſe immunem ab experimento venereæ voluptatis conſervat, & ſe perpetuò conſervare proponit.

47. Eſt porro ſpecialis Virtus, videlicet, ùt modò dictum eſt, in Virginitate eſt, ſicut formale, & completivum, propoſitum perpetuò abſtinendi à delectatione venerea. Materiæ autem locum in Virginitate habet Integritas carnis abſque omni experimento venereæ delectationis. Manifeſtum eſt autem, ubi eſt ſpecialis materia boni habens ſpecialem excellentiam, ibi inveniri ſpecialem rationem Virtutis, ſicut patet ex magnificentia, quæ eſt circa magnos ſumptus; & ex hoc eſt ſpecialis Virtus à Liberalitate diſtincta, quæ communiter ſe habet circa omnem pecuniarum uſum. Hoc autem, quod eſt conſervare ſe immunem ab experimento venereæ voluptatis, habet quandam excellentiam laudis ſupra hoc, quod eſt conſervare ſe immunem ab inordinatione venereæ voluptatis. Et ideo Virginitas eſt quædam ſpecialis Virtus, habent ſe ad Caſtitatem ſicut Magnificentia ad liberalitatem.

Quæ eſt ſpecialis Virtus.

S. Th. Q. cit. A. 3. in C.

48. Nec refert, quòd quicunque habet

Ejus connexio cum

aliis Virtutibus.

bet unam Virtutem, habeat omnes, ùt initio dictum est, quosdam autem habere alias Virtutes, qui non habent Virginitatem; alioquin cùm sine Virtute nullus ad Regnum cælorum perveniat, nullus sine Virginitate salvaretur, quod esset damnare matrimonium. Nec, inquam, hoc refert; connexio enim Virtutum accipitur secundùm illud, quod est formale in ipsis, ùt itidem ex dictis colligi potest, aut porro secundùm Prudentiam, aut Charitatem; non autem secundùm id, quod in iis se habet per modum materiæ. Nihil autem prohibet alicui virtutem habenti suppetere materiam unius Virtutis, non autem materiam alterius. Sicut pauper habet materiam Temperantiæ, non autem materiam Magnificentiæ. Et hoc modo alicui habenti alias Virtutes deest materia Virginitatis, id est, prædicta integritas carnis. Potest tamen id, quod est formale in Virginitate habere, ut scilicet habeat in præparatione mentis propositum prædictæ integritatis conservandæ, si hoc sibi competeret. Sicut pauper potest in præparatione animi habere propositum magnificos sumptus faciendi, si sibi competeret. Et similiter ille, qui est in prosperitate potest habere in præparatione animi propositum adversa æquanimiter tolerandi: & sine hac præparatione animi non habet Virtutem.

S. Th. Loc. cit. ad 2.

L. 1. C. 4. §. 3.

Loc. cit.

Variè amittitur.

49. Cæterùm cùm Integritas corporalis membri per accidens se habeat ad Vir-

Virginitatem, in quantum scilicet per hoc, quòd ex proposito voluntatis abstinet quis à delectatione venerea, remanet integritas in membro corporeo; si contingat per actum modum aliquo casu membri integritatem corrumpi, non præjudicat Virginitati. Pariter delectatio, quæ est ex seminis resolutione, dupliciter potest contingere. Uno modo, ut procedat ex mentis proposito. Et sic tollit Virginitatem, sive fiat per concubitum, sive absque concubitu. Alio modo potest contingere præter propositum mentis, vel in somno, vel per violentiam illatam, cui mens non consentit, quamvis caro delectationem experiatur, vel etiam ex infirmitate naturæ; ùt patet in his, qui fluxum seminis patiuntur. Et sic non perditur Virginitas; quia talis pollutio non accedit per Impudicitiam, quam Virginitas excludit. Ex quibus patet, illud, quod formale est ac præcipuum in Virginitate, deperdi per propositum actionis venereæ; quod autem se habet per modum materiæ, deperdi per actum id genus voluntarium. S.Th. Q. cit. A. 1. ad 3. & 4.

50. Jam verò Virtus amissa per pœnitentiam reparari potest, quantùm ad id, quod est formale in Virtute, non autem adid, quod in ipsa se habet per modum materiæ. Non enim si quis aliàs Magnificus, perperam consumpserit divitias suas, per pœnitentiam peccati restituuntur ei divitiæ. Pariter ergo, qui Virginitatem pec- *Quid possit in ea reparari.* S.Th. Q. cit. A. 3. ad 3.

Digitized by Google

peccando amisit, per pœnitentiam non recuperat Virginitatis materiam, sed recuperat Virginitatis propositum. Circa materiam autem Virginitatis est aliquid, quod per miraculum ac divinitus recuperari poterit, scilicet integritas membri, quam diximus, se habere per accidens ad Virginitatem. Aliud autem est, quod nec miraculosè reparari potest, ut scilicet, qui expertus est voluptatem Veneream, fiat non expertus. Non enim DEUS potest facere, ut ea, quæ facta sunt, non sint facta.

§. 2.

De Honestate Virginitatis.

Exponitur triplex hominis bonum.

S. Th. Q. 152. A. 2. in C.

51. NOn vertitur hic negotium, ut eximia Virginitatis decora recensentur; sed illius duntaxat honestas aperta oratione est proponenda. Quæsiverit ergo quispiam, qui carni fortassis servire mallet, quàm spiritui; an porro Laudabilis sit Virginitas. Hanc proinde in rem ita Divus Aquinas: Illud in humanis actibus est vitiosum, quod est præter Rationem. Habet autem hoc recta Ratio, ut his, quæ sunt ad finem utatur aliquis secundùm eam mensuram, quæ congruit fini. Est verò triplex hominis bonum, ùt etiam habet Philosophus. Unum quidem, quod consistit in exterioribus

L. 1. Eth. C. 4.

bus bonis, puta, divitiis. Aliud autem, quod consistit in bonis corporis. Tertium denique, quod consistit in bonis animæ; inter quæ etiam bona contemplativa, ùt dicimus, vitæ sunt potiora bonis vitæ activæ, ùt Philosophus probat. Et Servator ait: Maria optimam partem elegit. Quorum bonorum exteriora quidem ordinantur ad ea, quæ sunt corporis: ea verò, quæ sunt corporis, ad ea, quæ sunt animæ: & ulteriùs ea, quæ sunt vitæ activæ, ad ea, quæ sunt vitæ contemplativæ. 10. Eth. Luc. 10.

52. Pertinet igitur ad rectitudinem Rationis, ut aliquis utatur exterioribus bonis secundùm eam mensuram, quæ competit corpori, & similiter de aliis. Unde siquis abstineat ab aliquibus possidendis, quæ aliàs esset bonum possidere, ut consulat saluti corporali, vel etiam contemplationi veritatis, non esset hoc vitiosum, sed secundùm Rationem rectam. Itaque pariter siquis abstineat à delectationibus corporalibus, ut liberiùs vacet contemplationi veritatis, pertinet hoc ad rectitudinem Rationis. Ad hoc autem pia Virginitas ab omni delectatione Venerea abstinet, ut liberiùs Divinæ contemplationi vacet. Dicit enim Apostolus: Mulier innupta & Virgo, cogitat, quæ Domini sunt, ut sit sancta & corpore & spiritu. Quæ autem nupta est, cogitat, quæ sunt mundi, & quomodo placeat viro. Unde patet, quàm insignis sit in Virginitate Ho- *Ac dein Honestas Virginitatis.* S. Th. ibid. 1. Corinth. 7.

Digitized by Google

Honestas, & quantam hæc laudem mereatur.

Diluitur objectio circa Licentiam Virginitatis.

53. Sed duo sunt, quæ hic diluenda veniunt. Primum licentiam Virginitatis tangit; sicque posset proponi. Omne quod aversatur præcepto Legis naturæ, est illicitum: sed sicut præceptum Legis naturæ ad conservationem individui est, quod in Sacris Paginis indicatur: De omni ligno, quod est in paradiso comede; ita etiam præceptum Legis naturæ est ad conservationem speciei, quod itidem in Sacris litteris ponitur: Crescite & multiplicamini, & replete terram. Ergo sicut peccaret, qui abstineret ab omini cibo utpote faciens contra bonum individui; ita etiam peccat, qui omnino abstinet ab actu generationis, utpote faciens contra bonum speciei.

S. Th. ibid. ad 1.

Gen. 2.

Gen. 1.

54. Reponit ergo Sanctus Thomas. Dicendum, quòd præceptum habeat rationem debiti. Dupliciter autem est aliquid debitum. Uno modo, ut impleatur ab uno. Et hoc debitum sine peccato præteriri non potest. Aliud autem est debitum implendum à multitudine. Et ad tale debitum implendum non tenetur quilibet de multitudine. Multa enim sunt multitudini necessaria, ad quæ implenda unus non sufficit, sed implentur à multitudine, dum unus hoc, alius illud facit. Præceptum igitur Legis naturæ homini datum de comestione necesse est ab unoquoque impleri; aliter enim individuum con-

Digitized by Google

conſervari non poſſet, ſed præceptum datum de generatione reſpicit totam multitudinem hominum, cui neceſſarium eſt, non ſolùm augeri, aut inſtaurari numero, ac corporibus, ſed etiam ſpiritualiter, ùt loquuntur, proficere. Et ideo ſufficienter providetur humanæ multitudini, ſi quidam carnali generationi operam dent: quidam verò ab hac abſtinentes contemplationi Divinorum vacant ad totius generis humani pulchritudinem & ſalutem. Sic etiam in exercitu quidam caſtra cuſtodiunt, quidam ſigna deferunt, quidam gladiis decertant, quæ tamen omnia ſunt debita multitudini, ſed per unum impleri non poſſunt.

Diluitur alia objectio circa eſſentiam Virginitatis.

55. Alterum porro circa ipſam Virginitatis eſſentiam verſatur, & ſic habet: Omne illud, quod recedit à medio Virtutis, videtur eſſe vitioſum: Sed Virginitas recedit à medio Virtutis, ab omnibus delectationibus venereis abſtinens. Dicit enim Philoſophus: Qui omni voluptate poſitur, & neque ab una recedit, intemperantem eſſe: Qui autem omnes fugit, ſicut agreſtis, eſſe inſenſibilem. Ergo Virginitas videri poſſet eſſe aliquid vitioſum. Repono, illum, qui abſtinet ab omnibus delectationibus præter Rationem rectam, quaſi delectationes ſecundùm ſe abhorrens, eſſe inſenſibilem, ſicut agreſtem. Virgo autem non abſtinet ab omni delectatione, ſed ſolùm à delectatione Venerea: & ab hac abſtinet ſecundùm Ratio-

S. Th. ibid. ad 2.

L. 2. Eth. C. 2.

nem rectam, ùt constat ex mox dictis. Medium autem Virtutis non secundùm quantitatem, sed secundùm Rationem rectam determinatur, ùt etiam dicit Philosophus: Unde ejusdem sententiâ itidem Magnanimus est magnitudine extremus, eo autem, quod, ùt oportet, Medius.

L. 2. Eth. C. 6. L. 4. Eth. C. 3.

§. 3.

De Excellentia Virginitatis.

Virginitas præstantior est Matrimonio.

56. EXcellentia porro hæc attendi potest vel in ordine ad alias Virtutes, vel in ordine ad matrimonium. Postremum ergo quod attinet; ùt ex Hieronymo patet, error fuit Joviniani, qui posuit, Virginitatem non esse Matrimonio præferendam. At verò error hic præcipuè destruitur & exemplo Christi, qui tum Matrem Virginem elegit, tum ipse Virginitatem servavit: & ex doctrina Apostoli, qui ad Virginitatem consilium dedit, tanquam ad melius bonum; & etiam Ratione, tum quia bonum divinum est potius humano bono: tum quia bonum animæ præfertur bono corporis; tum quia bonum contemplativæ vitæ præfertur bono activæ. Virginitas autem ordinatur ad bonum animæ secundùm vitam contemplativam, quod est cogitare ea, quæ sunt DEI: conjugium autem ordinatur ad bonum corporis, quod est corporalis

S. Th. Q. cit. A. 4. in C. L. 1. contra Jovin.

1. Corinth. 7.

Digitized by Google

ralis multiplicatio generis humani, & pertinet ad vitam activam; quia vir & mulier in Matrimonio viventes necesse habent cogitare, quæ sunt mundi, ùt patet per Apostolum. Unde indubitanter Virginitas præferenda est Continentiæ conjugali. Huc recidit illud Augustini: Et certa Ratione, & Sanctarum Scripturarum auctoritate, nec peccatum esse nuptias invenimus: nec eas bono Virginalis Continentiæ vel etiam vidualis æquamus. 1. Corinth. 7. L. 1. de Virginit.

57. Jam verò, quod spectat alterum superiùs propositum, an nimirum Virginitas Virtutes cæteras excellentiâ superet; advertendum, posse aliquid dici excellentissimum dupliciter. Uno modo in aliquo genere. Et sic Virginitas est excellentissima, scilicet in genere Castitatis; transcendit enim & Castitatem vidualem, & conjugalem. Et quia Castitati antonomasticè attribuitur decor, ideo Virginitati per consequens attribuitur excellentissima pulchritudo. Unde Ambrosius dicit: Pulchritudinem quis potest majorem æstimare, decore Virginis, quæ amatur à Rege, probatur à Judice, dedicatur Domino, consecratur DEO? Alio modo potest dici aliquid excellentissimum simpliciter. Et sic Virginitas non est excellentissima Virtutum. Semper enim Finis excellit id, quod est ad finem: & quantò aliquid efficaciùs ordinatur ad finem, tantò meliùs est. Finis autem, ex quo Virginitas laudabilis redditur, est, vacare *Ac etiam ceteris speciebus Castitatis, non tamen quævis Virtute alia.* S. Th. Q. cit. A. 3. in C. L. 1. de Virg. Part. 3.

§. Super. rebus Divinis, ùt ſupra vidimus, unde ipſæ Virtutes Theologicæ, & etiam Virtus Religionis, quarum actus eſt ipſa occupatio circa res Divinas, præferuntur Virginitati. Similiter etiam vehementiùs operantur ad hoc, ut inhæreant DEO Martyres, qui ad hoc poſtponunt propriam vitam: & viventes in Monaſteriis, qui ad hoc poſtponunt propriam voluntatem, & omnia, quæ poſſunt habere, quàm Virgines, quæ ad hoc poſtponunt veneream voluptatem.

Eſt tamen inſignis ejus decor. In Tractatu de habitu Virginum.

§8. Cæterùm ad Virgines eſt illud Cypriani. Nunc nobis ad Virgines ſermo eſt, quorum quò ſublimior eſt gloria, eò eſt major cura: flos eſt ille Eccleſiaſtici germinis: decus atque ornamentum gratiæ ſpiritualis: illuſtrior portio Legis Chriſti. Quæ verba fortaſſis expreſſit non modò præſtantiæ Virginum reſpectu ad viduas, aut eas, quæ in Matrimonio ſunt; ſed univerſim inſignis Virtutis hujus decor. Dicuntur etiam Virgines, ùt vidit Divus Joannes, ſequi agnum, quocunque ierit, & cantare Canticum novum, quod nemo alius poterat dicere. Ac ſequuntur quidem Agnum, quia imitantur Chriſtum non ſolùm in integritate mentis, ſed etiam in integritate carnis; & ideo in pluribus ſequuntur agnum. Canticum autem novum, quod ſolæ Virgines cantant, eſt gaudium, quod habent, de integritate carnis ſervata; ùt etiam exponit Divus Aquinas.

Apocal. 14.

Art. cit. ad 3.

CA-

CAPUT III.

De Partibus Temperantiæ Potentialibus.

PArtes porro potentiales alicujus primæ & principis Virtutis, ùt itidem notatum est, dicuntur Virtutes secundariæ, quæ modum, quem principalis Virtus observat circa aliquam præcipuam materiam, eundem observant in quibusdam aliis materiis, in quibus non est ita difficile. Pertinet autem ad Temperantiam moderari delectationes tactûs, quas difficillimum est moderari. Unde quæcunque Virtus moderationem quandam operatur in aliqua materia, & refrænationem appetitûs in aliquid tendentis, poni potest pars Temperantiæ sicut Virtus ei adjuncta. Quod quidem contingit tripliciter. Uno modo in interioribus motibus animi. Alio modo in exterioribus motibus & actibus corporis. Tertio modo in exterioribus rebus. Ergo circa interiores animi motus sunt Continentia, Mansuetudo, & Clementia; circa hos autem itidem & simul circa exteriores motus, & res etiam exteriores, ponitur Modestia; sed quæ deinde in multas species dividitur, ùt infra patebit.

S.Th.2. 2.Q. 143.A.1. in C.
L.2.C.1. A.2 Sect. 2.

ARTICULUS I.

De Continentia.

EXponendum hic est, quid sit Continentia; dein agendum de oppoſita ipſi Incontinentia.

§. I.

Quid ſit Continentia.

Quid ſit Continentia.
S. Th. 2. 2 Q. 155. A. 1. in C. Gal. 5.

59. NOmen porro Continentiæ dupliciter ſumitur à diverſis. Quidam enim Continentiam nominant, per quam aliquis ab omni delectatione venerea abſtinet. Unde & Apoſtolus Continentiam Caſtitati conjungit. Et ſic continentiæ perfecta præcipua eſt Virginitas; ſecundaria verò viduitas. Unde ſecundùm hoc eadem ratio eſt de continentia, quæ de Virginitate, & quemadmodum hæc, ita, etiam illa eſt Virtus. Alii verò dicunt, Continentiam eſſe, per quam aliquis reſiſtit concupiſcentiis pravis, quæ in eo vehementes exiſtunt; quo etiam modo accipitur à Philoſopho. Et ſic accepta continentia eſt firmitas quædam animi contra impetus paſſionum.

L. 2. Eth. Leſſ. De Virt. Card. L. 4. C. 4. Dubit. 1.

Non eſt Virtus, niſi

60. Jam verò ſi Virtus dicatur habitus completè potentiam circa aliquam materiam, v. g. circa paſſiones, perficiens;

Con-

Continentia non tam est Virtus, quàm initium quoddam, & rudimentum virtutis. Unde Aristoteles dicit, Continentiam non esse virtutem, sed quiddam Virtutis habere admixtum. Nimirum quia Voluntatem quidem Rationi conformat, sed appetitum inferiorem, contra quem pugnat, Rationi nondum subjicit, & sic à Ratione virtutis moralis deficit; secundùm quam etiam appetitus sensitivus ita subditur, ut in eo non insurgant vehementes passiones. Si tamen nomen Virtutis accipiatur communiùs, ùt passim solet, pro quolibet principio Laudabilium operum, possumus dicere, Continentiam esse Virtutem; disponit enim voluntatem ad Rationis dictamen sectandum, & passionibus repugnandum, quod est honestum, & Laude dignum. *latè sumpta.* Lesſ. loc. cit. L. 4. Eth. C. ult.

61. Est autem Continentia, sicut & Incontinentia, circa delectationes tactûs, ùt circa propriam materiam. Nimirum nomen Continentiæ refrænationem quandam importat, in quantum tenet se aliquis, ne passiones sequatur. Et ideo propriè Continentia dicitur circa illas passiones, quæ impellunt ad aliquid prosequendum, in quibus Laudabile est, ut Ratio retrahat hominem à prosequendo. Non autem propriè est circa illas passiones, quæ important retractionem quandam, sicut timor, & alia hujusmodi; in his enim Laudabile est, firmitatem servare in prosequendo, quod Ratio dictat; ùt patet ex *Continentia est propriè circa delectationes tactûs.* S. Th. Q. cit. A. 2. in C. L. 2. C. 3.

ijs, quæ ſuperiùs dicta ſunt. Advertendum autem venit, naturales inclinationes principia eſſe omnium ſupervenientium;
2. 2. Q. 26. A. 3. ùt itidem indicat Divus Aquinas. Et ideo paſſiones tantò vehementiùs impellunt ad aliquid proſequendum, quantò magis ſequuntur inclinationem naturæ; quæ præcipuè inclinat ad ea, quæ ſunt ſibi neceſſaria, vel ad conſervationem individui, ſicut ſunt cibi, vel ad conſervationem ſpeciei, ſicuti ſunt actus venerei, quorum delectationes ad tactum pertinent. Et ideo Continentia & Incontinentia propriè dicuntur circa concupiſcentias delectationum tactûs. Circa alia autem *non* appellatur Continentia niſi cum addito; ùt quis dicitur continens iræ; aut *continens* cupiditatum, opum, vel honorum.

62. Cæterùm Continentiæ Virtus non in vi concupiſcendi, ſed in Voluntate ſedem habet. Omnis enim Virtus in aliquo ſubjecto, ùt dicimus, exiſtens facit illud differre à diſpoſitione, quam habet, cùm ſubjicitur oppoſito vitio. Vis autem concupiſcendi eodem modo ſe habet in eo, qui eſt continens, & in eo, qui eſt incontinens; quia in utroque prorumpit in concupiſcentias pravas, vehementes. Unde manifeſtum eſt, Concupiſcentiam non eſſe in vi concupiſcendi, ſicut in ſubjecto. Similiter etiam Ratio eodem modo ſe habet in unoquoque; quia tam continens, quàm incontinens habet Rationem rectam, & uterque, dum eſt extra paſſio-

pem,

nem, gerit in propoſito concupiſcentias illicitas non ſequi. Prima autem differentia eorum invenitur in electione; quia continens, quamvis patiatur vehementes concupiſcentias, tamen eligit non ſequi illas propter Rationem. Incontinens autem eligit ſequi illas non obſtante contradictione Rationis. Et ideo oportet, Continentiam eſſe ſicut in ſubjecto in illa vi animæ, cujus actus eſt electio. Hæc autem eſt Voluntas; ùt rurſum oſtendit Divus Thomas. 1. 2. Q. 13. A. 1.

63. Sed inde quæres, an Continentia melior ſit Temperantiâ. Igitur Continentiæ nomen, ùt paulò antè dictum eſt, dupliciter accipitur. Uno modo ſecundùm quod importat ceſſationem ab omnibus delectationibus Venereis. Et ſic ſumendo nomen Continentiæ, hæc potior eſt Temperantiâ ſimpliciter dictâ; ùt patet ex iis, quæ allata ſunt de præeminentia Virginitatis ad Caſtitatem ſimpliciter ſumptam. Alio modo poteſt accipi nomen Continentiæ ſecundùm quod importat reſiſtentiam Rationis ad concupiſcentias pravas, quæ ſunt in homine vehementes. Et ſecundùm hoc Temperantia eſt multò potior, quàm Continentia; quia bonum Virtutis Laudabile eſt ex eo, quod eſt ſecundùm Rationem. Plùs autem viget bonum Rationis in eo, qui eſt temperatus, in quo etiam ipſe appetitus ſenſitivus, ùt vocamus, eſt ſubjectus Rationi, & quaſi à ratione edomitus, quàm in eo, qui

Quomodo Continentia vel ſuperior, vel inferior ſit Temperantiâ.

S. Th. Q. cit. A. 4. in C.

Sup. Cap. 5. 3.

eſt continens, in quo appetitus ſenſitivus vehementer reſiſtit Rationi per concupiſcentias pravas. Unde Continentia comparatur ad Temperantiam ſicut imperfectum ad perfectum.

§. 2.

De Incontinentia.

Quid ſit Incontinentia. S. Th. 2. 2. Q. 156. A. 1. in C.

64. INcontinentia, ùt opponitur Continentiæ mox explicatæ, eſt, quando paſſio vincit Rationem, uſu Rationis remanente. Quærunt autem, an Incontinentia ad animam pertineat, an ad corpus. Verùm unumquodque attribuitur magis ei, quod eſt cauſa perſe, quam ei, quod ſolam occaſionem præſtat. Id autem, quod eſt ex parte corporis, ſolam occaſionem præſtat Incontinentiæ ex diſpoſitione enim corporis poteſt contingere, ut inſurgant paſſiones vehementes in appetitu ſenſitivo, qui eſt virtus corporis Organici, ſed hujusmodi paſſiones, quantumcunque vehementes, non ſunt ſufficiens cauſa Incontinentiæ, ſed occaſio ſola, eò quòd durante uſu Rationis ſemper homo poſſit paſſionibus reſiſtere. Si verò paſſiones adeò inſurgant, ut totaliter aufferant uſum Rationis, ſicut accidit in iis, qui propter vehementiam paſſionum amentiam incurrunt; non remanebit Ratio Continentiæ, neque Incon-

continentiæ; quia non ſalvatur in eis Judicium Rationis, quod continens ſervat, & Incontinens deſerit. Et ſic relinquitur, quod per ſe Cauſa Incontinentiæ ſit ex parte animæ, quæ Ratione paſſionibus; non reſiſtit. Quod quidem fit duobus modis, ùt habet Philoſophus. Uno modo, quando anima paſſionibus cedit, antequam Ratio conſulter, aut deliberet; atque hæc vocatur effræuata Concupiſcentia, & Incontinentia. Alio modo, quando non permanet homo in iis, quæ prudens decrevit, & hæc Incontinentia vocatur debilitas. L. 7. Eth. C. 7.

65. Cæterùm Incontinentia poteſt attendi circa aliquid tripliciter. Uno modo propriè & ſimpliciter: & ſic Incontinentia attenditur circa concupiſcentias delectationum tactûs, ſicut & Intemperantia, ùt ſupra dictum eſt de Continentia. Et hoc modo Incontinentia eſt peccatum ex duplici ratione. Uno modo ex eo, quòd incontinens recedat ab eo, quod eſt ſecundùm rationem. Alio modo ex eo, quòd ſe immergat quibuſdam turpibus delectationibus. Et ideo Philoſophus dicit: Incontinentiam vituperari non ſolùm ſicut peccatum, quod ſcilicet eſt per receſſum à Ratione; ſed ſicut malitiam quandam; in quantum pravas concupiſcentias ſequitur. Alio modo Incontinentia attenditur circa aliquid: propriè quidem, in quantum homo recedit ab eo, quod eſt ſecundùm rationem, ſed non ſimpliciter: puta,

Quotuplex dicatur Incontinentia, & quanam ſit peccatum.

S. Th. 2. 2. Q. 156. A. 2. in C.

S. Super.

L. 2. Eth. c. 8.

puta, cùm aliquis non ſervat modum in concupiſcentia honoris, divitiarum, & aliorum ejuſmodi, quæ ſecundùm ſe videntur eſſe bona; circa quæ non eſt Incontinentia ſimpliciter, ſed ſecundùm quid, ſicut de Continentia itidem ſuperiùs notatum eſt. Et ſic Incontinentia eſt peccatum, non ex eo, quòd aliquis ingerat ſe pravis concupiſcentiis, ſed ex eo, quòd non ſervet debitum modum Rationis etiam in concupiſcentia rerum per ſe appetendarum. Tertio modo Incontinentia dicitur eſſe circa aliquid non propriè, ſed ſecundùm ſimilitudinem: puta circa concupiſcentias eorum, quibus non poteſt aliquis malè uti, puta, circa concupiſcentias Virtutum: circa quas poteſt aliquis dici eſſe Incontinens per ſimilitudinem; quia ſicut ille, qui eſt Incontinens, totaliter ducitur per concupiſcentiam malam; ita aliquis totaliter ducitur per concupiſcentiam bonam. Et talis Incontinentia non eſt peccatum, ſed pertinet ad rationem Virtutis.

5. Sup.

Intemperans deteriùs peccat, quàm Incontinens. S. Th. Q. cit. A. 3. in C. L. de duabus animabus C. 10.

66. Cæterùm Intemprans multò deteriùs peccat, quàm Incontinens; peccatum enim ſecundùm Auguſtinum præcipuè conſiſtit in Voluntate. Voluntas enim eſt, qua peccatur, & rectè vivitur. Et ideo, ubi eſt major inclinatio voluntatis ad peccandum, ibi eſt gravius peccatum. In eo autem, qui eſt intemperans, voluntas inclinatur ad peccandum ex propria electione, quæ procedit ex habitu per con-

conſuetudinem acquiſito. In eo autem, qui eſt Incontinens, Voluntas inclinatur ad peccandum ex aliqua paſſione. Et quia paſſio citò tranſit, habitus autem eſt qualitas difficilè mobilis, inde eſt, quòd Incontinentem ſtatim pæniteat tranſeunte paſſione; quod non accidit intemperanti, qui potiùs gaudet ſe peccaſſe, eò quòd operatio peccati eſt ſibi facta connaturalis ſecundùm habitum. Quam ob rem de illis dicitur; Lætantur, cùm malefecerint, & exultant in rebus peſſimis. Unde patet intemperantem multò pejorem eſſe Incontinente, ùt etiam Philoſophus dicit: Prov. 2. 7. Eth. C. 7.

ARTICULUS II.

De Manſuetudine, & Clementia.

CLementia & Manſuetudo à Divo Thoma ſimul pertractantur. De iis autem quærendum, quid ſint, ac tum de earum extremis, Ira ſcilicet & Crudelitate erit agendum.

§. I.

Quid ſint Manſuetudo, & Clementia.

67. MAnſuetudo definitur eſſe Virtus Irarum moderatrix; vel, ùt *Quid ſit Manſuetudo.*

Digitized by Google

Leſſ. de Virt. Card. L. 4. C. 4 Dubit. 3. Matth. C. 5.

ùt Gloſſa habet in illum: Beati Mites; Manſuetudo eſt dulcedo animi, quam non vincit amaritudo. Sicut enim Temperantia moderatur cupiditates ciborum, & venereorum; ita Manſuetudo moderatur Iram. Proxima igitur materia hujus virtutis eſt Ira, cui modum à Ratione præſcriptum, veluti formam quandam imponit.

Quid ſit Clementia. Leſſ. Lib. cit. Dubit. 5. L. 2. De Clement. C. 3. Loc. cit.

68. Clementia verò eſt Virtus vindictæ externæ moderatrix. Unde Seneca eam ita definit: Clementia eſt temperantia animi in poteſtate ulciſcendi. Vel ea eſt lenitas Superioris adverſus inferiorem in conſtituendis pœnis, ſeu quod etiam ait: Clementia eſt moderatio, aliquid ex merita, & debita pœna remittens. Ex quibus patet, ad Clementiam, ut in actum externum prodire poſſit, tria raquiri: primò poteſtatem puniendi, quæ tantùm in ſuperioribus reperitur; unde hæc Virtus eſt propria Superiorum, & maximè Principum, qui pœnas Legibus definitas poſſunt mitigare. Secundò, ut minor pœna irrogetur, quàm irrogari poſſet; infert enim Clementia quandam gratiam, & condonationem, non perfectam; diſtinquitur enim à venia; ſed ex parte, ita, ut Juſtitiæ vindicativæ officium non excludat, ſed duntaxat aſperitatem temperet. Tertio denique ut id proveniat ex animi lenitate, quâ fit, ut quis proximo bene affi-ciatur, ejúſque commodis faveat, ab incommodis abhorreat. Unde ſi quis pœnam

nam ſonti mitiget inductus pecuniâ, vel amicitiâ, vel timore, non erit formale officium Clementiæ, quia non ex affectu hujus Virtutis, ſed ex alio motivo id facit; quamquam dicetur fortaſſis actus Clementiæ, quia ratione materiæ ad hanc Virtutem pertinet.

69. Manſuetudo itaque in quantùm refrænat impetum Iræ, concurrit in eundem effectum cum Clementia. Atque in hoc Virtutes hæ conveniunt. Differunt autem ab invicem, in quantùm Clementia moderatur externam punitionem; Manſuetudo autem propriè diminuit Paſſionem Iræ. Unde cùm Clementiæ actus, iis, qui præſunt, habeantur proprii, ùt mox notatum eſt, Manſuetudo à quovis poteſt exerceri. Cæterùm utraque eſt Virtus. Ratio enim Virtutis Moralis in eo conſiſtit, quòd Appetitus Rationi ſubdatur, ùt patet per Philoſophum; & etiam aliàs notavimus. Hoc autem ſervatur tam in Clementia, quàm in Manſuetudine; nam Clementia in diminuendo pænas aſpicit ad Rationem, ùt Seneca dicit. Similiter etiam Manſuetudo ſecundùm Rationem rectam moderatur Iras, ùt infert Philoſophus. Unde patet, utramque eſſe Virtutem.

In quo Manſuetudo, & Clementia conveniant, aut differant.

S. Th. 2. 2. Q. 175. A. 1. in C.

Idem Q. cit A. 2. in C.

L. 1. Eth. c. ult.

Lib. 1. L. 2. de Clem. C. 3.

L. 4. Eth. C. 5.

70. Sed utraque etiam meritò ponitur pars potentialis, ùt vocant, Temperantiæ. Videlicet partes hæ aſſignantur Virtutibus primariis, prout illæ has imitantur

Sunt pars potentialis Temperantiæ.

S. Th. Loc. cit. A. 3. in C.

Digitized by Google

tantur in aliquibus materiis ſecundariis quantùm ad modum, ex quo præcipuè dependet Laus Virtutis, unde & nomen accipit; quemadmodum ſuperiùs notatum eſt; Temperantiæ autem modus in quadam refrænatione conſiſtit, in quantum ſcilicet refrænat concupiſcentias vehementiſſimas delectationum tactûs. Jam verò Clementia, & Manſuetudo ſimiliter in quadam refræqatione conſiſtunt; quia ſcilicet Clementia pænas minuit, Manſuetudo autem iras mitigat, ùt ex dictis conſtat. Et ideo tam Clementia quàm Manſuetudo adjunguntur Temperantiæ, ſicut Virtuti primariæ, ſúntque exinde ejus Partes Potentiales.

§. 2.

De Ira.

De quali Ira hìc ſit ſermo.

71. IRam hìc ſumimus non propriè pro paſſione Iræ; de hac enim agemus infrà; ſed potiùs pro actu aut habitu Iraſcendi; atque hoc ſenſu Iracundiam, dum vitioſàm in partem ſumitur, etiam nuncupant. In quantum exorbitat, & mala eſt, opponitur ea Manſuetudini, cujus, ùt vidimus, officium eſt, temperare impetum iræ. De Ira itaque hoc modo ſumpta quæritur, an Licita ſit, an verò peccatum, & quale, an etiam capitale, ùt dicimus, ac quænam alia vitia ex ipſa proveniant. 72.

Lib. 6.

5. Sup.

72. Igitur primùm ſtatuo, præter Rationem rectam iraſci, eſſe vitioſum, ſed ſecundùm eam iraſci, eſſe Laudabile. Videlicet Ira propriè loquendo paſſio quædam eſt appetitûs ſenſitivi, à qua vis iraſcendi denominatur, ùt etiam infrà dicetur. In Paſſionibus autem animæ poteſt dupliciter malum inveniri. Uno modo ex ipſa ſpecie Paſſionis; quæ quidem conſideratur ſecundùm objectum Paſſionis: ſicut Invidia ſecundùm ſuam ſpeciem importat quoddam malum: Eſt enim triſtitia de bono aliorum, quod ſecundùm ſe repugnat. Unde Invidia, ùt primùm nominatur, ſonat aliquid mali, quemadmodum dicit Philoſophus. Hoc autem non competit Iræ, quæ eſt appetitus vindictæ; poteſt enim Vindicta & bene & malè appeti. Alio modo invenitur malum in aliqua Paſſione ſecundùm quantitatem ipſius, id eſt, ſecundùm exceſſum, vel defectum ipſius. Et ſic poteſt malum in Ira inveniri, quando ſcilicet aliquis iraſcitur plùs, vel minùs propter Rationem rectam. Si autem aliquis iraſcitur ſecundùm Rationem rectam, tunc iraſci eſt Laudabile. Hanc in rem eſt ſententia Chryſoſtomi. Qui ſine cauſa iraſcitur, reus erit: qui verò cum cauſa, non erit reus. Nam ſi Ira non fuerit, nec doctrina proficit, nec judicia ſtant, nec crimina compeſcuntur. Et, ùt addit Divus Aquinas: Ira utilis eſt ad hoc, ut homo promptiùs exequatur id, quod Ratio dictat.

Præter ordinem Rationis iraſci, vitioſum eſt, ſecundùm illam verò, Laudabile.

S.Th. 2.2. Q. 158 A. 1. in C.

L. 6. L. 2. Eth. C. 6.

Homil. 11. in Matth.

Quæſt. cit. A. 8. ad 2.

Ordo autem Rationis circa Iram attenditur dupliciter. S. Th. Q. cit. A. 2. in C.

73. Cùm ergo Ira illa mala sit, quæ ordinem Rationis transgreditur, bona autem, quæ eidem conformat seſe, ordo Rationis in Ira poteſt attendi quantum ad duo. Primò quidem, quantum ad id, ad quod tendit, seu quod appetit, quæ eſt Vindicta. Unde ſi quis appetat, Vindictam fieri ſecundùm ordinem Rationis, Laude dignus eſt Iræ appetitus, & vocatur Ira per Zelum. Si autem aliquis appetat vindictam fieri qualitercunque contra ordinem Rationis; puta, ſi appetat puniri eum, qui non meruit, vel ultra, quàm meruit, vel non ſecundùm Legitimum ordinem, aut non propter debitum Finem, qui eſt conſervatio Juſtitiæ & correctio culpæ, erit appetitus Iræ vituperio dignus, ac vitioſus, nominatúrque Ira per vitium. Alio modo attenditur ordo Rationis circa Iram, quantùm ad modum iraſcendi, ut ſcilicet, motus Iræ non immoderatè efferveſcat, nec interiùs, nec exteriùs. Quod quidem, ſi prætermittatur, non erit Ira absque peccato, etiamſi aliquis appetat juſtam vindictam.

Tres ſunt Species Iracundorum. S. Th. Q. cit. A. 5. in C. L. 4. Eth. C. 5.

74. Ponuntur autem Iracundorum tres ſpecies, ac alii quidam eorum vocantur acuti, alii amari, alii difficiles; ùt habet Philoſophus: Videlicet poteſt inordinatio Iræ ex duobus attendi. Primò quidem ex ipſa Iræ origine. Et hoc pertinet ad acutos, qui nimis citò iraſcuntur, & ex qualibet Levi cauſa. Tum autem ex ipſa Iræ duratione; eò ſcilicet quòd Ira nimis per-

perſeverat. Quod quidem poteſt eſſe dupliciter. Uno modo, quia cauſa Iræ, nimirum illata injuria, nimis manet in memoria hominis. Unde ex hoc homo diutiùs triſtitiam concipit: & ideo ſunt ſibi graves, & amari. Alio modo contingit ex parte ipſius vindictæ, quam aliquis obſtinato appetitu quærit. Et hoc pertinet ad difficiles, ſive graves, qui non demittunt Iram, usque dum puniant, & vindictam ſumant.

Ira eſt Vitium Capitale.

75. Poſtremò Ira eſt Vitium Capitale, ùt vocamus, quia ex ea multa, & varia Vitia oriuntur. Primo quidem, ex parte ſui objecti, ùt itidem loquimur; quod multùm allicit; nimirum vindictæ, in quantum hæc appetitur ſub Ratione juſti & honeſti. Alio modo ex ſuo impetu, quo mentem præcipitat ad inordinata quæcunque.

S. Th. Q. cit. A. 7. in C.

Quænam vitia ex ipſa oriantur.

76. Ex Ira autem oriuntur Rixa, tumor mentis, Contumelia, Clamor, Indignatio, Blaſphemia. Ira enim poteſt tripliciter conſiderari. Uno modo ſecundùm quod eſt in corde. Et ſic ex Ira oriuntur duo vitia. Unum quidem ex parte ejus, contra quem homo iraſcitur, quem reputat indignum, ut ſibi tale quid fecerit; & ſic ponitur indignatio. Aliud autem vitium eſt ex parte ſuiipſius, in quantum ſcilicet excogitat diverſas vias Vindictæ, & talibus cogitationibus animum ſuum implet; juxta illud Jobi: Nunquid ſapiens implebit ardore ſtomachum ſuum?

S. Th. Q. cit. A. 7. in C.

Jobi 15.

Et ſic ponitur Tumor mentis. Alio modo conſideratur Ira, ſecundùm quod eſt in ore. Et ſic ex Ira duplex inordinatio procedit. Una quidem, in quantum homo in modo loquendi iram ſuam demonſtrat. Et ſic ponitur Clamor, per quem intelligitur inordinata & confuſa locutio. Alia etiam eſt inordinatio, in quantum aliquis prorumpit in verba injurioſa: quæ quidem, ſi ſint contra DEUM, erit Blaſphemia: ſi autem contra proximum, Contumelia. Tertiò modo conſideratur Ira, ſecundùm quod procedit usque ad factum. Et ſic ex Ira oriuntur rixæ, per quas intelliguntur omnia damna, quæ facto proximis inferuntur ex Ira.

Datur etiam vitium Manſuetudini oppoſitum per defectum.

S. Th. Q. cit. A. 8. in C.

77. Quæret autem fortaſſis non nemo, an aliquod Vitium ſit Iræ, ac proin Manſuetudini oppoſitum proveniens ex defectu. Ad iſtud ergo advertendum, Iram dupliciter poſſe intelligi. Uno modo ſimplex motus voluntatis, quo aliquis non ex paſſione, ſed ex judicio Rationis, pœnam infligit: Et ſic defectus Iræ absque dubio eſt peccatum. Unde Chryſoſtomus: Qui cum cauſa non iraſcitur, peccat; Patientia enim irrationalis Vitia ſeminat, Negligentiam nutrit, & non ſolùm malos, ſed etiam bonos invitat ad malum: Tum addit: Iracundia, quæ cum cauſa eſt, non Iracundia eſt, ſed judicium. Atque hæc ille. Nimirum Iracundia propriè intelligitur commotio paſſionis. Qui autem cum cauſa iraſcitur, Ira illius jam non

Homil. 11. in Matth.

Digitized by Google

non eſt ex paſſione: ideo judicare dicitur, non iraſci. Alio modo accipitur Ira pro motu appetitûs ſenſitivi, qui eſt cum paſſione & tranſmutatione corporali. Et hic quidem motus ex neceſſitate conſequitur in homine ad ſimplicem motum voluntatis; quia naturaliter appetitus inferior ſequitur motum appetitûs ſuperioris, niſi aliqua repugnent. Et ideo non poteſt penitus deficere motus Iræ in appetitu ſenſitivo, niſi per ſubtractionem vel debilitatem voluntarii motûs. Proin ex conſequenti etiam defectus paſſionis Iræ vitioſus eſt, ſicut & defectus voluntarii motûs ad puniendum ſecundùm judicium Rationis. Cæterùm quia iſtud Manſuetudinis extremum per defectum minùs frequens eſt, hinc nomine proprio caret; quamvis Lenitudinem quidam vocent, aut etiam ſtuporem.

§. 3.

De Crudelitate.

78. QUemadmodum Manſuetudini Ira, ſic Clementiæ opponitur Crudelitas. Crudelitatem autem dices, eſſe Atrocitatem animi in exigendis pœnis. Sicut enim Clementia minuit pœnam, quantum ratio permittit, ita Crudelitas illam ſupra juſtum modum exaggerat: idque ex animi quadam aſperitate malo

Quid ſit Crudelitas. Leſſ. de Virt. Card. L. 4. C. 4. Dubit. 5.

Digitized by Google

alterius minimè compatientis. Unde Crudelitatem à cruditate dictam autumat D. Aquinas. Supponit hoc vitium in opere suo potestatem puniendi sive legitimam, sive usurpatam; nam in eo consistit, quòd in usu istius potestatis modus excedatur, dum pœna major infligitur, quàm culpa meretur. Supponit etiam causam, nimirum injuriam, quæ vindicetur ut delictum, quod puniatur. Unde Seneca: Illos, inquit, Crudeles vocabo, qui puniendi causam habent, modum non habent. Sicut in Phalari, quem ajunt, non quidem in homines innocentes, sed super humanum, ac probabilem modum sæviisse.

2.2. Q. 149. A. 1. in C.

L. 2. de Clem. C. 4.

Crudelitas differt à Sævitia & Feritate.

79. Diversa autem est Crudelitas à Sævitia & Feritate. Videlicet nomen Sævitiæ, & Feritatis à similitudine ferarum accipitur, quæ etiam dicuntur sævæ. Hujusmodi enim animalia nocent hominibus, ut ex eorum corporibus pascantur, non ex aliqua Justitiæ causa, cujus consideratio pertinet ad solam Rationem. Et ideo propriè loquendo Feritas vel Sævitia dicitur, secundùm quam aliquis in pœnis inferendis non considerat aliquam culpam ejus, qui punitur, sed solùm hoc, quòd delectetur in hominum cruciatu. Quæ quidem delectatio non est humana, sed ad bestias spectat; Unde etiam sub Bestialitate, ut vocant, continetur; nec directè opponitur Clementiæ, sed superexcellentiori Virtuti, quam Heroicam, seu

S. Th. 2. 2. Q. 159. A. 2. in C.

Digitized by Google

ſeu Divinam vocant, ùt infra explicabimus. Crudelitas autem culpam attendit in eo, qui punitur, quamvis in puniendo excedat modum, ùt mox eſt indicatum. Unde differt Crudelitas à Sævitia ac Feritate.

80. Habet autem & Clementia alterum ſuum extremum, quod fit per defectum; Nimiam videlicet Lenitatem; quæ inconſultè pœnam mitigat, vel omnino remittit, & etiam cùm bonum delinquentis & exemplum aliorum aliud requirit. Provenit hoc vitium vel ex nimio in malum alienum ſenſu, cùm fortuna & calamitas, quam alter patitur, non cauſa ſpectatur; vel etiam ex naturæ quadam lentitudine, & ſtupore magnitudinem culpæ non percipiente. Quod autem ſuperiùs de Extremo Manſuetudini oppoſito per defectum dictum eſt, hìc etiam habet locum; nec multùm ſolet vitium iſtud nominari, quia rarius etiam eſt, nec multis commune. *Extremum Clementiæ per Defectum eſt Nimia Lenitas.* §. Priore.

ARTICULUS III.

De Modeſtia.

81 MOdeſtia à modo dicitur; deſcriberes & eam eſſe Virtutem, qua quis mediocritatem ſuo ſtatui, ingenio, ſuæque fortunæ competentem in ſe amat, ac præſtat, ſuóſque motus internos *Quid ſit Modeſtia.* Leſſ. De Virt. Card. L. 4. C. 4. Dubit. 6.

& externos ad omnem rerum ſuarum apparatum intra menſuram ſibi congruam coërcet. Hinc patet, Modeſtiam eſſe affinem & annexam Temperantiæ; ſicut enim Temperantia moderationem adhibet in iis, in quibus difficillimum eſt adhibere, nimirum in delectationibus tactûs; ita Modeſtia in aliis quibuſdam modum ponit, ubi id minùs quidem eſt difficilè, tamen ad rectè operandum opus eſt Virtute. Porro modus in Virtutibus quidem omnibus requiritur; nam Virtus ordinatur ad bonum: Bonum autem, ùt Auguſtinus dicit, conſiſtit in modo, ſpecie, & ordine. Nomen tamen commune quandoque proprium efficitur his, quæ ſunt infima: ſicut nomen commune Angelorum proprium tribuitur infimo ordini Angelorum. Unde & modus, qui communiter obſervatur in qualibet Virtute, ſpecialim, & ùt proprio jure inditur illi Virtuti, quæ in minimis modum ponit, atque hæc eſt Modeſtia.

L. de natura boni c. 3.

Circa quod Verſetur Modeſtia. S. Th. 2. 2. Q. 160. A. 2.

82. Verſatur Modeſtia tum circa motus interiores paſſionum, tum circa exteriores actiones; licèt enim actiones & paſſiones multùm inter ſe differant, & hinc diverſas etiam Virtutes exigant, ùt hæ Temperantiam, illæ Juſtitiam; ſi tamen in iis non eſt aliqua excellens difficultas ex parte materiæ, ſed ſolùm quædam ex parte moderationis non attenditur Virtus, niſi una; quia ſcilicet conveniunt in ratione moderationis. Itaque ubicunque conſideraverunt, aliquam ſpecialem rationem

tionem boni vel difficultatis in moderando, illud ſubtraxerunt Modeſtiæ, relinquentes Modeſtiam, circa minora. Sic quia refrænatio delectationum tactûs habet ſpecialem quamdam difficultatem, hinc circa eam poſuerunt Temperantiam. Quia ſpeciale bonum eſt in moderatione pænarum, circa hanc ſtatuerunt Clementiam.

Species Modeſtiæ.

§3. Quatuor autem videntur relicta Modeſtiæ; quorum unum eſt motus animi ad aliquam excellentiam, quem moderatur Humilitas. Secundum autem deſiderium eorum, quæ pertinent ad cognitionem; & hoc moderatur ſtudioſitas, ùt appellant, quæ opponitur curioſitati. Tertium eſt, quod pertinet ad corporales motus, & actiones, ut decenter & honeſtè fiant, tam in iis, quæ ſeriò, quàm in iis, quæ ludo aguntur. Circa priora illa ponitur Modeſtia in motibus externis; circa poſteriora autem aſſignatur Eutrapelia, ut nominat Philoſophus. Denique ponitur Modeſtia circa exteriorem apparatum, puta, in veſtibus, & in aliis hujuſmodi. De ſingulis modò eſt agendum.

S. Th. Loc. cit.

L. 4. Eth. C. 8.

SECTIO I.

De Humilitate.

EXplicanda hìc venit Humilitas, dein diſputandum de oppoſita ei

Superbia. De Humilitate autem dicendum primò, quid ea ſit, tum, qua ratione unus poſſit, & debeat ſe alteri ſubjicere; dein, an ea ſit pars Temperantiæ. Exponenda poſtmodum Humilitatis præſtantia, & denique de ejus Gradibus agendum. De Superbia autem itidem dicendum, quid ea ſit; in quo ſubjecto degat, quot ſint ejus ſpecies, quale ponatur peccatum.

§. 1.

Quid ſit Humilitas.

Definitio Humilitatis.

84. HUmilitas ab humo dicitur, & humilis, ùt habet Iſidorus, vocatur quaſi humi acclivis, id eſt imis inhærens. Quod quidem contingit dupliciter. Uno modo ex principio extrinſeco, puta, cùm aliquis ab alio dejicitur. Et ſic Humilitas eſt pœna. Alio modo à principio intrinſeco. Et hoc poteſt fieri quandoque bene: puta, cùm aliquis conſiderans ſuum defectum tenet ſe in infimis ſecundùm ſuum modum. Sicut Abraham dixit ad DEUM: Loquar ad Dominum meum, cùm ſim pulvis & cinis. Et hoc modo Humilitas ponitur Virtus: definitúrque etiam à Bernardo, eſſe Virtus, qua quis veriſſima ſui cognitione ſibi ipſi vileſcit. Atque hæc propriè reſpicit ſubjectionem hominis ad DEUM, propter quem etiam aliis humiliando ſe ſubjicit. Quandoque

S. Th. 2. 2. Q. ibi. A. 1. ad 1.

L. 10. Etym. C. 8.

Gen. 18.

Lib. De Grad. Humil.

doque autem poteſt fieri malè; puta, cùm homo honorem ſuum non intelligens comparat ſe jumentis inſipientibus, & ſimilis fit illis.

85. Eſt autem definita paulò antè Humilitas verè Virtus. Nimirum habet bonum arduum aliquid, unde attrahit appetitum, ſcilicet ipſam rationem boni: & habet aliquid retrahens, ſcilicet ipſam difficultatem adipiſcendi, ſecundùm quorum primum inſurgit motus ſpei: & ſecundùm aliud motus deſperationis. Circa motus verò appetitivos, qui ſe habent per modum impulſionis, oportet eſſe Virtutem moralem moderantem & refrænantem: circa illos autem, qui ſe habent per modum retractionis ex parte appetitûs, oportet eſſe Virtutem moralem firmantem, & impellentem; & ideo circa appetitum boni ardui neceſſaria eſt duplex Virtus. Una quidem, quæ temperet & refrænet animum, ne immoderatè tendat in excelſa: & pertinet ad Virtutem Humilitatis. Alio verò, quæ firmet animum contra deſperationem, & impellat ipſum ad perſecutionem magnorum ſecundùm Rationem rectam: & hæc eſt Magnanimitas. Unde patet Humilitatem eſſe Virtutem. Cæterùm cùm Humilitas reprimat appetitum, ne tendat in magna præter Rationem rectam; Magnanimitas autem animum ad magna impellat ſecundùm Rationem rectam; Manifeſtum quoque eſt, has Virtutes ſibi non opponi; ſed con-

Humilitas eſt verè virtus.

S. Th. A. cit. in C.

Digitized by Google

conveniunt in hoc, quòd utraque sit secundùm Rationem rectam.

Varia est Humilitas.

§6. Importat ergo Humilitas, ùt mox dictum est, in sua ratione, secundùm quod est Virtus, quandam Laudabilem dejectionem ad ima. Hoc autem quandoque fit solùm secundùm signa exteriora, ac per fictionem. Unde hæc

Adductus à S. Th. Loc. cit.

est falsa Humilitas, quam Augustinus vocat magnam Superbiam. Quia scilicet videtur tendere ad excellentiam gloriæ. Quandoque autem fit secundùm interiorem motum animæ. Et secundùm hoc Humilitas ponitur propriè Virtus; quia Virtus non consistit in exterioribus, sed præcipuè in interiori electione mentis, ùt

Lib. 2. Eth. C. 5.

patet per Philosophum. Rursum verò ipsa hæc interior Humilitas duplex ponitur

Serm. 42.

à Bernardo; alia nempe judicii, alia affectûs. Humilitas judicii etiamnum imperfecta est, & dicitur illa, qua quis se ad Lumen Veritatis intuens agnoscit suam vilitatem, & se coram DEO demittit, non tamen vult ab aliis vilis haberi, aut contemni, sed potiùs magni æstimari, & Laudari. Dicitur judicii; non quòd nulla Ratione transeat ad affectum; cùm qui eam habet, se coram DEO demittat; sed quia non ità efficaciter transit, ut, sicut se talis vilem judicat, sic ab aliis quoque vilis haberi cupiat; unde potissimùm in judicio remanet. Affectûs Humilitas est, qua quis etiam ab aliis talem se haberi cupit,

cupit, qualem se coram DEO cognoscit.

87. Atque his affinia sunt, quæ de subjecto, ùt dicimus, Humilitatis habet Divus Aquinas. Ad Humilitatem, inquit, propriè pertinet, ut aliquis reprimat se ipsum; quemadmodum etiam paulò antè notatum. Ad hoc autem necessarium est, ut aliquis agnoscat id, in quo deficit à proportione ejus, quod suam Virtutem excedit. Et ideo cognitio proprii defectûs pertinet ad Humilitatem, sicut regula quædam directiva appetitûs. Sed in ipso appetitu consistit Humilitas essentialiter. Et ideo dicenda est Humilitas dirigere, ac moderari motum appetitûs.

Quale sit ejus Subjectum.

S. Th. Q. cit. A. 2. in C.

§. 2.

Qua Ratione unus possit & debeat se alteri subjicere.

88. JAm verò in homine duo possunt considerari, scilicet id, quod est DEI, & id, quod est hominis. Hominis autem est, quidquid pertinet ad defectum; sed DEI est, quidquid pertinet ad salutem & perfectionem, secundùm illud Oseæ. Perditio tua ex te Israël: ex me tantùm auxilium tuum. Humilitas autem sicut dictum est, propriè respicit reverentiam, qua homo DEO subjicitur; & ideo quilibet homo secundum id, quod suum

Potest, & debet se unus secundùm id, quòd suum est in se, subjicere alteri secundùm id, quod est Dei in altero.

S. Th. Q. cit. A. 3. in C. Oseæ 13. 5ª Priore.

ſuum eſt, debet ſe cuilibet proximo ſubjicere, quantum ad id, quod eſt DEI in ipſo. Non autem hoc requirit Humilitas, ut aliquis id, quod eſt DEI in ſe ipſo, ſubjiciat ei, quod apparet eſſe DEI in altero. Nam illi, qui dona DEI participant, cognoſcunt ea ſe habere: ſecundum illud:

1. Corint. 2.

Ut ſciamus, quæ à DEO donata ſunt nobis. Et ideo absque præjudicio Humilitatis poſſunt dona, quæ ipſi acceperunt, præferre donis DEI, quæ aliis apparent collata. Sicut Apoſtolus dicit:

Eph. 3.

aliis generationibus non eſt agnitum filiis hominum, ſicut nunc revelatum eſt ſanctis Apoſtolis ejus. Similiter etiam non requirit Humilitas, ut aliquis id, quod eſt ſuum in ſeipſo, ſubjiciat ei, quod eſt hominis in proximo. Alioquin oporteret, ut quilibet reputaret ſe magis peccatorem quovis alio: cum tamen Apoſtolus absque præjudicio Humilitatis dicat:

Gal. 2.

Nos naturâ Judæi, & non ex gentibus peccatores. Poteſt tamen aliquis reputare aliquid boni eſſe in proximo, quod ipſe non habet, vel aliquid mali in ſe eſſe, quod in alio non eſt: ex quo ei poteſt ſe ſubjicere per Humilitatem.

Vel ſecundum id, quod eſt boni in altero, non in ſe; vel mali in ſe, non in altero.

Quod fieri poteſt, quin ladatur vel veritas vel authoritas.

89. Cum his ergo ſtat, quod tradit Auguſtinus: Humilitatem collocandam eſſe in parte Veritatis, non in parte falſitatis. Et inde etiam evenit, ut illi quoque, qui in ſupremo ſtatu ſunt, ſi ſe inferioribus ſubjiciant, absque falſitate id fieri poſſit. Quia ſi præferamus id, quod eſt

DEI

DEI in proximo, ei, quod eſt proprium in nobis, non poſſumus incurrere falſitatem. Unde ſuper illud: Superiores ſibi invicem arbitantes; dicit Gloſſa: non hoc ita debemus æſtimare, ut nos æſtimare fingamus: ſed verè æſtimemus, poſſe eſſe aliquid occultum in alio, quo nobis ſuperior ſit, etiamſi bonum noſtrum, quo illo videmur ſuperiores, non ſit occultum. Philip. 2. Eſt Auguſtini in L. 83. Q. 71.

Pariter iis, qui præſunt, equidem illud utique cavendum, de quo monet Auguſtinus: ne, dum nimium ſervatur Humilitas, regendi frangatur authoritas. In 3. Regul.

Quia verò Humilitas, ſicut & cæteræ Virtutes, præcipuè in anima interiùs conſiſtit, ideo poteſt homo ſecundùm interiorem actum animæ alteri ſe ſubjicere, quin vel exteriùs Authoritatem imminuat, vel occaſionem habeat, præbeátve alicujus, quod pertineat ad detrimentum propriæ aut alienæ ſalutis. Quod ipſum explicat itidem Auguſtinus. Regul. cit.

Timore coram DEO Prælatus ſubſtratus ſit pedibus veſtris. Sed in exterioribus Humilitatis actibus, ſicut & inactibus cæterarum Virtutum, eſt debita moderatio adhibenda, ne poſſit vergere in detrimentum alterius. Si autem aliquis, quod debet, facit, & alii ex hoc occaſionem ſumant peccati, non imputatur humiliter agenti: quia ille non dat ſcandalum, quamvis alter accipiat.

§. 3.

Digitized by Google

§. 3.

An Humilitas sit pars Temperantiæ.

Humilitas est pars Temperantiæ.

90. ESt autem Humilitas pars Temperantiæ sicut Modestia, sub qua continetur; ùt enim sæpe dictum est, in assignando partes Virtutibus præcipuè attenditur similitudo, quantum ad modum Virtutis. Modus autem Temperantiæ, ex quo maximè habet Laudem, est refrænatio, vel repressio impetús alicujus passionis. Et ideo omnes Virtutes refrænantes, sive reprimentes impetus aliquarum affectionum vel quæ moderantur actiones, ponuntur partes Temperantiæ: sicut autem Mansuetudo reprimit, motum Iræ, ita etiam Humilitas reprimit motum spei, qui est motus spiritús in magna tendentis. Et ideo sicut Mansuetudo ponitur pars Temperantiæ, ita etiam Humilitas. Unde & Philosophus eum, qui tendit in parva secundùm suum modum, dicit non esse magnanimum, sed temperatum, quem nos humilem dicere possumus. Inter partes itaque Temperantiæ Humilitas continetur sub Modestia, ratione superiùs dicta; atque ita etiam de ea loquitur Tullius; in quantum scilicet Humilitas nihil est aliud, quàm quædam Moderatio spiritûs. Unde etiam à Divo Petro dicitur:

S. Th. Q. cit. A. 4. in C.

L. 4 Eth. C. 3.

Init. huj. art.

L. 2. de Inv.

tur: In incorruptibitate quieti, ac modesti spiritûs. 1. Petri 3.

91. Nec obest, Temperantiam esse in concupiscibili, Humilitatem autem in irascibili, sicut & Superbiam, quæ ei opponitur, & cujus objectum est arduum, ùt mox patebit; nam partes primariis Virtutibus assignantur non secundùm convenientiam in subjecto, vel in materia, sed secundùm convenientiam in modo formali. Et ideo licèt Humilitas sit in irascibili sicut in subjecto, ponitur tamen pars Modestiæ, & Temperantiæ propter modum.

Licèt Temperantia sit in concupiscibili, Humilitas autem in irascibili. S. Th. A. cit. ad 2. Sequen. §. 7.

§. 4.

De Humilitatis præstantia.

92. PRæstantiam porro Humilitatis quod attinet; notandum, bonum humanæ Virtutis in ordine Rationis consistere: qui quidem præcipuè attenditur respectu Finis. Unde Virtutes Theologicæ, quæ habent ultimum finem pro objecto, sunt potissimæ. Secundariò autem attenditur, prout secundùm Rationem finis ordinantur ea, quæ sunt ad finem. Et hæc quidem ordinatio essentialiter consistit in ipsa Ratione ordinante; participat autem eandem appetitus, per Rationem ordinatus. Quam quidem ordinationem universè facit Justitia, præsertim Legalis. Ordinationi verò facit

Ordo Humilitatis inter alias Virtutes. S. Th. Q. cit. A. 5. in C.

§. 3.

An Humilitas sit pars Temperantiæ.

Humilitas est pars Temperantiæ.

90. EST autem Humilitas pars Temperantiæ sicut Modestia, su

S. Th. Q. cit. A. 4. in C.

qua continetur; ùt enim sæpe dictum est in assignando partes Virtutibus præcipu attenditur similitudo, quantum ad mo dum Virtutis. Modus autem Temperan tiæ, ex quo maximè habet Laudem, e refrænatio, vel repressio impetús alicuju passionis. Et ideo omnes Virtutes refræ nantes, sive reprimentes impetus aliqua rum affectionum vel quæ moderantu actiones, ponuntur partes Temperantiæ sicut autem Mansuetudo reprimit, motum Iræ, ita etiam Humilitas reprimit motum spei, qui est motus spiritús in magna ten dentis. Et ideo sicut Mansuetudo poni

L. 4 Eth. C. 3.

tur pars Temperantiæ, ita etiam Humili tas. Unde & Philosophus eum, qui ten dit in parva secundùm suum modum, dici non esse magnanimum, sed temperatum quem nos humilem dicere possumus. In

Init. huj. art.

ter partes itaque Temperantiæ Humilitas continetur sub Modestia, ratione superiùs dicta; atque ita etiam de ea loquitur

L. 2. de Inv.

Tullius; in quantum scilicet Humilitas ni hil est aliud, quàm quædam Moderatio spiritús. Unde etiam à Divo Petro dici tur:

tur: In incorruptibitate quieti, ac modesti spiritûs. 1. Petri 3.

91. Nec obest, Temperantiam esse in concupiscibili, Humilitatem autem in irascibili, sicut & Superbiam, quæ ei opponitur, & cujus objectum est arduum, ùt mox patebit; nam partes primariis Virtutibus assignantur non secundùm convenientiam in subjecto, vel in materia, sed secundùm convenientiam in modo formali. Et ideo licèt Humilitas sit in irascibili sicut in subjecto, ponitur tamen pars Modestiæ, & Temperantiæ propter modum.

Licèt Temperantia sit in concupiscibili, Humilitas autem in irascibili. S. Th. A. cit. ad 2. Sequen. §. 7.

§. 4.

De Humilitatis præstantia.

92. PRæstantiam porro Humilitatis quod attinet; notandum, bonum humanæ Virtutis in ordine Rationis consistere: qui quidem præcipuè attenditur respectu Finis. Unde Virtutes Theologicæ, quæ habent ultimum finem pro objecto, sunt potissimæ. Secundariò autem attenditur, prout secundùm Rationem finis ordinantur ea, quæ sunt ad finem. Et hæc quidem ordinatio essentialiter consistit in ipsa Ratione ordinante; participat autem eandem appetitus, per Rationem ordinatus. Quam quidem ordinationem universè facit Justitia, præsertim Legalis. Ordinationi verò facit

Ordo Humilitatis inter alias Virtutes. S. Th. Q. cit. A. 5. in C.

hominem bene ſubjectum Humilitas itidem universè quantum ad omnia; quælibet autem alia Virtus quantum ad aliquam materiam ſpecialem. Et ideo poſt Virtutes Theologicas, & Virtutes Intellectuales, quæ reſpiciunt ipſam Rationem, & poſt Juſtitiam, præſertim Legalem, potior cæteris ſecundùm hanc ordinationem eſt Humilitas.

Quomodo Humilitas ſit fundamentum perfectionis.

93. Explicandum itaque hìc venit, quo ſenſu Auguſtinus Humilitatem fundamentum omnium Virtutum, ac inter eas primam appellare videtur, dum ait: Cogitas magnam fabricam conſtituere celſitudinis, de fundamento prius cogita Humilitatis. Nimirum ſicut ordinata Virtutum congregatio per quandam ſimilitudinem ædificio comparatur, ita etiam illud, quod eſt primum in acquiſitione Virtutum, fundamento comparatur, quod primum in ædificio jacitur. Virtutes autem verè ſunt à DEO, bonorum omnium Authore, ſive per vires naturæ conceſſas, ùt vulgò Acquiſitæ; ſive per auxilium altioris ordinis, ùt infuſæ, ſaltem quæ ad ſuperna ferunt; unde primum in acquiſitione Virtutum poteſt accipi dupliciter. Uno modo per modum removentis prohibens. Et ſic Humilitas primum locum tenet. In quantum ſcilicet expellit Superbiam, cui DEUS reſiſtit, & præbet hominem ſubditum, ac patulum ad ſuſcipiendum influxum Divinæ gratiæ, in quantum exhalat inflationem Superbiæ; unde ait Divus Jaco-

S. Th. A. cit. ad 2. Serm. 10. de verbis Domini.

Jacobus; DEUM ſuperbis reſiſtere, humilibus autem dare gratiam. Et ſecundùm hoc Humilitas dicitur ſpiritualis ædificii fundamentum. Alio modo eſt aliquid in Virtutibus indirectè, per quod ſcilicet jam ad DEUM acceditur. Primus autem acceſſus ad DEUM eſt per Fidem juxta illud: Accedentem ad DEUM oportet credere. Et ſecundùm hoc Fides ponitur fundamentum nobiliori modo, quàm Humilitas. Jacobi 4. Hebr. 11.

94. Cæterùm cùm tota vita Chriſti in terris per hominem, quem ſuſcipere dignatus eſt, diſciplina Morum fuerit: præcipuè tamen idem Servator, ut notat Auguſtinus, Humilitatem ſuam imitandam propoſuit, dum ait: Diſcite à me, quia mitis ſum, & humilis corde. Et ratio videlicet hujus eſt, quia per Humilitatem maximè removetur impedimentum humanæ ſalutis, quæ conſiſtit in hoc, quòd homo ad cæleſtia & ſpiritualia tendat, à quibus impeditur, dum in terrenis magnus fieri, & exaltari ſtudet. Ut ergo Dominus impedimentum ſalutis auferret, exteriorem celſitudinem contemnendam docuit verbis, & per Humilitatis exempla monſtravit. Pariter quemadmodum contemnenti divitias terrenas promittuntur cæleſtes Theſauri; & contemnentibus mundi gaudia, itidem promittuntur cæleſtia ſolatia; ſic Humilitati promittitur ſpiritualis exaltatio; non quia ſola ipſam mereatur, ſed quia ejus *Et cur eam præcipuè commendet Chriſtus.* S. Th. A. cit. ad 4. L. de vera Relig. C. 16. Matth. 11. S. Th. Loc. cit. ad 3. Matth. 5. Matth. 5. Luc. 14.

proprium contemnere ſublimitatem terrenam.

§. 5.

De Gradibus Humilitatis.

95. GRadus porro Humilitatis vario modo à variis aſſignantur. Gloſſa in illud apud Matthæum : ſine modò , ſic enim decet nos implere omnem juſtitiam; conſtituit ex parte objecti tres gradus. Primus eſt ſubdere ſe Majori, non præferre ſe æquali. Secundus, ſubdere ſe æquali , non præferre ſe minori. Tertius, ſubjicere ſe minori. Primus inquit eadem, eſt ſufficiens; ſecundus abundans; in tertio eſt omnis juſtitia. Aliter ſecundùm alios reſpectus Humilitatis gradus aſſignat Anſelmus; aliter etiam Bernardus; ùt apud Leſſium eſt videre.

Matth. C. 3.

De Virt. Card. L. 4. C. 4. Dubit. 10.

§. 6.

Quid ſit Superbia.

Definitio Superbia. L. 10. Etym. C. 18.

96. SUperbia notatur ex hoc, quòd aliquis per voluntatem tendit ſupra id, quod eſt. Unde dicit Iſidorus: Superbus dictus eſt, quia Supervult videri, quàm eſt. Ejus definitio hæc affertur

ex

ex Proſpero: Superbia eſt inordinatus amor propriæ excellentiæ. & D. Auguſtinus. Quid eſt, inquit, Superbia, niſi perverſæ celſitudinis appetitus; Eſt porro peccatum; habet enim Ratio rectæ, ut voluntas unjuscujuſque feratur in id, videlicet quod eſt ſibi aptum, & ad quod habet proportionem; & ideo manifeſtum eſt, ſuperbiam importare aliquid, quod adverſatur Rationi rectæ. Hoc autem facit rationem peccati; quia ſecundùm Dionyſium, malum animæ eſt, præter rationem eſſe.

Sentent. 292. De civit. Dei L. 14. C. 3.

De Divinis nominibus, C. 4.

§. 7.

In quo ſubjecto degat Superbia.

97. PRoprium autem Superbiæ ſubjectum eſt vis animæ iraſcibilis, ac Voluntas. Subjectum enim cujuſlibet Virtutis vel vitii oportet inquirere ex proprio objecto. Non enim poteſt eſſe aliud objectum habitûs vel actûs, niſi quod eſt objectum potentiæ, quæ utrique ſubjicitur. Proprium autem objectum Superbiæ eſt arduum. Eſt enim appetitus propriæ excellentiæ, ùt dictum eſt. Unde oportet Superbiam aliquo modo ad vim iraſcibilem pertinere: ſed vis hæc iraſcendi dupliciter accipi poteſt. Uno modo propriè; & ſic eſt pars appetitûs ſenſitivi, ſicut & ira propriè ſumpta

Superbia eſt in vi iraſcendi, & in Voluntate. S. Th. 2. 2 Q. 162. A. 3. in C.

§. Priore.

ta est quædam passio appetitûs sensitivi. Alio modo potest accipi vis irascendi largiùs; scilicet ut pertineat etiam ad appetitum intellectivum, cui etiam quandoque attribuitur Ira, prout scilicet attribuimus Iram DEO, & Angelis, non quidem secundùm passionem, sed secundùm judicium Justitiæ judicantis. Et tamen vis irascendi in ampliori hoc sensu dicta non est Potentia distincta à vi concupiscendi, ùt etiam explicat Divus Aquinas. Si ergo arduum, quod est objectum Superbiæ, esset solùm aliquid sensibile, in quod posset tendere appetitus sensitivus, oporteret Superbiam esse in vi irascendi, quæ est pars appetitûs sensitivi: sed quia arduum, quod respicit Suberbia, communiter invenitur & in sensibilibus & in spiritualibus rebus, necesse est dicere, subjectum Superbiæ esse vim irascendi non solùm propriè sumptam, proùt est pars appetitûs sensitivi, sed etiam largiùs aeceptam, prout invenitur in appetitu intellectivo. Unde & in Dæmonibus Superbia dicitur.

1. Parte Q. 59. A. 4.

§. 8.

Quot sint species Superbiæ.

Quatuor sunt species Superbiæ. Greg. L. 23. Mor. C. 7.

98. JAm verò dividitur Superbia in quatuor species, quas refert Gregorius his verbis: Quatuor quippe sunt species, quibus omnis tumor arrogantium

tium demonſtratur: cùm bonum aut à ſemetipſis habere ſe æſtimant, aut ſi ſibi datum deſuper credunt, pro ſuis ſe hoc accepiſſe meritis putant, aut certè, cùm jactant ſe habere, quod non habent; aut deſpectis cæteris, ſingulariter videri appetunt habere, quod habent.

99. Cujus ratio hæc adducitur. Importat Superbia, ùt dictum eſt, immoderatum excellentiæ appetitum: qui ſcilicet non eſt ſecundùm Rationem rectam. Advertendum autem eſt, quod quælibet excellentia conſequatur aliquod bonum, quod poſſidetur. Quod quidem poteſt tripliciter conſiderari. Uno modo ſecundùm ſe. Manifeſtum enim eſt, quòd, quantò majus eſt bonum, quod quis habet, tantò per hoc excellentiam majorem conſequatur. Et ideo cùm aliquis attribuit ſibi majus bonum, quàm habeat, conſequens eſt, ejus appetitum tendere in excellentiam propriam ultra modum ſibi convenientem. Et ſic eſt tertia ſpecies Superbiæ, cùm ſcilicet aliquis jactat, ſe habere, quod non habet. Alio modo ex parte cauſæ, prout ſcilicet excellentius eſt, aliquod bonum ineſſe alicui à ſeipſo, quàm ei ineſſe ab alio. Et ideo cùm aliquis æſtimat bonum, quod habet ab alio, ac ſi haberet à ſeipſo, fertur per conſequens appetitus ejus in propriam excellentiam ſupra ſuum modum: Eſt autem dupliciter aliquis cauſa ſui boni. Uno modo efficienter. alio modo meri-

Affertur hujus rei Ratio. S. Th. Q. cit. A. 4. in C.

toriè, ùt ajunt. Et ſecundùm hoc ſumuntur duo primæ Superbiæ ſpecies, ſcilicet cùm quis à ſemetipſo habere ſe æſtimat, quod à DEO habet; vel cùm propriis meritis ſibi datum à DEO credit. Tertio modo ex parte modi habendi, prout excellentior redditur aliquis ex hoc, quod bonum excellentius præ cæteris poſſideat; unde ex hoc fertur etiam aliquis in propriam excellentiam. Et ſecundùm hoc ſumitur quarta Superbiæ ſpecies, quæ eſt, cùm aliquis deſpectis cæteris ſingulariter vult videri. Cæterùm tres quidem duntaxat Superbiæ ſpecies ponit Anſelmus, dum ait, quandam eſſe in voluntate, quandam in ſermone, quandam in operatione. Sed tria hæc accipiuntur ſecundùm progreſſum peccati cujuslibet, quod primò corde concipitur; ſecundò ore profertur; ac tertiò opere perficitur.

L. de ſimilitudine C. 24.

§. 9.

Quale peccatum ſit Superbia.

Superbia peccatum eſt ex genere ſuo mortale.

100. POrro Superbia peccatum eſt ex genere ſuo lethiferum. Superbia enim Humilitati opponitur; Humilitas autem propriè reſpicit ſubjectionem hominis ad DEUM, ùt ex huc uſque dictis conſtat. Unde è contrario Superbia propriè reſpicit defectum hujus Subjectionis, dum quis ſcilicet extollit ſe ſupra

S. Th. Q. cit. A. 5. in C.

Digitized by Google

pra id, quod eſt ſibi præfixum ſecundùm Divinam regulam, vel menſuram: contra quàm moneat Apoſtolus: Nos autem non in immenſum gloriabimur, ſed ſecundùm menſuram, qua menſus eſt nobis DEUS. Manifeſtum eſt autem, hoc ipſum, quod eſt non ſubjici DEO, habere rationem peccati mortiferi; hoc enim eſt averti à DEO; unde conſequens eſt, Superbiam ſecundùm genus ſuum eſſe peccatum mortiferum. Sicut tamen in aliis, quæ exgenere ſuo ſunt peccata Lethalia, eveniunt aliqui motus, qui cenſentur inter peccata leviora, ac quæ venialia dicimus, propter eorum imperfectionem; quia ſcilicet præveniunt Rationis judicium, & ſunt præter perfectum ejus conſenſum; ita & circa Superbiam accidit, quoſdam ejus motus eſſe peccata Leviora, dum eis Ratio non plenè conſentit. 2. Cor. 10.

101. Nec opponi hìc poteſt, omne peccatum contrarium eſſe Virtuti, Superbiam autem non videri contrariam Virtuti, ſed potiùs ex ea oriri; dicit enim Gregorius, hominem aliquando ex ſummis cæleſtibuſque Virtutibus intumeſcere. nec, inquam, opponi iſtud poteſt; nam Superbia, ſi quando ex Virtutibus oritur, ex iis tamen non oritur ſicut ex cauſa per ſe, ſed ſicut ex cauſa per accidens, in quantum ſcilicet aliquis ex Virtutibus occaſionem Superbiæ ſumit. Nihil autem prohibet, unum contrariorum eſſe cauſam alterius per accidens, ùt habet etiam

Licèt ſubinde oriatur ex Virtutibus tanquam ex cauſa per accidens. S. Th. A. cit. ad 3. L. 34. Moral. C. 18.

8. Phyſ. textu 8. Philoſophus. Unde etiam de ipſa Humilitate aliqui ſuperbiunt.

Eſt etiam Superbia graviſſimum peccatum ſecundùm genus ſuum.

102. Inſuper verò cùm per Superbiam homines maximè à DEO avertantur, ea itidem ſecundùm ſuum genus, ex parte averſionis, eſt maximum peccatorum. Quam in rem advertendum, in peccato duo attendi; ſcilicet conversionem ad commutabile bonum, quæ materialiter, ùt ajunt, ſe habet in peccato: & averſionem à bono incommutabili, quæ eſt formalis & completiva. Ex parte autem converſionis non eſt Superbia maximum peccatorum; quia celſitudo, quam Superbus inordinatè appetit, ſecundùm ſuam rationem non habet maximam repugnantiam ad bonum Virtutis. Sed ex parte averſionis Superbia habet maximam gravitatem; quia in aliis peccatis homo à DEO avertitur vel propter ignorantiam, vel propter infirmitatem, ſive propter deſiderium cujuſcunque alterius boni; ſed Superbia habet averſionem à DEO ex hoc ipſo, quia non vult DEO, & ejus regulæ ſubjici. Unde Boëtii ſententia eſt; cùm omnia vitia fugiant à DEO, ſola Superbia ſe DEO opponit. Propter quod etiam in Sacris Paginis ſpecialiter dicitur: DEUS Superbis reſiſtit. Et ideo averti à DEO, & ejus præceptis, quod eſt quaſi conſequens in aliis peccatis, per ſe ad Superbiam pertinet, cujus actus eſt DEI contemptus. Et quia id, quod eſt per ſe, ſemper potius eſt eo, quod eſt per aliud,

S. Th. Q. cit. A. 6. in C.

Apud S. Th. Loc. cit.

Jacobi 4.

aliud, consequens est, quòd Superbia sit gravissimum peccatorum secundùm genus suum; quia excedit in aversione, quæ formaliter complet peccatum.

103. Dicitur tamen Superbia, ùt addit Lessius, gravissimum peccatorum, non quòd inter omnes peccatorum species sit gravissimum; cùm odium DEI sit gravius: sed quia ad genus gravissimorum pertinet; nempe eorum, in quibus, qui peccat, aversionem à DEO vult directè. Pariter dum Superbia ponitur esse ex genere suo peccatum lethiferum, intelligendum illud est de Superbia in gradu completo, quæ omnem Humilitatem & subjectionem excludit; ùt cùm quis tantum se se effert, ut nolit etiam DEO & legi Divinæ esse subjectus; qualis est in stygiis spiritibus, & hominibus quibusdam pessimis. Estque hæc sola Superbia completa; ac quamdiu homo vult manere DEO subjectus, adhuc habet aliquid Humilitatis, & proinde Superbia ejus est adhuc imperfecta.

Quo tamen sensu id sit intelligendum.

Less. de Virt. Card. L. 4. C. 4. Dubit. 19.

104. Non minueret autem Superbiæ malitiam, qui diceret, Superbiam difficilè caveri, & hinc esse minus peccatum; cùm quantò quid difficiliùs cavetur, eò peccatum sit minus. Nam peccatum dif ficile cavetur dupliciter. Uno modo propter vehementiam impugnationis; sicut ira vehementer impugnat, propter suum impetum. Et adhuc est difficilius resistere Concupiscentiæ propter suam connatura-

Atque hæc tenent, licèt Superbia difficilè, vitetur.

S. Th. Q. cit. A. 6. ad 1.

L. 2. Eth. C. 3. turalitatem, ùt loquitur Philosophus. Et talis difficultas vitandi peccatum diminuit peccati gravitatem; quia quantò aliquis minoris tentationis impetu cadit, tantò graviùs peccat, ùt habet Augustinus.

Apud S. Th. loc. cit. Alio modo difficile est vitare aliquod peccatum, quia istud occultum est, & latens. Et hoc modo Superbiam difficile est vitare; quia etiam ex ipsis bonis occasionem sumit, ùt paulò antè dictum est.

In Epist. 109. Unde expressa est Augustini sententia, Superbiam bonis operibus insidiari. Et in

Psalm. 141. Psalmis dicitur: in via hac, qua ambulabam, absconderunt Superbi laqueum mihi. Et ideo motus Superbiæ occultè subrepens, non habet maximam gravitatem, antequam per judicium Rationis deprehendatur. Sed postquam deprehensus fuerit per rationem, tunc facilè evitatur, tum ex consideratione propriæ infirmitatis

Eccles. 10. secundùm illud: Quid Superbit terra & cinis? tum etiam ex consideratione

Job. 15. magnitudinis Divinæ, itidem secundùm illud: Quid tumet contra DEUM spiritus tuus? tum etiam ex imper-

Is. 49. fectione bonorum, de quibus homo superbit, secundùm illud Isaiæ: Omnis caro fœnum, & omnis gloria ejus, quasi flos agri.

Ponitur etiam peccatum primum Superbia & reliquorum principium.

105. Non solùm autem gravissimum in suo genere peccatum est Superbia, sed universim primum, & reliquorum principium, ùt habet etiam Sapiens: Initium omnis peccati est Superbia. Illud enim, quod est per se, est primum in quolibet genere,

Digitized by Google

genere. Aversio autem à DEO, quæ formaliter complet rationem peccati, pertinet ad Superbiam per se, ad alia autem peccata ex consequenti, ùt paulò antè est notatum. Unde fit, ut Superbia ex parte aversionis habeat rationem primi peccati, & sit principium reliquorum. Est autem Superbia initium omnis peccati, non quia quodlibet singillatim peccatum ex Superbia oriatur, sed quia quodlibet genus peccati natum est ex Superbia oriri. S. Th. Q. cit. A. 7. in C. Eccles. 10.

106. Quam in rem notandum, peccatum Superbiæ dupliciter posse considerari. Uno modo secundùm propriam speciem, quam habet ex ratione proprii objecti; & hoc modo Superbia est speciale peccatum, quia habet speciale objectum; nec tali ratione ponitur primum. Alio modo potest considerari secundùm redundantiam quandam in alia peccata; & secundùm hoc habet quandam generalitatem, in quantum scilicet ex Superbia oriri possunt omnia peccata; & sic ponitur peccatorum primum. Oriri autem à Superbia possunt alia peccata duplici modo. Uno per se, in quantum scilicet alia peccata ordinantur ad finem Superbiæ, qui est propria excellentia, ad quam potest ordinari omne id, quod quis inordinatè appetit. Alio modo indirectè, & quasi per accidens, scilicet removendo prohibens, in quantum scilicet homo per Superbiam contemnit Divinam legem, per quam prohibetur à peccando, secundùm *Quod ipsum rursus explicatur.* S. Th. Q. cit. A. 2. in C.

Jer. 2. dùm illud: Confregiſti jugum, rupiſti vincula, dixiſti: non ſerviam. Ad hoc igitur, ut Superbia ſit vitium ita univerſale, ac omnium primum, pertinet, quòd omnia vitia interdum ex Superbia oriri poſſint; non autem, quòd omnia ſemper ex ea oriantur. Quamvis enim omnia præcepta legis poſſit quis transgredi qualicunque peccato ex contemptu, qui pertinet ad Suberbiam; non tamen ſemper ex contemptu aliquis præcepta Divina transgreditur: ſed quandoque ex ignorantia, quandoque ex infirmitate; unde Auguſtinus: Multa perperam fiunt, quæ non fiunt ſuperbè.

L. de natura & Gratia C. 29.

Superbia quodam ſenſu potiùs regina vitiorum eſt, quàm vitium capitale.

107. Denique tametſi Suberbia ſit ratione hucusque explicata primum peccatorum; uno quidem modo conſiderata eſt Vitium, ùt dicimus, capitale; alio autem modo conſiderata, potiùs vitiorum Regina & Mater, quàm capitale vitium eſt nuncupanda. Quemadmodum enim mox vidimus, Superbia modò ſecundùm ſe ſpectatur, & prout eſt quoddam ſpeciale peccatum; modò autem prout habet quamdam univerſalem influentiam in omnia peccata. Capitalia autem vitia ponuntur eſſe quædam ſpecialia peccata, ex quibus multa genera peccatorum oriuntur. Et ideo quidam conſiderantes Superbiam, ſecundùm quod eſt ſpeciale peccatum, connumeraverunt eam aliis Vitiis capitalibus. Gregorius verò conſiderans univerſalem ejus influentiam, quam

S. Th. Q. cit. A. 8. in C.

L. 31. Mor. C. 31.

quam habet in omnia vitia, ùt paulo antè dictum est, non connumeravit eam aliis vitiis capitalibus, sed posuit eam Reginam omnium vitiorum & Matrem. Unde hæc est eius sententia: Ipsa vitiorum Regina Superbia cùm devictum plenè cor ceperit, mox illud septem Principalibus vitiis, quasi quibusdam suis ducibus, devastandum tradit, ex quibus vitiorum multitudines oriuntur. Loc. cit.

SECTIO II.

De Studiositate.

DIcendum hìc primò, quid sit studiositas, ùt appellant; tum quænam sint ejus extrema, Curiositas nimirum & negligentia.

§. I.

Quid sit Studiositas.

108. STudiositas igitur definitur esse Virtus, quæ affectum & studium cognóscendi juxta rectæ Rationis normam temperat. Hanc porro tangunt Divinæ Litteræ, dum ajunt: Stude Sapientiæ, fili mi, & lætifica cor meum, ut possis respondere exprobranti sermonem. Cæterùm quamquam Studiositas primò & pro- *Quid sit, & circa quid versetur Studiositas.* Less. de Virt. Card. L. 4. C. 4. Dubit. 11. Prov. 27.

propriè circa cognitionem, seu cognitionis studium occupetur, tamen secundariò & minùs propriè etiam circa ea est, ad quæ operanda cognitionis directione indigemus. Studium quippe propriè importat vehementem applicationem mentis ad aliquid; mens autem non applicatur ad aliquid, nisi cognoscendo illud; unde priùs mens applicatur ad cognitionem, secundariò autem applicatur ad ea, in quibus homo per cognitionem dirigitur. Et ideo studium prius respicit cognitionem, & dein quæcunque alia, ad quæ operanda directione cognitionis indigemus. Quia autem attribuunt sibi propriè Virtutes illam materiam, circa quam primò & præcipuè sunt: sicut Fortitudo pericula mortis, & Temperantia delectationem tactûs; ideo Studiositas propriè dicitur circa cognitionem.

S. Th. 2. 2. Q. 166. A. 1. in C.

Est pars potentialis Temperantiæ.

109. Est autem Studiositas pars potentialis Temperantiæ. Ad Temperantiam enim, ùt vidimus, pertinet moderari motum appetitûs, ne superfluè tendat in id, quod materialiter concupiscitur. Sicut autem naturaliter homo concupiscit delectationes ciborum, & eorum, quæ sunt ad conservandam speciem, ita secundùm animam naturaliter desiderat cognoscere aliquid. Unde & Philosophi sententia est: Omnes homines naturaliter scire desiderant. Moderatio autem hujusmodi appetitûs pertinet ad Virtutem Studiositatis. Unde consequens est, Studio-

S. Th. Q. cit. A. 2. in C. L. 2. C. 4. A. 2.

In princ. Lib. Metaph.

Studioſitatem eſſe partem potentialem Temperantiæ, Virtutémque ei adjunctam ùt ſecundariam primariæ, comprehenditúrque ea ſub Modeſtia, ratione jam indicata.

Init. hujus Artic.

110. Atque hæc tenent, tametſi Studioſitas cum Temperantia quoad modum non conveniat, nec in eo ipſi ſimilis ſit; cùm Temperantiæ quidem nomen ſumatur ex quadam refrænatione; unde magis opponitur vitio, quod eſt in exceſſu; Nomen Studioſitatis è contrario ſumitur ex applicatione ad aliquid. Unde magis videtur opponi vitio, quod eſt in defectu; ſcilicet negligentiæ ſtudendi, quàm vitio, quod eſt in exceſſu, ſcilicet Curioſitati, de quibus mox agemus; quam ob ſimilitudinem Studioſus juxta Iſidorum dicitur quaſi ſtudiis curioſus.

Quamvis in modo cum ipſa non conveniat. S. Th. A. cit. ad 3.

L. 10. Etym. C. 18.

111. Hæc, inquam, tamen tenent; ùt enim habet Philoſophus, ad hoc, ut homo evadat Virtute præditus, oportet, ut ſe ſervet ab his, ad quæ maximè inclinat natura. Et inde eſt, quòd, quia natura præcipuè inclinat ad timendum Mortis pericula, & ſectanda delectabilia carnis, ideo Laus Fortitudinis præcipuè conſiſtat in quadam firmitate perſiſtendi contra hujusmodi pericula; & Laus Virtutis Temperantiæ in quadam refrænatione à delectabilibus carnis. Sed quantum ad cognitionem eſt in homine contraria inclinatio; quia ex parte animæ inclinatur homo ad cognitionem deſiderandam. Et

L. 2. Eth. C. ult.

ſic oportet, ut laudabiliter homo hujusmodi appetitum refrænet, ne immoderatè rerum cognitioni intendat. Ex parte verò naturæ corporalis homo inclinatur ad hoc, ut Laborem inquirendi Scientiam vitet. Quantum ergo ad primum, Studioſitas in refrænatione conſiſtit, & ſecundùm hoc ponitur pars Temperantiæ. Sed quantum ad alterum, Laus Virtutis hujusmodi conſiſtit in quadam vehementia intentionis ad ſcientiam rerum percipiendarum, & ex hoc notatur. Primum autem eſt eſſentialius huic Virtuti, quàm alterum; nam appetitus concupiſcendi per ſe reſpicit cognitionem, ad quam ordinatur Studioſitas. Sed labor addiſcendi eſt impedimentum quoddam cognitionis. Unde reſpicitur ab hac Virtute per accidens, quaſi removendo prohibens.

§. 2.

De Curioſitate.

Quid ſit Curioſitas. Leſſ. de Virt. Card. L. 4. C. 4. Dubit. 11.

112. STudioſitati opponitur per exceſſum Curioſitas. Curioſus porro univerſim dicitur, qui majorem curam circa rem aliquam inutilem cognoſcendam, vel efficiendam, vel comparandam adhibet, quàm ratio poſtulat. Unde Curioſitas itidem univerſim ſumpta deſcribi poteſt, ſuperflua diligentia circa res inutiles, vel qualitates earum minimè neceſſa-

ceſſarias. Cæterùm quemadmodum Studioſitas potiſſimùm in recto veritatis conſequendæ ſtudio ſita eſt; ſic viciſſim Curioſitas in pravo ac inordinato itidem circa veritatem deſiderio verſatur. Poteſt autem accidere vel circa mentis, ſeu intellectûs vel circa ſenſuum cognitionem.

113. Primum ergo quod attinet; ex dictis jam patet, Studioſitatem non eſſe directè circa ipſam cognitionem, ſed circa appetitum & ſtudium cognitionis acquirendæ. Aliter autem judicandum eſt de ipſa cognitione veritatis & aliter de appetitu & ſtudio veritatis acquirendæ. Ipſa enim veritatis cognitio per ſe loquendo bona eſt, quamquàm per accidens mala eſſe poſſit; vel in quantum ſcilicet aliquis de cognitione veritatis ſuperbit, ſecundùm illud: Scientia inflat; vel in quantum homo utitur cognitione veritatis ad peccandum. Ipſe verò appetitus, ac ſtudium ipſum cognoſcendæ Veritatis ſuam utique rectitudinem etiam habere poteſt, ſed ſuam pariter variis modis perverſitatem.

Poteſt ea eſſe circa ſtudium, quod ponitur ad mentis cognitionem. S.Th.2.2. Q. 167. A. 1. in C. 1.Cor.8.

114. Uno quidem modo, dum tendit aliquis ſuo ſtudio in cognitionem veritatis, prout per accidens conjungitur ei malum; quemadmodum apud illos evenit, qui ſtudent ad ſcientiam Veritatis, ut exinde ſuperbiant. De quibus Auguſtinus: ſunt, inquit, qui deſertis Virtutibus, & neſcientes, quid ſit DEUS, & quanta Majeſtas ſemper eodem modo manentis

Scilicet dum ſtudium illud fertur in cognitionem per accidens malam. S. Th. Loc. cit. Lib. de Mor. Eccl. C. 21.

naturæ, magnum aliquid ſe agere putant, ſi univerſam iſtam corporis molem, quam mundum nuncupamus, curioſiſſimè, intenſiſſiméque perquirant. Unde tanta etiam ſuperbia gignitur, ut in cælo ipſo, de quo ſæpe diſputant, ſibimet habitare videantur. Hæc quidem Divus Hipponenſis. Similiter etiam illi, qui ſtudent addiſcere aliquid ad peccandum, vitioſum ſtudium habent, juxta illud: Docuerunt linguam ſuam loqui mendacium, ut iniquè agerent, laboraverunt. Hierem. 9.

Vel dum eſt inordinatum.

115. Alio autem modo poteſt eſſe Vitium ex ipſa inordinatione appetitûs & ſtudii ad diſcendam veritatem. Et hoc quadrupliciter. Primò, in quantum per ſtudium minùs utile retrahuntur à ſtudio, quod eis ex neceſſitate incumbit. Unde Hieronymus hæc habet: Sacerdotes dimiſſis Evangeliis, & Prophetis videmus comoedias legere, & amatoria Bucolicorum verſuum verba cantare. Dein verò, in quantum ſtudet aliquis addiſcere ab eo, à quo non licet. Sicut patet de his, qui aliqua futura à Dæmonibus perquirunt; quæ eſt Superſtitioſa Curioſitas. Tertiò, quando homo appetit cognoſcere Veritatem circa creaturas, non referendo ad debitum finem, ſcilicet ad cognitionem DEI. Unde Auguſtinus: In conſideratione, inquit, creaturarum non eſt vana & peritura Curioſitas exercenda, ſed gradus ad immortalia & ſemper permanentia faciendus. Quartò denique, dum aliquis ſtu-

Ad Damaſum de Filio prodigo.

Digitized by Google

ſtudet ad concupiſcendam Veritatem ſupra proprii ingenii facultatem; quia per hoc homines facilè in errores labuntur. Unde monent Divinæ Paginæ: altiora te ne quæſieris, & fortiora te ne ſcrutatus fueris, & in pluribus operibus ejus ne fueris curioſus. Tum additur: Multos enim Supplantavit ſuſpicio eorum, & in vanitate detinuit ſenſus eorum. Eccleſiaſt. 3.

116. Alterum porro quod attinet ſuperiùs poſitum, ſive cognitionem ſenſuum, advertendum, cognitionem ſenſitivam ordinari ad duo. Uno enim modo tam in hominibus, quàm in aliis animalibus ordinatur ad corporis ſuſtentationem; quia per hujuſmodi cognitionem homines & alia animalia vitant nociva, & conquirunt ea, quæ ſunt neceſſaria ad corporis ſuſtentationem. Alio modo ſpecialiter in homine ordinatur ad cognitionem intellectivam, vel ſpeculativam vel practicam, ùt loquuntur. Apponere ergo ſtudium circa ſenſibilia concupiſcenda, dupliciter poteſt eſſe vitioſum. Uno modo in quantum cognitio ſenſitiva non ordinatur ad aliquid utile, ſed potiùs avertit hominem ab aliqua utili conſideratione. Unde Auguſtinus: Canem currentem poſt Leporem jam non ſpecto, cùm in circo ſit. At verò in agro, ſi caſu tranſeam, avertit me fortaſſis ab aliqua magna cogitatione, atque ad ſe convertit illa venatio. Et niſi jam mihi demonſtrata infirmitate mea, citò admonear, Vanus hebeſco. Alio modo, in quantum cogni- L. 10. Conf. C. 35.

Poteſt etiam Curioſitas eſſe circa ſtudium, quod ponitur ad ſenſitivam cognitionem. S. Th. Q. cit. A. 2. in C.

tio ſenſitiva ordinatur ad aliquid noxium; ſicut inſpectio mulieris ordinatur ad concupiſcendum; & diligens inquiſitio eorum, quæ ab aliis fiunt, ordinatur ad detrahendum. Si quis autem cognitioni ſenſibilium intendit ordinatè propter neceſſitatem ſuſtentandæ naturæ, vel propter ſtudium intelligendæ Veritatis, Curioſitas non eſt aut vitium, ſed potiùs Studioſitas ac Virtus circa ſenſibilem cognitionem.

§. 3.

De Negligentia Studioſitati oppoſita.

Quid ſit Negligentia.
Leſſius de Virt. Card. L. 4. C. 4. Dubit. 11. L. 2. C. 1. A. 3. Sect. 1. §. 4.

117. JAm verò Negligentiam, tum Prudentiæ, ejúsque potiſſimùm parti, quam Solicitudinem dicimus, tum reliquis Virtutibus, dum ad earum actus requiſita diligentia omittitur, opponi jam nuper eſt dictum. Speciatim autem hic notatur ad Studioſitatem, quia luculentiorem cum ea habet oppoſitionem. Eſt autem Negligentia hæc voluntaria omiſſio diſcendi illius, quod diſcere quis tenetur; ùt ſi Studioſus negligat ſua ſtudia. Porro quatenus procedit ex tædio Laboris, defectúque amoris ad cognitionem ſibi congruentem, plerumque unum ex illis peccatis eſt, quæ Leviora dicimus; poteſt tamen eſſe Mortiferum ratione materiæ, ùt dum quis rem negligit

git addiſcere, in qua permagnum vel ipſius, vel Reipublicæ momentum ſitum eſt, ac proin ad cujus cognitionem jure vel Divino vel humano graviter eſt obſtrictus.

SECTIO III.

De Modeſtia in motibus externis.

DIcendum hìc, quid ſit Modeſtia in motibus externis; Dein ejus Extrema ſunt exponenda.

§. I.

Quid ſit Modeſtia in motibus externis.

Quid ſit hæc Modeſtia.

118. MOdeſtiam hanc Stoici apud Ciceronem ita definiverunt: Modeſtia eſt Scientia earum rerum, quæ aguntur, aut dicuntur, loco ſuo collocandarum. Dicunt eſſe Scientiam; quia Virtutes omnes Scientias eſſe putant; eò quòd Prudentia eſt omnium bonarum artium regula. Cæterùm, ſi præplacet, ſic definies: Modeſtia eſt Virtus externos mores & geſtus corporis ex præſcripto rectæ Rationis temperans. Vel: Eſt Virtus decorum in externis motibus & geſtibus ſervans.

Leſſ. Loc. cit. Dubit. 11. Cic. L. 1. de Off. C. 28.

Circa quid ea versetur.

119. Versatur ergo ea circa motus corporis & gestus exteriores sensibus obvios; ùt sunt incessus, quies, sessio, motus capitis, contractio & explanatio vultûs, membrorum jactatio, vox, risus, aspectus. Unde Tullius: Ex oculorum, inquit, obtutu, superciliorum contractione, aut remissione, ex mœstitia, hilaritate, ex risu, ex locutione, ex reticentia, ex contentione vocis, & submissione, ex cæteris similibus facilè judicabimus, quid aptè eorum fiat, quid ab officio, naturâque discrepet. Ipsæ verò Sacræ Paginæ sic habent: Amictus corporis & risus dentium, & ingressus hominis enuntiant de illo. Et rursum: Ex visu cognoscitur vir, & ab occursu faciei cognoscitur sensatus. Unde sententia est Ambrosii: Habitum mentis in corporis statu cerni, & vocem quandam animi esse corporis motum.

L. 1. offic.

Eccles. 19.

ibid.

L. 1. de off. C. 18.

Modestia hæc est Virtus.

120. Circa exteriores igitur corporis in homine motus esse virtutem, est manifestum. Hi enim subsunt Rationis ordinationi, cùm ad Rationis imperium exteriora membra moveantur. Quod autem subest Rationis ordinationi, cùm rectè & pravè ordinari possit, est materia Virtutis, quemadmodum etiam esse potest Vitii. Cæterùm ordinatio horum motuum attenditur quantum ad duo. Uno modo, prout conveniunt personæ, in qua sunt. De quo Ambrosius: Hoc est, inquit, pulchritudinem vivendi tenere, con-

S.Th. 2.2. Q. 168. A. 1. in C.

Lib. cit. C. 19.

ve-

venientia cuique sexui & personæ reddere. Alio modo, prout conveniunt ad exteriores personas, negotia, seu loca, ut, si quis, cùm causam sit acturus, in itinere, aut in ambulatione secum ipse meditetur, non reprehendatur: at hoc idem si in convivio faciat, inhumanus videatur, inscientiâ temporis.

121. Porro de moderatione gressûs hæc luculenta est Ambrosii sententia. Est etiam gressus probabilis, in quo sit species Authoritatis, gravitatisque pondus, tranquillitatis vestigium; ita tamen si studium desit, atque affectatio: sed motus sit purus ac simplex; nihil enim fucatum placet; motum natura informet. De voce autem sic habet: vox ipsa non remissa, non fracta, nihil fæmineum sonans, qualem multi gravitatis specie simulare consueverunt; sed formam quandam & regulam, ac succum virilem reservans. Et infrà: Ut molliculum & infractum, aut vocis sonum aut gestum corporis non probo; ita neque agrestem, & rusticum. Naturam imitemur; ejus effigies formula disciplinæ, formâ Honestatis. Ac denique de oratione sic monet: In utroque servandum, ne sit aliqua perturbatio, sed tanquam mitis & placidus, benevolentiæ plenus, ac gratiæ, sine ulla sermo ducatur contumelia; Absit pertinax in familiari sermone contentio. Et paulò post: disceptatio sine ira, suavitas sine amaritudine, monitio sine asperitate, hortatio sine

Quænam esse debeat moderatio gressus, vocis, orationis.

S. Amb. L. 1. Offic. C. 18.

offenſione. Hæc ille. Par verò in cæteris, quæ ad Modeſtiam hanc ſpectant, cum proportione eſt ratio. Cæterùm quamvis ex naturali diſpoſitione habeat homo aptitudinem ad hanc vel illam diſpoſitionem exteriorum motuum, tamen quod deeſt naturæ, poteſt ſuppleri ex induſtria Rationis. Unde itidem Ambroſius: Motum natura informet, ſi quid ſanè in natura vitii eſt, induſtria emendet.

L. 1. de Offic. 18.

§. 2.

De Extremis Modeſtiæ in motibus externis.

Extrema Modeſtiæ in moribus externis.

122. JAm verò contra hanc Virtutem peccatur per Exceſſum & & Defectum. Per Exceſſum, cùm plus agitur, quàm præſcriptum Rationis habeat. Primò ſi externi motus vel geſtus communem modum excedant; quæ vocatur vulgò Petulantia. Secundò ſi alienum modum ſibi non congruentem aſſumat; ùt ſi Religioſus utatur moribus aulicis. Per Defectum peccatur contra hanc Virtutem ruſticitate, & moribus crudis.

Leſſ. de Virt. Card. L. 4. C. 4. Dubit. 12.

SEC-

SECTIO IV.

De Eutrapelia.

DE Eutrapelia dicendum, quid ea ſit; Ejus dein Extrema ſive per Exceſſum ſive per Defectum ſunt explicanda.

§. I.

Quid ſit Eutrapelia.

123. EUtrapelia definitur eſſe Virtus, quæ ludis & jocis Rationis modum imponit. Vel: quæ in Ludicris decorum ſervat. Videlicet ſicut homo indiget corporis quiete, ut illud refocillet, quia non poteſt continuò laborare, cùm habeat finitam Virtutem, quæ non niſi ad determinatos labores habet proportionem; ita etiam eſt ex parte animæ, cujus pariter Virtus eſt finita, habétque proportionem ad determinatas opetationes. Et ideo, quando ultra modum ſuum in aliquas operationes ſe extendit, laborat, & ex hoc fatigatur, præſertim quia in operationibus animæ ſimul etiam laborat corpus, in quantum ſcilicet anima intellectiva utitur viribus per organa corporea operantibus. Sunt autem bona ſenſibilia connaturalia homini; & ideo, quando anima ſupra ſenſibilia elevatur ope-

Quid ſit Eutrapelia, & cur adhibenda.
Leſſ. de Virt. Card. L. 4. C. 4. Dubit. 13.

Digitized by Google

operibus Rationis intenta, naſcitur inde quædam fatigatio animæ, ſive homo intendat operationibus rationis practicæ, ſive ſpeculativæ; magis tamen ſi operibus contemplationis intendat, quia per hoc magis ſenſibus elevatur; quamvis fortè in aliquibus operibus exterioris Rationis practicæ major labor corporis conſiſtat. In utriſque tamen tantò aliquis magis altero fatigatur, quantò vehementiùs operibus Rationis intendit.

124. Sicut autem fatigatio corporis ſolvitur per corporis quietem; ita etiam oportet, fatigationem animæ ſolvi per animæ quietem. Quies autem animæ eſt Delectatio, ùt itidem exponit D. Aquinas; & ideo oportet remedium contra fatigationem animæ adhiberi per aliquam delectationem intermiſſa intenſione ad inſiſtendum ſtudio Rationis. Quemadmodum ferunt, Divum Joannem dum motos quosdam adverteret, qui ſe cum Diſcipulis Ludentem invenerant, uni eorum, qui gerebat arcum, mandâſſe, ut ſagittam traheret; quod cùm ille ſemel, itertímque, ac pluries feciſſet, quæſivit Divus, utrum hoc continuè facere poſſet, eóque reſpondente, ſi id continuè faceret, arcum fractum iri, atqui ſubintulit Joannes, animus quoque hominis frangeretur, ſi nunquam à ſua intenſione relaxaretur. Hujusmodi autem dicta vel facta, in quibus non quæritur, niſi delectatio animalis, ùt vocant, dicuntur Ludicra, vel jocoſa. Et ideo neceſ-

1. 2. Q. 25. A. 2.

In Collation. Patrum 24. C. 21.

ceſſe eſt, talibus interdum uti quaſi ad quandam animi quietem. Unde ait Philoſophus: in hujus vitæ converſatione quandam requiem cum Ludo haberi; & ideo oportere interdum aliquibus ſalibus uti. L. 4. Eth. C. 8.

125. Circa hæc tamen maximè tria videntur cavenda. Primò, ut abſit omnis obſcœnitas, Illiberalitas, ac Injuria. Unde Cicero: ùt pueris, inquit, non omnem licentiam Ludendi damus, ſed eam, quæ ab Honeſtis actionibus non ſit aliena: ſic in ipſo joco aliquam probi ingenii lumen eluceat. Tum addit: duplex omnino eſt jocandi genus. Alterum illiberale, petulans, flagitioſum, obſcœnum. Alterum elegans, urbanum, ingenioſum, facetum. Secundò cavendum, ne nimium in Ludicra ſimus profuſi. Quam in rem Ambroſius: caveamus, nedum relaxare animum volumus, ſolvamus omnem harmoniam, & quaſi concentum quemdam bonorum operum. Tertiò denique, ne iſta adhibeantur in rebus ſacris. Quod eſt impium. Concludit Tullius: Ludo & joco uti quidem licet, ſed ſicut ſomno & quietibus cæteris, tum, cùm gravibus ſeriisque rebus ſatisfecerimus. Jam verò joci id genus ſecundùm regulam rationis ordinatur. Habitus autem ſecundùm rationem operans eſt Virtus moralis. Et ideo circa Ludos eſt hæc Virtus, quam diximus vocari Eutrapeliam.

Quid circa Jocorum uſum ſit obſervandum.

Leſſ. cit. loc. L. 1. de Offic.

L. 1. de Offic. C. 20.

L. 1. de Offic.

§. 2.

§. 2.

De Extremo Eutrapeliæ per Exceſſum.

126. CÆterùm in omni eo, quod dirigi poteſt ſecundùm Rationem, ſuperfluum dicitur, quod regulam Rationis excedit; diminutum autem, quod deficit à regula Rationis. Vidimus autem jocos, ac Ludicra, ſeu verba, ſeu facta dirigi poſſe ſecundùm Rationem. Et ideo ſuperfluum in Ludo accipitur, quod excedit regulam Rationis. Quod quidem accidere poteſt dupliciter. Uno modo ex ipſa ſpecie actionum, quæ aſſumuntur in Ludum, nec tamen ad id ſunt idoneæ; idque, vel quia per ſe ſunt peccata; ùt, cùm quis ludi jocique cauſâ utitur verbis vel factis obſcænis, aut proximo noxiis, vel quia ſunt ſacra, & majorem reverentiam poſtulant. Secundò ex circumſtantiis perſonæ, loci, temporis, finis, qualitatis ludi, & modi ludendi. Perſonæ quidem, ùt ſi propter dignitatem deceat perſonam ſic ludere, aut tractare ludicra; loci, ùt ſi luſus inſtituatur in loco ſacro; temporis, ùt ſiquis bonam diei partem ludendo, aut jocando abſumat; finis, ùt ſi quis ludat animo ad malum pertrahendi; qualitatis ludi, ùt ſi quis adhibeat luſum vetitum; modi, ut ſi quis

Extremum Eutrapeliæ per Exceſſum.
S. Th. Q. cit. A. 3. in C. Leſſ. Loc. cit.

quis utatur fraude. Atque in his peccatur in Eutrapeliam per exceſſum.

§. 3.

De Extremo Eutrapeliæ per Defectum.

Extremum Eutrapelicæ per Defectum.

127. Vicißim qui in Ludis, aut jocis talem defectum committunt, ut & ipſi nihil delectabile proferant, & delectabilia moderatè ab aliis prolata rejiciendo moleſti ſint, peccant itidem contra Eutrapeliam per defectum. Omne enim, quod eſt contra Rationem, in rebus humanis vitioſum eſt. Eſt autem contra Rationem, ut aliquis ſe aliis oneroſum exhibeat, puta, cùm nihil delectabile exhibet, & etiam delectationem aliorum impedit. Unde monet *Seneca*: Sic te geras Sapienter, ut nullus te habeat tanquam aſperum, nec contemnat tanquam vilem. Illi autem, qui in Ludo deficiunt, nec ipſi dicunt aliquid ridiculum, & dicentibus moleſti ſunt, quia ſcilicet moderatos aliorum Ludos non recipiunt. Et tales vitioſi ſunt, & dicuntur duri & agreſtes, ùt habet Philoſophus. Quia tamen Ludus eſt utilis propter quietem & delectationem; Delectatio autem & quies non propter ſe quæritur in vita humana, ſed propter operationem, ùt etiam dicit Philoſophus, ideo defectus Ludi minùs eſt vitio-

S. Th. Q. cit A. 4. in C.

Apud S. Th. loc. cit.

L. 4. Eth. C. 8.

L. 10. Eth.

vitiosus, quàm Ludi excessus. Unde Sententia etiam est Philosophi, paucos amicos propter delectationem esse habendos; quia parùm de delectatione sufficit ad vitam quasi pro condimento, sicut parùm de sale sufficit in cibo.

Lib. 9. Eth. C. 10.

SECTIO V.

De Modestia circa exteriorem apparatum.

DE hac Modestia rursus exponendum, quid ea sit, tum denique ejusdem extrema sunt explicanda.

§. 1.

Quid sit Modestia circa exteriorem apparatum.

Quid sit hæc Modestia.

128. SIcut circa motus & gestus externos tum in seriis, tum in Ludicris versatur Virtus, aut vitium, eò quòd secundùm normam Rationis vel contra, temperari possunt: ita circa exteriorem apparatum & cultum, quatenus hic nostris actionibus & consequenter dispositioni Rationis subest, est Virtus & vitium. Virtus porro illa Modestia cultûs vocari potest, & sic definiri. Modestia cultûs est, quæ in rerum externarum apparatu Rationis moderamen

Less. de Virt. Card. L. 4. C. 4. Dubit. 14.

men exhibet: vel, quæ decorum in cultu corporis, & alio rerum externarum apparatu ſervat. Materia itaque exterior hujus Virtutis remota quidem eſt apparatus externus, conſiſtens maximè in cultu, ornatúque corporis, domús, ſupellectilis, & conviviorum, proxima autem ſunt noſtræ actiones, quibus iſta procuramus, & iis utimur. Cæterùm quemadmodum aliarum Virtutum, ita etiam hujus interior materia ſunt ipſi actus interni circa quos verſatur; ex quo eſt illa ex Divo Aquinate Sententia, in ipſis rebus exterioribus, quibus homo utitur non eſſe vel Virtutem vel vitium, ſed exparte hominis, qui vel moderatè iis utitur, vel immoderatè. 2. 2. Q. 169. A. 1. in C.

§. 2.

De Extremo Modeſtiæ circa exteriorem apparatum per Exceſſum.

129. IMmoderatè autem per exceſſum poteſt quis uti rebus dupliciter. Primò ratione ipſius cultus, nimirum quando is talis eſt, ut non congruat ad conſuetudinem hominum, quibuscum vivitur. Unde dicit Auguſtinus: Quæ contra mores hominum ſunt flagitia, pro morum diverſitate vitanda ſunt, ut pactum inter ſe civitatis, aut gentis, conſuetudine vel lege firmatum, nullius civis aut peregrini libidine violetur. Turpis eſt enim omnis pars *Exceſſus hic eſſe poteſt vel ratione cultûs, vel ratione affectûs.* S. Th. Loc. cit. L. 3. Confeſ. C. 8.

suo universo non congruens. Alio modo potest esse immoderatio in usu talium rerum ex inordinato affectu utentis, ex quo quandoque contingit, ut homo nimis Libidinosè talibus utatur, sive secundùm consuetudinem eorum, quibuscum vivit, sive etiam præter eorum consuetudinem. Unde rursum Augustinus: In usu rerum abesse oportet libidinem, quæ non solùm ipsa eorum, inter quos vivit, consuetudine nequiter abutitur, sed etiam sæpe fines ejus egressa fæditatem suam, quæ inter claustra morum solennium latitabat, flagitiosissima eruptione manifestat.

L. 3. de Doctr. Christ. C. 12.

130. Jam verò ista quoque inordinatio affectûs quantum ad excessum contingit tripliciter. Uno modo cùm aliquis ex Superfluo cultu vestium quærit hominum gloriam, proùt scilicet vestes & alia hujusmodi pertinent ad quemdam ornatum. Unde Gregorius: sunt nonnulli, inquit, qui cultum subtilium, pretiosarúmque vestium non putant esse peccatum: quodsi culpa non esset, nequaquam sermo DEI tam vigilanter exprimeret, quòd dives, qui torquebatur apud inferos, byssо & purpura indutus fuisset. Alio modo dum homo per superfluum cultum vestium quærit delicias, in quantum vestis ordinatur ad corporis fomentum. Tertiò dum nimiam sollicitudinem apponit ad exteriorem vestium cultum, etiamsi non sit aliqua inordinatio ex parte finis.

Homil. 40. in Evang.

§. 3.

§. 3.

De Extremo Modeſtiæ circa exteriorem apparatum per Defectum.

131. PEr defectum hic dupliciter quoque peccatur. Primò ex parte agentis, cùm quis præter decorum in cultu corporis & rerum ſuarum eſt negligentior. Secundò ex parte finis, ut ſi quis ipſum defectum exterioris cultûs ad gloriam ordinat. Quam in rem Auguſtinus: Maximè advertendum, inquit, non in ſolo rerum corporearum nitore atque pompa, ſed etiam in ipſis ſordibus Luctuoſis eſſe poſſe jactantiam, & eò periculoſiorem, quo ſub nomine ſervitutis DEI decipit. Et ſententia quoque Philoſophi eſt; Superabundantiam & inordinatum defectum ad Jactantiam pertinere. Nos verò hic tandem Librum de Virtutibus Temperantiæ annexis concludamus.

Extrema hujus Modeſtiæ per Defectum.

Leſſ. Loc. cit.

L. 2. de Serm. Domini in monte C. 19.

L. 4. Et. C. 1.

PHILOSOPHIA MORALIS.

LIBER VI.

DE PASSIONIBUS, SEU AFFECTIBUS ANIMI.

JGitur post explanatas Virtutes, ad illos in nobis motus deveniamus, quos Affectus animi, aut vulgari voce Passiones appellamus. Sunt autem hi tanti momenti in negotio Morum, ut & Virtutum magna pars in illis regendis occupetur, & Vitia pene omnia ex eorum proveniant perturbatione. Cæterùm, quæ hoc loco dicenda venient, ferè ad tria Capita revocantur. Primò namque agendum de Passionibus in genere; Dein de Passionibus partis concupiscibilis; Postremò de Passionibus partis irascibilis.

CA-

CAPUT I.

De Paſſionibus in Genere.

Circa Paſſiones Animi in genere exponendum eſt, quid ſint; Tum de earum Subjecto; Subinde numero; Ac etiam ordine agendum; Denique explicandum, quomodo ſe habeant ad bonitatem vel malitiam moralem.

ARTICULUS I.

Quid ſint Paſſiones Animi.

1. PAti dicitur tripliciter. Uno modo communiter, ſecundùm quod omne recipere eſt pati, etiamſi nihil abiiciatur à re; Sicut ſi dicatur aër pati, quando illuminatur. Hoc autem magis eſt perfici, quàm pati. Alio modo dicitur propriè pati, quando aliquid recipitur cum alterius abjectione. Quod quidem rurſum contingit dupliciter. Quandoque enim abjicitur id, quod non eſt conveniens rei; Sicut cùm corpus animalis ſanatur, dicitur pati, quia recipit ſanitatem ægritudine abjecta. Alio modo, quando è converſo contingit; Sicut ægrotare dicitur pati; quia recipitur infirmitas ſanitate abjecta; Et hic eſt propriiſſimus modus

Quot modis dicatur pati. S.Th. 1. 2. Q. 22. A. 1. in C.

dus Passionis; nam pati dicitur ex eo, quod aliquid trahitur ad agentem: quod autem recedit ab eo, quod est sibi conveniens, maximè videtur ad aliud trahi. Et similiter Philosophus ait: quando ex ignobiliori generatur nobilius, esse generationem simpliciter, & corruptionem secundùm quid: è converso autem, quando ex nobiliori ignobilius generatur.

L. 1. de Gener. textu 18.

Passio variè hic nomi natur.

2. De Passione igitur postremo isto sensu accepta nobis hic est sermo. Sed hanc varii variis nominibus vocavêre, ut habet Augustinus. Quintilianus Passiones vocat Affectus animi. Cicero itidem animi perturbationes, & motus. Lactantius Affectiones. Notissima est vox hæc vulgaris, qua simpliciter Passiones nuncupamus. Atque hæc ipsa passim Magno Aquinati est familiaris.

L. 9. de Civit. DEI. C. 4.

Definitio Passionis.

3. Rem quoque ipsam varii variè definiverunt. Stoici Passiones aiebant esse aversam à Ratione contra naturam animi commotionem. Verùm Passiones perperam illi interpretabantur; & hoc Definitio non Affectûs naturam, sed defectum explicat. Alii cum Cicerone breviùs Appetitum vehementiorem; alii demissionem vel elationem animi; aut ejusdem contractionem vel effusionem. Philosophus ita habet: Affectus sunt, quibus homines commoti differenter judicant. Divus Damascenus, Passio inquit, est motus Virtutis appetitivæ sensibilis ob imaginationem boni vel mali. Ex his autem plenior

Lib. 2. Rh. C. 1.

Lib. 2. Orth. Fidei. C. 22.

nior iſta Definitio vulgò adducitur. Paſſio eſt eſt motus Appetitûs ſenſitivi ortus ex imaginatione boni vel mali ſenſibilis, cum aliqua inſolita corporis immutatione. Atque hæc porro ex iis, quæ abhinc dicentur, abunde eluceſcent.

ARTICULUS II.

De Subjecto Paſſionum.

4. IGitur qua in hominis parte Paſſiones degant, primò eſt exponendum. Sententia Chryſippi fuit, quæ Paſſiones in Intellectu habitare cenſuit. Unde gaudium dicebat opinionem eſſe præſentis boni; Dolorem verò opinionem præſentis mali; nec Paſſio ulla ejus ſenſu quidquam erat, ac opinio. Sed Phalaridis tauro ſi incluſus, crudelia tuliſſet incendia, expertus ſanè fuiſſet, Dolorem aliud, quàm opinionem eſſe. Dein verò coneidit ſuapte ipſius error. Quippe Intellectûs obiectum eſt verum, non autem bonum; unde tamen, ac illius ab appoſito, ſcilicet malo Paſſiones commoventur. Nec porro eorum mens admitti poteſt, qui Paſſiones in Voluntate collocabant; cùm eæ Voluntatem ſæpè præcurrant, & hujus Imperium ab earum repentino pertinacive impetu vincatur. *Paſſiones non ſunt in Intellectu, nec in Voluntate;*

5. Supereſt proinde, ut in Appetitu ſenſitivo Paſſiones reſideant. Quamobrem *Sed in Appetitu ſenſitivo.*

rem motus appetitûs sensitivi appellantur. Appetitum autem sensitivum alii cum Stagyrita dixerunt in corde fixisse sedem, alii cum Galleno asserunt in cerebro degere, & hujus porro plexu, ut loquuntur, retiformi. Quam quidem postremam sententiam sequuntur hodie plerique. Interim sive cor, sive plexum illud cerebri posueris Appetitûs sedem, quia Affectus non moventur, nisi præcesserit objecti repræsentatio; hinc dicuntur oriri ex imaginatione boni vel mali sensibilis. Et cùm Appetitus sensitivus præter animam imbibat etiam tanquam partem organum aliquod corporeum, sive cor, sive plexum cerebri; illud Passiones à consueto statu commovent, impulsu plerumque ad reliquum corpus profluente; existeréque prom dicuntur, cum aliqua insolita corporis immutatione.

Quo sensu tribuantur Deo vel Angelis, vel etiam hominibus secundùm Voluntatem.

S.Th. 1 2. Q. A. 3 ad 3. L. 9. de Civ. Dei. C. 5.

6. Cùm itaque Passiones, nec in Intellectu, nec in Voluntate, sed in Appetitu sensitivo degant; quando Gaudium, Amor, & alia hujusmodi DEO attribuuntur, vel Angelis aut hominibus secundùm Appetitum intellectivum, significant hæc simplicem actum Voluntatis cum similitudine effectûs absque Passione. Unde dicit Augustinus: Sancti Angeli & sine ira puniunt, & sine Misericordiæ compassione subveniunt: Et tamen istarum nomina Passionum consuetudine locutionis humanæ etiam in eos usurpantur, propter quamdam

dam operum ſimilitudinem, non propter Affectionum infirmitatem.

ARTICULUS III.

De Numero Paſſionum.

7. AFfectus itaque in Appetitu ſenſitivo degunt. Sed dictum jam initio eſt, Appetitum hunc ſenſitivum bifariam dividi, eſſéque vel Concupiſcibilem, vel Iraſcibilem; quem proin etiam in modum, ac ordinem Paſſiones ipſæ diſpertiuntur. Porro Paſſiones hæ datæ ſunt animali ùt bonum, potiſſimum quod ſenſibile dicimus, ſibi procuret, malum autem repellat. Poteſt autem reſpici bonum vel malum ſenſibile, ùt eſt ſimpliciter tale, non habita ratione ardui; vel determinatè ùt eſt arduum. Ergo Paſſiones Appetitûs Concupiſcibilis bonum aut malum ſpectant, ùt ſimpliciter in ſe eſt. Illæ autem Appetitûs Iraſcibilis bonum aut malum contingunt, ùt eſt arduum. Nec tamen ſenſus eſt, arduitatem ipſam aut difficultatem appeti; hæc enim habet rationem mali, adeoque non eſt appetibilis; ſed indicatur porro Paſſiones Appetitûs iraſcibilis bonum appetere, etiam quod eſt arduum, aut malum fugere, tametſi id fiat cum difficultate.

Paſſiones ſunt tum in Appetitu Concupiſcibili, tum in Iraſcibili. L. 1. C. 2. §. 1.

Quænam sint in Appetitu Concupiscibili.

8. Sex igitur sunt Passiones Appetitûs Concupiscibilis. Vel enim ejus objectum consideratur absolutè, ac præscindendo an sit præsens vel absens; & sic, si sit bonum, excitat Amorem; si malum, excitat Odium. Vel respicitur ùt absens; & sic, si sit bonum, excitat Desiderium; si sit malum, impellit ad Fugam; vel denique ùt præsens, & sic, si sit bonum, causa est Gaudii, si verò malum, causa Tristitiæ. Qui affectus per oppositionem sic combinantur: Amor & Odium; Desiderium & Fuga; Gaudium & Tristitia.

Et quænam in Irascibili.

9. In Appetitu autem Irascibili quinque sunt Passiones. Bonum enim arduum absens vel apprehenditur ùt possibile, vel ùt impossibile; si primum, generatur Spes; si secundum, Desperatio. Et similiter, si malum arduum, itidem absens, apprehenditur ùt eluctabile, generatur Audacia; si ùt ineluctabile, Timor. Quodsi verò malum, itidem arduum & eluctabile jam sit præsens, excitatur Ira, seu Appetitus vindictæ, excutiendique mali. Cæterùm quam addunt aliqui sextam in Appetitu quoque Irascibili Passionem, videlicet Tolerantiam, ùt vocant, quæ sit in sufferendo malo præsenti ineluctabili; non quidem ad Appetitum Irascibilem spectat, sed ad Concupiscibilem, reducitúrque ad Tristitiam; quia malum præsens insuperabile, quamquam sit maximè doloriferum, & displicens, non est tamen arduum, nec luctæ relinquit locum.

Digitized by Google

cum. Itaque Appetitûs Iraſcibilis Affectus ſic colliguntur: Spes & Deſperatio; Audacia & Timor; ac denique Ira. Et ex his patet, Paſſiones univerſùm undecim numerari.

ARTICULUS IV.

De Ordine Paſſionum.

10. CÆterùm Paſſiones Appetitûs Concupiſcibilis utplurimùm priores ſunt Paſſionibûs Appetitûs Iraſcibilis; quia prius eſt ferri in bonum, aut malum ſimpliciter, quàm in bonum, aut malum ſub ratione ardui. Quæ verò feruntur in bonum, utrobique præcedunt univerſim eas, quæ feruntur in malum; priùs enim appetitur bonum, quàm fugiatur malum; cùm malum ferè non fugiatur, niſi quia privat bono. Prima autem, & omnium Princeps facilè eſt Amor; quia cæteræ Paſſiones ex Amore oriuntur; ideo enim cupimus aut gaudemus, timemus, aut triſtamur, quia amamus. *Prætipua Paſſio eſt Amor.*

11. Ab Amore autem inter reliquas præcipuæ dicuntur Gaudium & Triſtitia, Spes & Timor. Ac Gaudium quidem & Triſtitia, quia velut complent reliquas, & ſimpliciter ſunt earum finis, atque ad omnes paſſiones conſequuntur. Timor autem & Spes ſunt præcipuæ; non quia complent reliquas ſimpliciter, ſed quia eas- *Tum ſequuntur Gaudium, & Triſtitia, Spes, & Timor.*

dem

dem complent in genere motûs, aliquid appetentis. Nam respectu boni incipit motus in Amore, proceditque in Desiderium, & terminatur in Spe. Respectu mali verò incipit in odio, & procedit ad Fugam, ac terminatur in Timore.

ARTICULUS V.

Quomodo se habeant Passiones ad Bonitatem vel Malitiam moralem.

DUo hìc exponenda veniunt, nimirum an omnis Passio in se sit mala moraliter; dein an Passio augeat vel minuat bonitatem, vel malitiam actûs.

§. 1.

An omnis Passio in se sit mala moraliter.

Sensus Stoicorum circa malitiam Passionum.

12. CElebris olim controversia fuit Peripateticos inter & Stoicos, num Passiones in se moraliter malæ sint. Affirmabant Stoici, negabant Peripatetici. Sed tota hæc utrorumque discrepantia potiùs in verbis est, quàm in Sententiis, ùt arguit Magnus Aquinas. Stoici enim non discernebant inter Sensum & Intellectum; ac proin nec inter Intellectivum Appetitum, & Sensitivum. Unde

1.2. Q.24. A. 2. in C.

nec

nec diſcernebant Paſſiones animæ à Motibus voluntatis, ſecundùm hoc, quod Paſſiones animæ ſunt in appetitu ſenſitivo, ſimplices autem motus Voluntatis in Intellectivo: ſed omnem rationabilem motum appetitivæ partis vocabant Voluntatem, Paſſiones autem dicebant motum progredientem extra limites Rationis. Unde, ùt patet ex Tullio omnes Paſſiones vocabant animæ morbos, aut perturbationes. Atque hoc ſenſu malæ ſunt Paſſiones eo ipſo, quòd ſint præter Rationem. L. 4. De Tuſc. Quæſt.

13. Peripatetici autem omnes motus Appetitûs Senſitivi Paſſiones vocant; Unde licèt malas æſtiment, quæ ſunt præter Rationis moderationem, bonas tamen eas dicunt, quæ ſunt ad Rationis imperium. Quam ferè ipſam rem dilucidè exponit itidem Divus Aquinas, dum ait: Paſſiones duplici modo oportere conſiderari, altero ſecundùm ſe, altero ſecundùm quod ſubiacent imperio Rationis, & Voluntatis. Si igitur ſecundùm ſe conſiderentur, proùt ſcilicet ſunt motus quidam irrationalis Appetitus, ſic non eſt in eis bonum vel malum morale; cùm hoc dependeat à Ratione. Si autem accipiantur, proùt ſubiacent imperio Voluntatis, tum enimverò vel bonæ ſunt, ſi hanc ſequantur, vel malæ, ſi prætergrediantur; propinquior enim eſt Appetitus ſenſitivus ipſi Rationi & Voluntati, quàm membra exteriora; quorum tamen motus, & actus ſunt boni Quæſt. cit. A. 1. in C.

vel

vel mali moraliter, secundùm quòd sunt voluntarii; Unde multò magis Passiones ipsæ. Dicuntur autem Passiones voluntariæ vel ex eo, quòd Voluntate imperantur, vel ex eo, quòd à Voluntate non prohibeantur.

§. 2.

An Passio augeat vel minuat Bonitatem, vel Malitiam actûs.

Augere etiam vel minuere possunt bonitatem, vel malitiam actûs. S. Th. Q. cit. A. 3. in C.

14. JAm verò Stoici, sicut ponebant, omnem Passionem animæ esse malam, ita ponebant consequenter omnem Passionem animæ diminuere actûs bonitatem; omne enim bonum ex permixtione mali vel prorsus tollitur, vel fit minus bonum. Et hoc quidem verum est, si dicamus, Passiones animæ solùm inordinatos motus Sensitivi Appetitûs, proùt sunt perturbationes, seu ægritudines. Sed si Passiones simpliciter nominemus omnes motus Appetitûs Sensitivi; sic ad perfectionem humani boni pertinet, ut etiam Passiones ipsæ sint moderatæ per Rationem. Cùm enim bonum hominis consistat in Ratione, sicut in radice, tantò istud bonum erit perfectius, quantò ad plura, quæ homini conveniunt, derivari potest. Unde nullus dubitat, quin ad perfectionem moralis, sive humani, boni pertineat, quòd actus exteriorum mem-

membrorum per Rationis regulam dirigantur.

15. Quia itaque Appetitus Senſitivus poteſt obedire Rationi, ad perfectionem moralis, ſive humani, boni pertinet, quòd etiam ipſæ Paſſiones animæ dirigantur per Rationem, hánceque habeant pro regula. Quemadmodum igitur melius eſt, hominem & velle bonum, & facere exteriori actu; ita etiam ad perfectionem boni moralis pertinet, hominem ad bonum moveri, non ſolùm ſecundùm Voluntatem, ſed etiam ſecundùm Appetitum Senſitivum. Quo referri poteſt illud Vatis Regii: Cor meum, & caro mea exultaverunt in DEUM vivum; ut cor accipiamus pro Appetitu Intellectivo, carnem autem pro Appetitu Senſitivo. Pſ. 83.

CAPUT II.

De Paſſionibus Partis Concupiſcibilis.

SEx numerantur Paſſiones Appetitûs Concupiſcibilis, ùt paulò ante dictum eſt; Amor videlicet & Odium, Deſiderium & Fuga, Gaudium & Triſtitia; de quibus deinceps hoc ipſo ordine eſt agendum. Hinc autem alia earum ratio facilè percipitur, qua ex ipſis tres ponuntur Proſecutivæ, Amor, Deſiderium, & Gau- Superiùs Cap. 8. 3.

Gaudium; & tres Aversivæ, Odium, Fuga, & Tristitia.

ARTICULUS I.

De Amore.

Dicendum, quid sit Amor; Exponendæ postmodum ejus causæ; Ac denique indicandi effectus, sive in animo, sive in corpore.

§. I.

Quid sit Amor.

Quid sit Amor.

16. Amor varius est. Alius enim ponitur Amor Naturalis, qui convenit etiam rebus inanimatis; ùt Amor centri in lapide; Amor Sensitivus, qui convenit cuilibet animali; Amor Intellectualis, seu Intellectivus, qui est naturæ intellectualis proprius. Quem Naturalem appellamus, impropriè talis dicitur; nec hujus est loci; cùm non faciat ad Mores. Amorem Intellectualem explicabimus infra, cùm agemus de Amicitia.

Lib. 7. Agimus itaque modò de Amore Sensitivo, qui propriè Passio est, eúmque exponimus, proùt in homine reperitur. Est verò Amor hic actualis Propensio Appetitûs Concupiscibilis in bonum sensibile æstimatum tanquam conveniens. Qua perio-

periodo Princeps hæc Paſſio definitur. Porro Amor, ſive Senſitivus, ſive ac potiſſimùm Intellectualis rurſum dividitur in Amorem Amicitiæ, & Amorem Concupiſcentiæ; ille eſt, quo quis amato vult bonum, iſte autem, quo potiùs ſibi; ùt infra magis patebit. Loc. cit.

17. Cæterùm quatuor hìc inveniuntur nomina, ad idem quodamodo pertinentia; ſcilicet Amor, Dilectio, Charitas, & Amicitia. Differunt tamen in hoc, quòd amicitia ſecundùm Philoſophum eſt quaſi habitus: Amor autem & Dilectio ſignificantur per modum actûs, vel Paſſionis; Charitas autem utroque modo accipi poteſt. Diversè tamen ſignificatur actus per iſta tria. Nam Amor communius inter ea eſt: omnis enim Dilectio, vel Charitas, eſt Amor, ſed non è converſo; nam Dilectio addit ſupra Amorem electionem præcedentem, ùt ipſum nomen ſonat. Unde Dilectio non eſt in Concupiſcibili, ſed in Voluntate tantùm, & eſt in ſola rationali natura. Charitas autem addit ſupra Amorem perfectionem quandam Amoris, in quantum id, quod amatur, magni pretii æſtimatur; ùt itidem exprimit ipſum nomen. *Variis nominibus exprimitur.* L. 8. Eth. C. 5.

§. 2.

De Causis Amoris.

Prima Causa Amoris est bonum. S. Th. 1. 2 Q. 27. A. 1. in C. Capite Superiore.

18. CAusæ porro Amoris sunt primò bonum. Amor enim ad Appetitivam Potentiam spectat, ùt ex dictis constat. Cùm verò Potentia hæc sit vis passiva, à suo objecto movetur; Unde illud est propriè causa Amoris, quod est ejus objectum. Amoris autem objectum proprium est bonum; Amor quippe importat quandam connaturalitatem vel complacentiam, ùt ajunt, amantis ad amatum; uniuscujusque autem bonum est id, quod est sibi connaturale. Ac proin bonum est propria causa Amoris. Cæterùm ad bonum reducitur etiam pulchrum, tanquam ejus quædam species, aut à quo sola ratione differt; cùm etiam in pulchro, velut in bono, quiescat Appetitus. Quamobrem Amor à Platone vocatur soboles boni, & pulchri.

Altera est cognitio. S. Th. loc. cit. A. 2. in C.

19. Altera autem Amoris causa est Cognitio; quia bonum est causa Amoris per modum objecti; bonum autem non est objectum Appetitûs, nisi proùt est apprehensum; & ideò Amor requirit aliquam apprehensionem boni, quod amatur. Quam ob causam Philosophus ait: Visionem corporalem esse principium Amoris Sensitivi; & similiter contem-

L. 9. Eth. C. 5.

pla-

platio pulchritudinis, vel bonitatis ſpiritualis, eſt principium Amoris ſpiritualis. Ex quibus patet, cognitionem eſſe cauſam Amoris, cum ad illum requiratur ſaltem ùt applicatio ejusdem objecti.

20. Tertia dein eſt Similitudo. Sed ſimilitudo inter aliqua poteſt attendi dupliciter. Uno modo ex hoc, quòd utrumque habet idem in actu: Sicut duo, habentes albedinem, ſunt ſimiles. Alio modo ex hoc, quòd unum habet in potentia, & in quadam inclinatione illud, quod aliud habet in actu. Sicut corpus grave exiſtens extra ſuum locum, habet ſimilitudinem cum corpore gravi in ſuo loco exiſtente; vel etiam ſecundùm quod potentia habet ſimilitudinem ad ipſum actum. Nam in ipſa potentia eſt quodammodo actus. Primus ergo ſimilitudinis modus efficit Amorem Amicitiæ, ſeu Benevolentiæ; ex hoc enim, quòd duo ſint ſimiles, quaſi habentes unam formam, ſunt quodamodo unum in forma illa; ſicut duo homines ſunt unum in ſpecie humana, & duo albi in albedine; & ideo affectus unius tendit in alterum; ſicut in unum ſibi, & vult ei bonum, ſicut & ſibi. Et hæc quidem de primo modo.

Tertia eſt Similitudo; quæ qualis eſſe debeat, explicatur. S. Th. Loc. cit. A. 3. in C.

21. Sed ſecundus modus ſimilitudinis affert Amorem Concupiſcentiæ, ſive Amicitiam utilis, & delectabilis; quia unicuique exiſtenti in potentia, in quantum hujusmodi, ineſt appetitus ſui actûs,

& in ejus conſecutione delectatur, ſi ſit ſentiens, & cognoſcens. Advertendum autem, exiſta ſimilitudine ſubinde enaſci non Amorem, ſed Odium. Nempe in Amore Concupiſcentiæ amans propriè amat ſeipſum, cùm vult illud bonum, quod concupiſcit. Magîs autem unusquisque ſe ipſum amat, quàm alium; quia ſibi eſt unus in ſubſtantia, alteri verò in ſimilitudine alicujus formæ; & ideo, ſi ex eo, quòd alter eſt ſibi ſimilis in participatione formæ, impediatur ipſemet à conſecutione boni, quod amat, efficitur alter ipſi odioſus, non in quantum eſt ſimilis, ſed in quantum impedit proprium bonum. Et propter hoc Figulus figulum odit, ùt inferre ſolent, quia ii ſe invicem impediunt in proprio lucro; & inter ſuperbos ſunt jurgia; quia, ſe invicem impediunt, in propria excellentia, quam concupiſcunt.

Cauſa quoque Amoris eſſe poteſt alius Amor.

22. Ad cauſas Amoris revocari quoque poteſt Amor ipſe, qui erga te eſt in alio; nec facilè eveniet, ut eum non redames, à quo te amari nôſti; fortaſſis quia illum ùt tibi bonum apprehendis. Quam in rem eſt illud Senecæ conſilium: ſi vis amari, ama. Cæterùm fieri non poteſt, ut omnis Amoris aliqua alia Paſſio animæ ſit cauſa. Cujus ratio eſt, quia nulla alia Paſſio reperitur, quæ non præſupponat aliquem Amorem; nam omnis alia Paſſio animæ importat motum ad aliquid, vel quietem in aliquo; omnis autem motus

ad

ad aliquid, vel quies in aliquo ex aliqua connaturalitate, ùt ajunt, vel coaptatione procedit, quæ pertinet ad rationem Amoris; contingit tamen aliquam aliam passionem esse causam alicujus Amoris, sicut etiam unum bonum subinde est causa alterius boni.

§. 3.

De Effectibus Amoris in animo.

23. POst expositas Amoris causas ad ejusdem effectus deveniamus, eósque inprimis, qui ponuntur in animo. Horum ergo primus est Unio amantis ad amatum. Sed hæc ponitur duplex. Una quidem secundùm rem, puta, cùm amatum præsens adest amanti: alia verò secundùm affectum, quæ quidem unio consideranda est ex apprehensione præcedente; nam motus appetitivus sequitur apprehensionem. Cùm autem Amor sit vel Concupiscentiæ, vel Amicitiæ, uterque procedit ex quadam apprehensione unitatis amati ad amantem; nam quando aliquis amat quidpiam, quasi illud concupiscens, apprehendit illud velut pertinens ad suam felicitatem. Similiter cùm quis amat aliquem Amore Amicitiæ, vult ei bonum, sicut & sibi; unde apprehendit illum, ùt alterum se. Quam in rem Augustinus: Bene inquit, quidam dixit de suo amico, dimidium animæ suæ. Primam

Primus effectus Amoris est Unio amantis ad amatum.

S. Th. 1. 2. Q. 28. A. 1. in C.

Lib. 7.

L. 4. Conf. C. 6.

mam ergo unionem Amor facit effectivè, ùt ajunt; quia movet ad desiderandum & quærendum præsentiam amici velut sibi convenientis, & ad se pertinentis. Secundam autem unionem facit formaliter, ut itidem loquuntur; quia ipse Amor est talis unio, vel nexus.

Alter mutua Inhæsio, sive quoad vim apprehendendi; S. Th. Q. cit. A. 2. in C.

24. Alter Amoris effectus est mutua Inhæsio. Effectus autem iste intelligi rursum potest, & quantum ad vim apprehendendi, & quantum ad vim appetendi. Ac quantum ad vim apprehendendi quidem, amatum dicitur esse in amante, in quantum amatum immoratur in apprehensione amantis, secundùm illud: Eò quòd habeam vos in corde. Amans verò dicitur esse in amato secundùm apprehensionem, in quantum amanti non est satis, amatum obiter, ac superficie tenus apprehendere, sed nititur, singula, quæ ad amatum pertinent intimè disquirere, & sic ad interiora ejus ingreditur; quemadmodum Divinus Spiritus, qui est Amor Dei, dicitur scrutari etiam profunda Dei.

Phil. 1.

1. Cor. 2.

Sive quoad vim appetendi.

25. Sed quantum ad vim appetendi amatum dicitur esse in amante, prout ipsi complacet, & est in ejus affectu, ut amans vel delectetur in amato, aut ejus bonis, siquidem hic præsens sit; vel si sit absens, in ipsum tendat per desiderium, si amet Amore Concupiscentiæ; vel in bona, quæ vult amato, si amet Amore Amicitiæ. Ac tunc quidem ita tendit, non ex extrinseca aliqua causa, sicut cùm aliquis desiderat

derat quidpiam propter alterum; aut cùm aliquis vult bonum alteri propter aliud; ſed propter affectum, quem infixum habet intimis viſceribus in amatum; unde & Amor dicitur intimus, & dicuntur viſcera Charitatis.

26. Rurſum autem Amans eſt in amato, aliter quidem per Amorem Concupiſcentiæ, aliter per Amorem Amicitiæ. Amor namque Concupiſcentiæ non requieſcit in quacunque extrinſeca, aut levi adeptione, vel fruitiòne amati: ſed quærit amatum perfectè habere, pervenitque velut ad illius intima. At in Amore Amicitiæ amans eſt in amato, in quantum reputat bona, vel mala amici ſicut ſua, & voluntatem amici ſicut ſuam, ut quaſi ipſe in ſuo amico videatur bona vel mala pati, ac porro ſuſtinere; & propter hoc proprium eſt amicorum eadem velle aut nolle, & in eodem triſtari vel gaudere, ut habet Philoſophus; ac ſi amans, in quantum quæ ſunt amici, æſtimat ſua, videtur eſſe in amato, quaſi idem factus Amato; in quantum autem viciſſim vult & agit propter amicum, ſicut propter ſe ipſum, quaſi reputans amicum idem ſibi: ſic amatum eſt in amante. Poteſt autem & tertio modo mutua inhæſio intelligi in amore Amicitiæ, videlicet in quantum ſe mutuò amant, & ſibi invicem bona volunt, ac operantur.

Ac etiam in Amore Amicitiæ, & Amore Concupiſcentiæ.

L. 9. Eth. C. 3.

27. Ad effectus Amoris revocatur etiam Ecſtaſis, ùt loquuntur. Ecſtaſin au-

Tertius, eſt Ecſtaſis. S. Th. A. 3. in C.

autem pati aliquis dicitur, cùm extra se ponitur; quod itidem contingit & secundùm vim apprehendendi, & secundùm vim appetendi. Secundùm vim apprehendendi dicitur aliquis extra se poni, quando ponitur extra cognitionem sibi propriam; vel quia ad sublimiorem elevatur, sicut homo, dum elevatur ad comprehendenda aliqua, quæ sunt supra sensum & Rationem; vel quia ad inferiora deprimitur; puta, cùm aliquis in furorem, aut amentiam cadit. Secundùm Appetitivam verò partem dicitur aliquis Ecstasin pati, quando Appetitus alicujus in alterum fertur, exiens quodammodo extra seipsum. Primam Ecstasin facit Amor dispositivè; in quantum scilicet facit meditari de Amato. Intensa enim meditatio unius abstrahit ab aliis. Sed secundam facit directè: simpliciter quidem Amor Amicitiæ; Amor autem concupiscentiæ non simpliciter, sed secundùm quid. Nam in Amore Concupiscentiæ quodammodo fertur Amans extra se ipsum, in quantum nimirum non contentus gaudere de bono, quod habet, quærit frui aliquo extra se; at quia illud extrinsecum bonum quærit sibi habere, non exit simpliciter extra se, sed talis affectio denique ad se ipsam concluditur. In Amore porro Amicitiæ affectus alicujus simpliciter exit extra se; quia vult Amico bonum, & operatur bonum, quasi gerens curam &

Pro-

Providentiam ipſius propter ipſum Amicum.

28. Dein Zelus quoque Amoris effectus eſt; quomodocunque enim ſumatur, ex intentione Amoris provenit. Videlicet quantò virtus aliqua intenſiùs in quidpiam tendit, fortiùs repellit omne contrarium, ſeu repugnantiam. Cùm igitur Amor ſit quidam motus in amatum, ut etiam habet Auguſtinus, intenſus Amor quærit excludere omne id, quod ſibi repugnat; unde Zelus, qui tandem ipſe vehemens niſus, & fervor deſcribitur amantis in rem amatam, eſt Amoris effectus. Aliter tamen contingit hoc in Amore Concupiſcentiæ, & aliter in Amore Amicitiæ. Nam in Amore Concupiſcentiæ qui intensè aliquid concupiſcit, movetur contra omne illud, quod repugnat conſecutioni vel quietæ fruitioni ejus, quod amatur; & hoc modo qui quærunt excellentiam, moventur contra eos, qui excellere videntur quaſi impedientes ſuam excellentiam. Et iſte eſt Zelus Invidiæ, de quo dicitur: Noli æmulari in malignantibus, neque Zelaveris facientes iniquitatem. Amor autem Amicitiæ quærit bonum amici: unde quando eſt intenſus, facit hominem moveri contra omne illud, quod repugnat bono amici; & ſecundùm hoc dicitur aliquis Zelare pro Amico, quando, ſi quæ dicuntur, vel fiunt contra bonum Amici, homo repellere ſtudet. Pariter dicitur ille Zelare pro DEO, quan-

Quartò verò eſt Zelus. S. Th. Q. cit. A. 4. in C.

Lib. 83. Q. 35.

Pſalm. 36.

do ea, quæ sunt contra honorem, vel voluntatem DEI, nititur repellere.

Quæcunque aguntur, ex aliquo Amore aguntur. S. Th. Q. cit. A. 6. in C. C. 4. de Div. nom.

29. Denique agens quodvis ex Amore agit, quidcunque agit. Omne enim agens propter finem aliquem agit: finis autem est bonum desideratum & amatum unicuique: unde manifestum est, agens, quodcunque agit, ex Amore aliquo agere. Quam in rem est sententia Dionysii: propter Amorem boni agunt, quæcunque agunt.

Amor boni convenientis perficit amantem; sed boni non convenientis amantem ladit. S. Th. Q. cit. A. 5. in C.

30. Inferri autem quæstio potest, an Amor amantem lædat. Igitur per Amorem conjungitur appetendi virtus ad aliquod bonum; ùt ex dictis constat: nihil autem, quod conjungitur ad aliquod sibi conveniens, inde lædítur, sed magis si possibile sit, perficitur & evadit melius. Quod autem conjungitur ad aliquid, quod non est sibi conveniens, inde lædítur, ac evadit deterius. Amor ergo boni convenientis perficit amantem, & reddit eum meliorem; Amor autem boni non convenientis amanti, lædit amantem, eúmque reddit deteriorem. Unde maximè homo perficitur per Amorem Dei; lædítur autem per Amorem peccati; secundùm illud: Facti sunt abominabiles, sicut ea, quæ dilexerunt. Quæ quidem de eo dicta sunto, quod est formale, ùt ajunt, in Amore; scilicet ex parte Appetitus: quantùm verò ad id, quod est materiale in Passione Amoris, quod est immutatio aliqua corporalis, accidit, Amorem lædere propter

Ose. 9.

ex-

exceſſum immutationis ; ſicut fit in ſenſu, & in omni actu virtutis animæ, qui exercetur per aliquam immutationem organi corporalis.

§. 4.

De Effectibus Amoris in corpore.

Effectus Amoris primum in corde; P. Neiſtifter in Theatro Paſſion. Parte. 2. Differt. 1. §. 7.

31. UT autem ad effectus Amoris, qui corpus potiſſimùm contingunt, perveniamus, cùm Amor circa cordis penetralia, id eſt circa interiores illius fibras potiſſimùm regnet, in quibus mira viget potentiæ motrix ; inde fit, ut etiam in venarum & arteriarum, imò & membranarum vaſa à corde, quaſi à principe radice affectionis motus traducatur. Quantùm ſe Diaphragma agitet, ipſo ſenſu percipitur, crebráque teſtantur ſuſpiria. Animus enim converſus ad id, quod amat, ſui velut obliviſcitur, nec muſculis thoracis vim movendi ſuppeditat. Cor igitur, cùm neque per intenſionem pectoris aërem capiat, quo ventilari, refrigerarique poſſit, neque per remiſſionem favillacea excrementa ſevocet, quæ commiſit ſanguis, ne ſuffocetur ad ampliorem inſpirationem, exſpirationémque inſurgit, & ad hauriendam majorem aeris frigidi copiam, ejiciendámque largiorem excrementorum maſſam connititur, ita, ut quod vices ſpirandi minutæ crebræque feciſſent futuræ, hoc una major efficiat. Ex nimio hoc niſu & conatu

conatu existit calor amantium, quo arderi illi, & flagrare Amore dicuntur, non per metaphoram videlicet, sed reipsa; cùm caput, labra, oculi, pectus reliquæque partes non modò incalescant, sed tantùm non accendantur. Calor porro iste à collectis particulis ignitis provenit. Colliguntur autem hæ partes, quia, ubi multus sanguis arteriosus, ùt vocant, per motum cordis, & arteriarum nisu in carnes effunditur, à venis tanta vis exsugi nequit, sed subtilior & humidior duntaxat illius portio, qua segregata particulas ignis colligi, & calorem augeri est necesse. Pulsus quoque amantis magnus, altus, & latus observatur, ob uberem materiam à sinistro cordis ventriculo in magnam arteriam effusam, quæ vasa quaquaversum inflat, ac impellit.

Deinde in oculis.

P. Heislinger De signis Human. Inclin. Q. 4. A. 1. §. 1.

32. Ex hisce motibus, ac internis porro diversis effectibus Amoris, alii effectus sensiles efformantur, quos tum in corpore universo notare est, tum luculentiùs in oculis, fronte & lingua. Qui ergo amorem produnt oculi, Latinis Pæti sunt appellati. Splendent inprimis, & vegeti sunt, tum ob internum Gaudium, tum ob effusum ex hoc uberiorem humorem, ac immissos spiritus; unde etiam inflati turgere incipiunt, & quia Tunicæ expunctis omnibus rugis leviores sunt, hinc lumen vivacius instar speculi reflectunt. Reverentia, quam erga amatum gerimus, palpebras demittit; ipsa pupilla furtivè, simúl-

múlque dulciter verſus amatum objectum projecta, amatorium, quem patitur, languorem denotat. Identidem repetiti aſpectus, internum amantis deſiderium produnt. Semiclauſi tenentur, ut conceptam de amato idæam firmiùs intra ſe ſervent, obtentámque contemplentur attentiùs. Quia autem de amiſſione prioris ideæ ſolliciti novam aliquam identidem ex aſpectu rei amatæ requirere laborant, identidem quoque oculos aperiunt. Quod ſi aliquando fixi, mox inquieti, ac ſubſilientes, modò triſtes, jam hilares circumferantur, id ex diverſis Paſſionibus, quæ cum Amore conjunctæ ſunt, proveniet.

33. Jam verò frons in Amantibus ſemper exporrecta, & ſerena conſpicitur; niſi immixta alia Paſſio eandem efferet, aut contrahat. Cauſa autem rurſus eſt internum Gaudium, Voluptásque illa, quam ex amato habemus; ac etiam calidus humor, qui per carnem diffuſus rugas omnes, & ſalebras cutis expungit. Rubra quoque, & florida frons pingitur; quia continua agitatione & affluxu ſpirituum calefit. Labra itidem initiò impensè rubent, & humida conſpiciuntur ob appulſum vaporis ſanguinei, qui ſe per totum quidem corpus diffundit, facilius verò in labris ſe prodit, utpote quæ molliora ſunt, & delicatam cuticulam ſortita. Palleſcunt autem denique in Amore labra, eò quòd ſubtiliores partes ſanguinis

Tum in fronte. Idem ibid.

nis à nimio ardore fuerint consumptæ, aut spiritus suo refluxu se ad interiora contulerint.

Ac denique in lingua. Idem ibid.

34. Ac lingua tandem suos in Amore effectus tum sentit, tum exhibet. Cùm nempe lingua membrum sit mobile, minúsque cæteris fulcirum, emissi cum vehementia ex magnitudine desiderii spiritus, ubi in hanc impegerint, linguam tremulam efficiunt; candicante insuper ac subtili quadam spuma eandem imbuunt, dum humorem ad os delatum, supráque labia diffusum agitant. Hæsitare verò ac balbutire incipit, quòd anima ob nimium æstum distracta formare voces obliviscatur. Spirituísque ad has necessarios retrahat. Concurrit etiam nimia humoris copia, qua vehemens desiderium os implet, motúmque linguæ difficiliorem efficit.

Quænam sit vox in amantibus. Idem loc. cit.

35. Mira quoque Amore ardentibus est vocis inflexio; humor etenim calidus organum vocis aptissimum efficit ad omnes motus, quibus internos suos sensus amantes explicant. Videntur autem emolliri ab amantibus verba, ut suam submissionem atque debitam reverentiam erga amatum proferant; vehementioribúsque, asperioribus, & austeris abstinent; quòd illa Audaciæ, hæc verò Truculentiæ, Affectuum cum Amore incompossibilium notas esse sciant. Quòd si autem voces modò cum exclamatione eleventur, modò cum languore remittantur, modò decurtentur, modò protrahantur, variorum Affectuum, quibus amans

suc-

Digitized by Google

ſuccutitur, mutationi hæc erunt applicanda. Vel enim amantes extra ſe rapit Admiratio, vel premit eosdem Dolor, vel difficultates aliquæ iis ſeſe objiciunt, in quibus omnibus cum diverſo accentu formare noſtras voces conſuevimus.

Effectus immodici Amoris in corpore. Ibid. loc. cit.

36. Dum autem anima nimium quantum huic affectui indulget, moderatos limites exſuperat Amor, & ea actionum ad vitam conſervandam utilium obliviſcitur; unde cùm neceſſarios ſpiritus ad reſpirationis organum non tranſmittit, debilis pulmonum motus exoritur, ipſúmque cor auxilio à pulmonibus præſtando deſtitutum, cùm ſufficientem aërem non habeat, quo accenſum ab hac Paſſione ignem moderetur, aut fumantes vapores ex agitatione humorum ortos diffiare poſſit, ipſius animalis Oeconomia naturalis penitus deſtruitur; quapropter frequentius ac vehementius aëris ſubſidium eſt neceſſarium, qua neceſſitate dum anima premitur, evigilat quaſi, & commiſſum defectum grandibus ſuſpiriis, ac interruptis gemitibus reſarcire cogitur. Quia autem hæc longior, & perpetua diſtractio ſpirituum ſtomachum debilitat, debitóque calore privatum alterat, manet vappa crudáque digeſtio, & exſiccatur corpus, è quibus tandem pallor vultûs, ciborum nauſea, privatio ſomni, moleſta inſomnia, aut etiam poſtremò inſania, & apertus furor ſequitur.

AR-

ARTICULUS II.

De Odio.

EXplicandum hìc quid sit Odium'; Subinde disquirendum, an fortius sit Amore; Tum an quis se ipsum possit odio habere; Ac denique Characteres Odii erunt exponendi.

§. 1.

Quid sit Odium.

37. AMori opponitur Odium. Est igitur Odium Passio Appetitûs concupiscentis, qua malum respicitur simpliciter, ùt malum, id est, aliquid disconveniens Appetitui. Proinde, quemadmodum Amoris obiectum est bonum, sic Odii obiectum est malum. Videlicet cùm appetitus naturalis, qui nimirum est in rebus sensu carentibus, derivetur ab aliqua apprehensione, licèt non conjuncta, seu non tali, quæ sit in ipso appetente: eadem ratio videtur esse de inclinatione Appetitûs naturalis, & Appetitûs animalis, sive illius, qui est in entibus sensu præditis, ac qui sequitur apprehensionem conjunctam, seu talem, quæ est in ipso appetente. In Appetitu autem naturali manifestum est, unumquodque, sicut habet naturalem con-

Quid sit Odium.

Ejus Obiectum.

S. Th. 2.2. Q. 29. A. 1. in C.

conſonantiam, vel aptitudinem ad id, quod ſibi convenit, quæ eſt Amor naturalis, ita ad id, quod ſibi repugnat, ſéque corrumpit, habet diſſonantiam naturalem, quæ eſt Odium naturale. Sic igitur, & in Appetitu animali, ſeu intellectivo, Amor eſt conſonantia quædam Appetitûs ad id, quod apprehenditur ùt repugnans & nocivum. Sicut autem omne conveniens, in quantum tale eſt, habet rationem boni; ita omne repugnans, itidem in quantum tale eſt, habet rationem mali. Et ideo, ſicut bonum eſt objectum Amoris, ita malum eſt objectum Odii. Ut autem Amor bonum, ſic Odium reſpicit malum, præſcindendo, an præſens ſit, vel abſens, quemadmodum jam nuper eſt declaratum. Hoc. Lib. C. 1. A. 3.

38. Ut autem Paſſiones reliquæ omnes ab Amore ſunt; ſic cujusvis Odii cauſa eſt Amor. Amor enim proùt ex paulò ante dictis ſcimus, conſiſtit in quadam convenientia amantis ad amatum; Odium verò conſiſtit in quadam repugnantia, vel diſſonantia. Oportet autem in quolibet priùs conſiderare, quid ei conveniat, quàm quid ei repugnet; per hoc enim aliquid repugnat alteri, quia corrumpit, vel impedit id, quod eidem eſt conveniens; unde neceſſe eſt, Amorem eſſe priorem Odio, & nihil haberi Odio, niſi id, quod contrarium eſt convenienti, quod amatur; ac proin omne Odium ex Amore provenit, velut ex ſua cauſa. *Omnis Odii cauſa eſt Amor.* S. Th. Q. cit. A. 1. in C.

39. Nec inferri poteſt, unum contra- *Qua ratione id fieri poſſit.*

riorum non eſſe cauſam alterius: Amorem autem & Odium eſſe contraria; ac proin videri Amorem non eſſe cauſam Odii. Nam Amor & Odium contraria quidem ſunt, quando accipiuntur circa idem: ſed quando ſunt de contrariis, non ſunt contraria, ſed potiùs ſe invicem conſequuntur; ejusdem enim rationis eſt, amare aliquid, ac odiſſe ejus contrarium: & ſic Amor unius rei cauſa eſt, ut ejus contrarium Odio habeatur.

Odium aliud eſt abominationis, aliud inimicitiæ.

40. Porro duplex Odium ponitur; aliud videlicet Abominationis, aliud Inimicitiæ. Illud dicitur Odium Abominationis, quo rem aliquam ùt nobis malam, ſeu noxiam averſamur, tametſi nullum ei malum optemus. Qua ratione à morte & tormentis abhorremus. Odium autem Inimicitiæ affectus ille eſt, quo alicui, qui nobis nocet, malum volumus. Hoc ſenſu ſumitur Odium, cùm homines ſe mutuo Odio proſequi dicuntur. Atque de hoc poſtremo infra redibit ſermo.

Quinam ſint ad Odium proniores.

41. Cœterùm ad Odium quàm maximè accomodati ſunt inprimis ignavi & timidi; cùm enim hi undequaque damnum metuant, ideo erga vim quamcunque adverſam facilè Odio inflammantur, eliſam & contritam volentes, ne jugi metu impendentis ab ea mali percellantur. Dein eidem affectui facilè ſubjacent ſuſpiciosi ob non diſſimilem cauſam; ubi enim ſuſpiciones invaluerunt, ferè locus metui, atque adeò etiam Odio inde enaſcenti patet.

P. Neiſtyfter in Theatro Paſſ. animæ. Part. 2. Diſſ. 2. §. 5.

tet. Odii item affectum promptiſſimè ſuſcipiunt, qui Amori ſunt dediti; quòd Amorem pro jure ſuo ſe expoſcere arbitrentur, omniáque ingrata, quæ profluunt ab eo, quem dilectione proſequuntur, graviora ducunt, quàm ſi ab iis proficiſcerentur, erga quos ipſi aliter afficiuntur. Et hæc fortaſſis eſt cauſa, cur Odia Fratrum, ac conjunctiſſimorum quorumvis, ſi parturiantur, ſint graviſſima. Videlicet difficiliùs equidem plerumque accidet, ut non amare incipiant, quippe qui arctioribus amandi cauſis, tanquam vinculis ſint invicem conſtricti; ubi tamen animo ſe iis extricaverint, & in Odium ceperint flecti, tota vi feruntur præcipites; minima quæque apparent tandem graviſſima; in amicis negligentiam vocamus injuriam; quia quæ contra ſpem, & exſpectationem evenerunt, judicamus talia eſſe, quæ pati non deberemus. Si autem opportunum Odii ſubjectum ſunt ii, qui ſe maximè læſos exiſtimant, etiam ſuperbi, & ſui ipſorum amatores maximè erunt proclives ad aliorum Odium. Cùm namque toti ſint in aucupanda gloria, ſuisque commodis curandis, hæc autem facilè interrumpantur, celeriter concitabuntur ii ad offenſionem, faciléque adducentur, ut putent, ſe maximè læſos, eúmque proin, qui læſit, ſibi malum; unde Odio in ipſum exardeſcunt.

§. 2.

An Odium fortius sit Amore.

Amor est fortior odio.

42. EST autem Amor simpliciter fortior Odio. Impossibile enim est, effectum suâ causâ esse fortiorem: Omne autem Odium procedit ex aliquo Amore, ùt paulò ante dictum est: Unde impossibile est, Odium esse fortius Amore simpliciter, sed oportet, Amorem simpliciter loquendo, esse fortiorem Odio. Et verò bonum fortius est quàm malum; quia malum non agit, nisi virtute boni ùt habet Dionysius: Amor autem & Odium differunt secundùm differentiam boni & mali: Unde ille est simpliciter isto fortior. Sed tamen aliquando videtur Odium fortius amore propter duo. Primò quidem, quia Odium magis sentitur, quàm Amor; cùm enim sensus perceptio sit in quadam immutatione, postquam aliquid jam immutatum est, non ita sentitur, sicut quando est in ipso immutari; unde calor febris hecticæ, quamvis sit major, non tamen ita sentitur, sicut calor tertianæ, quia calor hecticæ jam versus est quasi in habitum, & naturam: & propter hoc etiam Amor magis sentitur in absentia amati. Quod etiam ait Augustinus, Amorem non ita sentiri; cùm eum non prodit indigentia. Atque hanc ob rationem repugnantia ejus, quod Odio habetur,

S. Th. Q. cit. A. 3. in C.

5. Superior.

C. 4. de Div. Nom.

L. 10. de Trinit. C. 12.

tur, magis ſentitur, quàm convenientia ejus, quod amatur. Secundò videtur Odium fortius Amore; quia non ſemper comparatur Odium ad Amorem ſibi correſpondentem; ſecundùm enim diverſitatem bonorum eſt diverſitas Amorum in magnitudine, & parvitate, quibus comparantur oppoſita Odia. Unde Odium, quod correſpondet majori Amori, magis movet, quàm minor Amor.

43. Porro videtur equidem Odium ſubinde Amorem vincere; ùt cùm Amor convertitur in Odium. Nec tamen obeſt iſtud allatæ hucusque ſententiæ; nam Odium nunquam vincit Amorem, niſi propter majorem Amorem, cui Odium correſpondet. Sic homo magis diligit ſe, quàm Amicum; hanc ergo ob cauſam, quia diligit ſe, habet Odio amicum, ſi hic ſibi contrarius exiſtat.

Nec unquam odium vincit Amorem, niſi ob majorem Amorem. S. Th. loc. cit. ad 2.

§. 3.

An aliquis ſe ipſum poſſit odio habere.

44. CÆterùm impoſſibile eſt, ut aliquis per ſe loquendo, oderit ſe ipſum. Naturaliter enim unumquodque appetit bonum, nec poteſt aliquid ſibi appetere, niſi ſub ratione boni; nam malum eſt præter voluntatem, ut habet Dionyſius. Amare autem aliquem

Nemo poteſt ſe ipſum odiſſe per ſe; poteſt tamen per accidens. S. Th. Q. cit. A. 4. in C. C. 4. de Div. Nom.

est ei velle bonum, ùt ex dictis constat: Unde necesse est, ut aliquis amet seipsum, & impossibile est per se loquendo, ut aliquis oderit seipsum. Quem in sensum est illud Apostoli: Nemo unquam carnem suam Odio habuit. Per accidens tamen contingit, ut aliquis se ipsum Odio habeat; & hoc dupliciter. Uno modo ex parte boni, quod sibi aliquis vult. Accidit enim quandoque illud, quod appetitur ùt secundùm quid bonum, esse simpliciter malum; ac secundùm hoc aliquis per accidens vult sibi malum, quod est odisse. Alio modo ex parte suiipsius, cui vult bonum. Unumquodque enim maximè est id, quod est præcipuum in ipso; unde Civitas dicitur facere id, quod Rex facit, quasi Rex sit tota Civitas. Manifestum est ergo, quòd homo maximè sit mens hominis. Contingit autem aliquos æstimare se maximè esse illud, quod sunt secundùm naturam corpoream, & sensilem; undeamant se secundùm id, quod æstimant se esse, sed Odio habent id, quod verè sunt, dum volunt contraria Rationi. De istis est hæc sententia: Qui diligit iniquitatem, odit animam suam.

Eph. 5.

Psal. 10.

§. 4.

De Characteribus Odii.

Effectus Odii in Ostro, si est solus.

45. JAm verò Odii Passione qui laborant, evadunt suspicioſi, dis-

diffidentes, credulí, ac bruto furore perciti. Sed ſpeciatim in corpus ſuos itidem effectus exerit Odium. Primò igitur cor contrahit, ejúsque fibras conſtringit; unde modica ſanguinis vis in carnes effunditur, arteriæ quoque ſeſe contrahunt; hinc anguſtiores evadunt meatus, ac per capillares, ùt vocant, vix ſanguis effluere poteſt; per eas autem contractas faciliùs effluit humor aqueus, ex quo frigus formatur; quamobrem ſicut Amor caloris, ita Odium frigoris indolem præfert. Tum qui odit, ubi ſolus degit, vultum triſtem gerit, aſpectúque eſt fixo & immobili. Triſtitiam averſæ cogitationes, quas ſolus apud ſe volvit, ac revolvit, producunt. Dum enim modò injurias, quas ab hoſte ſibi illatas autumat, ſecum recoquit, modò in media tum ſe vindicandi, tum ulteriora mala, quæ timet, propellendi, inquirit, anima functionum naturalium oblita in antiquo ſuo, ac ſemper eodem ſtatu oculos relinquit. Hæc ipſa intenſior applicatio ſpiritus intrà revocat, unde his deſtituta facies priore ſua vivacitate caret; inde quoque eſt demiſſio ſuperciliorum. Oblivio autem naturalium actionum hominem Odio correptum in Suſpiria erumpere compellit, ut fortiori attractione aëris omiſſam antea reſpirationem compenſet. Præterea cùm recordatio inimicorum ad iram provocet, hac accenſus mordere labra, jactare caput, quatere pedibus terram, ſuósque intra dentes, neſcio quæ verba

P. Heislinger de ſignis Human. Incl. Q. 4. A. 2. §. 1.

est ei velle bonum, ùt ex dictis constat. Unde necesse est, ut aliquis amet seipsum & impossibile est per se loquendo, ut aliquis oderit seipsum. Quem in sensum est illud Apostoli: Nemo unquam carnem suam Odio habuit. Per accidens tamen contingit, ut aliquis se ipsum Odio habeat & hoc dupliciter. Uno modo ex parte boni, quod sibi aliquis vult. Accidit enim quandoque illud, quod appetitur ùt secundùm quid bonum, esse simpliciter malum; ac secundùm hoc aliquis per accidens vult sibi malum, quod est odisse. Alio modo ex parte subiecti, cui vult bonum. Unumquodque enim maximè est id, quod est præcipuum in ipso; unde Civitas dicitur facere id, quod Rex facit, quasi Rex sit tota Civitas. Manifestum est ergo, quòd homo maximè sit mens hominis. Contingit autem aliquos æstimare se maximè esse illud, quod sunt secundùm naturam corpoream, & sensilem; undeamant se secundùm id, quod æstimant se esse, sed Odio habent id, quod verè sunt, dum volunt contraria Rationi. De istis est hæc sententia: Qui diligit iniquitatem, odit animam suam.

Eph. 5.

Psal. 10.

§. 4.

De Characteribus Odii.

Effectus Odii in Ossore, si est solus.

45. JAm verò Odii Passione qui laborant, evadunt suspicioſi, dif-

diffidentes, creduli, ac bruto furore perciti. Sed ſpeciatim in corpus ſuos itidem effectus exerit Odium. Primò igitur cor contrahit, ejúsque fibras conſtringit; unde modica ſanguinis vis in carnes effunditur, arteriæ quoque ſeſe contrahunt; hinc anguſtiores evadunt meatus, ac per capillares, ùt vocant, vix ſanguis effluere poteſt; per eas autem contractas faciliùs effluit humor aqueus, ex quo frigus formatur; quamobrem ſicut Amor caloris, ita Odium frigoris indolem præfert. Tùm qui odit, ubi ſolus degit, vultum triſtem gerit, aſpectúque eſt fixo & immobili. Triſtitiam averſæ cogitationes, quas ſolus apud ſe volvit, ac revolvit, producunt. Dum enim modò injurias, quas ab hoſte ſibi illatas autumat, ſecum recoquit, modò in media tum ſe vindicandi, tum ulteriora mala, quæ timet, propellendi, inquirit, anima functionum naturalium oblita in antiquo ſuo, ac ſemper eodem ſtatu oculos relinquit. Hæc ipſa intenſior applicatio ſpiritus intrà revocat, unde his deſtituta facies priore ſua vivacitate caret; inde quoque eſt demiſſio ſuperciliorum. Oblivio autem naturalium actionum hominem Odio correptum in Suſpiria erumpere compellit, ut fortiori attractione aëris omiſſam antea reſpirationem compenſet. Præterea cùm recordatio inimicorum ad iram provocet, hac accenſus mordere labra, jactare caput, quatere pedibus terram, ſuósque intrà dentes, neſcio quæ verba

P. Heislinger de ſignis Human. Incl. Q. 4. A. 2. §. 1.

vindictam olentia, tacitè murmurare incipit.

Aut in aliorum consortio;

46. Quòd si in aliorum consortio laudabilia de inimico proferri audiat, mox ei ex inflammatione nimia palpitare cor, ex propulso ad faciem sanguine rubescere vultus incipit, & quia indignationi etiam impatientia permisceri consuevit, inquies quædam, & continuus ab uno loco in alium itus & reditus generantur: succutitur insuper caput, quo præsentibus indicet, minùs sibi eorum sermonem arridere; contrahitur nasus, ut dicta contemni à se adstantes judicent; denique quo se satiatum allatis laudibus monstret, in risum contemptu plenum erumpit. Si verò contingit, ut mala de hoste cæteri narrent, sermonem gestu capitis, ac totius corporis inclinatione approbat; expansa frons evadit largior ob tacitum Gaudium ex inimici infamia conceptum; grandescunt oculi, quos videlicet nimia attentio diduceit, ac suspensos tenet, ut interturbationem omnem vitet, ac inde eò meliùs sui hostis opprobria exaudire valeat. Succedit nutatio capitis, blandáque demissio manuum, ut hoc signo cæterorum judicia confirmet. Quòd si in exclamationes erumpat, adscribendæ istæ erunt tum Gaudio tum Desiderio, quibus tunc ebrius esse conspicitur.

Vel ad occursum inimici.

47. Si porro in Æmulum inciderit, pallescit, succutitur horrore, tremunt genua, eò quòd spiritus tum in Timore, tum in Audacia, quorum alterutro tunc succutitur, ad cor se intus recipere consueverint.

Idem loc. cit.

rint. Eſt autem tunc aſpectus Oſoris tranſverſus; quia inimicum aſpicere dedignatur, quin ſubin etiam totum corpus obverso ei dorso deflectit. Quòd ſi autem vel neceſſitas, vel alia quæcunque cauſa exegerit, ut inimicum aſpicere ſit compulſus, aſpectus nec fixus, nec firmus erit, ſua inſuper vivacitate carebit, ſingulis etiam momentis & clauduntur, & aperiuntur palpebræ; Timore etenim cùm laboret, & hinc ſuum hoſtem aſpicere reformidet; ex altera verò partè cogatur aſpicere, multiplici malo, ancipitique circumvenitur, dubiúsque proin inter utrumque fluctuat, quodnam fugiendum ſit, aut quodnam acceptandum. Denique mira Oſoribus eſt taciturnitas, ſi verò loquantur, vox eſt aſpera ob rigorem faucium, & linguæ frigus; aſpectus triſtis, ſerius, lentus, atque tardus; frons in rugas adducta ob cor contractum.

ARTICULUS III.

De Deſiderio ſive Concupiſcentia.

DEſiderium ſæpe Cupiditatem vocant, aut Concupiſcentiam. Hujus porro natura explicanda eſt; Afferenda dein etiam Diviſio; Dicendum etiam, an Concupiſcentia ſit infinita; De-

nique indicandi sunt Desiderii effectus.

§. 1.

Explicatur natura Desiderii, sive Concupiscentiæ.

Quid sit Desiderium, seu Concupiscentia. S. Th. 1. 2. Q. 30. A. 1. in C.

48. DEsiderium igitur est rei secundùm sensum delectabilis appetitus; seu tendentia, ùt vocant, appetitûs sensitivi in bonum absens. Est autem duplex Delectatio; una, quæ reperitur in bono percepto per Intellectum, quod est & bonum Rationis: alia, quæ est in bono percepto per Sensum. Prima quidem Delectatio videtur esse animæ tantùm; Secunda verò est animæ, & corporis; quia Sensus est virtus in organo corporeo; unde & bonum secundùm Sensum est bonum totius compositi.

Est propriè in Appetitu Concupiscibili. S. Th. loc. cit.

Idem ibid. ad 1.

49. Jam verò Concupiscentia est talis Delectationis appetitus, quæ simul pertineat & ad animam, & ad corpus, ùt ipsum nomen sonat. Unde Concupiscentia, propriè loquendo, est in Appetitu sensitivo, & in vi concupiscendi, quæ ab ipsa denominatur. Quamobrem quando Concupiscentiæ nomen tribuitur actibus Intellectûs, ùt, quando appetitus Sapientiæ, vel aliorum spiritualium bonorum Concupiscentia nominatur, id fit vel propter similitudinem quandam, vel propter inten-

tensionem superioris partis, ex quo fit redundantia in inferiorem Appetitum, ut simul etiam ipse inferior appetitus suo modo tendat in spirituale bonum consequens Appetitum superiorem, & etiam ipsum corpus spiritualibus deserviat; sicut habetur in Divinis Paginis: Cor meum & caro mea exultaverunt in Deum vivum. Cæterùm Desiderium, si propriissimè sumatur, magis pertinere potest non solùm ad inferiorem Appetitum, sed etiam ad superiorem; non enim necessariò importat aliquam societatem organi corporei in cupiendo, sicut Concupiscentia, sed simplicem motum in rem desideratam. Psal. 83. Idem ibid. ad 2.

§. 2.

Affertur Divisio Concupiscentiæ.

50. Dividuntur autem Concupiscentiæ in naturales, & non naturales. Ut enim mox vidimus, Concupiscentia est appetitus boni delectabilis; Dupliciter autem potest aliquid esse delectabile. Uno modo quia est conveniens naturæ animalis, sicut cibus & potus, & alia hujusmodi. Atque Concupiscentia hujusmodi delectabilis dicitur naturalis. Alio modo dicitur aliquid delectabile, quia est conveniens animali secundùm apprehensionem; dum videlicet quis apprehendit aliquid ut conveniens ac bonum, proindeque in ipso *Alia sunt Concupiscentiæ naturales, alia non naturales.* S. Th. Q. cit. A. 3. in C.

ipso delectatur. Atque hujusmodi delectabilis Concupiscentia dicitur non naturalis, vel etiam proprio magis nomine, Cupiditas.

Naturales sunt hominibus & cæteris animalibus communes; sed non naturales sunt hominibus propriæ.

51. Concupiscentiæ ergo naturales communes sunt hominibus, & aliis animalibus; quia utrisque est aliquid conveniens ac delectabile secundùm naturam; & in his omnes homines conveniunt; undè & Philosophus eas vocat communes & necessarias. Sed concupiscentiæ non naturales sunt propriæ hominum, quorum proprium est excogitare aliquid ùt bonum, & conveniens præter id, quod natura requirit. Unde itidem Philosophus dicit: primas Concupiscentias esse sine Ratione, secundas verò cum Ratione. Quamquam illud idem, quod appetitur appetitu naturali, potest appeti appetitu non naturali, cùm fuerit apprehensum; ùt cibi & potûs aliorúmque ejusmodi, quæ appetuntur naturaliter, potest, cùm ea cognoscuntur, etiam esse Concupiscentia non naturalis.

S. Th. ibid. L. 3. Eth. C. 11. L. 1. R. C. 11. S. Th. Q. cit. A. 4. in C.

§. 3.

An Concupiscentia sit infinita.

Concupiscentia naturalis est finita actu; quamvis sit infinita

52. COeterùm de Concupiscentia quæritur, an sit infinita. Qua in re diserimen inter Concupiscentiam naturalem, & non naturalem est faciendum. Ergo naturalis quidem Concupiscentia non potest esse infinita in actu; est enim ejus,

Digitized by Google

ejus, quod natura requirit: natura verò ſemper intendit in aliquid finitum, & certum; unde nunquam homo concupiſcit infinitum cibum, vel infinitum potum. Sicut tamen in natura contingit eſſe infinitum in potentia per ſucceſſionem; ita hujusmodi Concupiſcentiam contingit eſſe infinitam per ſucceſſionem; ut ſcilicet poſt adeptum cibum iterum alia vice deſideret cibum, vel quodcunque aliud, quod natura requirit; quia hujusmodi corporalia bona, cùm adveniunt, non perpetuò manent, ſed deficiunt. Unde dixit Servator Samaritanæ: qui biberit ex hac aqua, ſitiet iterum.

potentia per ſucceſſionem. S.Th.Q.cit. A.4. in C.

Joan.4.

53. Sed Concupiſcentia non naturalis omnino eſt infinita; ſequitur enim Rationem, ùt dictum eſt; Rationi autem competit in infinitum procedere; unde qui concupiſcit divitias, poteſt eas concupiſcere non ad aliquem certum terminum, ſed ſimpliciter ambire poteſt, divitem eſſe, quantum poteſt. Aliam etiam rationem afferunt ex Philoſopho, quare quædam Concupiſcentia ſit finita, & quædam infinita. Semper enim Concupiſcentia finis eſt infinita; quia finis per ſe concupiſcitur, ùt ſanitas; unde major ſanitas magis concupiſcitur, & ſic in infinitum. Concupiſcentia verò ejus, quod eſt ad finem, non eſt infinita, ſi ſecundùm illam menſuram appetitur, quæ convenit fini; unde qui finem ponunt in divitiis, habent Concupiſcentiam divitiarum in infinitum: qui autem divitias appetunt propter neceſſi-

Concupiſcentia autem non naturalis omnino eſt infinita. S.Th. ibid. 5. Super. L.1. Polit. C. 6.

tatem

tatem vitæ, concupiscunt divitias finitas sufficientes ad necessitatem vitæ; ùt itidem Philosophus dicit. Atque eadem est ratio de Concupiscentia quarumcunque aliarum rerum.

Loc. cit.

§. 4.

De Effectibus Desiderii.

Effectus Desiderii in animo.

54. PRoprium porro Desideranti est, esse importunum, impudentem, & inquietum, ob impulsum animæ & spirituum, quibus in bonum concupitum fertur. Ipsa etiam difficultate irritari hanc Passionem cernimus; credideris, quia bonum ex ejus absentia magis æstimamus, quo carere nos, & indigere advertimus, ac, ne deinceps etiam carere oporteat, formidamus, proindéque illud itidem amamus magis, ac magis sollicitè exoptamus.

Tum in corpore, nominatimque in oculis;

55. Cæterùm si quos effectus determinatè corpori imprimit Desiderium, attendamus; inprimis oculi Desiderantibus solent esse instantes, procaces, & avidi; unde exortum est illud: oculis aliquem devorat. Sunt autem isti aspectus quidam velut saltus, quibus anima in concupitum bonum fertur; ac insuper spiritus majori copia illuc accurrentes, dum exire gestiunt, oculos foras propellunt; simulque splendore implent, ac quadam vivacitate.

56.

Digitized by Google

56. Dein verò Deſiderium ſalivam movere dicitur, & ad aſpectum, vel imaginationem rei concupitæ pergrato humore linguam perfundere; ſive quia de rebus iſtis ſermonem inſtituere lubet; quem in finem natura ſalivam ſubminiſtrat, ut lingua efficiatur mobilis; ſive quia imaginatio, dum obiecta velut præſentia reddit, illam ipſam affectionem organo imprimit, quam ea efficerent, ſi re ipſa ore tenerentur; ac proin abundantiam aquæ invehit, effectum videlicet etiam poni ſolitum ex appetitu alimentorum. *In lingua.*

57. Cæterùm cùm ipſi Deſiderio variæ aliæ Paſſiones immiſceant ſeſe, hinc pro harum varietate variæ quoque inflexiones vocum proveniunt. Sed animæ affectio verſus bonum concupitum, multiplicem corporis inquiem, agitationémque imprimit. Affectos ergo Deſiderio videmus continuò ſitum ac locum mutare, oculos nunc huc nunc illuc jacere; ſe modò in hoc, modò in aliud latus convertere, nunc ſedere, nunc ſtare, incedere modò, modò ſubitò ab inceſſu deſiſtere; quæ omnia variarum ſententiarum, quas anima perpetuò mutat, dum mox iſtud, mox aliud efficiendum ſtatuit, effectus eſſe ſolent; cúmque anima etiam conatum adhibeat, ut optato bono ſe conjungat, ſimiles motus in membris conjunguntur: hinc caput profertur, extenduntur brachia, inceditur magnis paſſibus, concitatisque; curritur denique ad obiectum deſideratum. *In brachiis, pedibúsque.*

58.

Et in vultu. 58. Vultus interea ex nimio appulsu spirituum, & sanguinis, qui itidem ob impressum animæ impetum ad objectum sese protendentis, ad partes externas diffunditur, rubescit, & tumet, ipsiúsque boni, adeò concupiti privatio, dum attento animo perpenditur, lacrimas ex oculis elicit; cúmque ob emissam ad partes exteriores nimiam quantitatem spirituum tum cor, tum arteriæ distendantur; hinc motus in his magnus plerumque efficitur, frequens etiam ex nimio impetu ac festinatione, cum qua spiritus protrudi solent. Totum denique corpus exsiccatur, & macie conficitur; quòd partes sanguinem conficientes, & nutritioni destinatæ nec alimentum debitè, nec in suam substantiam convertere possint, utpote ex defectu spirituum auffugientium quamplurimùm debilitatæ.

ARTICULUS IV.

De Fuga.

EXponendum hìc, quid sit Fuga, Ac ejus effectus exponendi.

§. I.

Quid sit Fuga.

59. PRout Amori Odium, Lætitiæ Tristitia, ita Desiderio assigna-

Digitized by Google

gnatur oppoſita Fuga mali. Eſt autem Fuga receſſus quidam animi ex opinione impendentis mali ; ſive averſio à malo necdum præſenti. Ex quo colligitur, Paſſionem hanc motus efficere contrarios Deſiderii motibus ; præterea diſtingui quidem ab Odio, & Dolore ; quòd illud ſit averſio à malo, præſcindendo, utrum hoc ſit præſens, vel abſens ; hic autem ſit de præſenti ; cùm tamen Fuga ſit determinatè de malo, quod impendere creditur ; quia tamen, quæ de malo univerſim dicuntur, ferè etiam determinatè de malo impendenti vera ſunt, hinc quæ de Odio ſunt expoſita, Fuga quoque utplurimùm habet communia, nec hic ſunt retexenda.

§. 2.

De Effectibus Fugæ.

60. EFfectus Fugæ peculiaris in corpore ſolet eſſe affluxus ſpirituum in eas partes, quæ idoneæ ſunt, *Effectus peculiaris Fugæ in corpore.*
ut animal à malo divertat, aut illi aditum obſtruat, & à conjunctione arceat. Hinc ſubinde ſanguis ad centrum refluit ; ex quo frigeſcunt, & concidunt externæ corporis partes, & clauſis ea ratione poris ſenſus mali obtunditur, aut excluditur, cuſtodito interim corde, & defenſis partibus nobilioribus. Quandoque cùm ex-

pedita patet via ad recedendum, remotiùs ad circumferentiam spiritus delabuntur, ad pedes videlicet, aut cætera ad fugam conferentia. Reliqua rursum sunt Odio & Fugæ communia.

ARTICULUS V.

De Gaudio, seu Delectatione.

JAm verò Gaudii seu Delectationis primò essentiam explicabimus; Dein causas afferemus; Tum effectus, speciatímque Risum; Ac denique bonitatem vel malitiam sumemus examinandam.

§. I.

Explicatur Essentia Gaudii, seu Delectationis.

Quid sit Gaudium, seu Delectatio.
S.Th. 1. 2. Q. 31. A. 1. in C. L. 1. Rhet. C. 10.

61. GAudium porro, sive Delectatio, est Passio, seu motus Appetitûs Concupiscibilis, quo fertur in bonum sensibile, ut præsens, & possessum. Quam rem ita habet Philosophus. Delectatio est quidam motus animæ, & Constitutio simul tota, & Sensibilis in naturam existentem. Ad hujus itaque intelligentiam considerandum est, quòd sicut contingit in rebus naturalibus aliqua consequi su-

as

as perfectiones naturales, ita hoc contingit in animalibus: & quamvis moveri ad perfectionem non ſit totum ſimul, conſequi tamen naturalem perfectionem eſt totum ſimul. Hæc autem eſt differentia inter animalia, & alias res naturales; quòd aliæ res naturales, quando conſtituuntur in id, quod convenit ipſis ſecundùm naturam, hoc non ſentiant; ſed animalia hoc ſentiant, & exiſto ſenſu efficitur quidam animæ motus in Appetitu Senſitivo; atque iſte motus eſt Delectatio.

62. Eſt tamen quædam diſparitas Gaudium inter, & Delectationem; nam in brutis quidem animalibus non dicimus Gaudium eſſe, ſed Delectationem; atque ùt habet Avicenna, Gaudium eſt quædam ſpecies Delectationis. Videlicet quemadmodum concupiſcentiæ ſunt quædam naturales, quædam non naturales, quæ conſequuntur Rationem, ùt ſupra eſt expoſitum; ita etiam Delectationum quædam ſunt naturales, & quædam non naturales, quæ ſunt cum Ratione. Vel ſicut Damaſcenus, & Gregorius Nicenus dicunt; voluptatum hæ ſunt animæ, illæ corporis, quod in idem redit; delectamur enim & in his, quæ naturaliter concupiſcimus, ſi ea adipiſcamur; & in his, quæ concupiſcimus ſecundùm Rationem. Sed nomen Gaudii non habet locum, niſi in Delectatione, quæ conſequitur Rationem; unde Gaudium non attribuimus brutis animalibus, ſed ſolum nomen De-

Delectatio poteſt eſſe in hominibus, & brutis, Gaudium autem in ſolis hominibus. S. Th. Q. cit. A. 3. in C. Lib. de Anima. Art. priore. §. 3. L. 2. de orthod. fide. L. 4. C. 12.

lectationis. Omne autem quod concupiscimus secundùm naturam, possumus etiam cum delectatione Rationis concupiscere, ùt jam nuper notatum est, sed non è converse. Unde de omnibus, de quibus est Delectatio, potest esse Gaudium in habentibus Rationem; quamvis non semper de omnibus sit Gaudium; quandoque enim aliquis sentit Delectationem secundùm corpus, de qua tamen non gaudet secundùm Rationem. Ac proin quænam disparitas Gaudium inter, & Delectationem interveniat, est manifestum.

Artic. prior. §. 2.

Delectatio, quæ sequitur Rationem, est solùm in Appetitu intellectivo.

S. Th. Q. cit. A. 4. in C.

63. Cæterùm Delectatio illa, quæ sequitur apprehensionem Rationis, non solùm, in Appetitu sensitivo est, sed etiam in intellectivo. Ad apprehensionem quippe Rationis non solùm commovetur Appetitus Sensitivus per applicationem ad aliquid particulare, sed etiam Appetitus intellectivus, qui dicitur Voluntas. Et secundùm hoc in Appetitu intellectivo, sive in Voluntate est Delectatio, quam vocamus Gaudium, non autem Delectatio corporalis. Hoc tamen interest inter Delectationem utriusque Appetitûs discrimen, quòd Delectatio Appetitûs sensilis fit cum aliqua transmutatione corporali Delectatio autem Appetitûs intellectivi nihil est aliud, quàm simplex motus Voluntatis. Atque hoc sensu dicit Augustinus, cupiditatem, & lætitiam nihil esse aliud,

ud, quàm Voluntatem in eorum conſecutione, quæ volumus.

64. Quamquam Delectatio quando propriè habet rationem Paſſionis, non eſt niſi cum aliqua transmutatione corporali, & ſic non eſt in Appetitu intellectivo. In Appetitu porro intellectivo non eſt Delectatio, niſi ſecundùm ſimplicem motum; atque ſic etiam eſt in DEO, & in Angelis. In nobis igitur non ſolùm eſt Delectatio, quæ ſit nobis communis cum brutis, ſed etiam talis, quæ ſit nobis communis cum Angelis.

Homo porro habet Delectationem aliam communem cum Angelis, & aliam cum brutis. S. Th. Q. cit. ad 2. & 3.

65. Quænam autem Delectationes majores ſint, corporales nempe, aut ſpirituales, lis modò diſcutienda eſto. Ergo Delectatio provenit ex conjunctione convenientis, cùm ſentitur, & cognoſcitur, ùt ex dictis conſtat. Si igitur comparentur Delectationes Spiritûs & Sensûs, in quantum Delectamur in ipſis actionibus; puta, in cognitione Sensûs, & in cognitione Intellectûs, dubium non eſt, quin multò majores ſint illæ, quàm iſtæ; multò enim magis delectatur homo de hoc, quòd cognoſcat aliquid intelligendo, quàm de hoc, quòd cognoſcat aliquid ſentiendo; quia Intellectûs cognitio & perfectior eſt, & etiam magis cognoſcitur; Intellectus enim magis reflectitur ſupra ſuum actum, quàm Sensus. Eſt etiam cognitio intellectiva magis dilecta; ſic nullus eſt, qui non vellet magis carere viſu corporali, quàm intellectuali, eo modo, quo beſtiæ

Delectationes ſpiritûs majores ſunt, quàm Delectationes Sensûs, ſive quantùm delectamur in ipſis actionibus. S. Th. Q. cit. A. 5. in C. Hoc ſ.

Lib. 14. de Trin. C. 14.

vel stulti carent, ùt dicit Augustinus.

Sive quantùm hæ Delectationes comparantur ad invicem.

S. Th. Loc. cit.

66. Rursùm verò si comparentur Delectationes Intellectûs Delectationibus Sensûs; sic secundùm se & simpliciter loquendo Delectationes Intellectûs, ac porro spirituales sunt majores. Et hoc apparet secundùm tria, quæ requiruntur ad Delectationem; scilicet bonum conjunctum, & id, cui conjungitur, ac ipsam conjunctionem. Nam ipsum bonum spirituale est majus, quàm bonum corporale, & est magis dilectum; cujus signum est, quòd homines etiam à maximis corporalibus voluptatibus abstinent, ut non perdant honorem, qui est bonum spirituale, ac Intellectûs. Similiter etiam ipsa pars intellectiva est multò nobilior, & magis cognoscitiva, quàm Sensitiva. Conjunctio etiam utriusque intimior est, perfectior, ac firmior. Intimior quidem, quia sensus sistit circa exteriora accidentia rei, intellectus verò penetrat usque ad rei essentiam. Perfectior autem, quia conjunctioni rei sensibilis ad Sensum adjungitur motus, qui est actus imperfectus: unde Delectationes sensibiles non sunt totæ simul, sed in eis aliquid pertransit, & aliquid exspectatur consumandum; ùt patet in Delectatione ciborum. Sed quæ intelliguntur, sunt absque motu; unde Delectationes tales sunt totæ simul. Est etiam firmior, quia Delectabilia corporalia sunt corruptibilia, & citò deficiunt; bona verò

verò ſpiritualia ſunt incorruptibilia.

Delectationes tamen corporales quoad nos ſunt ſpiritualibus magis vehementes.

67. Cæterùm quoad nos Delectationes corporales magis ſunt vehementes propter tria. Primò, quia, quæ ſenſu percipiuntur, ſunt magis nota quoad nos, quàm quæ Intellectu. Secundò, quia Delectationes ſenſibiles, cùm ſint Paſſiones Appetitûs ſenſitivi, ſunt cum aliqua tranſmutatione corporali; quod non contingit in Delectationibus ſpiritualibus, niſi per quamdam redundantiam à ſuperiori Appetitu ad inferiorem. Tertiò, quia Delectationes corporales appetuntur ùt medicinæ quædam contra corporales defectus, vel moleſtias, ex quibus triſtitiæ quædam ſequuntur. Unde Delectationes illæ triſtitiis hujusmodi ſupervenientes magis ſentiuntur, ac proin magis acceptantur, quàm Delectationes ſpirituales, quæ non habent contrarium, ùt infrà dicetur.

S. Th. ibidem.

Inter Delectationes ipſas Senſuum autem, ſiſpectetur cognitio, major eſt Delectatio Viſûs; ſi autem utilitas, major eſt Delectatio Tactûs.

68. Sed inter ipſas Delectationes ſenſuum, quænam ſunt cenſendæ majores? enim verò propter duo contingit eſſe Delectationem ſecundùm ſenſum; videlicet propter cognitionem, ac propter utilitatem; ob hoc enim Senſus amamus, & bonos nobis æſtimamus. Sed quia apprehendere ipſam cognitionem, tanquam bonum quoddam, proprium eſt hominis, ideo Delectationes illæ Senſuum, quæ habentur ſecundùm cognitionem, ſunt propriæ hominum; Delectationes autem, Senſuum, in quantum diliguntur propter utilitatem, ſunt communes omnibus ani-

S. Th. ibid. A. 6. in C.

malibus. Si igitur loquamur de Delectatione Senſûs, quæ eſt ratione cognitionis, manifeſtum eſt, ſecundùm Viſum eſſe majorem Delectationem, quàm ſecundùm alium Senſum; hoc ipſo, quia participant cognitionem. Si autem loquamur de Delectatione Senſûs, quæ eſt ratione utilitatis, ſic maxima Delectatio eſt ſecundùm Tactum. Utilitas enim Senſuum attenditur ſecundùm ordinem ad conſervationem animalis: ad hanc autem utilitatem propinquiùs ſe habent ſenſibilia Tactûs; afficitur enim Tactus iis, ex quibus conſiſtit animal, ſcilicet calido, & frigido, humido, & ſicco aliisque hujuſmodi: unde ſecundùm hoc Delectationes, quæ ſunt ſecundum Tactum, ſunt majores, quaſi fini propinquiores. Quamobrem etiam animalia cætera, quæ non habent Delectationem ſecundùm Senſum, niſi ratione utilitatis, non delectantur ſecundùm alios ſenſus, niſi in ordine ad ea, quæ percipiuntur Tactu. Neque enim odoribus leporum canes gaudent, ſed eſu: neque Leo voce bovis, ſed commeſtione, ùt notat Philoſophus.

Lib. 3. Eth. C. 10.

Unde intra limites Delectationis ſenſibilis ſimpliciter major eſt Delectatio Tactûs.

69. Cùm igitur Delectatio Tactûs ſit maxima ratione utilitatis, Delectatio autem Viſûs ratione cognitionis; ſi quis utramque comparare velit, inveniet ſimpliciter, Delectationem Tactûs eſſe majorem Delectatione Viſûs, in quantum hæc conſiſtit intra limites Delectationis ſenſibilis; quia manifeſtum eſt, id quod eſt

S. Th. ibid.

na-

naturale, in unoquoque esse potentissimum; hujusmodi autem Delectationes Tactûs sunt, ad quas ordinantur concupiscentiæ naturales, sicut cibi, & reliqua id genus. Sed si consideremus Delectationes Visûs proùt Visus deservit Intellectui, sic Delectationes Visûs erunt potiores ea ratione, qua & Intellectûs Delectationes sunt potiores Delectationibus Sensuum.

§. 2.

De Causis Delectationis.

70. JAm verò Delectationis multiplices sunt causæ. Primùm Operatio. Ad Delectationem quippe, ùt vidimus, duo requiruntur, scilicet consecutio boni convenientis, & cognitio ejusmodi consecutionis: utrumque horum autem in quadam Operatione consistit; nam cognitio actu posita, & existens, Operatio quædam est. Pariter bonum conveniens adipiscimur aliqua Operatione: ipsa etiam Operatio propria est quoddam bonum conveniens; unde omnis Delectatio aliquam consequitur Operationem. *Causa Delectationis est Operatio.* S. Th. Q. 32. A. 1. in C. & 5. super.

71. Nec refert, otium, & requiem esse delectabilia, ùt habet Philosophus; ea autem fieri per cessationem Operationis. Nam Operationes sunt delectabiles, in quantum ponuntur cum proportione ad operantem, eique sunt connaturales. Cùm autem virtus humana sit finita, Operatio *Quæ autem ratione etiam otium & requies sint delectabilia.* Idem ib. ad 3. L. 1. Rhet. C. 11.

ratio ad eam habet proportionem secundùm aliquam mensuram ; Unde si excedat illam mensuram, jam non ponetur cum proportione, nec erit delectabilis, sed potiùs laborem afferet, ac tædium. Secundùm hoc itaque otium & ludus, ac alia, quæ ad requiem pertinent, delectabilia sunt, in quantum aufferunt tristitiam, quæ est ex labore.

Dein Motus est etiam Causa Delectationis, tum exparte nostra; S. Th. Q. cit. A. 2. in C. L. 7. Eth. C. 7.

72. Dein Causa quoque Delectationis est Motus. Ad Delectationem enim, ùt ex dictis palam est, requiritur bonum delectans, conjunctio Delectabilis, ac cognitio hujus conjunctionis. Secundùm hæc tria autem motus efficitur Delectabilis, ùt habet Philosophus. Nam ex parte nostra, qui delectamur, mutatio efficitur in nobis delectabilis eam ob causam, quia natura nostra mutabilis est; unde quod nobis modò convenit, non conveniet postea : sicut calefieri ad ignem, est conveniens homini in hyeme, non autem in æstate.

Tum exparte boni delectantis. S. Th, loc. cit.

73. Ex parte verò boni delectantis, quod nobis conjungitur, fit etiam mutatio delectabilis, quia actio perpetua alicujus agentis auget effectum ; sicut quantò aliquis diutiùs adstat ad ignem, magis calefit, & exsiccatur. Status autem, & habitudo naturalis in quadam mensura consistit, & ideo quando continua præsentia Delectabilis superexcedit mensuram naturalis statûs, efficitur remotio ejus Delectabilis.

74. Ex

74. Ex parte porro conjunctionis Delectatio fit ex Motu, quia homo desiderat cognoscere aliquod totum perfectum. Quando igitur aliqua non possunt apprehendi tota simul, delectat in his transmutatio, ut unum transeat, & alterum succedat, & sic totum sentiatur. Unde Augustinus: Non vis utique stare syllabam, sed transvolare, ut aliæ veniant, & totum audias. Itaque omnia, ex quibus unum aliquod constat, & non sunt omnia simul, plùs delectant omnia, quàm singula, si possint sentiri omnia. Si ergo sit aliqua res, cujus natura non mutetur, nec possit in ea fieri excessus naturalis habitudinis per continuationem delectabilis, & quæ possit totum suum delectabile simul intueri, non afferet ei transmutatio Delectationem; & quantùm aliquæ Delectationes plùs ad hoc accedunt, tantò plùs possunt continuari. Cæterùm rursus Motum oportet esse moderatum, ac cum proportione; nam qui transcendit habitudinem naturalem, lassitudinem inducit, nec est delectabilis.

Tum ex parte conjunctionis. S. Th. loc. cit.

L. 4. Conf. C. 11.

75. Jam verò Spes etiam, & Memoria sunt causa Delectationis. Efficitur enim Delectatio ex præsentia boni convenientis, secundùm quod sentitur, vel qualicunque demum modo percipitur. Est autem aliquid nobis præsens dupliciter. Uno modo secundùm cognitionem, prout nempe id, quod cognoscitur, est in cognoscente secundùm suam similitudinem. Alio modo secundùm rem; prout scili-

Spes quoque & Memoria, ponuntur Causa Delectationis. S. Th. Q. cit. A. 3. in C.

scilicet unum alteri realiter conjungitur, vel actu, vel potentiâ, secundùm quemcunque conjunctionis modum. Et quia est major conjunctio secundùm rem, quàm secundùm similitudinem, quæ est conjunctio cognitionis : ita major est conjunctio rei in actu, quàm in potentia ; ideo maxima in materialibus est Delectatio, quæ fit per Sensum, qui videlicet requirit præsentiam rei Sensibilis. Secundum autem gradum tenet Delectatio Spei, in qua non solùm est Delectabilis conjunctio secundùm apprehensionem, sed etiam secundùm facultatem, ac potentiam adipiscendi bonum, quod delectat. Tertium autem gradum tenet Delectatio Memoriæ, quæ habet solam conjunctionem apprehensionis, Ex his autem patet, etiam Spem & Memoriam esse simpliciter causam Delectationis.

Ipsa item Tristitia. S. Th. Q. cit. A. 4. in C.

76. Sed, quod mireris, etiam Tristitia inter causas Delectationis numeratur. Et quidem cùm Tristitia possit duplici modo considerari; videlicet tum secundùm quod est in actu, tum secundùm quod est in memoria; utroque modo afferre potest Delectationem. Ergo Tristitia in actu existens est causa Delectationis, in quantum facit memoriam rei dilectæ, de cujus absentia aliquis tristatur ; quamquam tunc de sola rei illius apprehensione delectatur. Qua ferè ratione etiam in Ira est quædam Delectatio, ex spe vindictæ; Hoc Lib. C. 3. A. 5. S. 3. ut infrà dicetur. Memoria autem Tristi-

tiæ

tiæ fit cauſa Delectationis propter ſubſecutam ab ea liberationem; nam carere malo accipitur in ratione boni; unde homini, in quantum apprehendit, ſe evaſiſſe ab aliquibus triſtibus, & acerbis accreſcit Gaudii materia. Hinc Auguſtinus, ſæpe inquit læti triſtium meminimus, & ſani dolorum ſine dolore: & inde ampliùs læti, & grati ſumus. Ac rurſum: Quanto majus fuit periculum in prælio, tantò majus erit Gaudium in triumpho. L. 22. de Civ. Dei. Lib. 8. Conf. C. 3.

77. Cæterùm inter cauſas Delectationis venire nobis quoque poſſunt actiones aliorum; ut enim jam notavimus, ad Delectationem ſunt conſecutio proprii boni, & cognitio itidem proprii boni, quod quis eſt conſecutus. Tripliciter itaque operatio alterius poteſt eſſe Delectationis cauſa. Uno modo, in quantum per operationem alicujus conſequimur quodpiam bonum. Et ſecundùm hoc operationes illorum, qui nobis aliquod bonum faciunt, ſunt nobis delectabiles; benéque ab alio affici eſt jucundum. Alio modo, in quantum per operationes aliorum efficitur nobis aliqua cognitio, vel aliqua æſtimatio proprii boni. Unde homines delectantur, dum laudantur ab aliis, vel honorantur; quia ſcilicet per hoc accipiunt æſtimationem in ſe ipſis aliquod bonum eſſe; & cùm iſta æſtimatio fortiùs generetur ex teſtimonio Bonorum, & Sapientum, ideo in horum laudibus & honoribus homines magis delectan- *Aut actiones aliorum.* S. Th. Q. cit. A. 5. in. C. 5. Super.

ctantur; cumque Adulator sit apparens Laudator, ideo etiam adulationes sunt aliquibus delectabiles; ac rursum, quia Amor est alicujus boni, & admiratio est alicujus magni, idcirco amari ab aliis, & in admiratione haberi, est delectabile, in quantum per hoc fit homini æstimatio propriæ bonitatis, vel magnitudinis, in quibus aliquis delectatur. Tertio modo, in quantum ipsæ operationes aliorum, si sint bonæ, æstimantur ut bonum proprium propter vim amoris, qui facit æstimare amicum quasi eundem sibi: & vicissim propter odium, quod facit æstimare bonum alterius esse sibi contrarium, efficitur delectabilis operatio inimici mala; unde est illud: Charitas non gaudet super iniquitate, congaudet autem veritati.

1. Cor. 13.

Vel benefacere alteri.
S. Th. Q. cit. A. 6. in C.
L. 1. Pol. C. 3.

78. Sed nobilis quoque causa Delectationis est, benefacere alteri. Quod his verbis expressit Philosophus: Largiri & auxiliari amicis, aut extraneis, est delectabilissimum. Atque hoc triplici ex ratione esse potest. Primò per comparationem ad effectum, quod est bonum in altero constitutum. Et secundùm hoc, in quantum bonum alterius reputamus quasi nostrum, propter unionem Amoris, delectamur in bono, quod per nos fit aliis, præcipuè amicis, sicut in bono proprio. Secundò per comparationem ad finem, velut, cùm aliquis exinde quòd benefaciat, aliquod bonum sibi ipsi consequi sperat, vel à DEO, vel ab homine: Spes autem Delectationis est

eſt cauſa, ùt paulò ante dictum eſt. Tertiò per comparationem ad principium, quod hìc triplex poteſt conſiderari. Unum eſt Facultas benefaciendi. Et ſecundùm hoc benefacere alteri evadit delectabile, in quantum per hoc fit homini quædam imaginatio abundantis boni in ſe ipſo exiſtentis, ex quo poſſit aliis communicare: & ideo homines delectantur in filiis, ac operibus propriis, ſicut quibus communicant proprium bonum. Alterum eſt Habitus inclinans, ſecundùm quem benefacere fit alicui connaturale. Unde, qui Liberales ſunt, dant aliis cum Delectatione. Poſtremum denique Motivum: puta, cùm aliquis movetur ab aliquo, quem diligit, ad alteri benefaciendum; omnia enim, quæ facimus, vel patimur propter amicum, afferunt delectationem; quia ſunt cum Amore: Amor autem eſt maximè delectabilis. Hoc §.

79. Pariter ſimilitudo ea, quæ Amoris cauſa eſt, Delectationem quoque adducit. Eſt námque ſimilitudo quædam unitas; unde id, quod eſt ſimile, in quantum eſt unum, eſt delectabile, ſicut & amabile. Igitur ſi id, quod eſt ſimile proprium bonum non corrumpat, ſed augeat, eſt ſimpliciter delectabile, puta Vir Viro, & Juvenis Juveni. Si verò proprium bonum corrumpat, ſic per accidens evadit faſtidio, & contriſtat, non quidem, in quantum eſt ſimile vel unum, ſed in quantum corrumpit id, quod eſt magis unum. Quod autem ali- *Similitudo quoque Delectationem afferre poteſt.* S. Th. Q. cit. A. 7. in C.

aliquid simile proprium bonum corrumpat, contingit dupliciter. Uno modo, quia corrumpit mensuram proprii boni per quemdam excessum; bonum enim, præcipuè corporale, ùt sanitas, in quadam commensuratione consistit; unde superabundantes cibi, vel nimiæ quælibet Delectationes corporales fastidiuntur. Alio modo per directam oppositionem ad proprium bonum, sicuti Figuli abominantur alios Figulos, non in quantum sunt Figuli, sed in quantum per eos amittunt excellentiam propriam, sive proprium lucrum, quod appetunt sicut proprium bonum, ferè, ùt jam nuper est explicatum.

Hoc Cap. A. 1. §. 2.

Causa demum Delectationis est etiam Admiratio.

S. Th. Q. cit. A. 8. in C.

80. Denique Admirationem inter Causas numerant Delectationis. Etenim adipisci, quæ desideramus, est delectabile; cùm tunc fiat rei amatæ ad amantem applicatio, & ideo quantò alicujus rei amatæ magis accrescit desiderium, tantò magis per adeptionem accrescit Delectatio. Ac etiam in ipso augmento desiderii fit augmentum Delectationis; in quantum fit spes rei amatæ; spem enim inter causas Delectationis jam suprà vidimus repositam. Est autem Admiratio Desiderium quoddam sciendi; quod quidem inde contingit in hominibus, quia hi vident effectum, & ignorant causam; vel inde, quia causa talis effectûs excedit ipsorum cognitionem, aut facultatem. Est proin Admiratio causa Delectationis, in

Hoc §.

quan-

quantum habet adjunctam ſpem conſequendi cognitionem ejus, quod quis ſcire deſiderat. Quamobrem omnia Admirabilia ſunt Delectabilia; ſicut quæ ſunt rara; Repræſentationes item rerum, etiam earum, quæ in ſe non ſunt delectabiles; gaudet enim anima in collatione unius ad alterum; quia conferre unum alteri, eſt proprius, & connaturalis actus Rationis. Et Liberari à magnis periculis, propter hoc etiam eſt magis delectabile, quia eſt admirabile, ùt ait Stagyrita. L. 1. Rhet. C. 11.

§. 3.

De Effectibus Delectationis.

81. SEd à Cauſis Delectationis tranſimus ad ejus effectus. Hos inter itaque primò ponitur Dilatatio, ùt vocant. Dilatatio autem eſt quaſi Motus ad Latitudinem; & Latitudo eſt quædam Dimenſio magnitudinis corporalis. Unde in affectibus animæ non niſi ſecundùm metaphoram dicitur. Porro Latitudo competit Delectationi ſecundùm duo, quæ ad hanc requiruntur. Alterum eſt ex parte cognoſcitivæ Virtutis, quæ apprehendit conjunctionem alicujus boni convenientis; inde autem apprehendit homo, ſe perfectionem quamdam adeptum, quæ eſt ſpiritualis magnitudo: & ſecundùm hoc dicitur homo per Delectationem acquirere magnitudinem, ac porro dilatari. Aliud

Effectus quidam Delectationis in animo eſt Dilatatio. S. Th. 1. 2. Q. 33. A. 1. in C.

autem est ex parte Appetitivæ Virtutis, quæ assentitur rei delectabili, & in ea quiescit, quodammodo se præbens rei ad eam interiùs capiendam. Et sic dilatatur affectus hominis per Delectationem, quasi se tradens ad continendam interiùs rem delectantem.

Effectus Delectationis etiam in Corpore.

§2. Unde cor quoque, Vasa, & Viscera dilatantur, sanguisque toto corpore facilè fluit, & laxatis meatibus cuncta permeat. Hinc gratus tepor, tumidus calor, vegetus, nitidusque totius corporis habitus; hinc carnes succo imbutæ turgescunt; cor ipsum summam nactum libertatem magnos, æquabiles, raros, & quietos motus ciet. Frontem quoque lætissima hæc Passio exporrectam reddit, vultus evadit floridus, complanatæ rugæ, labra purpurea; depressa tantillùm supercilia. Oculi semiaperti nescio quid grati fulgoris jaculantur, aut repercutiunt. Aspectus sunt suaves, motu tamen passim inquieto ob musculos quasi lascivientes, propter calidum teporem affusum. Nonnunquam verò intuitus fixus, & oculi immobiles hærent, mente scilicet absorpta, & reliquis sensibus feriantibus, quando nimirum jubilus totum animum occupat. Vox gravior, trahæâ scilicet, ùt appellant, dilatatâ; quippe quò quævis etiam fistula magis contrahitur, eò acutiorem edit sonum. Lingua tripudians loquelam præcipitanter fundit; hinc qui nimia lætitia exultant loquaciores, ac garruli efficiuntur. Grata enim

enim hæc affectio magnam ſpirituum copiam ad cerebrum transmittit, qui Phantaſiam fæcundiorem ad generandos conceptus ſuo calore reddunt, ac ſimul humor ad organum vocis affluens hoc magis flexile efficiunt, ac mobile. Quamobrem in lætitia, maximè ſi aliàs judicium debile fuerit, periculum eſt, ne Ratio ſatis omnia ad limam examinet, aut aliqua non prorumpant, quæ ſatiùs fuiſſet reticeri.

Moderata Delectatio ſalubris eſt, Immodica autem periculoſa.

83. Eſt autem affectus hic, aliàs ſalubris, & non parum commodi affert ſanitati; quia cuncta viſcera grato calore perfundit. Immodica tamen lætitia perniciosa admodùm eſt, infértque non rarò animi deliquia, aut ipſam mortem. Præ nimia nempe Dilatatione pectoris cor ipſum deficit, motus impeditur, aut certè ſpongioſa pulmonum ſubſtantia laxatis plùs æquo fibris ſanguinem nimium imbibit, ut vox præcludatur, obſtruatur reſpiratio, fibræque ipſæ ob exuberantiam ſanguinis ſuis nequeant fungi operationibus, ac tandem oriatur ſuffocatio.

§. 4.

De Riſu.

Riſus eſt varius

84. GAudium præterea in corpore Riſum excutit. Sed Riſus in varias claſſes diſtribuitur. Aliquando enim tantùm ſimulatur; ſic irati, & contemptui habiti Riſum ſimulant, qui vulgò dici-

P. Neiſtyfter in Theatro Paſſ. Anim. Part. 2. Diſſert. 5. §. 9.

dicitur dentium vallum non transcendere. Alius autem est Risus ascitius, & qui ipsi usu comparatur. Ita plerique, ubi innotos incurrunt, vel eos salutant, Risum leviorem, quasi in condimentum, advocant, vultumque explicant. Alius porro à morbo profluit, aut alia affectione prava. Sic vulnus septo medio inflictum Risum excitat. Sed alius denique est Risus nativus, & sincerus, de quo est in præsentiarum sermo.

Causa Risûs propriè talis.

Idem ibidem.

85. Hujus ergo Risûs Originem passim Diaphragma ponunt, cùm ad motum tremulum determinatur; ad motum autem istum est aptissimum, utpote ad instar Tympani tensum. Verùm motûs ejusmodi sunt multiplices causæ, quæ quidem pleræque ad Lætitiam revocantur. Præprimis itaque ipsa Lætitia gestiens Risum commovet, ùt perspicimus in pueris, qui præ gaudio lasciviunt, & multiplici cachinno jocos suos condiunt. Nec tamen tremulus hic Diaphragmatis motus efficitur à voluptate sensu externo percepta; ùt à grata Musica, pulchra imagine, dulci sapore, vel odore; sed videlicet ab interiore Lætitia in cerebro orta. Secundò Risum ciere solet ludicræ rei perceptio, aut memoria. Ludicrum porro vocatur, quod aliquam singularem Deformitatem habet, vel Nativam, ùt in vultu deformi; vel Expressam, ùt in actionibus Morionum. Rursus inducit Risum ipse Risus; dum enim unus ridet, alii Risum tenere vix

ix possunt; opinor ex eo, quòd ridere sit ctus ludicrus, & proin ludicram in conpicientis cerebro speciem movet. Quarò Titillatio nonnullos ita ad Risum incenlit, ut ferè mente capti videantur; præertim quæ fit in plantis pedum, in axillis, n collo, & in ipso eorum tractu, quo aut nulta vasa, aut frequentes nervi desinunt, ut ad Diaphragma acceditur propiùs. Quia autem ab apprehensione in cerebro orta movetur Risus, hanc Titillationem priùs ad cerebrum traduci est necesse, ut ex interno sensu affectio ad Diaphragma derivetur. Cæterùm nonnullos vel ipsa Titillationis cogitatio potenter afficit, ac commovet ad Risum. Denique delirantes in altissimos cachinnos animantur; tum quia in delirio septum medium, ac porro Diaphragma malè afficitur, unde etiam Phrenetici appellantur; tum quia emoto cerebro inepta specierum combinatio facilè resultat, tum quia nulla seria cogitatio, nullus Rationis ductus impressos motus cohibet.

86. Tam multi verò, ac varii motus Risui adjunguntur, ut ab eo, cùm mediocritatis metas transgreditur, valetudini non parùm sit metuendum. Turgent Vasa arteriarum, & venarum; quia musculorum compressione motus ordinarius sanguinis inhibetur: inflatur, & intumescit guttur: Vultus rubet, ac splendet ob eandem causam: vox hæret, & lingua suspensa manet; quia laringis musculi dis-

Motus in Risu. Idem ibidem.

trahuntur motu diaphragmatis : nihil deglutiri, nihil ſorberi poteſt ; quia per trachæam ſubſultim erumpit anhelitus, ut claudi non poſſit: Venter, & ilia dolent ex ſuccuſſione ſepti : agitantur brachia propter affectos muſculos , inclinatur pectus, ut venter plus ſpatii nactus non tantopere flagelletur ab incumbente Diaphragmate.

§. 5.

De Bonitate, & Malitia Delectationum.

Delectationes non omnes ſunt malæ ; S. Th. 1. 2. Q. 34. A. 1. in C. L. 10. Ethic. C. 2. L. 2. de anima Texu 150.

87. JAm verò, ùt habet Philoſophus, poſuerunt aliqui, Delectationes omnes eſſe Malas. Cujus ratio videtur fuiſſe : quia intentionem ſuam referebant ad ſolas Delectationes ſenſiles, &, ùt loquimur, corporales, quæ ſunt magis manifeſtæ ; nam & in cæteris antiqui Philoſophi non diſtinguebant ea , quæ intelliguntur, ab his, quæ ſentiuntur, nec Intellectum à ſenſu, ùt refert itidem Stagyrita. Delectationes autem corporales arbitrabantur dicendum , omnes eſſe malas, ut ſic homines, qui ad Delectationes immoderatas ſunt proni, à Delectationibus ſe retrahentes ad Medium Virtutis pervenirent. Sed perperam ponebatur hæc exiſtimatio ; cùm enim nullus poſſit vivere ſine aliqua ſenſili, & corporali Delectatione,

tione, si illi, qui docent, omnes Delectationes esse malas, deprehendantur aliquas Delectationes suscipere, magis homines ad Delectationes erunt proclives, exemplo operum, Verborum doctrinâ prætermissâ. In Operationibus enim, & Passionibus humanis, in quibus experientia plurimùm valet, magis movent exempla, quàm verba.

Sed quædam malæ sunt, quædam bona.

88. Dicendum igitur, quod est, ac videlicet Delectationes aliquas esse bonas, & aliquas esse malas. Est enim Delectatio Quies Appetitivæ Virtutis in aliquo bono amato, & consequens aliquam operationem. Unde bonitatis, aut Malitiæ Delectationum duplex ratio accipi potest. Una quidem ex parte boni, in quo aliquis quiescens delectatur. Bonum enim, & malum in moralibus dicitur, secundùm quod convenit Rationi, vel ab ea discordat, ùt sæpè audivimus; sicut in rebus naturalibus aliquid dicitur naturale ex eo, quòd naturæ convenit, innaturale verò ex eo, quòd est à natura discordans. Sicut igitur in naturalibus est quædam quies naturalis, quæ scilicet est ex eo, quod convenit naturæ, ùt, cùm grave quiescit deorsum: & quædam innaturalis, quæ est in eo, quod repugnat naturæ, sicut cùm grave quiescit sursum: ita & in Moralibus est quædam Delectatio bona, secundùm quod Appetitus superior, aut inferior requiescit in eo, quod convenit Rationi: & quædam mala ex eo, quod quiescit in eo, quod

S. Th. Loc. cit.

Lib. 1.

à Ratione discordat, & à Lege DEI. Alia ratio accipi potest ex parte operationum, quarum quædam sunt malæ, & quædam bonæ; Operationibus quippe magis sunt affines delectationes, quæ sunt eis conjunctæ, quàm Concupiscentiæ, quæ tempore eas præcedunt; unde cùm Concupiscentiæ bonarum operationum sint bonæ, malarum verò malæ, multò magis delectationes bonarum operationum sunt bonæ, malarum verò malæ.

Ex Delectationibus denique judicatur homo vel bonus, vel malus. 1-2. Q. 20. A. 2. in C.

89. Denique Delectatio Voluntatis humanæ Regula est, secundùm quam hominem moraliter vel bonum, vel malum judicamus. Bonitas enim, vel Malitia moralis præcipuè in Voluntate consistit, ùt ponit itidem Divus Aquinas; quia per Voluntatem habetur ordo ad finem. Utrum autem Voluntas sit bona, vel mala, præcipuè ex ipso fine cognoscitur: id autem habetur pro fine, in quo Voluntas quiescit: quies verò Voluntatis, & cujuslibet appetitûs in bono est Delectatio, & ideò secundùm Delectationem Voluntatis humanæ præcipuè judicatur homo bonus, vel malus. Est enim bonus, & Virtute prædutus, qui gaudet in operibus Virtutum; malus autem, & in Vitiis, qui in operibus malis. Delectationes tamen appetitûs sensitivi non sunt Regula bonitatis, vel malitiæ moralis; nam cibus, verbi causâ, communiter delectabilis est secundùm appetitum sensitivum bonis, & malis; quanquam voluntas bonorum dele-

delectatur in eis ſecundùm convenientiam Rationis, quam non curat Voluntas malorum.

ARTICULUS VI.

De Triſtitia.

DIſtribuendus erit Articulus hic in aliquot Sectiones, in quarum prima exponendum, quid & quotuplex ſit Triſtitia; Tum in altera inveſtigandæ venient cauſæ Triſtitiæ; Effectus dein ejusdem erunt exponendi; Ac poſtremò Remedia etiam porrigenda.

SECTIO I.

Quid, & quotuplex ſit Triſtitia.

PRimò igitur dicendum, quid ſit Triſtitia; Deinde an idem ſit ac Dolor; An Dolor exterior ſit major, quàm interior; Denique exponendæ Species Triſtitiæ.

§. 1.

Quid ſit Triſtitia.

90. TRiſtitiam porro definiunt eſſe Diſplicentiam, ſeu ægritudinem internam de malo præſenti, vel ſecundùm rem, vel ſecundùm imaginatio- *Definitio Triſtitiæ.*

nem. Unde illius Objectum est malum, prout Lætitiæ objectum est Bonum. Est autem Tristitia Passio, cùm sit motus Appetitûs consequens apprehensionem mali; omnis verò motus Appetitûs sensitivi dicitur Passio.

§. 2.

An Tristitia idem sit ac Dolor.

Tristitia est ex sola apprehensione interiori; Dolor autem tum ex interiori, tum ex exteriori. S.Th. 1. 2. Q. 35. A. 2. in C. Hoc Lib. art. 5. §. 1. Loc. cit.

91. SEd confunditur quidem sæpè Tristitia cum Dolore, quemadmodum Delectatio cum Gaudio; est tamen inter illa, velut etiam, quemadmodum nuper diximus, inter hæc quædam distinctio. Quippe tum Delectatio, tum Dolor ex duplici apprehensione existere possunt, nimirum vel ex apprehensione exteriori sensûs, vel ex apprehensione interiori sive intellectûs, sive imaginationis. Sola igitur Delectatio, quæ ex interiori apprehensione est, Gaudium nominatur, ut itidem explicatum est; ac pariter ille solus Dolor, qui ex apprehensione interiori existit, nominatur Tristitia; ac sicut illa Delectatio, quæ ex exteriori apprehensione efficitur, Delectatio quidem vocatur, non autem Gaudium; ita ille Dolor, qui ex exteriori apprehensione provenit, nominatur quidem Dolor, non autem Tristitia. Ut proin omnis Tristitia sit Dolor, sed non omnis Dolor Tristitia; quemadmodum omne

omne Gaudium eſt Delectatio, ſed non omnis Delectatio Gaudium.

92. Et verò interior apprehenſio ad plura ſe extendit, quàm exterior; eoquòd, quæcunque cadunt ſub exteriori apprehenſione, eadant etiam ſub interiori; ſed non è converſo. Et hinc Triſtitia poteſt eſſe de præſenti, præterito, & futuro; quia vis cognoſcitiva interior poteſt cognoſcere præſens, præteritum, & futurum; Dolor autem corporalis non eſt niſi de præſenti; quia ſenſus exterior non percipit niſi præſens.

Triſtitia etiam poteſt eſſe de præterito, præſenti, & futuro; Dolor autem corporalis tantùm de præſenti. Idem A. cit. ad 2.

§. 3.

An Dolor interior major ſit, quàm exterior.

93. ESt autem Dolor interior exteriore ſimpliciter major. Quam in rem advertendum, Dolores hos in uno convenire, in duobus differre. Ac conveniunt in hoc, quòd uterque eſt motus Appetitivæ Virtutis, ùt paulò ante eſt expoſitum: ſed differunt ſecundùm illa duo, quæ ad Triſtitiam, & Delectationem requiruntur; ſcilicet ſecundùm cauſam, quæ eſt bonum, vel malum conjunctum, & ſecundùm apprehenſionem; cauſa enim Doloris exterioris eſt malum conjunctum, quod repugnat corpori; cauſa autem interioris Doloris eſt malum conjunctum, quod

Dolor interior eſt major, quàm exterior tum ſecundùm Cauſam; S. Th. Q. cit. A. 8. in C. §. Prior.

Digitized by Google

quod repugnat appetitui. Dolor enim exterior sequitur apprehensionem sensûs, & specialiter Tactûs: Dolor autem interior sequitur apprehensionem interiorem, vel Imaginationis scilicet, vel Rationis. Si ergo comparetur causa interioris Doloris ad causam exterioris, una per se pertinet ad Appetitum, cujus est uterque Dolor, alia verò per aliud. Nam Dolor interior est ex hoc, quòd aliquid repugnat ipsi Appetitui, exterior autem Dolor ex eo, quòd repugnat appetitui, quia repugnat corpori. Semper autem, quod est per se, prius est eo, quod est per aliud.

Tum secundùm apprehensionem. S. Thom. Loc. cit.

94. Similiter etiam ex parte apprehensionis; nam apprehensio Rationis, & Imaginationis, altior est, quàm apprehensio sensûs Tactûs. Proinde simpliciter, & per se loquendo, Dolor interior potior est, quàm Dolor exterior. Atque hujus signum est, quòd Dolores externos sponte suscipiamus, ut evitemus internos. Quandoque tamen Dolor exterior est cum interiori Dolore, & tunc Dolor augetur; non solùm enim interior est major, quàm exterior, sed etiam universalior. Quidquid enim est repugnans corpori, potest esse repugnans interiori appetitui, & quidquid apprehenditur sensu, potest apprehendi Imaginatione, & Ratione; sed non viciſſim.

§. 4.

§. 4.

De Speciebus Triſtitiæ.

95. QUatuor potiſſimùm aſſignantur ſpecies Triſtitiæ; Miſericordia videlicet, Invidia, Anxietas, & Acedia. Ac Miſericordia quidem eſt animi ægritudo ex concepta miſeria alterius immerentis, eo reſpectu habito, quòd ſimile quidpiam malum etiam ei, qui Miſericordia movetur, evenire poſſit. Hujusmodi Affectûs incapaces ſunt tum omnino miſeri, tum eximiè felices; nam illis quidem non vacat aliena mala deplorare, cùm abundè occupentur propriis; hi verò minimè putant, ſimilibus ſe malis obnoxios eſſe. Hinc Miſericordia Divina, quæ toties, & tam magnificè ùt par eſt, in Scripturis depredicatur, non eſt hujuſmodi Affectus; ſed ſita illa eſt in Charitate; & eſt volitio, ùt ajunt, ſublevandi alienam miſeriam ex amore boni alieni, levamen illud conſecuturi.

Species Triſtitiæ eſt imprimis Miſericordia. Neiſtyfter in Theatro Paſſ. animæ Parte 2. Diſſert. 6. §. 2.

96. Ad miſerandum verò plurimùm propendent, qui paria ſunt experti; tum ſenes ob Prudentiam, & rerum præteritarum memoriam: etiam Eruditi ob caſuum humanorum cognitionem; ſimiliter qui Filios, uxorem, Parentes, ſuperſtites habent; ac tandem debiles, & timidi; ob faciliorem imaginationem ſimilis mali, ſibi vel ſuis poſſibilis. Movent autem Miſeri-

Quinam ſint ad miſerandum proni, aut in quos Affectus hic feratur.

cor-

cordiam primò mala, quæ dolorem corporis afferunt; deformitas enim ſine dolore riſum potiùs procreat. Secundò etiam illa, quæ interitum afferre poſſunt citra doloris ſenſum. Tertiò Commiſerationem ſingularem provocat, qui inde mala crebrò patitur, unde bona ſperare debuerat; ùt eadem pariter affectione movemur, cùm bona importunè accidunt; videlicet quando quis iis frui nequit, aut juvari. Denique Miſericordiam procreant ficta in Tragædiis mala. Subinde autem Commiſeratio hæc plurimam efficit Delectationem ex eo, quòd Miſericors naturam ſuam, & indolem experimentò debrehendat bonam eſſe, & humanam, quam commovet vel ſola alienæ calamitatis imitatio. Miſericordiâ porro ferimur primò in nobis proximè conjunctos Cognatione, vel Amicitiâ; tum hoc affectu proſequimur, quos conditione, & ſtatu æquales cenſemus. Tertiò miſeremur recentibus malis afflictorum; vetuſtior enim ærumna longioris temporis beneficio mitigata creditur. Dum autem Miſericordia verſari dicitur circa miſeriam, quæ immerenti accidit, non is eſt ſenſus, ut negetur Miſericordia tendere poſſe in eum, qui calamitatem promeritus ſuſtinet; Judex enim, qui æquum nocenti ſupplicium decernit, nihilo minùs commiſeratione tangi poteſt; ſed videlicet indicatur, in immerente eſſe Miſericordiæ materiam illuſtriorem.

97. Jam

97. Jam verò Invidia, altera ſpecies Triſtitiæ, eſt dolor de alieno bono, exiſtimato ùt proprio malo; quatenus videlicet judicamus, nos ab alio ſuperari, aut bonum noſtrum infuſcari. Enaſcitur igitur Invidia ex opinione, quam quis habet mali ſibi præſentis ob proſperitatem aliorum. Ad invidendum accommodati ſunt inprimis æquales genere, ætate, eruditione; quò enim faciliùs eſt, ut unus ſuperet alterum, eò pronius quoque eſt, quemvis timere, ne ſuperetur ab altero, ac proin ei bonum, quod habet, invidere. Tum etiam ii, qui opibus abundant, aut magna geſſerunt, vel eximiè honorantur. Cum enim omnium oculos, & Venerationem in ſe convertant, præterm lum facilè ſuperbiunt, nolúntque pati, ut quiſpiam alius præter ipſos ſit ſpectabilis. Tertiò Puſillanimes Invidiâ moventur; vel quòd perſpecta ſui humilitate nollent quemquam eximium eſſe; vel quòd ab aliorum excellentia ſibi, ſuísque rebus timeant. Quintò torquent bona illa, quorum vel ipſi compotes fuimus, vel nobis convenire credimus; & ita ſenes Junioribus invident. *Altera ſpecies Triſtitia eſt Invidia.*

98. Tertia Species Triſtitiæ ponitur Anxietas, ſeu Anguſtia. Quæ eſt ægritudo animum aggravans, cum impoſſibilitate declinandi malum, quod nos vexat, & præcluſo omni aditu effugii. Et quarta denique eſt Acedia; quando videlicet illa aggravatio eò procedit usque, ut etiam exteriora membra torpeant, ac ipſa facul- *Tertia Anxietas.* *Quarta Acedia.*

tas

Quid sit Nemesis, seu Indignatio.

tas ea excitandi, ut subinde neque vox possit emitti. His addunt alii qui Nemesin, ut vocant, seu Indignationem; quæ dicitur esse Tristitia de Prosperitate immerentium, eáque malis artibus parta. Cæterum si affectus hic modum teneat, laudem mereri poterit. Unde hac ratione indignantur nonnunquam etiam Viri probi. Ex cæteris autem indignantur honorum cupidi, quippe hi, quæ dantur aliis, facilè autumant dari immerentibus, quibus videlicet ipsi se judicant, aut certè esse cupiunt, digniores. Non indignantur verò animæ viles, repunt enim in inferioribus, nec altiorum vel spe, vel curâ admodum tanguntur. Cæterùm non exsurget Indignatio, quòd alter Virtutibus exornetur, neque quòd Bona naturæ amplissima obtineat; quippe quæ non videantur haberi citra meritum. Nec denique indignamur, si bonis fortunæ longo intervallo à Majoribus relictis quispiam indignus fruatur; ac sola recèns à malis, & immerentibus possessa prosperitas sauciat; quasi nimirum sententiæ nostræ adhuc sit locus, & ad bonum Reipublicæ conferat, recentia mala cum Indignatione suscipi, & improbari.

SECTIO II.

De Causis Tristitiæ.

99. AD Tristitiam palam est requiri tum cognitionem mali, tum ejus odium;

odium; nec enim animum afficit, quod non cognoſcitur; aut malè nos habet, quod non tenemus ùt nobis contrarium. Cæterùm ipſas etiam Triſtitiæ cauſas hic exponemus.

§. Unicus.

Exponuntur Cauſæ Triſtitiæ.

99. CAuſæ igitur Triſtitiæ eſſe poſſunt, quæcunque conferunt, ut bono optato privemur, vel malum aliquod præter Voluntatem ſentiamus. Harum igitur præcipuè quatuor numerantur. Videlicet primò malum præſens; ſubin Deſperatio de bono optato; tertiò Dilatio boni ſperati; denique Memoria perpetrati mali. Quæ quidem omnia ſentiuntur acerbiùs, ſi Temperamentum ſit Melancholicum; quippe cui vivacius, pertinaciùsque inhæreant. *Cauſæ Triſtitiæ.*

100. Subinde tamen fatigat Mœror, quando nulla prorſus apparet cauſa Mœroris; non morbi, non damna, non injuriæ, non amicorum mors, neque ullus omnino rerum talium inopinus rumor. Quæ quidem peſtis eò funeſtior eſt, quò ignota magis eſt ejus cauſa. Quanquam tamen hæc non ita oportet intelligi, quaſi prorſus deeſſet malum quodcunque, ſive reipſa, ſive reſpectu potentiæ cognoſcentis; hominem enim amaritie contabeſce- *Mœror ſubinde eſt cauſa penè ignota.*

re, nullo malo cognitioni obversante, æquè repugnat, ac appetitio boni absque prævia notitia. Fiet itaque videlicet, ut interdum malum illud, quod nos prosternit, non cognoscatur reflexè, nec distinctè objiciatur Intellectui; quamvis iste satagat perspicere, ecquam ob causam appetitus concipiat Tristitiam. Contingere autem id solet potissimùm, quando Objectum Tristitiæ ex multis minoribus incommodis partim corporis, partim animi coalescit, quorum singula non sufficerent ad obnubilandum animum; unde quia singula non conjunguntur, vix deprehendere possumus, quorsum aut unde affligamur.

Quomodo Potestas, cui resisti non potest, sit causa Doloris.

101. Cæterùm ex dictis conficitur, etiam potestatem nobis adversam, cui resisti non potest, afferre dolorem; quia affert aliquid, quod est contra inclinationem Appetitûs, ac proin quod vel est, vel concipitur malum. Ac quemadmodum in corpore Dolor efficitur, dum sensus resistit corpori potentiori, sic in anima emergit Tristitia, si Voluntas frustra obnititur fortiori potestati. Si tamen adeò invalescat potestas fortior, ut immutet inclinationem contrariam in inclinationem propriam, jam non erit Dolor, aut Tristitia; quia jam non erit aliqua repugnantia, vel violentia. Unde Augustini sententia est: Voluntas resistens potestati fortiori affert dolorem: si enim non resisteret, sed cederet

Lib. de nat. bon. C. 20.

ret, conſentiendo, non ſequeretur dolor, ſed delectatio.

SECTIO III.

De Effectibus Triſtitiæ.

EFfectus Triſtitiæ varii ſunt, & ſæpe perquam pernitioſi. Exponendi autem hic primùm venient illi, qui ſunt in animo; tum qui in corpore.

§. 1.

De Effectibus Triſtitiæ in animo.

102. PRimò igitur Triſtitia animi motum impedit, eúmque aggravat. Affectus videlicet Paſſionum animæ quandoque metaphoricè nominantur ſecundùm ſimilitudinem ſenſibilium corporum; eòquòd motus appetitûs animalis ſimiles ſint inclinationibus appetitûs Rationalis; atque ſic tribuitur fervor amori, dilatatio delectationi, & aggravatio Triſtitiæ; dicitur enim homo aggravari ex eo, quòd aliquo pondere impeditur à proprio motu. Contingit autem Triſtitia ex aliquo malo præſenti, ùt paulò ante vidimus, quod quidem ex hoc ipſo, quòd repugnet motui Voluntatis, aggravat animum, in quantum impedit ipſum, ne fruatur eo, quod vult. Jam verò ſiquidem

Triſtitia motum animi impedit. S. Th. 1. 2. Q. 37. A. 2. in C.

Superiori Sect. 5. unic.

non sit tanta vis mali contristantis, ut auferat spem evadendi, licèt animus aggravetur, in quantum modò non potitur eo, quod vult, remanet tamen motus ad repellendum nocivum contristans. Si autem excrescat adeò mali vis, ut spem evasionis excludat, tunc simpliciter impeditur etiam interior motus animi angustiis constricti, ut neque huc, neque illuc divertere valeat. Ac quandoque etiam impeditur exterior motus corporis, ita ut homo in se remaneat stupidus.

Impedit etiam subin operationem; quamvis eandem aliàs promoveat.

103. Sed inde Tristitia etiam operationem impedit; homine, ùt vidimus, stupefacto. Potest tamen operatio ad Tristitiam dupliciter comparari. Uno modo tanquam objectum Tristitiæ, sive tanquam id, de quo est Tristitia; & sic Tristitia quamlibet operationem impedit; nunquam enim illud, quod cum Tristitia facimus, ita benè facimus, sicut illud, quod facimus cum Delectatione, vel sine Tristitia. Cujus ratio est, quia Voluntas est causa operationis humanæ; unde quando operatio est, de qua aliquis contristatur, necesse est, operationem debilitari; quia per Tristitiam ipsa Voluntas in languorem inducitur. Alio modo comparatur operatio ad Tristitiam sicut effectus Tristitiæ, sive tanquam id, ad quod movet Tristitia, ut expellat sui causam; & tunc Tristitia operationem non minuit, sed auget; quia quantò magis tristatur quis de re aliqua, tantò magis

hanc

hanc conatur expellere; unde tantò vivaciorem adid impendit conatum, ac proin actionem vehementiorem; ſi quidem remaneat ſpes expellendi; alioquin nullus motus, vel ulla operatio à Triſtitia efficeretur.

104. Pariter impedit Triſtitia à diſcendo, ſi intenſa ſit; quia ad ſe trahit intentionem animæ; facitque etiam ſubin ob id ipſum, ut nec animo poſſint revolvi, quæ aliquis didicit. Quanquam itidem, ſi moderatior ſit, poſſit acuere addiſcendi ſtudium, illúdque juvare; quia excludit evagationem animi. Atque iſtud præcipuè verum eſt circa ea, per quæ homo ſperet ſe poſſe à Triſtitia liberari; cùm ad hæc jam inde ex ſe, ùt vidimus, Triſtitia ſuperaddat pondus. *Par ratio eſt in diſcendi ſtudio.*

§. 2.

De Effectibus Triſtitiæ in Corpore.

105. JAm verò Corpus ſi ſpectemus, primò vim ſuam omnium maximè Triſtitia exerit ad contrahendum cor, venas, & arterias, omnia etiam viſcera, atque adeò ipſum cerebrum; quæ partium ſe ſe colligentium arctatio non ſecùs fit, ac in vermium corporibus, dum calcantur. Hinc non niſi modicum quid ſanguinis arterioſi in carnes effunditur, contractis ſcilicet meatibus; ex quo *Effectus Triſtitiæ in ipſo corpore.*

pallor vultûs, & frigus; nam rubor aliàs, & calor à sanguine est. Subsidit etiam caro, nasus acuitur, genæ cadunt, frons evadit austera, & aspera, ipsôsque super oculos videtur decidere. Oculi ex absentia Spirituum hiant, ac obscurati, hebetes, flaccidique, & velut defatigati languent. Supercilia, cùm ad animæ abjectionem conformentur, occludunt se se; inde aspectus quoque Tristibus sunt languidi, fracti, cum debili motu oculorum, *lento* insuper, & incerto; videlicet non nisi *lentè* oculi ad objectum convertuntur, & quin se affigant, eadem gravitate retrahuntur, qua se illuc antea contorserant; eò quòd anima debilitata ad vivaciores motus viribus destituatur. Labra autem in hac passione etiam albescere, tremere, ac semet contrahere cernimus; itidem ob spirituum defectum, ac sanguinis. Speciatim verò depressio quædam, licèt levis exteriorum partium in labiis est, velut hæc se ad plorandum reddant expedita. Caput porro ipsum vel antrorsum modicè inclinatur, vel brachiis cubito fulcitis innititur, vel etiam ad humerum, plerumque dextrum, tantisper inclinatur, languentibus nempe nervis; aut etiam istud postremum velut sinistra declinaret. Ipsæ quoque manus, ubi aliquantum elevatæ fuerint, *subitaneo* quodam impetu in femora demittuntur, quasi anima easdem elevando se malo vellet opponere; quia verò insufficientem se conspicit, inopinati mali magnitu-

Digitized by Google

nitudine perterrita ſpem omnem abiiciat.

106. Amant porro dolentes ſilentium; quod ſi autem ad loquendum adigantur, voce depreſſa utuntur; magis tamen acuta, ob guttur contractius. Cæterùm ſingularis effectus Triſtitiæ ſunt longa, & grandia ſuſpiria, quæ anima multiplicat, ut iis defectum refrigerationis reſarciat, quem ob contractos capillarium meatus in pulmonibus, & interceptas fuligines patitur. In lamenta etiam ſolvuntur Triſtitiâ oppreſſi; ut hac ſpecie languidi, & miſerabilis clamoris magnitudinem ſui doloris aliis communicent; exoneréntque ſe inſuper aliquantulùm afflictione, quam patiuntur; aut denique hoc medio aliorum auxilium implorent.

107. Jam verò ſi Triſtitia ad ſummum aſcenderit, tum lacrymis, tum locutionibus via occluditur; eò quòd nimio doloris ſenſu abrepta anima obliviſcatur his mediis ſuum dolorem prodere; Impediuntur autem etiam exinde lacrymæ, quia nimiùm ad interiora cordis retracti ſpiritus aditu ad cerebrum impediuntur, quo fit, ut humores, qui aliàs fletui ſervirent, non diſſolvantur. Si autem diminuta nonnihil Triſtitia ad mediocrem ſtatum reduxerit ſe ſe, tum verò lacrymis via panditur. Dicuntur verò, quas exprimit Triſtitia, lacrymæ eſſe frigidæ, cùm tamen, quæ ex gaudio profunduntur, calidæ ſint. Ratio diſparitatis eſſe poteſt; quia hæc quidem à nimia ſanguinis arterioſi copia, *In Lacrymis.*

quo cerebrum per nimiam lætitiam turget, ortum trahunt; hinc multum caloris iis ineſſe oportet; illæ verò per expreſſionem puri quaſi humoris, ſeu phlegmatis, diſtillantur; hinc parùm ignis continent. Quia tamen in dolore ex Spirituum ſubtractione facies frigida remanſit; hinc pronius eſt, has apparere calidas; ferè velut aqua in ſe tepida ſentitur calida, cùm manu frigida tangitur.

In Inceſſu;

108. Inceſſus triſtium eſt lentus, atque incertus, propenſio inſuper ubique conſidendi, vel cubandi. Difficultas autem, quam in agendo experiuntur, languor denique ille in omnibus actionibus elucens, nihil niſi manifeſta ingentis debilitatis indicia habentur. Huic verò cùm accedant Timor, ac Deſiderium; Inquies quoque, & Inconſtantia in loco ſociantur, & ex una in alteram partem Converſio.

Triſtitia quosdam dejecit ſtatu mentis.

109. Denique fuerunt nonnulli nimiâ Triſtitiâ etiam ſtatu mentis dejecti. Cujus infortunii cauſa fuit, quòd commotio nimia in Spiritu ipſius Imaginationis organa alteraverit; quo facto tum cogitationes ſine ordine, tum verba prorſus inepta oriri neceſſe eſt. Plurimùm autem ad hoc confert mollius cerebrum; cùm in eo fiant impreſſiones faciliùs; nec ſint media, quæ opponantur.

SEC-

Digitized by Google

SECTIO IV.

De Remediis Triſtitiæ.

REmedia Triſtitiæ ſeu mitigandæ, ſeu auferendæ varia ſunt; quæ tamen; quia ſine coaleſcunt, hìc conjuncta ſimul oſtendemus.

§. *Unicus.*

Afferuntur Remedia Triſtitiæ.

Mitigatur Triſtitia per quamlibet Delectationem.

110. PRimò igitur Triſtitiam mitigat quælibet Delectatio. Delectatio namque eſt quædam quies Appetitûs in bono convenienti; Triſtitia autem eſt ex eo, quod repugnat Appetitui; unde ſicut ſe habet in corporibus quies ad fatigationem, ſic ſe habet in motibus Appetitivis Delectatio ad Triſtitiam; nam & ipſa Triſtitia fatigationem quamdam, ſeu ægritudinem Appetitivæ virtutis importat. Sicut igitur quælibet quies corporis remedium affert contra quamlibet fatigationem ex quacunque cauſa naturali provenientem; ita quælibet Delectatio remedium affert ad mitigandam quamlibet Triſtitiam, ex quocunque procedat. S. Thom. 1. 2. Q. 38. A. 1. in 6.

Per fletum etiam, ac quæſtus.

111. Dein verò mitigatur Triſtitia per fletum etiam, ac quæſtus. Atque hoc ex duplici ratione. Primò quidem, quia

nocivum interiùs clauſum magis affligit, eò quòd circa ipſum magis multiplicetur intentio animæ ; quando autem ad exteriora diffunditur, tunc animæ intentio ad exteriora quodammodo diſgregatur, & ſic interior dolor minuitur, unde fit, ut mitigetur Triſtitia, dum exteriùs vel fletu, vel gemitu, vel etiam verbo, ac querelis manifeſtatur. Secundò autem, quia ſemper operatio conveniens homini ſecundùm diſpoſitionem, in qua eſt, ipſi eſt delectabilis : fletus autem, & gemitus ſunt quædam operationes convenientes mæſto, & dolenti, & ideo ei delectabiles efficiuntur.

Ac per amicos, qui compatiuntur. 5. Th. Q. cit. A. 7. in C. L. 9. Ethic. C. 11.

112. Tum mitigatur Triſtitia per amicos, qui nobis compatiuntur. Cujus rei duplicem itidem rationem tangit Philoſophus. Atque prima eſt; quia cùm ad Triſtitiam pertineat aggravare, habet ea rationem cuiusdam oneris, quo gravatur, qui triſtatur. Cùm ergo alios ſua de Triſtitia hic videt mæſtos, ea velut imaginatio ipſi eſt, ac ſi onus iſti cum ipſo ferant, ſuósque ſecum ſupponant humeros; unde, quemadmodum in portandis oneribus corporalibus contingit, ita etiam Triſtitiæ onus fert ipſe levius. Sed altera, meliórque hujus rei ratio inde eſt, quòd amari ſe ab iis, qui contriſtantur, percipiat: hoc autem eſt delectabile. Cùm ergo omnis delectatio triſtitiam mitiget, ùt eſt dictum, conſequens quoque eſt, per amicum condolentem mitigari Triſtitiam.

113.

Digitized by Google

113. Inde quoque eſt, quòd veritatis contemplatio Dolorem temperet; quia affert voluptatem. Denique tum ſomnus, tum balnea, ac id genus reliqua, Triſtitiam leniunt; quia cùm Triſtitia conſtringat; illa ſuum naturæ corporeæ debitum vitalis motûs officium reddunt, efficiúntque, ut ſanguis, qui contraxerat ſeſe, & velut concretus coaluerat, diffundatur rurſum lætiùs, & omnia membra recreet. *Denique mitigatur Triſtitia per contemplationem veritatis ſomnum, balnea, ac id genus alia.* S. Th. Q. cit. A. 3. & 4. in C.

CAPUT III.

De Paſſionibus partis Iraſcibilis.

QUinque ſunt in Appetitu Iraſcibili Paſſiones, ùt nuper vidimus, videlicet Spes, & Deſperatio; Audacia, & Timor; ac denique Ira. Priores duæ circa bonum ſunt; poſtremæ tres circa malum. Ac ſingulæ modò veniunt exponendæ. Hoc Libro C. 1. A. 3.

ARTICULUS I.

De Spe.

EXponemus hìc more ſolito primùm, quid Spes ſit; Tum ejus Cauſæ afferentur; indicabuntur dein, quinam

nam ad Sperandum sint faciliores; Ac denique effectus Spei proponentur.

§. 1.

Quid sit Spes.

Definitio Spei.

114. DEfinitur Spes esse affectus Appetitûs Irascibilis, qui fertur in bonum futurum, arduum quidem, sed obtentu possibile. Sive Spes est Passio appetitûs Irascentis circa bonum absens, arduum, apprehensum tamen ut possibile. Ex quibus patet, ad objectum Spei quatuor requiri. Primò ut sit bonum; nam Spes non est nisi boni & per hoc differt à timore, qui est de malo. Deinut sit videlicet futurum, non verò jam præsens; quippe boni; præsentis non quidem Spes, sed Gaudium est. Tertiò ut sit arduum; non enim dicimur Sperare, quæ penitus sunt in nostra potestate, aut facili negotio possumus acquirere; unde Spes distinguitur à Desiderio, quod est de bono futuro absolutè, éstque ea in appetitu Irascibili, Desiderium autem in Concupiscibili. Quartò denique objectum illud possibile sit oportet; nemo enim sperat id, quod scit se non posse adipisci.

§. 2.

§. 2.

De Cauſis Spei.

115. JAm verò cùm Objectum Spei ſit bonum futurum arduum poſſibile, ùt mox eſt explicatum; duplici modo poteſt aliquid eſſe cauſa Spei; nimirum vel quia facit homini aliquid eſſe poſſibile; vel quia facit eum exiſtimare aliquid eſſe poſſibile. Primo itaque modo cauſa Spei eſt id omne, quod auget poteſtatem hominis; ùt ſunt Divitiæ, robur, & experientia etiam; nam per experientiam homo acquirit facultatem aliquid faciliùs operandi; & ex hoc ſequitur Spes. Unde Vegetius, nemo, inquit, facere metuit, quod ſe benè didiciſſe confidit. Alio autem modo cauſa Spei eſt omne illud, quod facit alicui exiſtimationem, aliquid ſibi poſſibile eſſe; & hoc modo tum Doctrina, tum perſuaſio quælibet poteſt eſſe cauſa Spei. Atque ſic rurſum experientia eſt cauſa Spei; in quantum videlicet per experientiam fit homini exiſtimatio, aliquid ſibi eſſe poſſibile, quod impoſſibile ante experientiam reputabat. Quanquam oppoſitum hìc ſubinde contingit, ac extinguit experientia Spem, affértque Deſperationem; cùm videlicet homo expertus eſt ſibi aliquid impoſſibile, quod ſibi poſſibile aliàs exiſtimabat.

Enumerantur Cauſæ Spei.

S. Th. 1. 2. Q. 40. A. 5. in C. §. Super.

Lib. de re Milit.

§. 3.

Quinam ſint ad Sperandum faciliores.

Faciliores ad Sperandum ſunt Juvenes; ac ebrii, ſtulti etiam facilè ſperant.
S. Th. Q. cit. A. 6. in C. Lib. 2. Rh. C. 12.

116. EX his autem evenit, inprimis juvenes ſperare plerumque facilè, ac plurimum. Cujus rei ratio, ut habet Philoſophus, ex triplici conditione deſumitur, quæ circa objectum Spei eſt; quod videlicet eſt futurum, arduum, & poſſibile; Juvenes quippe multùm habent de futuro, & parùm de præterito; & ideo, quia memoria eſt præteriti, Spes autem futuri, parùm habent de Memoria, ſed multùm vivunt in Spe. Dein Juvenes ob naturæ caliditatem abundant Spiritibûs, unde in iis cor ampliatur; ex cordis autem amplitudine eſt, quòd quis tendat ad ardua; & ideo Juvenes ſunt animoſi, & bonæ Spei. Denique illi, qui non ſunt repulſam paſſi, nec experti impedimenta in ſuis conatibus, proni ſunt ad exiſtimandum, aliquid ſibi eſſe poſſibile. Tales autem ſunt Juvenes, qui, quia non ſunt experti impedimenta, vel defectus, ad hæc non attendunt. Ex quo itidem fit, quòd ſint bonæ Spei. Jam verò duo iſtorum ſunt etiam in ebriis, ſcilicet caliditas, & multiplicatio ſpirituum propter Vinum; & neglectus attentionis circa defectus, vel pericula. Et propter eandem rationem omnes ſtulti, & qui deliberatione non utuntur, omnia tentant, ac ſunt bonæ Spei.

§. 4.

Proponuntur Effectus Spei.

117. JAm verò in animo Spes subinde eſt cauſa quædam amoris. Sed hanc in rem advertendum, Spem ad duo reſpicere poſſe; reſpicit enim, ſicut Objectum, bonum ſperatum; quia verò bonum ſperatum eſt arduum poſſibile; aliquando autem, quod arduum eſt, fit nobis poſſibile non per nos, ſed per alios; ideo Spes etiam reſpicit illud, per quod fit nobis aliquid poſſibile. In quantum igitur Spes reſpicit bonum ſperatum, Spes ab amore progignitur; non enim eſt Spes niſi de bono deſiderato, & amato. In quantum verò Spes reſpicit illud, per quem fit aliquid nobis poſſibile, ſic amor à Spe quodammodo efficitur. Inde enim, quòd per aliquem ſperamus nobis poſſe provenire bona, movemur in ipſum, ſicut in bonum noſtrum, & ſic incipimus ipſum amare. *In animo Spes efficere quodammodo poteſt amorem.* S. Th. Q. cit. A. 7. in C.

118. Dein verò Spes adjuvat operationem, ipſam intendendo. Atque hoc quidem duplici ex cauſa. Primò ratione ſui objecti, quod eſt bonum arduum poſſibile; exiſtimatio enim ardui excitat attentionem; ſimul autem exiſtimatio poſſibilis acuit conatum. Unde ſequitur, hominem propter Spem intentè operari. Secundò autem ratione ſui effectûs; Spes enim, *Adjuvat operationem.* S. Th. Q. cit. A. 8. in C. L. 5. A. 5. §. 2.

Cit. A. enim, ùt diximus, efficit delectationem, quæ, ùt itidem ex dictis colligere est, adjuvat operationem. Atque hæc de affectibus Spei interiùs, ac in animo dicta sunto.

Effectus Spei in Corpore. 119. Exteriorem autem corporis immutationem Spes non adeo magnam procreat. Cùm enim affectus sit compositus ex bono, & malo, transmutatio proveniens ex passione circa bonum opponetur illi, quæ est ex conniſu circa malum, & sic una alterius motus de se inducendos impediet. Quia tamen ratio boni prævalet in objecto, & quia in Spe Delectatio præponderat Tristitiæ, vel timori; ideo passim inducet Spes transmutationem similem transmutationi, quæ consequitur ad Delectationem. Diffunduntur nempe spiritus vitales, & sanguis per omnes corporis partes; quas proinde vigore implent, & fortiores reddunt ad operandum. Hinc in illa erigitur corpus, caput attollitur, assurgunt supercilia, vox firmior evadit, fit certus, ac minimè vacillans aspectus cum magna palpebrarum apertura, vivacitate, quiete, ac firmitate; quo scilicet melius & bonum desideratum, & difficultates obstantes perspiciantur. Diducit autem solitô magis anima palpebras, obtutúmque firmat, ne quis eam perculsam existimet magnitudine difficultatum. Fit tamen etiam, ut, qui sperant, in cælum attollant oculos; quia licèt creaturarum auxilio confidant, de hoc tamen minùs certi ad su-

Digitized by Google

ſuperiorem, & increatam cauſam recurrunt. Si verò oculi hinc inde inquieti contorqueantur, evenit ideo, quia, qui ſperant, tum Deſiderio, tum Timore urgeantur. Pariter ſperantûm in vultu non ſolet immutari color; cùm enim ab hac Paſſione firmentur Spiritus, neque ad cor redire, prout in Timore fieri aſſolet, neque ad exteriores partes diffluere, quod Amori, & Gaudio proprium eſſe ſcimus, poterunt. Si tamen iisdem facies palleſcat, aut nimio rubore ſuffundatur; prior effectus Timori, poſterior verò Amori, Deſiderio, vel Lætitiæ, quæ ſubinde Spem concomitantur, erunt adſcribendi.

120. Denique Vox, ac verba ſperantium ſunt fortia, ac firma, abſque ulla tamen vehementia, vel inæqualitate; eò quòd anima in ſe obfirmata omnis timoris expers ſit, neque vim ſibi inferat; cùm ſui defenſione contenta inimicum aggredi nec curet, nec intendat. Rurſum autem ſuſpiria ſi emittantur, effectus hæc erunt Deſiderii aut Amoris. Vocem quoque nonnunquam comprimit Timor, ex quo animos deponunt; ſed eam reducit Audacia, dum itidem animos reſuſcitat. *Et in Voce.*

ARTICULUS II.

De Desperatione.

Dicendum hìc, quid, & quotuplex sit Desperatio; Tum ejusdem Effectus sunt exponendi.

§. I.

Quid, & quotuplex sit Desperatio.

Definitio, & Divisio Desperationis.

121. Desperatio primùm duplici sensu sumitur. Quandoque enim Desperationem dicunt simplicem amissionem Spei priùs habitæ. Quo sensu desperat, quisquis spem abjicit, aut quacunque demum ratione eâ excidit. Sed minùs propria est hæc significatio; nec talis Desperatio Passio est, cùm non dicat actum ullum positivum, sed potiùs est Cessatio, ùt ajunt, à Passione; & sic desperare nihil quidquam est, nisi non ampliùs sperare, seu à Spe desistere. Itaque alio sensu, & magìs proprio, Desperatio statuitur actus positivus Spei. Desperationem hanc porro definiunt esse Passionem appetitûs Irascentis ortam ex apprehensione boni absentis ita difficilis, ut minimè sperari posse judicetur; unde animatus

unc penitus se relaxat, & omnem conatum, aut prosecutionem boni abjicit, ac velut fugit bonum sibi impossibile. Cæterùm ferè ex Effectibus Desperatio alia Totalis ponitur, alia Partialis. Partialem verò iterum aliam Timidam dicunt, aliam Furiosam.

§. 2.

De Effectibus Desperationis.

122. ERgo Totalis, sive, ùt etiam loquuntur, universalis si sit Desperatio, præcidit omnes operandi Vires, & omne opus impedit; quia qui ex animi ægritudine renuntiavit fini, eatenus nec quidquam operatur; ùt habet Philosophus; unde præter animi mærorem, & angorem, amori boni, circa quod est Desperatio, supparem vix aliud sentietur, ac si nihil posset accedere ad eum cumulum, quo Desperatio eum obruit. *Effectus Desperationis Totalis;* L. 2. Rh. C. 2.

123. Si verò Desperatio sit tantùm Partialis, ac Timida tunc, qui ea percelluntur, cùm Viribus suis ulteriùs uti renuant, ex incuria sinunt destituta robore brachia defluere; aut manus gestant crucis in modum decussatas ad stomachum. Os, & labia habent semihiantia; funestis, & Tristibus exagitantur insomniis; quemadmodum remissæ chordæ non ampliùs sonant, ita laxatæ corporis vires vivacitate, ac *Partialis Timida;*

agendi facultate destituntur. Hinc facies apparet Tristis, dejecta, pallida; demittuntur caput, frons, supercilia, marcescunt oculi, ac fractus hac Passione totus homo vix pedibus valet insistere. Si tamen frigefactus mœrore sanguis conniſu Desperationis, aut per antiperistasin fortè accenditur, sæpe animi supra vires suggeruntur; atque homines illi, dum perditis, uti putabant, rebus suis omne sui servandi Consilium abiiciunt, in solam intenti ultionem, toto impetu feruntur ad agendum, ut cladem non rarò inferant iis, à quibus in Desperationem sunt conjecti. Hinc summis etiam Viris inconsultum visum est, id genus homines ultra modum premere, aut occluso omni effugio ad desperata prorsus forte agendum compellere.

Et Partialis Furiosa.

124. Quos autem Furiosa Desperatio incessit, his uterque oculus ignem evomit, spumant labra, obserantur, & stridٍent dentes; tum clamatur, ululatur, feritur huc illuc, projiciuntur in omnem partem brachia, & manus, evellitur coma, impingitur caput parieti. Obvii arripiuntur, onerantur injuriis, truduntur, verberantur, quin si vel modicè resistant, jugulantur. Quibus tamen actionibus fracti illi furibundi denique in terram decidunt, humum mordent, & prius anima corpus linquet, quàm ipsi Desperationis rabiem, cujus signa nec exanimatum vultum destituent.

AR-

ARTICULUS III.

De Audacia.

AUdaciam Ergo hìc loquimur non illam, quæ eſt Extremum Fortitudinis per Exceſſum; & quam dudum explicavimus, ſed eam, quæ eſt Paſſio: eſt autem iſta, ùt itidem vidimus, prima ex Paſſionibus appetitûs Iraſcentis, quæ verſetur circa malum. Hujus porro Definitio danda eſt; Ac proponendi effectus. L. 2. C. 3. A. 4. §. 3. Initio huj. Cap.

§. I.

Quid ſit Audacia.

125. DEfinitur Audacia eſſe Paſſio appetitûs Iraſcentis, qua, neglecto periculo imminente, opus difficile aggredimur apprehenſum, ùt eluctabile, & cui pares nos judicamus. Vel aliter dicunt, eam eſſe motionem appetitûs ſenſitivi, quæ in proſecutione mali terribilis conſiſtit. Terribile autem juxta Philoſophum hìc ponitur, quod vel adducit interitum, vel inſignem dolorem procreat. Jam verò excitatur Audacia à Spe; exinde enim, quòd quis ſperat ſuperaturum ſe objectum terribile, & imminens, audaci animo ipſum inſequitur; unde etiam ea *Definitio Audacia.* L. 3. Ethic. C. 5.

Audaciam generant, quæ spem generare possunt.

§. 2.

De Effectibus Audaciæ.

Magna vis est Audaciæ sive ad Bonum, sive ad Malum.

126. Est autem affectûs hujus magna vis in utramque partem, sive ad bonum videlicet, sive ad malum. Atque ad bonum quidem plurimùm conducit. Cùm enim Virtus in arduo sit posita, plurimæ passim ad eam adipiscendam, aut porro exercendam difficultates sunt superandæ; quam in rem haud parùm juvat Audacia, quamdui videlicet dirigitur Ratione. Cæterùm ad malum quoque haud rarò inducet, dum nimirum audaces Ratione contempta feruntur in pericula, atque ardua præcipites; quippe vel in iis temerè pereunt, vel, ùt ferè jam de Audacia, Extremo Fortitudinis, notatum est, cùm in iisdem difficultates offendant, quas non prævideranti, aut majores sentiant, quàm fuerant opinati; paulatim animos remittunt, ac non rarò penitus tandem deficiunt atque ex infausto ausu, nihil remanet, nisi pudenda fuga, Timor, Desperatio, aut funestus mœror.

Loc. cit. initio Artic.

Transmutatio corporalis fit in ea duplici modo.

127. Quia autem Objectum audaciæ compositum est ex bono, & malo cum præponderantia boni, in transmutatione corporali, quam efficit hæc Passio, duo sunt

fiunt distinguenda; prout nempe ea vel bono tangitur, vel malo; cúmque insuper non possit provocare simul utriusque motus contrarios, ideo eosdem inducit successivè. Et primò quidem contrahet corpus, tremulúmque efficiet; quia causa nocumentum minitans obiicitur ùt præsens; ratio autem boni in principio aggressionis concipitur ùt absens, & magis remota, quàm in progressu. Hinc revocatur sanguis ab exterioribus partibus, tanquam fugiat & ipse terribile. Revocato autem sanguine, & calore ab exterioribus ad interiora, frigent partes exteriores, eóque magis, quò plùs distant à corde, atque inde tremunt. Cæterùm postquam prævalet Audacia, cùm hæc nitatur viribùs audentis, periculo superioribus, atque adeo participet naturam Delectationis circa bonum præsens, ùt præeminens malo imminenti, fit revolutio, & diffunditur sanguis per totum corpus, ac tum non modò cessat tremor, sed totus etiam homo viget ad aggressionem terribilis, quæ tamen initio est remissior, nec nisi sensim augetur propter obversans malum.

128. Abhinc aspectus audacium est fixus; quippe qui ultrò progrediantur malo obviam, accedit magna palpebrarum, apertio, ad videndum enucleatiùs hostem & qua ostendant, se arduum non perhorrescere. Format insuper hæc Passio diversos contuitus severitate animatos; cùm enim audaces sint in statu confligendi cum

Effectus Audaciæ in Vultu;

altero constituti, oculos cum vehementia versùs hostem suum detorquent; mox autem caput in oppositam partem deflectunt ut conceptam de illo aversionem prodant, insuperque insinuent, indignum à se censeri hostem, ad quem infringendum omnes suas vires impendant. In illis, qui non puerili, & fœminea, sed nobili, & masculâ feruntur Audacia, characteres vultûs sunt Majestas quædam veneranda, non inamœna ferocitas, & generosa moderatio. Videmus etiam in Audacia pilos erigi; quod in brutis evenit ex musculis immediatè cuti subnexis, qui fortiter à spiritibus tensi cutem constringunt; in hominibus verò tribuitur avocationi spirituum, qui periculo urgente colliguntur in brachia, aliásque partes defensioni necessarias. Cutis his destituta contrahitur, quæ ubi rugosa evaserit, pili se necessariò erigunt. Nares in hac Passione se aperiendo magis explicant; cùm enim internus calor sit intensissimus, majori ad refrigerandum opus respiratione erit; unde partes, per quas fit respiratio, ampliari debent.

In Voce. 129. Servant Audaces, quando cum hoste congrediuntur, arrogans silentium; sive quia anima in se tota quanta collecta est, sive quia contemnens adversarium cum hoc loqui dedignatur, sive quia multa verba, ac nimia garrulitas debilitatis indicium esse solet. Percipimus tamen subinde ab Audacibus clamores quosdam, sed breves eos, ac penetrantes edi, ut istis, quia

quia vis internæ & ardoris effectus ſunt, adverſarium ſuum perterrefaciant, vel ut ſe ipſos animent; niſi quandoque perbrevis hæc, atque penetrabilis vox effectus ſit illius, quem in partibus interioribus anima producit, conatûs.

130. Denique totum corpus Audacibus erectum manet, ac firmum, incedúntque ii greſſu alto, ac ſuperbo, humerósque nunc huc, nunc illuc ad ſingulos paſſus antrorſum, ac retrorſum propulſant. Quæ ſingula ex vigore interno, ac concitatis ſpiritibus proveniunt. Dum tamen congreſſui proximi ſunt, caput in ſe ipſis deprimunt, ut collum ad ſuſtinendos, qui imminent, actionum impetus corroboretur. *In toto corpore.*

ARTICULUS IV.

De Timore.

EXponendum hìc rurſum pro more, quid, & quotuplex ſit Timor; Subin agendum de ejus objecto; Tum cauſæ exponendæ; Dicendum etiam, quinam Timori ſint magis obnoxii; Ac denique Timoris Effectus ſunt exponendi.

§. 1.

Quid, & quotuplex sit Timor.

Definitio Timoris.

131. EST verò Timor Passio appetitûs Irascentis orta ex imaginatione mali ardui, imminentis, vix eluctabilis. Seu, quod alii dicunt, Timor est fuga imminentis mali ardui, seu difficilis, quod tamen evitari potest. Si malum est præsens, aut ineluctabile; non Timor, sed Tristitia oritur. Si verò malum non imminet, at longè distat, vix timetur; quo pacto mortem passim non timemus; quia existimamus semotam.

Quotuplex sit Timor.

S. Th. 12. Q. 41. A. 4. in C.

132. Sex porro sunt species Timoris; nimirum Segnities, Erubescentia, Verecundia, Admiratio, Stupor, & Agonia. Ut enim patet ex mox dictis, Timor est de futuro malo, quod ita excedit Potestatem timentis, ut ei vix possit resisti. Sicut autem bonum hominis, ita & malum considerari potest vel in ejus operatione, vel in exterioribus rebus. In operatione autem hominis potest duplex malum timeri. Primò quidem labor gravans naturam; & sic efficitur Segnities; cùm scilicet quis refugit operari propter timorem excedentis laboris. Secundò turpitudo lædens opinionem, & sic, si turpitudo timeatur in actu committendo, est Erubescentia; si autem sit de turpi jam facto, est Verecundia; ùt jam superius est explicatum. Malum autem, quod in exterioribus

L. 5. C. 1. A. 1. §. 3.

bus rebus consistit, tripliciter potest excedere hominis facultatem ad resistendum. Primò quidem ratione suæ magnitudinis; cùm quis scilicet considerat magnum aliquod malum, cujus exitui experiendo, aut intelligendo sufficiens non est; & sic ponitur Admiratio. Secundò ratione desuetudinis; quia aliquod malum inconsuetum nostræ considerationi offertur; & sic est magnum nostra reputatione; atque hoc modo est Stupor, qui hìc fit ex insolita imaginatione. Tertio modo exinde, quia prævideri non potest; qua ratione futura infortunia timentur, & talis timor dicitur Agonia.

§. 2.

De Objecto Timoris.

133. ITaque Timoris Objectum per se, ùt ajunt, est duntaxat malum; est enim Timor Passio aversans: non autem aversamur nisi malum. Atque sic timetur etiam DEUS; sed ùt infligit pœnas. Non timentur porro, quæ sunt voluntaria, aut à nobis dependent; quia id videlicet habet rationem mali, aut terribilis, quod provenit ab extrinseco, non autem quod à propria Voluntate. Ipse verò Timor potest timeri, in quantum incuti valet ab extrinseco; cùm sic habeat rationem mali; non autem timetur, ùt subjacet Voluntati, ob rationem mox alla-

Afferuntur Objecta Timoris. S. Thom. Loc. cit. Q. 42. tota.

allatam. Repentina porro magis timentur, quàm prævisa; quia illorum gravitas magis sentitur; cùm præmeditatione levari ea non potuerit, aut imminui; ac etiam ea repelli minùs possunt; quippe quæ remedia præveniant; unde augentur tum ex magnitudine mali, tum ex debilitate timentis. Sic etiam magis timentur futura, quæ, cùm adsunt, non habent remedium; majora enim apparent mala; quia perpetua. Cæterùm hæc præsentia cùm sunt, non ampliùs Timorem, ùt jam §. Supr. notatum est, sed Tristitiam afferunt.

§. 3.

De Causis Timoris.

Causa Timoris potissimùm est Amor. Loc. 88. Quæst Q. 33.

134. ORitur porro Timor ex Amore, & Concupiscentia boni, quo privari timemus. Atque Augustini Sententia est; non aliam esse metuendi causam, nisi ne id, quod amamus, aut adeptum amittamus, aut non adipiscamur speratum. Quippe ex hoc, quòd aliquis amat quodpiam bonum, sequitur, id, quod tali bono privat, ei esse malum, ac proin tanquam malum timeri. Exinde verò ex defectu etiam, imbecillitate, ac impotentia Timor exuberat; per hæc enim magis exponitur aliquis, ut bono privetur. Dein etiam Contrariorum contrariæ sunt causæ: cùm ergo divitiæ, & robur,

Digitized by Google

robur, & multitudo amicorum, ac poteſtas excludant Timorem, ùt inquit Philoſophus, conſequens eſt, ut horum privatio afferat Timorem. Lib. 2. Rh. C. 15.

§. 4.

Quinam Timori ſint magis obnoxii.

135. EX his autem efficitur, ut ij magis ſoleant eſſe meticuloſi, inprimis qui omnia mala arbitrantur eſſe magna, ſive ob modicam experientiam, ſive ob Judicii imbecillitatem; cujusmodi ſunt pueri, & mulieres ob ætatis, & ſexûs infirmitatem. Item qui parùm habent calidi ſanguinis, & ob atræ bilis ubertatem enerves, omnique vigore extincto torpent. Præterea meticuloſi ſunt, qui oppreſſi jacent malorum exſpectatione, quæ omnia exiſtimant gravia, & intoleranda ob corruptum Judicium. Ipſi quoque Prudentes, quia juſtis momentis pericula æſtimant, &, quò devenire res poſſit, proſpiciunt, ea plerumque reformidant, in quibus alii minorem trepidandi occaſionem deprehendunt. Improbi porro malè ſemper ſibi conſcii, & ab irato Numine nihil ſperantes opis, ac ſubſidii, facilè Timore corripiuntur. Denique Senes, quia ex allatis cauſis multæ in eos confluunt, Timore paſſim abundant, & adjunctis Formidinis, Suſpicione ſcilicet, Diffidentiâ, Puſillanimitate, & Querimoniis.

Timori magis obnoxii ſunt Pueri, Fœminæ, Debiles, Prudentes, Improbi, Senes.

§. 5.

§. 5.

De Effectibus Timoris.

Effectus Timoris in Vultu.

136. JAm verò ponuntur varii effectus, & characteres Timoris tum in animo, tum in corpore. Atque in corpore quidem manifesti sunt. Inprimis enim, cùm oriatur Timor ex malo imminenti, quod difficile repelli potest ob defectum Virtutis, quæ, quò est debilior, eò ad pauciora se valet extendere, ad apprehensionem mali sanguis, & spiritus ad interiora retrahuntur. Ex hoc autem exteriora frigefiunt, atque inde pallescunt. Ergo Timentibus facies est Tristis, & pallida, ob ipsum hunc defectum sanguinis, & Spirituum. Quanquam pallor iste in diversis pro diversitate temperamentorum sit diversus. In cholericis quidem ad flavum, ac viridem colorem accedit; in melancholicis plumbeus est, & ad lividum declinat; in aliis est coloris in albidum lutei.

Speciatimque in oculis.

137. Jam verò oculi obscuri fiunt, & turbidi; quia subtractis spiritibus membranæ, ac tunicæ corrugantur, unde nec lucem ampliùs ita reflectunt, aut transluent ipsi. Post longiorem denique Timoris moram flaccidi etiam, & depressi evadunt, eò quòd humor ad nutriendos oculos destinatus fuerit absumptus, quo sublato iidem exsiccantur, atque extenuantur.

Digitized by Google

tur. Sunt præterea iidem oculi tum ex oppreſſione, quo anima ſuccutitur, tum ex forti attentione ad bonum, quod perditur, aut ad malum, quod imminet, vel denique ad media, à quibus auxilium expectatur, vagabundi, & mobiles. Utut autem in omnem ſubinde partem oculos contorqueant Timidi, res tamen ipſæ minùs diſtinctæ ab iis videntur; quòd rerum ſpecies turbatæ jam oculorum retinæ difficiliùs inhæreant. In cauſa quoque ſunt reliquæ oculorum tunicæ, quæ corrugatæ, ac minùs terſæ radios haud amplius ita ordinatè trajiciunt. Lacrymis præterea videmus ſuffuſos timentium, Fæminarum præcipuè, ac Puerorum oculos; dum enim nimiùm in ipſis cerebrum contrahitur, ex illo in oculos humor profluit: humore autem tum Fæminæ, tum Pueri præ reliquis abundant.

138. Lacrymis iſtis ejulatus, planctuſque accedunt, communes cùm Triſtitiæ, tum Timoris comites. Quod ſi iſtis abſtineant, qui timent, eſt tamen iisdem vox tremula, quæ porro à tremore muſculorum, & virtutis motricis debilitate provenit; rauca etiam; quòd organum vocis per nimiam contractionem corrugatum, atque inde aſperum evaſerit. Quodſi vero ex nimio metu prorſus contrahantur fauces, opprimatur diaphragma, impediantur Laryngis, aliique voci formandæ inſervientes muſculi, vox omnino intercludetur. Quanquam ad initium *In Voce.*

hujus

hujus Passionis magnus subinde clamor editur, estque hic videlicet effectus audaciæ; quippe, cùm anima extremum conatum adhibeat, ut malo se opponat, aërem pulmonibus contentum violenter expellit. Postmodum verò debilis, & languida vox auditur; quod debilitatum pectus nonnisi debili nisu queat aërem emittere. Tenent tamen in timore os paululum apertum, ut etiam hoc medio speratum subsidium exspectare videantur, explorare etiam, unde malum imminens proveniat.

Universim in corpore.

139. Eriguntur in vertice capilli; quia enim cutis ex absentia spirituum, ac sanguinis riget, pori clauduntur, unde radices pilorum compressæ non ampliùs jacent, ac ipsi pili elevantur. His accedit tremor corporis, manuum præsertim, genuúmque. Oritur autem tremor iste à potentiæ motricis debilitate, uti & à crebris succussionibus, queis facultas naturales fibras concutit, ut malum, quo premitur, ejiciat. Singillatim etiam mandibulam inferiorem in timentibus videmus tremere; quia major ei cum fibris pectoris, ubi succussio fit, connexio intercedit. Inclinatur etiam caput, dorsúmque curvum redditur; quòd partes istæ langueant spiritibus ad cor retractis. Frigus, ac horrorem corporis frigidus subinde sudor insequitur; quia ex partium, ac potissimùm fibrarum compressione per capillares arterias humor subtilior in carnes, tum ex carnibus per poros foras erumpit. Frigi-

dus

dus verò est iste sudor; quia à nativo calore, qui alias à sanguine provenit, destitutus. Laxatur etiam alvus, & urina promovetur, sive quòd musculi, firmandis his partibus destinati, ex fuga spirituum remissi sint, sive quòd contrahantur viscera, & bilis compresso fellis folliculo in intestina effundatur, atque acerbitate sua quædam sit illius in alvo effectûs causa.

Effectus Timoris in animo.

140. Sed animum, ac ejus porro operationes si spectemus, efficit Timor taciturnos, ob defectum spirituum. Si mediocris ille sit, impellit ad exquirendum aliorum consilium, quò vitentur mala, quæ timentur; secus verò si magnus sit, ac exorbitet, tunc enim Rationem perturbat, & evertit: ut petendi consilii non sit capacitas. Pariter omnis quidem Timor operationem exteriorem impedit ex parte instrumenti, seu potentiarum executivarum; quia spiritus à membris externis ad interiora revocat, ùt est notatum; ex quo subinde fit, ut id ipsum exteriùs efficiamus, quod maximè timemus; ex parte autem animæ, si sit moderatus, operationem juvat; quia vigilantiam, & attentionem acuit, quò malo se quis expediat. Immoderatus autem, ac exorbitans Timor ipsam quoque animæ operationem suffocat, hoc ipso quòd rationem perturbet.

ARTICULUS V.

De Ira.

DEnique de Ira explicandum, quid, & quotuplex ea sit; Tum ejus causæ afferendæ, & Indicandi Effectus.

§. 1.

Quid, & quotuplex sit Ira.

Definitio Iræ.

141. IGitur Iram hìc sumimus nòn illam rursum, quæ est Extremum Mansuetudinis, aut Clementiæ; eo enim sensu jam nuper est explicata; sed videlicet illam, quæ est affectus animi, ac Passio. Ira proin hæc à quibusdam dicitur esse fervor sanguinis circa cor; sed hic potiùs est effectus Iræ, quàm Ira, quæ est fervoris illius causa. Unde alii meliùs sic definiunt: Ira est vehemens quædam agitatio à Dolore, & Audacia in appetitu excitata, qua anima assurgit contra causam perpessi mali, ut de hoc vindictam sumat. Itaque motus Iræ in duo tendit, scilicet in ipsam vindictam, quam, qui irascitur, appetit, & sperat, sicut quoddam bonum, unde & de ipsa delectatur; deinin illum, de quo quærit vindictam; sicut in contrarium, & nocivum, ac proin malum. Cæterùm Ira est specialis Passio, condividitur-

L. 5. C. 3. A. 2. §. 2.

ditúrque aliis, ùt jam nuper vidimus; efficitur tamen ex concursu multarum Passionum; non enim insurgit motus Iræ, nisi propter Tristitiam aliquam illatam, & nisi adsit Desiderium, & Spes ulciscendi; quia, ùt Philosophus habet: Iratus habet Spem puniendi; appetit enim vindictam, ùt sibi possibilem. Unde si fuerit multùm excellens persona, quæ nocumentum intulit, non sequitur Ira, sed solùm Tristitia, ùt ait Avicenna. Quia verò Ira respicit vindictam, & eum, de quo vindicta quæritur; quæ ardua & difficilia sunt; eam in appetitu Irascibili degere, est manifestum; cui etiam utpote inter reliquas in eodem luculentior, aut ei magis propria, nomen impertitur.

Hoc Lib. C. 1. A. 3.

Lib. 2. Rhet. C. 2.

Lib. de Anima.

142. Est tamen Ira quodammodo cum Ratione, Quippe quæ sit appetitus Vindictæ; Vindicta autem collationem importat pœnæ infligendæ ad nocumentum sibi illatum; quæ porro collatio fieri nequit nisi cum quadam Ratione. Sed licèt Ira aliqualiter audiat Rationem, sicut nuntiantem, injuriam esse illatam; non tamen perfectè audit; quia non observat regulam Rationis in rependendo vindictam. Ad Iram ergo requiritur actus Rationis, & additur impedimentum Rationis; unde Philosophus ait: Illos, qui sunt multùm ebrii, tanquam nihil habentes de Judicio Rationis, non iratsci; sed quando sunt parùm ebrii, irascuntur, tanquam habentes Judicium Rationis, sed impedi-

An Ira sit cum Ratione.

Sect. 3. Problem.

tum. Quæ quidem dicta ſunto de Ira nimia, nam quæ debitos intra limites continetur, tota ſequitur Rationem.

Tres ſunt ſpecies Iræ, nimirum Fel, Mania, & Furor. Lib. 2. Orth. Iid. C. 16.

143. Tres autem ponuntur Species Iræ à Damaſceno, nimirum Fel, Mania, & Furor. Ac ſumuntur porro hæ ſpecies ſecundùm ea, quæ dant Iræ aliquod augmentum. Quod quidem contingit tripliciter. Uno modo ex facilitate ipſius motûs; & talem Iram vocat Fel; quia citò accenditur. Alio modo ex parte Triſtitiæ afferentis Iram, quæ diu in memoria manet; & hæc pertinet ad Maniam, quæ à manendo dicitur. Tertio ex parte ejus, quod iratus appetit, ſcilicet vindictæ; & hæc pertinet ad Furorem, qui nunquam quieſcit. Unde Philoſophus, ùt ſuperiùs vidimus, quosdam iraſcentium vocat Acutos, quia citò iraſcuntur: quosdam Amaros; quia diu retinent Iram: quosdam Difficiles; quia nunquam quieſcunt, niſi puniant.

Lib. 4. Ethic. C. 5. Lib. 5. C. 3. A. 6, 2.

§. 2.

Quanam ſint Cauſæ Iræ.

Inprimis motivum Iræ ſemper eſt factum aliquod contra eum, qui iraſcitur.

144. JAm verò Cauſas Iræ explicemus. Igitur inprimis motivum Iræ ſemper eſt aliquid factum contra eum, qui iraſcitur. Ira enim eſt Appetitus nocendi alteri in modum juſtæ Vindictæ; ùt ex allata ejus Definitione eſt colli-

ge-

gere; Vindicta autem locum non habet, nisi ubi præcessit injuria; nec injuria omnis vindictam provocat, sed illa sola, quæ ad eum pertinet, qui appetit Vindictam; sicut enim unumquodque naturaliter appetit bonum proprium, ita etiam naturaliter repellit proprium malum: injuria autem non pertinet ad aliquem, nisi, qui intulit, quidpiam fecerit, quod quadam ratione est contra alterum: unde sequitur, quod dictum est, motivum Iræ semper aliquid esse, factum contra eum, qui irascitur. S. Th. 1. 2. Q. 47. A. 1. in C. Superiori §.

145. Sed universim omnes causæ Iræ ad contemptum revocantur; sunt enim tres species contemptûs, ùt habet Philosophus; nimirum Despectus, Epireasmus, ùt loquuntur Græci, sive impedimentum Voluntatis implendæ, & Contumelia; & ad hæc tria omnia motiva Iræ reducuntur. Hujus porro ratio accipi potest duplex. Prima est, quia Ira appetit nocumentum alterius per modum justæ vindictæ; ideo in tantum quærit vindictam, in quantum hæc videtur esse justa: justa autem vindicta non fit, nisi de eo, quod est injustè factum; & ideo quod provocat vindictam, semper est sub ratione injusti: unde ait Philosophus: quod si homines putaverint eos, qui læserunt, esse justè operatos, non irascuntur; non enim fit Ira ad justum. Contingit autem tripliciter nocumentum alicui inferri, scilicet ex Ignorantia, ex Passione, & ex Electione. Jam verò tunc aliquis

Dein causæ Iræ universim ad Contemptum revocantur. S. Th. Q. cit. A. 2. in C. Lib. 2. Rhet. C. 2. Lib. 2. Rhet. C. 3.

maximè injustum facit, quando ex Electione, vel industria, vel ex certa malitia nocumentum infert, ùt dicit Philosophus; & ideo maximè contra hos irascimur; si enim existimemus, aliquos vel per Ignorantiam, vel ex Passione nobis intulisse injuriam; vel non irascimur contra illos, vel multò minùs; agere enim aliquid ex Ignorantia, vel Passione, diminuit rationem injuriæ, & potiùs Misericordiam quodammodo provocat, ac veniam. Illi autem, qui ex industria nocumentum inferunt, ex contemptu peccare videntur. Quæ ipsa his verbis indicat Philosophus: His, qui propter Iram aliquid fecerunt, aut non Irascimur, aut minùs irascimur; non enim propter parvipensionem videntur egisse. Altera porro ratio est; quia Contemptus Excellentiæ hominis opponitur; quæ enim homines nullo modo putant digna esse, parvipendunt; ùt rursum ait Philosophus. Ex omnibus autem bonis nostris aliquam Excellentiam quærimus; & ideo quodcunque nocumentum nobis inferatur, in quantum Excellentiæ derogat, videtur ad Contemptum pertinere.

Lib. 5. Ethic. C. 5.

Lib. 2. Rhet. C. 3.

Lib. 2. Rhet. C. 2.

Quomodo idverum sit etiam in brutis.

146. Nec obest, bruta irasci, licèt non contristentur de Contemptu; cùm non appetant honorem. Nam tametsi animal brutum non appetat honorem sub ratione honoris, appetit tamen naturaliter quamdam excellentiam, & irascitur contra ea, quæ illi excellentiæ derogant.

Idem ibidem ad 2.

Hinc Iræ Causa esse

147. Cæterùm ex dictis colligi potest,

est, tum excellentiam irascentis, tum etiam ejus defectum, esse posse causam Iræ. Videlicet Causa Iræ in eo, qui irascitur, dupliciter accipi potest. Uno modo secundùm habitudinem ad motivum Iræ; & sic excellentia est causa, ut aliquis facilè irascatur; est enim motivum Iræ injustus Contemptus, ùt paulò antè dictum est: constat autem, aliquem, quantò excellentior est, eò injustiùs parvipendi in eo, in quo excellit; & ideo illi, qui in aliquo excellunt, maximè irascuntur, si in eo parvipenduntur; puta, si dives parvipendatur in pecunia; Rhetor in loquendo, & sic de aliis. Alio autem modo potest considerari causa Iræ in eo, qui irascitur, ex parte dispositionis, quæ in eo relinquitur ex Iræ motivo; manifestum est enim, nihil movere ad Iram, nisi nocumentum, quod contristat; ea autem, quæ ad defectum pertinent, maximè contristant; quia homines defectibus subjacentes faciliùs læduntur. Et ista ratio est, quare homines, qui sunt infirmi, vel in aliis defectibus, faciliùs irascantur; nimirum quia faciliùs contristantur. Itaque si ad Iræ motivum respiciatur, excellentia ejus, qui irascitur, Iræ causa est; si verò ad dispositionem irascentis attendatur, causa Iræ ponetur etiam ejus defectus.

possunt tum excellentia Irascentis, tum ejus defectus. S. Th. Q. cit. A. 3. in C. Hoc 3.

148. Sed Defectus quoque illius, contra quem est Ira, potest in Irascente esse causa Iræ; quanquam subinde hanc potiùs imminuat. Videlicet, ùt notatum est, in-

Defectus etiam illius, erga quem est Ira, potest Iram

efficere, quanquam hanc subinde minuat. S. Th. Q. cit. A. 4. in C. Hoc. §.

indigna despectio maximè provocat Iram; Defectus igitur, vel parvitas ejus, contra quem irascimur, facit ad augmentum Iræ, in quantum auget indignam despectionem; sicut enim, quantò aliquis est major tantò indigniùs despicitur; ita, quantò aliquis est minor, tantò indigniùs despicit. Et ideo Nobiles irascuntur, si despiciantur à Plebeis, vel Sapientes ab Insipientibus, vel Domini à Servis. Si verò parvitas, vel defectus diminuat Despectionem indignam, talis parvitas non auget, sed diminuit Iram. Et hoc modo illi, quos pœnitet injuriarum illatarum, & qui confitentur, se malè feciſſe, humilésque se præbent, ac veniam petunt, mitigant Iram, secundùm illud: Proverb. 15. Responsio mollis frangit Iram; in quantum scilicet tales videntur non despicere, sed magni pendere eos, adversùs quos se gerunt demissos. Cæterùm si vilissimus sit, qui lædit, plerumque in excellente, qui læditur, Iram non efficit, quia non curatur.

§. 3.

De Effectibus Iræ.

Ira in animo passim efficit Delectationem. S. Th. Q. 48. A. 1. in C. Lib. 7. Ethic. C. 12.

149. JAm verò effectus Iræ rursùs alii in animo sunt, alii in corpore. Ac in animo quidem Ira passim Delectationem efficit. Ut enim ait Philosophus, Delectationes, maximè sensibiles, & corporales, sunt medicinæ quædam contra

contra Triſtitiam: & ideo quantò per Delectationem contra majorem Triſtitiam, vel anxietatem remedium præſtatur, tantò Delectatio magis percipitur; ùt quando aliquis ſitit, delectabilior ſit ei potus. Motus autem Iræ, ùt vidimus, inſurgit ex acceptâ injuriâ contriſtante, cui quidem Triſtitiæ remedium adhibetur per vindictam; & ideo ad præſentiam Vindictæ delectatio ſequetur, & tantò major, quantò major fuerit Triſtitia. Si igitur Vindicta fuerit præſens, re etiam ipſâ ſit perfecta Delectatio, quæ prorſus excludit Triſtitiam, & velut ſatisfacit motui Iræ, eúmque aufert. Sed antequam vindicta ſit præſens actu, & ſe ipſâ, ſit præſens iraſcenti dupliciter. Uno modo per ſpem; quia nullus iraſcitur niſi ſperans vindictam, ut itidem eſt notatum. Alio modo ſecundùm continuam cogitationem; unicuique enim concupiſcenti volupe eſt immorari cogitationi eorum, quæ concupiſcit; qua etiam ratione imaginationes ſomniorum ſunt delectabiles. Atque ideo cùm iratus multùm in animo ſuo cogitet de vindicta, ex hoc delectatur. Quanquam tamen tunc delectatio necdum eſt perfecta, aut quæ tollat Triſtitiam, ac proin Iram; quia necdum pertigit ad ſuum ſcopum, quæ eſt Vindicta. *Hoc articul. §. 1.* *cit. §.*

150. Dein verò Ira, cùm corporalem perturbationem maximè faciat, ùt mox dicetur, inter omnes animæ Paſſiones maximè judicium Rationis impedit. Mens enim, vel Ratio, quamvis non utatur or- *Perturbat autem rationis Judicium.* *S. Th. Q. cit. A. 3. in C.*

gano corporali in ſuo proprio actu, tamen quia indiget ad ſui actum quibusdam Viribus ſenſitivis, quarum actus impediuntur corpore perturbato, neceſſe eſt, perturbationes corporales judicium Rationis impedire. Ex quo eſt illud: Conturbatus eſt in Ira oculus meus.

Pſalm. 30.

Effectus Iræ univerſim in corpore.

151. Igitur in corpore motus cordis in Ira altus eſt, magnus, frequens, & vehemens, tum ab impreſſa effectione, tum ab effuſæ bilis acribus aculeis. Ex cordis autem motu ſanguis effunditur ad exteriora. Sed quia Ira Triſtitiam habet admixtam, ſæpiùs idem revocatur ad cor; nec tamen ibi quieſcit, ſed ubi accenſus efferbuit, ad exteriores partes regreditur, quaſi ad repulſionem mali, quò vindictæ appetitio illum evocat. Ex hoc undoſo ſanguinis motu exardeſcit tandem iratus; & tum enimverò velut quatiuntur palpebræ, corrugatur frons, eriguntur pili, ob caloris æſtum, ex quo reſpiratio evadit magna, & præceps, dilatantur nares, multis modis agitatur caput.

Speciatim autem in oculis.

152. Sed aſpectus ferox eſt, & furioſus, turgéntque oculi, ac ſuis quaſi ſedibus exire volunt, ſanguine, ac ſpiritibus organum inflantibus. Scintillant etiam tum ob affluxum copioſiorem ſpirituum, tum ob vapores, quos ebulliens humor illuc emittit; hi enim, cùm tunicas magis diſtendant, etiam magis poliunt, aptioréſque ad refringendos incidentes radios reddunt. Quia autem ſplendor hic ſpirituum ſe cum ſan-

Digitized by Google

ſanguinis ad illas partes delati rubedine commiſcet, flammeus quidam rubor ibidem apparet, oculósque carbonibus candentibus ſimiles efficit. Contorquentur huc illuc oculi, fortaſſis ob æſtûs impetum; aut quia effuſa nimiùm bilis nervos, ac fibras lancinat. Quod ſi ſubinde lacrymari furore inſanientes incipiunt, lacrymas elicit dolor ab injuria ſibi illata exortus; uti etiam Indignatio ex eo proveniens, quòd cupitam de inimico vindictam ſumi à ſe poſſe deſperet. Quorum omnium manifeſtum ſignum præbent tum fæminæ, tum pueri, quibus, ubi Paſſione iſta arſerint, lacrymæ prorumpunt.

153. Labra porro intumeſcunt; cùm enim ſpongioſæ, ac mollis ſubſtantiæ ſint, ex copioſiore affluxu facilè implentur, ac turgent; in nonnullis etiam, quia plùs æquo humore urgentur, planè diſſiliunt, ac ſanguinem mittunt. Tremunt etiam ob effuſam, ſtomachúmque, quocum magna labiis connexio eſt, ſtimulantem acri morſu bilem. Seſe etiam invicem comprimunt, ut retento halitu fortior evadat motus. Retractis autem ſubinde labris dentes denudantur; ut iſtis quaſi armis terreatur hoſtis, vel ut ij magis habeantur ad nocendum expediti. Quidam etiam inferius labrum mordent, aut digitum, quo vim, ac rabiem mox in hoſtem exercendam indicent. *In Labris.*

Digitized by Google

In Lingua. 154. Nec paucos linguæ effectus imprimit hæc Passio. Et primò quidem, cùm sit composita ex Dolore, & Audacia, ille verò musculos contrahat, itérque, per quod transit aër, coarctet; hæc vicissim contentum in pulmonibus aërem violenter propellat, acuta, & vehemens vox producitur. Hæsitat insuper, ac blæsa evadit lingua vel ex copia sanguinis eandem gravantis, vel ex defectu humiditatis debitæ, vel ex impotentis animæ motu, quæ *ubi* spiritus aliò transfert, necessariis *mediis* linguam destituit. Loquela ipsa est præceps, subsultim expressa; quòd idem ille motus ad linguam, & cerebrum pertingat, atque ex nimio impetu prout cogitationes, ita etiam verba præcipitet. Et cùm ipsa Ratio sit turbata, ùt vidimus, proposita irati perpetuò mutant; hinc discursus, atque sermones intricati, perplexi, ac penitus perturbati.

Init. huj. §.

Ac variis denique membris. 155. Rubor porro, quo irati vultus incenditur, plumbeus illo magìs est, qui amantibus, aut pudibundis esse solet; effectus siquidem est biliosi, & hinc pallidioris sanguinis. Denique in Ira nunc huc, nunc illuc brachia cum impetu projecta, incessus celer, & brevis, continua mutatio loci, & statûs corporis, effectus sunt illius conatûs, impetûs, præcipitantiæ, atque impatientiæ, quibus anima concitatur; útque etiam membra magìs firmentur, & costis sufful-

fuffulciantur. Caput agitatur variè; verſatur, ut averſio declaretur; projicitur in altum, ut vires jactentur; ſubitóque in priorem locum reſtituitur, ut demonſtret iratus, nolle ſe vindictam ſumere, ſibíque ſufficere robur ſuum, atque audaciam oſtendiſſe. Atque hæc quidem de Paſſionibus dicta ſunto. Modò autem ad amœniorem Amicitiam tandem perveniamus.

PHI-

Digitized by Google

PHILOSOPHIA MORALIS.

LIBER VII.

DE AMICITIA.

AMicitiam itaque aggredimur exponere, rem non jucundam modò, ſed maximè neceſſariam; quippe, ſi conſtat Philoſophi ſenſus, abſque amicis vivere, licèt cætera bona omnia ſuppeterent, eligeret nemo. Eſt ea, ùt itidem Philoſophus habet, aut Virtus, aut cum Virtute. Quod poſtremum Divo Aquinati placet; quippe cùm rationem laudabilis, & honeſti, habeat ex objecto, in quantum ſcilicet fundatur ſuper honeſtatem Virtutum. Sed quæ de Amicitia ſunt pertractanda potiſſimùm ad tria Capita revocantur. Ac primò quidem exponenda eſt Eſſentia Amicitiæ; Tum dicendum inter quos Amicitia detur; Ac denique ejus Actus erunt adducendi.

Lib. 8. Eth. C. 1. Loc. cit.

2. 2. Q. 23. A. 3. ad 1.

CA-

Digitized by Google

CAPUT I.

De Eſſentia Amicitiæ.

EXplicandum hìc, quid ſit Amicitia; Tum quotuplex; Ac oſtendendum, in quo variæ ſpecies Amicitiæ differant; Denique Habitus, & Actus Amicitiæ ſunt exponendi.

§. I.

1. ESt ergo Amicitia ex genere ſuo quidam Amor; ut nomen ipſum ſonat. Amor autem verſatur circa objectum ut amabile; unde ut explicetur Amicitia, præmitti debet, quid ſit amabile. Amabile proin eſt vel ſimpliciter bonum, hoc eſt, honeſtum; vel jucundum; vel utile. Quamquam utile dicitur, quod efficit bonum honeſtum, vel jucundum; unde tandem ſolum honeſtum, & jucundum ſunt amabilia in genere finis; utile autem in genere medii.

Amabile eſt honeſtum, jucundum, aut utile. Maurus in Ariſt. L. 8. Eth. C. 2.

2. Quæri autem poteſt, utrum unicuique ſit amabile, honeſtum abſolutè, an honeſtum ſibi; pariter utrum jucundum abſolutè, an verò jucundum ſibi: contingere ſiquidem valet, ut quod eſt abſolutè jucundum, mihi non ſit jucundum, ſed moleſtum; eo pacto, quo quod eſt abſolutè

Et quidem ſimpliciter bonum eſt ſimpliciter amabile; unicuique autem quod eſt ſibi bonum.

Digitized by Google

solutè dulce, ægro potest esse amarum.

Apud Maurum Loc. cit.

Respondet itaque Stagyrita, unumquemque amare quod est bonum sibi. Adeoque quod bonum est simpliciter, aut honestum, simpliciter quoque amabile est; sed amabile unicuique est, quod est bonum unicuique; & quia unusquisque amat id, quod sibi apparet bonum, sive dein in se bonum sit, sive non sit; ideo dicendum, unicuique esse amabile, quod ipsi apparet bonum.

Amicitia exerceri nequit circa Inanimata, nec circa Irrationalia.

3. Tale itaque est motivum amandi; nimirum bonum vel honestum, vel jucundum, vel utile. Sed Amicitia exerceri non potest inprimis circa Inanimata; nec enim Amicitia exerceri circa ea potest, quæ non sunt capacia redamandi: Inanimata autem non sunt capacia redamandi. Dein ad Amicitiam requiritur, ut velimus Amico bona illius gratiâ: sed nemo vult, exempli causâ, vino bonum gratiâ ipsius vini, sed gratiâ sui. Ideóque cùm quis vult vino bonum conservationis, non vult gratiâ vini, sed gratiâ sui, ut scilicet habeat vinum salvum & incorruptum. Porro nec circa Irrationalia haberi potest Amicitia ob eandem rationem.

Definitio Amicitiæ universim.

4. Nec sufficit autem ad Amicitiam, ut ea sit Amor, quo alteri bona velimus gratiâ illius; sed requiritur ulteriùs, ut sit Amor mutuus. Unde si velim alteri bona, ille autem viciſſim non velit bona mihi, habebo quidem erga illum Benevolentiam, non autem Amicitiam. Rursúmque non

non modò esse debet Amor mutuus, sed oportet etiam ut sit non latens. Potest enim contingere, ut quis audiens aliquem esse Virum probum, amet illum, & ametur ab eo, ita tamen, ut uterque nesciat, se ab altero amari. Isti, dum latet mutuus amor, sunt quidem Benevoli, sed adhuc non sunt amici. Ex his ergo inferri potest universim Definitio Amicitiæ; dicetúrque hæc: Mutua Benevolentia non latens, per quam aliqui bene sibi volunt ad invicem, gratiâ ipsorum, propter honestatem, jucunditatem, vel utilitatem. Vel, ùt etiam ajunt, Amicitia est mutua, apertáque Benevolentia in peculiari quadam communione fundata.

§. 2.

Quotuplex sit Amicitia.

5. SEd bonum honestum, jucundum, & utile differunt specie in ratione boni. Unde Amores quoque, quorum alter habet pro motivo honestum, alter jucundum, alter utile, differunt in ratione Amoris. Quamobrem etiam Amicitiæ, quarum una habet pro motivo honestatem, altera jucunditatem, altera utilitatem, differunt in ratione Amicitiæ; adeoque dantur tres species Amicitiæ; quas, si lubet, ex motivo, ex quo sunt, honestam, seu perfectam, utilem, aut jucundam nuncupabis.

Amicitia alia est Honesta, seu Perfecta, alia Utilis, alia jucunda.

Maurus in Aristotelem. Lib. cit. C. 3.

Definitio Amicitiæ Utilis, aut Jucundæ.

6. Ergo ex his postremæ duæ describi speciatim possunt, mutua Benevolentia non latens, per quam aliqui bene sibi volunt ad invicem, gratiâ ipsorum, propter jucunditatem, vel utilitatem. Aut tandem eas etiam definiunt, esse apparentem duorum consensum, proprio emolumento innixum, quo quis amat alterum in commodum proprium; videlicet sive jucunditatis, sive utilitatis. Sunt proin Amicitiæ hæ imperfectæ, & velut per accidens, quemadmodum arguit Philosophus. Ad Amicitiam quippe per se requiritur, ut amicus ametur, in quantum est per se bonus ac dignus bonis; & non solùm in quantum est itidem per accidens bonus, aut affert bonum ipsi amanti: per Amicitiam autem, per quam aliquis amatur ut utilis, aut jucundus, non amatur in quantum ipse est bonus, ac dignus bonis; sed in quantum efficit amanti utilitatem, aut jucunditatem.

L. 8. Eth. C. 3.

Definitio Amicitiæ perfectæ.

7. Sed Amicitia, quæ fundatur in honestate, seu porro Virtute, perfecta demum est, veráque & genuina. Dici igitur hæc ex hactenus allatis potest: Mutua Benevolentia non latens, per quam aliqui bene sibi volunt ad invicem, gratiâ ipsorum, propter honestatem. Vel, ùt etiam definiunt, Amicitia vera est perfectus duorum consensus, mutua æstimatione, atque Virtute innixus, vi cujus alter amat alterum propter seipsum.

§. 3.

Digitized by Google

§. 3.

In quo differant Amicitia honesta, utilis, aut jucunda.

8. HÆc, inquam, perfecta est, reliquæ sunt imperfectæ. Quod ex ipsa inter se earum comparatione est manifestum. Ergo sicut Amicitia fundata in utilitate & jucunditate, est Amicitia per accidens, sic quæ fundatur in Virtute, est Amicitia per se. Amicitia enim per se est, qua amamus alterum ùt bonum per se, non autem ùt bonum per accidens: atqui amare Amicum ùt Virtute præditum, est illum amare ùt per se bonum, ùt colligere est ex iis, quæ initiò diximus; amare autem ùt utilem, aut jucundum nobis, est amare solùm ùt per accidens bonum; quippe cùm hominem esse alteri utilem aut jucundum sit esse bonum non per se, aut porro in se, sed per accidens. Tum autem ille dicendus propriè est amare, ac verè Amicus est, qui vult bona amico gratiâ illius: atqui qui amat alterum ob Virtutem, vult illi bona gratiâ illius; qui verò amat ùt utilem, vel jucundum, potiùs vult sibi bonum, quàm Amico; cùm ab Amico sibi quærat utilitatem, vel jucunditatem. *Amicitia honesta sola est perfecta, aliæ sunt imperfectæ; inprimis, quia illa est Amicitia per se, hæ per accidens.* Maurus Loco cit. L. 1. C. 1. §. 3.

9. Inde Amicitia utilitatis, & jucunditatis parùm constans est, ac facilè dissolvitur; quæ verò Virtutis est, durat, & *De honesta constans est, secus*

 alia.

eſt ſtabilis. Ratio horum porro eſt; quia cùm auffertur motivum Amicitiæ, diſſolvitur Amicitia; cùm ergo in Amicitia utili & jucunda motivum ſit utilitas Amici, aut jucunditas, evenit, ut, quando Amicus non ampliùs eſt utilis aut jucundus, diſſolvatur hæc Amicitia: ſed facilè, qui erat utilis, aut jucundus, deſinit eſſe utilis aut jucundus. Viciſſim eſt in Amicitia Virtutis; cùm enim in ea motivum ſit Virtus, Virtus autem ſtabilis ſit, ac difficilè *amittatur*, utpote habitus; hinc quoque Amicitia hæc ſolida eſt, ac porro conſtans.

Ea etiam eſt utilis ſimul & jucunda; non item alia.

10. Rurſum Amicitia quidem utilis poteſt non eſſe jucunda, nec honeſta; Amicitia autem jucunda poteſt non eſſe honeſta, neque utilis; ſed quæ in Virtute fundata eſt Amicitia, eo ipſo non ſolùm honeſta eſt, verùm etiam utilis, ac jucunda. Eſt porro honeſta, & ſimpliciter bona ac utilis; quia qui eſt Virtute prædituſ eſt ſimpliciter bonus ſibi, & Amicis. Eſt jucunda; quia talis eſt jucundus ſibi, & Amico prædito ſimili Virtute. Eſt jucundus ſibi; quia maximè delectatur virtute propria, & operationibus ſecundùm Virtutem: eſt etiam jucundus Amico; quia Virtute prædituſ non ſolùm delectatur Virtute ſua, ſed etiam Virtute Amici; & non ſolùm delectatur operationibus ſecundùm Virtutem, quas ipſe exercet, ſed etiam ſimilibus operationibus, quas videt ab altero, præſertim Amico, exerceri.

11.

Digitized by Google

11. Habet igitur Amicitia secundùm Virtutem, omnia, quæ possunt esse motiva ad amandum; quippe in qua Amicus per Virtutem est bonus tum simpliciter, tum amanti; jucundus itidem tum simpliciter, tum amanti, & præterea per Virtutem Amici Virtute præditi sunt mutuò similes; unde optima quoque est, & maxima; ac proin in quibus ea est, amant se mutuò amore optimo, & maximo. *Ac ea habet omnia motiva veræ Amicitiæ.*

12. Cæterùm quemadmodum frequentes sunt Amicitiæ fundatæ in utilitate, & delectatione, sic raræ porro sunt Amicitiæ fundatæ in Virtute. Virtus siquidem rara est, & difficilis, cùm difficilè sit attingere Medium, facilè aberrare à Medio, ùt ex dictis constat. Pariter Amicitiæ fundatæ in utilitate & jucunditate citò contrahuntur; Amicitiæ autem fundatæ in Virtute non nisi longo tempore, & longa consuetudine. Ratio est, quia, ut aliqui sint Amici tali Amicitiâ, debent se mutuò cognoscere ùt amabiles propter Virtutem, & ùt se mutuò redamantes: sed non nisi post multùm tempus, & longam consuetudinem potest quis cognosci Virtute esse præditus; juxta illud quod vulgò ajunt, non posse homines se mutuò cognoscere, nisi consumpserint invicem modium salis. Qui igitur citò se mutuò diligunt, ac sibi mutuò exhibent officia Amicitiæ, volunt quidem esse Amici, sed adhuc non sunt; quia adhuc non sciunt, se esse mutuò amabiles: adeoque possunt aliqui citò contrahere *Sed Amicitia hæc vera est rara; & indiget tempore, ut contrahatur.* L. 1. C. 5. §. 5.

here voluntatem Amicitiæ, ipſam Amicitiam citò contrahere non poſſunt.

Solent tamen etiam, quæ ob utilitatem, aut jucunditatem ſunt, vocari Amicitiæ. Maurus In Lib cit. Cap. 4.

13. Atque ex hactenus dictis infertur, ſolam Amicitiam in Virtute fundatam dicendam eſſe veram Amicitiam; cùm ſola perfectè habeat conditiones veræ Amicitiæ. Quia tamen homines Amicitias vocant etiam eas, quæ fundantur in utilitate, aut jucunditate, ideoque dicunt amicas Civitates, quæ ineunt fœdera propter communem utilitatem; & vocant Amicos eos, qui ſe diligunt ob jucunditatem, ùt pueros; Neque nos oportet à communi modo loquendi recedere.

§. 4.

De Habitu, & Actu Amicitiæ.

Quid in Amicitia ſit Habitus, & quid Actus Maurus in Lib. 8. Ethic. C. 5.

14. JAm verò quemadmodum in Virtutibus aliud eſt Habitus, aliud Actus Virtutis; ſic aliud eſt Habitus, & aliud Actus Amicitiæ. Actus ergo Amicitiæ eſt, per quem aliqui ſibi mutuò bona volunt, & conferunt, ac invicem conviventes de ſuis mutuò bonis delectantur. Habitus autem Amicitiæ eſt, per quem aliqui ſunt diſpoſiti ad exercendos Actus Amicitiæ, licèt non exerceant, ſed vel dormiant, vel loco ſint disjuncti.

Diſtantiâ locorum non diſſolvitur

15. Ex quibus patet equidem diſtantiâ locorum non diſſolvi Amicitiam, quæ conſiſtit in habitu, ſed ſolùm impediri

Actus

Actus Amicitiæ; unde licèt aliqui sint locis sejuncti, si tamen habitu retineant dispositionem ad exercendos invicem Actus Amicitiæ, adhuc remanent Amici. Cæterùm distantia hæc, si diuturna sit, Amicitiam potest oblitterare; quia sicut Virtutes Morales, si diu cessetur ab earum Actibus, possunt imminui, ac tandem amitti, ita etiam Amicitia. Unde in proverbium abiit, per taciturnitatem plures Amicitias fuisse dissolutas.

per se Amicitia. Quamvis tandem tolli possit ob intermissos Actus.

CAPUT II.

Inter quos Amicitia detur.

AD doctrinam hanc integrè expediendam, primò dicendum veniet, quinam sint ad amandum apti; Tum agendum de æqualitate, aut inæqualitate in Amicitia; Discutiendum subin, an multos Amicos habere expediat; aut qua in Fortuna sint expetendi; an seipsum amare quis possit, aut debeat. Ac denique agendum de Amicitiæ dissolutione.

§. I.

Quinam sint ad amandum apti.

16. JAm' verò Habitus Amicitiæ, quemadmodum Virtutum, ac-

Senes, & Austeri non

Sunt ad Amicitiam apti. Maurus in Arist. Lib. 8. Eth. C. 6.

quiritur per Actus; unde qui sunt parùm apti ad Actus Amicitiæ, non acquirunt Amicitiam, nec proin itidem sunt ad eam apti. Senes igitur, & alii homines austeri, quò difficiliores sunt, & morosiores minùsque gaudent congressibus, qui sunt' Actus Amicitiæ, eò de Amicitia minùs participant. Possunt proin Senes & austeri esse invicem benevoli, ita ut sibi bona velint, & etiam conferant, ac sibi mutuò succurrant in necessitatibus; Amici verò propriè esse non possunt; cùm non delectentur mutuo convictu, prout requiritur ad Amicitiam.

Aut si quam contrahunt, contrahunt fundatam in utilitate. Maurus in Lib. cit. C. 3.

17. Itaque Senes, si quas Amicitias inire videntur, ineunt fundatas in utilitate. Ratio est, quia ætas senilis ducitur studio utilitatis. Quamquam & tales Amicitias etiam ex Juvenibus, & hominibus maturæ ætatis inire soleant, qui præcipuè incumbunt in bona utilia. Atque qui Amici sunt gratiâ utilitatis non solent multùm invicem convivere & conversari, sed solùm conveniunt, cùm agendum est de utilibus. Nec solent esse jucundi in convictu, neque illis opus est, ut sint jucundi; cùm enim conveniant solùm gratiâ utilitatis, eatenus tantùm delectantur mutua consuetudine, quatenus ex tali consuetudine sperant aliquam utilitatem. Cæterùm dicta hæc sunto de Senibus & Austeris, aliisve spectando videlicet ætatem, aut inclinationes. Nam si in Amicitiis Virtute ducantur, aliud quoque, ùt mox explanabitur, de iis erit judicandum. 18.

Digitized by Google

18. Interim ſicut Senes inire ſolent Amicitias propter utilitatem, ſic Juvenes ad eas apti ſunt, easdémque itidem paſſim ineunt, quæ ſunt propter jucunditatem. Ratio eſt, quia Juvenes magis ducuntur ex affectu & paſſione, quàm ex electione, vel judicio Rationis; affectus autem & paſſio præcipuè fertur ad bonum præſens, & ad præſentem delectationem; unde Juvenes in Amicitiis quærunt præſentem delectationem, ac porro jucunditatem, quam decerpunt ex convictu. Quia verò Juvenes amant non ſecundùm electionem, ſed ſecundùm concupiſcentiam delectationis; concupiſcentia autem eſt vehemens, & varia; ideo Juvenes proni ſunt ad amandum. Sed cùm alia ſint, quibus delectantur Pueri, alia, quibus Adoleſcentes, alia, quibus Viri maturæ ætatis, hinc cùm mutata ætate jucunda ipſa evadant diverſa, Juvenes, ùt facilè Amici facti ſunt, ſic facilè quoque Amici eſſe deſinunt; quia Amicitia unà cum jucunditate mutatur. Itaque ſicut facilè & vehementer amant, ita cùm remittitur paſſio, deſiſtunt ab amore; & ſæpiùs propoſitum mutant. Cùm autem ſunt alicui Amici, tota die volunt cum illo converſari. Quia enim amant alterum propter jucunditatem, tota die jucunditatem, quam intendunt, percipere volunt.

Juvenes apti ſunt ad Amicitias Jucunditatis.
Maurus in Ariſt. loc. cit.

19. Sed denique, quod jam eſt indicatum, Boni, & videlicet Virtute prædíti, maximè apti ſunt ad Amicitiam, cùm ſint maxi-

Sed ad perfectam Amicitiam

apti sunt, qui sunt Virtute præditi. Maurus in Lib. cit. C. 5. Art. sup. §. 3.

maximè apti ad convivendum delectabiliter. Qui enim sunt maximè amabiles, & maximè jucundi, & absolutè, & respectivè ad invicem, sunt maximè apti ad hoc, ut amentur, & delectent in convictu: sed Boni propter Virtutem, quæ est simpliciter bona, sunt maximè amabiles, & etiam maximè jucundi absolutè; Virtus enim propter hoc ipsum, quia est bona, est jucundissima: & præterea sunt etiam maximè amabiles, & maximè jucundi mutuò: Boni enim maximè delectantur Bonis. Unde sunt ad Amicitiam maximè apti.

§. 2.

De æqualitate, aut inæqualitate in Amicitia.

Quædam Amicitiæ sunt inter æquales, quædam inter inæquales. L. 8. Eth. C. 13.

20. JAm verò Amicitiæ hactenus explicatæ sunt vel inter æquales, vel inter inæquales; cùm Amici esse possint duo æquales, in Virtute, & duo inæquales, paritérque in jucunditate, & utilitate, ùt habet Philosophus. At dantur Amicitiæ, quæ supponunt inæqualitatem, per quam alter sit superior, alter inferior. Tales sunt Patris ad Filium; Senioris ad Juniorem; Mariti ad Uxorem; Principis ad Subditos, quæ etiam vocantur Amicitiæ excellentiæ. Ad quarum alterutras revocantur Amicitia Consangui-

nea-

nea, quæ, ùt fert nomen, fundatur in sanguine, qualis est Fratrum, & Propinquorum, ac Amicitia Sodalitia, quæ fundatur in quodam consensu, contractu, aut velut contractu, qualis est Amicitia Civium, Contribulum, simul Navigantium, Hospitum.

21. Igitur ad Amicitias, quæ intercedunt inter æquales requiritur, ut Amici eadem, & æqualia sibi præstent, tum in Amore, tum in aliis, & per hoc conservantur. At in Amicitiis, quæ intercedunt inter inæquales, non sunt præstanda eadem, sed sufficit, ut unusquisque præstet, quod debet. Verbi causâ, non eadem debent præstare Parentes Filiis, ac Filii Parentibus; sed illos quidem his præstare oportet obsequia, quæ debent principiis suæ generationis; Parentes autem præstare debent Filiis curam & providentiam, quam debent genitis ex se. Párque est ratio in aliis id genus Amicitiis inter inæquales. Cùm autem unusquisque præstat alteri, quæ debet, Amicitia conservatur. Amor etiam in talibus Amicitiis non debet esse æqualis, sed porro cum proportione. Si enim ex Amicis alter sit melior, & amabilior; qui est melior, debet magis amari, quàm amare, & cùm unusquisque Amicorum amatur secundùm dignitatem, tum ponitur æqualitas Amoris cum proportione, per quam Amici sicut se habent in amabilitate, ita se habent in Amore.

Quid tum in illis, tum in istis præstari oporteat. Maurus in Arist. Lib. cit. C. 8.

22. Ce-

Aliquam tamen paritatem esse oportet in Amicitia.

22. Cæterùm in Amicitia proportio tamen aliqua esse debet; & quos inter multa Virtutis, aut Vitii, affluentiæ item aut inopiæ, aliorumve distantia acciderit, non ampliùs Amici sunt; nec enim dignum id se putant. Igitur cùm Amicus Amico bona velle debeat, dubitari meritò potest, num maxima; quippe qui tunc Amicus non sit permansurus. Permanere ergo oportet, qualiscunque est, cui bona ipsius causâ exoptas. Permanenti autem maxima bona adesse Amicus volet.

Præsertim perfecta.

23. Jam licèt omnis æqualitas & similitudo valde conferat ad Amicitiam generandam, & stabiliendam; ex quo illud enatum putem; Amicitia similes aut reperit, aut facit; præcipuè tamen ad hoc confert similitudo fundata in Virtute. Cùm enim Virtus sit Stabilis, etiam similitudo fundata in Virtute, & Amicitia fundata in tali similitudine, est stabilis. E converso similitudo secundùm Vitia non sufficit ad stabilitatem Amicitiæ. Ratio est, quia pravi non diu permanent similes sibiipsis: ergo licèt ex similitudine Morum aliquamdiu permaneant in Amicitia, dum gaudent iisdem; cùm deinde transeuntes à Vitio in Vitium, incipiunt gaudere diversis, Amicitiam dissolvunt. Magis igitur permanent in Amicitia, qui se amant ùt mutuò utiles, & jucundos, permanent enim in Amicitia, dum permanent sibi mutuò utiles.

24. Cæ-

Digitized by Google

24. Cæterùm ſi quæ inter diſſimiles, aut contrarios Amicitia contrahatur, fundabitur hæc vel in utilitate, quo pacto pauper facit Amicitiam cum divite, ut ab eo accipiat pecuniam; indoctus cum docto, ut ab eo diſcat ſcientiam, & ex his uterque rependit alteri honorem, atque obſequia; vel ſubinde etiam in jucunditate; ut quandoque videtur eſſe Amicitia jucunditatis inter Amatorem turpem, & Amatum pulchrum. Amator enim turpis delectatur pulchritudine Amati; Amatus autem pulcher obſequiis Amatoris. Nec verò Amicitiæ iſtæ fundari poterunt in contrariis, ùt contraria ſunt; Quam in rem non obeſt, quòd aliquando in naturalibus contrarium videatur appetere ſuum contrarium, ut terra ſicca appetit pluviam; nam in his contrarium per ſe appetit medium, per accidens verò contrarium. Sic terra ſicca non appetit humiditatem aquæ, ſed mediocrem quandam humiditatem; & quia non poteſt illam conſequi, niſi accipiat aquam, ideo appetit aquam. Atque hæc quidem fiunt in Phyſicis. In Moralibus autem pari modo contrarietas non fundabit Amicitias. *Aut certè illius defectum reſarciri utilitate, vel jucunditate.*

§. 3.

An multos Amicos habere expediat.

25. JAm verò num multos habere Amicos expediat, quæri poteſt. *In Amicitia utili aut ju-*

Digitized by Google

cunda vulgò neque unt multi Amici haberi.

Maurus in Lib. 9. Eth. Arist. C. 10. Lib. 3. C. 3. A. 5.

test. Ergo amore mediocri amare multos ac amari à multis, nec difficilè admodùm est, nec absonum; quia & obvia multis officia exhiberi possunt; & à multis etiam recipi; quod etiam utile est, ac jucundum. Verùm hæc Benevolentia forsan dicetur potiùs, aut illa, quæ descripta superiùs est, Affabilitas, quam Amicitia. Cæterùm si de ipsa Amicitia, ùt eam hìc exponimus, sermo sit, quæstio poni potest vel de ea, quæ fundatur in utilitate, vel de ea, quæ in jucunditate, vel de ea, quæ in Virtute. Igitur in ea, quæ ob utilitatem est, Amicitia Amici non sunt multi habendi. Ratio est; quia si quis multos habeat Amicos, à quibus accipiat commoda, & obsequia, debet ipsis vicissim obsequi, & utilitates præstare: Est autem admodùm laboriosum pluribus præstare obsequia, & utilitates, & ad id faciendum non sufficit tempus, neque vita, nec pares sunt facultates: Unde cùm multitudo talium Amicorum sit inutilis, ac impedimento ad vitam, id genus Amici non debent esse multi. Sic etiam qui voluptatis causâ amant, pauci sufficiunt, non secus ac in edulio condimentum.

Nec in Amicitia in Virtute fundata.

Maurus Loc. cit.

26. At neque in Amicitia fundata in Virtute multitudinem Amicorum immensam esse oportet, sed definitam. Primò enim ad Amicitiam maximè spectat, ut Amicus convivat cum Amicis: ergo non debet quis habere plures Amicos, quàm quibus possit convivere: non potest autem

autem multis. Dein ut quis habeat multos Amicos, debent illi esse Amici invicem; alioquin non possent inter se convivere, adeóque nec cum Amico: sed est difficilè, ut multi sint ad invicem Amici. Rursum Amicus debet collætari, & condolere Amico: impossibile autem est, ut quis multis collætetur & condoleat, præsertim cùm possit accidere, ut eodem tempore sit collætandum uni, & condolendum alteri; non possit autem quis eodem tempore lætari & dolere. Ad Amicitiam quoque requiritur, ut vehementer ametur Amicus: fieri autem nequit, ut vehementer amentur multi, ùt patet in Amore carnali; exuperatio enim quædam Amicitiæ esse consuevit. Ac Amor vehemens vel habetur erga unum tantùm, vel erga paucos: unde Amicitia quoque debet haberi cum paucis. Fortasse igitur rectè se habet, non quærere habere quamplurimos Amicos, sed tot, quot idonei sunt ad convivendum.

27. Qui igitur videntur habere multos Amicos, ac cum omnibus familiariter versantur, ii nemini sunt Amici, nisi Amicitia quadam civili; aut illam Benevolentiam gerunt, de qua paulò ante est actum. Immo in Amicitia perfecta, cùm rari adeò sint, qui omnia habeant, quæ ad eam requiruntur, contentus quivis esse debet, si vel unum, aut paucos hujusmodi invenerit ùt habet Philosophus. Quam in rem est, quod etiam dicunt: laborabit Sapiens,

Unde qui multos Amicos habere videntur, nulli sunt verè Amici.

Idem ibid. Init. huj. §. Loc. cit.

piens, ut inimicum neminem habeat, benevolos omnes, Amicum unum.

§. 4.

Qua in fortuna ſint expetendi Amici.

Expetendi ſunt Amici tum in proſpera, tum in adverſa fortuna. Ariſt. Lib. 9. Eth. C. 11.

28. SEd dubium quoque eſſe poteſt, qua in fortuna ſint Amici expetendi, an in proſpera vel adverſa. *Qua* in re cenſet Philophus, utraque in fortuna eſſe Amicis opus; nam & qui premuntur adverſâ fortunâ, indigent ſubſidio; qui autem gaudent proſperâ, convictoribus, iisque in quos beneficia conferant; benefacere enim volunt. Atque in adverſis quidem rebus neceſſarium magis id eſt; utilibus ſiquidem ibi eſt opus; in proſperis tamen eſt honeſtius; unde etiam probos quærunt. Hos etenim beneficiis afficere, cúmque his vitam traducere magis eſt expetendum.

Et in adverſa fortuna Amicorum præſentia eſt jucunda quidem, ſed tamen admixtâ triſtitiâ. Maurus in Locum cit.

29. Eſt ergo præſentia Amicorum jucunda in utraque fortuna; cum hac tamen differentia, quòd in adverſis afferat quandam jucunditatem non puram, ſed admixtam cum triſtitia; præſentia autem Amicorum in proſperis habeat jucunditatem puram. Ac affert quidem præſentia Amicorum in adverſis jucunditatem; quia qui ſunt triſtes propter calamitates, levantur parte triſtitiæ exinde, quòd videant Amicos

cos ſibi condolere, ùt jam notavimus; jucundum autem eſt parte triſtitiæ levari. Non tamen eſt jucunditas hæc pura, ſed mixta cum triſtitia; quia Amicus triſtatur ex eo, quòd ipſe ſit cauſa doloris Amico; ſed cùm miſer videt Amicum condolentem ſibi, videt ſe ei eſſe doloris cauſam; unde de hoc triſtatur & dolet.

Unde virili animo qui ſunt, non patiuntur facilè, ut Amici ſibi condoleant.

30. Porro ex eo, quòd, qui virili animo ſunt, refugiant eſſe Amico cauſa triſtitiæ, oritur, ut non quærant, ut Amici ſibi condoleant; imò nec id patiantur, niſi videant parvo Amicorum dolore levari ſe magnâ triſtitiâ; & quia ipſi in calamitatibus non ſunt ad luctus & lamenta propenſi; ideo neque patiuntur Amicos ſecum complorare. E converſo mulierculæ, & viri effæminati, ſicut ſunt propenſi ad luctus, & non refugiunt eſſe Amicis cauſa doloris, ita gaudent his, qui unà cum ipſis dolent, ac lugent.

Sed in proſpera fortuna Amicorum præſentia eſt ſimpliciter jucunda.

31. Sed in proſpera fortuna Amicorum præſentia affert delectationem puram, ac ſine triſtitia. Nec enim modò fortunatus gaudet præſentiâ & aſpectu Amicorum, ſed etiam inde quòd videat, ſe illis eſſe cauſam lætitiæ: abſùntque porro, quæcunque ex Amicitia mærorem afferre poſſent; unde tunc quidem ex Amicorum præſentia pura eſt ac ſine triſtitia delectatio.

In proſperis promptè vocandi Amici: in

32. Ex his infert primò Stagyrita, in proſperis promptè vocandos eſſe Amicos, in adverſis tardè. Ratio eſt, quia Amicus

adverſis tardè. Loc. cit.

debet eſſe promptus ad hoc, ut Amicum vocet in partem bonorum, tardus autem ut in partem malorum: atqui ſi Amicum advocet in proſperitatibus, vocat illum in partem bonorum, & delectationis; ſi in infortuniis, vocat eundem in partem malorum, & triſtitiæ. Tum tamen, etiam in adverſis, vocari debent Amici, cùm parvâ ſuſceptâ moleſtiâ Amico poſſunt multùm prodeſſe.

Viciſſim in adverſis Amicum promptè accurrere oportet; Ibid.

33. Viciſſim verò, Philoſophi ſenſu Amicus debet promptè, & non vocatus accurrere ad Amicum utentem fortunâ adverſâ. Quippe Amicus ad hoc promptus eſſe debet, ut auxilium afferat & ſolatium Amico, præſertim indigenti. Debet autem afferre, antequam requiratur; quia debet eo pacto, quo ipſi honeſtius eſt afferre, & alteri ab amico accipere; ſed ipſi quidem honeſtius eſt, ſi non requiſitus afferat; alteri autem eſt itidem honeſtius, ut opem ab Amico non petat, nec illi velit eſſe gravis.

In proſperis autem promptè ad cooperandum fortunæ Amici; ſed tardè ad beneficia recipienda.

34. Denique Amicus debet promptè accurrere ad Amicum fortunatum, ut præſtò illi ſit, & cooperetur ipſius fortunæ; at debet tardè ad eundem accurrere, ut beneficia recipiat. Neque enim eſt honeſtum properare ad Amicum propriæ utilitatis cauſâ; at honeſtum eſt properare ad utilitatem Amico afferendam. Amicum tamen cavere oportet, ne injucundus ſit eo ipſo quod Amici beneficia reſpuat.

§. 5.

Digitized by Google

§. 5.
An ſeipſum amare quis poſſit, aut debeat.

35. ENimverò criminantur eos, qui ſeipſos amant maximè, & quaſi in dedecus, ſui Amatores appellant. Sed Philoſopho rurſum ſi attendimus, probum inter, ac improbum facienda hic eſt diſtinctio. Igitur probo quidem Viro ſeipſum maximè amare convenit; cùm ea habeat plenè omnia, quæ promerentur Amicitiam, amarique ipſe ob Virtutem dignus ſit, æqualitatémque ſervet, & bona ſibi velit, conjunctúsque ſibi ſit quàm maximè; ùt enim ajunt: Tibiæ genu propinquius. *Vir probus ſeipſum amare poteſt, & debet.* Ariſt. Lib. cit. C. 8.

36. Viciſſim verò improbo in ſeipſum Amor non competit; cùm iis careat, quæ Amicitia requirit; ùt maximè eſt probitas. Proinde ſui Amatores vocant, qui ſibi in pecuniis, honoribus, & voluptatibus corporis præter quàm conveniat, vendicant, atque cupiditatibus pravis, affectibúsque obſequuntur. Hujusmodi autem multi paſſim ſunt, ac idcirco à multis, qui pravi ſunt, impoſita appellatio eſt. *Non item improbus.*

37. Meritóque proinde his, qui ita ſui ſunt Amatores, opprobrio datur; nam ſi quis ſemper vel juſta agere, vel temperantia, vel qualiacunque alia ex Virtute operari ſtudeat, ſempérque in id, quod bonum eſt, tendat, quæque honeſta ſunt, ſibi vendicet, eum ſui Amatorem appellabit *Quæ res in publicum etiam bonum cedet.*

nemo, neque vituperabit. Quamquam is magis esse sui Amator videretur; cùm ea, quæ maximè & honesta sint, & bona, sibi tribuat, suique præstantissimæ parti obsequatur, & ei in omnibus obtemperet. Eos itaque, qui circa honestas actiones præcipuè studeant, omnes admittunt, ac laudant. Si autem omnes ad honesta consequenda certarent, honestissimáque agere contenderent, & publicè omnibus opportuna & privatim singulis maxima bona evenirent.

Quoad bona externa Amicum quis amabit præ se, non autem quoad bona interna.

38. Quocirca Vir bonus sui Amator esse debet; nam honesta agendo & sibi & aliis proderit; pravus autem non debet; eòquòd pravos affectus sequens & aliis & sibi nocebit. Porro num se quis vel Amicum amare magis debeat, ita definiunt; ut quoad bona utilia, aut jucunda Amicum præ se quis amet; quia Amicitia bonis hisce externis prævalet, ob quæ proin non sit omittenda. At verò quoad Virtutem ac bona interna, sive animi, se quis præ Amico amabit; quia hæc præponderant Amicitiæ; unde ob hanc illa non debeant amitti.

§. 6.

De Amicitiæ Dissolutione.

In Amicitia utili, vel jucunda,

39. NUm verò Amicitia sit perpetua? Primò igitur, in iis, qui ob

ob utilitatem, aut jucunditatem sunt Amici, cùm non ampliùs ea habent, dissolutionem Amicitiæ fieri, absurdum non est; nam ob hæc commoda erant Amici, quibus deficientibus consentaneum est, ut etiam ipsi non ampliùs ament. Sed si, ùt sæpe contingit, qui amabatur ùt utilis, vel ùt jucundus, existimabat se amari propter Virtutem, quando dissolvitur Amicitia, eòquòd non remaneat ampliùs jucundus, neque utilis alteri; quæritur, habeátne justam causam conquerendi de illo altero? Reponit Stagyrita, quòd si quis seipsum deceperit, existimans se amari propter Virtutem, cùm alter hoc non simulaverit, sibi imputet, si est deceptus; adeoque non potest jure de altero conqueri: si verò alter simulaverit, se amare propter Virtutem, cùm amaret propter utilitatem, vel delectationem, tum meritò est accusandus, & multò etiam magis, quàm ij, qui pecuniam adulterant. Qui enim adulterat rem meliorem, magis peccat, quàm qui minùs bonam: Amicitia autem est multò melior, quàm pecunia.

non est absurdum fieri dissolutionem, quando cessat utilitas, vel jucunditas. Arist. Eth. L. 9. C. 3.

Loc. cit.

40. Si autem quis faciat Amicitiam cùm altero, ùt bono, diligens ipsum ratione Virtutis; mutetur verò iste in malum, vel cognoscatur ùt malus; permanendúmne priori erit in Amicitia? Enimverò Philosophi sensu, impossibile est, ut is in eadem cum illo Amicitia permaneat. Ratio datur, quia amabat illum ùt bonum: ergo cùm non remaneat bonus, non remanet ama-

In Amicitia autem Virtutis debet fieri dissolutio, si in altero cesset, aut cognoscatur non esse Virtus. Loc. cit.

amabilis: ergo non poteſt, qui amabat, perſeverare in Amicitia, qua amet illum ùt bonum. Dein porro dedecet, ut Vir probus habeat Amicum pravum; neque enim oportet eſſe Amatorem pravorum; imò amare Virum pravum eſt quid ſimile pravitati: & cùm Amicitia fundetur in ſimilitudine, quo pacto poteſt quis eſſe Amicus hominis pravi, niſi ſit pravus?

Quamvis tunc primùm ſit talis Amicitia ſolvenda, cùm Amicus non poterit ampliùs ſanari.

41. Nec tamen ſtatim, ac Amicus evaſerit pravus, ſolvi oportebit Amicitiam, ſed tum videlicet, cùm alter à ſua pravitate videbitur non poſſe ſanari. Cæterùm debebit conatus, qui poterit, adhiberi, ut ſanetur. Si enim ferendum eſt auxilium Amico laboranti in pecuniis, quantò magis auxilium eidem eſt ferendum, ſi laboret in moribus; cùm in moribus momentum ſit tantopere majus, quàm in pecuniis? Quamquam ſi Amicitiam ſolvas, potiùs ùt loquuntur, eam cautè diſſui conveniat, quàm ſubitò lacerari; ut ſi Amicum ſervare nolis, non concites tibi inimicum.

Pariter ſolvitur Amicitia, ſi Amicorum alter perſtet in eodem Virtutis gradu, alter Virtute multùm augeatur.

42. Quid verò ſi alter eodem in Virtutis gradu perſtet, alter autem evaſerit probior, ita ut Virtute antecellat, num Amici permanebunt? Permanere equidem poterunt, ſi exigua ſit diſtantia, nec enim ea adeò attenditur. At ſi magna ea fuerit, minimè. Quod in Amicitiis à puero contractis elucet; ſi enim alter permaneat animo puer, alter Vir quàm optimus evadat, quo pacto Amici eſſe poterunt, cùm neque iisdem oblectentur, gaudeántve, aut doleant,

ſeant, neque hæc habeant ampliùs, ob quæ Amici erant.

43. Cæterùm cùm diſſoluta fuerit Amicitia, non conveniet forſan, erga eum, qui fuit Amicus, nihilò ſecùs ſe gerere, ac ſi Amicus nunquam fuiſſet; ſed aliquam decet habitæ conſuetudinis memoriam retineri. Et quemadmodum Amicis magìs, quàm alienis gratificandum eſſe exiſtimamus, ita iis, qui fuerunt, ob Amicitiam, quæ priùs interceſſit, aliquid eſt tribuendum. Niſi videlicet Amicitia propter ingentem pravitatem ſit diſſoluta; tum enim ita agendum eſt, ac ſi nunquam ad ipſos Amicitia extitiſſet.

Retineri tamen paſſim convenit habitæ conſuetudinis memoriam.

CAPUT III.

De Actibus Amicitiæ.

ACtus Amicitiæ ponuntur tres alii alio perfectiores; nimirum Benevolentia; Beneficentia; ac Concordia.

§. I.

De Benevolentia.

44. BEnevolentia itaque definitur eſſe ſimplex Voluntatis motus, quo quis alteri bonum cupit, quin tamen ad iſtum quidquam ipſe conferre velit.

Quid ſit Benevolentia.

lit. Hujus exemplum affertur, cùm in duos, nunquam aliàs à te viſos, armis, luſúve, aut alia ratione contendentes, incidis; quippe in alterius utrius partes ſubitò inclinari te ſenties, & huic præ alio optabis victoriam, nec tamen moveberis, ut concurras ad procurandam, nec ullam pro eo homine adhucdum ſuſciperes moleſtiam. Quam quidem rem ab inſita naturarum ſimilitudine, ac, ùt vocant, ſympathia provenire dicunt. Fortaſſis tamen à Virtute eſt, ac probitate, ùt ſi fortis tibi hic appareat, aut urbanior; aut ex aliquo alio, quod in illo tibi primo ſtatim intuitu præplacet; ùt ſi pulchrior ſit, vel moderatior; aut certè juſtiori eum causâ decertare putes, aut dignior videatur commiſeratione.

Ea quidem non ponitur Amicitia, ſed tamen principium Amicitiæ. Ariſt. Lib. eir. C. 5.

45. Eſt ergò Benevolentia equidem ſimilis Amicitiæ, necdum tamen Amicitia eſt per modum habitûs, Videlicet Benevolentiam habere poſſumus erga ignotos, & ita, ut lateat eum, erga quem ſumus benevoli; non item Amicitiam; debemus enim habere experientiam de Virtute Amici; & Amicitia conſiſtit in mutuo Amore non latente; ùt nuper fuit notatum. Jamverò tametſi Benevolentia non ſit Amicitia, eſt tamen principium Amicitiæ; quemadmodum Amoris principium eſt ea voluptas, quæ ex aſpectu percipitur. Nimirum ad hoc, ut aliquis capiatur Amore alterius, debet delectari illius pulchritudine; niſi enim delectaretur, Amore non caperetur. Nec tamen eo ipſo, quòd quis

Hoc Lib. C. 1. §. 3.

delecto-

delectetur pulchritudine alterius, amore ejusdem capitur; sed ut amore sit captus, requiritur, ut affectet, ac desideret ejus præsentiam. Pariter impossibile quidem est, ut quis evadat Amicus alicujus, nisi antè sit illi benevolus; non tamen eoipso, quòd sit ei benevolus, est illius Amicus. Cùm Benevolentia, ùt paulò antè vidimus, non efficeret, ut quis ullam molestiam susciperet pro eo, erga quem est benevolus. Unde quemadmodum voluptas illa ex aspectu alterius non est Amor, sed tamen Amoris principium; sic etiam Benevolentia non est quidem Amicitia, sed tamen Amicitiæ principium. Aut, ùt etiam ajunt, Benevolentia, cùm inveterata fuerit, & in consuetudinem devenerit, evadet in Amicitiam. *Hoc §.*

46. Sed sermo hìc est de Amicitia fundata in Virtute; hujus enim solius principium est Benevolentia; non item illius, quæ fundatur in utilitate, vel delectatione. Benevolentia enim principium illius Amicitiæ est, in qua locum habet, non autem illius, in qua locum non habet: Atqui Benevolentia locum non habet neque in Amicitia fundata in utilitate, neque in fundata in delectatione, sed solùm in ea, quæ fundatur in Virtute. Videlicet, qui amat aliquem, ut sibi delectabilem, vult sibi bonum delectationis ex Amico, non autem vult bonum Amico; imò aliquando vult, Amicum dare sibi delectationem, licèt hoc redundaret in aliquod incommo- *Est autem principium Amicitiæ in Virtute fundatæ; non aliarum.*

dum, aut etiam gravius ſubinde malum Amici: ergo in Amicitia delectabili non habet locum Benevolentia. Pari propè ratione, licèt qui accepit ab altero beneficium, & ideo illum amat, ſit eidem benevolus; tamen qui vult alteri proſpera, ut ipſe conſequatur aliquod emolumentum ex illius proſperitate, verè non eſt illi benevolus, ſed ſibi; cùm verè non velit bona illi, ſed ſibi; proin neque in Amicitia fundata in utilitate habet locum Benevolentia. Habet itaque tantummodo in Amicitia fundata in Virtute. Benevolentia enim eſt, per quam, quia quis apparet bonus, puta fortis, aut pulcher, ideo bene illi afficimur, eique volumus bona; ùt eſt notatum.

Init. huj. §.

§. 2.

De Beneficentia.

Quid ſit Beneficentia.

47. BEneficentia porro voluntati, qua bonum alteri cupimus, ac itidem Benevolentiæ, ſuperaddit effectum; ac tunc exercetur, cùm actu beneficium alteri exhibetur. Unde hanc definiunt actualem erga alterum beneficii exhibitionem. Cæterùm honeſtum eſſe beneficium oportet, quod exhibetur; nec enim Beneficentia eſſet, quæ à Virtute deficeret.

Magis amant, qui

48. Amant verò paſſim magis benefici eos, quos beneficiis affecerunt, quàm affecti

affecti illos, à quibus acceperunt. Quod quidam autumant propterea contingere, quia hi debent, illis debetur; ſicut ergo in mutuis illi, qui debent, eos non eſſe vellent, quibus debent: qui verò dederunt mutuum, de ſalute debitorum curam habent: ſic & eos ajunt, qui beneficium contulerunt, utpote gratias recepturos, velle illos eſſe, quibus contulerunt; qui verò acceperunt, viciſſim; ne quidpiam retribuant. Verùm iſta in utili forſan, aut jucunda Amicitia contingunt; in qua qui amat, non alterum amat, ſed quam ab altero accipit, utilitatem, aut jucunditatem. Qui verò beneficia contulerunt, verè illos diligunt, quibus contulerunt, & volunt illis bona, etiamſi nullam ab iisdem vel utilitatem ſperent, vel jucunditatem.

beneficia contulerunt, quàm qui acceperunt. Ariſt. Lib. cit. C. 7.

49. In iſtis itaque ratio deſumi poteſt inprimis ex eo, quod in Artificibus contingit. Unusquisque enim opus proprium magis amat, quàm ab opere amaretur, ſi animatum foret. Huic ſimile eſt, quod ad bene meritos attinet; nam beneficio affectus opus quodammodo ipſorum eſt. Id igitur amant magis, quàm opus eum, qui effecit. Ratio horum eſt; quia eſſe, eſt expetibile & amabile omnibus; ſumus autem operatione & actu, vivendo enim atque agendo ſumus: igitur qui fecit, in opere quodammodo vivit, quocirca opus amat quo exiſtit. Dein ei, qui beneficium contulit, honeſtum illud eſt; quare in eo gau-

Affertur hujus rei ratio.

gaudet: qui verò affectus beneficio eſt, honeſti nihil in eo habet, ſed ſi quid habet, utilitas duntaxat eſt. At verò majus eſt bonum honeſtum, quàm utile; itaque illud amatur præ iſto; unde, cùm qui benefecit, magis amat beneficium collatum; quàm qui accepit, amet acceptum; hinc qui benefecit, magis amat eum, in quo videt beneficium, quàm qui beneficium accepit. Præterquam quòd memoria honeſtarum actionum, quas quis fecit, ſit multò delectabilior memoriâ utilium, quæ quis accepit; cùm è converſo delectabilior ſit ſpes, & expectatio bonorum utilium, quàm honeſtorum. Qui autem contulit beneficium, recordatur honeſtorum, quæ fecit: qui beneficium accepit, recordatur utilium, quæ accepit: mirum proin non eſt, ſi memoria beneficii ſit delectabilior ei, qui beneficium contulit, quàm ei, qui accepit: Ergo cùm beneficium ùt collatum ſit delectabilius, quàm ùt acceptum; etiam is, cui collatum eſt beneficium, eſt amabilior eo, qui contulit beneficium.

§. 3.

De Concordia.

Quid ſit Concordia.

50. CConcordia tandem tum Benevolentiam, tum Beneficentiam, tum alia id genus, quæ in Amicitia

tia ſunt, ſequitur, ſpectátque ipſa pariter ad Amicitiam, & eſt voluntatum, quam duo, aut plures habent, conſenſio. Igitur qui in opinionibus conveniunt, hos concordes dici, exiſtimavêre quidam. Sed perperam; Concordia enim datur ſolùm inter Amicos, & Notos; etiam ignoti autem poſſunt convenire in eadem opinione. Neque circa ſpeculabilia, ùt loquuntur, eſt Concordia; ut ſi de motu Cœlorum, aut id genus aliis, circa quæ ſpeculamur, quidam conſentiant; Concordia enim ſpectat ad Amicitiam; de his autem concordes eſſe, ad Amicitiam non attinet. Circa agenda itaque Amicitia eſt, ac vel inter multos; ùt in Civitatibus, cùm de illis, quæ conferunt, conſentiunt, & eadem eligunt, agúntque, quæ publicè viſa fuerint; vel inter paucos, ùt in Amicis.

Ea inter Probos eſt; inter Improbos autem durare non poteſt.

51. Eſt autem hujusmodi Concordia inter Probos. Inter eos quippe eſt Concordia, qui conveniunt in volendis utilibus, & juſtis, ac in tali voluntate ſunt ſtabiles: ſed Boni conſentiunt tum ſibiipſis, tum aliis Bonis, in volendis utilibus, ac juſtis, ac ſunt ſtabiles in tali voluntate. At verò ut pravi concordes ſint, niſi tantiſper, ſicut etiam ut ſint Amici, fieri non poteſt. Improbi quippe nolunt juſta, ſed volunt ſibi ex utilibus plus, ex laboribus autem, & arduis minus, quàm ipſis debeatur. Dum verò ſinguli eorum volunt ſibi plus ex bonis, ac minus ex malis, ſcrutantur, quo pacto impediant alios, ne adipiſcan-

piſcantur id, quod ipſi cupiunt. Ergo quandoquidem non conveniunt in appetendo juſto, quod eſt commune bonum, contrariis denique ſtudiis ſcinduntur, in diverſáque abeunt; ac perit inter eos Concordia. Sed nos meliori inter Probos fato hic Librum de Amicitia concludamus.

Explicatio

De Virtute Heroica.

METam prope attingimus, ac ſupereſt videlicet, ut Virtutem Heroicam explicemus. De hac autem duntaxat dicendum, quid ea ſit; Et qua ratione ad eam perveniatur.

§. 1.

Quid ſit Virtus Heroica.

Exponitur Virtus Heroica. Maurus in Ariſt. Lib. 7. Eth. C. 1. L. 5. C. 3. A. 2. §. 3.

1. IGitur homo medius eſt inter Angelos, ſive Deos, ut loquebantur Antiqui, ac bruta; medium autem participat de utroque Extremo; quemadmodum itaque homo per vitium poteſt ita depravari, ut evadat ſimilis belluis, ac inde, ut vocant, beſtialis, quemadmodum notavimus; ſic per Virtutem poteſt ita perfici, ut evadat divinus, ac ſimilis Angelis, ſive, quos fingebant Veteres, Diis. Hæc ergo Virtus humanâ major, qua homines eva-

evadunt ſimiles Intelligentiis, Diiſque, vocatur Heroica, aut porro Divina. Ideo dixerunt Antiqui, poſſe homines mutari in Deos, non quia putarent, naturam humanam mutari in Divinam, ſed quia cenſebant, aliquos homines per Virtutem Heroicam evadere ſimiles Diis.

2. Cæterùm ſi Divo Aquinati aſſentimur, Habitus ille Heroicus, vel Divinus, non differt à Virtute communiter dicta, niſi ſecundùm perfectiorem modum; in quantum ſcilicet aliquis eſt diſpoſitus ad bonum quodam altiori modo, quàm communiter omnibus competat. Unde tandem Virtus Heroica erit ipſa Virtus Moralis; ſed perfectiori, ſublimioríque modo poſſeſſa. Hoc tamen Heroici nomen idem Magnus Aquinas præſtantiori jure competere cenſet maximè Divini Spiritûs Donis. Dona quippe ea nominantur quandoque Virtutes ſecundùm communem rationem Virtutis; habent tamen aliquid ſuperveniens rationi communi Virtutis, in quantum ſunt quædam Divinæ Virtutes perficientes hominem, prout eſt à Deo motus; ut itidem eſt explicatum.

Ea non differt à Virtute communiter dicta, niſi ſecundùm perfectiorem modum.

S. Th. 3. Parte Q. 7. A. 2. ad 2.

1.2. Q. 68. A. 1. ad 1.

L. 1. C. 4. §. 5.

§. 2.

Qua ratione ad Virtutem Heroicam perveniatur.

3. QUia proin Spiritûs Divini Dona à Deo ſolo ſunt, ea conferen-

Ad eam pervenitur vel DEI

Dono, vel præstanti indole, educatione, aut exercitio.

ferente, ad Virtutem Heroicam illam quidem, quæ idem cum Donis est, Divino duntaxat munere potest perveniri, nec ferè ad eam acquirendam conferre valemus quidquam, nisi hinc quidem demissas preces, quibus eam flagitemus; inde verò dispositionem, qua nos recipiendis iis Divinis Donis, ùt quidem licebit, dignos exhibeamus. Illam verò Virtutem Heroicam, quam à Virtutibus cæteris non nisi secundùm perfectiorem modum differre diximus, iisdem quoque causis, quibus *Virtutes* omnes progigni palam est; cùm, ùt ponitur, eadem sit, tum in illa, tum in his essentia; ea duntaxat servata proportione, ut tantò præstantiori, sublimioríque modo eæ causæ adhibeantur, quantò Virtus Heroica cæteris præstantior est, sublimiórque. Proinde vel infundetur à Deo etiam hæc Heroica Virtus, vel nobilis indoles ad eam conferet plurimùm, aut exquisita educatio; vel denique ea frequentibus Heroicis Actibus acquiretur; juxta principia jam initio explicata.

Lib. 1, C. 6.

Hic autem, Deo propitio, lucubrationis in Philosophiam Moralem finem denique ponamus, ac Terminum postremum; non tamen profectûs, ac felicis usûs, quem Tibi, Lector Benevole, seros in annos optem ubertim exporrigendum.

Finis Operis.

Digitized by Google

INDEX.

A.

Abſtinentia quid ſit. Paginâ 358.
Ejus menſura. Ibid.
Ponitur Virtus, eáque ſpecialis. - 360.
Ejus Extrema. 361 &c.
Accedia ſpecies Triſtitiæ. - 527
Adjuratio quid ſit. - 213.
Adoratio quid ſit. - 211
Ad quem fiat. - Ibid.
Quomodo fiat. - Ibid.
Adulatio Extremum Affabilitatis per Exceſſum. - - 274
Quando committatur. - 275
Affabilitas. vide Amicitia, quæ aliàs affabilitas.
Affectus animi. vide Paſſio.
Amare an ſeipſum quis poſſit, aut debeat. 595
Ambitio Extremum Magnanimitatis per Exceſſum. - - 301
Amici an multi ſint habendi. - 589
Qua in fortuna. - 592
Amicitia, quæ aliàs affabilitas, quidſit. 271
Quosnam inter limites ſe contineat. 273
Ejus Extremum per Exceſſum 274
Per Defectum. - 277
Amicitia propriè talis quid ſit. 575
Quotuplex. - - 577

In quo differant Amicitiæ honeſta, utilis, & jucunda. - 578
Ejus actus, & habitus. - 582
Æqualitas in ea, aut inæqualitas. 586
An, & quomodo diſſolutio in ea fieri debeat. - 596
Ejus actus. - 598 &c.
Quinam ſint ad amandum apti. 583
Amor quid ſit. - - 464
Ejus Cauſæ. - 466
Effectus in animo. - 469
In corpore. - 475
Anxietas ſpecies Triſtitiæ. - 527
Appetitus ſenſitivus quid ſit. 29
Quotuplex. - 30
Ars Virtus Intellectualis. - 36
Aſtutia Extremum Prudentiæ per Exceſſum. 139
Avari ſunt triplici ſpecie. - 265
Avaritia Extremum Liberalitatis per Defectum. - - 263
Eſt Vitium ſpirituale. - 267
Capitale. - 268
Audacia ſeu Temeritas Extremum Fortitudinis per Exceſſum. - 179
Audacia Paſſio quid ſit. - 549
Ejus Effectus. - 550

B.

Beneficentia actus Amicitiæ. 602
Benevolentia actus Amicitiæ. 598

C.

Cardinales Virtutes quid, & quot ſint. 37
Caſtitas quid ſit. - - 372
Vitia ei oppoſita. 376
Cautio pars Integralis Prudentiæ. 118
Charitas Virtus Theologica. 85
Cholericum Temperamentum. 11

Cir-

Digitized by Google

Circumſpectio pars Integralis Prudentiæ. 117
Clementia quid ſit. 398
In quo conveniat cum Manſuetudine, aut ab ea differat. 399
Ejus Extrema. 405. &c.
Concordia actus Amicitiæ. 604
Concupiſcentia quid ſit. 490
Quotuplex. 491
An ſit infinita. 492
Ejus Effectus in animo. 494
In corpore. ibid.
An faciat Involuntarium. 81
Conſilium eſt actus Prudentiæ. 96
Conſtantia ad quam Virtutem reducatur. 330. 336
Conſultatio quid ſit. 84
De quibus conſultemus, aut non conſultemus. ibid.
Continentia quid ſit. 391
Crudelitas Extremum Clementiæ. 405
Curioſitas Extremum Studioſitatis per Exceſſum. 434
Circa quid verſetur. 435 &c.

D.

Decimæ quid ſint. 213
Delectatio quid ſit. 498
Ejus differentia à gaudio. 499
An Delectatio ſpiritûs ſit major, vel Delectatio ſenſûs. 501
Inter Delectationes ſenſûs quænam ſit major. 508
Delectationis Cauſæ. 505. &c.
Effectus in animo. 513
In corpore. 514
Ejusdem bonitas, vel malitia. 518
Deſiderium. vide. Concupiſcentia.
Deſperatio quid ſit, & quotuplex. 546
Ejus Effectus. 547

Digitized by Google

Devotio quid sit. 201
Divinatio Extremum Religionis per Excessum. - - 215
Docilitas pars Integralis Prudentiæ. 112
In quibus eam esse oporteat. 113
Dolor an differat à Tristitia. - 522
An interior sit major, vel exterior. 523
Dolus Extremum Prudentiæ per Excessum. 140
Dona Spiritûs Sancti quid sint. 53
Differunt à Virtutibus. - 54
Sunt septem. - - 56
Dulia quid sit. - - 224
Cui deferatur. - 225

E.

EBrietas Extremum Sobrietatis. 369
Electio quid, & circa quæ sit. - 88
Epiikia, seu Æquitas quid sit. - 280
Qua ratione ponatur pars Justitiæ. 282
Erubescentia vide Verecundia.
Eubulia pars potentialis Prudentiæ. 127
Eutrapelia quid sit. - - 443
Ejus Extremum per Excessum. 446
Per Defectum. - 447
Extremum Virtutis quid, & quotuplex. 57

F.

FEritas quid sit. - - 406
Fides Virtus Theologica. - 34
Fortis Vir an timeat. - 172
An delectetur suo actu. - 173
An utatur Irâ in suo actu. 174
Fortitudo quid, & quotuplex sit. - 162
Ejus Officia quot sint. - 166
Quale sit nobilius. - ibid.
Circa quæ versetur. - 167
Maximè se prodit in repentinis. 175
Ejus Extrema. - 176. &c.

For-

Digitized by Google

Fortitudinis falſæ ſunt quinque ſpecies. 163
Fraus Extremum Prudentiæ per Exceſſum. 141
Fuga quid ſit. - - 496
Ejus Effectus. - - 497

G.

Gaudium quid ſit. - - 498
Ejus differentia à Delectatione. 499
Vide Delectatio.
Gloria Inanis. Vide. Inanis Gloria.
Gnome pars potentialis Prudentiæ. 129
Gratia Virtus. Vide. Gratitudo.
Gratitudo quid ſit. - - 246
Ejus Officia. - - 248
Extrema. - - 250
Gula Extremum Abſtinentiæ per Exceſſum. 361
Variæ ejus Species. - - 362
Eſt vitium Capitale. 363
Quænam vitia ex ea oriantur. ibid.

H.

Habitus quid ſit. - - 24
Quotuplex. - - 25
Quomodo acquiratur. - 26
Heroica Virtus quid ſit. - 606
Qua ratione ad eam perveniatur. 607
Honeſtas quid ſit. - - 354
Maximè competit Temperantiæ. 356
Honeſtum idem eſt Virtuti. - 354
Humilitas quid ſit. - - 410
Ponitur Virtus ſpecialis. - 411
Qua ratione quis poſſit & debeat ſe alteri ſubjicere. - 413
Eſt pars Temperantiæ, & continetur ſub Modeſtia. - 416
Ejus Præſtantia. - 417
Quomodo ſit fundamentum Perfectionis. - - 418

Ejus gradus. 420
Extremum. 420. &c.
Hyperdulia quid sit. 225
Cui exhibeatur. ibid.
Hypocrisis species Simulationis. 238

I.

Jactantia Extremum Veritatis. 240
Quotuplex sit. ibid.
Ejus Causæ. 241
Gravitas. ibid.
Idololatria Extremum Religionis per Excessum 215
Ignavia Fortitudinis Extremum per Defectum. 177
Ignorantia quotuplex sit. 82
An faciat Involuntarium. ibid.
Impatientia Extremum Patientiæ per Excessum. 333
Imperium est actus Prudentiæ 108
Inanis Gloria Extremum Magnanimitatis per Excessum. 304
Inconsiderantia Extremum Prudentiæ per Defectum 133
Inconstantia Extremum Prudentiæ per Defectum. 184
Incontinentia quid sit. 394
Quotuplex. 395
Indignatio species Tristitiæ. 528
Apud quos facilè exurgat. ibid.
Quas ob Causas. ibid.
Ingratitudo Extremum Gratitudinis per Defectum. 252
Injustitia est utrinque Extremum Justitiæ. 159
Quid, & Quotuplex sit. ibid.

In-

Digitized by Google

Inobedientia Extremum Obedientiæ per Defectum. - 229
Inſenſibilitas Extremum Patientiæ per Defectum. - - 332
Inſenſibilitas, ſeu Stupor, Extremum Temperantiæ. Vide Stupor.
Intellectuales Virtutes quænam ſint. 35
An poſſint eſſe ſine Moralibus. 47
An conſiſtant in Medio. 64
Intellectus Pars integralis Prudentiæ. 108
Intellectus Potentia. - 30
Intemperantia Extremum Temperantiæ per Exceſſum. - - 191
Cur dicatur puerile peccatum. 192
Invidia ſpecies Triſtitiæ. - 527
Quinam ſint ad invidendum proni. ibid.
Invocatio quid ſit. - 214
Involuntarium quid ſit, & ex quibus fiat. 79
Ioci, quid circa eos obſervandum. 415
Ira, pro actu iraſcendi. - 400
Poteſt eſſe bona, ſi ſit ſecundùm Rationem rectam. - 401
Eſt mala, ſi ſit præter Rationem rectam. - ibid.
Et tunc eſt Extremum Manſuetudinis per Exceſſum - ibid.
Vitium etiam capitale. - 402
Quænam Vitia ex ipſa oriantur. ibid.
Ira Paſſio quid ſit. - 562
Ejus ſubjectum. - 563
Cauſæ. - - 564
Effectus in animo. - 568
In corpore. - 570
Ironia Extremum Veritatis. - 243
Judicium eſt actus Prudentiæ. 96
Juramentum quid ſit. - 215
Jus quid, & quotuplex. - 145
Juſtitia quid ſit. - 147

In quali Potentia degat. - 148
Ad quos ſit. - - 149
Præeminet inter Virtutes Morales. 151
Quotuplex ſit. - - 153

L.

Liberalitas quid ſit. - - 259
Ejus Extremum per Defectum. 263
Per Exceſſum. - - 269
Litigium Extremum Affabilitatis per Defectum. - - 277
An majus peccatum ſit Adulatione. 279
Longanimitas quid ſit. - - 329

M.

Magnanimitas circa quæ verſetur. - 285
Eſt virtus. - - 289
Eáque ſpecialis. - - 291
Adjungitur Fortitudini. - 292
Ad eam plurimùm conferunt bona Fortunæ. - 294
Ejus Extrema per Exceſſum. 299
Per Defectum. - 310
Magnanimus quomodo operetur. 295
Magnificentia quid ſit. - 313
Quomodo differat à Magnanimitate. 314
Eſt virtus. - - 316
Reducitur ad Fortitudinem. ibid.
Ejus Extrema. - 323
Magnificus circa quos ſumptus verſetur. 317
Circa quæ opera. - 320
Qualis ſit circa modum expendendi. 319
Manſuetudo quid ſit. - 397
In quo conveniat cum Clementia, aut ab ea differat. - 399
Ejus Extrema. - - 400
Medium Virtutis quid, & quotuplex ſit. 57

Quo-

Quomodo reperiatur. - 66
Melancholicum Temperamentum. 13
Memoria Pars integralis Prudentiæ. 105
Quomodo perficiatur. - 107
Memoria Potentia animæ. - 30
Mendacium Extremum Veritatis. 234
Quomodo ponatur. - 235
Quotuplex ſit. - - 236
Metus an faciat Involuntarium. 80
Militaris, pars ſubjecta Prudentiæ. 125
Miſericordia Species Triſtitiæ. - 525
Miſerandum. - - - ibid.
In quos feratur hic Affectus. 526
Mixtum Temperamentum. - 18
Modeſtia in genere quid ſit. - 407
Circa quæ verſetur. - 408
Ejus Species. - - 409
Modeſtia in motibus externis. - 439
Ejus Extrema. - 442
Modeſtia circa exteriorem apparatum. 448
Ejus Extrema per Exceſſum. 449
Per Defectum. - - 451
Mollities Extremum Perſeverantiæ per Defectum. - - - 340
Morales Virtutes dividuntur primario in 4. Cardinales. - - 37
An præemineant Intellectualibus. 41
An ſine his poſſint eſſe. - 45
An ſint inter ſe connexæ. 48
An conſiſtant in Medio. - 59

N.

Negligentia Extremum Prudentiæ per Defectum. - - 135
Negligentia Extremum per Defectum Studioſitatis. - - - 438

O.

Obedientia quid sit. 226
Cur reducatur ad Observantiam. 227
Quibus obediendum. 228
Obedientiæ Extrema. 228
Oblatio quid sit. 215
Observantia vana. vide. Vana observantia.
Observantia Virtus quid sit. 221
An sub Pietate contineatur. 222
An sit Pietate inferior. 223
Odium quid sit. 480
Ejus objectum. ibid.
Quotuplex sit. 481
Quinam sint ad illud proniores. ibid.
An sit fortius amore. 484
An aliquis se ipsum odio habere possit. 485
Ejus Characteres. 486
Oeconomica pars Subjecta Prudentiæ. 124
Oratio, seu Precatio, quid sit. 205
Ad quem fiat. ibid.
Quænam sint petenda. 206
Qualis esse debeat. 208

P.

Passio quid sit. 454
Passiones non sunt in Intellectu, nec in Voluntate. 455
Sed in appetitu sensitivo. ibid.
Quomodo tribuantur DEO, vel Angelis, vel homini secundùm Voluntatem. 456
Earum numerus. 457
Ordo. 459
Non omnis Passio in se est mala moraliter. 460
Augere etiam possunt vel minuere bonitatem, vel malitiam actûs. 462

Passio

Passiones Appetitûs Concupiscibilis. 463
Irascibilis. - - 589
Pati, quot modis dicatur. - 453
Patientia quid sit. - - 326
Reducitur ad Fortitudinem. 327
An conveniat cum Longanimitate. 329
An possit haberi sine gratia. 330
Ejus Extrema. - - 332
Perseverantia quid sit. - 334
An conveniat cum Constantia. 336
Indiget auxilio gratiæ tum habituali, tum actuali. - 338
Ejus Extremum per Defectum. 340
Per Excessum. - 341
Pertinacia Extremum Perseverantiæ per Excessum. - - 341
Petulantia Extremum per Excessum Modestiæ in motibus externis. 448
Phlegmaticum Temperamentum. 15
Pietas quid sit. - - 217
In quos feratur. - 218
Quale sit ejus debitum. - 219
Politica, pars subjecta Prudentiæ. 122
Potentia animæ humanæ quid, & quotuplex. 29
Præcipitatio Extremum Prudentiæ per Defectum. - 132
Præsumptio Extremum Magnanimitatis per Excessum. - 299
Precativ. Vide. Oratio.
Primitiæ quid sint. - - 213
Prodigalitas Extremum Liberalitatis per Excessum. - - 269
Providentia pars Integralis Prudentiæ. 115
Prudentia quid sit. - - - 92
Quid agat circa alias Virtutes Morales. 94
Quinam sint ejus actus. 96
In quibus ea sit. - 97
An insit nobis à natura. 101

Ejus

Ejus partes integrales. - 104
Subjectæ. - - 121
Potentiales. - - 127
Prudentia Carnis Extremum Prudentiæ per Excessum. - 137
Pudicitia pertinet ad Castitatem. 375
Pusillanimitas Extremum Magnanimitatis per Defectum. - - 310

Q.

QUalitates primæ in Temperamentis. 4

R.

RAtio pars Integralis Prudentiæ. 110
Religio quid sit. - - 197
Ejus præstantia. - - 198
Actus Interni. - - 201
Externi. - - 210
Extrema per Excessum. - 214
Per Defectum. - - 216
Rusticitas Extremum per Defectum Modestiæ in motibus externis. - 448

S.

SAcrificium quid sit. - - 212
Sacrilegium Extremum Religionis per Defectum. - - 216
Sævitia quid sit. - - 367
Sanguineum Temperamentum. - 8
Sapientia Virtus Intellectualis. - 35
Quotuplex sit. - - ibid.
Scientia Virtus Intellectualis. - 35
Simonia Extremum Religionis per Defectum. - 217

Si-

Digitized by Google

Simulatio Extremum Veritatis. - 237
Quandonam ponatur. - 238
Sobrietas quid sit. - - 365
Versatur potissimùm circa Potum inebriare valentem. - 366
Quibusnam sit maximè necessaria. 367
Solertia pars Integralis Prudentiæ. 118
Solicitudo Futurorum Extremum Prudentiæ per Excessum. 148
Non excludit Providentiam. 144
Solicitudo Temporalium Extremum Prudentiæ per Excessum. 142
Spes Passio quid sit. - 540
Ejus Causæ. - - 541
Effectus. - - 543
Quinam sint ad sperandum pronioret. 543
Spes Virtus Theologica. - 34
Studiositas quid sit. - 431
Circa quæ versetur. - ibid.
Ejus Extrema. - 434
Stupor Extremum Temperantiæ per Defectum. - - 190
Superbia quid sit. - 426
Degit in vi irascendi & in Voluntate. 421
Ejus species. - 423
Quale sit peccatum. - 424
Ponitur etiam primum peccatum & Regina vitiorum. - 428
Superstitio Extremum Religionis per Excessum. - 215
Synesis, pars Potentialis Prudentiæ. 128

T.

TEmeritas Extremum Fortitudinis per Excessum. - 179
Temperamentum quid sit. - 5
Quotuplex. - - ibid.

Tem-

Digitized by Google

Temperantia quid sit. - - 181
An eâ præstantiores sint reliquæ Virtutes Morales. - 183
Circa quos Delectationes versetur. 184
Ejusdem Regula. - 187
Extrema. - 190
Tentatio DEI Extremum Religionis per Defectum. - - 216
Theologicæ Virtutes Fides, Spes, Charitas. 34
An præmineant cæteris. - 40
An consistant in Medio. - 65
Timor quid sit. - - 554
Ejus objectum. - - 555
Causæ. - - 556
Effectus in Corpore. - 558
In animo. 561
Timoris vacuitas Extremum Fortitudinis per Excessum. - - 178

V.

VAna observantia Extremum Religionis per Excessum. - 215
Veracitas. vide Veritas.
Verecundia quid sit. - - 344
Non punitur propriè Virtus, quamvis tamen impropriè. ibid.
Quinam sint ejus effectus. 345
De quo sit. - - 346
A quibus magis sit. - - 150
In quibus esse possit. - 352
Veritas quid sit. - - 230
Qua ratione spectet ad Justitiam. 231
An declinet in minus. - 232
Ejus Extrema. - 234
Vindicatio quid sit. - 254
Quot modis fieri possit. 255
An sit licita. - - 256

Ejus

Ejus Extrema. - - 258
Virginitas in quo consistat. - 377
Ejus Definitio. - 378
Est specialis Virtus. - 379
Variè amittitur. - 380
Quid in ea possit reparari. ibid.
Ejus honestas. - 382
Excellentia. - - 386
Virtus Universalissimè sumpta quid sit, 24
Humana quid sit. - 27
Quotuplex hæc sit. - 32
In qua Potentia degat. - 31
Quotuplex sit Theologica. 34
Quomodo tum hæc tum illa aquirantur. 72
Voluntarium quid sit, & ex quibus fiat. 79
Voluntas Amor boni. - - 89
Voluntas Potentia. - - 29
Votum quid sit. - 213

Finis Indicis.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google
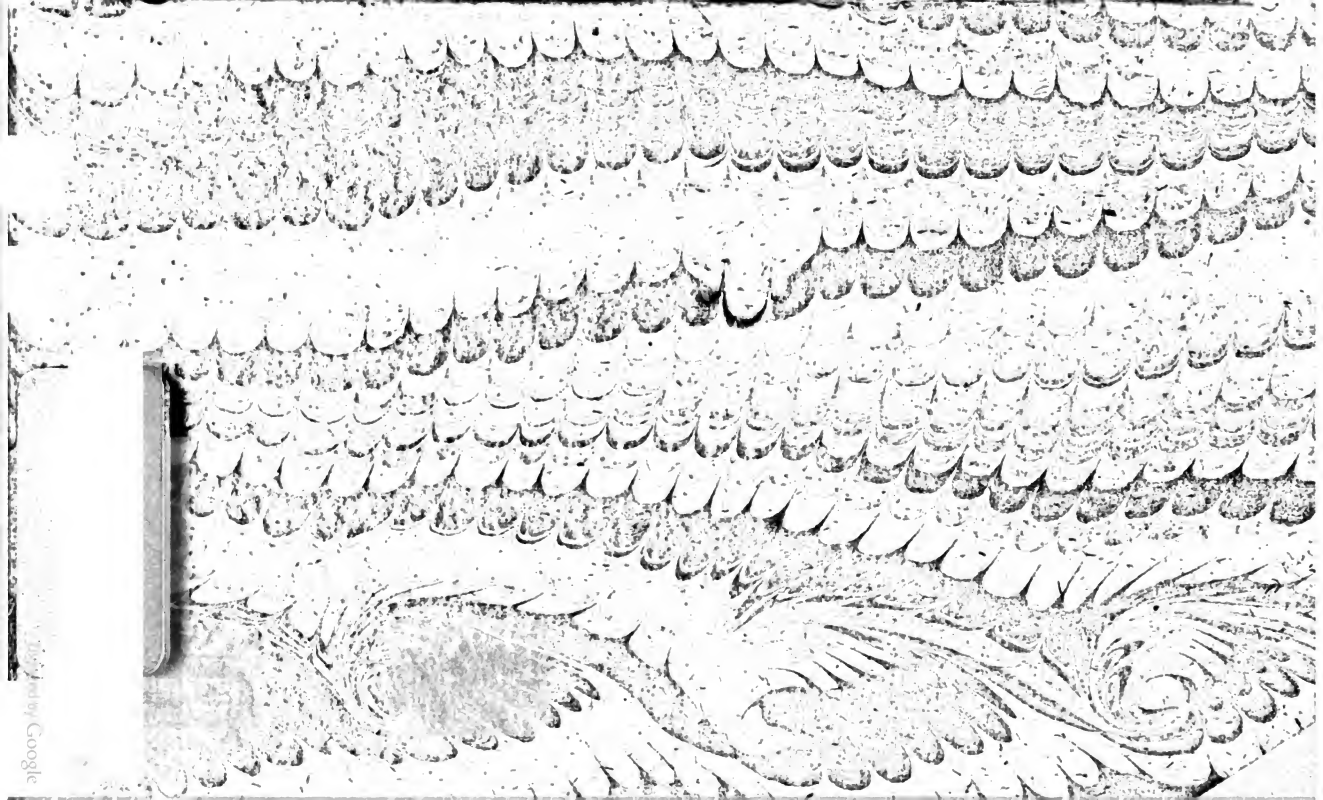
Digitized by Google